

ADY ENDRE
ÖSSZES VERSEI III.

136760

ADY ENDRE ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

KOCZKÁS SÁNDOR

LÁNG JÓZSEF

VEZÉR ERZSÉBET

9808

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI

III.

(1906. jan. 28. – 1907.)

SAJTÓ ALÁRENDEZTE

1906

KOCZKÁS SÁNDOR

1907

KISPÉTER ANDRÁS

MTAK

0 00048 41300 8

Akadémiai Kiadó – Argumentum Kiadó • 1995

501.106

Megjelent
a „Kulturális és történelmi emlékeink feltárása,
nyilvántartása és kiadása” program támogatásával

Készült
az ELTE BTK Magyar Irodalomtörténeti Intézet
Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszéke
kutatási tervének keretében

501106

LEKTORÁLTÁK

1906

LÁNG JÓZSEF
VEZÉR ERZSÉBET

1907

KOCZKÁS SÁNDOR
LÁNG JÓZSEF
VEZÉR ERZSÉBET

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

© Argumentum Kiadó 1995

Printed in Hungary

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Könyvteltár 3306 /19 96 SZ.

KÖLTEMÉNYEK, ALKALMI VERSEK

(1906. jan. 28. – 1907.)

1906

The morning of the 1st of
 August, 1906, was a very
 warm day, the sun being
 shining brightly, and the
 wind blowing from the south.

The day of the 2nd of
 August, 1906, was a very
 warm day, the sun being
 shining brightly, and the
 wind blowing from the south.

The day of the 3rd of
 August, 1906, was a very
 warm day, the sun being
 shining brightly, and the
 wind blowing from the south.

The day of the 4th of
 August, 1906, was a very
 warm day, the sun being
 shining brightly, and the
 wind blowing from the south.

1906

1906

The day of the 1st of
 August, 1906, was a very
 warm day, the sun being
 shining brightly, and the
 wind blowing from the south.

The day of the 2nd of
 August, 1906, was a very
 warm day, the sun being
 shining brightly, and the
 wind blowing from the south.

Dalok tüzes szekeren

Vad paripáim, hajrá.
 Tomporotok ma véresre verem.
 Ma én vagyok ifjú Apolló.
 No, ki jön utánunk?
 5 Ki éri utól tüzes szekерem?

Gyí keselyem: fiatal Bűn,
 Gyí jó lovam: fekete Álom,
 Mi áttörünk vad paripáim
 Ezen a szürke életen,
 10 Mi áttörünk a barna halálón.

Kerekeim a sár ne érje,
 Patáitokat semmi pizok.
 Fény-országúton, hajrá paripáim,
 Nem vágnak elénk
 15 Soha gyöngе karú vén kocsisok.

Kis kordék dőcögése
 Átkát utánunk szórja, no, szórja,
 Úgy-e paripáim? Hol járunk mi akkor,
 Hol jár már akkor
 20 Az új daloknak ifjú Apollója?

Agg Néró halála

Szép Rómám alszik s én virrasztok,
 A büszke Nérót temetem.
 Fiúk, új leányt és új poétát
 Hozzatok ide nekem.

5 Hideg az én vörös palástom,
 A lányt csak szememmel falom,
 Nem ad már hőt boros Falernum
 És fűzfa-nóta dalom.

10 Megmondanám annak a lánynak,
Hogy ő az Isten és nem én,
Hogy ezerszer boldogabb nálam
Egy kemény inú legény.

Megölelném az ifjú költőt
És sírva szólnék: dalra fel.
15 Nincsen Olimpusz: az a költő,
Aki hisz és énekel.

Aranyaim elibük szórnám:
Borulatok össze, nosza
És csendülne a muzsikások
20 Szerelmes, szent himnusza.

Vörös palástom rájuk dobnám,
Míg vonagolnak a gyepen
S akkor szúrjatok a szívembe:
Haljak meg szerelmesen.

25 Róma aludjék: ifjú Cézár
Jöjjön utánam, akarom.
Érjen más által diadalmat
A csókom és a dalom.

371.

Bolyongás Azur-országban

Menton, november, Azur-ország
Nem volt soha kékebb.
Menjünk el innen, integetnek
A rózsaszínű párázatban
5 Csodálatosabb, azurabb vidékek.

Mentünk tovább, méla Cap-Martin,
Mindjárt itt az este.
Menjünk el innen, amott várnak
Alkonyos, áldott, enyhé csöndben
10 Szűz, nagy tájak, amott messze, messze.

- És mentünk a csillagos éjben
S megyünk, amíg élünk.
Óh csodálatos Azur-ország:
Óh élet, milyen nagy és szép
15 Minden tájad, melyet el nem érünk.

372.

Egyedül a tengerrel

- Tengerpart, alkony, kis hotel-szoba.
Elment, nem látom többé már soha,
Elment, nem látom többé már soha.
- Egy virágot a pamlagon hagyott,
5 Megölelem az ócska pamlagot,
Megölelem az ócska pamlagot.
- Parfümje szálldos csókosan körül,
Lent zúg a tenger, a tenger örül,
Lent zúg a tenger, a tenger örül.
- 10 Egy Fárosz lángol messze valahol,
Jöjj, édesem, lent a tenger dalol,
Jöjj, édesem, lent a tenger dalol.
- A daloló vad tengert hallgatom,
És álmodom az ócska pamlagon,
15 És álmodom az ócska pamlagon.
- Itt pihent, csókolt, az ölembe hullt,
Dalol a tenger és dalol a mult,
Dalol a tenger és dalol a mult.

373.

Henrik úr lovagol

Heine sirjánál ma éjfélkor
Fehér paripa nyihog,
Zörgő csontos gazdáját várja:
Henrik úr lovagolni fog.

5 Páris felett száll. Csörgő sapkás,
Szent Páris kacag és mulat,
Mint akkor, amikor temették
Vitézlő Henrik urat.

Vágtat némán jó Heine Henrik,
10 Tetszik neki a dolog,
Rossz gerincével táncokat lejt
És Párisra lemosolyog.

Dalokat hall és könnyeket sejt,
Lány hull ifja karjaiba
15 S viszi tovább Henrik úr vázát
A hófehér paripa.

Keserü levében a vén Föld
No lám, most is úgy forog,
Miként ezelőtt ötven évvel
20 És Heine Henrik mosolyog.

A nap lemegy és feljön ismét,
A lángész most is nagy számár,
Ősz után rendszerint a tél jön
És a tavaszra nyár.

25 Csálnak a nők ma is, mint máskor
S mi férfiak is csalunk
És mégis legnagyobb erényünk,
Hogy szeretünk és meghalunk.

A Rang s a Pénz ma is csak bárgyu,
30 És hinni ma is bajos,
Parfümöt még Nietzsche sem izzadt
S a tömeg ma sem illatos.

Egész világot benyargalja.
Egy óra. Tovább nem mehet.
35 De Germániát elkerülte
S nem látott németeket.

Leszáll a fehér paripáról,
Fáradt szegény Henrik úr,
Áttekint a Zola sírjára
40 És hull a könnye, hullva hull.

Se nem pogány, se nem keresztyén,
Ma is csak kerge a világ.
„Szunnyadjunk még vagy ötven évig,
Aludjunk. Jóéjszakát.”

45 Üreges szemét veti búsan
S átnéz országok felett:
„Milyen szép lehet Németország,
Milyen nagy és nemes lehet.”

50 „Várnak reám. Hivnak. Szeretnek
És dalolják minden dalom...”
Egy óra. Ásit koszorutlan
És kacag a sirhalom.

374.

Örök harc és nász

Én asszonyom, be jó, ha bántlak:
Meakulpázok, megtörök, sírok,
Várlak, kívánlak.

5 Én asszonyom, be jó, ha rossz vagy,
Szívemben százszor, százszor megöllek,
Úzlek, gyűlöllek.

Én asszonyom, ugy-e, hogy így lesz?
Örök lesz a mi nagy csatázásunk
S örök a nászunk.

375.

Menekülj, menekülj innen

Pocsolyás Értől elszakadt legény,
Sorvadva, várva itt tovább ne ülj.
Nem kellene itt úri álmodók,
Menekülj, menekülj.

- 5 Rossz a világ itt: dacos Hunnia
Álmodva vívja a régi csatát.
Veri a Jövőt: balladát akar,
Balladát, balladát.
- 10 Homlokod sárgult, lázas a szemed,
Sejtő, beteg és finom a dalod.
És akarod még mindig a babért,
Akarod, akarod?
- 15 Dalaid könyvét dobod a tűzbe be,
Sorvadva, várva itt tovább ne ülj:
Pocsolyás Értől elszakadt legény,
Menekülj, menekülj.

376.

Öröm-város volt a hazám

Arany-bércek, arany-kupolák,
Véremet az út pora issza,
Öröm-városból menekülök én
S nem mehetek sohase vissza.

- 5 Öröm-város volt az én hazám,
Most is sajog sanyarú testem.
Korbáccsal vertek ki, mert egy napon
Szomorúság bűnébe estem.

- 10 Futok, futok. Zengő városom
Átkot szórt a bús pártütőre.
Csak néha küld egy-két kis aranyat
Vékony örömrre, borra, nőre.

- 15 Arany-bércek, arany-kupolák,
Öröm-városnak örök pírfja,
Ha pénz égeti koldus-zsebemet,
Tiértetek örülök sírva.

Judás és Jézus

Dühödt, lázongó szívverésem
 Golgotai bazaltra vésem.
 Krisztus, poétám, szent Alak,
 Eladtalak.

5 Enyém volt minden álmodásod,
 Én voltam a lelked, a másod,
 Megkoszorúztam a fejed.
 Szerettelek.

10 S eladtalak, én fejedelmem,
 Mert az Élet az én szerelmem,
 Mert én is álmodok nagyot:
 Költő vagyok.

15 Nem hallgatom zsoltáros ajkad,
 Nem kell szép, égi birodalmad.
 Selymet, pénzt akar egy leány,
 Vár, vár reám.

20 Galád vagyok? Galád az Élet,
 Búve miért nincs az Igének?
 Vággyal, kinnal miért gyötör
 Pénzes gyönyör?

Irott kövem dobom a mélybe,
 Megreng a Föld sok ezer évre
 S késői bűnös, bús szemek
 Megértének.

Új Heléna

Cécile, ballagj csak velem:
 Börtön vár és szerelem.

Bus szived másért eped:
Mindegy. Én megvettelek.

5 Kalitkád ékes csoda:
Másé nem leszel soha.

Nem csókol meg soha más:
Való leszek s látomás.

Cécile, ballagj csak velem:
10 Börtön vár és szerelem.

379.

Lábán hívása

Óhajt az álmod s eltűn a testem,
Sok juhu Lábán.
Lipótvárosnak leánya Pesten,

Külömb vagyok én sok hiu másnál:
5 Gyere rut Lábán,
Melegem ágyán sohasem fáznál.

Én megbocsátom csunya növéseid:
Sok juhu Lábán,
Mert sok a juhod, mert sok a pénzed.

10 Nagy, új szerelmi tüzekkel várlak:
Gyere rut Lábán,
Sok a te pénzed: nagyon kívánlak.

380.

Miklósnak – Bandi

Jó lesz ugy-e, hogyha nem írok
E rimes könyvbe még új rímet, sokat?
Ugy-e mi ketten értjük egymást:
Fáradtak, könnyesek, jók, bolondosak?
5 Megöltünk ezer bús nótát már.

Megölnivaló lesz még áldozat?
 Sorsunk nézzük, ha egymást nézzük mi:
 Fáradtak, könnyesek, jók, bolondosak.
 Ugy-e megtartjuk mi majd egymást,
 10 Ha nem írok s nem ölök már dalt,
 Csak alszom mélyen, mosolygón sokat?

381.

[Ezek a Halál...]

Ezek a Halál ritmusára
 Készült, nyugtalan dalok:
 Magának, Paula, ezeknél
 Vigabbakat akarok.
 5 Nagy, eleven, pogány nótákat
 Vagy boldogan csendeseket:
 Szeretném boldognak látni,
 Akiket szeretek.

382.

Az Avar-domb kincse

Zengett az Avar-domb
 Őszi, csöndes éjeken
 Apám kis földjén.
 Zengett az Avar-domb,
 5 Nekem zengett, csak nekem.

Vad népe Bajánnak,
 Véres fejű avarok
 Nekem üzentek:
 „Vad népe Bajánnak
 10 Neked kincseket hagyott.”

Zengett az Avar-domb,
 Kiszöktem egy hajnalon
 Az ősi kincsért.
 Zengett az Avar-domb,
 15 Mélyedt, mélyedt a halom.

Vad népe Bajánnak,
Béna lesz már a kezem:
Ások, csak ások.
Vad népe Bajánnak:
20 Azt a kincset keresem.

383.

A Halál automobilján

Töff-töff, robogunk
Motólás ördögszekéren,
Zöld gépkocsin.
Éljen az Élet, éljen, éljen.

5 Töff-töff, csupa kín
E sárgolyó dühös harca.
De fátyolos
Az én arcom s a Léda arca.

10 Töff-töff, a Halál
Kacag. Érzi a mi hültünk.
Csúf az Élet,
Éljen. Mi legalább röptünk.

384.

Dús lovag násza

Szűz asszonyok: friss telivérek
S tüzes fiuk bilincsbe verve
Állnak.
Ez: halvány Dúsnak nászi terme.

5 Jön Dús lovag az asszonyával:
Virágosak, ványadtak, vének.
Fölbűg
Szerelmesen, búsan az ének.

10 Virágos ág, csalóka tükrök,
Nehéz parfüm. A fény fölissza
Csókjuk
És százszorosan szórja vissza.

15 Bilincses ifjak, friss leányok
Állnak, várnak, tűrnek, figyelnek.
Sírnak
És nászdalokat énekelnek.

385.

Thaiszok tavaszi ünnepe

Kék hajnal, most szalad
Fészkébe az éjjel.
Tavasz van.
Viszem a leányokat
5 Föl a hegyre
Sípval, hegedűvel, nyári zenével.

Kendőzött karaván,
Eleven, buja kertek,
Éji leányok.
10 Itt van az új Pán:
Gyertek utánam,
Szomorú Thaiszok, gyertek, gyertek.

A Duna harsog,
Ligetek zendülve köszönnek:
15 Im, jön az új Pán
S az új leányok,
Az éji nimfák,
Budapest leányai jönnek.

A csókos város pihenjen,
20 Ez a tavasznak ő csoda-napja.
Szűz szerelemről énekeljete,
Szegény leányok.
Ez egy napon
Csókját pénzért Thaisz se adja.

- 25 Festékes ajkaitok elé
A szent tavasz virágait tartom,
Virágra hulljon ma a csókotok:
Ma nem úr a Pénz.
Énekeljetek
30 És siessetek, mert jön az alkony.

- Bús alkony, most rohan
Fészkéből az éjjel.
Budapest üzen:
Indul már a Pénz,
35 Megtört a varázs,
Menjete leányok szerte-széjjel.

386.

Így szólna a szóm

Kincstermemben, hol állna a trón
Arany-dobogón,
Lelki pórok szürke hadához
Majd szólna a szóm:

- 5 „No, falka, most már szép a dalom?
Itt a hatalom:
Kórusban bőgitek a himnuszt,
Hogyha akarom.

- Ti? Nekem? Csiba már, pulya had,
10 Csúf koldus-csapat.
Arany-zár van a szívemen már,
Hétzárú lakat.

- Lédám, készülj az Útra velem:
Szépség, Szerelem.
15 Többi dalom neked yachtunkon
Elénekelem.

- Más ég alatt, szűz hajnalokon,
Lármás habokon,
Életem, sorsom, átkom, üdvöm
20 Majd elzokogom.

S ha majd a Kéjtől mindent elszedünk,
Aludni megyünk.
Arany-hajónkkal, szent holt dalokkal
Együtt sülyedünk.

25 Utat, mob. Könnyed hiába hull.
Megy, megy zordonul:
Király megy. Ruhátok se érje,
Amíg elvonul.”

Kincsteremben, hol állna a trón
30 Arany-dobogón,
Lelki pórok szürke hadához
Így szólna a szóm.

387.

Intermezzo

Ezer dalnak szent Viselőse,
Uj érzések bolondos hőse:
Megállok. Lehajtom fejem
S rivó kacajjal kérdezem:
5 Kinek, minek, meddig, mivégre?
Szakadjon itt meg. A Pénz éhe,
Épp ez a nagy kin, fojtogat.
Tűrtem, vártam én már sokat.
Nincs ennek semmi büszke célja,
10 Csak épp, hogy lázas voltam néha.
A nagy láz sok mindent akar
S az ember gyarló és — magyar.
Másoknak nő a kedve, hája.
Enyém: a vágyak gyeheennája.
15 Agg szívem gyötrelemben ég
S amit elért, már — nem elég.
Pénzt, csókot, hirt, semmit sem birni?
Miért erről még dalt is írni?
Beteg vagyok. Kínok, dalok.
20 Én unom már. Én meghalok.

Sírás az Élet-fa alatt

Lentről nézem ős terebélyed,
 Piros csodákkal rakott Élet.
 Óh jaj,
 Te hitvány, te hitvány, te hitvány.

5 Nem áhított így soha senki,
 Nem tud téged más így szeretni.
 Óh jaj,
 Hiába, hiába, hiába.

10 Csodáidból csak egyszer adnál,
 Fiadnak csak egyszer fogadnál.
 Óh jaj,
 Be várom, be várom, be várom.

Véremmel hívlak, csallak, várlak.
 Véremmel gyűlöllek, imádlak.
 15 Óh jaj,
 Csak nézlek, csak nézlek, csak nézlek.

És itt maradok, itt a porban.
 Tudom, én tudom, eltiportan.
 Óh jaj,
 20 Halálíg, halálíg, halálíg.

Lázár a palota előtt

I.

Éjfél, valaki duskál:
 Neszt küld a drága palota.
 Pénzt olvas valaki.
 Zenék zenéje:
 5 Nem hallottam még ilyet soha.

- Selymes papírok
Im, halk és büszke zsoltárra gyűjtnak.
Csilingelnek a kölyök-ércek.
Zeng az arany
10 S az én könnyeim hullnak.
- S én a palotát támasztom.
Zúg, megtolul, viharzik a zene.
Milyen zsolozsma,
Mintha a világ
15 Minden öröme benne zengene.
- Kié az a pénz?
Az én könnyeim hullnak.
Száradjon el a keze,
Gonosz és boldog keze
20 A nyomorultnak.

II.

- Egy cifra házban
Örömben, lázban
Összegyültek a gazdagok.
Énekeltek a gazdagok
25 Egy cifra házban.
- Az utca sarkán
Ime, vad, harsány
Zsoltár zendül. Lázár dalol,
Fölnéz a házra és dalol
30 Az utca sarkán.
- Mélyén az éjnek
Mint támad ének?
Elsáppadnak a gazdagok,
Elnémulnak a gazdagok
35 Mélyén az éjnek.
- S csönd, Lázár hallgat.
Tapsot a dalnak.
És tapsolnak a gazdagok,
Hahotáznak a gazdagok.
40 S csönd, Lázár hallgat.

III.

Ősszel és szomorúan jön meg
Az öreg Lázár a Bibliából
S a gazdagok félve köszönnek.

45 Lázár lélegzik, lépdél, hallgat.
Látatlanul vele érkeznek
Régi, nagy, béna, ős hatalmak.

Lázárnak néha melle hördül,
Szeretne egy nagyot kacagni,
De a szája sírásra görbül.

50 Lázár az örök őszi béna
S a Földön, még, szokás örülni.
Ő is szeretne néha-néha.

Ő is szeretne táncra kelni
S rőt erdőkben, rőt szatirokkal
55 Tréfás dudánál énekelni.

Be is áll az öröm-piacra,
Rossz mellével asszonyokat vár
S valamit, amitől kacagna.

Óbort és mustot hoz elébe
60 A gazdagok megriadt nyája
S ő bekóstol az édes lébe.

Bekóstol s testét megcsiklandja
Olykor egy lány, olykor egy asszony
S ez a Lázár örök kalandja.

65 Asztmás melléből fuldokolva
Jön föl az Ősznek köhögése,
Mintha egy csúf sóhaj volna.

Erre a köhögős örömré
Elfakulnak szívek és arcok:
70 Ősz lesz. Mintha a Halál jönne.

Pap vagyok én

Igéim bővek, zengők, nagyok:
Papoknak ivadéka vagyok.

Kálvin szirt-lelke játszott velem
S a szép hazugság lett kenyerem.

5 Korcs hegyi-beszéd minden dalom
S a hitem: egy pogány hatalom.

Jószágom, pénzem nincsen nekem
S mégis a Pénzt, a Pénzt hirdetem.

10 S egyszer, életem csunya fokán
Pap akartam lenni Kalocsán.

Rómához állott, kicsi híja,
Prédikátorék pogány fia.

Óh hazugságnak örök tora:
Pap vagyok én, léha cimborá.

15 Pogány rímek, muzsikák között
Szomjazok valami örököt.

Pokollal lelkem alig rokon,
Mennyet várok nagy mámorokon.

20 Álmom az Ige, az Üdv, az Út:
Be hazug élet, óh be hazug.

Uzsorás Khiron kertje

Szebb tavasza Athénnek nem volt,
Nem is lesz annak soha mása.
Khiron volt az athéni ifjak
Uzsorása.

5 Dús hajlékra sohase hullt még
Annyi keserű legény-átok.
Sehol se nyiltak olyan szépen
A virágok.

10 Az élet szép: zengte a szent kert,
Khiron kertjében zene zengett.
Nem hallott Athén arany-ifja
Soha szebbet.

Khiron pénzből kelt a mámor
Lanyha éjeken szerte-szerte.
15 Szállt az illat. Zengett, pompázott
Khiron kertje.

Hullt az átok és szállt az illat,
Bukott Athén sok szép legénye
S a virágok büszkén kacagtak
20 Föl az égre.

392.

Kleopátra hívása

Rólad álmodom:
Kincses szerelem sátra.
Légy védő asszonyom
Óh Kleopátra.

5 Kösöntyűd arany
S én kiállok a gátra.
Légy védő asszonyom
Óh Kleopátra.

Léda elüzne
10 S nem vagyok bátrak bátra.
Légy védő asszonyom
Óh Kleopátra.

Megyek bizóan
S nem nézek soha hátra:
15 Légy védő asszonyom
Óh Kleopátra.

Futás a Gond elől

Fekete ördög
(Gyí, gyí csoda-ló)
Kerget, a Gond, a
Fekete ördög.

5 Fekete ménen
(Gyí, gyí csoda-ló)
Úgy jöttem ide:
Fekete ménen.

10 Nincs nekem álmom,
(Gyí, gyí csoda-ló)
Itt a Dunánál
Nincs nekem álmom.

15 Pogánynak szültek,
(Gyí, gyí csoda-ló)
Úz, kerget a Gond:
Pogánynak szültek.

20 Nyugat bús pírja,
(Gyí, gyí csoda-ló)
Meg ne vakítson
Nyugat bús pírja.

Aranyak intnek,
(Gyí, gyí csoda-ló)
Turánra gondolj:
Aranyak intnek.

25 Ázsia síkja
(Gyí, gyí csoda-ló)
Parancsol nekünk,
Ázsia síkja.

30 Ott voltunk hősek,
(Gyí, gyí csoda-ló)
Itt gyávák vagyunk,
Ott voltunk hősek.

Ott nem ismertük
(Gyí, gyí csoda-ló)
35 Gondját a Pénznek,
Ott nem ismertük.

Fekete ördög,
(Gyí, gyí csoda-ló)
Nyomunkban van a
40 Fekete ördög.

394.

A Léda arany-szobra

Csaló játékba sohse fognál,
Aranyba öntve mosolyognál
Az ágyam előtt.

5 Két szemed két zöld gyémánt vóna,
Két kebled két vad opál-rózsa
S ajakad topáz.

Arany-lényeddel sohse halnál,
Ékes voltoddal sohse csalnál,
Én rossz asszonyom.

10 Hús-tested akármerre menne,
Arany-tested értem lihegne
Mindig, örökig.

S mikor az élet nagyon fájna,
Két hús csipőd lehűtné áldva
15 Forró homlokom.

395.

Mammon-szerzetes zsoltára

Babilon sötét vizeinél ülve
Akasztom hárfám szent, szomoru fűzre,
Habok locsognak és süvölt az élet.
Én atyám, Mammon: fohászkodik hozzád
5 Könnyek sarában a te kis cseléded.

- Ülők rabságban, sír, reszket a hárfa.
 Szűz papod vagyok, már semmit se várva,
 Hatalmat vágyam nem vesz soha rajtad.
 Én atyám, Mammon, szomoru szűzségem
 10 Vigasztald meg, hogy így jó s Te akartad.
- Zúgd, hogy ez így jó s rongyságom nem átok,
 Dervised vagyok, boncod, szent barátod,
 Arany elkerül s elkerül az Élet
 S örömödre van kincsekből kitudott
 15 Bús, szűz életű, szegény kis cseléded.
- Babilon sötét vizeinél ülve
 Engedd, hogy arcom a Pénz elkerülje.
 Engedd, hogy legyek szűz, szerzetes árva,
 Engedd, hogy fagyjak boldog jégszoborrá
 20 S boldogan zengjen téged ez a hárfa.

396.

Gémek az Olimpusz alatt

- Olimpusz alatt gémek tanyáztak.
 Fölríkácsoltak, áztak és fáztak.
 Nagy akaratú, lápgázló gémek,
 Ifjak és vének.
- 5 Igazi dalra máig se kaptak,
 De itt maradtak, de itt maradtak.
 Zsombék-lakású, nagyétű gémek,
 Sánták és vének.
- Olimpusz ledőlt, lent sír a sárban
 10 S ti rikácsoltok bőven és bátran,
 Kis akaratú s nagy lábú gémek,
 Ifjan is vének.
- Rikácsoljatok s éljetez bőven,
 Hisz még csak most a Nap fölkelőben,
 15 Homály-madarak, tág csőrű gémek,
 Éhesek s vének.

Olimpusz mellett be jó pihenni,
Be jó ó-hangú madárnak lenni.
Nagy merészségű s kis vágyú gémek,
20 Sánták és vének.

Ti rikácsoltok s pénzt kaptok érte,
Mi belefülünk bűnbe és vérbe,
Nagyokat lépő, mocsári gémek,
Ügyesek s vének.

25 Rikácsoljatok bőven és bátran
S vesszünk mi itt a magyar Mocsárban.
Magyar madarak, sár-faló gémek,
Ösek és vének.

Verje meg az Ég minden fajtátok,
30 Rajtatok ma sem fog még az átok,
Halászó, hizlalt, nagy nyakú gémek,
Sánták és vének.

397.

A szememet csókold

Inségemből hozzád
Fohászkodom sírással,
Akarod, hogy jó legyek:
A szememet csókold,
5 Hadd lássam a mélyben
Az elásott kincseket.

Álomban szegődött
Hozzánk és kék lángokkal
Lobogott a szent arany.
10 Tè adtad az álmot.
Merre az arany-mély?
Mutasd meg, hogy merre van.

Ha meg nem találjuk,
Ha csak fázva didergünk:
15 Lesz-e nekünk szent napunk?

A szememet csókold,
Hadd lássak, hadd lássak,
Mert bizony elkárhozunk.

398.

Pénz a remeteségben

Beszálltam egy bús rengetegbe,
Égett nagy sebem, égett.
Üzengetett hozzám trillázva
Az Élet.

5 Ír-füvet fekélyes sebemre
Megbékült szívvel raktam:
Zúghatott a csúf, pénzes Élet
Miattam.

10 Éltem és a halálra vártam
S várván várva a véget:
Egy idegen ős-bozótomba
Betévedt.

15 „Vizet adj!” S én hús vizet adtam
Bozótom fészkerében
S pénzt dobott a vendég-gazember
Elébbem.

S én nyomban vágytam a világot,
Én, a bús erdő foglya
S szaladtam volna vissza az Életbe
20 Zokogva.

399.

Az anyám és én

Sötét haja szikrákat szórt,
Dió-szeme lángban égett,
Csípője ringott, a büszke
Kreol-arca vakított.

5 Szeme, vágya, eper-ajka,
Szíve, csókja mindig könnyes.
Ilyen volt a legszebb asszony,
Az én fiatal anyám.

Csak azért volt ő olyan szép,
10 Hogy ő engem megteremjen,
Hogy ő engem megfogadjon
S aztán jöjjön a pokol.

Bizarr kontyán ült az átok.
Ez az asszony csak azért jött,
15 Hogy szülje a legbizarrabb,
A legszomorubb fiút.

Ő szülje az átok sarját
Erre a bús magyar földre,
Az új hangú tehetetlent,
20 Pacsirta-álcás sirályt.

Fénye sincs ma a szemének,
Feketéje a hajának,
Töpörödött, béna asszony
Az én édes jó anyám.

25 Én kergettem a vénségbe:
Nem jár tőle olyan távol
Senki, mint torz-életével
Az ő szomoru fia.

400.

Nem mehetek hozzád

Szép nyár van ott?
Itt nyara van minden pimasznak:
Én meghalok.

Nem akarod?

5 Te vagy az én szent bolondságom
S én meghalok.

Dalok, dalok,
Mások mehetnek, törnek, élnek
S én meghalok.

10 Fehér karok,
Tán nem is vártok. Nem öleltek:
Én meghalok.

Bús és balog
Mindenem: csókom, utam, sorsom
15 S én meghalok.

401.

Halál a síneken

Fáradt karokkal és kesergőn
Hideg síneket szorítok
S várom alkonyban a halált
Bábel alatt rőt, őszi erdőn.

5 Nem ölelek többé, elég volt.
Nem ölelt vissza, eldobott
Az Élet: én szerelmesem
S dért sírt reám mindig az égbolt.

10 Élet, Élet: utcák leánya,
Elfonnyadt árván a karom,
Vége. Síneket ölelek
S jön a halálgép muzsikálva.

Már szállnak rám a tüzes pernyék,
Dübörög Bábel szekere
15 S ifjultan reszket a karom:
Már ölelnék, újra ölelnék.

Élet, Élet. S jön rám-zúdultan
Magtalan álmok bús raja,
Jönnek a nagy vágy-keselyük,
20 Jön, jön fekete szárnyú multam.

S megöllelek még egyszer, Élet,
Utolsót lendül a karom
S úgy fonódik be görcsösen
Küllőibe a szent keréknek.

402.

Mátyás bolond diákja

„Diák, írj magyar éneket,
Diák, a Földön Dante is élt.”
Kacagott, kacagott a diák.

5 Latin ütemben szállt a dal,
Nem magyarul, sohse magyarul.
Vergődött, vergődött a diák.

Lelkében Petrarca dalolt
S keltek újféle magyar zenék.
Álmodott, álmodott a diák.

10 De néha, titkos éjeken
Írt s eltépte, ha magyarul írt.
Zokogott, zokogott a diák.

403.

Megáradt a Tisza

Megáradt a rest, magyar Tisza,
Vize Lajtától Oltig szalad.
Ujjongnak a ludak, a gémek
S azok a rabló, azok az ősi
5 Griff-madarak.

Ár, szürkesség, vízgőz, pocsolya,
S a nagy magyar Alföld felett
Fészketlenül, kiverve röpdös
Riadt szívekkel egy szép énekű
10 Madár-sereg.

- Sebten kiválik im, gögösen
Egy fény-tollú sármány-madár,
Bús dalba kezd. Lenéz az árra,
Föld int Nyugatról s a sármány-madár
15 Nyugatra száll.

404.

Szent Junius hívása

- Öreg és hűvös az én ajkam
S fejem körül lángol a Nyár
És Léda csügg az ajkamon.
Szent Junius, könyörülj rajtam.
- 5 Napszúrasként küldd rám a Vágyat,
Szájam friss gyermek-száj legyen,
Szamóca-ízű, illatos
Szája boldog, szép, szűz leánynak.
- Öntözzem e szájjal csak egyszer
10 A Léda őszi szemeit:
Kigyul majd lelkünkben a Nyár
S jön az Óra nagy üdv-sereggel.
- Becsókolnék Léda szívébe
Egy ékes nárcisz-ligetet
15 S mint kaland-útján egy Zeusz,
Befeküdnék a közepébe.

405.

A Zozó levele

- Párisba eljött egy legény,
Idegen volt a csókja s pénze.
Szegény Charles-om, ne szídj meg érte.
- Bús virág a párisi lány,
5 Halvány kelyhét ahogy kinyitja,
Eljön a Pénz és leszakítja.

Kis testem borzad és remeg,
Ki vigyáz a szegény virágra?
Kell a harmat s a harmat drága.

- 10 Párisba eljött egy legény,
Idegen volt a csókja, pénze.
Szegény Charles-om, ne szidj meg érte.

406.

Páris, az én Bakonyom

Megállok lihegve: Páris, Páris,
Ember-sűrűs, gigászi vadon.
Pandur-hada a szájas Dunának
Vághat utánam:

- 5 Vár a Szajna s elrejt a Bakony.

Nagy az én bűnöm: a lelkem.
Bűnöm, hogy messzelátok és merek.
Hitszegő vagyok Álmos fajából
S máglyára vinne

- 10 Egy Irán-szagú, szittya sereg.

Jöhetnek: Páris szíven fekszem,
Rejtve, kábultan és szabadon.
Hunnia új szegény legényét
Őrzi nevetve

- 15 S beszórja virággal a Bakony.

Itt halok meg, nem a Dunánál.
Szemem nem zárják le csúf kezek.
Hív majd a Szajna s egy csöndes éjen
Valami nagy-nagy,

- 20 Bús semmiségbe beleveszek.

Vihar sikonghat, haraszt zörrenhet,
Tisza kiönthet a magyar síkon:
Engem borít erdők erdője
S halottan is rejt

- 25 Hú Bakony-erdőm, nagy Párisom.

Absolon boldog szégyene

- Csigás hajam,
 Fényes hajam, barna hajam
 Lobog a szélben.
 Rohanok, rohanok
 5 Fekete paripán
 Én, ifju isten,
 Ura erőnek,
 Ölni gyáva cenkeket.
 S horkanva, oh jaj, kiugrik
 10 Alólam harci ménem.
 Fényes hajam, barna hajam
 Hó-karokra fonódik.
 Trombita szól. Most valahol
 Vert seregem fut.
 15 Alázva minden.
 Meghalt a büszke,
 Nagyszerűn kezdett,
 Gyönyörű harc.
 (Oh, esti szellő
 20 Libegtesd vígan
 Bizsergető testét a
 Megcsúfolt vezérnek
 Léda pompás karjain.)

A platán-fa álma

- A Nap húga, zöld szemű lány,
 (Kit imádnak álom-vitézek)
 Megszánt egy holdas éjjelen
 És megígézett.
 5 Két lábam elhűlt s szétbomlott
 Gyökerekként a mélybe szállva
 S itt állok a fehér mezőn,
 Mint árva platán-fa.

- 10 Girhes, szomorú derekam
Szökkenve büszke lombot ontott,
Lombom a felhőket veri
S elhagytak a gondok.

- 15 Állok: várom a Nap hűgát
Némán a nagy éji mezőben
S koronámról hull a levél
Zörgőn, búsan, rőten.

409.

Délibáb-őszöm Kőd-városban

- Fekete, komor árnyát
Láttam a Hortobágyon, az Égen.
Száz tornyú Kőd-város előtt
Strázsált vad-kevélyen.
- 5 Vész-álmú, győnge Isten,
Ki könnyes göggel mered a Napba.
Olyan volt mint én. Esküszöm:
Atyáimnak atyja.
- 10 „Atyám, a cifra ködben.
Megállj.” Ő álmodik. „Megállj.” Esengek
S ő szállt sötéten, álmodón,
Mint csoda-felleg.
- 15 Kőd-város ingott-ringott.
„Jaj, szétszakad mindjárt ezer rongyra,
Atyám.” Rám néz s lép bátoran
Toronyról toronyra.

410.

Jöjj, Léda, megölellek

Szemed szomorú és gonosz,
Két mély gychenna-fészek:
Marja ki sós könny a szemem,
Ha a szemedbe nézek.

5 Ajkad mohó és vértelen,
Mint hernyók lepke-rajban:
Ha csókosan remeg feléd,
Fakadjon föl az ajkam.

10 Öled hívó, meleg, puha,
Mint a boszorkány-pelyhek
Altató, bűnös vánkosa:
Jöjj, Léda, megölellek.

411.

Fekete Hold éjszakáján

(Száll, száll fekete Hold,
Barna felhők pirultan égnek
Hulltán egy csúf, kóbor legénynek.

5 Nagymessziről dörög.
Én fekszem ott félig halottan.
Futottam, sírtam, összerogytam.

Élet? Bor? Asszonyok?
Aléltan hulltam sárga rögre.
Be jó itt, jó itt mindörökre.

10 Száll, száll fekete Hold.
Csitt, csitt, ma fölkelnek a holtak,
Dalolnak, dalolnak, dalolnak.)

Árnyékok kara:

15 Csirátlan csókok csillagos rendje,
Örvényes vágyak, nagy áldomások,
Ember-sors titka s kicsike tett:
Ez volt ő.
Alleluja, alleluja,
Nádas Ért partján született.

Asszonyok kara:

Aludj, aludj,
20 Aludj, te szegény,
Dalos, szomorú,
Gyöngé, szomorú,
Csókos, szomorú,
Csunya legény,
25 Barna legény,
Aludj, aludj.

Árnyékok kara:

Im jött Keletről, Nap fia szinte.
Táncos csillagok csalták Nyugatra.
Hagyjuk aludni. Megérkezett.
30 Bús útját
Alleluja, alleluja,
Kínnal rakták ki asszony-kezek.

Egy asszony:

Hess, hess, árnyékok,
Fekete Hold, bujj.
35 Én terítem be
Barna hajammal
Az elesettet.
Üszkös lelkében
Én gyujtogattam.
40 Lankadt inába
Én küldtem mérget.
Fényes szemébe
Könnyet én loptam.
Barna sorsába
45 Én küldtem lángot.
Én szúrom a tört
Furcsa szívébe.

(Száll, száll fekete Hold.
Csitt, csitt, lent fölkeltek a holtak,
50 Dalolnak, dalolnak, dalolnak.

Friss hajnal kacagón
Hiába csókolja az arcom,
Verejtékesen alszom, alszom.

55 Árnyas asszony-csapat
Lesi az én álmatlan álmom
Kóvályogva, hogy szívemre szálljon.

S őrzi a szívemet
E babonás, végetlen éjen
Egy rossz asszony ébren, kevélyen.)

412.

Bölcs Marun meséje

„Volt egyszer.” Bölcs Marunról
Szól ez együgyű ének.
Legendás Eufrát körül
Ő tudta a legszebb meséket.

5 Ifjú szerelmes sejkek
S vágyó, szűz asszony-rózsák,
Minden ékes szerelmi kert
Marunnak fizette adóját.

10 S jött Bajla, buja asszony,
Marun szemébe nézett.
„Volt egyszer.” Tovább mondani
Nem tudta soha a meséket.

413.

Párisban járt az Ősz

Párisba tegnap beszökött az Ősz.
Szent Mihály útján suhant nesztelen
Kánikulában, halk lombok alatt
S találkozott velem.

- 5 Ballagtam éppen a Szajna felé
S égtek lelkemben kis rőzse-dalok.
Füstösek, furcsák, búsak, bíborak
Arról, hogy meghalok.

- Elért az Ősz és sugott valamit,
10 Szent Mihály útja beleremegett,
Züm, züm: röpködtek végig az úton
Tréfás falevelek.

- Egy perc: a Nyár meg sem hőkölt belé
S Párisból az Ősz kacagva szaladt.
15 Itt járt s hogy itt járt, én tudom csupán
Nyögő lombok alatt.

414.

Léda a kertben

Bús kertben látlak: piros hinta-ágy
Himbálva ringat.
Lankadt virágok könnyes kelyhekkal
Siratják a csókjainkat.

- 5 Álmodva nézlek: két piros felhő
Kószál az égen.
Csókokat gyarlón, himbálva válnak
S meghalnak vágyak tűzében.

- Két piros felhő: szállunk. A lángunk
10 Éhesen lobban.
S itt lent a kertben még a pipacs is
Szán bennünket jóllakottan.

415.

Rózsáliget a Pusztán

Éltem a Pusztán s megkisérteték:
Csengő, muzsikáló zsákkal a hátán
Jött, jött, jött kacagva a Sátán.

5 Tövises Pusztán, csalánok között
Szórta élémbe a kincset. Kiszórta
S virított nyomban ezer rózsza.

Dalolva járok s aranyat szedek,
Büszkén kacagom ki a tunya álmot:
Hiszen én rózsák között járok.

10 S csalános szikföld lábamat töri,
Dalolok, míg serked vérem száz sebben,
Evoé, a rózsaligetben.

416.

Álom egy Méhesről

Páris helyett: falu csöndje,
Csöndes Ér, szagos virágok,
Zöngő méhek s hárs alatt
Hahotázó gyermekek,
5 Okuláré és karos-szék.

Méhes mellett hűvös álmok
S kik szakadtak ágyékból,
Unokák és gyermekek,
Bolondok és pajkosak,
10 Babrálgatnák ősz szakálam.

Alkonyatkor ósdi könyvet
Ejtenék ki vén kezemből.
Fölöttem az Ég ragyog:
„Hess, aludni gyermekek,
15 Csillagot néz nagyapátok.”

Méhes alól a világot
Össze-vissza jól befutnám,
Mosolyogva, boldogan,
Ülve-szállva, gőgösen
20 Talán Párisban is járnék.

Holdas képpel, ezer boggal,
Száz titokkal, igérettel
Jön az Élet s csalogat.
Kupát fogok s nevetek:
25 „Nem kellesz sápadt boszorkány.”

Méhes mellől szent, nagy éjben
Békés lelkemből szállnának
Bátor, tiszta, szűz, erős,
Földszagu gondolatok
30 S küldném őket a világba.

417.

Szent Margit legendája

Vallott nekem a Nyulak-szigete
Regék halk éjén. Ime a titok:
Királyi atyja klastromba veté
Legendák szűzét, fehér Margitot.

5 Álom-leány volt: egy fojtott sikoly.
Ájulva hullt egy durva szó miatt.
S robogtak a királyi udvaron
Hajrázó, vad, bozontos férfiak.

Nyugatról várt sokáig valakit.
10 Nem vad bajszerű, lármás, mokány nagyúr,
Dalos, törékeny, halk fiu legyen,
Asszonyos, kósza, könnyes trubadur.

Már régen várt s megbénult a szíve.
Zúgott a vár, prüszkölő, kún lovak
15 Hátán érkeztek hetyke magyarok.
Ő nem jött: egy csendes álom-lovag.

Ő nem járt a Duna táján soha,
Egy halk dalú és halk csókú legény.
És Jézusnak áldozták Margitot,
20 Ki ott halt meg a Nyulak-szigetén.

Hepehupás, vén Szilágyban

Hepehupás, vén Szilágyban,
Hét szilvafa árnyékában
Szunnyadt lelkem ezer évet.
Paraszt zsályaként aludt el

5 S bús krizantém-fürttel ébredt
Hepehupás, vén Szilágyban.

Hepehupás, vén Szilágyban,
Hét szilvafa árnyékában
Várt volna még ezer évet,

10 Míg idő jön a csodákra.
Óh, jaj nekem, hogy fölébredt
Hepehupás, vén Szilágyban.

Bihar vezér földjén

„Itt Bihar vezér lakott
S nótáztak méla szűzek.
Most daltalan ez a táj.
Nem félsz, Lédám?” „Nem biz én.”

5 „Éjfél van. Itt átkozott,
Ki a sírokat töri.
Én a sírokat töröm.
Nem félsz, Lédám?” „Nem biz én.”

„Ősöm keleti vitéz.
10 Dalokat ölt Nyugaton.
Serkentem a holtakat.
Nem félsz, Lédám?” „Nem biz én.”

„Te vagy a halott ara,
Én a halott mátkafi.
15 Ránkolvasnak a papok.
Nem félsz, Lédám?” „Nem biz én.”

„Jaj, be szépen süt a Hold.
Leszünk-e mi pirosak
S fölkelnek-e a dalok?
20 Nem félsz, Lédám?” „Nem biz én.”

„Itt Bihar vezér lakott.
Bús, babonás ez a táj
S tán holnap összeesünk.
Nem félsz, Lédám?” „Nem biz én.”

420.

Gyáva Barla diák

Hadverő nem volt Barla diák,
Én jámbor, görögös, kopottas ősom.
Elmaradt Tőhötöm seregétől
Ama véres őszön.

5 Áthágta a Meszest a sereg,
Üszkös falvak küldtek utána átkot
S nem kereste a seregben senki
Kis Barla diákot.

10 Ő ott maradt a dúlt falvak között.
Virágos kunyhó épült a romokra
S kizöldült a megsebzett vidéknek
Minden véres bokra.

15 Zúgva nyargalt a hősi sereg
A reszkető, bérces Erdélyen által.
Barla maradt, rótt, szántott, álmodott
Egy kis szláv leánnyal.

421.

[Álmatlan, gyilkos lázban...]

Álmatlan, gyilkos lázban
Lestem a virradóra,
Lámpa gyult és lámpa hunyt
És egyszerre megállott az óra.

5 S mintha ördög toppantott
Volna akkor elébem,
Nem tudtam már, hogy vagyok
És azt is elfeledtem, hogy éltem.

Valami rémes semmi
10 Lebbenté föl az ágyam
S én lebegtem senkiül
Négy fal között, buta éjszakában.

S a lámpa izzva égett.

422.

Álom álom helyett

Egy óriás jön messziről felém,
Gyilokkal, egyedül.
Kacagok: látlak, pilláimon
Éber manó-sereg ül.

5 Párnámba, érzem, kanócot lopott
Egy gonosz. Csitt: szelek
Rázzák a régi harangokat,
Sír valaki, remegek.

Ismét csönd. Jön már? Várom zsibbatag,
10 Nyögve, sírva hívom.
Most dalba fog a manó-sereg
S táncol pilláimon.

Várok megint, egy nagy, sötét golyó
Gyulladt ki valahol.
15 Egy nagy szív lóg fényes üstökén
És zakatol, zakatol.

S valakit, aki talán sohse élt,
Látok most hirtelen.
Fekszik, mint én s az ágya felé
20 Csúszik a veszedelem.

Sikoltok: fény, megjött a kék Hajnal,
Szobámba bekacag
S szórja szomorú kacagással
Reám a kék sugarat.

423.

A rég-halottak pusztáján

Napverte pusztán, lila ég alatt
Lángol a vörhenyes homok.
Egy óriás, tüzes kemence
A puszta. És én loholok.
5 És én loholok, loholok.

Forró haragját egyre ontja rám
Piros, dagadt arccal a nap.
Perzselt lábam agyamig lüktet,
Megállnék. „Siess. Nem szabad,
10 Siess. Nem szabad, nem szabad.”

Ez a puszta: a rég-halottaké
S készek a hús ravatalok.
Jaj annak, jaj, aki megtudja,
Hogy halott. Hogy már rég halott.
15 Hogy már rég halott, rég halott.

424.

Özvegy legények tánca

Szent-György-nap éjén sipítók,
Nyugtalanok a denevérek:
Dohos várak ó termeiben
Táncolnak az özvegy legények.

5 Bolond és fehér valahány.
Lesik a szent, tavaszi Holdat.
Hopp-Sárit és Ave-Máriát
Váltva és bokázva dalolnak.

Khiméra asszony serege
10 Buta valót öldös, ahol jár.
Kereszttel őket szent pap úzi
S bütykös bottal hájhasú polgár.

Szent-György-napon három a tánc.
Éjfélkor egy tátongó sírnak
15 Mélyébe esnek hirtelenül,
Hol rózsák és asszonyok nyílnak.

Huhog lármájuk messzire.
Viszik a hírt gyors inú kémek:
„Hahó, a tisztelt romok között
20 Dózsölnek az özvegy legények.”

S egy rózsát tép le mindegyik.
Egy sóhajt hörg, mert jön a Hajnal.
Egy Lédát keres: reámered
S meghal kék, csókra-torzult ajkkal.
25 Reggel hiába gyúl a nép,
Nyoma sincs dalnak, bálnak, sírnak:
Egy-két vér-csöpp s könny-folt a falon
S egy-két bolond, verses papir-lap.

425.

A Holnap elébe

„Állj meg!” Ordít utánam az éjben
Cafra sereggel a Tegnap.
„Állj meg!” És én megyek, megyek.

„Állj meg!” Vágok a sűrű bozótnak,
5 Holdnak, pokolnak, fellegeknek
És egycdül, és egycdül.

Vár, vár: futok a Holnap elébe.
Apám, anyám, papok és bárdok,
Nem kellett, nem kellett.

- 10 Ősök, árnyak, tegnapi legények,
Testvéreim vérben és kupában:
Undok Tegnap, maradjatok.

Megyek a bús, nagyszerű Sötétnek.
„Állj meg!” Nem. Előttem a Holnap.

- 15 Engem vár, engem, rohanok.

426.

Jó Csönd-herceg előtt

- Holdfény alatt járom az erdőt.
Vacog a fogam s füttyörések.
Hátam mögött jön tíz-öles,
Jó Csönd-herceg
5 És jaj nekem, ha visszanézek.

- Oh, jaj nekem, ha elnémúlnék,
Vagy fölbámúlnék, föl a Holdra:
Egy jajgatás, egy roppanás.
Jó Csönd-herceg
10 Nagyot lépne és eltiporna.

427.

Elillant évek szőlőhegyén

Tört ülök az elillant évek
Szőlőhegyén s vidáman buggyan
Torkomon a szüreti ének.

- Ónos, csapó esőben ázom
5 S vörös-kék szőlőlevelekkel
Hajló fejem megkoronázom.

Nézem a tépett venyigéket,
Hajtogatom részeg korsómat
S lassan, göggel magásra lépek.

- 10 A csúcson majd talán megállok.
Földhöz vágom a boros-korsót
S vidám jóéjszakát kívánok.

428.

Mária és Veronika

Máriától Veronikáig
Ívelnek el a férfi-karok:
Veronikám, asszonyom, Lédám,
Én most álmodni akarok.

- 5 Álmodni csecsemő-karokról.
Csókold meleg szájjal a szemem:
Kereszt előtt, Halál előtt, most
Máriára emlékezem.

- 10 Ő küldött csókkal az életbe
S tudtam, hogy testem miért töröm:
Az életért. És mi az élet?
Asszony-öröm, asszony-öröm.

- Ki szült s ki tanított a csókra?
Asszony. S a halál hajnalán
15 Altass, Lédám. Hadd álmodjam, hogy
Te vagy az anyám, az anyám.

429.

Három őszi könnycsepp

Őszi délben, őszi délben
Óh be nehéz
Kacagni a leányokra.

- 5 Őszi éjben, őszi éjben
Óh be nehéz
Fölnézni a csillagokra.

Őszi éjben, őszi délben
Óh be könnyű
Sírva, sírva leborulni.

430.

Sírni, sírni, sírni

Várni, ha éjfél üt az óra
Egy közeledő koporsóra.

Nem kérdeni, hogy kit temetnek,
Csöngettyűzni a gyász-menetnek.

5 Ezüst sátrak, fekete leplek
Alatt lóbálni egy keresztet.

Állni gyászban, súlyos ezüstben,
Fuldokolni a fáklyafüstben.

10 Zörgő árnyakkal harcra kelni,
Fojtott zsolozsmát énekelni.

Hallgatni orgonák bűgását,
Síri harangok mély zúgását.

Lépni mély, tárt sírokon által
Komor pappal, néma szolgálkkal.

15 Remegve, bújva, lesve, lopva
Nézni egy idegen halottra.

Fázni holdas, babonás éjen
Tömjén-árban, lihegve mélyen.

20 Tagadni multat mellet verve,
Megbabonázva, térdepelve.

Megbánni mindent. Törve, gyónva
Borulni rá egy koporsóra.

Testamentumot, szörnyűt, írni
És sírni, sírni, sírni, sírni.

Százezer éve már

Tinta-folyamról csapja tengerre
 Bárkáinkat a fekete ár.
 Várja a győztest egy fehér kendő
 Százezer éve már.

- 5 Lobog a szirten. Fehér csodáknak
 S minden asszonyoknak asszonya
 Valaha, régen, ősi májusban
 Sirva tűzte oda.

- 10 S mi százszor haltunk és százszor éltünk.
 Fojtjuk egymást. Tépett a mezünk.
 Lobog felénk az asszonyi kendő
 S jajgatva evezünk.

- 15 Versengünk immár százezer éve,
 Marjuk a vad, keserű habot
 S bus asszonya a fehér csodáknak
 Már régesrég halott.

- 20 Lobog előttünk a fehér kendő,
 Nyög, dübörög a fekete ár.
 Tépetten, rongyban mi csak hajózunk
 Százezer éve már.

Vár minket a halott menyasszony,
 Minden asszonyoknak asszonya,
 Megyünk. S rossz, bűnös, tintás szivünkkel
 Sohse érünk oda.

Hazavágyás Napfény-országból

Akkor én majd nem erre járok,
 Nem Napfény-országban rogyok össze.
 Magyar árok lesz az az árok.

- 5 Hajh, Erdélyország határszéle,
Hajh, régi, híres, bús Magyarország,
Jól hal meg ott a lantos-féle.

Volt, amíg élt, országút vadja,
De ha az erő elfut inából,
Hazafias árok fogadja.

- 10 Álomlátó szeme meredten
Bámul a nagy, szürke magyar égre.
Már nem könnyes s nem félve rebben.

- Otthon süti végre magyar nap,
Otthon álmodik Napfény-országról
15 S kik rácsapnak: hazai varjak.

433.

Havasok és Riviéra

Havas üstökünket jégsapkás
Vihar-kölykök hada cibálja
S lábunk alatt Tavasz kacag,
Nyíló kaktusz, aloe, pálma.

- 5 Az Alpokon vagyunk a Végek,
Minden kis szél-ficsur bolondja
S lent a Nap a szent sugarat
S örült kékjét a tenger ontja.

- Mi csak szögeljük büszke kínban
10 Fejünket a hideg egeknek
S lábunk alatt finom urak
S parfümös asszonyok nevetnek.

- Mi védjük őket, mi: a Végek.
Gémberedett, nagy testünk óvja
15 S végzi, hogy másoknak legyen
Sok-sok, boldog, tavaszi óra.

20 Meghalna, ha egyszer lerogynánk,
Az a Tavasz, ott lent a parton,
Meghalna pálma s a mosoly
Finom, együgyű, úri ajkon.

Ha mi egyszer egy dörgedelmes,
Rettenetes, nagy példát adnánk:
Hegy-bajtársak, egy szép napon
Mi lenne, ha lelátogatnánk?

434.

Egy csúf rontás

Szűz borzongások, pompás szavak,
Új, nagy látások királyfia volnék
S lelkemen, szép, pogány lelkemen
Egy csúf rontás ül, pusztít, bitorol még.

5 Jaj, hányszor csupán krisztuskodok
S minden ígém kenetesen terül szét.
Jaj, hogy elfut a tollam alól,
Ami igaz, ami esztelenül Szép.

10 Pedig a szó nekem ópium,
Pogány titkokat szívhatok belőle
S új részegség vagy új gondolat
Nekem nem új: régiek temetője.

15 Finom, dalos titkokkal tele
A lelkem. S mégse apollói bátor,
Mégse merek. És úgy dalolok,
Mint egy ósdi, telt szájú prédikátor.

20 Egy urambátyám röpdös körül
Múlt századokból nagy pipafüst-szárnnyal:
Egy ósöm. Tollamra néz, dohog
S kezemre csap a füstös pipaszárral.

A bélyeges sereg

Krisztus szent árnya s Heine ördög-arca
Táncolnak előttünk az úton.

Hull, hull a szitok, a röhej, a sugár.

Szaladnak a bélyegesek

5 S egy nagy csillag van a homlokukon.

Választott fajzat: messze előtte

Bitós, szomorú hegyek

S ők mennek rongyoltan, szórtan, bélyegesen.

Bús ördögök, szent mordály-égetők,

10 Én veletek megyek.

Véretek, ha idegen is százszor,

Mégis az enyém, az enyém,

Véres ajkakkal mézes asszonyaitok

S nyitott szívvel baráti, hú fiúk

15 Átöntötték belém.

Büszke kárhozók, eldobhattok százszor,

A lelkem százszor utánatok oson.

Örök bolygók, örök riasztatók,

Idő kovászai, megyek én is veletek

20 Bélyegesen, csillagoston.

Miénk ez a könnyes, nagy Élet.

Kórágyn és kereszt alatt

Hajrá, hajrá a Jobb felé.

Én csunya, sárga-foltos seregem,

25 Futok veled és megáldalak.

A karácsony férfi-ünnep

Bethlehem, a te hajnalod

Férfi-hajnal volt. S férfi-bánat,

Hogy fia fogant Máriának.

Mienk az arany, mirrha, tömjén

5 S a nagy, fájó gondolatok.

Mienk az élet s kötelez:
Kisded-sírás velünk veszekszik,
A nagy Titok fejünkre fekszik.
Óh, testvérek, mienk az élet,
10 Bennünket biztat és sebez.

Óh élni bús és élni szép:
Áldott az, aki befogadja.
Ma, akinek van édesanyja,
Hím testvérem, borulj elébe
15 S csókold meg sírva a kezét.

437.

Egy jövőendő karácsony

Jön a karácsony fehéren
S én hozzám is jön talán majd
Valaki a régiekből.

5 Csöndesen lép a szobámba
S én köszöntöm: „Béke, béke.”
A küszöbön sápadt orvos.

És szorongva szól a vendég:
„Ma karácsony van, karácsony,
Emlékszel a régiekre?”

10 És bámulva és vidáman
És kacagva mondom én majd:
„Ma karácsony van, karácsony.”

És szorongva szól a vendég:
„Valami tán fáj a multból?”
15 Megmozdul a sápadt orvos.

És bámulva és vidáman
És kacagva mondom én majd:
„Hiszen én még sohse éltem.”

20 És hörögve mondom én majd:
„Ki a szobámból, pogányok.”
Döng az ajtóm és bezárul.

És hörögve mondom én majd:
„Hiszen én meg se születtem.
Karácsony van, száll az angyal.”

- 25 És a nagy, szomorú házban
Zsoltárokat énekelve
Hajnalig várom az angyalt.

438.

A nagy Kéz törvénye

Látjátok, feleim, ti búsak,
Vigadók, harcosak, levertek?
Egy tréfás Kéz fölirta az égre:
„Ember-pajtások, erre gyertek”.

- 5 Bolond, nagy Kéz, iromba betűk:
Tíz öltő szeme belefárad.
S mire az írást jól kibetűzzük,
Már el is futott néhány század.

- 10 S mi táncolunk a nagy Kéz alatt.
S mennyi jószág hal meg kevélyen,
Véres fejjel és mennyi ős-szépség,
Mert betűket látunk az égen.

- S a Kéz, a nagy, tréfás Kéz, figyel:
Van még itt lenn hívó Pietró?
15 S ha a betűket már-már olvassuk,
Ő letörli s új betűket ró.

439.

[Valaki élt...]

Valaki élt. Itt járt valaha,
Volt könnye, gúnyja, kacaja.
Tán nemsokára sehonnai holt,
Te tudod, mondd meg, ha kérdik: ki volt.

Don't Forget

Don't forget to send your
 subscription card, and don't forget
 to send your money, or the
 money will be sent to you.

A Year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work

There is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work

447

A Year's work

A Year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work

A Year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work

A Year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work

A Year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work
 is a year's work - a year's work

Dózsa György unokája

Dózsa György unokája vagyok én,
Népért síró, bús, bocskoros nemes.
Hé, nagyurak, jó lesz tán szóbaállni
Kaszás népemmel, mert a Nyár heves.

- 5 A Nyár heves s a kasza egyenes.
Hé, nagyurak: sok rossz, fehér ököl,
Mi lesz, hogyha Dózsa György kósza népe
Rettenetes, nagy dühvel özönöl.

- 10 Ha eljön a nép, hé, nagyurak, mi lesz?
Rabló váraitokból merre fut
Hitvány hadatok? Ha majd csörömpöléssel
Lecsukjuk a kaput?

A Délibáb üzenete

A Hortobágy beüzent Debrecenbe:
„Civis-urak, már holnap délelőtt
Nagy baj leszén.” És ijedt táncot roptak
Debrecenben a tatár-agyvelők.

- 5 „Civis-urak, már holnap nagy baj leszén:
Gőzösön jár ma már az ember-ész
S a Délibáb Délibábnak maradni
Nem akar már. És ennyi az egész.”

- 10 „Basahalmától ős Péterfiáig
Ájer pezseg. Úgy hívják: Gondolat.
Fütyöl ez a kerek, tatár fejekre:
Civis-urak, haboznak még sokat?”

- 15 „Majd holnap tán nem lesz idő megtérni,
Korrigálni az ősi nagy hibát:
Civis-urak, nagy baj leszén majd akkor,
Ha vörösen bejön a Délibáb.”

Ahol Árgyilus alszik

Vagyok én már: a Jövendőnek
 Áldott, virágos méhében alszom.
 Apró fiúk, csitri leányok
 Hajnali lelkében szunnyadozik
 5 Az én fényes Árgyilus-arcom.

Ők, a Jövendő, látnak engem.
 Gyűlölöm ezt a víg, kicsi népet:
 Szunnyadozó Árgyilus-arcom
 Miért rejtik? Hogy Árgyilus vagyok,
 10 Miért titok, amíg csak élek?

Szeretném megfojtani őket.
 Csitri leány, apró fiú hátha
 Hörögve fednék föl a Jövendőt:
 „Balgá nagyok, itt jár, köztetek él
 15 Árgyilus, az álmok királya.”

Én nem vagyok magyar?

Ős Napkelet olyannak álmodta,
 Amilyen én vagyok:
 Hősnek, borúsnak, büszke szertelennek,
 Kegyetlennek, de ki elvérzik
 5 Egy gondolon.
 Ős Napkelet ilyennek álmodta:
 Merésznek, újnak,
 Nemes, örök-nagy gyermeknek,
 Nap-lelkűnek, szomjasnak, búsítónak,
 10 Nyugtalan vitéznek.
 Egy szerencsétlen, igaz isten
 Fájdalmas, megpróbált remekének,
 Nap fiának, magyarnak.
 (S az álmosaknak, piszkosaknak,
 15 Korcsoknak és cifrálkodóknak,
 Félig-élőknek, habzó szájuaknak,

Magyarkodóknak, köd-evőknek,
Svábokból jött magyaroknak
Én nem vagyok magyar?)

444.

Lédával a bálban

Sikolt a zene, tornyosul, omlik
Parfümös, boldog, forró, ifju pára
S a rózsakoszorús ifjak, leányok
Rettenve néznek egy fekete párra.

- 5 „Kik ezek?” S mi bús csöndben belépünk.
Halál-arcunk sötét fátyollal óvjuk
S hervadt, régi rózsá-koszoruinkat
A víg teremben némán szerte-szórjuk.

- Elhal a zene, s a víg teremben
10 Téli szél zúg s elaluszna a lángok.
Mi táncba kezdünk és sírva, dideregve
Rebbernek szét a boldog mátká-párok.

445.

Pénz és Karnevál

Élek és nézem, nézem
Az élet Karneválját
S néhány bátor koldussal
Imádkozom ekképen:

- 5 „Óh élet Karneválja,
Töméntelen vidámság,
Robogó, boldog órák,
Szép szüzek megadása,
Heves mámor-parázások,
10 Megtalált műzsák, Szépség,
Óh, te áldott, hatalmas,
Galád, rossz isten: Pénz, Pénz,
Óh szánj meg minket. Amen.”

Farsang a Duna-tájon

Brahma, Jézus, Allah, Mózes
 S az egész szentséges holmi
 Lepotyogtak a Sionról
 És eljöttek Hunniába farsangolni.

- 5 A Tátra is csörgő sapkát
 Csapott, ime, vén fejére
 S a külön magyar Teremtő
 Pojácának kiöltözve áll az élre.

- 10 Minden móka. S egye fene,
 Kit busitnak csalfa gondok.
 Így van ez jól. Hunniában
 Farsangolnak az istenek s a bolondok.

- 15 Hunniának fáj a tréfa?
 Kedves ország, sohse fájjon,
 Éljen, éljen a bolondság.
 Farsang van most, nagy farsang a Duna-tájon.

Sárban veszett hó

Fehér hópelyhek, pici melódiák,
 Gazdátlan álmok, fagyott angyal-szárnyak,
 Jőjjetek, szálljatok, segítsetek
 A sárnak.

- 5 Fent, a Semmiben, fehér, szűz a világ.
 Oh szép a Semmi, de jobb a valóság.
 Jobb a sár, mint a köd s mint köd-kertben
 A rózsák.

- 10 Sáros, édes Föld (milyen régi e dal),
 Te vagy álmok s hópelyhek menedéke:
 Élsz és sarad kacag a Semmire,
 Az Égre.

Akiknek dajkája vagyok

Dajka vagyok, bő, magyar emlős.
No, sok rím-pólyás, gyöngye gyermek,
Gyertek hát a mellemre, gyertek.

- 5 Szívjátok el sok-vérű szómat,
Tanuljátok el az erőmet.
Így nőnek a kicsik, így nőnek.

S ha duzzadt emlőm elfonnyad majd,
Ugy-e, kis rímes apró szentek,
Utólag majd királlyá kentek?

- 10 S bámulom majd a daliákat,
Kik nőttek az én szívem kosztján,
Én, száraz dajka, agg oroszlán.

A percek aratója

Nem zaklatnak már a régi miértek.
Nem kérdezek már: készek a válaszok.
Miért az élet, miért a viadal?
A fene bánja.

- 5 Nyilván akarja valami vak átok.
Nagy alázattal hajtom le a fejem.
Görgessen a perc, az ő dolga bizony,
Merre, mivégre.

- 10 Csak néha-néha torzul el az arcom.
Sokallom: mégis sok az én nyavalyám.
(Ejh, mégis, mégis aratok valamit:
Hullnak a percek.)

Az ős Kaján

Bibor-palástban jött Keletről
A rímek ősi hajnalán.

Jött boros kedvvel, paripásan,
Zeneszerszámmal, dalosan

5 És mellém ült le ős Kaján.

Duhaj legény, fülembé nótáz,
Iszunk, iszunk s én hallgatom.

Piros hajnalok hosszú sorban
Suhannak el és részegen

10 Kopognak be az ablakon.

Szent Kelet vesztett boldogsága,

Ez a gyalázatos jelen

És a kicifrált köd-jövendő

Táncol egy boros asztalon

15 S ős Kaján birkózik velem.

Én rossz zsaketben bóbiskálok,

Az ős Kaján vállán bibor.

Feszület, két gyertya, komorság.

Nagy torna ez, bús, végtelen

20 S az asztalon ömlik a bor.

Ó-Babilon ideje óta

Az ős Kaján harcol velem.

Ott járhatott egy céda ősöm

S nekem azóta cimborám,

25 Apám, császárom, istenem.

Korhely Apolló, gúnyos arcú,

Palástja csusszan, lova vár,

De áll a bál és zúg a torna.

Bujdosik, egyre bujdosik

30 Véres asztalon a pohár.

„Nagyságos úr, kegyes pajtásom,

Bocsáss már, nehéz a fejem.

Sok volt, sok volt immár a jóból,

Sok volt a bűn, az éj, a vágy,

35 Apám, sok volt a szerelem.”

Nyögve kínálom törött lantom,
Törött szívem, de ő kacag.
Robogva jár, kel, fut az Élet
Énekes, véres és boros
40 Szent korcsma-ablakunk alatt.

„Uram, kelj mással viadalra,
Nekem az öröm nem öröm,
Fejfájás a mámor s a hírnév.
Cudar álmokban elkopott
45 A büszke oroszlán-köröm.”

„Uram, az én rögöm magyar rög,
Meddő, kisajtott. Mit akar
A te nagy mámor-bíztatásod?
Mit ér bor- és vér-áldomás?
50 Mit ér az ember, ha magyar?”

„Uram, én szegény, kósza szolga,
Elhasznált, nagy bolond vagyok.
Miért igyak most már rogyásig?
Pénzem nincs, hitem elinalt,
55 Erőm elfogyott, meghalok.”

„Uram, van egy anyám: szent asszony.
Van egy Lédám: áldott legyen.
Van egy pár álom-villanásom,
Egy-két hívem. S lelkem alatt
60 Egy nagy mocsár: a förtelem.”

„Volna talán egy-két nótám is,
Egy-két buja, új nagy dalom,
De, íme, el akarok esni
Asztal alatt, mámor alatt
65 Ezen az ős viadalon.”

„Uram, bocsásd el bús szolgálodat,
Nincs semmi már, csak: a Bizony,
Az ős Bizony, a biztos romlás.
Ne igézz, ne bánts, ne itass.
70 Uram, én többet nem iszom.”

„Van csömöröm, nagy irtózásom
S egy beteg, fonnyadt derekam.
Utolszor meghajlok előtted,
Földhőzvágom a poharam.
75 Uram, én megadom magam.”

S már látom, mint kap paripára,
Vállamra üt, nagyot nevet
S viszik tovább a táltosával
Pogány dalok, víg hajnalok,
80 Boszorkányos, forró szelek.

Száll Keletről tovább Nyugatra,
Új, pogány tornákra szalad
S én feszülettel, tört pohárral,
Hült testtel, dermedt-vidoran
85 Elnyúlok az asztal alatt.

451.

Az áhított csömör

Csak egyszer, csak egyszer
Rakhatnék elébük rakás aranyat,
A rosszak, a szépek, csodások elé.
Csak egyszer, csak egyszer
5 Lakhatnék dúsan szerelemmel.

Csak egyszer, csak egyszer
Csapna a szívemre szent, lanyha csömör,
Az az áldott, az a híres, az a nagy.
Csak egyszer, csak egyszer
10 Búcsúzkodnék a szerelemmel.

Csak egyszer, csak egyszer.
Jóllaktam és hullna a büszke arany
Formás, csaló, pipogya lábuk elé.
Csak egyszer, csak egyszer
15 Számolnék el a szerelemmel.

Fölszállott a páva

„Fölszállott a páva a vármegye-házra,
Sok szegény legénynek szabadulására.”

Kényes, büszke pávák, Nap-szédítő tollak,
Hírrel hirdessétek: másképpen lesz holnap.

- 5 Másképpen lesz holnap, másképpen lesz végre,
Új arcok, új szemek kacagnak az égre.

Új szelek nyögetik az ős magyar fákat,
Várjuk már, várjuk az új magyar csodákat.

- 10 Vagy bolondok vagyunk s elveszünk egy szálig,
Vagy ez a mi hitünk valóságra válik.

Új lángok, új hitek, új kohók, új szentek,
Vagy vagytok vagy ismét semmi ködbe mentek.

Vagy láng csap az ódon, vad vármegye-házra,
Vagy itt ül a lelkünk tovább leigázva.

- 15 Vagy lesz új értelmük a magyar igéknek,
Vagy marad régiben a bús, magyar élet.

„Fölszállott a páva a vármegye-házra,
Sok szegény legénynek szabadulására.”

Egy ismerős kis fiú

Az a kis fiú jár el hozzám
Mostanában nevetve, holtan,
Aki voltam.

- 5 Édes kölyök: beteg, merengő,
Körüllengi s babrálja lágyan
Szegény ágyam.

Vénülő arcom nézi, nézi
Csodálva s könnyét ejti egyre
A szememre.

- 10 S én gyermekként ébredek sírva
Százszor is egy babonás éjen,
Úgy, mint régen.

454.

Köszvény-ország márciusa

Március-Isten keresésre
Indit ma minden friss szelet:
Volt egy ország valaha, régen,
Negyvennyolcnak nagy idejében
5 S ez a szép ország elveszett.

- Az élén jártunk a világnak,
Micsoda áldott, nagy tusák.
Föltört a hunn szívből a láva,
Mi voltunk a világ Japánja
10 Akkor s maga az – Ifjuság.

- Nép volt az és nem rongyos horda,
Az márciusban nem aludt:
Sziken nőtt piros csoda-rózsa.
Bámult is a vén Európa,
15 Rómák lettek a hunn faluk.

- Mennyit tudtunk és mennyit mertünk.
Bús egek, hát mi lett velünk?
Barmok, akik mindent megszoknak,
Helóttái puhult latroknak:
20 Ezek vagyunk, ezek leszünk.

- Grófok hü nyája, Köszvény-ország,
Pupákok, senkik és vakok,
Uj ifjaink bódítva állnak,
Mária-zsoltárt kornyikálnak
25 S lesik az úri abrakot.

Sodomás bölc, komisz, vén kasznár,
Pimasz pap, lelketlen cseléd,
Mágnás-úr, zsivány oltja, oltja,
Hogy föl ne csapjon nagy lobogva,
30 A régi március hevét.

Bus Hunnia, podagra-nemzet,
Kis Köszvény-ország, baj vagyoni:
Ma március van. Csúzd od óvjad,
Húzd magadra a takaródat,
35 Szelek járnak víg hajnalon.

Kossuth népe, Petőfi népe,
Ma március van, ha tudod,
Ha nem tudod, óh meg ne kérdezd
Urad, bíród, sorsod, köszvényed:
40 Kegyelmes Franz von Kossuthot.

455.

Nóta a halott szűzről

Athénben kikeletkor,
Hajnal-órán, a réten
(Ihaj, evoé Tavasz.)
Halott szűzet találtak.

5 Szép volt még, mintha élne,
Kemény mellén virágok.
(Ihaj, evoé Tavasz.)
Igy kell szépen meghalni.

Egy kőszáló poéta
10 Arra vetődött éppen
(Ihaj, evoé Tavasz.)
S faragta ezt a verset:

„Elszeretted előlem
Ezt a szép ismeretlent,
15 Ihaj, evoé Tavasz,
Jól tetted, hogy megölted.”

Az Értől az Oceánig

Az Ér nagy, álmos, furcsa árok,
 Pocsolyás víz, sás, káka lakják.
 De Kraszna, Szamos, Tisza, Duna
 Oceánig hordják a habját.

- 5 S ha rám dől a szittyá magasság,
 Ha száz átok fogja a vérem,
 Ha gátat túr föl ezer vakond,
 Az Oceánt mégis elérem.

- Akarom, mert ez bús merészség,
 10 Akarom, mert világ csodája:
 Valaki az Értől indul el
 S befut a szent, nagy Oceánba.

Várás a Tavasz-kunyhóban

Gyep-trónján a Tavasz-kunyhónak
 Öreg csont, újra itt ülök.
 Tágult szemekkel és nyugtalanul
 Hevülök.

- 5 A Tavasz-kunyhó fala: álom.
 Szőnyege: mult. Tetője: vágy.
 S avarra vetve gúnyosan, puhán
 Kész az ág.

- A Zavar, a Tavasz leánya,
 10 Minden sarokból rám nevet
 S bedudolnak ős, trágár dalokat
 A szelek.

- Ez az a nász, amit ígérnek
 S amit soha meg nem kapunk.
 15 „Holnap”, sugja a végső Tavasz is
 S meghalunk.

- 20 De várok a Tavasz-kunyhóban
S a nász-vágy mindig tegnap:
Elment örökre vagy sohse jön el
Valaki.

458.

A grófi szérün

- Nyár-éjszakán a grófi szérün
Reccsen a deszka-palánk
S asztag-városban pirosan
Mordul az égre a láng.
- 5 Éjféli hajnal, szörnyű fény ez,
Nincs párja, napja, neve.
Fut, reszket a riadt mezőn
Az égő élet heve.
- 10 Koldus, rossz álmú zsellér ébred,
Lompos, bús kutya csahol.
Az egész táj vad fájdalom.
S a gróf mulat valahol.
- 15 Szenes kalászkok énekelnek
Gonosz, csúfos éneket:
„Korgó gyomrú magyar paraszt,
Hát mi vagyok én neked?”
- 20 „Mért fáj neked az égő élet?
Nincs benne részed soha.
Ne sírj, grófodnak lesz azért
Leánya, pénze, bora.”
- 25 „Ne félj, a tél meg fog gyötörni,
Mint máskor, hogyha akar.
Élethez, szemhez nincs közöd,
Grófi föld ez és magyar.”
- S mégis, amikor jön a reggel
S pernyét fújnak a szelek,
A grófi szérün ott zokog
Egy egész koldus-sereg.

30 Siratják a semmit, a másét,
– A gróf tán épp agarász –
Érzik titkon, hogy az övék
E bús élet s a kalász.

459.

A legszentebb csók

Szálljon le az égnek
Magasságos kedve
Minden szerelemre.

5 Minden igaz tűznél
Dagad a mi álmunk,
A mi új világunk.

Szeressen az ég is,
Szeressen a sár is,
A kóbor bogár is.

10 A mi megváltásunk
Így közeleg egyre
A sok szerelemre.

15 A sok szerelemtől
Tisztul meg az élet
S nem lesznek cselédek.

Büszke úr, ember lesz
Minden csókos lény is,
A kóbor szegény is.

20 Az ingyen, forró csók
A mi álmunk álma
S szabadság világa.

Egy-egy isten lesz majd
Minden földi ember
Telve szerelemmel.

25 Óh, szent csók, te szent csók,
Proletárok csókja,
Vörös, égi rózsa.

Ti osztogatjátok,
Amit a Ma elvet:
30 Az igaz szerelmet.

S minden igaz tűznél
Dagad a mi álmunk,
A mi új világunk.

460.

A Duna vallomása

Megtudtam, hogy titkokat rejteget
A mi Dunánk, ez a vén róka,
Mikről talán sohase álmodott
Az ősi barlang-tüzek óta
5 Ez a közönyös Európa.

Megloptam a vén Iszter titkait,
Titkait az árnyas Dunának.
Magyar földön ravasz a vén kujon,
Hisz látott ő búsabb csodákat.
10 De akkor pletyka-kedve támadt.

Vallott nekem, nem is tudom, mikor:
Tavaszi volt és ő csacska-részeg.
Táncolt, dalolt, kurjongatott, mesélt,
Budapestre fitymálva nézett
15 S gúnyos nótákat füttyörészett.

Talán Szent Margit híres szigetén
Állott velem részegen szóba.
(Ma is félve kalimpál a szívem
S hajh, már régen késik e nóta.
20 Ugy-e, Iszter, vén folyam-róka?)

Nagy-komoly lett akkor a vén Duna.
Torkán hült vad, tavaszi kedve.
Olyan volt, mint egy iszákos zseni.
Alig mert nézni a szemembe
25 S én vallattam keményen, egyre.

„No, vén korhely, láttál egy-két csodát,
Mióta ezt a tájat mossa
Sápadt vized, árnyas, szörnyű vized,
Mely az öreg árnyakat hozza.
30 Gyónjál nekem, vén falurossza.”

„Mindig ilyen bal volt itt a világ?
Eredendő bűn, lanyha vétek,
Hideglelés, vergődés, könny, aszály?
A Duna-parton sohse éltek
35 Boldog, erős, kacagó népek?”

S halk mormolással kezdte a mesét
A vén Duna. Igaz az átok,
Mit már sokan sejtünk, óh mind igaz:
Mióta ő zúgva kivágott,
40 Boldog népet itt sohse látott.

A Duna-táj bús villámhárító,
Fél-emberek, fél-nemzetecskék
Számára készült szégyen-kaloda.
Ahol a szárnyakat lenyesték
45 S ahol halottasak az esték.

„Sohse lesz másként, így rendeltetett”,
Mormolta a vén Duna habja.
S boldogtalan kis országok között
Kinyújtózott a vén mihaszna.
50 És elrohant tőlem kacagva.

A befalazott diák

Valahol, Erdély ősi szögében
 Titkos, nagy kőház. Ósdi, málott.
 Alatta mélyen,
 Bús boltok alatt süket falak
 5 Őriznek egy diákot.

Század kialszik s új század lobban:
 A diák ott vár elfeledten,
 Befalazottan.
 Lelke babona s árnyak hona,
 10 De ő vár, meg se rebben.

Valami Nagyúr dobta le hajdan.
 Tán a várkisasszonyra nézett.
 Vagy büszke dalban
 Zengett újszerút vagy keserút,
 15 Szépet vagy szent-merészet.

Ott vár a diák. (A kőház tornya
 Rég leomlott. Okos lakájok
 S a sok tivornya
 Megölték.) De vár, hogy sír a zár
 20 S hogy fölenged az átok.

S messze, távolban, én érzem, látom:
 (Óh, bús babonák vércse-kedve)
 Ez az én átkom.
 Én várok, lesek, vén könnyeket
 25 Ejtven egy pergamentre.

A papok istene

Én véreim, busak, szegények,
 Tudom én azt, hogy kell az ének,
 Kell a zsoltár, kell a fohász,
 Kell a hit, de ne higgyetek
 5 Soha a papok istenének.

Tőle jött minden kénes átkunk,
Sok meg nem hallott imádságunk,
Földi poklunk, ős kárhozás,
Szolga-voltunk, szegény sorunk
10 És hogy mi még mindig csak – várunk!

Ne dőljünk a szent Kába-kőre,
Várjon égi csodát a dőre.
Nekünk az élet a malaszt,
A mi üdvünk a változás,
15 A mi imánk: mindig előre.

Én véreim, busak, szegények,
Tudom én azt, hogy kell az ének,
Kell a zsoltár, kell a fohász,
Kell a hit, de ne higgyetek
20 Soha a papok istenének.

463.

A legjobb csók

Nem búsulok én Ilka után,
Utca adta és visszavette.
Emlékezem: csóknál az utcát
Ilka mindig jobban szerette.

5 Ilka az utca leánya volt,
Aki gyorsan, szívesen hódolt,
De régi, csókos korszakomban
Ilka mégis legjobban csókolt.

Csók és élet nem komoly dolog,
10 De én fázom mindig miatta.
Csók és élet: mikor pénzem volt,
Legjobb csókjait akkor adta.

A hotel-szobák lakója

- Öreg legény, boldog legény, hajh.
 Nem sújtja soha Tűzhely-bánat.
 Egyedül él és sorra lakja
 Olcsón a kis hotel-szobákat.
- 5 Öreg legény, boldog legény, hajh,
 Magtalanul, bölcsen, keserűen.
- Öreg legény, boldog legény, hajh.
 Egy szép napon, ha összeestem,
 Nem lesz kázus. Pincér jelenti
- 10 Itt, vagy Svájcban, vagy Budapesten:
 Öreg legény, boldog legény, hajh,
 Harminchat szám, harmadik emelet.

Mi urunk: a Pénz

- Ha elfutnak a gyér aranyak,
 Fölséges, nagy, úri magunkból,
 Istenem, be kevés marad.
- Tegnap még borzasztót vétkezett,
- 5 Ki szent Személyünket leszólta
 S ma félénken fogunk kezét.
- Másként néznek ránk az asszonyok.
 Gyötrődünk, szökünk s mértföldekre
 Árasztjuk a koldus-szagot.
- 10 Tegnap Dantét örte meg agyunk,
 S ha tegnap Istennél több voltunk,
 Ma gyáva rím-kutyák vagyunk.
- S ha megjönnék a gyér aranyak:
 Szabad megint Istennek lenni,
- 15 Két-három-négy napig szabad.

Emlékezés Táncsics Mihályra

Kend volt, Táncsics Mihály,
 A mi kora lelkünk:
 Attila ugarján,
 Táblabírók földjén
 5 Szenvedő szerelmünk.

Kendet ostorozták,
 Kutya se becsülte.
 Mert kend senki se volt,
 Mindenkiért hevült,
 10 Paraszt-anyja szülte.

Kendnek sok fájdalmát
 Szívesen fájlaljuk,
 S e fájó országban
 Kendnek ős szerepét
 15 Szívesen vállaljuk.

Kend bizony elporladt,
 De mink, akik élünk:
 Vagyunk bizalommal,
 Vagyunk új Táncsicsok
 20 S miként kend, remélünk.

Kend új rendet akart:
 Mindenkit szeretni.
 Mi más rendre vágyunk:
 Vagy igaz világ lesz,
 25 Vagy nem lesz itt semmi.

Kendet azért mégis
 Áldjuk, mint egy szentet,
 Istenünk: az Eszme
 Haló porában is
 30 Áldja-verje kendet.

Csák Máté földjén

Nyakatokon vad, úri tatárok
 S mégis büszke a ti fejetek.
 Frissek a vérben, nagyok a hitben,
 Csák Máté földjén ti vagytok az Isten.
 5 Előre, magyar proletárok.

Ami csak szépség, s ami reménység,
 Mind ti vagytok a Tisza körül.
 Nincs a világon még annyi bánat
 S annyi láncosa nincs még a világnak,
 10 Mint itt és nincs annyi nagy éhség.

Éhe kenyérnek, éhe a Szónak,
 Éhe a Szépnek hajt titeket.
 Nagyobb igaza sohse volt népnek.
 Hitványabb Nérók még sehelse éltek.
 15 Vagytok: a Ma, vagytok: a Holnap.

Én, beteg ember, csupán csak várok,
 Vitézlő harcos nem lehetek.
 De szíveteket megérdemeltem,
 Veletek száguld, vív, ujjong a lelkem:
 20 Véreim, magyar proletárok.

Szent Lélek karavánja

Egy Szent Lélek nevű kereskedő
 Egykor sürgős, nagy rendelést adott.
 Jövünk száz sarkából a világnak
 Villámmal, gózzal, szekérrel, gyalog.
 5 Tevékkel vágtuk át a Szaharát,
 Drága portékánk részben megavult.
 De Szent Lélek már ezt így kívánta:
 Egy kicsi Jövő, egy kicsi Mult.

10 Buddha, Mózes, Jézus éltek velünk:
Igemálhákkal rakott az agyunk.
Miként ígérted, vedd át az árut,
Fizess, Szent Lélek, éhesek vagyunk.

15 Óh, mi, szegény, szomorú kupeccek,
Eszmék vívói, büszke Szolonok.
Krózosok élnek víg dőzsöléssel
S a mi kincsünk és sorsunk: a homok.

20 Hosszú tíz nap volt: sok ezer éves.
Hazudtak minden Pünkösöd hajnalán.
Tüzes nyelvekre, meleg aranyakra
Rászolgált immár ez a karaván.

Becsületes, részeg, okos fejünk
Mindig másért fáj. Megejti a Szó
S úgy futunk el ön-boldogságunknál,
Mint szép tájnál bamba kékutazó.

25 Elherdáljuk a vérünk és inunk,
Minket kezdettől jégeső mosott,
Földet szereznek, bankót csinálnak
Sok ezer év óta az okosok.

30 Hajh, Szent Lélek, nem vár a karaván,
Éppen elég volt az eszme-cvés.
Viharverten és sakáltépetten
Várjuk: jöjjön hát a kitöltetés.

35 Fizess, Szent Lélek. Sok volt egy kicsit
Ez a bús, bolond, ingyen-szerelem.
Im, megérkeztünk s véres árnyékok
Cikkáznak rózsás Pünkösöd-reggelen.

469.

Víg úrfiak bora

Víg úrfiak borából,
Bevallom, ittam én is.
Törköm azért reszelős,
Szívem azért fekete.

5 Víg úrfiak borától
Tán meg is részegedtem.
Utálni azért merek,
Gyűlölni azért tudok.

Víg úrfiak borában
10 Sok a mérges bölcsesség,
Sok a gonosz becsület,
Sok az ártalmas malaszt.

Víg úrfiak borának
Hírét örömmel költöm:
15 Csúf, mámoros éjszakák,
Nekem hajnalt hoztatok.

Víg úrfiak borához
Akarom elvezetni,
Akit a cél elkerül
20 S akit a sors bekerít.

Víg úrfiak borából
Kiszáll fennen a bosszú,
Az igazság, a csömör
S a fényes, nagyszerű harc.

470.

A néma madarak

Ott húznak el minden délben,
Nyári délben
A süstörgős, a fénycsóvás Nap alatt:
Arany-tollas, arany-boglyas
5 Madarak.

Kincs-madarak, csodás griffek,
Néma griffek,
Napba-néző, látkozott keselyűk.
Egy-egy gyémánt, büszke gyémánt
10 A fejük.

Hangtalanok, büszke némák,
Könnyes némák.
Lehullnának, ha egy hangot ejtenek,
Szürkén, mint a szürke sorsú
15 Verebek.

S ott húznak el minden délben,
Nyári délben
Sötét göggel ragyogva a Nap alatt:
Arany-tollas, arany-boglyas
20 Madarak.

471.

Ének a Visztulán

Isten vidám úr a Föld fölött:
Lengyelországot Isten óvja.
Polónia a vidám rabok
S törött sajkások víg hajója.

5 A Visztulánál hajdan s ma is
Tréfás, dalos halászok ülnek
S Polóniának asszonyai
Új és új lengyelt egyre szülnek.

10 Halat a Visztula s gyermeket
A lengyel asszony ad örökké.
Miért hát a Halál jelszava,
A sírból szálló „soha többé”?

15 Boldog hajó a vén gálya is,
Ha hátán gyermekek is futnak.
S nincs ott pokol és nincs ott Halál,
Ahol dalolni s szülni tudnak.

Isten vidám úr a Föld fölött,
Minden fajzatnak üdvössége.
Az Isten: Élet – halleluja –
20 S az Életnek nincs soha vége.

Vér és arany

Nekem egyforma, az én fülemnek,
Ha kéj liheg vagy kín hörög,
Vér csurran vagy arany csörög.

5 Én tudom, állom, hogy ez: a Minden
S hogy minden egyéb hasztalan:
Vér és arany, vér és arany.

Meghal minden és elmúlik minden,
A dics, a dal, a rang, a bér.
De él az arany és a vér.

10 Nemzetek halnak s újra kikelnek
S szent a bátor, ki, mint magam,
Vallja mindig: vér és arany.

Ülök az asztal-trónon

Ülök az asztal-trónon
Én, mór-fejedelem
S fejemet, a sülyedtét,
Följebb-följebb emelem.

5 Nagy szemeim tüzelnek,
Fülemben ifjú dalok.
Orrom, szám, szívem töltik
Muskotályos illatok.

10 Boros, nagy dicsőségem
Villámlik, szinte vakít.
Kijáltok: „Hozzatok, hejh,
Egy inséges valakit.”

15 „Ma királyi kedvem van,
Ma az élet meghatott,
Ma sajnálok, ma szánok,
Ma szeretek, ma adok.”

S az első bús jöttmentnek
Pénzecsém megcsörgetem
S királyian, vidáman
20 Lábai elé vetem.

474.

Add nekem a szemeidet

Add nekem a te szemeidet,
Hogy vénülő arcomba ássam,
Hogy én magam pompásnak lássam.

5 Add nekem a te szemeidet,
Kék látásod, mely mindig épít,
Mindig irgalmaz, mindig szépít.

Add nekem a te szemeidet,
Amelyek ölnek, égnek, vágynak,
Amelyek engem szépnek látnak.

10 Add nekem a te szemeidet.
Magam szeretem, ha szeretlek
S irigye vagyok a szemednek.

475.

Az én koporsó-paripám

Éjfélkor jön az álom-fickó,
Kevés szavú, rossz szemű, fürge.
Dobol egy fekete koporsón,
Táncol bolondúl a kezein
5 S röhögve mondja: „Ülj le, ülj le”.

És jön a másik, jön a többi,
Forognak, mint az ördög-orsók.
Csak a szemük néz mindig engem
S akit reszketve lovagolok,
10 Ezt a titokzatos koporsót.

A bal kezemben véres kantár,
Suhogó ostor van a jobban.
Gyí, gyí, kergetem a koporsót.
A fickó-had zúg, kereng, röhög
15 S a szívem csak nagynéha dobban.

És tótágast állnak a fickók.
Sötét van és kén-lángok égnek
S adnak, íme, újabb parancsot,
Tréfásat, vígat és iszonyút,
20 Ezek a kegyetlen legények.

„Kacagj, amíg a hajnal eljön,
Vágtass azzal a táltos-lóval.”
És én kacagva nyargalászok
Vérvevő álom-fickók között
25 Paripámmal, a koporsóval.

476.

Asszonyok a parton

Állt a parton ezer asszony
Keszkenővel és virággal,
Kik zokogtak, integettek
S én ujjongtam a hajón.

5 Jött az alkony s ködbe vontan
Állt a parton ezer asszony.
De még láttam a zsebkendőt,
De még hullott a virág.

Jött az éj és úgy sötétlett,
10 Mint a multunk, mint a bosszú,
Állt a parton ezer asszony
És én sírtam a hajón.

Mert nem láttam már egyet sem,
Sem keszkenőt, sem virágot
15 S úgy hangzott, mint egy mese:
„Állt a parton ezer asszony.”

Háborog a sír

Háborog az ezeréves sír,
 Hunnia, ez a sóhaj-bánya,
 Háborog és bus halottjait
 Kihányja.

5 Millió fehér csont meséli,
 Mit tettek a párducos ősök,
 Hogy itt mennyi kín, bú, mennyi vér
 Esőzött.

10 Ebben a szomorú országban
 Minden tisztes gondolat: átok
 S hulljon véresen, bűnös urak,
 Reátok.

15 Vakuljatok meg, ne lássátok
 A bosszut és a temetőket,
 A Dávid szent parittyáival
 Jövőket.

20 Szolgasereget, udvarnépet
 Gyűjtsetek koncra, úri hitben,
 Kit ámtitok, az sincs veletek:
 Az Isten.

Az Isten, akihez szegődtek
 S a levegő: bosszura válhat.
 Sorsotok: epe, vad gyűlölet,
 Utálat.

25 Óra ütött, betelt a mérték,
 Most kezdjük az új ezer évet:
 Grófok, latrok, már tátong a sír
 Felétek.

478.

Az én sírásom

Akit én siratok, ne sírjon
S aki temet, az sírt ne ásson:
Én vagyok a temető-király
S mindenható az én sírásom.

- 5 Ha én sírok, a nagy Élet sír,
Mulás, bukás, csőd, sóhaj, átok.
Az eleve-elrendelés zúg,
Ha én fájdalommat kiáltok.

- 10 Akit szeretek, annak könnyet,
Fájdalmat tudok kölcsönadni,
S halálban is szép lesz, babéros,
Akit én fogok elsíratni.

479.

Egy jövő költő

Mikor majd a magyar kertekben
Elfogyott az ember: a rózsza,
Marad egy szent, szomorú legény
S annak lesz még sírnivalója.

- 5 Jövő legény, be irigyellek,
Aki nótáját akkor zengi,
Mikor a mi nagy magyar átkunk
Nem sýnyli, hallja senki, senki.

480.

A fekete zongora

Bolond hangszer: sír, nyerít és bűg.
Fusson, akinek nincs bora,
Ez a fekete zongora.

5 Vak mestere tépi, cibálja,
Ez az Élet melódiája.
Ez a fekete zongora.

Fejem zúgása, szemem könnye,
Tornázó vágyaim tora,
Ez mind, mind: ez a zongora.
10 Boros, bolond szívemnek vére
Kiömlik az ő ütemére,
Ez a fekete zongora.

481.

A nyári délutánok

Mikor az Ég furcsa, lila-kék
S találkákra mennek a lányok,
Óh, be titkosak, különösek
Ezek a nyári délutánok.

5 Járunk bolondul és ittasan
Nagyvárosi utcákon égve,
Fekete, szigorú vonalak
Rajzolódnak a nyári Égre.

A város árnyas és remegő.
10 Ezer tornya, kéménye, karja
Úgy mered a csókos Ég felé,
Miként ha ölelni akarna.

Mint zavarodott szerelmesek,
Pirrál s pihegve szemben állnak
15 Az Ég s a város. Szívük dobog
Vad ritmusára a Halálnak.

Szemünk könnyes, mégis nevetünk
Föl-föltekintve vágyva, félve
Arra, ki szép s kit nem ismerünk,
20 Hideg szeretőnkre, az Égre.

S ott fenn az Égen, ott valahol,
Egy-egy pillantást visszavetnek.
Sírván nevetünk az Ég alatt
S ott fenn, ott fenn, ott is nevetnek.

482.

Beszélgetés egy szekfűvel

Ha a magyar Helikon adta,
Hervatag a hitünk s a szekfűnk.
Azért bánatba sohse essünk.
Kicsi virág, szegény virág,
5 Úgyis eldoblak, beszélgessünk.

Te tudod, hogy én adtam többet.
Fenének kellett, amit adtak
És az se, amit megtagadtak.
Kicsi virág, szegény virág,
10 Hagyjatok meg úrnak, Magamnak.

Magyar gomb-lyuk virággal is bús,
Rád mégis sokak foga vásott.
Mély, nagy szemem megbabonázott.
Kicsi virág, szegény virág,
15 Irigyelnek a zabolások.

Míg nem jöttem, koldusok voltak,
Még sírni sem sírhattak szépen.
Én siratom magam s a népem,
Kicsi virág, szegény virág,
20 De ha megunom, általlépem.

Sok keresnivalóm itt úgy sincs,
Az ő Lomnicukon már ültem,
Tátrát és Karsztot átrepültem.
Kicsi virág, szegény virág,
25 Te tudod, hogy nem lelkesültem.

Én magamért vagyok s magamnak.
Akkor is, hogyha nótát mondok
S elpusztítanak rímek és gondok.
Kicsi virág, szegény virág,
30 Mért irigyelnek a bolondok?

Drága tudás az én tudásom
S egy szekfű is sok a magyarnak.
Irgy buták úznek, zavarnak.
Kicsi virág, szegény virág,
35 Hiszen eldoblak. Mit akarnak?

483.

Az őszi lárma

Hallottátok már?
Ősszel, amikor kavarog a köd,
Az éjszakában valaki nyöszörög.

Valami dobban.
5 Valaki minden jajt ősszelopott,
Valaki korhad, vén deszkákon kopog.

Egy régi ember.
Míg élt, sohse volt csillag az egén
S most vágyna egy kicsit szétnézni szegény.

484.

A fiaim sorsa

Úgy kötöm meg a szívemet is,
Miként strófákkal kötöm meg a dalt:
Keresem és kerülöm a vihart.

5 Utált béklyókért esdve futok,
Gyűlölöm és megáldom az eszem,
De ha feledni kell, emlékezem.

Faképnél hagynám százszor magam.
Mindig örülden szépet akarok
S gyáva kutyaként a vágyba halok.

- 10 Fiaim: álmok, örületek,
Apátok hű, jóságos: a Halál,
De meggyilkol anyátok: a Szabály.

485.

Megcsókolom Csók-kisasszonyt

Megcsókolom Csók-kisasszonyt,
Ki biztosan finom deInő.
Lehet, hogy csak addig élek.
Megcsókolom Csók-kisasszonyt.

- 5 Ez az egy nő érdemes lesz.
Valószínű, hogy nem él még.
Valószínű, nem fog élni.
Ez az egy nő érdemes lesz.

- 10 Könnyel mázoló be arcát,
Szemöldökét vérrel festem,
Sóhajt tűzők a hajába.
Könnyel mázoló be arcát.

- 15 Aztán eredj, Csók-kisasszony,
Megfizettem minden nőért,
Megfizettem minden percért.
Aztán eredj, Csók-kisasszony.

486.

Ha a szemem lefogták

Óh, elégtétel éjszakája,
Óh, gyönyörűség éjszakája:
Szememet már lefogták szépen
És senki sem emlékszik rája.

- 5 Senki se tudja, mint néztem rá,
Kire haraggal, kire kéjjel?
S ostoba kis emlékezések
Indúlnak útnak szerte-széjjel.

487.

Az utca éneke

A szalonoké parfümös rege,
Szilaj és új az utca éneke.

A régi dal: mithosz és diadal,
Véres és bús ének a fiatal.

- 5 A szalonokban a könny is hamis,
Az utcán hú az örült kacaj is.

Amit felbecsül szentre a szalon,
Az az utcán rongy kóta, kusza lom.

- 10 Csinált sírások, ravasz kacajok,
Az utca bátran derül és sajog.

A szalon-ének beteg kedv-vidék,
Az utca bátran löki ki szívét.

Ott siratják a mult isteneket,
Itt nekik már rég beesteledett.

- 15 Ott tanult, pompás, fölséges karo,
Itt együgyű, de viharos dalok.

Holnap tán régi dal lesz a rege,
De föld-robaj az utca éneke.

Az őszi rózsák

Proletár-lyányok: dér-esettek,
Mágnás-parkokban őszi rózsák.
Hogyha nem szeretnek, lakolnak
S lakolnak, hogyha már szerettek.

- 5 Ha sok az álmuk, fonnyadoznak,
Hogyha kevés, kidobják őket.
Krizántém helyett pótvirágok,
Gomblyukában a gazdagoknak.

- 10 Őszi rózsák: proletár-lyányok,
Írisz is volt hamupipőke
S pórvirág volt a krizántém is.
Lesztek ti még csodavirágok.

A csillagok csillaga

Sohse hull le a vörös csillag:
Nap, Hold, Vénusz lehullott régen
S ő dölyföl a keleti égen.

- 5 Sohse vörös a hulló csillag:
Rózsás, lila, zöld, kék vagy sápadt,
Szeszélye az égi világnak.

Hulló csillag, hullj, hullj, rogyásig,
Ezer eséssel, ezer jajjal:
Egy csillagból is jöhet hajnal.

- 10 Vörös csillag, ragyogj és trónolj,
Mióta ember néz az égre,
Vörös csillag volt a reményc.

490.

Az én két asszonyom

És meghalok és semmi, semmi.
Körülbelül két asszony fogja
Észrevenni.

Az egyik az édes anyám lesz,
5 A másik meg egy másik asszony,
Ki sirasson.

Be szép lesz: egy idegen sírra
Két asszony hordja a virágot
És az átkot.

491.

Cseng az élet

Cseng az élet harangszóval,
Cseng az élet hívogatón,
Cseng az élet, evoé.

Cseng az élet, mindig csengjen,
5 Cseng az élet, hadd támadjon
Mindig egy víg valaki.

Cseng az élet, hiszen mindegy,
Hogy ki örül az életnek,
Csak örüljön valaki.

10 Cseng az élet, hadd örüljön
Egy senki, egy senki úr,
Egy víg, szerény valaki.

Zikcene, zakcene, satöbbi

Rossz szivem és százszor rossz vérem
Dobog, zuhog, mindig fehéren.

Dobog, zuhog, egy kicsit kába
És vár valamit mindhiába.

- 5 Várja a nagy, nagy, nagy időket,
Várja az új királyi nőket.

Ami szépség van, ami álom,
Azt mind, azt mind náluk találom.

- 10 Zikcene, zakcene, félek,
Övök a sors, a nő, az élet.

Lányos anya izenete

Jöhetsz, siess, leáldozóra botlott
A híres nyári nap,
Holnap, ha akarod, szeretlek
Büszkén egy lány miatt.

- 5 Tizenöt évig rejtegettem,
Csúfoltam is a nagy valót,
Nem váltott meg a házasságos,
Férjes és lanyha csók.
Tegnap fojtogatott a nyáréj,

- 10 Leskódtam
S a szomszéd szoba,
Kis lányomé,
Könnysóhajos volt.

- 15 Álmatlan ostoba
Levelet írt az én kis lányom,
A kis, fehér édes számár,
S egy pirosarcú kis diák úr
Milyen boldog ma már.
Én nem mertem,

- 20 Én sose mertem
S a csók várni nem szokott,
Gyere, mert temet már a lányom
S csókolni nem fogok.
Jöhetsz, siess,
25 Leáldozóra botlott
A híres nyári nap –
Holnap, ha akarsz, szeretlek
Büszkén egy lány miatt.

494.

Valamikor lányom voltál

- Rossz éjszakák járnak erre,
Sietek a vallomással,
Tán utolsó vallomással.
Mit tudom én: tudom-é azt
5 Holnap is, amit tudok?
Sietek a vallomással.

- Sohse volt így, sohse volt ez.
Szerelemnek kicsi volna,
Bolondságnak kicsi volna.
10 Úgy nevezd el, ahogy tetszik,
Mindegy, ha te akarsz.
Szerelemnek kicsi volna.

- Ki tudja, hogy holnap mint lesz?
Tán dadogva nem emlékszem,
15 Tán busongva nem emlékszem,
Te voltál a mindennél több.
Itt az írás, tanúság,
Ha dadogva nem emlékszem.

- Ezer éve vagy több éve,
20 Valamikor lányom voltál,
Az én biztos lányom voltál.
Lányom avagy feleségem?
Egyek vagyunk mi nagyon:
Valamikor lányom voltál.

Sötét vizek partján

Ültem partjain Babilonnak
S ültem már partjain a Gondnak.

Láttam már apró szenvedelmet
S láttam beteg, hosszú szerelmet.

- 5 Lelkemet már nagy válság ülte
S voltam kis álmok kis örültje.

Néhányszor, már-már, szinte hittem,
Néhányszor megjelent az Isten.

- 10 Hárfámat már fölakasztottam,
Hárfámat már leakasztottam.

Isten, kétség, bor, nő, betegség
Testem, lelkem összesebezték.

Voltam trubadur, voltam bajnok,
Rossz hátgerincem százszor hajlott.

- 15 Mennyi sok mindent odaadtam,
Amíg ily szépen elfáradtam.

Ülök, csapdos ár és hideg szél
Babiloni sötét vizeknél.

Utazás a Multban

Hadd idézgessek ők a Multat,
Mulassanak a nyomorultak.

Ahol a Föld mi vérünk issza,
Szekerezzünk a Multba vissza.

- 5 Fussunk velük targoncán ülve,
Bús emlékekre fölkészülve.

Mióta ők éltek és voltak,
Mindig minket üztek, gyilkoltak.

10 Csak menjünk, hogyha ők akarják,
Járjuk a Mult vén birodalmát.

Gyalázott pór szüzek holt testén,
Százszor elszántott koldusmesgyén.

Fájdalom-csucson, bánat-völgyön,
A fölfalatott Dózsa Györgyön.

15 Jobbágy ifjun vagy banyán által,
Menjünk, urak, minket nem átal.

Fölmutatjuk – sirjuktól intnek –
Szomorú mártir-őseinket.

20 Mióta csak éltünk és lettünk,
Ti éltetek és mi szenvedtünk.

Menjünk, urak, vissza a Multba,
Ti akarjátok újra, újra.

Mi késni a Multban se késünk.
Egy biztos: a mi nagy ütésünk.

497.

A gazdagság álma

Húvös park, őszi reggelek:
Dér-ittasan leszállingóznak
Valakire
Vörhenyes tölgyfa-levelek.

5 Valakinek szeme ragyog.
Szórja a levelet marokkal
S cseng a szíve:
„Halleluja, szép aranyok”.

- 10 Kél a nap s irigyen nevet:
Valaki boldog. Csönd a parkban
És hullanak
Garmadával a levelek.

498.

Két hajdani szeretők

- Két halottak lent feküdtek,
Két hajdani szeretők.
És feküdtek, csak feküdtek,
Ahogyan azt parancsolják,
5 Tisztesen, a temetők.
És feküdtek, csak feküdtek.

- S arra jött egy régi sóhaj
S megreszkettek frissen ők,
Csontjaik vígan zörögtek,
10 Egymás felé nyújtózkodtak
Két hajdani szeretők.
Csontjaik vígan zörögtek.

- S arra jött egy régi nász-éj
S újból elpihentek ők.
15 Fehér csonttal szurkos sírban,
Mint valaha, egymás mellett,
Két hajdani szeretők.
Fehér csonttal szurkos sírban.

- És feküsznek, csak feküsznek,
20 De nem úgy, mint azelőtt.
Régi sóhaj, régi nász-éj.
Mikor fognak megbékülni
Két hajdani szeretők?
Régi sóhaj, régi nász-éj.

A ködbe-fúlt hajók

Piros hajók kék Oceánon
 Öröm-zászlós, boldog vándorok,
 Szép vitorlások, merre futtok?
 Urak, urak: belső, bús örömök,
 5 Halk mámorok.

Piros hajók, hé, hova mentek?
 Öldökötőkön egy néma áll,
 Jeleket ad, tapsol, kormányoz.
 Boldog tenger kedves hajósa ő:
 10 A víg Halál.

Piros hajón vidám kormányos,
 Hahó, nem mehetnék veletek?
 Szeretek a Semmibe szállni,
 Minden szépet, vakot, halálosat
 15 Úgy szeretek.

Piros hajón, kék Oceánon
 Borítsanak be sárga ködök.
 Röpítsen a néma kormányos
 S túlköljenek a ködbe-fúlt hajók,
 20 Az örömök.

Az alvó csók-palota

Halálon innen, Életen túl,
 Csak férfi-ember juthat oda,
 Csak szomorú hím juthat oda:
 Ködben, homályban alszik, alszik
 5 A csók-palota.

Ezer szobában ezer asszony,
 Fehér, szép asszony várva piheg,
 Forró, nagy asszony várva piheg
 S mint tűzharang, úgy csendül, úgy kong,
 10 Úgy ver a szíved.

Ajtót ajtóra lopva nyitsz ki,
Mindenütt asszony és nyoszolya,
Parfüm, tűz, asszony és nyoszolya,
Csók-labirint és ezer asszony
15 És ezer soha.

Ott fogsz futkosni mindörökké,
Gyáván, vacogva, csóktalanul,
Jégvirágosan, csóktalanul
S barna hajadra a nagy Ősznek
20 Hóharmata hull.

501.

A nagy Pénztárnok

„Gyere.” (Szólt a nagy Pénztárnok
S ömlöttek elébem az ezrek.)
„Gyere, nyavalyás, nyugös ember,
Most kifizetlek.”

5 „Bajjal születnél: itt az ára.
Néhány bankó, mert sok husáng ért.
Tekercs-arany a kora-csókért,
Az ifjúságért.”

10 „Szemed, szíved, gerinced béna?
Zúg a fejed, kerül az álmod?
Én most mindent, amit csak adtál,
Aranyra váltok.”

15 „Itt a napszám, mert sokat sírtál.
Itt a vérdíj, hogy magyar lettél.
Itt a pénz, mert sokat nótáztál,
Sokat szerettél.”

20 „Nagyon hittél, nagy fizetést kapsz.
Elpoklosodtál: itt a bére.
Itt a kínod, itt a reményed
S a szíved vére.”

„Eredj.” (Szólott a nagy Pénztárnok
És én nem bírtam elaludni.)
„Ki vagy fizetve, béna koldus,
S most meg fogsz halni.”

502.

A magyar Messiások

Sósabbak itt a könnyek
S a fájdalmak is mások.
Ezerszer Messiások
A magyar Messiások.

- 5 Ezerszer is meghalnak
S üdvé nincsen a keresztnak,
Mert semmit se tehettek,
Óh semmit se tehettek.

503.

A Halál-árok titka

Iszapos, mély, fekete árok
A Halál-árok.
Oda kerülnek
A vén szerelmi csatárok.

- 5 Boldogak, kik vénen szerettek,
Holtig szerettek:
Kiséri őket
Száz, csókos, ifjú eretnek.

- 10 Úgy halnak meg, hogy meg se halnak,
Ha meghalnak.
Tanúi lesznek
Nagy, ölelő diadalnak.

- 15 Ifjak, akik csókolni tudnak,
Bolondul tudnak,
A Halál-árok
Babonás partjára futnak.

S pihennek a vén, csókos dalják,
A halott dalják,
Hanem a csókot
20 Jutalmul örökre hallják.

504.

Keresztel hagylak itt

Én meghalok, eressz el:
Itt hagylak egy kigyult keresztel,
Mint Krisztus távozom.

5 Megcsókolom az álland,
Melled és két szent, puha vállad,
S rajtad ég a kereszt.

505.

Mostoháim a Betűben

Ujjuk tintás, arcukon betűs bánat.
Állnak,
Mintha testvéreim volnának.

5 Lángolnak szennyesen és ifjan vének.
Égnek,
S nem tudják, hogy miért, szegények.

Tudnak ördög-konyhán mérget kavarni,
Marni,
S nem tudnak se élni, se halni.

10 De bánat ül mégis mindnek az ajkán
Csalfán.
Akárhogy: mégis az én fajtám.

Ki ad többet érte?

Sok szépet fog adni a Halál.
 Az Élet kissé szűken mérte.
 Eladom, amit a Halál ad,
 Ki ad többet érte?

- 5 Késő értés, késő szeretet,
 Egy szó, amit ki sohse mondtak,
 S dicsőség. Végáron eladnám
 Egy hiú bolondnak.

- 10 Olcsó vásár, a díj egy pohár
 Titkos mámor-itallal telve,
 Hogy haljak meg valami trágár
 Nótát énekelve.

A Halál rokona

Én a Halál rokona vagyok,
 Szeretem a tűnő szerelmet,
 Szeretem megcsókolni azt,
 Aki elmegy.

- 5 Szeretem a beteg rózsákat,
 Hervadva ha vágynak, a nőket,
 A sugaras, a bánatos
 Ősz-időket.

- 10 Szeretem a szomorú órák
 Kisértetes, intó hívását,
 A nagy Halál, a szent Halál
 Játshi mását.

- 15 Szeretem az elutazókat,
 Sírókat és fölébredőket,
 S dér-esős, hideg hajnalon
 A mezőket.

Szeretem a fáradt lemondást,
Könnyetlen sírást és a békét,
Bölcsek, poéták, betegek
20 Menedékét.

Szeretem azt, aki csalódott,
Aki rokkant, aki megállott,
Aki nem hisz, aki borús:
A világot.

25 Én a Halál rokona vagyok,
Szeretem a tűnő szerelmet,
Szeretem megcsókolni azt,
Aki elmegy.

508.

Az elüzlött Könny

Dacos arccal, száraz szemekkel
Nézni be a világba könnyebb.
Nékünk volt egy hazug barátunk
S elüzltek: a Könnyet.

5 Ugy-e jó volt, amig mi sirtunk?
Nyugodt volt a nagyuri asztal.
Minket pedig tápláltak szépen
Pappal és malaszttal.

10 Bérenc a Könny és mi elüzltek
S hogy elüzltek, azóta látunk,
Oh, Könny, te emberdüh-sikkasztó
Áruló barátunk.

Nem akarunk olcsón enyhülni,
Nem akarunk mi elcsittulni,
15 Könnynél a vér százszor, ezerszer
Szebben tud hullni.

Nagy idők érkeznek, fölöttünk
Készülő nagy harcok dörögnek.
Nem kell a Könny. Ugy-e, testvérek
20 Mi nem sirunk többet?

A nagy álom

Megálljatok, kínok, sebek,
Ne siessetek.
Meghalok én szépen, szabállyal,
De beszédem van a Halállal.

5 Akarom tudni, mit hozott
A szent átkozott?
Mint gyermekségem idejében,
Elalszom-e, nyugodtan, szépen?

10 A kis álom engem nevet,
Kerül és nem szeret.
Szép, nagy, komoly, altatlan álom,
Jó barát legyen a halálom.

Az elbocsájtott légió

Katonáimat elbocsájtom,
Fegyvereiket isten ójja.
Idegen zsoldban is azok legyenek,
Kik nálam egykor voltak:

5 Álmoknak légiója.

Versek, álmoknak légiója,
Harcoljatok ezután másnál.
Elfáradt szegény, bús, vén vezérek,
Most egy kicsit elbujdosik

10 S megáll az elmulásnál.

Hajrá, én vitéz katonáim,
Olyan mindegy az, ki a gazda.
Harcoljatok avval, ki harcot akar
S hagyjátok el a harctalant,

15 Föl, föl, föl a magasba.

Csolnak a holt-tengeren

Piros-fekete glóriával
 Feje körül, beevezett
 Lelkembe újból az az asszony,
 Akit én Lédának nevezek.

- 5 Holt-tengerét az ifjúságnak
 Halk evezéssel szabja át
 Két szép, fehér, meleg asszony-kar,
 Két áldott, szent evező-lapát.

- 10 Sugarak cécóznak fölöttünk
 S az élet nagy ünnepet ül
 S holt-tengeren szomorú csolnak
 Sötétlik, siklik és repül.

- 15 Béke és halálos öregség
 A csolnakon és lelkemen.
 Holt-tenger a lelkem s az álmom,
 De e csolnakot nem engedem.

- 20 Virágosan is erre járt volt
 Kormányozó, bús asszonya.
 Akkor még vidám volt a tenger
 S halál nem sírt mélyéből soha.

Piros-fekete glóriával
 Evezz, evez csak csöndesen.
 Én tudom, hogy lelkembe süllyedsz
 S ott halsz meg majd, én szerelmesem.

Hazamegyek a falumba

Szigorú szeme meg se rebben,
 Falu még nem várt kegyesebben
 Városi bujdosóra.

5 Titkos hálót értem szőtte
S hogyha leborulok előtte,
Bűneim elfelejti.

Vagyok tékozló és eretnek,
De ott engem szánnak, szeretnek.
Engem az én falum vár.

10 Mintha pendelyben látna újra
S nem elnyúva és megsárgulva,
Látom, hogy mosolyog rám.

Majd szól: „Én gyermekem, pihenj el,
Békülj meg az én ősz szívemmel
15 S borulj erős vállamra.”

Csicsijgat, csittít, csókol, altat
S szent, békés, falusi hatalmak
Ülnek majd a szívemre.

20 S mint kit az édes anyja vert meg,
Kisírt, szegény, elfáradt gyermek,
Úgy alszom el örökre.

513.

Maradhatsz és szerethetsz

Előtte a fiatal nő-test
Parfüm-hirnöke jönne
És az öröm jönne utána,
Szemérmesen köszönne.

5 Nem hallott rólam, sohse látott,
Lábamnál ülve nézne
Hosszú órákig a szemembe
És szólna félve, félve:

10 „Leány vagyok, idegen, tiszta,
Nem látott férfi senki,
Szép vagyok, szegény és hazátlan,
Szeretnélek szeretni.”

S én visszanéznék a szemébe
S szólnék, mint bús beteghez:
15 „Leány, akaratod legyen meg,
Maradhatsz és szerethetsz.”

514.

Közel a temetőhöz

Egy ablaka lesz a szobámnak
És arcomon ezer redő,
S száz lépésre a temető.

Kis temető a falu alján,
5 Olyan szelid s mégis merész:
Holdas éjen szemembe néz.

Hajnalig bámulunk egymásra
S olykor a lelkem is remeg:
Jaj, a temető közeleg.

10 Engem is visznek titkos szárnyak
S már azt sem tudom, hogy vagyok,
Hogy élek-e? S a Hold ragyog.

Alszik a falu, én virrasztok,
Nézem, nézem a temetőt:
15 Itt van az ablakom előtt.

Síró, rettegő félálomban
Ezerszer is megkérdem én:
Én szállok vagy ő jön felém?

515.

Ilonka,

vajjon össze miként hoz
S összehozhat-e valamiké[ppen]
Az Élet, melytől én elfele meg[ek]
S mely fele te még nagy fényességbe[n?]

5 Rá mer-é szállni ifjú arcodra
A fanyar Idő sok irígy árnya?
Okos arcoddal fogsz tudni mindig
Vigan benézni a nagy élet-lángba?

10 Te vagy a Kérdés, gyönyörű Kérdés
Az Élet felé előhajoltan
S ha szép választ kapsz — biztosan szép lesz —
Meggratulállak holtan is holtan[.]

1907. december 7.

Ady Endre

516.

Akik mindig elkésnek

Mi mindig mindenről elkésünk,
Mi biztosan messziről jövünk,
Fáradt, szomorú a lépésünk.
Mi mindig mindenről elkésünk.

5 Meghalni se tudunk nyugodtan.
Amikor már megjön a Halál,
Lelkünk vörösen lángra lobban.
Meghalni se tudunk nyugodtan.

10 Mi mindig mindenről elkésünk,
Késő az álmunk, a sikerünk,
Révünk, nyugalmunk, ölelésünk.
Mi mindig mindenről elkésünk.

517.

Csak egy perc

Egy perc és megcsókol az Élet,
Testem vidám, lángoló katlan.
Égnek a nők, a házak, utcák,
A szívek, álmok. Minden ég
5 És minden halhatatlan.

- Egy perc és kis ördögök jönnek:
Ústökkel a lángot lohasztják.
Jön a kétség, a hunyás, nagy Fagy.
A sár jön s tán eszünkbe jut
10 Egy vasalatlan nadrág.
- Egy perc és szörnyű buta balság
Úl mellünkre jeges üleppel.
Röhögést hallunk: „Lapos erszény,
Bajos ember, kis valaki,
15 No-no, lassan a testtel.”
- Egy perc és meghal minden bennünk.
Meghal a mesebeli herceg,
Meghal az Öröm. S mi sóhajtunk:
„Rossz Isten, adnál legalább
20 Csak tízszer ennyi percet.”

518.

Harcos ember szíve

- Küldjétek a szívemet holtan
Valakihez, nem tudom, kihez,
Akihez a legrosszabb voltam.
- Egy bús harcos védjen meg engem,
5 Kinek kegyetlen sorsa a harc
S ki sírva jár a fergegben.
- Én jajgatva, én sírva szánom,
De halottan sem enyhíthetem
Az én szomorú rosszaságom.
- 10 Nézzétek majd szívem, a hültet:
Milyen szép volt s milyen nyomorék,
Engem ős átkok harcha küldtek.
- Ha veszettül vívtam, csatáztam,
Sírva dalolt szívemben az üdv,
15 Mint egy elhagyott szentegyházban.

Akit vágott búsan, veszetten
Átkozott, harcos, bolond karom,
Talán-talán épp azt szerettem.

20 Küldjétek a szívemet holtan
Valakihez, nem tudom, kihez,
Akihez a legrosszabb voltam.

519.

Egy megtalált könyv

Zsibbadt sokáig olvasatlanul
(Inni, vadászni sokkal könnyebb
Magyar kastélyban) s végül kidobták
Bűnöknek bűnösét: a könyvet.

5 Jó könyv volt: elmés, szép Voltaire-kötet:
Nagy rombolások szent harctevője.
(Egykoron volt még a magyar urnak
Tisztessége és agyvelője.)

10 Ma már a kastély unja a betűt,
Retteg a könyvtől s hunn trágyadombok
Várják Voltaire-től egészen máig,
Aki könyvekben nagyot mondott.

15 S a trágyadombnál elment valaki,
Egy szennyes zubbony, egy éhes elme
S isten bárányát, Voltaire ó könyvét
A trágyadombról fölemelte.

20 Belenézett és megdördült az ég,
Dühtől gyultak föl bús, izzadt orcák,
Hejh, fázni fog még e könyvtől, tüztől
A papos, uri Magyarország.

Új könyvem fedelére

Hogy itt vannak egy könyvben, holtan,
Nyomva, befűzve, azt se tudom,
Hogy vajjon őket én daloltam?

Akárkié is lehetnének,

- 5 Olyan furcsák és távoliak:
Átok, zsoltár, panasz és ének.

Bizonyos, hogy csúfolják, félik
Ezeket a bűnös dalokat,
Kik az életet félig-élik.

- 10 Bizonyos, hogy gyönyörű volna,
Ha ezeket a fájdalokat
Más éli és más panaszolja.

- De én voltam, ó jaj, én voltam
Szülőtök vad, borús, új dalok
15 És én már régen meglakoltam.

Ha távolról nézek

Úgy látom majd a glóriátok,
Sok pénzetek,
Mostoháim, ti szerencsések,
Mint valami nagy betegséget.

- 5 Úgy nézek rátok a falumból
Hallgatagon,
Mint a bús, föloldozott vétek,
Úgy nézek én majd tifelétek.

- S úgy fogok majd otthon meghalni,
10 Mint egy kölyök,
Akinék tréfa volt az élet
És ok nélkül pihenni tér meg.

Új várak épültek

Még a máglyák, im, ki se hültek,
 Régi-zászlós még sok orom,
 Röpdös babona és turul,
 De az új várak fölépültek.

- 5 Az új várak: nagy, piros lelkek,
 Szándékok, célok és hitek,
 Vágyak, amelyek az avas
 Várokra villámmal tüzelnek.

- 10 És a napok lángolva telnek,
 Az ó várak leomlanak,
 Csupa új vár lesz a világ,
 Hol győztes bárdok énekelnek.

A téli Magyarország

Magyar síkon nagy iramban át
 Ha nyargal a gőzös velem
 Havas, nagy téli éjjelen,
 Alusznak a tanyák.

- 5 Olyan fehér és árva a sík,
 Fölötte álom-éneket
 Dudolnak a hideg szelek.
 Vajjon mit álmodik?

- 10 Álmodik-e, álma még maradt?
 Én most karácsonyra megyek,
 Régi, vén, falusi gyerekek.
 De lelkem hó alatt.

- 15 S ahogy futok síkon, telen át,
 Úgy érzem, halottak vagyunk
 És álom nélkül álmodunk
 Én s a magyar tanyák.

Álmom: az Isten

Batyum: a legsúlyosabb Nincsen,
 Utam: a nagy Nihil, a Semmi,
 A sorsom: menni, menni, menni
 S az álmom: az Isten.

- 5 Vele szeretnék találkozni,
 Az álmmal, nagy, bolond hitben
 S csak ennyit szólni: Isten, Isten
 S újból imádkozni.

- 10 Nem bírom már harcom vitézül,
 Megtelek Isten-szerелеmmel:
 Szeret kibékülni az ember,
 Mikor halni készül.

A vidám Isten

Összetévesztitek a Halállal,
 Holott Ő a Halálnak is ura
 S akkor vagytok a közelében,
 Ha kötekedtek a Halállal.

- 5 Ha így szóltok: éljen az Élet,
 Derít rátok a Halál ura,
 Derít rátok s örül az Isten,
 Ha így szóltok: éljen az Élet.

[Ez az Élet könyve...]

Ez a Élet könyve, egy kicsit
 A Tied is tehát, Ilonka.
 Mert nagyon-nagyon a Halálé,
 Ne tépd ifju haraggal rongyra.

- 5 Élet és Halál egy testvérek
 És úgy ülnek egymással szembe,
 Mint Kabos Ilonka és

Ady Endre.

527.

[Az éjszakán...]

Az éjszakán, nagy hangszerünkön
Várva, remegve feszül a hur.
Sugdosódnak az éji manók:
– Hol a karmester ur?

- 5 Bus emberek éji csapatja
 Vár... a sok gethes hangulat.
 Választ kérünk, meddig várjuk még
 A karmester urat?

RÖVIDÍTÉSEK

AEI	=	Ady Endre levelei I–III. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket készítette Belia György. Bp., 1983.
AEön	=	Ady Endre összes novellái. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket készítette Bustya Endre. Bp., 1961.
AEÖPM I.	=	Ady Endre összes prózai művei I. (1897–1901). Sajtó alá rendezte Földessy Gyula. Bp., 1955.
AEÖPM I ₂	=	Ady Endre összes prózai művei I. (1897. szept.–1901. máj.); második, átdolgozott kiadás. Sajtó alá rendezte Vezér Erzsébet. Bp., 1990.
AEÖPM II.	=	Ady Endre összes prózai művei II. (1901–1902). Sajtó alá rendezte Földessy Gyula. Bp., 1955.
AEÖPM III.	=	Ady Endre összes prózai művei III. (1902. márc.–dec.). Sajtó alá rendezte Koczkás Sándor és Vezér Erzsébet. Bp., 1964.
AEÖPM IV.	=	Ady Endre összes prózai művei IV. (1903. jan.–1904. jan.). Sajtó alá rendezte Vezér Erzsébet. Bp., 1964.
AEÖPM V.	=	Ady Endre összes prózai művei V. (1904. febr.–1905. jan.). Sajtó alá rendezte Vezér Erzsébet. Bp., 1965.
AEÖPM VI.	=	Ady Endre összes prózai művei VI. (1905. jan.–szept.). Sajtó alá rendezte Varga József. Bp., 1966.
AEÖPM VII.	=	Ady Endre összes prózai művei VII. (1905. okt.–1906. jún. 14.). Sajtó alá rendezte Kispéter András és Varga József. Bp., 1968.
AEÖPM VIII.	=	Ady Endre összes prózai művei VIII. (1906. jún.–1907. szept.). Sajtó alá rendezte Vezér Erzsébet. Bp., 1968.
AEÖPM IX.	=	Ady Endre összes prózai művei IX. (1907. okt.–1909. dec.). Sajtó alá rendezte Vezér Erzsébet. Bp., 1973.
AEÖPM X.	=	Ady Endre összes prózai művei X. (1910. jan.–1912. dec.). Sajtó alá rendezte Láng József és Vezér Erzsébet. Bp., 1973.
AEÖPM XI.	=	Ady Endre összes prózai művei XI. (1913. jan.–1918. dec. és pótlás). Sajtó alá rendezte Láng József. Bp., 1982.
AEÖV I.	=	Ady Endre összes versei I. (1891–1899). Sajtó alá rendezte Koczkás Sándor. Bp., 1969.
AEÖV II.	=	Ady Endre összes versei II. (1900–1906. jan. 7.). Sajtó alá rendezte Koczkás Sándor. Bp., 1988.
AEöv	=	Ady Endre összes versei. (Az egyes kötetek adatait I. az AEÖV

II. 288–99. oldalain található A gyűjteményes kötetek kiadás-története c. fejezetében és e kötet Kiegészítés a gyűjteményes kötetek kiadástörténetéhez c. részében (192.) a kiadások idő-rendje szerint arab számozással.)

AH	=	A Holnap. Nagyvárad, 1908.
AHét	=	A Hét
AJ	=	A Jövendő (Hódmezővásárhely)
AL	=	Ady Lajos: Ady Endre. Bp., 1923.
AL-né	=	Ady Lajosné: Az ismeretlen Ady. Bp., [1942].
AM	=	Ady-Múzeum I–II. Szerk. Dóczy Jenő és Földessy Gyula. Bp., 1924–25.
Amsz ₁	=	Ady Endre: A magunk szerelme. Versek. Bp., 1913.
Amsz ₂	=	Ady Endre: A magunk szerelme. Versek. Bp., 1919.
ASz	=	A Színház
AV	=	Arad és Vidéke
Balogh	=	Balogh László: Mag hó alatt. Bevezetés Ady költészetének jel-képrendszerébe. Bp., 1976.
Baróti	=	Baróti Dezső: Az Értől az Oceánig. (A vizek motívumhálózata Ady költészetében). Tegnapok és holnapok árján. Bp., 1977. 107–37.
Barta	=	Barta János: Khiméra asszony serege (Adalékok Ady képzet-és szókincséhez). Magyar Századok (Horváth János emlékkönyv). Bp., 1948. 278–98.
Benedek	=	Benedek Marcell: Ady breviárium I–II. Bp., 1924.
BH	=	Budapesti Hírlap
BJK lev.	=	Babits–Juhász–Kosztolányi levelezése. Sajtó alá rendezte Be-lia György. Bp., 1959.
BN	=	Budapesti Napló
Bölöni	=	Bölöni György: Az igazi Ady. Bp., 1947.
BrL	=	Brassói Lapok
D	=	Debrecen
DH	=	Debreczeni Hírlap
EmlAE	=	Kovalovszky Miklós: Emlékezések Ady Endréről I. Bp., 1961.; II. Bp., 1974.; III. Bp., 1987.; IV. Bp., 1990.; V. Bp., 1993.
F	=	Front
Figy	=	Figyelő
Fmo	=	Független Magyarország
Földessy: Amt	=	Földessy Gyula: Ady minden titkai. Bp., 1962.
Gyűjt	=	Gyűjtemény Ady Endre összes verseiből. Bp., [1910].
Halász: NA	=	Halász Előd: Nietzsche és Ady. Bp., 1942.
Hatvany	=	Hatvany Lajos: Ady I–II. Bp., 1959.
Hegedús Loránt	=	Hegedús Loránt: A szintézis-teremtő Ady. Nyitás a végtelenre. Bp., [1989]. 9–43.
Hegedús: AEnn	=	Hegedús Nándor: Ady Endre nagyváradi napjai. Bp., 1957.
Hetey	=	Hetey Zoltán: Ady Bandi – Ady Endre. Bp., 1942.
Horváth	=	Horváth János: Ady s a legújabb magyar lyra. Bp., 1910.
HSz	=	Huszádik Század

Isz ₁	=	Ady Endre legújabb versei. Az Illés szekeren. Bp., 1909.
Isz ₂	=	Ady Endre legújabb versei. Az Illés szekeren. Bp., 1911.
Isz ₃	=	Ady Endre legújabb versei. Az Illés szekeren. Bp., 1918.
Isz ₄	=	Ady Endre legújabb versei. Az Illés szekeren. Bp., 1919.
It	=	Irodalomtörténet
ItK	=	Irodalomtörténeti Közlemények
k	=	kézirat
Király	=	Király István: Ady Endre I-II. Bp., 1970.
Lengyel: Am	=	Lengyel Géza: Ady a műhelyben. Bp., 1957.
Makkai	=	Makkai Sándor: A magyar fa sorsa. Bp., 1927.
MH	=	Magyar Hírlap
MRi	=	Magyar Remekírók-sorozat
MTA	=	Magyar Tudományos Akadémia
NN	=	Nagyvárad Napló
Nsz	=	Népszava
Nv	=	Nagyvárad
Ny	=	Nyugat
OSzK	=	Országos Széchényi Könyvtár
P	=	A Polgár
PHSz	=	Politikai Hetiszemle
PIM	=	Petőfi Irodalmi Múzeum
PN	=	Pesti Napló
Pn	=	Párizsi noteszkönyv. AEÖPM V. 182–201.
Pn II.	=	II. Párizsi noteszkönyv. AEÖPM VIII. 237–40.
Révai	=	Révai József: Válogatott irodalmi tanulmányok. Bp., 1960.
Révész: AE	=	Révész Béla: Ady Endre életéről, verseiről, jelleméről. Gyoma, 1922.
Révész: Ady- Léda regény	=	Révész Béla: Ady Endre összes levele Lédához és a nagy regény teljes története. Bp., [1942].
Révész: Aél	=	Révész Béla: Ady és Léda. Bp., 1934.
Révész: Atrag	=	Révész Béla: Ady Endre tragédiája I-II. Bp., [1924].
Révész: Atril	=	Révész Béla: Ady trilógiája. Bp., 1935.
Rónay: Me	=	Rónay György: „Még egyszer”. Magyarok II. évf. 1946.
Schöpfung	=	Schöpfung Aladár: Ady. Bp., 1945.
Sík	=	Sík Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka. Bp., 1929.
Sz	=	Szabadság (Nagyvárad)
Szabó R.	=	Szabó Richárd: Ady Endre lírája. Bp., 1945.
Szav	=	Szarvas és Vidéke
SzÉ	=	Színházi Élet
Szer	=	Szerda
Szil	=	Szilágy
SzN	=	Szegedi Napló
SzV	=	Szeged és Vidéke
Tóth Árpád	=	Tóth Árpád: Ady költészetének viszonya elődeihez és a francia modernnekhez. Ny 1919., 351–61.
Újl	=	Új Idők
Újv	=	Ady Endre: Új versek. Bp., 1906.

Úmk	=	Újabb magyar költők. Lyrai antológia (1890–1910). Bp., [1911].
VA ₁	=	Ady Endre: Vér és arany. (Újabb versek). Bp., 1908. [1907].
VA ₂	=	Ady Endre: Vér és arany. Bp., 1910.
VA ₃	=	Ady Endre: Vér és arany. Bp., 1910.
VA ₄	=	Ady Endre: Vér és arany. Bp., 1918.
VA ₅	=	Ady Endre: Vér és arany. Bp., 1919.
Varga	=	Varga József: Ady Endre. Bp., 1966.
Vatai	=	Vatai László: Az Isten szörnyetege. Washington, 1963.
Vezér	=	Vezér Erzsébet: Ady Endre. Bp., 1969.
VÚ	=	Vasárnapi Újság

ELŐSZÓ A JEGYZETEKHEZ

A jelen kötet Ady Endre összes versei kritikai kiadásának szerves folytatása, az AEÖV III. könyve a költő beérkezése második fázisának dokumentumait foglalja magába: az 1906. január 28-tól 1907 végéig írt és publikált verses alkotásait.

A kötet „időhatárainak” kijelölésénél másféle, eltérő módon kellett eljárunk, mint ezt az AEÖV II. esetében tettük. Eredeti szándékunk szerint az AEÖV III. kötetébe a *Vér és arany*-ban kiadott verseket kívántuk összefoglalni, de a költői műhely „kronológiája” nem ilyen külső megfontolások, „merev” elhatárolódások szerint működik. Hiszen ha szorosan tartanánk magunkat ehhez az elképzeléshez, akkor e kötetet 1907. dec. 20-ával, a VA megjelenésének dátumával kellene lezárunk, minthogy ezt követően az év végéig Ady 3. kötetben nem közölt vers kivételével minden további publikációját – konkrétan 7 költeményét – már csak *Az Illés szekerén* c. kötetében adta közre. De egy ilyenféle megoldásnak ellentmond az a tény, hogy a költő 1907 folyamán már korábban is 9 olyan verset publikált a sajtóban, amelyeket csak az Isz-ben foglalt kötetbe, sőt akad 1 verse, a *Szent Lélek karaványa*, amely csak évek múlva, *A magunk szerelme* összeállításakor kapott kötetben helyet, de akkor mindjárt ciklust is jelölő–megnevező funkcióban. Ilyen megfontolások nyomán döntöttünk úgy, hogy az AEÖV III. kötetében az 1906 elején közreadott 2 ÚjV-beli költemény kivételével az 1906-os és 1907-es esztendő teljes versanyagát rendezzük sajtó alá. E két év folyamán Ady költői műhelyének ugyanaz a teljes átalakulása tapasztalható, mint ami a korábbi 1905-ös esztendő verseinek megoszlásában megfigyelhető volt. Az 1906-os év terméséből a költő 61 költeményt vett fel a VA-ba, és különböző okokból 10 verset mellőzött kötet összeállításakor (ebből 5 akkor már megjelent a sajtóban, 2 kéziratban maradt fenn, 3 pedig dedikációs alkalmi vers volt). Az 1907-es esztendőben jelenlegi számvetésünk szerint összesen 88 verset írt. Ebből 58 költeményt sorolt be a VA-ba, 16-ot publikált a következő évben kiadásra került kötetében, az Isz-ben, 1 költeményt pedig – mint az előbbiekben említettük – csak az 1913-ban közreadott *A magunk szerelme* c. kötetébe vett fel. Ez utóbbi év terméséből, ugyancsak különböző okokból, 13 verset nem közölt kötetben (közülük eltérő megfontolásokból 10 sajtóban publikáltat kihagyott, 3 verse pedig alkalmi köszöntő, illetve dedikáció).

Összeállításunkban az AEÖV I. kötetének Előszó a jegyzetekhez c. fejezete bevezető részében (174–75.) kifejtett elveket érvényesítettük. Az 1906-os és 1907-es év verses alkotásait mindenféle műfaji megkülönböztetés nélkül közöljük egymás után az időrendi besorolás rendjében: a lírai költeményeket, a kötetekből költői megfontolások következtében vagy a korábbi alkalmi dalokra emlékeztető publicisztikus jellegük miatt kihagyott verseket, a dedikációs, illetve köszöntő versikéket. Két speciális esetről külön kell szólnunk: két 1906-ból időzíthető kéziratról. Az egyik egy megkezdett, majd abbahagyott vers, az

[*Álmatlan, gyilkos lázban...*] kezdetű, amelynek fogalmazványát Ady összegyűrtte, és papírkosárba dobta. Mindez Marchisü Otília, az Ady által Itókának elnevezett hölgy hotel-szobájában történt, s az asszony mentette, őrizte meg az eldobott fogalmazványt. Kérdés, hogy miként minősítsük és hová helyezzük ezt a vers-maradványt. Valójában nem töredék, amelynek a helye az AEÖV utolsó kötetének függelékében lenne, hanem egy megkezdett, s azután Ady által folytathatatlanak ítélt verskezdeményről. A maga nemében befejezett víziót villant föl a költő, amely nem igényel folytatást, legfeljebb arról van szó, hogy Ady másféle verset szeretett volna, ezért ezt a kísérletét eldobta. Ez a vers azonban semmivel sem gyengébb vagy befejezetlenebb, mint számos olyan alkotása, amit sajtóban publikált, de kötetéből kihagyott. Ezért az önálló verses alkotásai között van a helye a keletkezését meghatározó információk szerinti időrendi besorolásban.

Más a helyzet a *Százezer éve* már c. vers esetében. E kéziratban ránk maradt verset Ady minden valószínűség szerint 1906 októberének második felében, esetleg november elején írta, és a *Sírné, sírné* c. költeménnyel együtt a Szer szerkesztőségének küldte el. A Szer ez utóbbi költeményt 1906. nov. 14-i, utolsó, 7. számában közölte. A *Százezer éve* már kézírata nem került közlésre, és több évtizeden át magántulajdonban lappangott. Ady ugyanezt a verset 1 év és 7 hónap múlva *A fehér kendő* címmel és a szövegben is lényeges módosításokkal a BN 1908. máj. 24-i számában, majd az Isz-ben közölte. Az eltérések indokolják, hogy e költemény két változatát mindkét helyen az időrendi különbségnek megfelelően közreadjuk.

A kronológiai rendszerezésű kritikai kiadás lehetőséget adott arra, hogy Ady lírai költeményeket alkotó műhelyének azonos motívumokat továbbfejlesztő vagy éppen polemikusan ellentételező folyamatait s olykor alkalmi igényeket is kielégítő verskészítő gyakorlatát közvetlen közelségből figyelhessük.

E korszak verseiből – a beérkezés második fázisának megfelelően – Ady életében az állomány több mint kétharmada jelent meg kötetben: összesen 136. Ebből a kötetünk törzanyagát adó VA-ban 119, az egyelőre kötetbéli besorolástól visszatartott költemények közül az Isz-ben 16 és Amsz-ben 1.

A periódusba tartozó további – jórészt alkalmi jellegű – versek fokozatosan bukkantak elő. Így még Ady életében közölte Kabos Ede a vele lányáról készült interjú kíséretében a SzE 1918. okt. 20-i számában egy köszöntő és egy dedikációs vers szövegét. Majd Révész Béla adta közre 1922-ben AE c. kötetében a neki gesztusként leírt Ady-verset. Ugyancsak Révész publikálta a PN 1928. júl. 28-i számában a költő Medve Miklósnak az ÚjV-be írt dedikációs versét. 1934-ben adta közre Párizsban Az igazi Ady c. könyvében Bölöni György a költő papírkosárba hajított versét (e kiadás 87. oldalán a szövegét s 97. oldalán a fényképmásolatát, a hazai 1947-es kiadásban ugyanezt a 92., illetve 102. oldalon). Medgyasszay Vilma talált régi sűgőkönyvében egy számára készült s közben elfelejtett Ady-sanzont, amelyet egy vele készült interjú kíséretében a Híd 1940. okt. 18-i számában publikált. Így kerekedett a korszak ismertté vált verseinek száma 142-re.

Persze valójában csalóka képet adunk a korszak ismert verseinek számáról a fentebbi utalásokkal. Mert eleve nem számítottuk közéjük azokat a verseket, amelyeket Ady a többiekkel együtt e két év folyamán közölt a sajtóban, de kötetéből kihagyott. Ez utóbbiakra részlegesen többen is felhívták a figyelmet: így Földessy Gyula az AM I. kötetében, majd

Emőd Tamás a SzÉ 1928. júl. 3-i, később Hatvany Lajos a Társadalmunk 1932. nov. 12-i számában.

Pontosabb áttekintést kaphatunk a korszak verseinek számbeli alakulásáról a gyűjteményes kötetek adataiból. Az első, az 1930-as Ady-összes (AEöv-1) természetesen csak az Ady eredeti kötetibe felvett verseket tartalmazza: a VA 119, az Isz 16 és Amsz 1 versét. Összesen tehát 136 költeményt. Jelentős gyarapodás tapasztalható az 1943-ban megjelent bibliofil kiadás (AEöv-8) anyagában: e kötet tartalmazza a két esztendő összes sajtóban közölt, kötetbe azonban fel nem vett 14 versét. Továbbá 2 dedikációnak készült, 1 alkalmi jellegű versezetet és 1 bizonytalan időrendi elhelyezését szanzont. Így kerekedett a periódus kötetbe foglalt verseinek száma 154-re. A továbbiakban csak a hetvenes évek második felében került sor az állomány bővülésére: a MRI-sorozatában 1977-ben megjelent gyűjteményben (AEöv-28) így kapott helyet a számontartott életműben 1 eldobott, de megőrzött kézirat, 1 kéziratoss köszöntő és 1 dedikációs versike. A két esztendő verses alkotásainak száma ezzel 157-re nőtt. Megfelelő külön indoklással iktattuk be az 1906-ban keletkezett versek sorába annak a sajtóban csak később publikált költeménynek, *A fehér kendő*-nek eltérő, *Százezer éve már c.* kéziratoss változatát, amelyet az 1989-es gyűjteményes kötet (AEöv-33) még csak *A fehér kendő* című vers jegyzetében adott közre. Mindez összesen 158 vers gyűjteménybe foglalását jelenti.

A gyűjteményes kötetekhez mérten az AEÖV III. kötete mindössze 1 verssel bővült: Fenyő Miksa hagyatékában maradt fenn Ady [*Valaki élt...*] kezdetű, az ÚJV egyik példányába írt dedikációjának másolata, amelyet kellő indoklással hitelesnek minősítettünk. Így teljesedett ki az 1906-os és 1907-es évek verseinek száma 159-re. A versek számozása az AEÖV II.-t követően folyamatos: a 369-es sorszámmal indul és az időrend menetében haladva az 527-es sorszámmal fejeződik be.

Az adott időszak – miként ezt előszavunk első mondatában jeleztük – Ady költői beérkezésének második fázisa, ami konkrétan azt jelenti, hogy poétai működését a széles nyilvánosság figyelme kísérte. S ha újságírói tevékenységét, egzisztenciáját illetően voltak is konfliktusai az anyagi helyzetében bizonytalanra váló BN szerkesztőivel, majd fenntartásai a megváltozott szerkesztőséggel szemben, egyelőre a BN volt versei közlésének biztos és meghatározó fóruma. Publikációs lehetőségei részlegesen bővültek: így adott teret a verseinek a rövid életű Szer, gyakrabban a Nsz s néhány alkalommal a VÜ, illetve A Hét. Ady Endre ismertségének és növekvő tekintélyének következtében baráti és ismeretségi körének tagjai előbb-utóbb igyekeztek publikálni a személyükhöz szóló verses dedikációk, alkalmi versek szövegét. Részben ennek is tulajdonítható, hogy ebből az időszakból jelenlegi tudomásunk szerint Adynak sem *töredéke*, sem *kétes hitelű verse* nem ismeretes. Mindez persze nem jelenti azt, hogy a jövőben bármilyen verses dokumentum előkerülése – tekintettel az eddig is évtizedekig lappangó, a világban szétszórt hagyatékok kalandos sorsára – kizárt.

A periódus versei megjelenési adatainak (első és további megjelenések) összegyűjtése érdekében igyekeztünk az Ady-irodalom alapvető műveinek (AL, Bölöni, Révész Béla könyvei, Kovalovszky EmLAE-sorozata kötetei) áttekintése mellett szisztematikusan feldolgozni a vonatkozó bibliográfiák adatait. Így Gulyás Pál Magyar írók élete és munkái c. művének Ady Endre címtárát (I. 156–242), továbbá Vitályos László és Orosz László Ady Endre műveiről összeállított kéziratoss bibliográfiáját. Sok segítséget kaptunk – különösen egyes verseknek az utánkölését illetően – attól a bibliográfiai gyűjtőcsoporttól, amely Láng József és Vitályos László irányításával működött.

A verseket az AEÖV III.-ban is időrendben közöljük: *Költemények, alkalmi versek* csoportcímmel és ezen belül évszámok szerinti bontásban. A versek kronológiai besorolását igyekeztünk minél pontosabban végezni, ami annyit jelent, hogy a periódus általános verspublikációs gyakorlatának megfelelően mindig az első sajtóbeli közlést vettük, tekintettük irányadónak. De minthogy gyakorta előfordul – mégpedig az 1907-ben közölt versek esetében – az azonos napon történt több lapbéli publikáció, ezért e téren arra törekedtünk, hogy alkalmazkodjunk Ady műhelyének kialakult gyakorlatához, szokásaihoz. Mert a versek „leadási”, „beküldési” határideje a költő „törzslapja”-nál – ez időben a BN-nál – volt a legkésőbbi: a poéta munkatársi helyzetéből adódóan itt volt biztosíték arra, hogy a vers végleges elkészülése és megjelenése között a legkevesebb idővel – egy-két, postai küldés esetében három-négy nappal – számoljunk. Más a helyzet a Nsz-nál, ahol Révész Béla támogatása ellenére is Ady csak külső, alkalmi munkatárs: itt a beküldés és a közlés között eleve nagyobb időtartam tételezhető föl. Még inkább valószínű, hogy az irodalmi hetilapoknál – a VÜ-nál és A Hét-nél – a versek keletkezése és publikációja között eltelt idő viszonylag a legnagyobb, hiszen a kézirat beérkezése után a szerkesztőség nem a legközelebbi számban adta közre a művet. Ezért az időbeli besorolásoknál mindezt figyelembe véve az azonos napi dátum esetén általában a következő eljárást érvényesítettük: előre soroltuk az irodalmi hetilapokban megjelent költeményeket, ezt követően a Nsz-ban közreadott, majd a BN-ban publikált verseket közöltük egymás után. Gyakori eset, hogy a napilapok (BN, Nsz) egy-egy számában Ady egyszerre több (két, három, ritkán négy) költeményt is közread: ilyenkor nincsen módunk a kronológiai megkülönböztetésre. Egyszerűen a közlési sorrend mechanikus elvéhez alkalmazkodunk, minthogy más elrendezésre nincs alapunk.

Ama ritka esetben, amikor a költőnek nemcsak a kézírata maradt ránk, hanem a tőle származó keltezés is, akkor az általa megadott dátum szerint érvényesítettük a kronológiai beillesztést. Ilyenkor a vers alatt az Adytól származó hiteles dátumot is közöljük a versek szövegével egyező betűtípussal. Kötetünk fölépítésének nagyjából következetes időrendjét – miként korábban is – csak egy többrészes költemény (*Lázár a palota előtt*) esetében bontottuk meg. Ady ezt egységes műnek fogta fel, a VA-ban is így közölte, míg egyes részeit különböző időpontokban írta és publikálta. Széttagolt közlés helyett tehát a poéta szándékának megfelelően az egész művet az első rész keletkezésének, a Lázár-motívum fölbugkanásának, fogantatásának időpontjánál adjuk közre úgy, hogy az egyes részek létrejöttének adatait s a végleges kompozíció kialakulásának jellemzőit csak a jegyzetben tüntetjük fel. A sajtóban nem, csak a kötetben kiadott két vers (*Akik mindig elkésnek; Csak egy perc*) keletkezési időpontját kikövetkeztetés révén valószínűsítettük. A különböző önálló versek csoportos (kettős, hármas, olykor négyes) közlésénél gyakran használt sajtóbeli gyűjtőcímet a vers szövegéhez közvetlenül nem tartozó adatoknak tekintjük, de mint a publikációs eljárás részét az adott vers jegyzetének megjelenési adatai között adjuk meg „főcím” megjelöléssel. Az ugyancsak csoportos sajtóközlések esetében feltüntetett helyszín– (pl. *Páris*), illetve időmegjelöléseket (pl. *május*) – minthogy azok az együttesen közölt versek mindegyikére vonatkoznak – az érintett versek jegyzetében külön-külön is megadtuk.

Az általunk közölt versek szövegének, a *főszövegnek* a kialakításában – miként azt a kritikai kiadás előző kötetiben is tettük – általában a költő életében történt megjelenés szerinti legkésőbbi, pontosabban a legérettebb, a legkevesebb sajtó alá rendezői beavatkozást igénylő változatot igyekeztünk alapszövegnek minősíteni. Elvben tehát arra törekedtünk, hogy a szerzői „utolsó kéz”, az ultima manus elvét érvényesítsük. Az „elvben” megjegyzés némi bizonytalanságra, az ultima manus egyértelmű megállapításának bonyodalmasságára utal. Az időszakba tartozó versek Ady életében megjelent szövegforrásai közül nem lehet kizárólagosan és önmagától értetődően olyan kiadást találni, amelyről elmondható, hogy Ady költői-szerzői szándékait maradéktalanul érvényesíti. Holott a VA-ban közreadott versei esetében hasznosíthattuk az első kiadás autográf korrektúra-példányát, amely a PIM-ben található, (PIM A. 126/1.), illetve a harmadik kiadás idegen kéz – feltehetően Ady Lajos – nyomait mutató nyomdai levonatát, amelyet az OSzK őriz (OSzK Fond. Hung. 1731.). Természetesen az egyes versek jegyzeteinek szövegkritikai részében külön regisztráltuk a nyomdai levonatokban található módosításokat, anélkül azonban, hogy e dokumentumokat önálló szövegforrásoknak minősítettük volna, s így a szövegeltérések sorába is beiktattuk volna. Általában elmondható, hogy a rendelkezésünkre álló különböző szövegforrások (kéziratok, sajtóközlések, a költő életében megjelent kötetkiadások, illetve antológiák, mint *A Holnap*. 1908; *Gyűjtemény Ady Endre verseiből*. 1910; *Újabb magyar költők*. Lyrar antológia. 1910) egyike sem alkalmas arra, hogy közülük bármelyiket automatikusan fogadassuk el a költő feltételezhető szándékainak megfelelő hiteles szövegnek, azaz alapszövegnek. Ennek oka elsősorban az, hogy maga Ady sem fordított mindig elég gondot és figyelmet a szövegeire, s nem minden esetben volt következetes, miként ezt kéziratai, korrektúrai, kötetek mutadják, másrészt az, hogy versei nyomdai előállításánál – ahogy ez sajtópublikációi és kötetek esetében tapasztalható – ki volt szolgáltatva nemegyszer a szerkesztői vagy szedői önkénynek, illetve a sajtóhibák „ördögének”. Az elmondottak értelmében szövegkritikai eljárásunk általános jellemzője, hogy az *alapszöveg megválasztásánál mindig egyedi mérlegelés után döntöttünk*. Bonyolultabb esetekben természetesen az alapszöveg választását a vers jegyzetében megfelelően indokoltuk.

A nem mechanikus, hanem rugalmas kiválasztás eredményeként alapszövegűl többnyire a viszonylag késői VA₃, illetve az Isz₂ szövegei bizonyultak megfelelőnek. Ahol viszont szövegromlást vagy sajtóhibát találtunk a VA₃ szövegében, ott a VA₂, ritka esetben a VA₁ szövegét választottuk a főszöveg kialakításának alapjául. Ugyanígy jártunk el az Isz₂ esetében az Isz₁ javára. Csak lényeges, feltételezhetően Adytól származó változtatások esetében választottuk a VA₄ szövegét alapszövegűl. A kötetbeli publikációkat követő sajtóközlések legtöbbjéé átvétel, „ollózott” jellegű, a költő beavatkozásától független utánközlés, amelynek adatait és eltéréseit csak regisztrálnunk kell. A csak sajtóban megjelent versek esetében az egyetlen sajtóközlést vettük a főszöveg alapjául.

Az AEÖV III. összeállítása folyamán is természetesen az AEÖV I. jegyzetelőszavában (181–85.) kifejtett elveket és megoldásokat követtük a címadás, a szövegközlés és -gondozás, a szükségessé vált sajtó alá rendezői javítások és a versek szövegében érvényesített helyesírási szabályok tekintetében. Az alapszövegben észlelt értelemszavará vagy ritmikai bicsaklást okozó hibákat a főszövegben többnyire kijavítani törekedtünk, vagy legalább az adott vers jegyzetében problémaként jeleztük. Elvünk az volt, hogy a különböző szövegromlásokat ne hitelesítsük, és ne örökössük át a kritikai kiadás révén is. A szövegközlés terén – az archaizálás és a modernizálás között mozogva – a mai helyesíráshoz igyekeztünk közelíteni, de óvakodtunk attól, hogy a csak sajtóbeli szövegforrások esetében mechanikusan érvényesítsük a mai helyesírás eljárásait. Az ékezés tekintetében csak ritkán, ritmikai

indokoltság alapján emendáltunk. A központozásban gyakrabban javítottunk – logikai-grammatikai okokból – az alapszövegeken.

A versek jegyzeteinek felépítésénél a kritikai kiadás két korábbi kötetében kialakított szerkezetet követtük. A jegyzeteken belül oldalcímek formájában rovatmegjelöléseket használtunk. E rovatok rendszeres vagy fakultatív módon mindig azonos sorrendben fordulnak elő.

Az első rovat „teljes” címe: *Kézirat, megjelenés, indokolás*. Persze ahol nincs kézirat, vagy ahol nem volt szükség indokolásra, ott az oldalcímből a vonatkozó megjelölés is kimaradt. Állandóan ismétlődő a *Megjelenés* oldalcím, amelyen belül folytonosan jelezzük az „első megjelenés” helyét, minthogy ez az időrendi besorolás szempontjából meghatározó. Ezt követik – ha voltak ilyenek – a „további megjelenés(ek)” adatai. Az utóbb előkerült versek kivételével az Ady halála utáni sajtóközléseket sem a megjelenés adatainál, sem a szövegváltozatoknál nem vettük figyelembe. Külön csoportosítottuk a „kötetben” történt megjelenés (az antológiákat is beleértve), továbbá a „gyűjteményes kötetben először” adatait. Az első kötetkiadás adatainak közlésével minden esetben megelőltük az adott vers köteten belüli ciklusbeosztását is.

A második rovat „oldalcíme”: *Szövegkritika, szövegváltozatok*. A jegyzet e rovatában közöljük az alapszöveg-megjelölést, annak indokolását, az esetleg szükséges sajtó alá rendezői emendáció, a javításunk vagy javításaink tényét, valamint ezek rövid megokolását, továbbá a főszövegtől eltérő egyéb publikációk szövegváltozatait. Az áttekinthetőség érdekében a „Javításunk(aink)” és a „Szövegeltérések” belső oldalcímeket alkalmaztuk.

A versek jegyzeteinek harmadik rovata a *Keletkezéstörténet*. E részben a vers létrejöttére, esetleges keletkezésére, hátterének életrajzi, élmény- vagy motívumtörténetére, az életmű más részeivel való összefüggéseire, valamint a vers további sorsára, esetleges utóéletére vonatkozó információkat, illetve feltevéseket adjuk közre. Az AEÖV III. két sajtó alá rendezőjének módszere e rovat összeállítása tekintetében eltér egymástól. Az 1906-os rész összeállítója inkább a motívumtörténeti összefüggésekre fordított nagyobb figyelmet, míg az 1907-es rész sajtó alá rendezője a versek szakirodalmi dokumentációjára összpontosított. Kellő anyag hiányában – alig volt ilyen eset – a *Keletkezéstörténet* rovatot tudatosan elhagytuk.

Egyes versek jegyzetében az eddig említetteket követi a *Magyarázat* rovat, amelyben a vers egyes szavaira, soraira vonatkozó „megfejtések”, adalékok, utalások találhatók. Szinte rendszeresen szerepel a jegyzetekben az *Irodalom* rovat, az egyes versek fontosabb értékeléséről készített bibliográfiai adatsor. E bibliográfiai utalások csak érintőlegesen lehetnek, nem törekedhettünk teljességre, viszont igyekeztünk olyan válogatott (szelektív) bibliográfiát adni, amelyben a versekre vonatkozó legfontosabb elemzések megtalálhatók. Kötetünkben további rovatok nem találhatók, hogy miért és milyen indokollással nem, arra vonatkozóan l. az AEÖV II. jegyzetelőszavában kifejtetteket (211.)

Az AEÖV III. képmellékleteinek lehetőségét arra használtuk fel, hogy hasonmásban bemutassunk az 1906-os és 1907-es esztendőkből fennmaradt 45 kéziratból néhányat.

Kötetünk összeállításában és számos részletkérdés megoldásában segítséget kaptunk

olyan ismert Ady-kutatóktól, mint Kovalovszky Miklós, Láng József, Schweitzer Pál, Vezér Erzsébet és Vitályos László. Köszönet érte. Hálásan köszönjük továbbá a munkánk különböző fázisaiban adott segítségüket Hegedős Máriának, Láng Józsefnek, Morvai Zsuzsának, Müller Magdának, N. Pál Józsefnek és Schweitzer Pálnak.

Tájékoztatásul szükségesnek tartjuk közölni, hogy az AEÖV III. anyaggyűjtési és összeállítási munkáit 1994. dec. 1-jével zártuk le.

KIADÁSTÖRTÉNETI FÜGGELÉK

Az AEÖV III. kötetében folytatjuk a versek kritikai kiadásának I. és II. kötetében megkezdett, az adott periódusban publikált versek időrendjének megfelelően kiadott *eredeti* Ady-verseskötetek kiadástörténeti dokumentációját. Így kerül sor az 1906. január 28-tól 1907 vége közötti verseket tartalmazó III. kötetben a *Vér és arany* c. verseskötet kiadástörténeti anyagának közlésére. Továbbá kiegészítjük az AEÖV II.-ben közreadott *A gyűjteményes kötetek kiadástörténete* c. fejezetet az 1988. után megjelent Ady Endre összes versei (AEöv) gyűjtemények adataival.

A VÉR ÉS ARANY CÍMŰ KÖTET KIADÁSTÖRTÉNETE

Az alábbiakban a VA megjelenésével kapcsolatos eddig összegyűjtött dokumentumokat foglaljuk össze. Anyagunkat négy részre tagoltuk: a) előzetes híradások a kötetről; b) a kötet kiadása; c) a kötet kritikai és fogadtatása; d) a költő életében megjelent további VA-kiadások.

a) Előzetes híradások a kötetről

Korábbi köteteihez (*Versék, Még egyszer, Új versek*) mérten Ady a VA esetében — úgy látszik — nem tartotta szükségesnek az előzetes és többszöri sajtóbeli hírverést. Részre lehetett ebben annak, hogy az előbbi kötetek kelendősege szempontjából a sajtó-hírelés mit se számított, másrészt annak, hogy megnövekedett költői önbizalma „magaslatán” Ady feleslegesnek ítélte új kötete, a VA közreadása ügyében az előzetes és ismételt sajtópropagandát. Kötete összeállításának munkálataihoz, a megfelelő kiadó kereséséhez jelenlegi adataink alapján 1907 nyarán, júniusban, Párizsból való hazatérése után kezdett hozzá. Idevonatkozó legkorábbi adatunk 1907 augusztusából való, a kötet készüléséről szóló levélbeli megjegyzései 1907 szeptemberéből–októberéből valók.

Levél Bölöni Györgynek — [Budapest, 1907. aug. 13.] — Ady arról értesíti Bölönit, hogy: „A kötettel semmi végleges.” (AEI I. 257.)

Levél Brüll Bertának — [Budapest, 1907. szept. 24.] — Néhány hét elteltével Léda húgának írja Ady: „Ha a kötetemet mindenáron s bármi jöjjön, nem akarnám kiadni, mentem volna egyenesen az anyámhoz.” (AEI I. 260.)

Levél Brüll Adélnak — [Budapest, 1907. okt. 16.] — „A kötetem dolgában is legalább napi egy-két órát kell szakítanom.” (AEI I. 262.)

Levél Brüll Adélnak — [Budapest, 1907. okt. 21.] — „Idegeimen kívül most teljesen a kötetem dolga köt le. E héten minden délután ültem Czigány Dezsőnek. Készen van két nagyszerű dolog: egy szénportrait s egy barna olajportrait. Ezek valamelyike kerül a könyvbe.” (AEI I. 262.)

Levél Brüll Adélnak — [Budapest, 1907. nov. 4.] — „A verskötetemet már szedik, s én nagyon siettetem.” (AEI I. 265.)

Levél Vészi Margitnak — [Budapest, 1907. nov. 11.] — „A verskötetemet szedik, s úgy gondolom, decemberben megjelenik.” (AEI I. 267.)

Levél Brüll Adélnak — [Budapest, 1907. nov. 14.] — A következő szombaton „nagyon akart volna” Nagyváradra, Lédához „lemenni”, de ez „lehetetlen”. Ady megindokolja, hogy miért: „A jegyemet vagy legalábbis az útra való pénzt még csak meg tudnám szerezni valahogyan. De éppen e napra hivatott a könyvem ügyében tanácskozássra a Franklin [...] — A Hét-ben vasárnap valószínűleg megjelenik egy Léda-versem.” (AEI I. 268.) — November vége felé mindössze két-három hét múlva várja új kötetének megjelenését.

Levél Vészi Margitnak — [Budapest, 1907. nov. 21.] — „A Hét-ben egy kis versem jelent meg eddig csak. Igénytelen, s ezért nem küldöm be Magának. Majd két-három hét múlva olvassa a kötetemben, amit ha megengedi, ismét elküldök.” (AEI I. 269.)

Levél Fenyő Miksának — [Budapest, 1907. nov. vége; Vitályos László szóbeli közlése alapján] — „Egyben már most jelentem önnek, míg szóban és mutatványosan meggyőzhetem, hogy új kötetem megjelenik két-három héten belül, s hogy az ön jósata (nem fogok jobbat és többet írni) nem vált be. Nagyon szép kötet lesz, meglátja.” (AEI I. 270.)

Levél Brüll Adélnak — [Budapest, 1907. dec. 2.; a borítékon nagyváradai érkezési dátum: dec. 3.; Vitályos László közlése.] — Ady kimenti magát a következő indokkal: „valószínűleg nem mehetek szombatra Nagyváradra. Még ha elővezetnek sem. Itt a 3 Hollóban dolgozom órák óta — kötetem korrektúráján.” (Lengyel: Am 323.)

BN 1907. dec. 18.; XII. évf. 299. sz. 9. — Irodalom és művészet — Sz. K. [Szabó Károly]

Vér és arany

— Ady Endre új kötete —

Ady Endre új verseskötetete jelenik meg a Franklin Társulatnál: *Vér és arany*. Szent Napkeletnek sápadt, bús mártírja fáradt, nagyon fáradt. S meggyenyhülést keresni, ezúttal nem Nyugatra, még távolibb, még vigasztalóbb tájakra: álmait, rég megálmodott, önlelkéből már kiszórt, áldott álmait világába. Koszorúba fűzi ez álmokat, tépelődő, keserű lelkének e megnyilatkozásait, s nekünk nyújtja e fűzért, keleti fájának.

Ady Endre új verseskönyvet tesz a magyar közönség karácsonyfájára. Ma már lehet azt mondani: a magyar közönségére. Kevés esztendővel ezelőtt túlzás, sőt hazug állítás lett volna. Ady akkor egy kisded táborhoz szólt csak, a másik, a nagy tömeg legfeljebb

észrevette — mert észre kellett vennie, de értetlenül haladt el mellette, s amikor egy-egy hangja visszhangot keltett a lelkében, amikor egy-egy szava rég szunnyadó érzéseket ébresztett új életre, rég megszokott s közömbös dolgokat láthatott új színben, új szépségben, talán egy-egy felvillanó érzésben megsejtette a Holnap hőseit, és várta a holnapot.

Ez a holnap sokak számára már megérkezett, s ebben nem kis része van Ady költészetének. Hívóinek, megértőinek tábora gyarapodott, s ezzel a másik félen is megerősödött az a belátás, hogy agyonkicsinylés épp oly sikertelen már, mint agyonhallgatás. Még egy fegyverük maradt: a dorong, s ezzel is megpróbálkoztak. Hogy Ady fájának lekicsinylője, hogy dekadens ízléssel és dekadens erkölccsel rontja meg olvasóit. Ady pedig nem hallgat a vádakra, tán meg sem hallja őket, elmerül ábrándjaiba, álmaiba, és — karácsonyra itt lesz megint egy új Ady-kötet.

Hogy mit várunk, mit várhatunk ez új versektől? Ady már rég „megérkezett”, annyira megérkezett, hogy egy egész költő-generáció, az újabb magyar irodalom egy lelkes csapata már nem is vezérét látja benne, hanem azt a távol tündöklő fix pontot, mely messziről világít, utat mutatva a haladóknak, törtetőknak felfelé. Ő pedig a magaslaton széjjel nézve, messzire ható szemmel egyre új dolgokat lát meg, a régi dolgokon új színeket, új hatásokat, melyek nyomán agyában új gondolatok, lelkében új érzések fakadnak, termékenyek és megtermékenyítők. S miközben ő így mind nagyobb területen tekint széjjel, s szeme egyre mélyebben hat a lelkek rejtekébe, az ő lelke is egyre több és többek előtt tárul fel, s eljövend a holnap, az ő holnapja, melynek ő a hőse. Vagy már el is jött?

Szil 1907. dec. 19.; XXV. évf. 51. sz. 5. — Szigénlatlan közlemény

Vér és arany. E címen jelenik meg a karácsonyi könyvpiacon lapunk kitűnő munkatársának, Ady Endrének új verskötete. A kötetet a Franklin Társulat adja ki.

BN 1907. dec. 20.; XII. évf. 301. sz. 10. — Tudomány, irodalom — Szigénlatlan közlemény

Ady Endre új köteté, a *Vér és arany* megjelent. Díszes, hatalmas, szép könyv: a Franklin-Társulatnak valóságos nyomdai remeklése. Százhusz egészen új, kiválasztott Ady-vers van a kötetben, melyet Czigány Dezső egy zseniális szénrajz-portréjának pompás reprodukciója ékesít. A kötet árát olcsóra szabta a kiadó Franklin Társulat: három koronára.

MH 1907. dec. 21.; XVII. évf. 302. sz. 17. — Szigénlatlan közlemény

Vér és arany. Ady Endre újabb versei jelentek meg ma ily címen. Ezek az újabbak is újak, mint a régiek voltak: a mai nap mondanivalói valakinek a legsajátabb hangján elmondva; magyar embertől magyar embernek, szívtől szívhez, idegzettől idegzethez. A költőre, aki elragadó tehetség, s új kötetére, mely nemcsak a mi eseménytelen irodalmunkban menne eseményszámba, mihamarább visszatérünk. A könyvet a Franklin adja ki, ára 3 korona.

P 1907. dec. 21.; III. évf. 302. sz. 17. — Szigénlatlan közlemény

Vér és arany. A Franklin Társulat kiadásában tegnap jelent meg Ady Endre verseskötete *Vér és arany* címmel. A rendkívül ízlésesen kiállított kötetben Adynak száztizenkilenc

verse foglal helyet. A kötet újabb etape-ot jelent a kiváló lírikus költészetének fejlődésében, és mindenképpen jelentős irodalmi esemény. A kötet ára három korona.

Neues Pester Journal 1907. dec. 28.; XXXVI. évf. 307. sz. 7. — Szignálatlan közlemény

Vér és arany

Unter diesem etwas bizarren Titel veröffentlicht Andreas Ady seine neuen Gedichte. Ady ist ein starkes poetisches Talent, er hat etwas Verlaine'sches an sich, dessen Bizarrieren er nicht nur in den Titeln seiner Bücher und Gedichte nachzuahmen bestrebt ist — womit kein Zweifel an seiner Originalität ausgedeutet werden soll. Bizarrr ist auch das Porträt des Dichters — es ist ja wohl seines? —, das dem Titel vorangesetzt ist. Ady's Poesie hat zahlreiche Freunde und Bewunderer und diese werden auch an seinem neuen Buch ihr Vergnügen finden. (Der vornehm ausgestattete Band ist beim Franklin-Verein erschienen. Preis 3 K.)

[A fenti, némileg bizarr címen jelenteti meg Ady Endre új verseit. Ady erős költői tehetség, valamelyes verlaine-i hatásokkal, akinek bizarrságait nem csak könyveinek és verseinek címében igyekszik utánózni — mellyel azonban nem kívánjuk eredetiségét kétségbe vonni. Bizarrr a költőnek az a portréja is — valóban az övé? —, mely a címlap előtt található. Ady költészetének számos barátja és csodálója van, s ezek a költő új kötetében is örömeiket fogják lelteni. (Az előkelően kiállított kötet a Franklin Társulatnál jelent meg. Ára 3 korona.)]

b) A kötet kiadása

ADY ENDRE: VÉR ÉS ARANY (Ujabb versek). Budapest, 1908. [1907], Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda. 203, 1.

A belső címodallal szemben Czigány Dezső szénrajz-portréja Adyról.

A kötet megjelenésének időpontját a BN és a P fentebb dokumentált közleménye szerint 1907. december 20-ában jelölhetjük meg. Bustya Endre összeállításának „időrendi áttekintése”-ben (Ady Endre: Mag hó alatt. Versek. Kolozsvár, 1972., 356.) 1907. december 14-ét adja meg a VA megjelenési időpontjául. Kár, hogy adatának konkrét forrását nem jelöli meg. Így egyelőre a BN-ban publikált közlemény dátumát minősíthetjük irányadónak. (A kötetről az első kritika 1907. dec. 25-én, karácsonykor jelent meg.)

Az eredeti cikluscímek kiemelt feltüntetésével közöljük a kötetben publikált versek címeit:

A Halál rokona
Az anyám és én
Nóta a halott szüőről
Párisban járt az Ősz
Egy ismerős kis fiú
A hotel-szobák lakója
A percek aratója
Elillant évek szőlőhegyén
Közel a temetőhöz
A Halál rokona
A ködbe-fült hajók

Halál a síneken
A nagy álom
A rég-halottak pusztáján
A fiaim sorsa
A platán-fa álma
Sírní, sírní, sírní
Az őszi láрма
Megcsókolom Csók-kisasszonyt
A Halál automobilján
Három őszi könnycsepp
Az én koporsó-paripám

A fekete zongora

A magyar Messiások

Beszélgetés egy szekfűvel
Hazavágás Napfény-országból
Menekülj, menekülj innen
Hepehupás, vén Szilágyban
Gémek az Olimpusz alatt
Gyáva Barla diák
Fölszállott a páva
Mátyás bolond diákja
Megáradt a Tisza
A magyar Messiások
Egy csúf rontás
Szent Margit legendája
A befalazott diák
Páris, az én Bakonyom
Egy jövő költő
Délibáb-ösöm Kód-városban
Én nem vagyok magyar?
A Duna vallomása
Az Avar-domb kincse

Az ős Kaján

Özvegylegények tánca
Jó Csönd-herceg előtt
A Halál-árok titka
Sötét vizek partján
Mostoháim a Betűben [A VA első három
kiadásában: Mostoha
testvéreim a Betűben]

Akik mindig elkésnek

A nyári délutánok

Sárban veszett hó [A VA első három ki-
adásában: Hó hull a sárba]

Rózsáliget a Pusztán

Az ős Kaján

Álom álom helyett [A VA első három ki-
adásában: Álom az álom helyett]

Az áhított csömör

Cseng az élet

Várás a Tavasz-kunyhóban

Bolyongás Azur-országban

A karácsony férfi-ünnepe

Az alvó csók-palota

Asszonyok a parton

Mi urunk: a Pénz

Sírás az Élet-fa alatt
Ülök az asztal-trónon
A nagy Pénztárnok
Öröm-város volt a hazám
Lázár a palota előtt
A gazdagság álma
Judás és Jézus
Csak egy perc
Havasok és Riviéra
Uzsorás Khiron kertje
Pénz a remeteségben
Vér és arany
Mi urunk: a Pénz
Futás a Gond előtt
A Zozó levele
Pénz és Karnevál
Dús lovag násza
A néma madarak
Thaizok tavaszi ünnepe
Mammon-szerzetes zsoltára

A Léda arany-szobra

Csolnak a holt-tengeren
Absolon boldog szegénye
Kereszttel hagylak itt
Örök harc és nász
Valamikor lányom voltál
Két hajdani szeretők
Add nekem a szemeidet
Lédával a bálban
Jöjj, Léda, megöllelek
Nem mehetek hozzád
Léda a kertben
Szent Junius hívása
Bihar vezér földjén
Egyedül a tengerrel
Fekete Hold éjszakáján
Mária és Veronika
A Léda arany-szobra
A szememet csókolod
Bölcs Marun meséje

A Holnap elébe

Hazamegyek a falumba
Így szól a szóm
Dalok tüzes szekerén

Az én két asszonyom
Maradhatsz és szerethetsz
Ki ad többet érte?
Az elbocsájtott légió
Ahol Árgyilus alszik
Akiknek dajkája vagyok
Ének a Visztulán
Víg urfiak bora
A bélyeges sereg

Pap vagyok én
Agg Néró halála
Álom egy Méhesről
A nagy Kéz törvénye
Egy jövődő karácsony
Az én sírásóm
A Holnap elébe
Ha a szemem lefogták
Az Értől az Oceánig

c) *A kötet kritikái és fogadtatása*

Sz 1907. dec. 25.; XXXIV. évf. 294. sz. 12. — Irodalom — *Nagy Mihály*

Ady Endre

(Új versek. Vér és arany)

Minden évben áhítatosabb érzéssel írom kritikáim fölé e nevet: Ady Endre. Karácsonytól-karácsonyig nagy idő telik el, és — talán mások is — a művészi szenzációk várásának, kívánságának ideges türelmetlenségével, gyermekes naivitásával várom az új karácsonyt: Ady Endre új verskötetének megjelenését. Tudom jól, egyre több kultúremler érez így Ady Endrével szemben, és egyre többen várják, hogy a karácsonyi könyvpiac erdejéből kiröppenjen egy fényes, csillogó tollú, énekes madár: az új Ady kötet.

Bátran mondhatom, mert érzem, hogy nincs ebben túlzás, nagyot mondás — hogy Ady Endre költészete ma már kultúrszükség, esztétikai életkivánság, ezen és ezen nehezen mondanának le róla. Születésétől a haláláig hordozzuk a nagy problémák keresztjét, a modern élet, az egyre bonyolultabb szövőddő kenyérküzdelem százszorosán megnövelte kínszenvedéseinket, ifjúságunk örömei, szerelmünk érzései, férfiorunk verejtékes küzdelmei, családi életünk békés, nyugalmas gondolatai mögé odasuhan valami misztikus, láthatatlan árnyék, amely a legédesebb borba is keserű mérget kever, amely nem enged pihenést a pihenni akaróknak, nem ad örömet, gyönyört az élet örömeit, szépségeit rajongva imádóknak — odasuhan valami leküzdhetetlen, félelmes, óriás ellenség, valami luciferi erő, amely torzzá, bizarrá, természetellenessé, kínnal teljessé teszi a mi egész modern életünket.

Hogy miért van ez így? — ennek kikutatása a tudomány feladata. Hogy ez a Lucifer talán nem más, mint az évezredek barbár gazdasági, kulturális, szociális viszonyaiból kibontakozni, újjászületni nem tudó modern társadalom, hogy ez a Lucifer oka annak, hogy egyéni életünk minden fázisánál: a gyermekségnél, ifjúságnál, öregségnél, házasságnál, családalapításnál beteges, abnormális tüneteket találunk, és hogy az anyaföldtől, a természetből elszakadt modern ember szájalomra méltó degenerált embertípus — ennek a súlyos problémának megfejtésével, megmagyarázásával elsőrangú tudományos erők foglalkoznak. A költészet e nagy problémák hangulata, víziója, fantáziája. Ady Endre minden versében feltűnik ez a modern sátni, ez a kárhozatos démon. Gúnyosan nevet reánk a sorok közül, reánk, küszködő, hívó emberekre.

Édes-bús érzéssel vesszük kezünkbe e nagy stílusú, megrázóan hatalmas, erőteljes duzzadó nótás könyvet. A magunk életét, a modern életet találjuk benne.

Egy fejezet a könyvben: „Mi urunk: a Pénz.” Erős, markáns karaktervonása ez a pár

szó a modern életnek. Szinte a legszárazabb és a legsivárabb prózának tűnnek fel, ha a poéta e prózái igazság motívumából nem hangszerelné a legszárnyalóbb szimfóniát.

[Idézi a *Judás és Jézus* c. verset.]

A magyar Messiások címmel foglalta össze Ady Endre lázongó, bús magyar érzéseit. A könyvnek ez a része a legszebb és legértékesebb. Lelkében zsongnak, rajzanak a nyugat-európai civilizáció fényes álmai; tűzcsóvás, forradalmi, muzsikás, zengő szavakat termel ez a sok délibábos álom. Ady Endrének joga van az új honalapításhoz, az új kultúr Magyarországhoz, mert amint az őse: „Barla diák” megvetette lábát a honfoglaló hadak élén a vén Szilágyban, az Ér partján — ő is vezetni akarja a magyar föld meghódításáért a kultúra igéinek bátor, győzhetetlen seregét. Poéta lelke megsejti, hogy ez lesz az új honfoglalás.

[Idézi a *Fölszállott a páva* c. vers 1–8. sorát.]

Néha mintha belefáradna a küzdelembe. Forradalmi hangja elcsendesül; bezárkózik a lemondás, a rezignáció kövarába:

[Idézi a *Hepehupás, vén Szilágyban* c. verset.]

Az egész könyvet erős, egységes filozófiai világfelfogás lengi át. Az élet rajongó, nagy szeretete, az élet szépségeinek forradalmi akarása, amely lassan-lassan a küzdelem hiábavalóságának felismerésével — akárcsak Wilde Oszkárnál — átváltozik könnyező fájdalom-má. És ő, a „városi bujdosó”, „Hunnia új szegénylegénye” hazamegy a faluba, a temetőhöz közel pihenni, aludni.

[Idézi a *Hazamegyek a falumba* c. vers 1–6. és 13–19. sorát.]

Az új Ady-kötet megnövelte hitünket e groteszk, őszinte poézis hódító erejében, és meggyarapította gyönyörűségünket. Ady problémái egyre mélyebbé válnak, és zengzetes, kristálytisztá stílusa egyre büszkébben halad előre reformáló, újító útján. Az élet színes márványából Ady Endre művészetének vésője még sok klasszikus, nótás szobrot fog kifaragni.

Pesti Hírlap 1907. dec. 28.; XIX. évf. 307. sz. 6. — Irodalom. Új könyvek — Szignálatlan cikk.

Vér és arany

Nem irodalomtörténetet írunk, hanem csak referádát, tehát meg kell hallanunk ama nem keveseknek véleményét is, akiknek ezen új verseskönyv szerzőjéről, Ady Endréről nem az a véleményük, ami minékünk. A mi véleményünk ugyanis maradt róla a régi, abból az időből, amikor még Nagyváradról Mégy egyszer... címmel kaptunk tőle verseskönyvet. Harmadik, most megjelent *Vér és arany* című kötet megállapodott Ady-kötet, tehát bátran szorítkozhatnánk csupán már két ízben is elmondott véleményünk és a kötet megjelenésének regisztrálására, ha a mi régi véleményünkkel szemben viszont nem maradt volna meg azoknak véleménye is, akik Ady Endrét nem tudják élvezni. Hangsúlyozzuk, mi nem irodalomtörténetet írunk, vagyis nem csupán [a] költő legjobb verseiből szűrjük le véleményünket; és mivel könyvében csakugyan találtunk oly elvetélt poémákat, amelyekre a velünk ellenkező véleményűek joggal hivatkozhatnak, éppen azért rá kell mutatnunk ezekre a versekre is. E versek, igaz, alig vannak tizen-tizenöten, valóban homályosak, éppen ezért élvezhetetlenek is; nálunk, ahol az irodalmi termékek megérthetőségét nem a kultúremler intelligenciájához, hanem a parasztember istenadta eszéhez mérik, nagyon is csínyján kell bánni a szimbólumok használatával, a megszokott értelmű szavak költői intuícióval megsejtett új árnyalatainak legalizálásával. Ady sokszor tobzódva hány fitypet e körülménynek, innét azoknak véleménye, akik őt homályosnak tartják — minden versében, holott a legtöbb verse nem csak kiváló költői alkotás, hanem mindenki számára élvezhető

is; de hát emberi gyöngesség, hogy embertársaink dolgainak megítélésében mindig a kellemetlenkedő kulcsot használjuk; Ady-vers, ab ovo, homályos — mondják sokan. Viszont a mi gyöngességünk azon óhaj, vajha ilyenek minél kevesebben lennének, és minél többen lennének a mi véleményünkön. Mi egyfolytában, akárcsak valamely érdekes regényt, olvastuk el új kötetét; nagyon érdekelt, mert rólunk, a mai túlfutott anyagiasság emberekről, a „vér és arany” témájáról szól verseiben nem mindennapi költői erővel. Ha nem is írunk irodalomtörténetet, egy irodalomtörténeti frázissal hadd végezzünk mégis: A költő erejének mértékéül azt lehetne felállítani, hogy milyen messze esik a költő által földolgozott téma attól a szokványos költőiségtől, amiben a földhöz kötött nép is poézist talál, sőt arról dalszöveget is fur-farag. Nos, ebből a szempontból is Ady Endre különösen nagy erejű poéta. Ő a magyar költői témákat megszorította, dalolván a vérről és aranyról, úgy, ahogy még senki se ő előtt. Ez a most megjelent vaskos kötete, amelyből múltkor egy egész hasábra való szép verset közöltünk, és melyeknek még egész sereg méltó társa van, a költő arcképével igen szép kiállításban jelent meg, és ára 3 korona.

Levél Biró Lajosnak — [Budapest, 1907. dec. 28.],...összesen nyolc példányt kaptam a Franklintól, ezért késtem el, s vagyok kénytelen szűkmarkú lenni a kötet küldésével. A lapok írnak róla, íróársaim Bródyval s Molnárral élükön kicsinylik. Kelni nemigen kel. Mindegy, megvan, és szép.” (AEI I. 271.)

Levél Biró Lajosnak — [Budapest, 1907. dec.] — „A könyvem (2 példány) megkaptad, tetszik?” (AEI I. 271.)

Nsz 1907. dec. 29.; XXXV. évf. 308. sz. 3–4. — Brestovszky Ernő

Vér és arany
— Ady Endre verseskönyve —

Furcsa egy nemzedék ez a mostani. Félideák között hanyódik, félemberekből való. Az átlagember nem tudja, mit jelent egy-egy szó, melyet nagy, társadalommozgató eszméknek adtak elnevezésül, és nem tud nevet adni homályos köd-érzéseinek, a beléscsapódó, elébukkanó egész eszméknek, amelyek félideákká soványodnak az agyában. Kikopott a régi ideológiákból, az esze megveti őket, de a lelke helytel-közzel még ragaszkodni tud a régi ideálokhoz, mert nem tudott elvergődni az új eszményekig. Ősök tisztelete és üzleti erények vitáznak benne. A parvenü pénzember arisztokratáskodik, de „business is business” a jelszava; s nem a címerpajzsok középkori fölratai foglalják magukba az élet elvét. A proletárrá lett kispolgár tegnap még úr akart lenni, s ma sem tudja mindig megtalálni magában a munkást. A leromlott dzsentri züllött kitarthatja a hivataloknak, s a hadverő ősök unokája nehezen tud becsületes filiszterre vedleni.

Arra, nyugat felé, ahol már legyűrte a falut a város, megelőzte az ökrös szekeret a lokomotív, már jobban kikristályozódtak a társadalmi osztályok s velük az egyének osztályjellege. Ott már jobban el tudnak helyezkedni a nyugtalan temperamentumok, mint nálunk, ebben az európai Ázsiában: az orosz síkon, a Kárpátok íve közt meg a Dunától délre. Se hús, se hal még a mi társadalmunk. Eltörölték a jobbágyságot: mégis megvan. Úr akar lenni az ipari kapitalizmus: pedig még meg sincs. A régi Magyarország lelke kiveszett, gerince meggyörnyedt. A kettős új lélek pedig: a kapitalista self-made-man pénzvágya s a vele küzdő proletárakarat még nem kerekedtek felül az „éji homályban késő ősi dicsőség” vérszegény imádatán.

Az olyan hangulatember, akit sorsa nem szorított bele valamely kialakult osztály mil-
liójébe, hogy nyugtalan vére ambícióinak határozott irányt szabjon, nehezen találhat ma-
gának nálunk nyugvópontot. Művészember vándorcigány-lelkét nálunk még nehezebben
köti meg a meggyőződés bizonyossága. S ha valaki olyan temperamentum, mint Ady, ha
valakiben a honfoglaló Adok, a kálvinista prédikátor nemzetes Adyak vérével a hagyo-
mányok is fönnmaradtak az anyai ág ivelt fekete szemöldökü örmény asszonyainak vére-
vel keverten — még nehezebb a kibontakozás. Kegyelettel gondolni a csizmás-sarkantyús
ősökre — mert így kívánja a gyerekkori múlt — és lenézni — mert így parancsolja a jelen —
a bagaria-szagú szittyát — *egyszerre, igen nehéz*. A magyar posványból, a magyar ködből
nyugati verőfényre vágni s Párizsból visszakíváncozni a falu csöndjébe — *egyszerre*, ba-
jos dolog. Dolgozni akarni, nyílegyenesen haladni szürke göröngyön és szeretni a színes
mámort s a nemtörődomség puha kényelmét — kevés ember együttes jellemzője.

Ady mágneslelkű ember volna mindenütt a világon. Csupa pozitív és negatív, csupa
ellenmondás, vonzás és taszítás, vágy és lemondás, góg és visszavonulás, „kegyetlen, de ki
elvérezi egy gondolaton” volna máshol is. Érzésvilága nem volna harmonikus sehol, de
erősebb volna a meggondolása, acélosabb az akarása mindenütt máshol.

A „Vér és arany” Adyja más Ady, mint az „Uj versek” Adyja. Egy-két évnyi időköz is
alig van a két kötet versei közt, az írások nem lehetnek jobbak vagy rosszabbak a techni-
kájukat, lendületüket, egész vers-mivoltukat illetőleg. Nem különbek, de mások, mert a
teremtőjük más. Egészebb, határozottabb volt az az Ady, aki első rohamát intézte az Élet
vára ellen. Az ostrom sikerült, s ez az Ady mégis lemondóbb, fáradtabb, betegebb. Szilaj-
sága fáj, fájdalma félelmesebb, félelme követi az éjszakában, mint „Jó Csönd-herceg”. A
hullámhegyről a mélységbe zuhan, mert karja kifáradt, s zuhanás közben pihenni ki magát,
hogy egy-két erős karcsapással a hullámtaraj fölött bukkanjon föl a feje. Az *egyik vers* a
kötet elején: „Szeretem a fáradt lemondást, könnyellen sírást és a békét, Bölcsék, poéták,
betegek Menedékét.” A másik vers a kötet végén:

[Idézi *A Holnap élébe* c. vers 1–6. sorát.]

A „repülj hajóm!” rohamra hívó kürtszava nem riadozik ebben a kötetben, de a szilaj
merészség, az ezer poklokon is keresztülhatolás hangja itt is visszhangzik — váltogatva a
halálos vergődés nyögéseivel.

Diszharmonikus végletekkel teli ez a kötet. Egységtelen, aminő ez a magyar társada-
lom, csupa hányás-vetődés, aminő az élete Adynak és „mostoha testvéreinek a betűben”:
„S ha tegnap Istennél több voltunk, Ma gyáva rím-kutyák vagyunk. S ha megjönnek a gyér
aranyak: Szabad megint Istennek lenni, Két-három-négy napig szabad”. A daloló Párizs
keleti vándorának napimádó himnuszából föl-fölszendül egy-egy töredék, hogy zokogás-
ba fuljon. Az életvágy ditirambusait a csömör csuklása szakítja félbe. A mámor „piros hajói
kék Océánon” vak és halálos ködbe tűnnek. Az életöröm édes francia borába, mint keserű
magyar üröm vegyül, a vitriolos szatira: „Akkor én majd nem erre járok, Nem Napfény-
országban rogyok össze. Magyar árok lesz az az árok... Otthon süti végre magyar nap,
Otthon álmodik Napfény-országról S kik rácsapnak: hazai varjak.” Az Ady gőgje ki meri
mondani: „Míg nem jöttem, koldusok voltak, Még sirni sem sírhattak szépen. Én siratom
magam s a népem.” De azután valami szilaj sírva-vigadás közben törik meg a magyar góg
éppen a magyar voltán:

Uram, az én rögöm magyar rög,
Meddő, kisajtott. Mit akar
A te nagy mámor-bíztatásod?

Mit ér bor- és vér-áldomás?
Mit ér az ember, ha magyarr?

A magyar köd és a pénz: ez roskaszt össze mindent. A csapongó, szertelen, csupa-ideológia ember, a „bölc, poeta és beteg” Ady megérzéseinek ezerszínű köd-lelpe mögött minden megértő ember ott sejtethi a földteke mágnessarkának ércszikláját: az aranysziklát, a pénzt, amely „a mi urunk”, amely mindent formál és alakít. Nem trivilitás és nem az a bizonyos „Marx-kérődző és osztályharc-rikkáncs” beszél belőlem, ha kimondom: ez az Ady-kötet marxisták argumentuma lehet. Sőt — bár egy csomó vers a legvörösebbjéből kimaradt belőle — az is bizonyos, hogy nem véletlenül lett azzá. Ady magyar rónáján sűrű köd fojtogat, de ez a köd a hajnal köde, melyen átdereng a pirkadó ég alj vörössége.

És talán éppen ez a vörös alaptónus fogja összeolvasztani az Ady lelkének színke-verékét.

[Idézi Az Értől az Oceánig c. vers 9–12. sorát.]

A magyar Ért pocsolás partja mellől neki nincs is olyan távol a szent, nagy Oceán. Sőt talán már bele is futott. A belső diszharmóniából sok embernek volt ez már menekülés, és sok művészlelek illeszkedett már belé abba a világnézetbe, amely imponáló egységségével, fejlődni és lelkeket fejleszteni tudásával egyedül pótolhatja a megrokkant, régi világfölfogást. Ady megelőzte már az e felé való haladás útján az Ambrusokat és Bródya-kat, utól fogja érni az Ignatusokat és Révész Bélákat is.

Ady kötetében azért senki se keresse a szocializmust. Keresni egyáltalán nem szabad benne semmit. Aki keres, az nem talál. Aki pedig nem keres, nem rakja föl a „műtész” urak mikroszkópszerű pápaszemét, hogy pontosan megállapítsa, melyik verset miféle skatulyába rakhat; aki nem az eszével akarja olvasni, ami az érzéseinek szól; akiben van egy kicsi a modern ember ideges érzékenységből; aki tudja szeretni azokat, akik véres könnyeket sírnak, mikor örülniök is lehetne, és inaszkodtan is rohanni tudnak előre: az megtalál benne mindent, amire szüksége van, amit vár, amibe beleérezheti önmagát. Adyt szeretni kell, és írásait érezni kell, nem pedig furcsaságokat kutatni és kritizálni bennök. Aki meg-érzi őket, az megérti, annak a szemében néha az is lehet furcsa, hogy az Adytól különböző modorban is lehet jó verset írni.

A Hét 1907. dec. 29.; XVIII. évf. 52. sz. 891. — Kosztolányi Dezső

Vér és arany
(Ady Endre újabb versei)

Vér és arany! ... A reneszánsz véres és aranyos kora ragyog a szemembe, Benvenuto Cellini, a kacagó, törőn, véren és aranyon keresztül szerető és alkotó reneszánsz művész látom, a túlfeszített, izmos élet diadalmas, dagadó teljességét. Arról van szó, hogy Ady Endre versekben ugyanezt az életet éli, a vér és arany életét. A mi izgatott sietség, modern korunkban ő valósággal fürdik, s tárt kebelével, nekiszegzett, dacos fővel meg neki mindennek, ami szép, ami új, ami élet. Ebben és nem holmi furcsa külsőségekben s bizarr eredetiségben van az új kötet súlya, s ez az út jelzi Ady Endre mindig följebb kanyarodó hegyi pályájának magas céljait és meg-megújuló fejlődését.

Az emberi gondolkodás őrszeméi a világ minden pontján észrevették a modern kor fuvallatát, sőt már a filozófiát is meglegyintette. Az amerikai pragmatizmus, amely intuitíve nézi az életet, és csak az emberileg érdekes és értékes momentumokat keresi, egyszerűre ácsapott Európába is, s az olaszoknál Giovanni Papini, a franciáknál Ravaisson, de főleg Bergson, a legújabb filozófia mestere távol minden holt formától már a véres, izgal-

mas életet formulázza, s a *vécüt*, az átéltet, a mozgalmas cselekvést ragadja meg. A líra ugyanezen az úton halad. Nem véletlen, hogy Ady Endre is új isteneknek gyűjt tömjént, és kegyetlen bálványukat, az aranybornyút őrző tánccal keringi körül. Nem azt írja, amit megtud, hanem amit tud, érez és lát, mert agyán ragyogó sorozatban villannak el az élet kinematográf-kepei egy lírikus intuício önkívületében. Ekkor azután szavakat keres, cselegő, különös, sejtető szavakat, melyekkel mondani semmit sem akar, csupán a fantáziánkat izgatja, hogy mi is lássuk, amit ő látott a lelke mélyén. Éterinjekciót ad a képzeletnek. Sejtet és elhallgat. Az igazi érzés távol, sötétben nyíló virágként illatozik felénk.

De sokkal gyöngébb a lámpásom, semhogy be tudnék világítani abba az izzó konyhába, ahol ezek a keserű, lángoló, új versek születnek. Ki vállalkozik arra, hogy még egyszer papírra lehelje ezt a bíborpiros életet, ezt a szilaj, szent szerelmet, ezt a sok hideglelés, holdfényes látományt összes finomságaival, kaján merészségével együtt? Írjuk le, hogy egy új arc néz reánk. Írjuk le, hogy míg a fiatal franciák és olaszok kétségbeesetten majomkodnak, hogy megrikassák a világot egy pár Verlaine-utánzáttal, addig a mi náboblelkű fajtánk egy erős, eredeti, új költőt szült meg. Csak a mi földünkön történhetik csoda, ezen a túlzó, pazar, keleti magyar földön, ahol még a mocsarakba is csillagok hullnak...

*

Mert Ady Endre fájdalmasan, sírnivalóan — ez a helyes szó —, *tragikusan* magyar. Még sírása, még duhaj mulató-kedve is magyar, még örök tiltakozása is a kevély Kálvin protestálására emlékeztet. Egy született lázadó, aki tettek hiányában vers-katonákkal harcol, s formák bilincset tör. Fejedelmi öntudata, gőgös hite a méltóságos magyar paraszté, aki érezve lelki nemességét, nyugodtan és bölcsen megveti a világot, és senki különben nem ismer el maga fölött. Az asztal-trónuson ül ő, a mámor-fejedelem, s az élet, a vágy, a gyönyör lakomáján száz szál gyertyát, száz itce bort tétet maga elé, és siratja magát és a népét. Petőfi óta poéta ily sokat és ily komolyan még nem foglалozott a magyarság végzetével. Ámde Ady Endre a meghiggadt idők árjában már másként lát, másként kell látnia, és így nem kerülheti a Byronok, Schelleyk és Browningok sorsát, hogy nemzetgyűlölőnek bélyegezzék, holott csak a kis népek általános tragikumát dalolja, s annak a kifordított, de nagyon igaz közmondásnak ad lelket, hogy az igazi költőnek mindenütt rossz, de otthon a legrosszabb.

Vajon merre halad útja a jövőben? Ez az új kötet egy egész embert és egész költőt mutat be, aki millió és millió szállal kapaszkodik be az élet kerékfogaiba, s mindig embe-ribb lesz. Egyre közelebből látja a halált, az ősi, legnagyobb problémát, és egyre jobban szereti az Életet, amelyet titkos szimbólumává emelve fogalmi szférákban mélyít el. Távolból egy asszony örök szerelme s a közeledő falu fehéres árnya kísért. Mintha egy ékes kűrhang lenne a „leitmotív”, mely később lassan-lassan könnyes zokogásba, fájdalmas és bölcs lemondásba fullad.

*

E gazdag gondolat- és érzésvilág mögött pedig egy diadalmas poéta áll, egy oroszlán-szívű, nemes napember lép ki a könyvből.

A kritikus itt leteszi a pontot, mert érzi, hogy kezében megbotlik a toll, és akarata ellenére lírát ír.

Ady Endre annyira lírikus, hogy róla csak lírát tudok írni.

Vér és arany

A magyar olvasó megszokta, hogy írói mindent, amit közölni akarnak vele, világosan, pontosan kidolgozva adnak eléje, úgy, hogy nem marad már számára semmi gondolkodni való, csak át kell adnia magát az olvasottak hatásának. Alig volt eset rá, hogy valaki a forrongás, az önmagával való vívódás állapotában vetette volna a nyilvánosság elé gondolatait, érzéseit. A klasszikai kifejezőmódnak ez az uralkodó volta okozta azt, hogy a közönség soha nem tudta sem méltányolni, sem megérteni Vajda Jánost, s az ő költészetében elrejtett kincsek még ma is gyümölcsözetlenül hevernek holt könyvekben. S ezért fogadta jóformán mindenki megdöbbenve, értetlenül, többé-kevésbé nyílt ellenszenvvel, de mégis ellenállhatatlan érdeklődéssel Ady Endre verseit, mert ez a fiatal költő tagadhatatlan nagy tehetséggel, a magyar föld és magyar lélek legmélyeiben gyökerező lélekkel követelt meghallgattatást, de meghallgatni és megérteni őt nehezebb, mélyebb behatolást kívánó dolog volt, mint amilyenhez költőink eddig hozzászoktattak. A közönségnek s a kritika egy részének ez a magatartása ugyanazokon a lélektani okokon alapult, amelyeknél fogva eleinte gyanúval, gúnnyal és haragos ellenkezéssel fogadták a festészeten azt a modern irányt, amely ma már végképp megnyerte a csatát, s lassankint meghódítja, magához édesíti a közönség legszélesebb köreit is. Amint a modern festő egyrészt a természet pontosabb megfigyelésével dolgozik, mint amilyenre a laikus néző képes, másrészt pedig a néző képzeletét is munkára izgatja, hogy az olvassza össze a vászonra vetett motívumokat, s kettőjük közös munkájából álljon elő az illúzió: éppúgy a modern költő is olyan rejtett zugait födözi fel az életnek, olyan titkos árnyalatait érzi meg a lélek hullámlásának, amelyek pontos, klasszikai formulázására, legalább ma, amikor az alkotásnak e módja még forrong, nem kristályosodott klasszikussá — az emberi beszéd nem elég kifejező. Hogy megértse az ilyen költeményt, az olvasónak be kell bocsátania lelkébe, ott tovább csíráztatni, a maga lelkéből is adni hozzá annyit, amennyi kell arra, hogy tartalmát teljesen kifejtse. Akkor aztán ez a költemény nem lesz többé pusztá, a lelketől idegen olvasmány, hanem lelki élmény, belső életemnek egy eseménye. Ehhez persze elmélyedés kell, vagyis szellemi erőfeszítés, de a végén meglátjuk, hogy az eredmény megérte a fáradságot. Hogyha most már ezeket az általánosságokat ráalkalmazzuk az Ady Endre verseire: ezekbe is bele kell egy kicsit élni magunkat, hogy megérthessük jelentőségüket, s élvezzük azt, ami szép és becses bennük. Akkor látni fogunk egy kemény magyar koponyát, amelyben csodálatos keveredésben forrnak együtt az őseleleti, atavisztikus képzetek, ezer év előtti ázsiai létünknek homályos, ezer év óta szunnyadó emlékei s a nyugati legfrissebb, legfiatalabb kultúreszméi. A magyar lélek ősi tragédiájának, az ázsiai eredet s az európai világfelfogás kiegyenlítésére való törekvésnek egyik jelenete folyik le szemünk előtt ennek a költőnek az elénkbe tárt lelkében. E belső ellentétből fakad a költő ideges, lázas nyugtalansága, képzeletének szertelensége, egész lényének túlfeszültsége, amely mind jobban elragad minket is, amint könyvébe beleolvassuk magunkat. Nem mindig tudjuk követni, s ez nem mindig a mi hibánk: a költő csak jelzi, nem rajzolja meg pontosan mondanivalóját, s nem egyszer többet biztató képzelőerőnkre, mint amennyire az képes. Elvégre épp azért költő, mert nagyobb lendületű a fantáziája, mint a miénk, s ezzel neki is számolnia kellene. Arra azonban nincs eset, még lankadtabb pillanataiban sem, hogy ne éreztetné, hogy *numen* *adest*, költő az, aki beszél hozzánk. Szeme, akár a halál komor szépségű képeire van fűgesszítve, akár a magyar pusztá képein borong el, akár a szerelem kinos vonaglójaiban mered meg, mindig kifejező, rejtelmesen fénylő, a rája nézőt lenyűgöző. A világ, melyben él, az ő lelkében fo-

gant, nem tükörképe a környezetnek vagy a többi emberek szemlélete módjának, hanem egy költő viharos lelki életének saját, eredeti terméke, mint ahogy a gyöngy saját, eredeti terméke a kagylónak. S a nyelv, amelyen beszél, egészen a magáé, se nem ismételése kifejeződött kifejezés-formáknak, se nem tudatosan mesterkedő kerülése a konvencióknak; egészen új és mégis ritka erős magyar bélyeg van rajta. A kapcsolat, amely szava és eszméje között van, egészen az ő sajátja — érezzük, hogy a kettő együtt született, nem az írói mesterség szorította össze. Az olyan merész, szokatlan beszéd, mint az Ady Endréé, a mi sablonokba merevedett irodalmi életünkben okvetlenül megütődést, ellenszenvet, félreértést kelt, de hála Istennek, akadnak mindig elegendő számmal fogékony lelkek, amelyek előbb meghallgatják, s igyekeznek megérteni, mielőtt ítélnének felőle. Ezt látjuk a fiatal írónemzedéken, amely egyszerre, mintegy ösztönszerűleg utána indult Ady Endrének, s ezt látjuk a közönségen is, amely hamarabb átadta magát költészetének, mint az irodalom tekintélyei. Ady Endre újabb versei mos *Vér és arany* címmel, ritka finom ízű kiállításban, a költő érdekesen rajzolt arcképével jelentek meg. Az arckép Czigány Dezső művészi kezére valló munka.

Pester Lloyd 1907. dec. 29.; LIV. évf. 32. sz. 18. — E. M-i. [Mohácsi Jenő]

Blut und Gold. Von Andreas Ady

(*Vér és arany.* Újabb versek. Verlag der Franklin-Gesellschaft, 1908)

Es gibt keine Wage, es existiert keine Meßschnur, um grosse Künstler von kleineren und allerkleinsten zu unterscheiden. Eine moderne Kritik hat es aufgegeben, Kunstwerke durch Vergleiche zu werten, und Andreas Ady hat sich in einem seiner Gedichte jedwede Schematisierung verboten. Und doch: wenn es zum grossen Dichter stempelt, sich aus dem wunden Herzen mattisierende Perlen dumpfer Schmerzen und seltsam schillernde Opale sonderbarer Freuden zu reissen, in die grausen Abgründe des Unbewussten hinabzustarren, dann schollenbefreit in den Himmel zu jauchzen, zu schluchzen, zu weinen und für dies sein ureigenstes Wesen eine ureigene poetische Form zu finden: so ist Andreas Ady ein grosser Dichter. Es ist ein eitles Bemühen, ihn mit Baudelaire und Verlaine und der modernen französischen Lyrik überhaupt in Verbindung bringen zu wollen oder in einigen seiner Gedichte Heinesche Art und Weise zu entdecken — er hat sich mit altem ungarischen Sprachmaterial eine neue Ausdrucksweise mit neuen Symbolen und neuen mittonenden Melodien geschaffen. Einen jungen Apollo junger Gesänge nennt er sich in einer seiner hochmütigsten und stolzesten Gedichte. Etwas von verhaltener Wildheit lebt in ihm, etwas Urdämonisches lässt ihn erschauern und zaubert manchmal die Zerrgebilde einer ungebändigten Phantasie hervor. Ady hat sich eine eigene Mythologie zu-recht gemacht: da spukt es von Capriccios wiedererstandener Töter, da rauscht es vom Essor mystischer Vögel und da gibt es ein grauses Kopfnicken und tiefes Lächeln seiner Urahnen, derer von Ad. Ady fühlt die Vergangenheit und hat manchmal Gesichte wie von Fleisch und Blut. Er ist mit unsichtbaren Banden an die ungarische Heide gebunden, an das Dorf am Ér, wo ihm die Mutter mit dem Kreolenantlitz, seine schöne Mutter Wiegenlieder gesungen. Er ist modern und doch magyarisch, hängt mit jeder Faser seines Sinns am Vaterlande und will ihm doch den Rücken kehren und flucht ihn. Denn es ist das Vaterland der verkümmerten Genies und unfruchtbaren Talente, ein Land, in dessen Wüsten sich viele, viele auf den Weg machen, Zielen zu, die niemals erreicht werden. Adys Gedichte, die das Schicksal der ungarischen Kulturmenschen und sein eigenes Schicksal beweinen, sind erschütternd und hochverräterisch und wahr, nur zu wahr. Er

hat einen Zyklus an das Geld, an den Herrn unser aller geschaffen. Gedichte, die biblische Saiten ertönen lassen und einen prosaisch erscheinenden Stoff mit der Aureole der Poesie umglänzen. Er verherrlicht das Leben der Freuden und Genüsse, besingt Wein und Rausch und die tötliche Trauer der Morgendämmerungen nach durchtobter Nacht. Wendet sein Herz den Hetären zu und schafft Meisterwerke, die von griechischer Schönheit durchglüht, von christlicher Entsagung durchtrauert sind. Und hat Hymnen an Leda, seine Geliebte, an das Leben und an den Tod, an die Jugend und an das Alter, an alles, was wild und süß und traurig ist. Er schluchzt von seinem toten, gebrochenen Auge, in dem das Abbild einer Frau erglänzen wird, und streckt die Hand nach den lebenden Augen seiner Geliebten aus, nach den tötenden, brennenden, verlangenden, weil sie ihn, den sich verachtenden Dichter noch schön finden können. Unaussprechliche Sehnsucht dämmert aus den manchmal so alltäglichen Worten hervor, dann bricht es plötzlich ab, wie eine slavische Melodie, und in uns ist es ein Vibrieren und Nachtönen und schmerzvolles Verhalten. Ady hat sich seine eigenen Formen geschaffen und versteht es, jedem seiner Gedichte, ja jeder seiner Zeilen sein Cachet aufzudrücken. Man wird ihn der Befolgung seiner eigenen Schablonen beschuldigen. Andreas Adys Dichtkunst ist wie das einförmige Brausen eines Kataraktes, welchem regenbogenfarbige Nebel entsteigen.

[*Vér és arany.* Ady Endrétől
(*Vér és arany.* Újabb versek. Franklin Társulat, 1908.)

Nincs olyan mérleg, nem létezik olyan zsinórmérték, amivel meg lehetne különböztetni a nagy művészt a kisebbtől vagy a legkisebbektől. Fölhagyott már azzal a modern kritika, hogy összehasonlítás segítségével értékelje a műalkotásokat, Ady Endre pedig kikérte magának egyik versében, hogy őt bármiféle sémába szorítsák. És mégis: ha valakit nagy költővé avat az, hogy megsebzett szívéből a fojtott fájdalom tompán szívárványos gyöngyeit és a furcsa örömök különös színskálájú opáljait ragadja ki, hogy beleréved a tudattalan szörnyű mélységeibe, majd a földtől elszakadva fölujjong a mennyekbe, hogy zokog és sír, és hasonlíthatatlan egyéniségéhez megéli a legsajátabb költői formát, akkor Ady Endre nagy költő. Hiú igyekezet kapcsolatba hozni őt Baudelaire-rel, Verlaine-nel és egyáltalán a modern francia lírával, vagy némely költeményén heinei vonásokat fölfedezni — ősi magyar nyelvi materiából alkotott ő magának új kifejezési formát, amelyben új szimbólumok vannak, és új melódia zeng. Egyik leggőgösebb és legbüszkébb versében ifjú dalok ifjú Apollónának mondja magát. Él benne valami elnyomott vadság, megboroztatja valami ősi démoniség, amely gyakran fölidézi a zabolátlan fantázia torzalakjait. Ady saját mitológiát teremtett magának: föltámadott holtak kapriccsója kísért benne, mitikus madarak szárnya suhog, az Ad úkapák rémisztő fejbólintását és széles mosolyát látjuk. Ady átéli a múltat, és gyakran lát benne hús-vér arcokat. Láthatatlan kötelékek fűzik a magyar pusztához, falujához az Ér partján, ahol szép, kreol arcú édesanyja dalolt neki bölcsődalokat. Ady modern, ugyanakkor magyar, minden idegszálával kötődik szülőhazájához, de hátat akar fordítani neki, és átkozza. Mert az a megnyomorított zseni és a terméketlen tehetségek hazája, olyan ország, amelynek sivatagában csapatok indulnak útnak soha el nem érhető célok felé. Ady versei, amelyek siratják a magyar kultúrebereket és a költő saját sorsát, megrázóak, hazaárulók és igazak, nagyon is igazak. Egyik versciklusát a pénznek, mindnyájunk urának szenteli. Némelyik verse bibliai hűrokat zendít meg, és prózáinak tűnő tárgyát körülfontja a költészet fénykoszorújával. Ady dicsóíti az örömök és az élvezetek világát, megécikli a bort és a mámort, az orgiák éjszakáit követő hajnalok halálos csömörlét. Könyörtelen szívvel fordul a hetérák felé, és görög szépségtől izzó meg keresztényi

lemondást meakulpázó remekműveket alkot. Himnuszokat ír szerelméhez, Lédához, az élethez és a halálhoz, az ifjúsághoz s az öregséghez, mindenhez, ami vad, édes és szomorú. Elzokogja, hogy halott a szeme és megtört fényű, de fölragyog benne egy asszony képe, és kinyújtja a kezét szerelmese eleven, gyilkos, égő és vágyakkal teli szeme felé, mert az őt, az önmagát megvetéssel sújtó költőt szépek tudja látni. A gyakorta mindennapi szavakban kifejezhetetlen vágy borong, s úgy tör hirtelen fölszínre, mint egy szláv dallam, bennünk pedig továbbremeg, visszhangzik és fájdalmasan hal el. Saját költői formákat alkotott magának Ady, és érti a módját, hogy minden versére, mi több, minden sorára rányomja a maga sajátos bélyegét. Megvádolják majd, hogy ismétli magateremtette sablonjait. Ady Endre költészete vízesések szüntelen zúgásához hasonlít, fölötte pedig csillog a szívárványos pára.]

Magyar Közélet 1908. jan. 1.; VII. évf. 1. sz. 28–29. — Színház és irodalom — [Vajda Ernő]

Vér és arany. A költő erejének mértékéül azt lehetne fölállítani, hogy mennyire messze esik a költőiségtől az a téma, amit a költő tollára vesz. Ebből a szempontból joggal lehet fölötte jelentékeny poétáknak tartani azokat, akik a „hímes rét”, a „tarka lepke”, a „lanyha szellő”, a „szent szabadság”, a „tündér álom” féle költői frázisok segítségével oly témák felé fordulnak, amely témákban a röghöz kötött nép is költőiséget talál, sőt, mint a népdalok szövegei bizonyítják, azokat formába is tudja önteni. Persze itt nem szabad a népköltészet lekicsinylésére gondolni, sőt azok lekicsinylésére sem, akik a népköltészet továbbfejlesztését tartják a magyar költő egyik legszentebb kötelességének; de már arra igenis gondolni kell, hogy a népköltészet továbbfejlesztésének erős tárgyi és személyi akadályai vannak; tárgyi annyiból, hogy a népköltészet eszmeiségét, perspektívát alig tűr meg, személyi annyiból, hogy a népköltészetből igazi irodalmi hajtásokat csak egy olyan századokra szóló zseni tudott kifejleszteni, mint amilyen Petőfi volt. Ami utána jött az utánzók ideális, de bárgyú csapata révén, arról jobb nem is beszélni. Igaz, hogy Gyulainak és Erdélyinek nagyon is sokat kellett összeírni, amíg a Petőfi-népköltészetének utánzóit lehetetlenné tudták tenni.

Hogy miért éppen Ady Endre új verseskönyvével kapcsolatosan mondjuk el mindezt? És azután a Petőfi-utánzókból való költőinken miért ugrunk át mindjárt az ő nevéhez? Hát részben azért, mert azt gondoljuk, hogy untatnók a publikumot, ha oly sokáig foglalkoznánk egy költővel, mint egy új operettel, de részben azért is, mert Ady Endre szembezőköden ellentétben van mindennel, ami a szorosan vett népköltészetre, ennek frázisaira, motívumaira vonatkozik, és mert Ady Endre költői erejére a maximumot kell alkalmaznunk, mivelhogy ő teljesen a modern gondolkodásmód költője. Nem tudjuk, néhai Bodnár Zsigmondnak hullámmélete ellen nem vétünk-e, amikor állítjuk, hogy jelenleg az anyagiasság hullámvonalának csúcán vagyunk; vakon küzdünk az aranyért, és érte küzdve észrevétlenül párolog ki vérünk, avagy már vérszegényen születünk. „Vér és arany”, írja ki Ady Endre kötete címét.

Én tudom, állom, hogy ez: a Minden
S hogy minden egyéb hasztalan:
Vér és arany, vér és arany.

Bármennyire fájó, be kell vallani, Adynak igaza van. Ez a kor minden idealizmus, költőiség nélkül való. Irodalmi, okos emberek vallják: a vers, a poézis, a mese színes, ragyogó köntösében a lomtárba való, lejártá magát. De csak addig ám, amíg ennek az anyagiasság gondolkodásmódnak költője támadt. És Ady Endrében ilyen költő támadt.

A magyar, aki vándorbottal a kezében, de titkon könnyet sírva, megfenyegeti hazáját, hogy az eltartani, megérteni nem tudja, ez megszólal Ady Endre költészetében; az individuális magyar pénzfelosztó, aki csak azért gyűlöli a gazdagokat, mert csak a másíknak van, ennek lázári sóhaja, fenyegetőzése hangot kap Ady Endre költészetében; a mohó modernségre való törekvésnek, a „holnap” felé sietésnek nemkülönben nagy poétája ő.

Van tehát ok vele komolyan foglalkozni, mint minden kivételes tehetséggel, akinek lantján ezrek érzése hullámszik, ezreknek bánata bűg. Hogy mennyire kell az ő költészete, arra az a jó egy tucat poéta a legjobb példa, akik őt utánozzák és nevet szereznek. Ezekre Adynak kell legkevésbé haragudni. Petőfi sem lett kisebb azért, mert utánzóí akadtak. Sőt az adyisták külön-külön, közvetve az ő olvasói közönségét gyarapítják. Az ember a sok olvasó szöveget után mindig kedvet kap a gyapjúsövegetre is. Sőt úgy látszik, hogy az Ady-utánzók már el is végezték ezt a szerepüket. A közönség már kívánja Ady Endre verseit; kívánja, különben aligha adta volna ki a Franklin-cég, amelyet elvégre mégis csak a remélhető haszon csábít. A kötet elé Czigány Dezső festőművész megfestette a költő arcképét, amely művészi is, sikerült is. Ára a nagy értékű kötetnek 3 korona.

Az Újság 1908. jan. 5.; VI. évf. 5. sz. 36. — Szilágyi Géza

Vér és arany

— Ady Endre új verses könyve —

Sok vád sara, köve hull Ady Endrére, a poétára. Sok rajongás tömjénfüstje csiklandja meg az orrát, talán a szívét is. Én semmivel sem vádolhatom, rajongani sem rajongok érte. (Bárcsak jönne már valaki, de áldanám, aki megszerezné nekem a rajongás szent óráját!) De túl az igaztalan kicsinylésen, túl a kritikátlan rajongáson, többre törekszem: meg akarom becsülni ezt a zenélő szavakban megnyilatkozó, érdekes és értékes egyéniséget.

Jönnek a vádlók, szigorú arccal, kemény szóval, a fejükben hagyományok emlékei, a kezükben mérővessző. Azzal vádolják Ady Endrét, hogy csak a nyelve magyar, a lelke idegen. Főlhánytorgatják neki, hogy a világfelfogása sivár, alantas, köznap. Szemére vetik, hogy a versei jórészt értelmetlenségek. Ráolvassák a metrikából, hogy verselni nem tud.

Jönnek a rajongók, átszellemült arccal, ittas szóval, a fejükben gomolygó kód, a reszkető kezükben pálmaág. És azt hirdetik Ady Endréről, hogy csak úgy, ahogy ő ír, lehet jó verseket írni, és hogy a mai magyar líra eleje és vége, alapja és legcsúcsa — Ady Endre. Ő az egyetlen Isten, aki mellett a költészet igaz hívői nem tűrhetnek meg egyéb hamis bálványokat.

A költő vádlóinak nincsen igazuk, persze a rajongóinak sem. Sokkal különb Ady Endre, semhogy rászolgált volna annyi gáncsra, amennyi érte, és korántsem érdemelte meg, hogy olyan oktan rajongói és ízléstelenül torzító követői legyenek, amilyeneket rossz sorsa és a magyar majmoló ösztön juttatott neki.

Mit is mondanak a vádlók? Ady Endre nem magyar. Szidja a fajtáját, ócsárolja a hazáját. Igaz, szidja és ócsárolja, ha csak a szavakat nézzük. De akinek csöpp lelke van, aki a szavak mögül megéri a lelket, mely egyben nemzője és szülője volt e szavaknak, rögtön tudnia kell, hogy Ady Endrének úgynevezett hazatérő dalai a végtelen szeretet, a tárgyát sírva becéző, szidva is simogató, szépnek vágyó és nagynak sóvárgó szeretet korholásai. Ez a rajongó a nyugati kultúrát szeretné kisarjasztani a magyar humusból. És rettenetes gyötrelmeket érzi, hogy Kelet vagyunk, és hogy ez a Kelet vadul, kegyetlen éretlenséggel, szittyá keménykoponyájúsággal védekezik a Nyugat szentséges inváziója ellen. És elkeseredetten tud hörögni, amiért itt, közöttünk a Múlt nemcsak kegyeletos emlék,

tiszteletreméltó hagyomány, mint a boldog Nyugaton, hanem élő valóság, zsarnoki hatalom, mely a Jelenben egyre föltámad, és gyilkos csapásokat mér rá a Jövőre, mely más, szebb, tisztultabb, felsőbbrendű akarna lenni, amilyen a Múlt és egyforma folytatása, a Jelen volt. Igen, tisztelt hazámfiai, Ady Endre magyar hazafi, aki nem azért „öcsárolja” ezt az országot, mert gyűlöli, hanem azért siratja, mert még mindig nem méltó a Nyugathoz, mert szebbnek vágyja, kulturálisabbnak epedi, nagyobbban álmodja. Ez az ő magyargyalázó hazafiatlansága.

Nem szeretek védeni senkit sem, kiki védje maga-magát. Mégis, érthetetlen gyöngédség, tovább kell védenem Ady Endre világfelfogását is. Hétköznapiinak, alantásnak akarják lecsinálni. Mi az ő világfelfogásának veleje, amelyen egyes alkalmi elszólások nem változtatnak: imádja az életet, mely mostoha öhozzá; fél a haláltól, bár benne látja „a bölcsék, poéták, betegek menedékét”; fejedelmi göggel viseli koldusgünyját, de azért dühös imádsággal sóvárogja, keresi a mindenek Urát, aki megvetően fordul el tőle: a Pénzt. Ez mélységesen és általánosan emberi felfogás, amelyben alantasságot csak farizeus szeme találhat. A költőtől ne legyen idegen semmi emberi és éppen azért költő, hogy lelkének kohójában bármilyen emberi valóság nyers ércéből ki tudja olvasztani a poézis nemesfémjét. Ady Endre pedig nem ritkán tudja.

Elénk mered a harmadik vád, amely Ady verseinek érthetlenségén háborog. Az érthetlenség mindig viszonylagos dolog. Olyk olvasónak a szeme hályogos, mégis az író mondja homályosnak. És vannak olvasók fölös számmal, akik oly kényelmesek, hogy megneheztelnek az íróra, amikor az nem gondol végig mindent öhelyettük is, hanem olykor beéri azzal, hogy gondolkozásra kényszeríti, a maga agyában támadt gondolatsor kiegészítésére és befejezésére ösztönzi őket. Elismerjük, hogy a felületes olvasónak, aki nem rága meg szellemi táplálékát, Ady Endre néha emészthetetlennek tetszik. De aki maga felsőbbrendű egyéniségnek tudja és vallja magát, vajon gondolhat és számíthat-e más közönségre, mint mindent legalább megérteni törekvő kultúreberekre? Kétségtelen azonban, hogy Ady Endre néhol igazán homályos. Azokat a látomásokat, melyek izzó lelkében lidérces lánggal lobognak, olykor, plasztikus szimbólumokba belebúvólva, erősen érzéki valósággá tudja testesíteni. Ilyenkor szerencsésen világos a verse: szimbolizmusa szuggesztív, mert az elénk vetített szimbólum csak egyfélét jelenthet, azt, amit mi is kiértünk és kiértünk belőle. Van azonban sok eset arra is — és ezek az esetek keverték Adyt az érthetlenség balhírébe —, hogy a vers jelképesége nemhogy kiemelné, megfoghatóvá, megkapóbbá, érzékelhetőbbé tenné a jelképezett érzést és gondolatot, de éppen ellenkezően, elsötétíti, elmosódó körvonalúvá teszi, kellemetlenül kóválygó ködbe zilálja azt. Ady szimbolizmusára pompás példa a *Harc a Nagyúrral*: a Mammonért való esengés és a vele való iszonyú viaskodás felejthetetlen csatakiáltása. Ha Ady csak ezt az egy gyönyörű verset írta volna meg (fájdalom, nem a mostani, hanem a múltkori kötetében van), máris elegendőt tett volna arra, hogy a költészetre való nem közönséges hivatottságát ne vitathassák el tőle. Ezt a nemcsak hazai, de európai mértékkel mérve is ritka magaslattal azonban mostani kötetében nem tudta elérni többé.

A negyedik váddal hamar végezhetünk. Kár bizonygatni, hogy Ady Endre nem tud verselni. Akik utána méricskélnek verslábait, olykor hajlandók a kétségbeesésre. Magyaros hangsúlyos verseiben a cezura derékon szeli ketté a szót. Idómértékes soraiiban a jambus buja vadságban ölelkezik a trocheussal, az idómérték szabályosságából váratlanul kicsapódik a hangsúlyos lüktetés. Ez anarchia, mondják azok, akik elsősorban azt keresik a vers külső formájában, hogy megfeleljen a verstan, hogy úgy mondjam, mértani hagyományainak. A magam részéről tisztelem ezeket a hagyományokat, de kétségtelen, hogy valamint

e hagyományos szabályok megóvásával is dallamhíjas versek születhetnek, úgy a hagyományokat félre is téve, mégis muzsika reszkethet a versben. Ady lelkéből pedig a muzsika a legtöbbször átömlik „szabálytalan” soraiba is. A rímeiről azonban jobb nem beszélni. Arany János, Makai Emil és Kozma Andor után már nem illik és nem szabad arra hivatkozni, hogy a magyar nyelv nem kedvez a rímelésnek.

A vádlókat bizonyára a költő sem veszi komolyan, de, reméljük, a rajongóira sem esküszik talán. Hogy előtte nem volt, hogy most nincs, és hogy a jövőben sem lesz hozzá fogható költő, az illyfajta ízléstelen túlzásokért Ady Endrét egyáltalán nem szabad felelőssé tenni. És a költő, aki mindenekfölött imádja azt, ami egyéniség, bizonyára mosolyog azokon a panegiristákon, akik Ady egyéni világfelfogását, a költői vízióiban megnyilvánuló látás jellegzetes módját és verseinek sajátos szóköntösét, a költő egyéniségéből született erényeket és hibákat sablonná akarnák általánosítani, és szinte azt hirdetik, hogy ez a költés egyedül üdvözítő módja. Nem, ezeket a derviseket meg nem érdemelte Ady Endre.

De érdemel mennél több intelligens, kipallérozott lelkű, finom idegű olvasót. Ezek aztán gyönyörködni fognak titokzatos ingerű, komplex egyéniségében, amelyben Kelet tunya mámora, atavisztikus elbűsülása megkapóan ölelkezik [a] Nyugat kultúráért szomjuhozáásával, mindig a Holnap felé lendülésével; megértő élvezéssel utána rajzolják magukban a költő lelkéből lelkedzett bíbor és aranyszín látomásokat, utána zöngetik szívükben a különös varázsú dallamait. És mindezért a ritka élvezetért megbocsátják neki, hogy nemegyszer a lelkében gomolygó káoszt, még mielőtt valami megszületett volna belőle, azon nyersen elénkünk löki; és nem róják föl neki főbenjáró bűnül, hogy érzéseitől megmámorosodva olykor megfeledkezik arról, hogy igazi művészet tudatosság nélkül nincsen, és a költő szabadon rendelkező ura, nem pedig bilincsbe vert rabja annak, amit ír; és szemet hunynak azon, hogy a költő, akinek egyénisége minden mesterkedés nélkül is nem téveszthető össze senki mással, néha még észrevehetően szántszándékkal a különcködés fura színeit rakja föl érdekes és jellegzetes arcára.

Aki ismeri, hálával lesz hozzá, és sokat megbocsát neki. Aki nem ismeri, nem ismeri a mai magyar líra kertjének egyik legszínesebb és legerősebb illatú, bár tövises rózsáját.

Egyetértés 1908. jan. 12.; XXXIII. évf. 11. sz. 37. — Miklós Jenő

Ady Endre: Vér és arany
(Franklin Társulat kiadása. Ára 3 korona)

Ady Endre személye és irodalmi jelentősége körül ma már elcsitulak azok a szenvedélyes viaskodások, amelyek előző köteteknek megjelenését olyan lármássá tették. Ady Endre ment a maga útján, s elhagyta éppúgy a hozsannát, mint az anatómát kiáltókat. Azok, akik a maguk jelentetlenségét mindenáron az ő nevének folytonos hangoztatásához kötötték, s azok, akik ezekkel szemben egyetlen kézmodulattal intézték el az „Új versek” minden gyönyönyűségét, ma már mind messze elmaradtak Ady Endre mögött, s az ő s a maguk belső körein kívül vagy megértéssel, vagy teljes idegenséggel tekintenek föl reá.

Ő maga senkivel sem pajtáskodott, senkire rá nem szorult, nem verekedett, és nem győzedelmeskedett. Ment a maga járásával a maga útján, megvoltak a maga látásai és a maga érzései, azokat megírta megint csak [a] maga szíve szerint, csak maga-magának. Gyönyörű és gyótródése, küzdése és diadala mind a magáé, abban senkinek semmi része nincs, s Ady Endre teljesen különálló, befejezett, elismert, akár rajongással szeretett, akár me-reven visszautasított, de minden körülmények között egyéniséggé, Ady Endrévé vált, akit

a huszadik századbeli magyarság közt a versei révén mindenki ismer, s éppen ez állapítja meg megdönthetetlenül nagy jelentőségét.

Ady Endre fogalom. A fiatal és tehetségesebb verscsinálók igen nagy, majdnem teljes tábora ennek a fogalomnak nevében lírizál, a régebbi irányok elzárkózott követői mint megrendíthetetlen kösziklával, úgy találják magukat ezzel a fogalommal szemben, amely rájuk szakadhat, a semmibe lapíthatja őket, de amelyet sem ki nem kerülhetnek, sem meg nem mászhatnak, meghúzódhatnak legfőleg a tövében, s a maguk kicsi hangját is bele-sívíthatják ebbe a hegyi zengésbe. A fogalom megmaradt tehát tisztán, töretlenül a nagy lelki átéléseket szenvedő, csendes és mély intellektualitás számára, de ez az intellektualitás Adyt már régen a szívébe zárta, s amely féltő gondossággal kísérte kezdő lépését, már a második kötete után olyan büszke, diadalmas, vad örömmel vallja a magáénak.

Ebben az új, sorrendben a negyedik kötetében mélyebb, zárkózottabb, szélesebb skálájú lett Ady Endre. Amiért az együgyűek, a mindent szájukba rágni várók eleitől fogva haragudtak reá, a befejezetlen hangulatkeltések, nagy, üresen hagyott hátterek, lírai fájdal-mak és megérzések egyetlen sorban való jelzése, ezek a sajátos kiválóságok ebben a kötetben még inkább összehalmozódnak. Egy-egy szó, félsoros versakkord, megindult s hirtelen letört kiáltás vagy káromkodás, egyetlen strofába összesűrített egész egyéniség, mégpedig az Ady Endre egyénisége, új, merész fájdalmak, megállott gyötrődések, a vér és arany tragédiái cikáznak itt át sorból sorba, régi bánatokról terhes ez a könyv. Egész életre való fájdalomunk és örömünk kitelik belőle.

Kötetét négy ciklusra osztotta Ady Endre. „A Halál rokona” ciklusban az élet s az ő élete legszebb lírájával tárja elénk vallomásait, azokat a végső, lemondásos, nagy fájdalmakat, amelyekkel csak a legerősebbek találkozhatnak. Mély skálájú a hangja, és borongók a hangulatai.

[Idézi *A Halál rokona* c. vers 1–4. és a 13–20. sorát.]

Avagy másutt:

[Idézi *A nagy álmom* c. verset.]

„A magyar Messiások” ciklusában benne forr, és benne jajong a magyarság minden ezeréves átka, félreismerése, árulása és elárultatása, benne van a költő világot átölelő fajszeretete, amelyet csak a vakok nem látnak, csak a szívtelenek nem éreznek ki. Lükettető, élő fajszeretet ez, ha nem is peng benne a sarkantyú, és nem csörren a kard. Ebben a részben Ady minden verse annyira magyar földön nyílt, minden kinyilatkoztatása annyira a mi nehéz, ólmos egünk alatt született, hogy megdöbbenő ellenségeinek az a vádja, amely magyartalansággal illeti őt. Ezek a szomorúságok, ez a vakság, ez a szűkös szegénység és korlátolttság, amely itt szívverését fojtja és a fejealját kővé párnázza, mind magyar, és csak magyar, s ugyancsak magyarnak kell hozzá lenni, hogy valakinek fájjon és ostromozza ezt.

[Idézi a *Beszélgetés egy székfűvel* c. vers 1–5. és 26–35. sorát.]

Avagy másutt:

[Idézi az *Egy csúf frontás* c. vers 1–4. és 13–20. sorát.]

„Az ős Kaján” s a „Mi urunk: a Pénz” új meglátásokban oly erős sorozata után a „Léda dalok” gyönyörű melódiái, szerelemtől, szízarany érzéstől átitatott dalai következnek.

[Idézi az *Add nekem a szemeidet* c. vers 1–3. és 7–12. sorát.]

„A Holnap elébe” ábrándos, falusi csend után vágyó ciklusa zárja be a kötetet. De a nagy pihenés, az elégtétel éjszakája előtt a könyv utolsó versében még elénk dübörög Ady vérenek lükettése:

[Idézi *Az Értől az Oceánig* c. verset.]

Ady költészetének egész varázslatát foglalja magában ez a költemény.

Megbabonázó egyénisége megnőve, minden fényt felfogva és kisugározva lép elénk. S ahogy mérhetetlen távolságban, a szívünkhöz mégis oly lüktető közelségben elhalad mellettünk, világosságot, örömet, megbékülést derít reánk szomorú és vigasztalan napjainkban. Bekapcsol a nagy kultúrák keringésébe, fölvezet a hegyre, s rámutat az álmok, a hit, reménységünk ígéretföldjére. Ez az én országom, ahová elvezettek.

SzV 1908. jan. 12.; VII. évf. 10. sz. 1. — (b. z.) [Baranyai Zoltán]

Ady Endre: *Vér és arany*

Szeretnők kihelyezni magunkat az időben, előre vagy ötven évvel, hogy az évek hideg távlatából lássuk Adyt, akit szeretünk. De szavai belemarkolnak a húsunkba, és vérünkbe megy át muzsikája. Ó, hogy is lehetne szuverén objektivitással bírálni Ady Endrét, öneki eddig csak véresen gyűlölői és halálíg fanatikusai vannak. A *tertium* még *non datur*. Ma-napság minden poétáját a jelennek Adyval vetjük össze, ő a norma, a folyton változó és folyton előljáró norma. És őt legjobb, ha ő magával hasonlítjuk össze. Az *Új versek* Adyját a *Vér és arany* Adyjával. Itt már háromarcú egyet látunk, a Léda, Az ős Kaján s a Holnap Adyját. Mert bevezett lelkébe újból az az asszony, aki oly ismerős ismeretlenünk a sok meleg, evoés dalból. Az ős Kaján tán a legmélyebb minden ciklus között, babonás, éjfeles hangulatai legvarázslóbbak mindenek között. Az *Új versek* Adyja fölött, ki a szűz ormokat vándorolta, suhantak el évek, s most a *Halál rokona* ül tort az elillant évek szőlőhegyén, s megjelenik előtte az a kisfiú, aki volt... A Holnap Adyjának sok húrja van: A magyar Messiások, a ma könnyes nyomorultjai; A mi urunk: a Pénz, a legfőbb isten e világon; A Holnap elébe, ideges várása a holnap titkainak, mind összetevői ez egy forró gondolatnak. Richepin, Arno Holz a harcot s az újlelkű emberek csatakiáltásait dalolják, de az ő országuknak nincs oly sok és oly keserű sorsú messiása, kik otthon álmodnak Naplányországról, s aztán a hazafias árokban rájuk csapnak a hazai varjak... S a Pénz, amely megöli a piciny, percnyi örömet, s amely ha elfut, nagy, úri magunkból be kevés marad... Itt van legközelebb a huszadik századhoz Ady, a napi élés nagy urát vádolja, úzi. Két motívum: álmodni a szépet s hörögni a megharcolt harctól. A Holnap várója itt erősebb, bátrabb, mint az *Új versekben*. A porban vergődő Zarathusztrát, kinek meddő minden gerjedés, erős szívű harcos váltja föl, ki elér az óceánig, ha rája dől is a szittyá magasság, aki megy, megy a Holnap elébe, bárhogy is követelje vissza a Tegnap, egész seregével, ősökkel, árnyakkal, csontvázakkal. A forma mélyült, a vers libre zenésőbb. A szimbólumok formásabbak, de halvány fényűek. Talán az úgynevezett érthetatlenség is nagyobbodott. Igen, van egy-két igazán homályos vers az új kötetben. De jó társaságban van. *Faust* és *Az ember tragédiája* a rokonok kvalitásban, ha nem is kvantitásban. Így van benn az egész Ady a kötetben, hisz a homályosság is egyik eleme. Csak egy hiányzik: a szociáldemokrata Ady, aki véreit, a magyar proletárokat biztatja új harcokra a kenyérért s a szépért. A legpirosabb dalok hiányzanak. De helyette vannak netraviolettek.

MH 1908. jan. 14.; XVIII. évf. 12. sz. 1-2. — Tárca — A cím és az alcím alatt: Írta Ignóus.

Ady Endre

Ady Endrének nemrég jelent meg negyedik verseskötete *Vér és arany* címen.

A Franklin Társulat adja ki, ára 3 korona.

A régi regényekben találni (amelyek, mellelleg mondva, nem a legrosszabbak), ott, ahol a hercegnőt a nemes ménnel hasonlítják össze, olyan érzékeny orrcimpákat, mint az Ady Endréé. Csakhogy a legnemesebb mēn is buta állat, s néha a leggyönyörűbb hercegnő is – ellenben az Ady orrcimpája a szeme nyugtalanságának felelget, mintha gazdájuknak a megálmodásig teljes értelmessége az orránban s a tekintetében futna össze, rezegne, szenvedne és állana lesben. Ez az ember csupa érzékiség s csupa értelmesség, ami csak úgy lehetséges, hogy az érzékei értelmesek, vagy érzékein át értelmes, vagy az egész ember egy szimatoló és szimataiban kéjelgő intellektus, aki a részegséget és a gondolatot úgy sorolja fel egymás mellett, mint az egyfajtajú dolgokat szokás, teszem a babot meg a lencsét, a kutyát meg a farkast, az esőt meg a havat. „A szó nekem ópium”, éneklí ugyane versében két sorral előbb – egyik legújabb versében pedig, a különösrű és különösrű emberek megrökönyödésére, egyenesen istenszagot érez. „Holdfény alatt járom az erdőt. Vacog a fogam s fűtörészek. Hátam mögött jön tíz-öles, Jó Csönd-herceg És jaj nekem, ha visszanezek. Oh, jaj nekem, ha elnémulnék, Vagy fölbámúlnék, föl a Holdra: Egy jajgatás, egy roppanás. Jó Csönd-herceg Nagyot lépne és eltiporna” Ebben a versben egyszerre van benne a nesztelensége révén hallhatóvá lett éjszaka s a legértelmesebb emberen is végigfutó állati félelem ettől a csöndtől. „Én a halál rokona vagyok, Szeretem a tűnő szerelmet, Szeretem megcsokolni azt, Aki elmegy –” éneklí egy helyütt, s ebben benne van egész életünknek átfutó semmisége, a semmivel, a halállal való minduntalan elfelejtett ikersége. „Egy perc, és megcsókol az Élet, Testem vidám, lángoló katlan. Égne a nők, a házak, utcák, A szívek, álmok. Minden ég És minden halhatatlan.” Ebben az egy percben és egy versszakban benne van Ady Endre gyaralandó teste, halhatatlan lelke, benne vannak elképzelései, melyeken úgy járhat, mint mások az utca kövezetén, és látásai, melyekben az utcák, a házak, a kövek, a csók s a kézszorítások belső érzésekké anyagtalanodnak. Csakugyan, az ő számára minden ég, és egyforma lánggal ég, mint a borszesz, mely ha akarom folyadék, ha akarom lélek, spiritusz. Ha Haeckel költő volna, s az ő monizmusa filozófia volna, Ady Endre nekik való költő volna.

De nemcsak nekik. Az élet sem csakis azoknak való, akik megértik; ha nem így volna, valamennyien felakaszthatnók magunkat. Ez a csupa értelem-ember ritkán ír olyan verset, melynek pontosan kipécézhető értelme volna. Ezért, hál istennek, nem muszáj megérteni, s nem is fontos, hogy megértsék. Ez különben is csak a tudományban fontos. A költészetben az értelem számára való foglalat csak egy az ezer adalék közül, mellyel a költő együttvéve mesterkedí ki azt, hogy a papirosra olyasmít szegezzen le, ami az olvasót ugyanolyan állapotba ejtse, mint aminő őbenne nyugtalankodott volt kifejeztetés után. A versnek értelme semmivel sem fontosabb, mint az, hogy hány ú betű fordul benne elő, s az egyes szók milyen sorrendben következnek benne egymásra – jobban mondva: ez mind éppoly fontos, mint az értelem, sőt összetartozik az értelemmel, sőt néha, költője válogatja, ezeken át fejeződik ki az értelem. Ezért nem mindegy, hogy valamely vers magyarul vagy németül van-e megírva, alexandrinusban-e vagy szonettformában. Ezért pallérmunka az olyan ház, mely tegnapi barokk volt, s ma szecesszióra lehet átvakolni, s ezért mestermunka a párizsi Sainte Chapelle, a francia királyok egyhajós kis gót-kápolnája, melynek néhány pillérfala csak odalehelt kifogás arra, hogy üvegfestésű ablakokat illeszthessenek közébe; a kápolna voltaképp nem maga az épület, hanem az a színözön, mely az ablakokon át mélyen és félhomályosan beleömlík, s amint leszáll a nap, vége a kápolnának. A vers szavakból áll.

Minden szónak van valami külön értelme. Van egyéb fogalmakat eszünkbe juttató ereje. Van olyan lehetősége, hogy erősebb szó mellett gyengébben, gyengébb mellett erősebben hasson, hogy egy más szóra ráítve, valósággal, mint a muzsika, a fülemen át hasson az érzésemre. Van költő, aki egyik erejét hasznosítja. Van, aki valamennyinek ura, s még ezenfelül olyan újakat csal ki belőle, amikre előtte nem gondoltak. Lehet-e ebben különbséget tenni egyebet, mint legfeljebb azt, hogy a formát kívülről húzták-e, mint a kesztyűt, az előre kimódolt tartalomra, vagy mint a bőr, egy test az izmával s a vérével? Ezek az egytest versek az igazi versek, költőik az igazi költők. Az igazi költők közt vannak egyhúrú költők és százhúrú költők, viszont vannak, akik egy húron százat tudnak elmondani, s vannak akik száz húron mind csak egyet mondanak. Ady Endrének sokféle a mondanivalója — körülbelül minden, ami egy embert nyugtalanít, egy férfit felver, egy művelt lelket megkap, s egy mai magyart megkínóz, megráz vagy lesújt. Sokféleképp is mondja el, csak abban egyforma, hogy az értelmethez inkább a füleden át beszél, mint az eszeden át. Hogy igaza van-e, hogy joga van-e hozzá? Bolond kérdés; meg tudja csinálni, tehát igaza van, és joga van hozzá. „Bolond hangszer: sír, nyerít és bűg. Fusson, akinek nincs bora, Ez a fekete zongora. Vak mestere tépi, cibálja, Ez az Élet melódiája. Ez a fekete zongora. Fejem zúgása, szemem könnye, Tornázó vágyaim tora, Ez mind, mind: ez a zongora. Boros, bolond szívemnek vére Kiömlik az ő ütemére, Ez a fekete zongora.” Akasszanak fel, ha értem. De akasszanak fel, ha hat-hét irodalomban, melyet nyelvtudással megközelíthetni: sok vers akad ilyen egész értelmű, ilyen mellet és elmét betöltően teljes kicsengésű.

De persze: hogy *amit* mond, ha már keservesen megérthetni, az nem helyes, sőt elítélendő. Istent nem a szagánál fogva szokás megérezni. (Noha, közbevetőleg mondván, a középkori barátköltészet tele van ilyen magasztos érzékiséggel, a szent szűznek szóló fetisizmussal.) A szerelemnek vannak törvényes formái is, és nem illik éppen a törvényteleneket megverselni. (Bár a Minnesaengerek nem ezt tartották.) Aztán, ha az ember magyar, tehát nem lehet elpolitika nélkül, hazafiatlanság olyasmit énekelnie, hogy: mit ér az ember, ha magyar? Igaz, hogy erre azt lehetne mondani, hogy ki énekelje ezt, ha nem a magyar? Angoltól vagy némettől ez szemtelen gőg volna, csak magyarnál lehet szent fájdalom. S talán éppen magyar tulajdonság is és magyar hagyomány. Berzsenyitől Vajda Jánosig, aki mindent szidott, de semmit sem annyira, mint az embert s a magyart, mert egész ember volt és igaz magyar. Azt is meg lehetne kérdezni, hogy ha egy ilyen fízig-vérig magyar lélek, aki egyben nemes, gazdag, nagy műveltséggel kipallérozott és nagy érzékenységgel megvert lélek is, hogy ha az ilyen meghasonlik a fajtájával, abban csakis öneki van-e hibája? De mindezt nem mérlegelve és feltéve, hogy Ady Endre csupa tagadás és csupa perverzió, s az ő érzéseivel és meggyőződéseivel szemben vannak helyesebbek, épebbek, jobb osztályzatot érdemlőek: mit változtat ez azon, hogy költészete a legizgatóbb, a leghevesebb, a legbiztosabb pengetésű líra, ami Petőfi Sándor óta magyar nyelven felcsendült! A Walkűrök muzsikájának minden hangja azt bűgja-zúgja, epedi és lihegi, hogy nincs forróbb szerelem, mint amit az ember a testvérhúga iránt érez. Sem ezt az érzést, sem ez a hitet nem osztja mindenki — de nem gyönyörű-e mindenki számára, aki nem botfűlű, ez a muzsika, ez a mese, ez a fönséges fájdalom? Ady Endre úgy tud magyarul (nem tudom, tudatosan-e), hogy senki jobban. Úgy versel magyarul, vagyis úgy lesi ki, teljes tudatossággal, a magyar mondatnak legbelsőbb lelkét, hogy senki különben. Olyan vidékekről, melyeken nálunk eddig csak Bródy Sándor járt, a legkülönösebb, legátfinomultabb, a gondolat s az érzés, a józanság s a mámor, a tapasztalat s az elgondolás mesgyéjéről tépett virágokkal fűzi körül homlokát, s ezt az ő különös fejét, koszorústól egyűtt, makacsul egyéni művészettel, az értelmet egy szüksézáví célzásnak vagy egy rímnek vagy sorismétlésnek lendületére bízva,

az érzés számára pedig szemet, fület, orrot, olvasmánybeli emlékeket, úti visszagondolókat, minden érzéket s az elme minden adalékát felverve szavalja, bűgja, vájja bele az ember lelkébe. Különös fej, az életben is. Ismerek egy acélmetszetet Charles Baudelaire-ről, s ismerek rajzban egy szumír-fejet, egy tízezer év előtti kopasz és beretvált Vörösmarty-faját: mindkettőhöz hasonlít egyszerre. Van is benne sok, tudatosan átvett hatása a Baudelaire s a Verlaine intellektuális érzékenységének és sok felcsendülése a Vörösmarty férfias bájának a magyar zengetességének. Engem különben leginkább Edgar Poe-ra emlékeztet, nem mint hasonlója vagy utánzója, hanem mint az értelem zeneművése. Hogy kis költő-e vagy nagy-e, az a szabója dolga, aki varr rá. Igaz költő, és minden szava költészet, s ez a gyönyörű benne.

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1908. jan. 14.] – A Párizsba visszatérő Lédát arról értesíti, hogy Ignotus MH-beli dicsérő kritikája után mennyire megszorodtak ellene a támadások: „Egyébként is olyan vagyok, mint egy üldözött vad. Az Ignotus kritikája megvádította az ellenségeimet.” (AEI I. 272.)

Alkotmány 1908. jan. 16.; XIII. évf. 14. sz. 9–10. – Görcsöni Dénes

Ady Endre versei

Abban az elszánt seregben, mely hadat izent a magyar Magyarországnak, s úton-útfélen, minden alkalmat üstökön ragadva, csufondáros szájjal hirdeti a magyar nemzet szellemi elmaradottságát, abban a fanatikus seregben a költészet eszközeivel Ady Endre dolgozik legzajosabban. Hívei őt tekintik az új irány Tyrtaeusának. Dalait a magyar költészet drága gyöngyeinek mondják. Drága gyöngyöknek, amelyeknél tisztábbakat és ragyogóbbakat ezer év óta nem izzadt a vers-gyöngyök termelésében éppen nem meddő magyar lélek; drágagyöngyöknek, melyek a magyar költészet zenitjén villognak, s amelyek most először emelik a magyar irodalmat az eszmetermelő Nyugat irodalmainak színvonálára.

...Igyekszem elfogulatlan lenni halálos ellenfeleinkkel szemben is. Amíg csak itt-ott olvastam egy-egy versét, azzal védtem őt, hogy a többi bizonyosan jobb, s azokban szólal meg az igazi Ady Endre, az előttem levő alkotás pedig csak egy rossz órának vagy fejfájós hangulatnak tisztán a honoráriumért világra hozott idéetlen szüldője, most azonban, hogy a *Vér és arany* című kötetben együtt látom utolsó időszakának valamennyi alkotását, most már meg sem próbálom védelmezni Ady Endre talentumát, s habozás nélkül kimondom, hogy Ady Endre híre-neve egyike az újabb magyar közélet legnagyobb humbugjainak. A pajtáskodó sajtó csúful felültette az utána induló közönséget.

Száznál több költeményét gyűjtötte össze Ady Endre új kötetében, mely már első olvasásra is finom és gyilkos kábítószerektől megrészegített ember munkájának benyomását teszi reánk. Strófái és sorai közül, melyek hivalkodva fittyet hánynak a költészet hagyományos kellékeinek: mértéknek, hangsúlynak, rímnek, egy mámoros arc vigyorog vagy viszorog reánk. A berügött emberek hebegő nyelvén néha odavet egy-egy szép gondolatot sejtető sort vagy strófát, az odavetett gondolatok kibogozása azonban már ritkán sikerül. Ezért az a néhány jó vers, melyekben van eszme, érzés, gondolat, mind csak az egy-két strófások között akad; a hosszabbakban agyonütik a szép gondolatokat a mámoros költő szőszegény ismétlései, puffanó nagymondásai s a sok idéetlen kurjongatás.

Nemes ideálok, emelkedett lélek s tökéletes nyelv teszik a költőt. Ady Endrénél mindez majdnem teljesen hiányzik. Verseiben kínpadon vergődik, s ezerféle tortúrát áll ki a sze-

gény magyar nyelv. S értelmetlen nagy mondások, lehetetlen szókötés, garmadába hányt idegenszerűségek és nyolc-tíz szónak sűrű alkalmazása jelző gyanánt — hogy illenek-e jelzett fogalmakhoz, vagy sem, ez Adynak legkisebb gondja — még nem költői nyelv. Zavart elméjű vagy részeg embereknel magától értetődőnek tartjuk az egymást meg sem tűrő fogalmaknak összekapcsolását, ámde ez patológiai jelenség, és nem költői figura vagy szellemes fordulat.

Nyelvezeténél semmivel sem különb gondolkozása. Magát szomorúnak, merészen szárnyaló újtónak, Párizs rajongójának, az új világ előhírnökének mondja, arról azonban nem világosít fel, hogy miért szomorú, hogy mit akar reformálni. Nyugat-imádásában nincs semmi ésszerűség, s az ő új világa — amennyire e kötetből kivehetjük — a cédaság, a mocskos élet, a kapzsi pénzvág, a hivalkodó anyagság világa volna. Ha Nyugaton járó hazánkfiai megirigylik a franciák, németek vagy angolok kultúráját, szellemi és anyagi felsőbbségét vagy erkölcsi plusszát, s a költőnek lantján e nemes irigység hatása alatt megcsendül a nálunk hiányzó javak utáni vágyakozás, azt értjük. Azon esetben pap, próféta, vates lesz a költő, s a világot előbbre vivő nagy embereknek lelke szól belőle. Ady Endre azonban a Nyugatnak csak romlottságát, színes, de mocskos fantáziájú förtelmeit látja és kívánja. Ő maga, az új eszmék prófétája — dalai szerint — „kétség, bor, nő, betegség” által tönkretett, rossz hátgerincű (75. l.), hitvány derekú legény. Szeme, szíve s gerince béna (105.); rohanó lelkének egyik mozgatója az álom, másik a bűn. Eltompult idegzetének érzékborzongató hatások kellene, de egészen mindegy neki, hogy a kín hörgése vagy a kéj lihegése lesz-e az. Kötelesség, haza, család előtte nem számítanak. Ősét is olyan hitvány legénynek képzei, aki egy szláv leány kedvéért elmaradt a honfoglaló seregtől. A pénz az ő ura, az élvezetek az ő vélcéljai. Kívülök egyebet se lát, se hall. Ezek azonban mind régi-régi nóták. Amióta erkölcstelen emberek is akadnak a társadalomban, azóta e gondolatok kelendő holmik. Nem értjük, hogy miért újtó, miért próféta Ady Endre. Hiszen tanait évezredek óta hiszi és hirdeti minden lump, minden elálatiasodott ember. Igaz, hogy akik eddig így gondolkodtak, nemigen álltak ki gondolataikkal a piacra. Ady é az érdem, hogy most felszaggatja a kanálisokat, s verseivel a társadalom minden rétegébe beviszi az eddig némileg izolált bordélymorált; ennek az újtásnak dicsősége azonban igen herostratesi; kár vele oly fennen kérkedni.

Bűzhödt morálja mellett ugyanis a kérkedő önteltség e kötetnek másik karakterisztikonja. Költőnek sok szabad. Nagy költők között nem ritka az arrogáns, a kellemetlen ember, annyi arrogancia és fennhéjázás azonban bajosan szorult még Isten kegyelméből való, igazi nagy szellemekbe is, amennyiről e kötet legtöbb verse tanúskodik. Megtudod ezekből, te barbár, nagybajszú, buta, irigy magyar, hogy amíg Ady Endre fel nem tűnt egünkön, addig koldusok voltunk, s még sírni sem tudtunk szépen. A maga kiválóságánál csak a magyar nemzet hitványságát tartja nagyobbnak, s szentül hiszi, hogy kultúrára képtelen, sivar jövőjű nép vagyunk, amelynek létezését talán csak az az egyetlen egy dolog expiálja, hogy belőle született Ady Endre. Amennyire gyér kifejezőképessége és igen rövid skálájú gondolatai engedik, reá mond a magyarra minden rosszat.

„A Duna-táj — írja — bús villámhárító,
Fél-emberek, fél-nemzetecskék
Számára készült szegyen-kaloda.

Ahol a szárnyakat lenyesték
S ahol halottasak az esték.

»Sohse lesz másként, így rendelteték«”.

Tehetségeknek temetője, butáknak melegágya ez a Magyarország. Örülhet, aki itthagyni, mert itt kaján irigység keresztezi minden valamirevaló embernek útját. Butaság árad még a múltjából is; költőnk is táblabíró őseinek szelleme akadályozza meg nagy eszméinek szabad hirdetésében (50.), s ezért ő csak az utolsó magyart irigyl (58.). — Költőiséget mímelő formában megkapjuk Ady kötetében rágalmozó ellenségeinknek minden hazug vádját. Doromb-hangú lantján a Vészi Józsefek perfid nótáit pengeti.

A Vésziék szájában azonban értettük azt a hazug éneket. Őket idegen nemzet szülte, ellenséges faj tradíciója lelkesítette, s a mi romlásunk, gyengülésünk nekik a zavarosban halászás hálás alkalma volt. De Ady Endre magyar ember volna. Prédikátor-őseket emleget, s falujában a honfoglalás óta száll apáról-fiúra portájuk. Származás és ezer esztendő között köti őt ahhoz a nemzethez, amelynek neki nem tetsző fiait, ha csak allegória keretében, de mégis így aposztrofálja: „Verje meg az Ég minden fajtákat!” (43. 1.)

Lehet közállapotainkra millió panaszkodás. Önző a nagy úr, könnyelmű és tudatlan a honoraciós, hibás a paraszt. Ady Endre szülőföldje, a „hepe-hupás vén Szilágy” is szomorú változatosságban mutogathat uzsorás erkölcsű, nevükre érdemtelen mágnásokat, gyöngé értelmiséget és romlott népet — de azért Ady Endre vádjai, legalábbis az ő szájában, elejétől végig hazaárulók, cinikus hazugságok. Sugalmazójuk nem a honfibanat, hanem a gyerekes feltűnési vágy; tolmácsolójuk nem a javító készség, hanem a pökhendi provokáció. Ha nem a zsidók dédelgetett kedvencének, hanem például egy magáról megfeledkező katolikus papnak szájából hangoztak volna el, ma már gyaláznák őt érte az egész ország. Zimándy Ignác bűne gyerekség volt ehhez képest.

„Akasszanak fel, ha értem” — írta tegnapelőtt Ady Endre egyik verséről Veigelsberg Hugó, a zsidóság dédelgetett Ignotusa, de rögtön utána vetette, hogy akasszák fel akkor is, ha hat-hét irodalomban akad párja ennek az érthetetlen versnek. Ha akad „ilyen egész értelmű, ilyen mellet és elmét betöltően teljes kicsengésű”. Nem tudunk felemelkedni az esztétikai értékelésnek ilyen übermenschli magaslatára; valamelyes értelmet keresünk még a versekben is — ha azonban Ignotus így módosítaná ítéletét, hogy Ady Endrének csak érthetetlen strofái tetszenek neki, ebben a kritikában látnánk egy kis logikát. Amely verseinek ugyanis homályos az értelme, azoknak talán becsületes és egészséges ember által is méltányolható a tendenciája, s pusztán a kifejezés eszközei gyalgók és művésziellenek, de amit értelmesen megír Ady Endre, az legnagyobb részét visszataszító, undok dolog, a morál insanity kifejeződése. — Magyar ember, józan ember, becsületes ember elméje még a költői szabadság köpönyege alatt sem vehet be ily sületlen és gonosz badarságokat, amikkel tele van Ady Endre könyve. Még ha ilyen egetverő önértető legénykék kínálják, akkor se fogadhatjuk el női ideálnak az utca szerencsétlen elbukottjait, férfi mintaképnek pedig a romlott gerincű, bortól, betegségtől tönkretett, perverz poétákat. Szanatórium, hidegvíz-gyógyintézet meg toloncház kell Ady Endre ideáljainak s a két első intézményt — ha nem affektált a költészete, hanem csakugyan szívből fakadtak versei — neki magának is igaz felebaráti szeretettel a saját érdekében melegen ajánljuk.

Ady Endre neve ma már fogalom, írják bámulói. Jelenti a modernséget, a haladást, a XX. század eszméinek megértését, a régi, korhadttól való szabadulást. Együgyű és a rövidlátó közönség megtévesztésére alkalmas beszéd. Ady Endre neve lehet fogalom, de nem a modernséget jelenti, hanem a külföld extravaganciáin kapkodó feltűnési vágyat. Jelenti azt a kritikátlan majomtermészetet, mely vonalról vonalra másolja a mi lelünkől idegen és saját hazájukban sem méltányolt züllött vagabundusoknak érthetetlen féktelenkedéseit. Amelyik dogmának fogadja el, ami a szülőföldön is sületlen kivétel, s remeknek kiáltja ki, ami otthon csak elvetélt korcs.

Ady Endre káromkodásainak az lehet a nyitja, amit már a bevezető sorokban megemlítettünk, hogy tudniillik egész költészete deliráló félrebeszélés gyér lucidum intervallumokkal. Megmámorosodott a rosszul látott s meg nem értett külföldről, a gyerekes önhiúságtól, környezete kritikátlan ámuló hódolatától. S ezt a részségséget most mindenáron zsenialitásként akarja feltüntetni a pajtáskodó sajtó. Egy mámoros fő perverz és együgyű dadogásait megteszik a világirodalom remekeinek. A cédaság és hazagyalázás strófáit ajánlják, mint a mi eszünkhez túlságosan finom mesterműveket. Főhajtásra készítetik a magyar társadalmat olyan bálványok előtt, melyeket, ha volna benne önérzet, egy percig sem tűrne, hanem ízzé-porrá zúzna, kufárjait, kínálgatóit pedig minden habozás nélkül világgá úzná.

Levél Vészi Margitnak — [Budapest, 1908. jan. 18.] — Vészi Margit Ady verseiről levélben írt dicséretére feleli a költő: „Amiket a verseimről ír, jólestek, mert Maga írta, de én most nagyon utálok magam.” (AEL I. 273.)

Ny 1908. febr. 1.; I. évf. 3. sz. 139–46. — Ignotus

A fekete zongora

Nemrégiben a Magyar Hírlapban Ady Endréről írván, versei természetének megállapítása során a következőket is kifejtettem:

„... Ez a csupa értelem-ember ritkán ír olyan verset, melynek pontosan kipécézhető értelmé volna. Ezért, hál istennek, nem muszáj megérteni, s nem is fontos, hogy megértsék. Ez különben is csak a tudományban fontos. A költészetben az értelem számára való foglalat csak egy az ezer adalék közül, mellyel a költő együttvéve mesterkedni ki azt, hogy a papírosra olyasmit szegessen le, ami az olvasót ugyanolyan állapotba ejtse, mint aminő őbenne nyugtalankodott volt kifejeztetés után. A versnek értelme semmivel sem fontosabb, mint az, hogy hány *ú* betű fordul benne elő, s az egyes szók milyen sorrendben következnek benne egymásra — jobban mondva: ez mind éppoly fontos, mint az értelem, sőt összetartozik az értelemmel, sőt néha, költője válogatja, ezeken át fejeződik ki az értelem. Ezért nem mindegy, hogy valamely vers magyarul vagy németül van-e megírva, alexandrinusban-e vagy szonettformában. Ezért pallérmunka az olyan ház, mely tegnap barokk volt, s ma szecessziósra lehet átvakolni, s ezért mestermunka a párizsi Sainte Chapelle, a francia királyok egyhájos kis gót-kápolnája, melynek néhány pillérfala csak odalehelte kifogás arra, hogy üvegfestésű ablakokat illeszthessenek közébe; a kápolna voltaképp nem maga az épület, hanem az a színözön, mely az ablakokon át mélyen és félhomályosan beleömlik, s amint leszáll a nap, vége a kápolnának. A vers szavakból áll. Minden szónak van valami külön értelme. Van egyéb fogalmakat eszünkbe juttató ereje. Van olyan lehetőség, hogy erősebb szó mellett gyengébben, gyengébb mellett erősebben hasson, hogy egy más szóra ráítve, valósággal, mint a muzsika, a fülelem át hasson az érzésemre. Van költő, aki egyik erejét hasznosítja. Van, aki valamennyinek ura, s még ezenfelül olyan újakat csal ki belőle, amikre előtte nem gondoltak. Lehet-e ebben különbséget tenni egyebet, mint legfeljebb azt, hogy a formát kívülről húzták-e, mint a kesztyűt, az előre kimódolt tartalomra, vagy mint a bőr, egy test az izmával s a vérével? Ezek az egytest versek az igazi versek, költők az igazi költők. Az igazi költők közt vannak egyhúrú költők és százhúrú költők, viszont vannak, akik egy húron szíjat tudnak elmondani, s vannak akik száz húron mind csak egyet mondanak. Ady Endrének sokféle a mondanivalója — körülbelül minden, ami egy embert nyugtalanít, egy férfit felver, egy művelt lelket megkap, s egy mai magyart megkínóz,

megráz vagy lesújt. Sokféleképp is mondja el, csak abban egyforma, hogy az értelméhez inkább a füleden át beszél, mint az eszeden át. Hogy igaza van-e, hogy joga van-e hozzá? Bolond kérdés; meg tudja csinálni, tehát igaza van, és joga van hozzá. »Bolond hangszer: sír, nyerít és bűg. Fusson, akinek nincs bora, Ez a fekete zongora. Vak mestere tépi, cibálja, Ez az Élet melódiája. Ez a fekete zongora. Fejem zúgása, szemem könnye, Tornázó vágyaim tora, Ez mind, mind: ez a zongora. Boros, bolond szívemnek vére Kiomlik az ő ütemére, Ez a fekete zongora.« Akasszanak fel, ha értem. De akasszanak fel, ha hat-hét irodalomban, melyet nyelvtudással megközelíthetni: sok vers akad ilyen egész értelmű, ilyen mellet és elmét betöltően teljes kicsengésű.»

Író, sőt versíró körökben, úgy veszem észre, fennakadtak e kifejtésen. Palotai Hugó kollégám ajánlkozik, hogy saját verseimen bizonyítja be, mennyire nincs igazam, lévén ezeknek s minden soruknak pontosan meghatározható értelmük. Azt kell követelgetnem, hogy prózában nem vagyok ennyire szerencsés, ha, íme, ily kevésbé tudtam — pedig, lám, nem fekete zongorán s nem a fülekhez szólva, hanem száraz szavakkal s egyenest az értelemhez fordulva — megértetni, mire gondolok, s ha szavaimból olyasmit lehet kiérteni, hogy hitem szerint a versnek nem szabad értelmének lenni, s ami értelme megiscsak van, azt nem szabad pontosan kifejtienie. Ez szakasztott oly barbárság volna, mintha megfordítottját követelném: hogy a versnek határozott értelmének kell lenni, s azt pontosan ki kell fejeznie. Igazában s valóságos hitem szerint — s ezt nem sikerült, úgy látom, világossá tennem — ez vagy amaz vagy bárminő, magát esztétikainak vélő ilyen szabadságosztás vagy tilalomállítás semmivel sem kisebb tolokodás, mint amit jogi vagy erkölcsi vagy politikai kötelességeknek a költői munkára való ráerőltetését, ma már közönségesen ennek ítélnék.

Lehetséges, sőt máris látni nyomát, hogy az utánzás éppúgy nekiesik majd Ady Endrének, mint ahogy nem kímélte volt sem Petőfit, sem Aranyt, sem Kiss Józsefet, Reviczky Gyulát vagy Heltai Jenőt. Maga Ady Endre sem teljesen példa és előzetesség nélkül való jelenség, s ami benne egyéni, az egyben tipikus is a manapi intellektuális emberre. Az intellektus lassankint mindent áthat, s mindenbe belevegyíti a maga mellékzét. Az intellektuális hajlandóság, érdeklődés, világnézet lassankint családi közösségekbe szerzi az embereket — olyasfélébe, aminőben hajdan egy-egy falu vagy egy-egy emberhad lehetett közös élmények, események, háborúságok, jó vagy balszerencse révén. Ezek az emberek maguk között szóból is értenek, sőt kevés szóból, sőt célzásból is, mert ismeretek előttük, ami történt, s elég a puszta utalás, hogy egész teljességét felbressze bennük az érzésnek vagy emlékezésnek. Így voltak lehetségesek, ugyebár, ugyanazon időkben, mikor a dadozó beszéd roppant hosszadalmasan és körülményesen tudta még csak elmondani a leg-egyszerűbb eseményt, kifejtieni a legfelszínesebb gondolatot is, olyan szűkszavú és sejtető költemények, aminők a skót vagy a magyar népballadák. Viszont a nyelv is instrumentum, mely idő folytán és használat rendjén egyre tökéletesedik, vagyis (ez a tökéletesedés) mind kevesebb pazarlással tud mind nagyobb munkát végezni, ebben az esetben gondolatokat és fogalmakat pontosan kifejezni. S nemcsak a nyelv tökéletesedik, hanem, ha szabad e megkülönböztetést tenni, a beszéd is; mindinkább hozzáalakul ahhoz az adott valósághoz, hogy intellektuális embernek a célzás is elég, viszont arra, hogy biztosan célozzon, mind alkalmasabbá teszi a nyelv tökéletesedése. Így keletkezhetik olyasféle költői technika, mely mint a képirásban a Puvisé vagy a mi Fényes Adolfunké, letesz arról, hogy a gyapjút gyapjúnak, a fát érdesnek, a materiát materiálisnak fesse, letesz arról is, hogy körülményesen megfesse fény- és árnyék-plasztikájuk minden részletét s színjátásuk minden adalékát, hanem ki nyugodtan, ki nyugtalan, ki hold világát, ki pokol tűzét, ki a füvet, ki az embe-

ri ábrázatot egyszerűsített színekkel s ezeknek mindent tolmácsoló, pótló és helyettesítő erejével festi meg. Ez a festő mód sem egyedül üdvözítő, s ha mai festő inkább kap rajta, mint régebbi módokon, az ugyanazért van, amiért mai ember inkább jár vasúton vagy gépkocsin, mint parasztszekéren. Meglévén a lehetősége annak, hogy értelmes emberek számára a mondanivalónkat csak megpedzésével mondjuk el, bő kifejtése helyett a bennük okvetlen meglévő gondolatsoroknak; meglévén a lehetősége annak, hogy egy hanggal vagy hasonlattal biztosabban megindítsam felebarátomnak emlékező gépezetét, mintha leltározó felsorolással elbágyasztanám figyelmét; meglévén a lehetősége annak, hogy érzékeihez kapcsolódó értelmi adalékait érzékein át teljesebb összeállásra zaklathassam fel, mint az eszén át: alkalmasint mind több költő él majd e lehetőséggel, s mind több olyan költői egyéniség találja meg hangját és szavát, akinek egyénisége már e lehetőség szerint alakult, akinek művészte ezekben a műveletekben friss és erős.

Ám ezt a világért sem muszáj; ezt is csak lehet, csak szabad, mint ahogy a művésznek minden szabad, amit tud. Persze, ez a lehetőség ma nagyobb (s ezzel nagyobb természetesen a csábítása, nagyobb némelyfajta egyéniségeket művészekké avató ereje is), mint hajdan volt. Nagyobb, mert az intellektualitás is terjedtebb, mint hajdan volt, mélyebbre is hatolt, mint ennek előtte; a megértésre több képességet és bekapcsoló horgot, a megértésre több adalékot és több fogást szolgáltat, mint régebbi időkben. De parancs vagy törvény ez a költő mód éppúgy nem lehet az elkövetkező költők számára, mint ahogy nem tilos olyan mód hatniok — ha ma még lehet vagy ők tudnak olyan mód hatni — miránk, mint őseik tudtak apáinkra. A kérdés az, hogy mai embernek nem nehéz, nem egyre lehetetlenebb-e a maga egyéniségét teljesen kifejeznie s a mai olvasót teljesen megigéznie ugyanazon eszközökkel, aminőkkel hajdani mesterek hajdani olvasókat megigézték? Vagyis, hogy mai ember való-e, képes-e arra, hogy ma, a Winchester, a Browning s a Manlicher idejében parittyán vigye olyan művészetre, mint Szent Dávid, s ha való erre: van-e kedve hozzá, s ha van kedve, van-e kinek, mikor a parittyahajtás ma már nem azt jelenti, s nem is hat úgy, mint Szent Dávid idejében? A Szent Dávid zsoltárai ma is gyönyörűek, de ma csak gyönyörű dadogás számba mennek ahhoz képest, hogy mi mindenről tudunk mi, mi mindent tudunk elmondani mi, s mi minden módunk van arra, hogy elmondjuk. Akkor ez volt a minden s a netovább; lángelme volt, aki ezekre gondolt, és mester, a ki így fejezte ki. Ma együgyű ember, akinek csak ez a mondanivalója, és gyámoltalan, akinek csak ennyi az eszköze — együgyű és gyámoltalan egyéniségek pedig csak igen ritkán szoktak nagy költők és nagy művészek lenni. Viszont aki mai, összetettebb és felszereltebb ember mesterségesen szerkeszti magát vissza e nagyvonású szegénységbe, annál a magamegszorítása legjobb stílizáló hiszemmel is tettetés, tettetéssel hűvösített lélek pedig legritkább esetben tud mégis felfűlni a szerencsés kifejezés révületéig.

Mert, hiába: a költői kifejezés többé-kevésbé mindig szerencse, mert többé-kevésbé mindig révület dolga. A szók csak megegyezés révén jelentik azt, amit jelentenek; a lelkieket kifejező minden szó tulajdonképp csak hasonlat, mely valamely materiális cselekvésről van lelki folyamatra átvéve; eleinte — mint minden hasonlat — csak nagyjában, csak megközelítően jelenti azt, amit jelölni kívánnak vele, s csak mikor az új használat rendjén eredeti materiális értelme mindinkább elkopik, s elménk mindinkább megszokja, hogy a lelki fogalmak egy bizonyos körülkerített mezősége elevenedjék meg a hallatára: ebben a menetben válik lassankint mind kifejezőbbé, mind pontosabbá. Egyben azonban — s ez a baj — mind szintelenebbé, mind kevésbé izgatóvá, mind kevesebb továbbbrezsgést keltővé. Mentül élesebbek a határok, ameddig jelentő-hullámai elhatnak, annál kevésbé csapnak át e hullámok e határokon, s az ilyen szó erejével az olvasóban keltett lelki mozgalom

mind kevésbé hasonlít ahhoz a költő lelkebelihez, melynek kavargásából ez a szó kivált és kirepült volt, s amely költőbeli kavargás rendjén, természetesen az egész lélek, az egész ember forrongott és hullámozott, nem csupán lelkének egy különkerített kis parcellája. Éppen ezért a polgári élet s a tudományos gondolkodás megegyezései során kikovácsolódott és számára kopott szavakkal a költő csak igen keveset ér, mert neki egyéb a mondanivalója, mint a polgári életnek s a tudománynak. Neki egy egyéniséget, vagyis egy nem egészen ismert, nem egészen kiaknázott világot kell kifejeznie, s erre kevésbé alkalmasak azok az eszközök, melyek már kimért területek kiaknázása során váltak közkeletűvé. Viszont ő sem dolgozhatik egyéb mozgatókkal, mint amelyek iránt való fogékonyságot, felkapó, felvevő, velerezgő képességet és hajlandóságot tehet fel felebarátaiban; az ő izgalmas, mámoros, ráhibázó munkája voltaképp nem egyéb, mint egy új megegyezési folyamat megindítása ember meg ember között, vagyis maga között és közöttük, olyasmik felől, amiket egyelőre csak hanggal, szóval, kézzel, lábbal, rímmel, zengéssel, százféle eszünkbejuttatással tud valahogy megértetni velünk, s amik számára e sokféle mozgatóval valahogy — ő tudja és szerencséje dolga, hogy hogyan — kimesterkedni azt, hogy ugyanazok a forrongások támadjanak mibennünk, amik őt verték volt fel, és hajtották volt szája kinyitására. Mi jogsága volna a rímnek, a ritmusnak, a szó csengésének, a szőrend zenéjének, a hangsúly kiemelő erejének, a képleteségnek, a szók felfrissítésének, eredeti testi értelmükre való visszaszorításának, ha nem az, hogy mind e mozgatókra szükség van, s mindezek csak a szók szótári értelmével *együttvéve* tudják bennem, hallgatóban, felkavarni mindazt, amitől a költő nem találta álmát? Szerencse dolga, hogy a költő megtalálja-e mindezen mozgatók alkalmas összefogódzását, és, újra csak ezt mondhatom, egyéniség dolga, hogy ezen elegyen mely adalékok s mely mozgatók az uralkodók. Értelmének — igen, értelmének kell lenni a versnek; pontosabban szólva: rossz és tökéletlen vers az, mely bennem, olvasójában határozott átérzést és átértést nem kelt — de hogy inkább rímei csengésével, vagy emlékbresztő célzásokkal vagy mozdulatokkal eszembejuttató hangutánzásokkal, vagy bizonyos fajta műveltségemre számító terminusokkal éri-e ezt el, mint szótári szónak szótári értelmével: az az ő dolga, amibe én nem szólhatok bele s az idők haladásának dolga, melyet én nem tartóztathatok fel. Én azt mondhatom, erre jogom van: Nem értelek... Nem tudom, mit akarsz... Nem látom, merre tartasz... Nem tudtál megragadni... De ha megértettem, s ha megragadt — bár szótári szóval én sem tudom, legalább egyelőre, elmondani, hogy mi az, amiben e lelki viadal, indukció és marconizmus rendjén megegyeztünk —, akkor nincs jogom megszabni, hogy a költőnek mi szabad, mi nem szabad, aminthogy egyáltalában nincs efféle jogom; semmi egyéb jogom nincs, mint megkövetelnem a művésztől, hogy tudja is megcsinálni, amit meg akart csinálni, és sikerüljön neki az, amit szeretne. Ha sikerült: minden eszközében igaza volt. Ha nem sikerült, az tehetségén, vagy szerencséjén múlt, nem pedig eszközein.

Egyelőre. Hogy egyelőre nem tudom szótári szóval elmondani, bár valósággal megértem, amit a költő mindenféle boszorkánymesterséggel megértetett velem. Mert ne feledjük: ami ma szótár, az tegnap még értelmetlenség volt; ami ma használati eszköz, tegnap még boszorkányos machina volt: anni ma meghatározás, tegnap még célzás volt; ami ma próza, tegnap még vers volt; ami, egyszóval, ma már szótári betűjével jelenti azt, amit jelent, ahhoz tegnap a mondójának még tótágot kellett állnia, a nyelvével kellett csettentenie, tömjént kellett égetnie, fehérbe kellett öltöztetnie, és csengetnie kellett hozzá, utánaöztetnie kellett az öregapám fejetartását s a pincehelyi kondás hajnali tutulását, hogy valahogy megsejtse velem, mire gondol voltaképpen. Alig volt régi költő — mármint olyan, aki a magából is adott, nem pusztán az előttejártak nyomát taposta — hogy úgy ne panaszkodtunk

volna föl értelmetlen voltát, mint mi felpanaszolguk az újabb költőkét. S úgy is van, hogy kortársaik számára nem voltak, legalább szótári értelem szerint nem, olyan világosak, mint a mi számunkra, kiknek szótárába már meghatározott értelemmel került be sok olyasmi, amihez az ő hatásuk kapcsolta e meghatározott értelemet, s amely értelemnek szerencsés felajzása volt az az újság és szépség, mely őket kortársaik előtt nevezetessé tette. Innen van az is, hogy ha én, mai ember, csakis az ő szótárakra, az ő megállapításaira, az ő utánzásukra szorítkozom, nem oly szép, amit írok, mint amily szép az volt, amit ők írtak, mert én már ezekkel az eszközökkel a mai emberben nem tudok olyan izgalmat kelteni — pedig a szépség aligha egyéb, mint valamely izgalom a percipiáló személyben —, aminőt ők ugyane mesterkedésekkel a velük egyivásúakban még fel tudtak volt kelteni. Innen az is, hogy a mi szemünkben ma már nem mindenki nagy költő, aki a maga idejében az volt, hogy nagy és gazdag hajdani költőkben ma már nem minden és többnyire nem ugyanaz tetszik nekünk, ami kortársaiknak tetszett, hogy viszont voltak korukat megelőzőtt boldogtalan lángelmék, kiket csak mi kezdünk megérteni, mert a fejlődés rendjén megszerveztük azokat az ő mondanivalójuk és kifejező módjuk számára fogékony befogadó képességeket, melyek az ő közönségükben még nem fejlettek volt ki. Innen van, a mai világ intellektuális szabadszabadságát, intellektuális telegráfusánál, értelmiségig finomodott érzékiségénél s érzéki reflexszé erősödött értelmességénél, s az így alakult újfajta befogadó lehetőségénél fogva annak valószínűsége is, hogy a mai költő olyan célzásos és instrumentáló költő lesz, aki a fülem felől kerül az értelmhez. Ám ez a világért sem kötelesség, a világért sem törvény, a világért sem egyedül-ídevezítőség, s ha akadna ma költő, aki olyan értelembeli geometriával tudja megragadni lelkemet, még formában is, more geometrico, csak a logika szépségével, mint aminő zengésbeli geometriával tud megragadni a fonséges Bach: ennek a költőnek éppoly igaza volna, de az ő egyéni igaza éppúgy nem merevedhetnék egyedül üdvözítő parancsá, mint a fülembé muzsikáló költőnek és költőé.

Nem mind értelem, ami annak látszik. Ha nem így volna, miért volnának — köztudomás szerint — legkevésbé lefordíthatók éppen azok a versköltők, kiknek egyéni felszereltsége pontos értelemnek pontos szóbeli kifejtésére hajlik? Arany János csak elég pontos értelmű költő: miért nem lehet lefordítani egy sorát sem idegen nyelvre? S viszont Shelleyt, a túlságosan mély értelmű, a kóválygó, az andalgó, a muzsikáló Shelleyt miért lehet nagy könnyűséggel egyetlen lefordítani, akár egy kúriai indokolást? Azért, mert a Shelley muzsikája csakis az érzékekhez szóló muzsika, melyet át lehet instrumentálni más nyelvre is, s a fagyatkos értelem éppúgy fel lehet cifrázni vele, teljes hatással. Míg az Arany János pontos értelem együtt adódik ki szavainak nemcsak betűiből s betű szerint való értelméből, hanem rendjéből, hangsúlyából, csengéséből is, abból a numerusból, mely csakis a magyar nyelvnek sajátja, abból a gondolatépítésből, mely csakis magyar mértékben helyezkedhetik el. Ez az, amit úgy bátorítottam híni, hogy egytest-vers; a Shelley verséről elég lehúzni az angol kesztyűt s magyar kesztyűt húzni rá; az Arany Jánosét meg kellene nyúzni és más bőrt plántálni rá, ha tudnánk.

Ha tudnánk. A művészetnek semmi egyéb törvénye nincs, mint ez az egy. Tudd magadat kifejezni! Magadat és kifejezni — ez persze, származékosan, mai összetételű és mondanivalójú embert jelent, ki a megragadásnak és megragadhatóságnak mai lehetőségeivel dolgozik. De csak gyakorlatban; elméletben nem. Ha egy mai költőnek sikerülne a mai embert ugyanolyan nótákkal megmozdítani, mint aminőkkel Orfeus mozdította volt meg a köveket s a birkákat, e mai költőnek éppúgy igaza volna, mint ahogy volt Orfeusnak. Noha, jusson eszünkbe, még ez a hatalmas ének is azzal vesztette el az ő keservesen visszaszerzett Euridikéjét, hogy visszanézett, ahelyett, hogy előre nézett volna.

Ady Endre

Nietzsche szellemi öregapja, Max Stirner ezt írta körülbelül egy fél századdal ezelőtt: „Mit is nevezünk rögeszmének? Oly eszmét, mely úrrá lett az emberen... Vajon a vallásos igazság, amelyben kételkednünk nem szabad, a népfelség, melyet bolygatnunk tilos, az erény, melyet a censornak a legkisebb szóig védenie kell, hogy a közerkölcs tisztán ragyogjon stb.... mindez nem rögeszme? Ha egy szegény örültje a tébolydának az hiszi, hogy ő az atyafüristen, a japán császár, a szentlélek, vagy ha egy jámbor polgár hivatását abban látja, hogy jó keresztény, hűséges polgár, erényes ember legyen stb..., ez mind a két esetben ugyanaz a rögeszme”. Max Stirner, a pókhálót szövő szabadtudós mindezekből kikövetkezteti: az Isten — Én vagyok, mint ahogyan valamikor száz perccel kisebb szerénységgel a Napkirály azt mondta: „az állam én vagyok”. Nietzsche Max Stirner hóbortjára rendszert épít, egy izzig-vérig németzagú filozófiát, mely egész Közép-Európának legműveltebb elemeit, még Franciaországban is félelmes gyorsasággal meghódítja. Nietzsche „arisztokratikus neocinizmusa” az emberiség ősrégi satanismusa, melyet már Plató kifejezett a Gorgiasban Kallikles szájával, Machiavelli a politikára alkalmazta annak idején, Byron életével és csodaszép „Manfrédjával” valósította meg, Heine ördögi arcáról is vigyorog, teljes vázslatos búbjával.

Ennek a világnézetnek Magyarországon is akadt tolmácsa egy zseniális fiatal költőben: Ady Endrében.

Most jelent meg verseinek harmadik kötete: Vér és arany.

Ez a kötet szokatlan visszhangot keltett az irodalom berkeiben. Szokatlant, mert eddig a sajtó többet foglalkozott Fedák Sári lábikrájával, mint a versekkel, többet kérészéletű mázolásokkal, mint komoly irodalommal. Úgy látom, a közeljövőben egy szép vers megjelenése éppoly esemény lesz e honban, mint ha Pozsgay Miklós köp egyet a képviselőházban...

Ez a verskötet lázba ejtette az embereket. Azzal fogadták, mint a nagy tehetségeket mindig: az imádat és gyűlölet rajongásával. Egyik bírálója szinte elájul a gyönyörűségtől azért, mert nem érti, a másik pedig még a keresztvizet is leszedi róla azért, mert nagyon is jól érti: rímein és ritmusán keresztül Vészi Józsefet véli megpillantani; s mint aljas gazember fölött, egyszerűen napirendre tér.

Szerintünk verskötethez nem szabad közeledni politikai és erkölcsi idolumokkal telt fővel és szívvel; verskötethez kitárt lélekkel kell közelednünk, a költő is a szívét hozza kitárt tenyerén elibénk: nézzétek, ez az én szívem, nektek ajándékozom. A verskötetben semmi mást nem szabad először keresnem, mint azt, hogy a költő igazán a maga szívét hozza-e nekem. S ha valaki Ady Endre legújabb verseit hatásra és befogadásra kész figyelemmel végigolvassa, lehetetlen meg nem éreznie, hogy ez az ember igazán beszél. Nem az a fontos, hogy Nietzsche „herrenmoralja” nyilatkozik benne, hanem az, hogy ezt a morált a szíve vérével fejezte-e ki. Ha Nietzsche azt mondja: „csupán a nemeslelkű embernek van joga az egoizmushoz; olyan embernek, akiben az a megingathatlan hit él, hogy a többi embernek természetszerűleg alá kell magát vetnie, és föl kell magát áldoznia érte. Az alsóbbrendű lényekkel szemben minden szabad, és egyáltalán kívül esik a jó és rossz kategóriáján”, ha, mondom, Nietzsche ezt mint objektív tételt, az ész absztrakcióját adja előmbé, eszemmel közeledem hozzá, s azt nézem, hogy igaz-e, s könnyen kimutatom, hogy milyen hatemeletes paradoxon. Ez Ady Endrénél a szívnek, a költészetnek nyelvére lefordítva így hangzik: [Idézi az *Én nem vagyok magyar?* c. vers 1-10. sorát.]

Fogunk-e ezzel vitatkozni? Nem abban kell-e itt gyönyörködni, hogy egy lángzó szív mily naivan kiárad nekünk? Ha helytelenítenénk ilyenformán: „fiatalember, nem szabad kegyetlennek, büszkének, szertelennek lenni egy jó honpolgárnak” nem lennénk-e olyan nevetségesek, mint Báró Berzsenyi Jaques, ki azt mondja: „Vörösmartyt helyeslem” ...

Miről lehet megismerni, hogy valaki a szívéből beszél, hogy az érzelem, a szenvedély, a pátosz nyilatkozik szavaiban? Ez a legnehezebb kérdések egyike; ezt meghatározni alig lehet biztosan, legfőlebb megérezni. Aki nem érzi az elragadtatott diadal vad örömének lüktető ritmusát e sorokban, az ne vegyen a kezébe verset:

[Idézi a *Dalok tüzes szekerén* c. vers 1–10. és 16–20. sorát.]

Az a címe ennek a versnek: „Dalok tüzes szekerén.” S valóban ezekből a strófaból, sorokból kiérezni a vad vágatás robaját, legalább nekem olvasása közben a rémülettől elállt a szívem dobogása, annyira hallottam azt a phsétoni dörgését a megrázkódtatott levegőnek!

Ilyesmit magyar nyelven nemigen lehet olvasni.

S van a kötetben ilyen tökéletesen, szinte kísérteties kifejezőerővel megírt rapszódija egy csomó, melynek az értelmén se igen kell törni a nyájas olvasónak. Ilyen: „Abszolon boldog szényene”, „Ülök az asztal-trónon”, „A nagy Pénztárnok”, „Egyedül a tengerrel”, „Így szólna a szóm”, „Havasok és Riviéra” stb. Nem is annyira a gondolatok maguk jelzik bizonyos érzelme jelenlétét, hanem a gondolatoknak, kifejezéseknek bizonyos rendetlen rendje. Logika? Logika a szónoklatban és az értekezésben és a matematikai levelezésben van helyén. Oh az Endrődi Sándorok és Ábrányi Emilek sivár, logikus szónoklatai, melyeket versebe szedtek, csengő-bongó rímekkel teleaggattak! A szív beszédét éppen a szaggatott, inverziós, rövides, vissza-visszatérő, képletes, hézagos stílus jellemzi, ahogy Shakespeare hősei beszélnek az indulat paroxizmusában, vagy mint az Énekek Énekében beszél Sulamith a könyvek könyve fenségesen értelmetlen stílusában:

Ápoljon ajka csókja,
Bornál szerelmed édesb.
Kenetjeid szagosak:
Ömlő kenet te híred.
Ezért szüzek szeretnek.
Oh, vonj magadhoz!

Ki meri állítani, hogy nem tökéletes kifejezése ez a szerelem hő odaadásának? S ki tudja elemezni logikailag és grammatikailag? Arany Jánosnak három legmélységesebb hangulatú balladája: Bor vitéz, Tengeri hántás, Vörös Rébék. No, és szeretném látni azt a pocseós [!] professzort, ki sorról-sorra kielégítő magyarázatát adja nekem e bámulatos alkotásoknak.

Ady Endrének legtöbb verse olyan érzés, hangulat kifejezése, mely neki legsajátabb sajátja. Mint a nagy, modern impresszionista festők: Van Gogh, Cezanne, Gauguin, Degas, Manet, Sisley, Pissarro, a magyaroknál Rippl-Rónai, Ferenczy Károly, Vaszary, a pillanat elillanó hangulatát akarják megragadni s színekkel kifejezni, úgy ő is a pillanat költője. Ha érzi, hogy új hangulat kapta meg, melynek új a színe, új a zenéje: azt akarja szavakba lehelni. S beteges érzékenységgel megérez az új eszmék keltette minden sajátos hangulatot. Szenvédő idegei szinte az új kor eoilhárfája, mely minden kis szellőre hangot ad, s ahol nekünk érthetetlennek látszik, ott olyan hangulatot fejez ki, mit még mi nem éltünk át, mert nem szenvedtünk annyit, nem égtünk le erkölcsileg annyiszor, idegeink nem voltak olyan feszültségben, hogy megláttunk volna olyan víziókat, mint az ő víziói.

S érzékeny lelke tízszeresen szenved a modern, sebzett lélek hánytorgását az önutálat és önimádás, a kereszténység és pogányság, a nagyság és alacsonyosság közt. Öbenne nemcsak Nietzsche eszméi láthatók, hanem azok a gyötrelmek is, melyeket a modern satanizmus mérge ereszt a lélekbe. Gyötrődve vallja be:

Lelkem alatt egy nagy mocsár: a förtelem.

Ő nem az erkölcsstelenség apostola, mint az Alkotmány főtájtosa hiszi elvakult fanatizmusában, hanem a modern erkölcsstelenség áldozata. Könyve fölött tragikus felhő borong, az is lehetne a címe: Bűn és Bűnhődés. Nem a hazátlanság prédikátora, mikor azt mondja, hogy »A Duna-táj bús villámhárító, Fél-emberek, fél-nemzetecskék számára készült szegyen-kaloda«, hanem egy nagy, szörnyű történeti igazság kétségbeesett sikollyal való kifejezése. Követ dobjunk ezért a költőre? De akkor dobjunk követ Berzsényire is, hogy rettenetes ostorát megsuhogtatta felettünk egyszer. Hogy nem szereti hazáját Ady Endre? Hát akkor miért sírja el fölöttünk a leggyötrelmesebb sírást:

[Idézi *A magyar Messiások* c. verset.]

Levél Diósi Ödönének — [*Érindszent, 1908. febr. 8.*] — Az ellene indított hajszaról panaszkodik, majd Bíró Lajos a Literarisches Echo 1908. febr. 15-i számában megjelenendő kritikájára — amely végülis márc. 1-én került publikálásra — hívja fel a figyelmüket: „Úgy jöttem el Pestről, mint egy veszett kutyáktól halálra mart ember. Azonfelül, amit magam vétkeztem magam ellen, alaposan megajándékoztak az emberek is [...] Febr. 15-én a berlini *Lit. Echo*-ban nagy kritika jelenik meg rólam arcképpel. Vészi [...] lefordította németre már tíz versemet, s három megjelenik a napokban Berlinben.” (AEI I. 276.)

Levél Jászi Oszkártól Ady Endrének — *Budapest, 1908. febr. 8.* — Jászi már kéziratban olvasta Hatvany kritikáját, azt írja Adynak, hogy Lukács Györggyel íratnak a VA-ról a HSz-ban: „Az Ön új verskötetéről Lukács György fog írni. Úgy érzem, hogy a tömérek kritika közepette, mely az Ön költészetét kíséri, épp a legfontosabb és a legtörténelmibb szempontok még mindig észrevétlenül maradtak. Talán Lukács megsejt egyet-mást abból is, amit Hatvany nem látott meg.” (AEI I. 436.) (Lukács György végülis az *Új magyar Ibra* c. tanulmányában foglalkozott Adyval és más költőkkel a HSz 1909. októberi-novemberi számában megjelent folytatásos tanulmányában.)

ÚjI 1908. febr. 9.; 15. évf. 7. sz. 144. — *Kosztolányi Dezső*

Vér és arany

— Ady Endre legújabb versei —

Hadd jellemezzem Ady Endrét a saját ajkával, hadd írjam le a szót, aminél hamarjában jobbat nem tudnék lelteni az ő harcos költő-egyénségének megérzékeltetésére. „Pacsirta-alcás sirály”: ez Ady Endre. Mintha megismétlődne a múltak játéka, ő sem lehet el a harc és kard nélkül, amint nálunk senkisé, aki valami újat akar, a poéta legkevésbé. Katonái vagyunk a gondolatunknak s érzésünknek, s nem tréfa és olcsó szellemeskedés, hogy mi lovas és szittya-hősök utódai még a szalonkabát alatt is kardot rejtegetünk, mert az álmaink jogáért is viaskodnunk kell. Félig-meddig talán a reneszánsz humanistáihoz vagyunk hasonlatosak ebben, akik egyik kezükben kardot, a másikban fróttolat szorígtattak, csak-hogy mi nem heroikus pózból, hanem keserű szükségéből, a magunk és igazunk védelmére tesszük ezt, úgy, hogy sokszor a jobb kezünkbe kell vennünk a kardot, és — izgató har-

cok után, a béke treuga Deijén — csak a balunkkal írhatjuk meg azt, amit sietve el kell mondanunk.

Ady Endrének is így kellett írnia, az új költészet küzdelmében, s minden szépség és elnagyoltság, nagyszerűség és naivság, befejezettség ebből a harcból született. A fegyverek közt nála nem hallgatnak a műsák. Sőt éppen ez a szimbolikus líráért való hosszú és szívós csatázás fejlesztette ki szinte betegesen nagy költői öntudatát, amellyel még a versírás pillanatában is látja magát és azt az acél-kemény hitet, amely a „Vér és arany” minden sorából felénk kiált. Ady Endre új poéta, szimbolista költő! Nem a premiőr-érzést teljesen fedő legelső kifejezést keresi, hanem valami távolabbat, igazabbat, az érzelmet a szavak perspektívájába helyezőt, s szavai ezek az újveretű, nagyon benső, a csiklandó érzelmek szüksége szerint átmódolt szavak, tisztán arra szolgálnak, hogy — Tancréde de Visant idézzem — a legintimebb lelki folyamatokat betűkkel és hangokkal külsősítse. Valami van benne Verlaine könnyes, fátyolos, letompított, szentimentális realizmusából, a befejezettség befejezettségéből, a tökéletlenség tökéletességéből, amely sohasem mondja ki az utolsó szót. Néhány hangból, pár álmos koppanásból, korhadt, vén deszkák reccsenéséből boszorkányos finomsággal szűri össze az őszi lármát, és mindnyájan érezzük az őszt Párisban, pedig búcsúzó, sápadt nyáron tréfás falevelek zörgése közt találkozik az ősszel. Igazi Rippl-Rónai-kép. Más talán jobban kisikálta volna a vesszorokat, de mi érezzük, ha csak egy hangot tennék is hozzá, vagy csak egy betűvel lenne csonkább, már nem lenne oly egész, mint így, vázlatos befejezettségében. Neuraszténias álma a jó Csönd-hercegről, a vér és arany misztikus zenéje s könnyel és vérrel átítatott legnagyobb verse, „Az ős Kaján”, mind erről az új művészetről beszélnek. Magyar versei, amelyekkel újabban leginkább exponálta magát, ha értékebszével nem is értünk egészen egyet, atavisztikus visszaérzéseivel és merész előrenézéseivel új variációkat remegtetnek át a magyar lírán. Sok strófája oly ősi komolysággal, oly komorbusán bűg fel, mint egy elnémul Rákóczi-kürt.

De nem akarok részletekbe merülni. Ady Endrénél, aki igazán egész költő és egész ember, különösen veszedelmes ez, mert poézise nem ott kezdődik, ahol az írás mestersége, és nem ott végződik, ahol a nyomtatott szó hatása. Versei gyakran annyira hipnotikus hatásúak, hogy médiái leszünk, s behunyt szemünkkel tapogatjuk ki költői alakját, és ha szeretjük, érezzük őt egészben. A kritikai spectral-analízis ilyenkor csődöt mond. Az ultra violet sugarak halkan, láthatatlanul elillannak az esztétika nagyító üvege alól. Egy embert látunk, aki itt él közöttünk a XX. század elején, és viharos, szenvedélyes, fájdalmas életével, új verscivvel egész szeretetet és egész gyűlöletet kap a kortársaitól. Szeretetet és gyűlöletet kérek én is a számára. Egész szívet és egész kardot!

PHISz 1908. febr. 16.; XV. évf. 4. sz. 10–11. — Hegedűs [Bite] Gyula

Vér és arany

— Ady Endre újabb versei —

Minden hónapnak csak egy, két vagy három napja van, amikor szeretem a verseket, és úgy szeretem, hogy egy jó vers olvasása elfeledtetni velem az életnek akármilyen nagyszerű megnyilatkozását. Ezekon a csöndes, bágyadt, szomorú napokon Adyt olvasom, az ő lüktető, heves, szilaj és mégis kissé elernyedt vesszorait, amelyek éjszaka a munkától lázas agyra úgy hatnak, mint forró, elbágyasztó nyári estén a távolból föl-fölharsanó, elhalkuló zene. Csak fáradtan, csak szomorúan, csak beteg szabad olvasni ezeket a verseket. Az egészségesek, a józanok s az életnek ostobán s öntudatlanul ujjongók nem értik ezt a különös, ezt a lelket összeszorító, füldeklő hangulatot, amikor nem vigasztalást, nem de-

rút, nem megnyugvást keresünk. A szomorúság, töprengés, kételkedés és határozatlanság mámorában a lélek kéjesen, gyönyörűséggel kínozza magát: én ilyenkor Ady-verseket olvasok, még jobban elszomorítókat és még jobban elbágyasztókat. Kelet és Nyugat között vergődnek ezek a versek, brutálisak és finomak, életesek és művésziek, öntudatosak és öntudatlanok: csak a szomorúság az, ami összefoglalja őket. Van valami bennük az őszomorúságból, amely halkan, észrevétlenül suhan át a világon, és ok nélkül belefészkel magát a lelkekbe. Az intelligens, az érzékeny lelkek küzdenek vele, az okát keresik, harcolnak, és gyötörődve hurcolják magukat végig az életen, az öntudatlanok, az egyszerűek azonban rögtön meghalnak, s romlásuk okául mást, mint a banálisnak és ostobának látszó életuntságot, nem tudnak mondani. S emiatt a tulajdonképpen minden komolyabb ok nélküli való szomorúság miatt tehetetlenek ezek a versek, de ebben a tehetetlenségben vívódó, kétségbeesett, tragikus erő van. Én a tehetetlenségükért, a befejezetlenségükért szeretem az Ady-verseket; azért, mert továbbhajszolják a szomorúságot, azért, mert kétségbeesetnek, azért, mert a szomorúság s kétségbeesés felelet nélkül maradó kérdéseinek különös, elszibbasztó, talán perverz mámoruk van. Én ezért nem tudok kritikát írni az Ady-verseiről, én csak szeretem az Ady-verseket minden hónapnak egy, két vagy három napján, amikor éjszaka, munkától kifáradt, lüktető aggyal olvasom heves, szilaj s a tehetetlenségtől kissé elernyedt soraikat, s az őszomorúság fel-feltörő kétségbeesésével és álom-mámorával hanyatlom az ágyamra.

Das Literarische Echo 1908. márc. 1.; 10. évf. 11. sz. 796–800. — Ludwig Biró [Biró Lajos]

Ungarischer Brief

[A cikk sorrendben a következő magyar kiadványokat ismerteti: Friedrich Nietzsche: Zarathustra. Fordította Fényes Samu; Friedrich Nietzsche: Túl az erkölcs világán. Fordította Vályi Bódog; Ady Endre: Vér és arany; Heltai Jenő kisregénye; Gárdonyi Géza novelláskötete; Nyugat; Die Karpathen (Brassóban kéthetente megjelenő folyóirat); Huszadik Század 1907. december; végül a Nemzeti Színház Wildenbruch- és a Magyar Színház Sudermann-bemutatójáról emlékezik meg. A folyóirat a cikken belül közli Czigány Dezső egyik Ady-képét. Ady verseskötetéről a cikkben a következők olvashatók:]

Von Nietzsche führt die Ideenassoziation naturgemäß auf das soeben erschienene Buch des jugendlich-kraftigen ungarischen Poeten Andreas Ady hinüber. Nicht als ob Ady in seinen Dichtungen im Ideenbanne nietzscheischer Philosophie sich bewegte. Aber Eines hat diese ungarische Poetenseele mit Nietzsche gemein: die stürmische, rücksichtslose Bejahung der Lebenskraft und einen vielleicht unbewußten Hang zur Herrennatur, gepaart mit einem bewußten Abscheu vor den Herdenmenschen. Das Buch „Blut und Gold“ (Franklin-Verlag, Budapest) ist zweifellos das größte Ereignis des diesjährigen Büchermarktes. Blut ist bekanntlich ein besonderer Saft, und auch Gold keine unbedenkliche Materie. Aber dieser Poet, ein Jüngling noch, ist seinem Stoffe gewachsen. Eine beispiellos interessante Gedankenwelt, ein überraschend mannigfaches Gefühlsleben, ein blendender Reichtum der poetischen Ausdrucksmittel und eine wunderbare Kraft der Sprache haben Ady zu einem unglaublich raschen Aufstieg in der ungarischen Literatur verholfen. Er hatte und hat noch viel zu kämpfen. Man warf ihm Unverständlichkeit, Perversität und — da er die Kulturindolenz seines Volkes geißelt — natürlich auch Kosmopolitismus vor. Gleichwohl ist er der magyarischeste unter allen magyarischen Poeten seit Petöfi und Arany. Sproß einer uradeligen Familie, ist er durch jede Seelenfaser an die ungarische Scholle geknüpft und in seiner Eigenart lebt und webt noch das mystische

Traumleben der asiatischen Vergangenheit gefesselt, sehnt er sich doch mit der ganzen Gier seiner Kulturseele nach westlicher Zivilisation. Und aus dieser seelischen Zwiespältigkeit heraus erklingen wunderbare Töne einer Kulturnostalgie und einer wilden Verachtung der Kulturarmut seiner heimatlichen Umgebung. Auch gärt in ihm – wie schon angedeutet – die Leidenschaft der Lebensbejahung. Den Freudenkelch des Lebens will er ganz ausschöpfen, doppelt möchte er das armselige Erdendasein ausleben, und bittere Klage schluchzt in seinen Gedichten ob der Hinfälligkeit des Leibes, der Genügsamkeit der vom Epikureismus abgekehrten modernen Seele, der öden, traurigen, goldlosen Armut. Im Zyklus „Geld, unser Fürst“ finden sich erschütternde Töne dieser Zu-Tode-Betrübtheit eines darbenden Lebenskünstlers, des Poeten, der durch literarisches Tagewerk sein Brot erwerben muß, während andere das Leben auch ohne Arbeit zehnfach ausleben können. Eine prächtige, schwüle Symbolik und eine dichterische Ausdrucksweise, die er für sich geschaffen und in der alte Worte neugeprägt, alte Werte umgewertet werden, und aus der eine eigenartige Musik herauströnt, ergänzen das Bild dieses Gedichtbuches, das das junge Ungarn bezaubert und seinen Verfasser zur Führerrolle in der ansehnlichen Schar des jungen ungarischen Poetenvolks emporgehoben hat. Als eine kleine Probe für Adys Art mag das folgende Gedicht dienen:

Weinen...

Warten, bis Mitternacht hat geschlagen,
Auf einen nahenden Totenwagen.

Nicht fragen, wer da im Sarge ruhe,
Nur folgen fürbaß der stummen Truhe.

Unser silberne Zelte ein Grabkreuz bringen,
Glühenden Weihrauchwedel schwingen.

Schwarz sich ver mummen nach altem Brauche,
Reuchend vom dicken Fackelrauche.

Klappernde Schatten zum Ringkampf zwingen,
Halblaute Klagelieder singen.

Lauschen dem tiefen Orgelsange,
Der Kirchhofsglocken bangem Klange.

Hinschreiten über Gräberschlünde,
Folgend dem Pfaffen und seinem Gesinde.

Zitternd schleichen im Totenreiche,
Verstohlen schielend nach der fremden Leiche.

Schlottern im feuchten, frostigen Dunkel,
Altem beklommen, bei Sternengefunkel.

Fluchend dem Leben, in die Brust sich schlagen,
Sinneverloren winseln und klagen.

Reuig, gebrochen, sich raufen die Haare,
Beichtend umklammern die fremde Bahre.

All das in eine Verwünschung vereinen,
Und weinen, weinen, weinen, weinen.

[A vers német nyelvű fordítása bizonyára Vészi József munkája; utal erre Ady Diósiéknak 1908. febr. 8-i levelében.]

[*Magyar levél*

Önkéntelenül vezet el a képzettársítás Nietzsche-től a fiatal és erőteljes magyar költő, Ady Endre most megjelent kötetéhez. Nem mintha Ady költészete a nietzschei filozófia bűvkörében élne. Ez a magyar költői lélek és Nietzsche egy valamiben közösek: az életerő viharos, gátlástalan igenlésében, valamint a talán tudattalan vonzódásban az uralkodásra termett ember iránt, amihez a nyájszellem tudatos megvetése párosul. A budapesti Franklin Társulat kiadásában megjelent verseskötönyv, a „Vér és arany” az ideai könyvpiac kétségkívül legjelentősebb eseménye. A vér, mint köztudott, különös nedv, és az arany sem közönséges matéria. Ám ez a ma még ifjú költő méltó a tárgyához. Rendkívül érdekes gondolatvilága, meglepően sokoldalú érzelmi élete, a költői kifejezés káprázatos gazdagsága és a nyelv csodálatra méltó ereje hihetetlenül gyors fölemelkedést biztosítottak Ady számára a magyar irodalmi életben. Sokat kellett és kell még ma is küzdenie. Megvadták érthetetlenséggel, perverzítással és — mivel népének kulturálatlanságát ostromozza — természetesen kozmopolitizmussal is. Ugyanakkor Petőfi és Arany óta ő a legmagyarabb minden magyar költő közül. Ősi nemesi család sarjaként szívének valamennyi rostja a magyar földhöz köti, benne él és munkál az ázsiai múlt misztikus álomvilága, de kultúrába szerelmes lelkének minden mohóságával vágyakozik a nyugati civilizáció után. A kultúra iránti nosztalgia, valamint a hazai környezet kulturálatlansága iránti dühödt megvetés csodálatos hangjait csalsa ki ez a lelki meg hasonlottság. Mint már mondtuk, a szenvedélyes életigenlés is jellemzi Adyt. Fenéig akarja üríteni az életörömök kelyhét, kettőzötten szeretné átélni ezt a szegényes földi létet, és keserű panasz zokog verseiben a szerelem esendősége, az epikureizmustól elfordult modern lélek igénytelensége meg a sívár, szomorú, pénztelen nyomorúság fölött. A „Mi urunk: a Pénz” versciklus a nélkülözés gyötörte életművész halálos elkeseredettségének megrázó hangjait szörlaltatja meg, a költőt, akinek írói robottal kell megkeresnie a kenyerét, míg mások munkátlantul tűzszereken is kiélvezik az életet. Nagyszerű, buja szimbólumvilág és olyan magaalkotta költői kifejezőmód, amelyben a régi szavak új értelmet nyernek, hagyományos értékek értékelődnek át és különös zene hangzik, teszik teljessé képünket erről a verseskötönyvről, mely elbűvölte a magyar ifjúságot, szerzőjét pedig a fiatal magyar költők tekintélyes csapatának vezéregyéniségévé emelte. Szolgáljon Ady sajátos művészetének ízelítőjéül az alábbi költemény:

(Sírni, sírni, sírni)]

Levél Osvát Ernőnek — [Érindszent, 1908.] márc. 6. — Azt reklamálja Ady, hogy a Ny a VA-ról nem hozott kritikát: „(Mi lesz a Vér és arany kritikájával, remélem most már jön?)” (AEI I. 283.)

Egy olvasmány és egy megtérés története*

— Ady Endre ellenségeinek ajánlva —

A verseinket nem olvassák, nem látják, s ha látják, nem értik, s ha megértik, jaj nekünk, mert akkor nem értették meg még csak igazán.

Ady Endre: *A magyar Pimodan.*
(*Nyugat* 2. szám, 1908. január 16.)

Vallomással kell kezdenem. Ezelőtt vagy öt-hat évvel belép hozzám egy jó barátom, s hoz nekem valami vidéki kis verskötetet. Azt mondta nekem, hogy új költő, új a gondolkodása, új a hangneme. Nem vettem észre a dologból semmit. Eddig a vallomás. *Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa.* Szeretném ezt a kötetet újra látni. Tán nem is az én hibám volt, hanem az akkori Ady! Tudom, hogy feltűnt *A krisztusok mártírja* című vers. Azt mondtam reá: „Tehát vidéken is olvassák Nietzsche-t”. Barátom, aki a kötetet hozta, kijavított: „Dehogy olvassák, csak a kávéházban beszélnek róla.”

Evvél az ügy el volt intézve.

Aztán figyelemmel kísértem Ady Endre tárcáit a Budapesti Hírlapban. Oda illettek. Azt hiszem, nem mondhatok fiatal ember írásáról lesújtóbb kritikát. Furcsa, gondoltam magamban, hogy ettől az embertől jót és újat várhattak volna. Ismét elmúlt egy kis idő; nem hallottam róla semmit. Ha eszembe jutott a neve: mosolyogtam. Tetszett nekem az, hogy mily gyorsan kiáltanak ki valakit profétának, s mily gyorsan feledik el.

Ismétlem: *Mea maxima culpa.*

De mind sűrűbben jöttek felém emberek, hogy agyba-főbe dicsérik Adyt. Én kezdtem remélni. Háttha!? Be jó volna megérni kortársaink között zseni vagy legalábbis nagy tehetség kifejlését. Végül mutattak nekem egy Ady-verset, mely a Figyelő című néhai folyóiratban jelent meg. Tetszett. Vágytam arra a nagy magyar *disőse*-re, kinek ajkán szózatossá válnak ezek a sorok. Egy Yvetet érdemelnek — de Medgyaszai, ha merész, megpróbálhatná. Hogy is mondta latintanárom, mikor kegyelemből átengedett a vizsgán? *Tamen est laudanda voluntas.* Oly vállalkozás Adyt szavalni, melyben a bukás is érdem.

De az Ady-bámulók többet követeltek. Poe-t emlegették. Azt akarták, hogy legyek „egész oda”. Sehogyse ment.

Nemsokára jött a második Ady-kötet. Itt már sok minden feltűnt. Éreztem az új nyelvi lehetőségeket, melyeket Ady kitárt, éreztem a tárgyak új körét, melyeket a költészetbe vont. Így még senki sem beszélt magyarul. Ez nem Arany nyelve, ez nem az ő verselése.

Örömmel közöljük ezeket az érdekes fejtegetéseket, annál is inkább, mivel szerzőjük e folyóirat hasábjain fejtette ki azt az első álláspontját, melyre utal. Mégis azt hisszük, hogy az Ady Endre jelentőségét nem lehet kizárólag esztétikai szempontokból elbírálni, mint azt tisztelt munkatársunk teszi. Minden valóban korszakalkotó költő ugyanis több, mint néhány új szó, rím és ritmus kovácsolója, hanem — és hatásának és jelentőségének ez a *l'art pour l'art* körén túlmenő titka — benne találunk művészeti vigaszt, reményt és harci kedvet a kornak nagy, a régi értékeket leromboló törekvései is. Az Ady költészetének is megvan ez a nagy szociális háttere, s épp ebből nyílik annak nem egy szép virága. Bírjuk egyik társunk ígéretét, hogy ebből a szempontból is meg fogja világítani az Ady verseit szemlénk egyik közelebbi számában.

A szerk.

Ez nem Arany után ballada-pengetők kínos készsége, átvett eszköze, melynek segítségével Kifaludy-társasági tagok a nagy költő elhalványult nyomán, holt, pincésápadt, penészgomba könyvköltészetet produkálnak, ez nem az a kipróbált nyelv, mely lehetővé teszi, hogy egy kaptafára készüljenek verses beszédek, szerelmi dalok és a heti politika rimes összefoglalásai. Az ilyesmi kitűnő lehet Vargha Gyula-féle fordítóknak, de mit csinál vele a költő? Ez nem a lekéselt Petőfi-utánczók békében márciuskodó dala, nem az a játékos kuruckodás, mely még ma is kísért.

Ez más! Ennyit tudtam, de az új más melódia még nem csábított. Ígéret volt nekem, nem teljesülés. Örültem a biztató jelenségnek, de alig élveztem versét. Szóval, nem volt lelkem ügye.

Pedig beláttam eszemmel, hogy nemcsak a nyelv új, de illik az új tárgyakhoz. Ha így nem beszélt még magyarul senki, hát nem is érzett így még soha magyar. Még a dalban elnyúlt hazaszeretetnek is új árnyalatot adott. Mert új volt az ő Nyugatba néző, Párizsba vágyó s pusztába mégis visszasíró, ezt az édes, ronda Pestet visszaesdő hazafisága. Sok Ady-vers vezérmotívumát így lehetne kifejezni: „Az ördög vinné el ezt a komisz országot... csak ne szeretném olyan borzasztó nagyon”. S ez a Nyugatba néző hazafiság nem külföldieskedő negély. Mert hiszen Párizs és vele együtt az egész Nyugat a költőnek nem kultúrájáért kell, csak az idegenség zúgó varázsaért, az ismeretlenség, az elrejtettség sejtelmes, titokzatos kéjeért. A legújabb kötetben van egy gyönyörű vers, melynek gyönyörű címe: *Páris, az én Bakonyom*. Nincs szükség több magyarázatra, ez a cím mindent kifejez. A szittyá öröme Európa központján... ez az Ady! Szóval nagyon megjavultam én már a második kötet megjelenése után. Tudtam azt, hogy Ady érdekes ember, tudtam azt, hogy költő... csak azt nem tudtam még, hogy igazi költő, hogy nagy költő. Verse még nem kapott meg. Egész verse; mert sora volt akárhány. Ezeket elvittem, eltettem, hordoztam, ápoltam, dudoltam magamban.

Azóta kíváncsian lestem verseit. Úgy látszik, rosszkor esett szemem az egyes hírlapokba: zagyva, kusza, érthetetlen vagy affektált nyárspolgárdöbrentő versekre akadtam. És kimondtam a könnyelmű szót: Ismétli magát! Hanyatlak.

Vártam azokat, kik majd az ő csapásán haladnak tovább; csomó utánczó kerekedett fel... semmi egyéb!

Legfőlebb, ha Kosztolányiban telt nagy örömem. Gyulai Arany-émlékbeszédében Petőfi és Arany közt futtat hosszú párhuzamot; az eposz és líra, a szubjektivitás és objektivitás, a hév és nyugalom ellentéteit pontosvesszőkkel választja el, s e meddő, bár elmés játéokban elnyúlt egy több oldalra terjedő mondatot. Könnyen lehetett volna így játszanunk nekünk: Ady szeretlen, vad, barbár művész; Kosztolányi tudós, finom, öntudatos esztéta... stb. Mikor Adynak csak második kötetét láttam... volt ennek a párhuzamnak némi jogosultsága. Azóta megjelent a harmadik kötet: *Vér és arany*. S igazságtalanság volna oly kitűnő kezdővel szemben, mint Kosztolányi, ha Ady kiforrott, nagy művészetéhez mérnök.

Forgatom, forgatom kíváncsian Ady *Vér és arany*-ját; szemem erre a strófára akadt:

[Idézi a *Hepehupás, vén Szilágyban* c. vers 1-6. sorát.]

Hogye szölt volna felém ez a költészet? A kor érzetére színes, szép szóval ébredő magyar lélek gazdag költészete. Jól esett ez a vers; könnyített rajtam; ez az a hang, amelyet csak Ady hallat és senki más. Csak ő, csak az ő nemzedéke érti meg Ady jaját a vers második strófájában, hogy e léleknek fel kellett ébrednie időnek előtte, mielőtt a csodák ideje bekövetkezett volna. Belekukkantok a túlsó lapra, s látom ott e cím alatt: *Menekülj, menekülj innen*:

[Idézi a vers 1-8. sorát.]

Legény ez a talpán! Micsoda különös gondolatkapocs van a két utolsó idézett sorban. Milyen különös és milyen jellemző! Ady számára Arany János nem élt; ő csak egy iskolakönyvre emlékszik, melyben Greguss és Beöthy költészetől nevei díszelnek, s melyben balladák állanak. Számára ballada annyit jelent, hogy utánzó, iskolaiűz, pedáns, tanáriás, művészietlen, maradi, akadémiai koszorúval kitüntetett, szóval költőietlen költészet. Ezt köszönheti Arany lelkes magyarázóinak és a gimnáziumnak. Aki a jövőt veri... az akar balladát, vagy amint az iskolakönyv mondja: „tragédiát dalban elbeszélve”. Igazán nem lehetünk eléggé hálásak méltóságos, nagyságos és tekintetes irodalomtanárainknak, hogy oly kevésbé tudták Aranyhoz fűzni Adyt, s így amannak zsenije sosem követelte meg a fiatal embertől a szokásos utánzás-adót. Beöthy Zsolt verheti a mellét – nem élt hiába! Akarata ellenére ugyan, de lendített a jövőbe törtető ügyén.

Össze-vissza kezdek olvasgatni. Be sok rossz vers!... Be sok hevenyészett... be sok elnagyolt... még jobb az, ami érthetetlen, annak legalább van valami zöngelmes pompája, amin költői felindulás viharzik át. Egyszerre kezdem olvasni azt, hogy:

[Idézi a *Párisban járt az Ősz* c. vers 1-8. sorát.]

Leteszem egy percre a könyvet: Ejnye, be szép! Rőzsedalok! Nem lehetne jobb, találobb, teljesebb kifejezést találni a lélekben ki nem alakult, fejüket fel-felűtő énekekre. S a reakövetkező jelzők tarka felvonulása láttatja a még lángban ki nem lobbant versparázs hunyorgását, pislánását, villanását! S amiért a könyvet letettem, amivel egy percig boldogan el kell tennem, be szépen áll ott a sor:

„Arról, hogy meghalok.”

Szép volt, jó volt... de lássuk tovább:

[Idézi a verset végig.]

Ki ne érezte volna, hogy nyárnyi nyár rekkenő delén arcát legyinti forró fuvalom? Mely fuvalom, mely alig remegtet le a fákról néhány levelet, tréfásan, bohón, részegül, bódultan, sajklázó levelet: ... s ez az Ősz! Ki ne érezte volna ezt? De ki ébredt valaha ez érzés öntudatára? Ki fejezte ki akár öntudatosan is? S ki volt valaha, aki még az öntudatba merülés előtt megragadta így? Fű, fű, lehel a meleg augusztusi szél, és söpri, sodorja felénk az őszt, a halált a bulvár izzó kövére.

Egy levéllel odébb: *A percek aratója*. Nem idézek, pedig jó volna idézni. Mert nagyon szeretem ezt a verset. Főleg azt a sort, hogy:

A fene bánja.

Nemcsak a fordulat költői rehabilitációját látom benne, ami már magában megér valamit... mert hiszen van oly hangulat, melyre ez a legtalálóbbs magyar kifejezés. Nem tudom, hogy költő miért húzódnék előle. Nekem imponál, hogy ott, ahol áll, mily keserűvé s nyersségében mily ünnepélyessé nemesül ez az útszéli káromkodás. Nem lehet elképzelni erősebben suhogó adonisi (ugye, adonisi?) sort. Az egész dal ugyanazt fejezi ki, amit Kiss *Sphynx*-re. A pontosvesszős párhuzamok hasznos rendszerében megállapíthatnók különbözőségeiket. Így csak röviden annyit: Kiss verse fáradt, cinikus, lemondó, Adyé ficánkoló, csikói tüzes, keserősége tele szilaj életkedvvel.

Csupa életkedv, csupa nagyszerű, berzsenyies pátoosz az *Elillant évek szőlőhegyén*:

[Idézi a vers 1-3. sorát.]

Igazán annak a paraszt Apollónak lelkéből fakadt vers, kinek a költő magát mondja. Csak úgy tapos az élet erjedő levében!

Be jó, hogy nem akarom a versekből a költő jellemképét összetákolni. Be jó, hogy emberi dokumentumnak tartom a folyton változó szeszély, a milliő rezgésű hangulat el-

lentmondásait. Be rossz dolog lehet versek után jellemképet festeni, akadémiában emlékbeszédet tartani, költeményekben vezérgondolatot keresni... mily öröm örülni, átengedni magát verssorok hullámainak, fölszállani rájuk, lejtetni róluk, ringani bennök, nem törődni semmivel... még a versek morálját, életerőt növesztő vagy csökkentő hatását se keresni... csak örülni, örülni, örülni!

A tanárokra bízom, had' süssék ki, hogy melyik az igazi Ady, ama paraszt Apolló-e vagy a másik, akinek gyakrabban mutatja magát a könnyes, a beteg, a sápadt, a fáradt trubadúr. Állapítsák meg ezek az urak Ady egyazonosságát, amint az *Elillant évek szőlőhegyén* s *A Halál rokona* című versekben, amott élettől sustorgón, emitt megtörtén elénk áll. Melyik az őszinte, melyik az őszintébb, és melyik a legőszintébb?

Mit én bánom? Én csak egyet tudok, hogy minden idegessel idegenkedem attól a gondolattól, hogy a világ azoké, akik *rokkantak, borusak, megálltak*. Én nem szeretem se a *fáradt lemondást*, se a *békét*, se a *könnyetlen sírást*. Én nem szeretem „megcsókolni azt, aki elmegy”. De tán Ady se? Mit törődöm vele? Én nem a fáradt lemondást, nem is Ady eszméit a világról és az életről... én ezt a verset bámulom és szeretem véghetetlenül nagyon. Mert voltak életemben a keserű spleen ily másodpercei, álltam már házak előtt, s intetem búcsút egy ablak felé, hol szívem java része maradt, néztem déresős hideg hajnalon ködülte mezőkre, elszakadtan már közönyöseknékné vélt tárgyaktól, emberektől, s a válás percében sajdult át rajtam, hogy tulajdonképp mily kedvesek nekem, hogy szeretem őket, és fájt, fájt, fojtogatott a nehéz Isten hozzád, míg könnyben égő szemmel tekintettem vissza. Ezek az érzések mindmáig nyomot se hagyva siklottak lelkemen keresztül. Most megragadhatom, kifejezhetem őket — lesz számukra dalom; s ez jólesik a magamfajtnak. Léven a bíráló az a különös lírikus, aki másokban dalolja ki magát. Ez nagyon szomorú volna, ha a meg nem kapott alkotótehetség önmagába zártsága helyett nem adna a sors tág befogadást, világokat dalban befogadó, énekben magába ömlesztő lelket, mely Alkaiostól Ady Endréig minden illetésre rezzen. Szó, ami szó, ezentúl lesznek percek az életben, amikor nem kell majd néma kínban feltorlódó érzéssel állanom, amikor majd megárad bennem önkénytelen a dal, s fogom morzsolhatni fogaim közt:

[Idézi *A Halál rokona* c. vers 21–28. sorát.]

Mármost próbáljon valaki e világnézet ellen kikelve, egy betegessége ellen szónokolni! Minden ékesszólást, érvelést megsemmisít a vers lágy, magával ölelő, besúgó, megejtő ritmusa.

Ady még többet is tud. Amint *A Halál rokoná*-ban megjelenik betegesnek, idegennek látom, kit csak az élet ritka másodperceiben érezek rokonnak — amint őt a *Sötét vizek partján* mutatja, valósággal antipatikus. De ennek az antipatikus embernek antipatikus érzése oly kárhözatosan szuggesztív, oly kényszerítően, oly pokolian, oly démonian elfogadásra, átérésre készített, hogy hiába kapálódzom ellene, nincs ellenállás. Megrendülök belé, ahányszor olvasom. Lassan, orgonaszerűen zsong fel, mint egy pokoli körmenet fohásza:

[Idézi a *Sötét vizek partján* c. vers 1–4., 9–12., 15–18. sorait.]

Kitördelem a vers felét. S ugyebár, hogy igazam volt? Meg kell Ady előtt hajolni! A legpirosalóbb életörömet is elsápasztja ez a minden gondok partjain elsóhajtott dallam. Ugyan ki mert a magyar költészetben valaha merészebbet, mint aki a gyakran felakasztott és gyakran leakasztott hárfát két sorát leírta? Ki mert merészebbet, és ki mert egyszerűbbet! Oly primitív hatalmas ez, mint egy zsoldárköltőé.

A kötet nagy verse, az életet összefont kezekkel esedező verse, nem futó spleen, de minden óra, minden hangulat verse a *Sírás az Életfa-alatt*. A Bánk bán-ban van egy Shakespeare-hez méltó színpadi utasítás: *Fejét kétségbeesve görgeti*. Ily kétségbeesett fejtörést

látok e vers mögött. Ilyet csak Verlaine tudott még! Sorra veszem az ő legszebb strófáit, s érzem, hogy Ady kibírja ezt a veszélyes szomszédságot. Mily széles kongású sorral intonál, mily vakítóan színes képpel kényszerít magához mindjárt a vers elején:

[Idézi a *Sírás az Élet-fa alatt* c. költeményt.]

Ilyen mellverdeső jajgatást nem hallatott, a lélek legmélyebb mélyeiből ily forró buzgással feltörő sikolyt magyar költő még nem sikoltott soha.

Az el nem ért élet, az el nem ért nagy és szép tájak költészetét Ady sokszor fejezi ki (*Bolyongás Azur-országban*)... s az el nem ért szerelemét is. Milyen férfit, vagy hogy Ady szavát használjam, mily hímet, szomorú hímet ne kísértett volna az *Az alvó csók-palota* hallucinációja. Ki ne gondolt volna arra a házra, ahol ezernyi nyoszolyán forró, eleven, pihegő tömege fekszik a sok megkívánt és soha el nem ért nőknek, akik között „gyáván vacogva, csóktalanul” kell futkosnia mindörökké. Bűn volna ebből a versből idézni.

A vágyat, mely ezer asszonyi test kísértő formáját ölti és a csendet, mely hátad mögött ijedelmes alakban megnyúli, ki ne ismerné őket? A hallgató homály rémét: *Jó Csönd-herceg*-et, kit dallal, füttyel kell elűzni, hogy ránk ne tiporjon, Ady sötétben lélekzetét el-főjtő gyermek szepegő iszonyatával és hajmeresztő kísértetiességgel állítja elénk:

[Idézi a *Jó Csönd-herceg előtt* c. költeményt.]

Lapozni, lapozni tovább. Mit hoz a jó szerencse? Akad-e még szép vers? Hisz ennyi is elég — egész emberéltre, nemhogy egy kis kötetre. Föltűnik szép impresszionista *plein-airje* A nyári délutánok első strófájának... aztán mintha megromlanék. Az álmok egész kusza borzodalmával telt költemények: *Az én koporsó-paripám* és *Álom az álom helyett*: lidércnyomások groteszk és hatalmas poézise ez! Szeszélyes kanyargású, minduntalan megszögő, nekilendülő mondatok visznek bele az alvó nehéz látásainak szédítő, szédülő körébe.

[Idézi az *Álom az álom helyett* c. vers 13–24. sorát.]

Az utolsó strófa utólérhetetlen művészettel rögzíti meg — ha ugyan művészetnek lehet sérteni az ily magától értetődő természetességet — az álomból életbe rettenés derengő pillanatát.

Ahova nézek, ott akad valami figyelemreméltó. Az *ős Kaján* a mámor, a bódulat, a rézségesség, A nagy Kéz törvénye az idealizmus örökszentségű hóbortjait foglalja véres kegyetlenségű versekbe. Különösen az előbbi, minden homályossága ellenére, vagy épp amiatt, a boros állapot soha nem sejtett hatalmú rajza. Egyike azon verseknek, melyekről *anno Budapesti Szemle* azt mondták, hogy a költő szívéből tépte ki.

Mily Petőfi-szerű öntudat kiált *Az Értől az Oceanig*-ból; különben Adynak akárhány verse szól amellett, hogy ő a Csokonaiak, Petőfiék fájából való. Különösen jellemző az: *Egy csúfrontás* című költemény. Tele van a lelke szűz borzongásokkal — így vallja ő —, pompás szavakkal; új, nagy látások királyfiának érzi magát, s íme, krisztuskodó igéi kene-tesen terülnek szét, tolla alól elfut, ami igaz, ami „esztelenül szép”. Nincs meg a lelkében, hogy elmondja, ahogy tudja apollói bátran:

... És úgy dalolok,
Mint egy ósdi, telt szájú prédikátor.

Egy urambátyám röpdös körül
Mult századokból nagy pipafüst-szárnnyal:
Egy ősdöm. Tollamra néz, dohog
S kezemre csap a füstös pipaszárral.

Azoknak, akik Ady neve említésekor Verlaine és Maeterlinck neveit említik — s ezek

között voltam valaha én is —, oda szeretném nyújtani ezt a verset, vagy a *Pap vagyok én* címűt, melynek kezdősorai:

Igéim bővek, zengők, nagyok:
Papoknak ivadéka vagyok...

Jól mondja és érzi Ady maga, hogy versében kálvinista prédikatori vonások vannak, hogy korcs hegyi-beszéd minden dala. Épp ez a megnyúlt, teltszájú kenettség, ez az ódai, szónokias szárnyalás adja meg különleges zamatjukat s teszi ezt a modernséget csak magyarrá. Ez illeszti minden újító törekvése mellett is bele a mi nagy, szónokias hagyományunkba, s teszi őt majdan népszerűvé. A legkonzervatívabb formákat soha ki nem mondtak, soha el nem gondoltak befoglalására kényszeríti. *Fölszállott a páva*, e hagyományok ellen szóló harci ének, mintegy forradalmi tartalma enyhítéseül a lehető leghagyományosabb alakú. Ily nemben a legcsodálatosabb az ódon templomablak színeiben ragyogó: *Szent Margit legendája*, mely arra is jellemző, hogy ez a kiáltó, sziklakövekkel dobálódzó fiú mily halk, mily gyöngéd, mily diszkrét tud lenni.

[Idézi a *Szent Margit legendája* c. költeményt.]

Ez a románcon át tündöklő líra, ez a történet fátyla mögött fehérülő vallomás bizonyára legművészebb darabja a kötetnek. Ady finom elmondásával el tud fogadtatni mindent, néha még a közönségeset is.

Van egy verse, melyben megpendíti a következő vidéki folyóiratmotívumokat: Tengerpart, alkony, kis hotel-szoba, ócska pamlagon hagyott virág... minden más költő belevesznék ennyi kínálkozó banalitásba; Ady meglábolja a banalitásörvényt. Itt egy inverzió ad erőt versének, ott a rím vagy mérték suhogása, aztán a Fárosz szó antik-nemes hangzása veti fényt egy soron át, s az egész versnek a sorok szerencsés ismétlése oly szédületes rengést-ringást ad, mintha a szerelem dalát hullámok énekelnék, végül mindent fölülmúl a tenger habjaival csapdosó befejezés: *Dalol a tenger és dalol a mult.*

Forgatom, forgatom a kötetet, forgatom tovább. Találok benne sok mindent, ami szép, ami nagyon szép. De ezentúl nem árurom el. Nem is fogom többé szégyenszemre elemezni, ízenként hasogatni. Hisz ezt a cikket Ady ellenségeinek írtam; azoknak, kik e kötetből diadalmasan olvashattak volna ki azt, ami benne értelmetlen, ami benne nem sikerült. De azt hiszem, hogy ennyi idézet még a magyar költészet múltját gimnáziumi vagy egyetemi katedrán fejtegető s ezért a jövőbe bizalmatlanul néző urakat is meggyőzte Ady kiválósága felől, s nem marad Ady ellenségének csak a logika némely megnyomorítottja, ki prókátorésszel szedi szét a poézist, és sohasem érezte azt a minden ideget megremegtető, minden logikát megszegyenítő valamit, aminek neve: művészi hatás.

Mármost illenék a bírálatomat avval befejeznem, hogy Ady ezentúl ellenőrizze ihletét, csak azt írja le, amit előre átgondolt, s versei közül csakis azt gyűjtse kötetbe, ami legsikerültebb. Így kellene befejezni a szürke szemlébe írt bírálatot szürke olvasók helyeslő bólogatása közben. De ide bizvást írhatok mást is! Azt írom le, amit gondolok, s amit Ady különben is meg fog tenni. Azt írom le, hogy Ady engedje át magát annak a félöntudatlanságnak, félöntudatnak, annak a fél-affektációnak, fél-gyónásnak, aminek ihlet a neve, s ragadtassa magát vele bárhová. Jól teszi. Sebaj. *Esztelenül szépet* csak az fog alkotni, aki így ír. Goethe is így írt. Petőfi is. Verlainé is. Sok rossz vers a legnagyobb versek ára. Sőt, mi több! Rossz verset írni igazi költők privilégiuma. Nekik szabad. Arany tiszta, csupa jó, csupa kitűnő verse között hiányzik az ijesztő, a megdöbbentően nagy vers. A jó szerkesztés páratlan művészete, a mérés, beosztás, szerkesztés majdnem emberfölötti tu-

dása gátolták meg a megmérhetetlen, a goethei inkommenzurabilitás, az agy számára meg nem fogható nagyság kifejezésében.

Ady rossz versei tehát épp oly szükségszerűek, épp annyira az övéi és a mieink, mint a jók. Őt nem ez a veszély fenyegeti.

Minthogy már a bíráló el nem lehet gáncsoskodás nélkül, hát elmondom azt, ami megjegyezni valóm van.

Írt Ady egy szép verset utánpótlóhoz: *Akiknek dajkája vagyok*. Azokhoz a rímpólyás gye-
rekekhez szól, akik csak úgy nőnek, ha elszívják az ő sokvérű szavát. Ne féltse, és ne is
bántsa őket! Ady csak Adynak árthat meg; Ady csak önmagát utánozhatja, s akkor majd
kifejlik valami, ami a líra, ami minden költészet, minden eredetiség halála: a modor. A
Vér és arany a régebbi kötet motívumainak pompás, meglepő sudárba szökkenése. De a tő
már kihajtott, kivirágzott...sőt imitt-amott már el is virágzott egy-egy ág. Van oly tárgy,
mellyel Ady kétszer-háromszor is megküzd, míg ura lesz. De néha kiadta már fulánkját
valamely sikerült dalban, s erőlteti a változatot. Jó modor-herceg árnya kísért. Előle is
csak az a menekvés, mint jó Csönd-herceg elől: fütty és dal! Őt csak minél több, a teljes
élet legkülönbözőbb fájdalomiból és örömeiből felbukkanó dal űzheti el, különben rátípor
emberére.

Mivel váljak el Adytól? Ezt a teljes életet kívánom neki; egész örömeiket, egész fájdal-
makat, amint csak kegyenceik elé ontják az Istenek. Ezt Goethe mondta, s ő bizonynyal
tapasztalásból tudta így. *Ave poeta atque vale!*

Levél Hatvany Lajosnak — [Érbindszent, 1908. márc.] — Ady Hatvanyinak a HSz 1908.
márciusi számában megjelent kritikájára reagál: „[...] ugye szabad nekem az Ön *Husadik*
Század-ba frott cikkéből levonásokat csinálnom? Mindent levonok, csak a személyeknek
szóló barátságot, az akaratlanul is személynek szóló kedvességet nem vonhatom le. A kri-
tikushoz nem volna tehát szabad szólnom, de úgy érzem, hogy van jogom szólni Hatvany
Lajoshoz. Olyan kevesen vagyunk, hogy még levélbanalítások árán is ápolni kell a mi kö-
zösségünket. Remélem, érezte (s én is éreztem), hogy a mi összeköttetésünk, barátságunk,
nem a versprodukciótól függ. Ha ez ezt erősíti, isten neki [...]” (AEI I. 283–84.)

Levél Ignótustól Ady Endrének — Budapest, 1908. márc. 9. — Ignótus Hatvany kri-
tikájának megjelenése után kérdezi Adyt: „Olvastad a ^{XX}₁₀₀-ban Hatvanynak rólad szóló
himnuszát?” (AEI I. 438.)

Levél Hatvany Lajostól Ady Endrének — [Berlin, 1908. márc. 15.] — Hatvany hosszú
levélben válaszolt Adynak, többek között ezeket írta: „Ami a hozzám intézett levélben
kifejezett gyanúját illeti, hogy én barátságból, illetve személyes vonzalomból vezettetve
írtam, amit írtam, arról bizony szó sincs. Cikkem, mint amaz éjjel be is jelentettem Önnek,
már akkor Jászinál feküdt, mikor mi Ignótuséknál találkoztunk [...] magasztalásom nem
Adynak, az embernek, hanem Adynak, a költőnek szól. Csupán neki. Nyomatott betű
nem arra való, hogy hirdesse, mily kedves nekem Ady, az ember is!” (AEI I. 437.)

Vér és arany
— Ady Endre újabb versei —

A Zólyomvármegyei Hírlapnak voltaképpen semmi köze sincs ahhoz a költőhöz, akinek írói arcképét akarom röviden vázolni, s hogy mégis éppen ebben a lapban írok erről a különös egyéniségről, teszem azért, mert egy meglehetősen nagy territoriumot akarok megővni sok végzetes tévedéstől. Lépten-nyomon, sajtóban és irodalmi körökben egy új irányról beszélnek, arról az irányról, mely határozottan ellenlábas a nemzeti érzésünknek, a szeretetben összpontosuló világnézetünknek, a becsületes, igaz magyarságnak és a jó ízlésnek. Dohos, kriptaszagú már az Akadémia, az irodalmi társaságok vagy 100 évvel elmaradtak, a Nemzeti Színház csak hazafiasan pattogó kukoricával táplálkodik, szóval minden művelődésünket előmozdító kulturális intézetünk és egyesületünk buta és hülye már, csak a „nyugati műveltség” szószólói „modernek”, ők az erősek, újak, hatalmasak! Ó, modernek-e a modernek? Újak-e ezek a titánocskák, hogy ne mondjam pepita, zöld emberkék! Nem kell sok könyvet átlapoznunk, nem kell a közvéleményt irányító sajtót mind felfalnunk, csak itt-ott elég belenézni, s azonnal látjuk az ő „modernségüket”. Íme, az ő hitvallásuk: a keresztény világ varázsa megszűnt, ebből a gazdag világból devalválódott az ihlet értéke, el a krisztusi tanokkal, az Isten „én” vagyok! Történet? Magyar nemzeti történet? A múltakon való lelkesülés? Hát ilyen is van? Lelkesül még valaki a múlton? De bemohosodott annak az agyveleje! Történet? Múlt? Ma! Ez a miénk! Ez az élet! A pap növeszse nagyra tokáját, forgassa szemeit, ravaszkodjon, biztosítsa be szakácsnőjének életét vagy 20 000 koronára! Vallás? Tömjénezzon, aki akar, játsszon misét, mulasson a hülye, ókori liturgiai drámán, a mi templomunk a lebuj, kávéház, szószékünk a kerek asztal! Családi tűzhely? Hát nem édesebb a hetérák festett ajka és fertőzött vérű teste? És így tovább. Ez az új modernk filozófiája! És ez a filozófia, ez az új irány sajnálatosan terpeszkedik az ízlés, az irodalom, az erkölcs rovására, ez az új irány szabja meg ma harcukat a becsület és a nemzetgyalázó munka ellen. Úgy gondolom, hogy ez a „modern irány” nálunk egy végzetes tévedésből s korunk romlottságából keletkezett. A sajátos természetű, szenvedélyes, lírai hevületű Vajda János után Kiss József új hangokat líráján, majd a kozmopolitizmusban rokona Reviczky, Komjáthy s még egynehány többé-kevésbé tehetséges költő tereli új mederbe a magyar lírai költészet folyását. Ezeknek új hangjából fejlődött ferde irányban a mai erkölcsromboló verizmus s legeslegújabbban az immár fogalommal vált „adysmus.”

Mennyire félreértették a nagy elődöket! Vajda és Reviczky költészetének nemességét ismeri az olvasóközönség, Kiss Józsefet újabban méltatták alaposan, s a mai ledér iránynak bizonyos részét neki tulajdonították. De talán Komjáthyt értették leginkább félre. Ő, ez nagyon könnyű volt! Könnyű volt a hazagyalázó, pöffeszkedő fiataloknak, mert Komjáthy a szellemi élet arisztokratáinak írt, bízott az igazság és a szeretet diadalában, maga fölül emelkedett, az erkölcsi érzékre támaszkodott, s bár nem állott a keresztény szinbolizmus alapján, mint pl. Swedenborg, mégis szívvel a szívvel tudott egyesülni, tudott hitet, becsületes érzést plántálni, de nem mérget, mint pl.: Ady Endre. Ódái úgy hatnak, mint Bethoven hangjai, mint Chopin merengései. Ady ritkán ódai, de ahol az, ott egy részen játszó cigányprimás jut eszünkbe vagy talán inkább egy besorózott cseh trombitás. Amikor tehát így félreértették a mi nagyjainkat, elmentek külföldre keresni mintákat, s találtak is — hogy Carlyl szavait idézzem — néhány trágárdalos „Kis babylon”-t. De utánoznak ők nagyokat is, pl.: Paul Verlaine-t, Leconte De Lisle-t, s ezekkel úgy bántak el, mint a mieinkkel. Félreértették a naturalista áramlatokat, az antropomorfizmus hóbortját.

hoz szegődtek, kicsi koponyájukban ez a két szó lázongott: impossibilité — impersonnalité, s mégis lázbeteg, delíriumos lantosokká, sokszor mocskos szájú kabaréfigurává változtak. Az új irodalmi evolúció hullámverése eleinte lassú volt, félve lappangott az erkölcstelen verizmus, s egyszerre, amikor már a közéletet is megmételtyezte — többnyire színházaink révén —, hirtelen támadtak egymásután a verista, naturalista, szimbolista és mindenféle ista költők. Ady Endre, kivel bővebben kívánunk foglalkozni, néhány évvel ezelőtt vonta magára néhány irodalmi ember figyelmét. Igen, néhány irodalmi ember, pajtás-újságíró figyelmét, mert a nagyközönség, a magyar olvasóközönség sohasem ismerte el költőnek, sohasem olvasta, sohasem vett róla tudomást, és nem akarok próféta lenni, de ha a Vér és arany c. új kötetének hangja mellett marad, a magyar közönség heverni hagyja írásait a könyvtárak polcain. Először a költségekkel akarok végezni. Ady könyvéről újabban sokat beszéltek, sokat írtak. Dicsérték az egekig, és lecsepülték a sárga földig. Ez azt jelenti, hogy az új iránynak vannak lelkes hívei, de úgy látszik, sokkal lelkesebbek az ellenségei. Én az utóbbiakhoz pártoltam. Egy délutáni kávézásnál három író társammal beszélgettem. Egyszerre jön egy negyedik kollégánk, leül, s egy könyvet vesz ki zsebéből.

— Ez aztán a könyv!

Rögtön ráismertünk Ady Endre Vér és arany c. verseskönyvére. Barátunk lapozni kezd a könyvben, s csakhamar szaval belőle, olyan hévvel szaval, hogy a kávéházi közönség figyelme ránk terelődött. Egy ideig senki sem szólt semmit, de végre is a szomszéd asztalnál ülő s újságjába merülő morózus úr megszólalt:

— Ugyan kérem, hallgassanak már el ezekkel a buta versekkel! S én úgy magamban igazat adtam a felfortyant úrnak, aki, mint később megtudtuk, egy előkelő pesti napilapnak a szerkesztője volt. Még aznap megvettem a könyvet, átolvastam, olykor négy-ötször is egy-egy verset, s megalkottam véleményemet.

Objektíve kívánok foglalkozni ezzel a könyvvel, melyet a Franklin Társulat adott ki, s amelynek árát a szerző 3 koronában szabta meg. Ezért a pénzért a szerző arcképét is becsátotta rendelkezésünkre. Ennek az arcképnek a kivitele, beállítása, hátterre is rávall az új irányt hirdető „pacsirta-álcsás sirály”-ra. Olyan zsánerű kép ez, mint amilyen zsánerben Hegedűs Gyulát is lefestették „Az ördög” szerepében. A szélesre mázolt háttérből egy különös fej bukkan elő. Erős, markáns vonások, sima, borotvált, de meglehetősen feldúlt arc, kimerült, beesett szemek, a mindent fitymáló, lebiggyesztett ajk és az elmaradhatatlan kusza, hosszú — haj. Valósággal ördögi arc, amolyan fiatal ördögé, de aki már nagyon is tud kísértetbe ejteni.

A könyv első ciklusa: A Halál rokona. Ez a legjobb ciklus, ebben találunk komoly és mély érzelmű verset is, ebben kevesebb van abból az erőltetett szimbolizmusból, mely miatt Ady barátai is neheztelnek. De azért szó sincs róla, bizarre ez is, mint a többi, csak egy-két verse emelkedik ki az egyhangú, unalmas átlagból. Tiszteletreméltó ebben a ciklusban az első vers Az anyám és én c., bár ebben is van néhány izléstelen vonás és hetyke nagyképűsködés. Ellenben mindjárt a második vers, a Nóta a halott szűről c., igen jellemző kinővése az új iránynak és a kanálismorálnak. A Párisban járt az Ősz címűben már hemzsegnék az Ady-féle „sokvért” szók és kifejezések (Füstös, rőzse-dalok, nyögő lombok stb.). Az egyébként szépen induló vers már a második versszaknál ellapul. A szép Egy ismerős kis fiú után ismét egy sereg kabarévers következik ilyen tónusban:

Miért az élet, miért a viadal?

A fene bánja.

A ciklus legszebb verse a Közel a temetőhöz c. Ez a vers a költő legszerencsésebb

ihletének gyümölcse, síró, rettegő félálmanak legszebb vibrálása. Mély érzelmű és Ady-nál csodálatosan nemes felfogású A Halál rokona c. vers, eleven A ködbe-fúlt hajók c., s magával ragadó a Halál a sineken és a Sírní, sírní, sírní c. komor elégia. Az első ciklus jobb alkotásai közé tartozik a Három őszi könnycsepp is, valóban szép kilenc sor ez. A többi vers itt mámoros révedezés, deliriumos félrebeszélés, élclapba sem való töff-töff prüsszögés. Az újszerű nyelv éles csikorgása sérti fülünket a második sorozatban A magyar Messiások-ban is. Itt csak egy valamire való vers van, a Gyáva Barla diák c., mely sikerült zsánerkép, szinte kirí a többiek sorából. Ebben a ciklusban Ady minden lehet, csak nem magyar. Hagymázos az ihlete, egyénisége szinte rugdalózik, tőri a korlátokat, és féktelenkedő, lapos körmondatokban hódol érzéseinek. Lépten-nyomon győtri a magyar nyelvet a furcsábbnál furcsább szóképzésekkel, idegen természetű vonzatokkal, szóösszetételekkel. Egyik versben himnuszt zeng Párisnak (ez az ő Bakony erdeje), annak a városnak, ahol oly könnyű lerészegedni, annak a városnak, mely „ember-sűrűs, gigászi vadon”, s melynek szíven kábultan fekszik a „költő”, „rejtve és szabadon”. Ez a vers a kötet leghülyébb verse. Az előbbi ciklusnál nem különb Az ős Kaján c. Rosszindulatú, csenevész versek, ostyában beadott bűzös opium valamennyi. Aki nem hiszi, olvassa el az Özvegy legények táncá-t, A Halál-árok titká-t, Az áhított csömör-t, Az alvó csók-palotá-t, valamennyi tipikus példája az új modern condottierik kanálismoráljának.

A következő sorozat tartalmát elárulja maga a cím: Mi urunk: a Pénz. Az érthetetlen szimbólum-tömkeleg ebben a négy sorban csúcsosodik ki:

Nem hallgatom (t. i. Jézus) zsoltáros ajkad,
Nem kell szép, égi birodalmad.
Selymet, pénzt akar egy leány,
Vár, vár reám.

Az éjjeli lányokkal való tobzódás, a vallás, erkölcs kigúnyolása, Áve Máriának a Hopp-Sáririval való összeegyeztetése, ez Ady Endre igazi talaja, hol trágár szellemeskedéssel dicsoíthati a vért és az aranyat; ám nem gondolja senki, hogy ez a vér meleg, hogy ez az asszony valódi kőrmöci arany, ő nem, ő hamis csengéssel játszik, s belárvázott arcába nem piros vér csap, hanem valami sárgás, nikotin folyadék, mert csak ilyennek hatása alatt írhat valaki olyan dolgokat, amilyenektől hemzseg ez a ciklus. A következő sorozatról (A Léda arany-szobra) nem akarok írni, nem pedig azért, mert lányok is olvassák ezt a lapot, és semmi kedvem sincs írni arról, hogy Ady milyen módon hűsül Léda csípőjén. Ezek a versek a Fidibusz-kabaré nótái közül valók, a magyar irodalomnak semmi köze sincs hozzájuk.

Ady Endre agyának merész kilengéseit látjuk az utolsó sorozatban is, melyben a jövőt festi, s elrikácsolja költői dicsőségének himnuszát is. Ifjú Apollónak érzi magát, de bő, magyar emlős dajkának is, aki rímes, apró szenteknek ad életet! Akinek tetszik ez a szárazdajkás szimbólum, ám tessék, aki akarja a „rim-pólyás” fiatalok közül, csak szívja be Ady „sok-vérű” szavát! Egyhangú, sivár, magyartalan, mesterkélt, ízléstelen az egész kötet, csak itt-ott látjuk a normális ész és szív igazi működését. Az utolsó ciklusban is van egy vers, talán a legszeb az egész kötetben. Íme, írom:

Az én két asszonyom
[Idézi a verset.]

Ady Endre verselési technikája is új, új annyiban, hogy nincs technikája. Amilyen merész a gondolataiban, olyan merész azoknak formálásában. Sokszor rímtelenül őrjög, máskor meg rímesen dadog érthetetlen, erőszakos szavakat; persze nehéz az ilyen gon-

dolatroncsokat formailag kicsiszolni. Nyelvének semmi bája, semmi zengzetessége, semmi ritmusa sincs, de még ereje sem. Egy embert látunk magunk előtt, ki falhoz vágta a régi szenteket, s így gondolkodott: leszek új, bizarr, szomorú; torzéletet fogok élni, s akkor észrevesznek, észre kell venniük „az új hangú tehetetlent.” Igen, tehetetlent, mert Ady Endre, ki az érzelemnélküliség jégvárából szórja szaggatott, beteges szavait, csakugyan tehetetlen, önmagát fékezni nem tudó erő, mely szeretne hatni, de csak a hasonszőrű trágárdalosok közt tud érvényesülni. Egy embert látunk magunk előtt, aki ránk akarja tukmálni a nyugati műveltséget, holott ő maga mérföldnyi távolságban áll tőle, egy embert, aki a pocsolóyából indult, és mocsárba került, habár ő ezt így nevezi: Az Értől az Óceánig. Jól mondotta valaki, hogy Ady Endre neve és költészete az újabkori magyar literatúrának legnagyobb humbugja. Mindössze azt lehet mondani, hogy Ady Endrét, aki előbbi kötetével némi sikert aratott, elvakította a pajtáskodó sajtó esztetikátlan ítélete, a romlott ízlés és a külföldi hitvány, salakos, mocsárversek pedig a legszerencsétlenebb irányba terelték. Ő már benne van, ő már csak a delíriumos félrebeszélések órájában tud tollat ragadni, hogy végig vágjon vele a valláson, erkölcsön, hazán és nemzeti multunkon; csak az a siralmas az egészben, hogy néhány részegen inspirált társa is van már, akik tovább akarják ápolni ezt a posványos talajt. Egész sereg fiatal „költő” csetlik-botlik utána, s az, ami a legszomorúbb, hírlapjaink igen tekintélyes része pártjukon van. Hosszas volna ennek az erkölcsromboló, keresztényfaló iránynak a következményeit festeni, röviden csak annyit akarok megjegyezni, hogy ideje már a magyar literatúra renaissance-át előkészíteni, ideje már, hogy a tollat kicsavarjuk a mocsárban túrkáló „nyugati” heroszoktól, ideje már, hogy a felháborodás vihara söpörje el azokat az elemeket, akiknek egyik, itt ismertetett vezére azt vallja, hogy a magyar ember csak akkor tud igazán produkálni valamit, ha előbb jól bepálinkázott. Nem lesz nehéz tönkretenni azt, amit ők részeg fővel kigondoltak, de álljon sarkára a magyar olvasóközönség, s főleg a hírlapok, folyóiratok vezetői térjenek észre, s úzzék ki maguk köréből örökre azt a tántorgó tömeget, mely csak a füstös lebujszokban érzi magát jól. Egyébiránt hiszem, hogy a fiatal magyar literatúrában most forrongó új irányok közül diadalmasan kerül ki a nemzeti irány az ő fajfenntartást célzó magasztos eszméjével, hiszem, hogy ennek az iránynak éles, robosztus tehetségű képviselői az ő viharos, erősen nemzeties érzésű hangjukkal hatalmasan fognak beleszólni a „modernnek” buja, trágár áriájú koncertjébe.

Levél Biró Lajosnak — [Érmeindszent, 1908. márc. 30.] — Visszaigazolja Biró küldeményét: „most kapom az *Echó*-t s leveledet: köszönöm”. Ady rosszindulatot lát abban, hogy Kiss József, akivel 1907 novemberében kibékült, Kosztolányival íratott a VA-ról kritikát A Hét-ben, ezért írja: „Hát te nem tudod a Kiss József dolgát? Az egész célja az volt, hogy ne rontsam el a jubileum harmóniáját. Kosztolányival íratott a kötetemről, s ráadásnak a bíráltnak csak a lírizáló végét adta le. Erre olyan komisz lettem, amilyen csak lehettem. Belemartam még a vesekőveibe is szóval s üzenettel, és otthagytam.” (AEI I. 285–86.)

Budapesti Szemle 1908. máj.; 134. köt. 311–15. — Értesítő — — 6 —

Vér és arany. Újabb versek, írta Ady Endre.
Budapest. Franklin Társulat, 1908. Ára 3 korona.

A francia Akadémia ezelőtt néhány évvel (1897. november 18.) egy addig kevésbé ismert költőt (M. Ferdinand Gregh) A gyermekkor hajléka című kötetének ítélte a kitűzött jutalom felé. Az előadó szerint „a szerző ahhoz a fiatal iskolához tartozik, mely mos-

tanában sokat bajlódik a francia költészet reformálásával. Különösnek látszhatik, s alig hihető, hogy reformálásra volna szüksége annak a költészetnek, mely korunkban annyi mesterművet teremtett, s hogy végképp tökéletlenek volnának azok az eszközök, melyeket elegendőnek talált és használt Lamartine, De Vigny, Musset, Victor Hugo és Leconte de Lisle. Különösen a versek szerkezetét támadják. Simábbat, változatosabbat, különösebbet kívánnak. Nem kell a rímek váltakozása, sőt, sokszor rím se kell, mérték se kell. Színes, hangzatos, káprázatos kifejezésekért gyötrik a nyelvet. Afféle csapongó zenét üzenek vele, mely legfőleg benyomásokat ébreszt, ahelyett, hogy eszméket fejezne ki. Úgy látszik, mai nap senki sem elégszik meg a maga mesterségével. A zenészek metafizikát akarnak csinálni hangjegyekkel, a költők szimfóniákat szavakkal.”

Az a reformálási vágy és forrongás, melyről a fentebbi sorok szólnak, kezd divatba jönni a mi költészetünkben is. Ezt hirdeti fennen Ady Endrének Vér és arany különös címmel megjelent verskötete. Hirdeti egész mivoltával, s megpecsételi a hírlapokban róla megjelent magasztaló ismertetésekkel. Egyik ismertetője úgy vélekedik, hogy „Ady Endre új isteneknek gyűjt tőmjént, és a kegyetlen bálványokat, az aranyborjút őrző tánccal keringi körül. Agyán ragyogó sorozatban villannak el az élet kinematograf-képei egy lírikus intuíció önkívületében. Különös, sejtető szavaival mondani semmit sem akar, csupán képzeletünket izgatja... Éter injektiót ad a képzeletnek... A mi náboblelkű fajtánk őbenne egy erős, eredeti, új költőt szült meg”.

Nem tévedünk, ha azt mondjuk, hogy ez az ismertetés Ady Endre költészetének „képére és hasonlatosságára” teremődött.

A másik úgy vélekedik, hogy „ebben a kemény magyar koponyában csodálatos keveredésben forrnak együtt az őskeleti, atavisztikus képzetek, ezer év előtti ázsiai létünknek homályos, ezer év óta szunnyadó emlékei s a Nyugat legfrissebb, legfiatalabb kultúreszméi. A magyar lélek ősi tragédiájának, az ázsiai eredet s az európai világelfogás kiegyenlítésére való törekvésnek egyik jelene folyik le szemünk előtt ennek a költőnek az elénkbe tárt lelkeben”.

Nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy ennek a nagyméretű körvonalazásnak igaz volta Ady Endre költeményeivel a legtávolabbról sem bizonyítható, s hogy az ilyen fajta ismertetések nem elfogulatlan ítélet szüleményei, hanem jóindulatú dobverések.

Szívesen adózunk elismeréssel Ady Endre költészetében minden kis morzsának, melyet abban elismerésre méltónak találunk. De zavaros tengerből nehéz kihalászni egy piciny gyöngyöt. Ő nem jelenik meg a maga egyszerű őszinteségében. Szenvelgés köpenyét ölti magára. Szemkápráztató, cifra burokba takarózik. Ahhoz van alkalmazva versköltésnek már a címe is: Vér és arany. Miért vér és miért arany? Erre kielégítő feleletet egész gyűjteményének se hangja, se tartalma, se iránya nem nyújt. Azt mondhatja ő s mondja némely ismertetője: találjuk el magunk, mert éppen abban áll az ő költészetének titokzatos érdeme. Sőt bájos volta, hogy az olvasóra bízza tetszés szerint kihelyezni a versekből az azokba elrejtett értelmet. Igen! de mi nem fejtegetni, nem találgatni, de tisztán érteni, érezni, gyönyörködni akarunk a műsza ajándékában.

A költemények külön című szakaszokba vannak osztva, amit nem tett szükségessé a tartalom különfélesége. Az ily keretekbe foglalt költemények tartalma különben is alig van valami vonatkozással a címre, legfőleg annyi, hogy minden szakasza hoz egy költeményt, mely a szakasz nevét viseli. Ebben is a keresettség vonására ismerünk. Íme: 1. A Halál rokona. 2. A magyar Messiások. 3. Az ős Kaján. 4. Mi urunk: a Pénz. 5. A Léda arany-szobra. 6. A Holnap elébe.

Nehéz kivenni költészetének magvát, irányát, szellemét. Mintha valami borongás vagy

keserűség áradna el rajta. De annak mélységét, őszinte közvetlenségét nem látni tisztán a reájok borított tarka leplek alatt. Nem a meghatott szív egyszerű, természetes nyelve beszél, hanem a különlegest kereső mesterkedés körmönfont kifejezései, zilált képei. Ezeknek előszeretete gyakran torzításig ragadja. S nehéz vagy éppen lehetetlen eltalálni, hogy a torz vonások alatt voltaképpen mi rejlik. Olvassa el bárki a Fekete Hold éjszakáján című verset a 159. lapon vagy az azután következő Mária és Veronika címűt, talál-e abban valamit, amit ésszel felfoghat, szívvel megérezhet? Mind a kettő A Léda arany-szobra című szakaszban van, amely szakasz, mint homályosan sejthetni, valamely elmúlt, vagy meglevő szerelmi érzelem tükre akar lenni. A Léda arany-szobra így kezdődik, szépen és érthetően:

Csaló játékba sohse fognál,
Aranyba öntve mosolyognál
Az ágyam előtt.

S így végződik:

S mikor az élet nagyon fájna,
Két hús csipőd lehútné áldva
Forró homlokom.

Ki gondol olyat, hogy a nő hús (?) csipőjével hűti le a szerelmes férfi homlokát? Gondolni is valami, hát még cselekedni? Mily természetű az az alkotási mód, mely Ady Endre költeményeinek szinte jellemző vonása: mutassa a sok közül a következő rövid vers, melynek címe Csak egy perc (115. lap):

[Idézi a verset.]

Nem mondjuk, hogy: ex uno disce omnes; de bizony sok részben mondható. Ki fog az ilyenekben gyönyörködni? Ki fogja fölfedezni bennök a rejtett szépségeket? Azt írja egyik ismertetője, hogy ahhoz minél több intelligens, kipallérozott lelkű, finom idegű olvasó kell; azok fognak aztán gyönyörködni a szerző „titokzatos ingerű, komplex egyéniségében, melyben Kelet tunya mámora, atavisztikus elbűsülása megkapóan ölelkezik a nyugati kultúráért szomjuzásával, mindig a Holnap felé lendülésével!” Szeretnők látni azt a „finom idegű”, elfogulatlan s józan ítéletű és ízlésű olvasót, aki a fentebb bemutatott versben és hasonló társaiban az ismertető által ígért gyönyört megtalálja.

Ott, ahol közelebb tér önmagához s a természethez, s nem akar erőnek erejével bizarr lenni, nem egy szép költeménnyel gazdagítja gyűjteményét. Ilyen mindegyik szakaszban akad néhány. Ezek mutatják, hogy mégis költő áll előttünk, akinek tagadhatatlan tehetsége forrásban van, s tapogatódzik érvényesülésének legalkalmasabb formái után.

Előnyül tudják be, s eredetiségnek számítják, hogy a verselés megszokott technikáján és formáin túlteszi magát. Hogy vers-alkat, mérték, rím nála nem fontos; hogy tárgyai választásában is eltér a rendestől; szóval, hogy formában, kifejezésben, tartalomban egy új korszak hajnalodását jelzi lírai költészetünk mezején. Mi ezt a hajnalodást eltévelyedésnek látjuk. Ez idő szerint még csak az a szecesszió mutatkozik abban, mely a festészetben sáfrányszínű embereket, zöld és kékszínű ebeket alkot, az építészetben pedig oly épületeket, melyeken hiányzik az arányosság, az összhang és a célszerűség. Hát jól van! Hát legyen szeszélyes, könnyen alkalmazható a lírai zengés formátlansága. Vegye gondjai alá szubjektív csicsergés vagy föllengzés helyett a való élet nyersebb küzdelmeit: a gyárak füstjét és „rabszolgáit”, a munkások törekvését, a nép nyomorát stb. De egyet kívánunk tőlük: azt, hogy a régi nyomok elhagyásával az új téren, új formában is éreztessék velünk, mindnyájunkkal, a valódi költészet varázsát.

Félő, hogy ez a szecessziós példa, melyet több oldalról oly hangosan magasztalnak, ragadós lesz. Sőt, talán már ragadós is. Íme Erdős René, aki nemrég a hús és vér gyönyöreinek világos, leplezetlen éneklője volt, már kezdi vagy folytatja. Hangok című költeményében (egy lap tárcájában) úgy képzei, hogy felette a szerencse és szerencsétlenség hangok alakjában lebeg, fekete, vérvörös, fejez hangok. Egy része így szól:

„Az éjszakában feltámadnak a hangok, forró, szikrázó, vérvörös hangok, piros nyelvű, hegyes fülű, fekete pikkelyes koboldok, táncos manók és libegő lidércek hozzák magukkal valami forró tüzzel, vérrel, kénnel lobogó mélységből a vérnek. S fölsikoltanak a hangok lázas, lobogó sikoltással: »Evoé! tiéd az élet!« S rá kórusban visszariad a villogó szemű csapat: Evoé! tiéd az élet.”

A kegyes olvasóra bízunk s bízza a szerző is, hogy ezeket a szavakat tetszése szerint hosszabb vagy rövidebb sorokba szabdalja, s higgye vagy hitesse el azután, hogy akkor ez költői formának, versnek tekinthető.

Ily levegői harmónia vezet-e hát bennünket új ösvényeken a Parnasszus felé? Creadat judaeus Appella.

Levél Fenyő Miksának — [Érindszent, 1908. máj. 7.] — Ismételten sürgeti a Ny kritikáját a VA-ról, szemrehányást tesz miatta Fenyőnek: „Most arra kérem különösen még, hogy írjon a jövő számban a kötetemről a *Nyugat*. A B. H.-ból úgy látom, hogy a B. Szemle megint belém gázolt. Sohse voltam érzékenyebb, mint most betegen. Nagy kedvem volna pofozkodni, ha valamivel erősebb volnék. De úgy komolyan, igazi pofonokkal. Kérem a *Nyugat*-ot, ne engedjen engem latrok prédájának. Ha egészséges volnék, magam rugdosnék szét a piszkos állatok között.” (AEI I. 293–94.)

Levél Osvát Ernőnek — [Párizs, 1908. jún. 13.] — E levélben is az elmaradt Ny-kritikát kéri számon: „(Mi lesz az Ady-kritikával?)” (AEI I. 298.)

Pester Lloyd 1909. febr. 7.; LVI. évf. 32. sz. 22–23. — Ernst Goth

Endre Ady

In Ungarn gibt es nun wieder eine literarische Bewegung. Hinter den Männern, die man noch gestern die „junge Garde“ nannte, ist eine neue Jugend entstanden, die ungestüm und kampfbereit ihren Platz an der Sonne fordert, gegen alle Tradition Sturm läuft und ehrwürdige Autoritäten frech am grauen Bart zupft. Die braven Literaturgenossen aber vergessen, dass auch sie einmal jung und frech gewesen, sehen in der lebens- und schaffensdurstigen Schar rohe Vandalen und in ihren Schriften das Sodom und Gomorra aller Literatur. Hüben und drüben setzt es spitze Worte und erbitterte Polemik und wer fähig ist, auch in der Gegenwart schon Geschichte zu sehen, der sieht bereits einen neuen Abschnitt in künftigen Literaturgeschichten, der von diesem Geplänkel erzählen wird. In diesem Abschnitte wird wiederholt der Name eines lyrischen Dichters genannt werden, der, wiewohl selbst mitnichten ein Kämpfer, doch die unmittelbare Veranlassung, den Ausgangspunkt der Fehde bildet. Dieser Dichter ist Endre Ady. Man kennt ihn schon seit Jahren. Er lebte zumeist in Paris und sandte von dort journalistische, novellistische, namentlich aber lyrische Beiträge an das „Budapesti Napló“, dessen damaligem Chefredakteur Josef Vészi es unvergessen bleibt, Adys Begabung als Erster erkannt und gefördert zu haben. Man las ihn, aber man ging an ihm vorbei. Nur manchmal erregte ein Wort, eine Wendung von bizarrer Kühnheit Aufmerksamkeit und natürlich auch Spott. In kur-

zen Abständen erschienen seine Gedichte auch in Buchform. Die Zahl jener wuchs, die ein Ohr für den neuen Ton hatten, der hier laut wurde. Die erregt und begierig hinter dieser eigentümlichen, durchaus neuen Verquickung von müder Dekadenz und ungeberdig wildem Ungartum, von Innigkeit und Brutalität das Ringen einer starken selbstherrlichen Dichterkraft witterten. Als sein vorletzter Band „Vér és arany“ („Blut und Gold“) erschien, durfte man bereits von einer Adygemeinde sprechen, die in ihm den Anbruch einer neuen ungarischen Lyrik feierte. Im Zeichen seiner Kunst, die nun vielen der poetische Ausdruck der nach Ungarn verpflanzten, an europäischen Kulturen gesättigten modernen Seele schien, sammelte sich ein junger Dichterkreis, der sich siegesbewusst als Männer des „Morgen“ („A holnaposok“) und alles Gestrige als wertlose Makulatur bezeichnete. Gereizt und ihrer Mission als „Hüter heiliger Traditionen“ eingedenk, erhoben sich nun die Männer des „Gestern“ gegen die Jünglinge des „Morgen“ und da ihnen Ady als der Urheber all dessen erschien, was sie Wahnwitz und Verschrobenheit nannten, so richtete sich ihre Gegenwehr gegen ihn, obgleich nicht er der Angreifer gewesen.

Doch als der Eigenwilligste und Begabteste musste er den verdienten Herren, die über gelehrten Nachprüfungen finnischer Wortstämme im Königsberger Fragment und ähnlichen Bemühungen grau und lebensfremd geworden waren, ein Dorn im Auge und namentlich ein Aergernis im Ohre sein. Seine Sprache war nicht ihre Sprache und wurde rasch als „nicht ungarisch“ erklärt. Nichts war natürlicher. Denn niemand hat in diesem Lande je solches Ungarisch geschrieben, noch weniger in solchem Ungarisch gedichtet. Das war nicht mehr der bekannte und abgegriffene Formenschatz verspäteter Petöfi- und Arany-Nachahmer, der für Freiheits-, Trink- und Liebeslieder so bequeme fertige Clichés bot. Das war eine Sprache, die sich ihre Elemente bald aus dem mythischen Urborn östlicher Urheimat, bald aus der Realistik des Alltags, aus der Skepsis und Frivolität des Kaffeehausgesprächs, aus der Trivialität der Vorstadt, dann wieder aus der erhabenen Feierlichkeit der Psalmen, namentlich aber aus der wortbildnerischen Kraft einer unendlich differenzierten, von Ekstasen und Schmerzen durchwühlten, modernen Psyche holte. Eine Sprache, die für Stimmungen und Träume, wie sie jeder höher geartete Mensch unserer Zeit quälend und stumm empfand, in Bildern und Wendungen den erlösenden Ausdruck fand, der oft im ersten Augenblick verblüffte und dessen suggestive Kraft im nächsten bezwingen musste. Es lebt in Ady etwas von der prachtvollen sprachlichen Prägnanz Peter Altenbergs. Er hat Worte von unfehlbarer Treffsicherheit, Worte, vor denen sich Tiefen öffnen, Worte, die blitzartig in Dunkelheiten des Gefühls hineinleuchten. (Beispiele, die nottäten, drängen sich in die Feder. Doch lässt sich Wortkunst in fremder Sprache wiedergeben? Auch die sorgfältigst übersetzte Lyrik bleibt eine tote Kunstblume.) Dass bei so unbedenklicher Bereicherung der Sprache vieles bizarr, selbst grotesk wirkte und zum Widerspruch reizte, war sehr erklärlich. Umso erklärlicher, als Ady oftmals auch das Wort nicht rein begriffsmässig, sondern musikalisch, als Stimmungsbehelf verwendet, wie Verlaine, Baudelaire, Mallarmé es taten. Aber in dieser Sprache entstanden dann Gedichte von einer Gefühlseindringlichkeit und einer Plastik, die für Momente auch die Gegner verstummen liess. Und in solchen Momenten schienen sie sich — gewohnt, „Parallelen“ zu ziehen — auf adäquate Erscheinungen der Literaturgeschichte zu besinnen. Die Sprache war am Ende doch bloss Form. Und wie hätte — so fragten sich wohl etliche — die Sprache Petöfis oder Arany etwa auf Kőlcsey gewirkt?

Man liess ein wuchtigeres Geschütz auffahren; schleuderte Ady den Vorwurf der — vaterlandslösigkeit entgegen. Er sei kein Ungar, hiess es, er verbreite „verderblichen“ Kosmopolitismus, sein Denken und Fühlen habe hier keine Heimat. Ignotus hat zu

Weihnachten an dieser Stelle ausgeführt, wie sich hinter den Forderungen des poetischen Chauvinismus stets verkappte Rückständigkeit und die Unfähigkeit verbirgt, Entwicklungen zu sehen und zu begreifen. Auch der Begriff nationaler Volkstümlichkeit ist Wandlungen unterworfen. Und das Nationalempfinden Adys, des Sohnes einer friedlichen, kulturbeflissenen, von Weltproblemen erfüllten Zeit, in der Eilzugsverbindungen und Telegraphenleitungen auch den spezifisch ungarischen Gesichtskreis unendlich weiteten, kann nicht mehr dasselbe sein, wie jenes Petőfis, der nie über die Grenze gekommen war und den Säbel nie abgeschnallt hatte. Adys Ungartum ist nur ungleich differenzierter, ungleich intellektueller, doch um nichts schwächer. Es ist das Ungartum eines aus höhergearteten westlichen Kulturen halb unwillig, aber einem unzählbaren Drange folgend immer wieder Heimkehrenden, der dieses Land mit seiner Rückständigkeit, mit seinen schwärmerischen Zukunftswünschen, seiner sorglosen Gegenwart, seinem pathetischen Stolz auf versunkene Grösse („Balladen, Balladen will man hier“ — ruft er einmal), seinem Leichtsinn und seiner Traurigkeit liebt, weil er mit dem Bewusstsein des Fluches, ein Enkel zu sein, hier wurzelt, weil hier um alte Dächer kostbare Jugenderinnerungen schweben. Das Ungartum eines, der sich dann, heimgekehrt, doch immer wieder hinaus, nach dem Westen, nach Paris sehnt, nicht mit der Sehnsucht nach geistig wertvoller Umgebung, sondern nur instinktmässig, mit dem brennenden Verlangen nach dem Rausch der Fremde, der wunderbar erregenden Mystik des Unbekannten. In keinem der vielen Gedichte, die von dieser hilflosen Wurzelhaftigkeit und dieser Unruhe sprechen, tritt die ganze Eigenart dieses im Westen heimischen Urmagyaren mit so naiver Ehrlichkeit zu Tage, wie in jenem, das mit den Worten anhebt: „Páris az én Bakonyom“ ... („Paris ist mein Bakonyerwald“ ...) Und in einem anderen, das auch seinen besten beigezählt werden muss („Az ós Kaján“), schildert er sein Ringen mit dem Dämon der tollen Leidenschaftlichkeit, des altungarisch wüsten Zechens, dem Dämon, der ihm den ewigen Fluch Ungarns bebeutet und der auch ihn immer wieder bezwingt und unter den Tisch trinkt. In einer anderen Vision besucht ihn Csokonai und er begrüsst ihn voll Freude, Einen von seiner Art zu sehen, Einen, der dies Land schmähen durfte und doch ein guter Ungar war. Dann wieder singt er von Ungarn: Salziger sind hier die Tränen, schmerzlicher die Schmerzen; der Messias dieses Landes, er wird ein tausendfacher Messias sein. Und einmal fragt er, sich stolz gegen seine Kritiker wendend: Ich bin kein Ungar? Die herz hafte Vaterlands liebe Petőfis und der heilige Zorn Berzsenyis blitzt ihm da aus den Augen.

Doch im Bilde seines Schaffens geben Gedichte dieser Art nur den Hintergrund ab. Im Vordergrund stehen die drei Gewalten, die sein ganzes Sein beherrschen und die den Mittelpunkt seiner Natur bilden, von dem aus er um den Sinn des Lebens ringt: Der Taumel, der Tod und Gott. Er sucht den Taumel, den Genuss, die Höhen des Selbstvergessens. Unter „dem Lebensbaum“ sieht er mit geballten Fäusten zu den roten Früchten empor, die er nicht erreicht, da er ewig im Staube liegen bleibt, er, dem tausend gastliche Gestade winken und der ewig am Ufer umherirrt, weil sattes, zum Genusse unfähiges Philistertum auf dem Golde sitzt, das ihm die Freiheit, die Schönheit, das Leben bedeuten konnte. („A mi urunk: a Pénz.“) Den Taumel findet er nur an den Lippen seiner Leda. Er liebt sie mit einer wilden, verzehrenden, ekstatischen Liebe und er vergleicht diese Liebe, die fast nur noch Erotik ist, mit einem Schiffe, das auf dem toten Meere seiner Seele dahinzieht — weiche Frauenarme sind seine Ruder — und das dort versinken wird. Manchmal ergeht sich sein Liebesverlangen in weiten Visionen. Er sieht den Palast, wo in tausend Gemächern dürstend all die Frauen ruhen, die er je begehrt — und er muss zähneklappernd und küsselos von dannen ziehen. Es gibt wenige Gedichte, in denen das polygame männliche

Empfinden so starke Wildkraft gewänne. Auf dem Gipfel des Genusses, inmitten jauchzender Ekstasen fühlt er dann die gespenstische Nähe des Todes. Diese Nachbarschaft von höchster Lebensfreude und Vernichtungsgrauen zieht sich als physiologisch eigenartiges Motiv durch die ganze moderne Dichtung. Bei Schnitzler erscheint es am häufigsten und es wurzelt wohl in der ewig reflektierenden Skepsis des modernen Menschen, dem sich der Gedanke an die Vergänglichkeit, an das Seltsame, Zufällige, Unerklärliche des Daseins einem Schatten gleich auch auf die sonnigsten Stunden breitet. Und diese ewig gefühlte Nähe benimmt dem Tod in der Dichtung Adys alles Grauen. Er liebt ihn, er fühlt sich ihm verwandt („Én a Halál rokona vagyok”), er umschliesst alles Sterbende, Müde, Welkende mit weicher Zärtlichkeit. Strebens- und lebensmüde zählt er sich dann oft selbst zu den Gezeichneten, deren Weg bald abwärts führt und dann hat er Stunden einer weihvollen Gottergebenheit und einer Andacht, die von aller Kirchenfrömmigkeit ebenso weit entfernt ist, wie etwa die biblisch prophetischen Gottanrufungen des Zarathustradichters. Namentlich sein jüngster Band („Az Illés szekerén”) bringt eine volle Garbe solcher Gesänge, voll brünstigen Flehens nach Ruhe, Frieden und Ergebenheit der Seele.

Man ist, wenn man derart die Themen im Werke eines Lyrikers kennzeichnen will, in derselben Lage, als wolle man die Schönheit einer Sinfonie dadurch begreifbar machen, dass man einzelne ihrer Motive in Worten — in Worten, die nicht die kleinste Melodie vermitteln können — zu schildern versucht. Die Feinheiten, die geistvollen und stimmungsgewaltigen Reize der Instrumentation, hier der oft ergreifende Zauber von Adys Wortkunst, der Sinn, die Kraft, die Tiefe seines Wollens, die Weite seines Phantasiefluges — all das kann nur genannt und nicht auch erfasst, geformt, dargestellt werden, wo ein Anführen von Beispielen sich durch die fremde Sprache verbietet.

Aber allen, die für den künstlerischen Ausdruck unserer Tage Sinn und Liebe haben, sei die Lektüre dieses Dichters ans Herz gelegt, dessen Wert vom Literatengezänke, das sich um ihn erhob, nicht berührt wird. Er wird zurzeit in beiden Lagern falsch eingeschätzt. Jene, die in ihm eine Verirrung der Zeit sehen, irren ebenso wie die anderen, die ihm höchsten Ruhm und weite Volkstümlichkeit prophezeien. Volkstümlich wird Ady in seiner nervösen Zerrissenheit, seiner sprunghaften Nervosität, seinem Raffinement, seiner Ungebärdigkeit nie werden. Doch in seinen Liedern gewinnt manches Worte, was in leise gleitendem Traum, in vorbeiziehender Gefühlsdämmerung irgend einmal durch die Seele aller empfindsamen Menschen von heute geschwebt ist. Und so wird sein Publikum stets ein kleines, aber es wird das beste sein.

[*Ady Endre*

Ismét színre lépett egy irodalmi mozgalom Magyarországon. A még tegnap „ifjú gárdának” mondott férfiak mögött megjelent az új ifjúság, és szilajon meg harci kedvvel követeli a maga helyét a nap alatt, szembeszáll mindenféle hagyománnyal, és arcátlanul megcibálja a tiszteletre méltó tekintélyek ősz szakállát. Az irodalom derék aggastyánjai elefelejtik, hogy valaha ők is voltak fiatalok meg arcátlanok; ezt az életre és alkotásra szomjazó csapatot durva vandáloknak, írásaikat pedig irodalmi Szodomának és Gomorrának tartják. Mindkét oldalon éles szavakat és elkeseredett polemiát hallani. Aki képes rá, hogy a jelenben is fölismerje a történelmet, az látja már a még megírandó irodalomtörténeteknek azt az új fejezetét, amely erről a küzdelemről fog regélni. Ebben a fejezetben előfordul majd egy lírai költő neve, aki ugyan semmiképpen sem harcos egyéniség, a viszály közvetlen előidézője és kiindulópontja mégis ő. Ez a költő *Ady Endre*. Évek óta ismerjük őt. Többnyire Párizsban élt, onnan küldte cikkeit, novelláit, főképpen pedig verseit a „Bu-

dapesti Napló"-nak. A lap akkori főszerkesztője, Vészi József múlthatatlan érdeme, hogy elsőként ismerte föl Ady tehetségét, és nyújtott neki támogatást. Olvasták Ady verseit, de elsiklottak fölöttük. Ám gyakran egy szó, egy bizarrul merész fordulat figyelmet keltett, és persze okot adott a gúnyolódásra is. Versei rövid időközökben kötetekben is megjelentek. Nőtt azok száma, akiknek erre az itt fölhangzó új zenére fülük volt. Akik a fáradt dekadencia és a csillapíthatatlanul vad magyarság, a bensőség és a brutalitás e sajátos és egészen új összefonódása mögött izgatottan és mohón szimatolták meg egy izmos és szuverén költői erő vívódásait. Amikor megjelent utolsó előtti kötete, a „Vér és arany”, már joggal beszélhettünk az Ady-rajongók táboráról, amely az új magyar líra úttörőjét ünnepelte a költőben. Néhány fiatal költő, akik magukat győzelmük biztos tudatában a „holnaposok”-nak nevezték, és minden tegnapit értéktelen szemétként vetettek el, Ady művészetében talált egymásra; ez a művészet pedig sokak szemében a magyar földre plántált és az európai kultúrával eltelt modern lélek költői kifejezésének számított. A „holnap” ifjaival szemben bosszúsán és a „szent hagyomány őrzőinek” küldetéstudatával léptek föl a „tegnap” emberei; mivel ők Adyban látták minden eszelősség és hóbort okozóját, védekezésük ellene irányult, noha nem ő volt a támadó.

De a legmakacsabbként és a leghetetségesebbként éppen Ady lett szálla e tiszteletre méltó urak szemében, jobban mondvá bosszantó név a fülében, nekik, akik a Königsbergi Töredék finnugor eredetű szótöveinek tudós vizsgálatában és más efélékben öszültek meg és váltak életidegenné. Ady nyelve nem volt azonos az övékkel, hát sietve „magyartalan-nak” kiáltották ki. Mi sem természetesebb. Hiszen eddig senki sem írt ebben az országban így magyarul, még kevésbé írt verset ilyen magyar nyelven. Ez már nem a megkésett Petőfi- és Arany-utánzók jól ismert és elkoptatott formakincse volt, amely kényelmes és kész kli-sékkal szolgált a szabadságról, a borról és a szerelemről énekelt dalokhoz. Olyan nyelv volt ez, amely alkotóelemeit egyszer a keleti óshaza mitikus ósforrásából, máskor a hétköznapi realitásból, a kávéházi társalgás szkepsziséből és frivolságából, a külvárosok triviális szó-használatából, megint máskor a zoltárok emelkedett ünnepélyességéből, mindenekelőtt pedig egyvégtelenül differenciált, eksztázisok és fájdalmaik közt vergődő modern lélek szó-teremtő erejéből merítette. Képek és fordulatok által kifejezéseket talált ez a nyelv azokra a hangulatokra és álmokra, amelyeket korunkban minden színvonalas ember megszenved és némán átérez; a kifejezés pedig gyakorta elképeszt bennünket az első pillanatban, hogy a következőben aztán szuggesztív erejével diadalmaszkodjék rajtunk. Van Adyban valami a Peter Altenberg pompás nyelvi tömörségéből. Tévedhetetlen pontosságú szavai vannak, szavak, amelyek mélységeket tárnak föl és villámfénnyel világítanak be az érzelmek homályába. (Példákat kellene idéznünk. Vissza lehet-e azonban adni idegen nyelven a szó művészetét? Még a leggondosabban fordított líra is élettelen művirág.) Nagyon is érthető, hogy a nyelv ilyen aggálytalan gazdagítása során sokminden bizarrnak, sőt groteszknak tűnt, és ellentmondásra ingerelt. Annál inkább, mivel Ady a szavakat gyakran nem tisztán fogalmitag, hanem zeneileg mint hangulatkelteket alkalmazza, ahogy Verlaine, Baudelaire és Mallarmé is. Ennek a nyelvnek segítségével aztán olyan érzelmi telítettségű és olyan plaszticitású versek születnek, amelyeknek hallatán percekre elnémulnak még az ellenfelek is. Ilyenkor – mivel megszokták, hogy „megfeleléseket” keressenek – eszükbe jutnak az irodalomtörténet hasonló jelenségei. Végülis a nyelv csupán forma. Hogyan hatott volna – tették föl maguknak a kérdést némelyek – Petőfi vagy Arany nyelve mondjuk Kölcseyre?

Komolyabb fegyvert kellett bevetni: a hazátlanság vádját szegtezték Adynak. Nem igaz magyar ő, „romboló” kozmopolitizmust terjeszt, gondolataiban és érzéseiben nincs helye a hazának. Karácsonykor Ignóus mutatta ki e hasábkon, hogy az irodalmi sovinizmus

követelései mögött mindig álcázott maradiság, a fejlődés fölismerésének és megértésének képtelensége húzódik meg. A nemzet és a népiesség fogalma is szükségképpen változik. Ady, egy békés, kultúrára törekvő, a világ problémáin gondolkodó korszak gyermeke, olyan koré, amikor a gyorsvonatok és a sürgönydrótok a sajátosan magyar látókört is végletlenül kitágították, nem táplálhat már olyan nemzeti érzelmeket, mint amilyenek Petőfiéi voltak, azé a Petőfié, aki soha nem lépte át az ország határait, és a kardját sem csatolta le soha. Ady magyarsága hasonlíthatatlanul differenciáltabb, hasonlíthatatlanul intellektuálisabb, de semmivel sem gyöngébb. A magasabbrendű nyugati kultúrából részint kedve ellenére, de egy leküzdehetetlen vágynak engedelmessé válva újból és újból hazatérőnek magyarsága ez. Azé, aki szereti ezt az országot elmaradottságával, a jövőt illető rajongó vágyaival, gondtalan jelenével, hajdani nagyságát hangoztató patetikus büszkeségével („balladát akar, balladát, balladát” – mondja egy helyütt), könnyelműségével és szomorúságával együtt, mert itt ifjúságának drága emlékei lengik körül a régi háztetőket. Olyannak a magyarsága ez, aki, miután hazatért, újra elvágyni Nyugatra, Párizsba; nem a szellemileg értékeesebb környezet utáni vággyal, hanem csupán ösztönösen, az idegen mámorok, az ismeretlen csodásan izgató misztikuma iránti égő vágyakozással. Sok verse beszél erről a tehetetlen begyökerezettségéről és erről a nyugtalanságról, de egyikben sem nyilvánul meg olyan naiv becületességgel ennek a Nyugaton otthonos ősmagyarnak egész valója, mint abban a költeményben, amelynek a címe: „Páris, az én Bakonyom”. Egy másikban pedig, amely a legjobbak közé tartozik („Az ős Kaján”), a féktelen iszákosság ősi magyar démonával folytatott küzdelmét írja le, azzal a démonnal, aki az ő szemében Magyarország örök átka, aki őt is minduntalan legyőzi és asztal alá issza. Egy másik víziójában Csokonai látogatja meg, örömmel üdvözlí őt, hogy lát valakit a maga fajtájából, olyat, aki szidalmazta ezt az országot, de mégis jó magyar volt. Aztán megint Magyarországról énekel Ady: sósabbak itt a könnyek, fájdalmasabbak a fájdalmak; ennek az országnak Messiásaként ezerszeres Messiás lesz belőle. Azt kérdezi egyszer büszkén a bírálótól: Én nem vagyok magyar? Petőfi forró hazaszeretete és Berzsenyi haragja villámlik a szemében.

Alkotásainak összképét tekintve azonban az ilyen versek csak a háttérter adják. Az a három hatalom áll az előtérben, amelyek egész valója fölött uralkodnak, és az élet értelmét lázasan kutató egyéniségének középpontját alkotják: a mámor, a halál és az Isten. Keresi a mámort, az élvezetet, az önfeladás magasát. Ökolbe szorított kézzel tekint föl az „Élet-fa” alól a piros gyümölcsökre, nem éri el őket, mert örökre a porba tiportan fog maradni, ő, aki felé ezer barátságos part int hívogatón, de neki örökké a tengerszélien kell bolyongani, mert a jóllakott, az élvezetekre képtelen filiszterség ül az aranyon, amely neki a szabadságot, a szépséget, az életet jelentené („Mi urunk: a Pénz”). Csak Lédája aijkán találja meg a mámort. Vad, émsztő, eksztatikus szerelemmel szereti őt, szerelmét pedig, amely csaknem kizárólag erotika, lelkének holt tengeren sikló csónakhoz hasonlítja – evezőji puha asszonykarok –, és ez a csónak ott el is fog süllyedni. Szerelmévkája gyakran nagyszabású víziókban tör felszínre. Palotát lát, ahol ezernyi szobában szomjas asszonyok pihegnek, és ő mindegyiket kívánja – mégis vacogva és csóktalanul kell távoznia. Kevés olyan vers akad, amelyben a poligám férfi érzései ilyen szilaj erővel nyilatkoznak meg. Az élvezet csúcsán, az ujjongó eksztázis közepette megérzi a halál kísérteties közelségét. A legmagasabbrendű életösztönnek és a megsemmisülés borzongásának ez a közeli szomszédsága sajátos lélektani motívumként húzódik végig az egész modern irodalmon. Schnitzlernél jelenik meg a leggyakrabban, és bizonyára a modern ember folyvást reflektáló szkepszisében gyökerezik, mivel számára az elmúlásnak, a lét különösségének, esetlegességének, megmagyarázhatatlanságának tudata folyvást árnyékot vet a legnapuga-

rasabb órákra is. Ez a szüntelenül átértett közelség elveszi a halál borzalmasságát Ady költészetében. Ady szereti a halált, rokonának érzi magát („Én a Halál rokona vagyok”), gyöngéd szeretettel ölel magához minden halandót, fáradtat, hervadót. Belefáradva a küzdelembe és az életbe, saját magát is gyakran számítja azok közé, akiknek útja hamarosan lefelé visz; másszor pedig olyan megszentelt istenimádat és áhítat óráit éli meg, amelyek az egyházi értelemben vett jámborságtól éppoly messze vannak, mint a Zarathusztra költőjének biblikus-prófétai hivatkozásai Istenre. Különösen a legutóbbi kötete („Az Illés szerén”) szolgál ilyen költemények garmadával, tele buzgó könyörgéssel a nyugalomért, a békéért és a lelki alázatért.

Ha egy lírikus alkotásainak témáit ily módon jellemezni akarjuk, ugyanolyan helyzetben vagyunk, mintha egy szimfónia szépségét próbálnánk azáltal érzékeltetni, hogy szavakkal kísérreljük meg leírni egyes motívumait – szavakkal, amelyek a legegyszerűbb melódiát sem képesek megszólaltatni. A hangszerelés finomságai, szellemes és hangulatgazdag bája, jelen esetben Ady nyelvművészetének megragadó varázsa, szándékainak tartalma, ereje és mélysége, szárnyaló fantáziájának végtelensége – minderről csupán beszélni lehet, viszont megragadni, megformálni, ábrázolni nem, ha az idegen nyelv lehetetlenné teszi a példák idézését.

De lelkére kötjük mindazoknak, akik értelemmel és érzelemmel készek befogadni korunk művészi kifejezését, hogy olvassák e költőt, akihez a körülötte folyó irodalmi veszekedések nem érnek föl. Manapság mindkét táborban hamisan értékeli őt. Akik benne korunk eltévelyedését látják, éppúgy tévednek, mint azok, akik nagy dicsőséget és széleskörű népszerűséget jósolnak neki. Ady a maga ideges szaggatottságával és csapongásaival, kifinomultságával és brutalitásával soha nem lesz népszerű. Ám dalaiban sokminden kifejezést nyert abból, ami korunk valamennyi érzékeny emberének lelkén valaha is átsuhant mint halkán tovaszálló álmom, mint múltó érzelmi félhomály. Publikuma csekély lesz, de a legjobbakból fog állni.]

Ny 1909. jún. 1.; 2. évf. 1. köt. 10–11. sz. 530–35. — MórícZ Zsigmond

Én, mámor-fejedelem

Nekem Ady Endre egy összmaroknyi versben él: a *Vér és arany* könyvében. Sose láttam őt; sem életrajzi igazságokat, sem apró pletykákat nem tudok róla; csak amit nem lehet elkerülni; úton útfélen ragad valami az emberre. Hiszen egy erdőben járunk.

De ismerem Ady Endrét, mint magamat, úgy is szeretem, mint magamat; fajtám ő nem mindenképpen; a pocsolás Én hátszülvasás termőföldjétől az „Idő kovászai közt való vándorlásaig, bélyegesen, csillagosan.”

Lírára tévedek, ahogy róla szólani akarok. Úgy érzem, mintha az én életemnek ő élte volna azt a titkos részét, amely nálam elsorvadt. Szegény fiú, magyar Messiás, ezerszer Messiás. Igéid bővek, zengők, nagyok. Korcs hegyi beszéd minden dalod, álmod az Ige, az Údv, az Út: s be hazug élet, be hazug.

Miért hazug?

A munka nagy, nagy, áldásos kincstermése hiányzik belőle. Az a pozitív haszon, amely az emberiségnek a semmiből ingyen hoz megbecsülhetetlen, örömadó ajándékot.

De hát az nem haszon, ha valaki elsírja a mi bánatunkat? Elátkozsa helyettünk a világot? Ha elissza előlünk a borunkat? S a maga szívébe, lelkébe, fejébe szed minden keserűséget, csüggedést, mámor: és ő egymaga megy tönkre attól a sok méregtől, ami egy nemzet lelkéből gyűlt belé?

És nem drága, nagybecsű ajándék, ha örökigaz hangot ad ezeknek az érzéseinknek?
Ki merne a költőnek maga adni lelket, s aki mást kíván tőle, mint amit ő magából kiá-
raszt, nem azt akarja-é? ...

Én, mámor-fejedelem!

Nem kell annak bort inni, akinek tele van a lelke részegítő tüsszel. De ha még bort is
iszik, bánatos, keserű, mérgezett, mindenféle, tőkén és hordóban termett borokat, mi lesz
ebből?

Meg fogja írni a *Vér és arany* zengő verseit.

Micsoda nyelv! A magyar nyelv különös, csupa friss zöldet, színes, pompás virágokat
termő bokorba hajtott itt. És az ég zenéje suhog benne, körülötte, az ős szellő, az örökké
ifjú zefir, amely mindig táncos, kacarászó, néha magasabbra csap, máskor lelanyhul, de
sohase lesz belőle orkán, s nem áll be szélcsend soha ...

Ady Endre költő, tehát egy lépéssel tovább vitte a verselés művészetét. Lesz dolguk a
jövendő professzoroknak, míg kihámozzák ennek a verselésnek a törvényeit. Nem olyan
egyszerűek azok, hogy a *lábaknak* nevet lehessen adni. Az érzés lendülete teremti meg a
formát a legfrissebb izeig. S ezen a formán rajta van a gondolat, a hangulat egész jelleme.
Virágok ezek, alakjuk, színük, illatuk, fodrosodásuk van; eredeti, szépséges Ady-virágok.
Hasonlókat lehet gyártani; de újabb, közejük illő, valódi virágot csak Ady nyit még. Ez
az egyetlen fajtája a versforrásnak a költő számára; az eredeti termés. Soha még több
valódi Berzsenyi-ódát, Csokonai Lilla-kesergést, Petőfi-, Arany-verset nem hajt a magyar
lélek. Ne is teremjen! Ezekből a virágokból elég egy-egy tő, ugyanaz kétszer ijesztően sok.
Mindig új, mindig más legyen a büszke díszvirág!

De hát Istenem, honnan várjuk az újat? Hepehupás, vén Szilágyból, hét szilvafa árnyé-
kából? Még mindig jöhet valami jó Galileából?

És ha jön, ni jó jön?

Soha találóbbr jó nem jött, mint most: Ady.

Mi van a hét szilvafa alatt? ... *Látjátuk feleym*, van ott egy terpedt udvarház, jó tágas,
üres, lomos szobák, nagy asztal, öreg almárium tele boroskupákkal, az ablakokban mályva,
rozmarin, hónapos rózsza és kívül udvar, kert, tágas mezők, ahol dolgozik az emberállat,
de az élet, az igazi emberélet idebent folyik, ebben a nagy szobában, a nagy asztal körül, a
boroskupák mellett.

És egyszerre csak a hét szilvafák alatt folyó emberélet megistenült, költőjére talált, és
lőn nyolcadik nap: Ady Endre. Mert a nyolcadik napja a világnak mindenkor az, amelyiken
megteremt az Isten a hét nap költőjét.

Ne kicsinyeljétek azt az udvarházat, azt a boroskupás asztalt, azokat a sírvavigadó
szittyákat.

Sok erő, sok tehetség, sok nagy érték rejtetik ott, s csak a sarka csillog ki a nemes
ércnek a barna, földes, kvarcos tuskókból. És sok nemes aranyat, ezüstöt, ólom-réz-vas
fiat termett már ez udvarház bányája, és fog teremni a haza s az emberiség számára. Most
kiváltotta magából a *hangot*, ide vezette közénk a *hangulatát*: Adyt.

Lehetetlen az, hogy megértsék őt.

Csak ott érthetnék meg őt, ahonnan kinőtt, ahová már többet nem fér be, és ott leg-
jobbban nem érthetik meg.

Pedig megtestesíti azt az egész világot. A boroskupa mellett búsuló magyart. Tisztán
és megnemesítve őrizte meg hangulatlébbenéseit, hirtelen fellobbanó akaratait, vágyait;

mohó szomját a tudásra, a kultúrára, ezt a csudálatos szomjat, amely egy-két csöppből már megelégtül, és rejtelmes megértéssel oltja, ingerli önmagát; megőrizte nagyszerű önmegvetését ez éjféli dárídós lelkeknek, ezt a csudálatos önmegvetést, amely öndicsőítéssel dúsan vegyes; a nagy csüggedéseket, amelyeket semmi, semmi sem enyhít, csak az öröm, hogy úgy sincs mit veszteni...

Olvassátok ezt a könyvet, a hét szilvafa árnyékából kinőtt kultúrmagyarok, s ezer zsibbadt érzések pezdül föl. Fizikai részegség fog el s vele erkölcsi, lelki, szívbeli; a mámorfejedelem itt zongoráz tépve, cibálva a lelkünkön, és bolond, boros szívünknek vére, amely nem fogy el, csak a fajtánk kialudtán, kiömlik az ő ütemére.

Soha még boros verset nem írt magyar költő. Csokonai pedzette.

Kancsót flu, veszendő
Ez élet és előlünk
Mint a palack bor, elfogy...

De Csokonai józan ember volt, komoly, okos szemű, házasodó, „valóságos értékeket” termő magyar, csak persze olykor-olykor mámorra vágyó. Petőfi sose ivott. Neki csak a lelke volt tele borok tüzével, ám ez másféle lázat szerez. Petőfiből hiányzott a percnyi megállapodás; sohase volt ideje eltékozolni egy percet a pohár gőzében. Petőfi sohasem sejtette meg a testi mámor lelki kékjét. Arany, a józan, okos, magas életbölcseletű Arany már tudott *ott lenni* a magyar szív korhelykedésénél. Toldi Miklóst ott ölelte legkönnyebben boldogsággal a keblére, ott, a kocsma asztalán, ahova a nap is betekintett fél szemmel egy törött ablakon. De Arany sem írt borverset, Vörösmarty sem; a többiek vagy aprók voltak, vagy szégyelltek verset írni részegen.

Adyra várt az Ós Kaján.

[Idézi a vers 1–10. sorát.]

Végig, végig olvassa ezt a verset, végig mindenki, aki mulatott valaha, vagy aki tudott volna mulatni, ha mellé ül le ós Kaján; a korhely Apolló, gúnyos arcú.

Palástja csusszan, lova vár,
De áll a bál és zúg a torna.
Bujdosik, egyre bujdosik
Véres asztalon a pohár.

A szívem megrebbe, mint mindig, ha csodálatosan igaz és tiszta és szép hangot hallok:

„Nagyságos úr, kegyes pajtásom,
Bocsáss már, nehéz a fejem.
Sok volt, sok volt immár a jóból,
Sok volt a bűn, az éj, a vágy,
Apám, sok volt a szerelem.”

A józan észnek, a nemes nagyszív érzés lobogásainak, az álomvillanásnak, a részeg hebegésnek, a fizikai kín sajgásainak, a mámor-fejedelem egész lényének csudálatos megnyilatkozásai e vers strófái. Az az érzésem, míg újra meg újra olvasom, hogy el kellene zárni a nem értők elől, mint a két kótáblát, mert profánná teszi a száraz, józan szemek pillantása, mint Noét a gyerekeié, mikor Adyval dalolta, hogy:

S én feszülettel, tört pohárral,
Hült testtel, dermedt-vidoran
Elnyúlok az asztal alatt.

Szégelylített magatokat, tegnapi részegek. De akkor megistenülve éreztétek satnya lényeketek.

Soha ezt a részeg istent nem láttam még, de más sem ilyen felségesnek:

[Idézi az *Ülők az asztal-trónon* c. költeményt.]

Édes korhely magam, aki az Ady segítségével leszámolsz *A nagy Pénztárnokkal*, le mint *Judás a Jézussal*, mint az asszonyok romja a szerelemmel. Aki tobzódssz a bor vétkében, s elismételez, amit érzesz, hogy „a tested vidám, lángoló katlan; égnek a nők, a házak, utcák, a szívek, álmok... és kis ördögök jönnek, üstökkel a lángot lohasztják... szelek rázzák a régi harangokat... szörnyű buta balság ül mellünkre... röhögést hallunk... ismét csönd. Jön már? Várom zisibbatag, nyögve, sírva hívom. Most dalba fog a manóserég, s táncol a piláimon... Várok megint, egy nagy, sötét golyó gyulladt ki valahol, egy nagy szív lóg fényes üstökön, és zakatol, zakatol... Egy perc és meghal minden bennünk, meghal a mesebeli herceg, meghal az öröm, s mi sóhajtunk:

Rossz Isten, adnál legalább
Csak tízszer ennyi percet.

Mit csinál az ember, mikor nincs tetőpontján a mámornak? Mit? Készülődik, hogy eljusson, vagy lefelé mászik róla. Közben csodálatos ötletei vannak: *Az anyám és én, Egy ismerős kis fiu, Párisban járt az Ősz, A hotel-szobák lakója, A percek aratója, A Halál rokona, Három őszi könnycsepp, Menekülj, menekülj innen, Hepehupás, vén Szilágyban, Gyáva Barla diák, Megáradt a Tisza, A magyar Messiások, Szent Margit legendája, A Duna vallomása, Az Avar-domb kincse, Jó Csönd-herceg előtt, Akik mindig elkésnek, Uzsorás Khiron kertje, Vér és arany, A Zozó levele, A néma madarak, Kereszttel hagylak itt, Jöjj, Léda, megölellek, Szent Junius hívása, Egyedül a tengerrel, Aszememet csókold, Hazamegyek a falumba, Dalok tízes szekerén, Az én két asszonyom, Ki ad többet érte?, Akiknek dajkája vagyok, Az Értől az Oceánig, ezek mind, mind józan versek, a legszebbek, amiket a mámortól a mámorig vívó út különböző pontjain költő valaha dalolt, de valamennyin rajta van legalább a lehelete annak a rózsaszínű ködnek, amely lángokkal és fekete bársonyos sötétségekkel gomolyog *Az Ős Kaján, A fekete zongora, Álom az álom helyett, Ülők az asztal-trónon, Az áhított csömör, Cseng az élet, Elillant évek szőlőhegyén, Várás a Tavasz-kunyhóban, Az alvó csók-palota, A nagy Pénztárnok, Lázár a palota előtt, A gazdagság álma, Judás és Jézus, Csak egy perc hatalmasan áradó soraiban.**

Nem ismerem több versét Ady Endrének, csak ezt az egy könyvét olvastam. Odáig nem értetem, gúnyos mosollyal pillantottam egy-egy versére. Azóta félek olvasni őt. A magam hangulatának s az ő könyvének újabb találkozására várok; nekem nagy lelki élmény az ilyen olvasás, nem kisdud szórakozás. És az ilyen nagy esemény sohasem sürgős, nem kell azt siettetni, eljön magától is. Az élet olyan rövid, hogy semmit sem lehet elkerülni, s olyan hosszú, hogy minden utoléri az embert.

d) A költő életében megjelent további VA-kiadások

Második kiadás. [Falus Elek borítójával.] Bp., 1910. Nyugat, Légrády ny., 110, 4.
Sorrendi változás A Holnap elébe ciklusban: Ki ad többet érte?, Maradhat sz és szeret-
hetsz, Az én két asszonyom.

Harmadik kiadás. Bp., 1910. (A 2. kiadással egyező.)

Negyedik kiadás. Bp., 1918., Pallas, 114. (A 3. kiadással egyező.)

Ötödik kiadás. Bp., 1919. Pallas, 156.

KIEGÉSZÍTÉS A GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK KIADÁSTÖRTÉNETÉHEZ

A gyűjteményes kötetek kiadástörténetének az AEÖV II-ben közölt (288–99.) adatait
csak a közben eltelt időben megjelent gyűjtemények adataival egészítjük ki:

AEöv–33

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (A szöveggondozás Láng József és Schweitzer Pál
munkája.) 1–2. kötet. Bp., 1989. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 586., jegyzetek: 587–706.,
2. 574., jegyzetek: 575–743.

E kiadás javított szövegű és a versek időrendi besorolásában több helyesbítést tartal-
maz. Az eddigiekhez mérten három, kötetben meg nem jelent verssel bővült:

[Legyen élted, derült, vidám...]

Senki

[Tavaszzvilág...]

AEöv–34

ADY ENDRE KÖLTEMÉNYEI. (A szöveggondozás Láng József és Schweitzer Pál
munkája.) Bp., 1992. Helikon, 1329, 3.

AEöv–35

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (A szöveggondozás Láng József és Schweitzer Pál
munkája.) 1–2. kötet. Bp., 1994. Osiris–Századvég. 1. 610., jegyzetek: 611–726., 2. 608.,
jegyzetek: 609–768.

E kiadás a korábbiakhoz mérten javított szövegű és jegyzeteiben is pontosított. Az
összes versek sorozata további egy verssel bővült:

A brigád haragja

1906

369. Dalok tüzes szekerén

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. január 28. XI. évf. 27. sz. 1. — Tárcsa — Ady Endre — („Új versek” főcímmel *Halálifutás* címen közli az *Agg Néró halála* c. vers előtt.) — További megjelenés: AJ 1910. március 15. I. évf. 4. sz. 39. — Ady Endre. — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 173–74.; AH (1908) 58–59.; VA₂ (1910) 97.; VA₃ (1910) 97.; VA₄ (1918) 97.; VA₅ (1919) 130. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 81.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. Az első sajtóközlés szövegén Ady több központoszási és ékezesi módosítást végzett a VA-ba történt felvétel előtt. Némi betekintést nyújtanak az első kötetkiadás kialakulásába a VA₁ nyomdai levonatának (PIM A. 126/1.) javításai: az *Új dalok tüzes szekerén* címből Ady törölte az első szót, a 3. sorban az *Apollo*. változatot *Apolló*. alakra korrigálta Ady, a 6. sorban a *Bűn* után vesszőt tett, a 12. sorban a *piszok* szót követően a pontosvesszőt pontra módosította, és végül a 16. sor végén a *döcögése* után törölte a vesszőt. A második, majd a harmadik kiadás szövegét egy-két helyen még igazította. Jellemző a VA₃ nyomdai korrektúrájának (OSzK Fond. Hung. 1731.) két módosítása: a 6. sorban a *Gyi Gyl-re* s a 15. sorban a *karu karú*-ra igazítása. Néhány további eltérés található a VA₄ és a VA₅ szövegváltozatában. A VA₃ változata igényli a legkevesebb javítást: ezért alkalmas a főszöveg alapjául.

Javításunk:

1. A sajtóhibás *paripám* alakot értelemszerűen és a szó 8., 13., 18. sorbeli azonos többszámú alakjával egyezően *paripám*-ra javítottuk.

Szövegváltozatok:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN		
Cím előtt: <i>I.</i>	BN		
Cím: <i>Halálifutás</i>	BN		
2. verem,		AH	
3. ifju	BN		AJ
Apolló	BN		

6. Gyi	BN	VA ₁	AH	AJ	VA ₂		
Gyí,						VA ₄	VA ₅
Bűn	BN						
7. Gyi	BN	VA ₁	AH	AJ	VA ₂		
Gyí,						VA ₄	VA ₅
8. áttörünk,	BN	VA ₁	AH			VA ₄	VA ₅
paripáim,	BN	VA ₁	AH			VA ₄	VA ₅
10. halálom!				AJ			
12. piszok:	BN						
13. Fény-országuton	BN						
Fény-országúton		VA ₁	AH				
Fény országuton,				AJ			
14. elénk,	BN	VA ₁	AH				
15. karu	BN	VA ₁	AH	AJ	VA ₂		
karú,						VA ₄	VA ₅
16. döcögése,	BN						
17. szórja no,	BN						
18. Ugy-e	BN			AJ			
Ugye			AH				
Ugy-e,						VA ₄	VA ₅
20. új	BN			AJ			
ifjú	BN	VA ₁	AH	AJ			

Keletkezéstörténet

Ez a költemény az első egyike – az *Agg Néró halála* c. verssel együtt –, amelyet Ady az ÚjV kötetének lezárása, kompozíciójának befejezése után publikált. Látszatra a háromhetes közlési szüneten kívül (az ÚjV utolsó két versét, *A Szajna partján* és a *Temetés a tengeren* szövegét 1906. jan. 7-én adta közre a BN-ban) semmi különös változás sem történt, sőt az „Új versek” közös főcímmel Ady mintha éppen a folytonosságot hangsúlyozná. S e folytonosság nyomatékosításának tűnhet az is, hogy a lírai én Apolló isteni alakjával azonosítja magát, miként ezt az ÚjV két korábbi versében, *A krisztusok mártírja* és a *Vén faun üzenete* szövegében tette.

Mégis jelentős a különbség az Apolló-motívum költői érvényesítésében. Míg *A krisztusok mártírja* soraiban Ady a rá akkor jellemző hellén-keresztény világkép megkülönböztetésében ítéli magát „paraszt Apollónak”, „ki dalos, erős és pogány”, s míg a *Vén faun üzenete* stófaiban a maga „faunmez” mögötti igazi „apolló”-i voltát csak Léda tudja, érzékeli, addig a *Dalok tüzes szekerén* c. költeményben nyíltan és diadalmasan vallja magát az új dalok ifjú Apollójá-nak. E költemény létrejöttében meghatározó szerepe volt annak az elégedettségérzésnek és poétai büszkeségnek, amely Adyt méltán és joggal töltötte el első új hangú kötetének, az ÚjV összeállításának lezárásával, befejezésével. Tudta és érezte, hogy ezzel az akkori magyar költészet élére tört, hogy egy nagy ívű lírai pálya kezdetén áll. Ez a magyarázata annak, hogy körülbelül egy hónappal a *Góg és Magóg fia* költői önportréja után Ady újabb lírai önarcképet alkot. Ott, a korábbiakban a lírai én eredete, a társadalmi közegben elfoglalt helyzete volt a hangsúlyos, itt, a *Dalok tüzes szekerén* stófaiban módosul, továbbmozdul a kép: a lírai én szárnyalása és dalainak jellege, minősége lesz a nyomatékos.

Mindezt, mindkét vers esetében, költőien leginkább közvetve, áttételesen lehet kife-

jezni. Ami az ekkori Adyra vonatkoztatottan a mitizáló látomások lehetőségeinek lírai felhasználását jelenti, de persze a versek tárgyától függően más-más források alkalmazásával. A *Góg és Magóg fia* mondandója a biblikus és a magyar történeti mondai elemek sajátosan meghatározott elegyítését igényelte, míg a *Dalok tüzes szekerén* lírai közlendője magától értetődő természetes közegének, alapjának a görög mitológia kínálkozott. Így választotta Ady megújult lírai énje poétikus jelképévé a rómaiak kultuszában is jelentős szerepet kapott Apollót, Zeusz fiát, a zene és a költészet, a világosság és a nap istenét, akinek gyakori díszítő jelzője a Fényben- született, a Tündöklő (Phoibosz). Apolló alakját azonban a költő összekapcsolta a robogó *tüzes szekér*, a *vad paripák*, a *fény-országút* képzeivel. Földessy Gyula csak a formális hasonlóságra ügyelt, és ezzel rossz irányba terelte a vers motívumainak felfejtésére törekvő figyelmet, amikor arra ualt, hogy a *tüzes szekér Az Illés szekerén* c. kötet bevezető versére „emlékezett”. (Földessy: Amt 79.) Mert egészen másról van szó: Ady Apolló alakjához Héliosznak, a nap istenének ismeretes legendáját kapcsolta hozzá. Héliosz az, aki reggelente az Ókeanosz keleti partjáról négy szárnyas paripa húzta aranyos kocsiján nekivág az égi útnak, hogy este az Ókeanosz nyugati partján letűnjön, vízbe szálljon. Hogy azután éjjel csónakon visszatérve a keleti partra, másnap újra kezdje keletről ezt a fénylő robogást. A különböző mitikus elemeket szervesen összekapcsolni képes Adynál nem meglepő, sőt természetes az ilyen azonos mitológiai körön belüli szuverén elegyítés, gondolati-érzelmi kontamináció.

Az újdonságot kereső Ady poézisében lehetséges a Nietzsche szellemével rokon gondolattársítás. Nem hatásként említjük, csupán rokon analógiaként, esetleg inspiráló háttérként az alábbi zarathustrai mondatokat: „Új utakat járok, új ígém támad; megúntam, mint minden teremtmény, a régi nyelveket. Elmém nem akar már elnyútt talpon járni. — Túlontúl lassan fut nekem minden szó: kocsidba ugrom, vihar! És még téged is nógatni foglak gonoszságom ostorával!” (Nietzsche Frigyes: Imígyen szóla Zarathustra. A tükröt tartó gyermek c. részből, Dr. Wildner Ödön fordításában. Bp., 1908. 111.) Az emberi magatartás és néhány gesztus szellemi rímelése akkoris szembetűnő, ha szándékunkban sincs a két szöveg közötti bármiféle filológiai összevetés. Érdekesen jellemző, hogy egyes jelenségek fölfogásában és megközelítésében Ady reflexei mennyire rokonok és párhuzamosak Nietzsche szellemiségével.

Irodalom

Szabó R. 71.; Barta 279., 294–95.; Földessy: Amt 79.; EmlAE I. 420.; Vezér 218.

370. Agg Néró halála

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. január 28. XI. évf. 27. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („Új versek” főcímmel közli a *Dalok tüzes szekerén* c. vers után.) — Kötetben: VA₁ (1908) (*A Holnap* elébe ciklus) 189–90.; VA₂ (1910) 104–05.; VA₃ (1910) 104–05.; VA₄ (1918) 104–05.; VA₅ (1919) 141–42. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 85.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A BN publikációja ékezősében és központosításában több ponton eltér a VA-ba felvett szövegtől. A változtatások egy kisebb részét a VA₁ levona-

tában (PIM A. 126/1.) végezte el Ady: az 1. sorban a *virrasztok* után a hiányzó írásjelet vesszővel pótolta, a 12. sorban pedig az *inu* szóalakot *inü*-ra korrigálta. A kötet további kiadásaiiban más — nem mindig indokolt, nem mindig helyes irányú — változtatásokat végzett. Egy ilyen — szövegromlást jelentő — változtatásnak nyoma van a VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.): a 3. sorban a *Fiúk*-at *Fiuk*-ra változtatták. A főszöveg kialakításához a VA₂ közlése igényli a legkevesebb javítást.

Javításunk:

26. Az indokolatlan *Jőjjön* alakot a publikációk zömében előforduló *Jöjjön*-re javítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN				
Cím fölött: <i>II.</i>	BN				
1. alszik. <i>Én virrasztok.</i>	BN				
3. <i>Fiuk,</i>	BN	VA ₁	VA ₃	VA ₄	VA ₅
<i>új lányt</i>	BN	VA ₁			
<i>új poétát</i>	BN	VA ₁			
8. <i>fűzfa-nóta</i>	BN	VA ₁			
12. <i>inu</i>	BN				
13. <i>ifju</i>	BN	VA ₁			
14. <i>sírva</i>	BN				
15. <i>Olimpusz. Az</i>	BN				
16. <i>énekel:</i>					VA ₅
22. <i>Míg</i>	BN	VA ₁			
<i>vonaglanak</i>				VA ₄	VA ₅
23. <i>szurjatok</i>	BN	VA ₁			
<i>szívembe:</i>	BN				
25. <i>aludjék. Ifju</i>	BN				
26. <i>Jőjjön</i>			VA ₃		
<i>utánam:</i>	BN				

Keletkezéstörténet

Kissé allegorikussá sikeredett párja ez a vers a *Dalok tüzes szekerén* ujjongó vallomásának. Ady saját lírai szándékának megfelelően stilizálja az i. sz. 1. századbeli hírhedt római császár, Néró alakját. Csak fűzapoétaságát emlegeti, zsarnoki lényét viszont megértővé és az új költészet lehetőségeit elismerővé szelídíti. Így válik a felidézett történelmi figura alkalmassá arra, hogy a költő vele mondassa ki a rejtetten önmagára vonatkoztatott — a saját tehetsége erejét és hivatástudatát érintő — ítéletet: *Nincsen Olimpusz: az a költő, / Aki hisz és énekel.* A történelmi tényekből pedig a néven és a császári környezetben kívül mindössze egyetlen utalásnyit őrzött meg a vers egyik mondatában: *S akkor szurjatok a szívembe.* Ez a mondat célzás arra, hogy a trónjától megfosztott és kivégzésre ítélt Néró először elmenekült a városból, majd félelmében közvetett öngyilkosságot követett el: egy hajdani rabszolgá házában i. sz. 68. jún. 9-én leszúratta magát.

Irodalom

Szabó R. 78.

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Eredetiének — mely feltehetően a BN számára készült tisztázott volt — hol-
létéről jelenleg nincs tudomásunk. Hasonmását Révész Béla könyvéből ismerjük: Révész:
AE 57–58. („Rivierai emlékek” főcím alatt I. számmal és *Bolyongás* címmel; az utolsó sor
hiányzik a másolatról.)

Első megjelenés: BN 1906. február 11. XI. évf. 41. sz. 1. — Tárca — Ady Endre —
(„Rivierai emlékek” főcímmel I. szám alatt *Bolyongás* címmel közli az *Egyedül a tengerrel*
c. vers előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Az ős Kaján ciklus) 93.; VA₂ (1910) 54.; VA₃
(1910) 54.; Gyűjt [1910] 38.; VA₄ (1918) 54.; VA₅ (1919) 71. — Gyűjteményes kötetben
először: AEöv-1 [1930] 64.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A kéziraton, illetve az ennek nyomán készült BN-beli szö-
vegen Ady több helyen is javított a kötetbe történt felvételkor. E javítások közül kettőnek
a VA₁ levonatan (PIM A. 126/1.) is nyoma van: a 12. sorban a *mig*-et *amig*-re változtatta,
a 13. sorvégi *Azur-ország* után Ady a vesszőt kettőspontra korrigálta. Az egyes kötetkí-
adások, illetve a Gyűjt közlése között is akad egy-két további eltérés. A főszöveget a VA₂
közlésére alapozva minden módosítás nélkül véglegesíthettük.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Rivierai emlékek</i>	k	BN			
Cím fölött: <i>I.</i>	k	BN			
Cím: <i>Bolyongás</i>	k	BN			
1. Menton. November.	k	BN			
3. innen. Integetnek	k	BN			
4. rózsaszínű	k				
rózsaszínű		BN			
rózsaszínű			VA ₁		
5. vidékek				VA ₃	
5–6. [sor között csillag]	k	BN			
6. tovább. Méla	k	BN			
8. innen Amott	k				
innen. Amott		BN			
várnak.					Gyűjt
10. tájak. Amott	k	BN			
10–11. [sor között csillag]	k	BN			
12. <i>mig</i>	k	BN			
13. Oh,					Gyűjt
Óh,					
Azur-ország.	k				VA ₄ VA ₅
Azur-ország,		BN			
14. Élet,	k	BN	VA ₁		
15. [hiányzik]	k				

Nem közeli élmény, hanem távolabbi emlék játszott bele érlelő magként e vers születésébe. A közlési adatok konkrét ismerete nélkül feltételezte Ady Lajos, hogy a költemény 1906 őszén keletkezett (AL 117.). Pedig a publikációs adatokból nemcsak az derül ki, hogy a vers febr. elején készült, hanem a „Rivierai emlékek” főcímből az is, hogy utólagos visszaidézésről van szó. Ady — miként ezt különböző forrásokból és következtetésekből tudjuk — több mint egy esztendővel a vers létrejötté előtt tartózkodott Lédával együtt a Riviérán, az Azúr-parton: 1904. szept. 18-tól nov. 16-ig (AEÖPM V. 297–98.). Az ottani emlékek, helyesebben az ottani környezethez, táj-elemekhez kötődő képzelgések nem először és nem egyedül ebben a költeményben jelentek meg. Hasonlóan e tenger melléki tájhoz s az ottani felfokozott szellemi, hangulati atmoszférához kapcsolódik Adynak egy öt hónappal korábbi verses víziója, az AEÖV II.-ben található *Várnak reánk Délen* c. költemény, amelyet Ady 1905. szept. 10-én adott közre a BN-ban.

Persze a *Bolyongás Azur-országban* strófái is attól erőteljesekek, érzékletesek, hogy benne a konkrét kötődések és az általános elvágyódás, az örök messzeségbe sóvárgás motívumainak érzelmi „bölcslele” szétválaszthatatlanul egymásba kulcsolódnak. A konkrétumok egy-két eleme Ady ekkori írásaiból felderíthető. A messzeségbe sóvárgásnak ezt a déli tengervidék kiváltotta élményét érinti már Ady *4 nyargaló páholó* c. novellájában is: „Milyen messze van Nizza és a tenger, melynek kékségét áhítjuk. Még csak Maçon [...] Süvöltve rohantunk. Nem is volt igaz, amit láttunk. El is feledtük. Rohanunk. Hajnalodik. Itt a tenger. Virágainak illatát már küldi Cannes, Grasse, Nizza. Ó jaj, meg fogunk érkezni... Meg fogunk érkezni...” (BN 1905. okt. 8.; AEön 361–63., jegyzete: 1319–20.; e szövegrészt előzményként idézi Földessy is: Amt 72.) A rivierai „bolyongás” részben Lédával közös élmény: ez is magyarázza a vers többes szám első személyű állítmányait. S bár ez a költemény nem Lédának szóló vallomás — mint a BN-ban ugyanaznap közreadott *Egyedül a tengerrel* c. vers —, érthető, hogy Adyban ez az ihletkör is érintkezett a Léda-szerelem motívumaival. Megírhatta volna tehát az asszonynak erről is, miként azt egyik novellája összefüggésében tette: „Ez is elvágyakozás ostoba, züllött viszonyaimból.” (Brüll Adélnak [Bp. 1905. nov. 13.] AEI I. 186.; Ady eredeti utalása a *Kocsikálvária* c., a BN-ban 1905. okt. 26-án megjelent novellára vonatkozik.)

Irodalom

Benedek I. 29.; Földessy: Amt 72.; Hegedűs Loránt 20–23.

372. Egyedül a tengerrel

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat-részlet, 1 oldalszámozott fólió, 208 × 168 mm. (A fólió alján a számozás: 3; a kézirat töredék a vers 13–18. sorait tartalmazza.) Cím nélkül. Aláírás: *Ady Endre*. A kéziratlap sárgult, szakadozott. OSzK An. 11.761. (A kézirat eleje az 1–12. sorig hiányzik; hollétéről nincs tudomásunk.) — A kézirat bővebb, de első harmada nélküli hasonmását Révész Béla közölte: Révész: AE 205. Cím nélkül. Aláírás: *Ady Endre*. (A hasonmásban az 1–6. sor hiányzik.)

Első megjelenés: BN 1906. február 11. XI. évf. 41. sz. 1. — Tárca — Ady End-

re – („Rivierai emlékek” főcímmel *Egyedül* címen másodiknak közli a *Bolyongás Azur-országban* c. vers után.) – További megjelenés: F 1917. december 2. I. évf. 22. sz. 16. – Írta: Ady Endre. – Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 157–58.; VA₂ (1910) 87.; VA₃ (1910) 87.; VA₄ (1918) 87.; VA₅ (1919) 116. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 77.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A kötet összeállításakor Ady ékezésben és központosításban több helyen változtatott a k, illetve a BN szövegén. A kézirat és a hasonmás eltérő terjedelme miatt megkülönböztető jelzőszámokat használunk: k₁, k₂. A VA₁ levonatán (PIM A. 126/1.) Ady korrekciójának is nyoma maradt: az 1. sorban az egybeírt *hotelszoba* alakot kötőjeles változatra: *hotel-szoba*, és a szó utáni vesszőt pontra cserélte, a 10. sorban pedig a görögös *Pharos* szóalakot *Fárosz*-ra módosította. A VA egyes kiadásai között is akad néhány apró eltérés. A főszöveg véglegesítéséhez a VA₃ közlésén két javítást eszközöltünk.

Javításaink:

11. A *Jójj* ritmikailag felesleges és a helyesírási gyakorlatból kiütköző hosszú *ő*-s alakját – bár mind a k₂, mind a VA₁ és a VA₂ szövegében megtalálható – a BN, a VA₄ és a VA₅ közlésével egyezően rövid *ö*-s alakra változtattuk.
12. Az előbbi sorban végzett emendációval azonos módon a *Jójj* hosszú *ő*-jét – amely ugyan a k₂, a VA₁ és a VA₂ szövegében is előfordul –, minthogy ezt sem ritmikai, sem helyesírási ok nem indokolja, rövid *ö*-s alakra módosítottuk a BN, a VA₄ és a VA₅ publikációjának megfelelően.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Rivierai emlékek</i>			BN	
Cím fölött: <i>II.</i>			BN	
Cím: [hiányzik]	k ₁	k ₂		
Cím: <i>Egyedül</i>			BN	
1–12.: [hiányzik]	k ₁			
1–6.: [hiányzik]		k ₂		
1. Tengerpart. Alkony. Kis hotelszoba. hotel-szoba,			BN	F
2. Elment. Nem soha.			BN	
3. Elment. Nem			BN	
4. hagyott.			BN	
8. <i>zug</i> a tenger. <i>A</i> <i>zug</i> <i>örül.</i>	k ₂		BN	F
9. <i>zug</i> a tenger. <i>A</i> <i>zug</i>	k ₂		BN	F
10. <i>Pharos</i> valahol.	k ₂		BN	
11. <i>Jójj</i> édesem. Lent édesem. Lent	k ₂		BN	

Jójj			VA ₁	VA ₂	
Jójj édesem					F
dalol.	k ₂	BN			
12. Jójj édesem. Lent	k ₂				
édesem. Lent		BN			
Jójj			VA ₁	VA ₂	
Jójj					VA ₄ VA ₅
Jójj édesem					F
13. hallgatom	k ₁	k ₂			
hallgatom.		BN			
14. pamlagon	k ₁	k ₂			
16. pihent <cs> Csókolt. Az	k ₁	k ₂			
pihent. Csókolt. Az		BN			
hullt.	k ₁	k ₂			
17. a mult.		BN			

Keletkezéstörténet

E verset is tévesen időzítette — miként a *Bolyongás Azur-országban* c. költeményt — Ady Lajos 1906 őszére (AL 117.). A verset érlelő csíráát Ady még az 1904-es nizzai ősz (l. AEÖPM V. 297–98.) emlékeiből hozta magával, és a költemény létrejöttét egy esztendővel megelőzően akad valami halvány nyom arra, hogy a költőt felkavaró érzelmi benyomás érte. Ez a közel két hónapos riviérai tartózkodás volt Ady és Léda kapcsolatában az első hosszabb időtartam, amikor maguk voltak csupán, amikor nem kellett másokra tekintettel lenniük. Minderre maga Ady is csak később ébredt rá igazán, mint ezt egyik Brüll Adélnak 1905 februárjából keltezhető levelében Budapestről Párizsba megírta: „Nagyon szerencsétlen ember vagyok én. Nizza után éreztem csak, hogy mit adhatott volna Nizza, s most érzem csak rettentő valójában, hogy nem tudok, nem bírok maga nélkül élni...” (AEI I. 162–63.) Hosszabb, több mint egy esztendő érzelmi érésre volt szükség ahhoz, hogy ezt a megrendítő felismerést, ezt a bensőséges összetartozást finoman, nagy szavak nélkül kifejezze, közvetlenül éreztesse.

Az élményt, a belső összetartozást érzékelő megremebbenést körülvevő tárgyi és táji elemek csak éppen felvillannak a versben: a tengerpart, a hotel-szoba, az asszony virága és parfümjé, a pamlag. S különös fényhatással telíti a verset a *messze valahol* lángoló fárosz, a nizzai világítótorony. A francia nyelv a görögből vette át phare alakban ennek a tengeri hajósok számára oly fontos irányjelző objektumnak a megjelölését. A szó régies-görögös alakjával is próbál Ady visszaadni valamit abból a sejtelmes-különös hangulatból, amit a nizzai világítótorony forgó reflektoraival teremtett az ottani tenger melléki éjszakákban. (Ez a világítótorony, továbbá a „dalolt a tenger” mondat-fordulat kerül elő Ady *A fekete Bimbi* c. novellájában, amely a BN 1905. dec. 17-i számában jelent meg; AEön 399–402., jegyzete: 1324–27.) Végül az egész verset uralja konkrét akusztikus és átvitt értelemben is a tenger zúgása, jelenléte, képzete.

Az *Egyedül a tengerrel* különös művészi értékét, hatását eredményezi az is, ahogy Ady dalos, sőt sanzonszerű formában képes mélyebb érzelmi rezdüléseket megszólaltatni. Olyan szavahihető tanú szerint, mint Ignótus, Ady azt mondta neki, hogy „ha Farkas Imre volna olyan költő, mint én, akkor ezt a verset ő írhatta volna”. S mindehhez magyarázóan hozzá is fűzi Ignótus: „Könnyed muzsikája olyan simán húz el a verset a fülünkbe, hogy nem érünk rá gondolni se rejtett szépségeire. Szinte látom a mosolyt az Ady arcán a vers

megírása után: nesztek, egy könnyen érthető vers, de hogy mi adys benne, azt nem veszitek észre. Eltávozott kedvesének a költőt csókosan körülzáldosó parfümjé, a tenger zúgása, öröme, dalolása, hogy a költő kedvesét szállíthatja hullámain, a kedves elébe lángoló, őt hívogató messzi fárosz — mind igazi adys asszociációk és megszemélyesítések; a *dalol a tenger* és *dalol a mult*: csodásan művészi összefogások”. (Ignotus: Adyról. A Toll 1929. aug. 4. 16. sz. 7.; Ignotus emlékezését és a versre vonatkozó értelmező mondatait idézi Földessy is: Amt 78.) — Mindenesetre annyi tény, hogy az *Egyedül a tengerrel* strófáiban Ady szerelmi lírájának, Léda-verseinek egy másfajta típusa, tónusa jelenik meg, mint amilyen például az AEÖV II.-ben közreadott, a BN-ban 1905. júl. 30-án publikált *Héja-nász az avaron* vagy az e verset a megjelenésben két héttel követő, a BN-ban 1906. febr. 25-én közölt *Örök harc és nász*. Ez utóbbi kettőben a szerelmi küzdelem véglete dominál, míg az *Egyedül a tengerrel* soraiban az érzelmi simulékonyság, az odaadás, a szerelmi bensőségeség, meghittség áll előtérben.

E vers lírai rangját méltányolta és emelte meg megzenésítésével Bartók Béla. (Ének zongorakísérettel, opus 16., Wien, 1923., Universal E.)

Irodalom

Benedek I. 29.; Hatvany I. 32–33., II. 360–61.; Földessy: Amt 78.; Baróti 126.

373. Henrik úr lovagol

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. február 16. XI. évf. 46. sz. 6. — Hírek — Ady Endre — (A kötetben nem közölt, feledésbe merült vers újrapiublikálásával Emőd Tamás hívta fel rá a figyelmet a SzÉ 1928. júl. 3-i számában Hét elsikkadt Ady c. közleményében.) — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 996–98.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BN-ból. Minthogy a vers szövege Ady életében kötetben nem jelent meg, s így a költőnek nem volt módja a szövegközlésen igazítani, néhány indokolt esetben az ékezés terén — mert a BN szedési gyakorlatában a rövid magánhangzós megoldások fordulnak elő sokszor — javításokat végeztünk.

Javításaink:

A címben az *ur* rövid *u*-ját hosszúra változtattuk.

4. A rövid *u-s ur* szót ritmikai megfontolásból hosszú magánhangzós alakra igazítottuk: *úr*.

15. Az *ur-t* verstani okból *úr*-ra javítottuk.

38. Az *ur-t* ritmikai okból *úr*-ra módosítottuk.

45. A *busan u*-ját hosszúra változtattuk: *búsan*.

Keletkezéstörténet

Évfordulót megtisztelő alkalmi vers: Heinrich Heine 1856. febr. 17-én kora hajnalban halt meg. Ady tehát halálának ötvenedik évfordulója elé írta, publikálta ezt a felidéző s a

nagy poeta tragikumának folytonosságát panaszló verset. A BN azonos, febr. 16-i számában Ady szignálatlan, rövid, de határozott, markáns cikket is írt *Heine Henrik halálának ötvenedik évfordulója* címen. Nyomatékos élel említi, hogy „Nagy Németország”, amely minden tucatnyi írócskájának jubileumát megtartja, most „nem ünnepel és nem emlékezik”. Holott Ady szerint „hérosta ő a modern emberiségnek”. (Az említett cikk: AEÖPM VII. 133–34., jegyzete: 409.) A költő különös vonzalma, megbecsülése Heine iránt és néhány gondolati elemének beépítése (a hellén-pogány és zsidó-keresztény életszemlélet elentéte, az írástudók mint a Szentlélek lovagjai stb.) a saját ekkori világképébe nagyváradi eredetű (1. erről az *Amnesztia – Heine Henriknek* c. BN 1905. máj. 6-i cikket: AEÖPM VI. 317–18. s főként annak jegyzetét Ady Heinéhez kapcsolódásáról, illetve őt érintő más írásainak dokumentációját: 417.). Ady személyes azonosulását Heinével külön erősítette az az analógia, amelyet a német költő Németországot ostromzó versei, írásai és a maga korabeli magyar valósággal szembeforduló magatartása között észlelt. Jellemzően személyes értékű egyik erre vonatkozó mondata: „Heine gúnyjai a mamlasz Germánia ellen Heinének fájta a legjobban” (*Strófák a sorthing-szenzációról*. BN 1905. júl. 10., AEÖPM VI. 190–91.; más összefüggésben nem véletlenül idéztük e mondatot már az AEÖV II.-ben a BN-ban 1905. aug. 13-án megjelent *A magyar Ugaron* c. vers jegyzetében).

Heinét a párizsi montmartre-i temetőben temették el. Ezért száll Párizs felett, ezért kerülhetett el „egy óras” szellem-lovaglása közben Germániát és a németeket, s ezért tekinthetett át az ugyanoda temetett Zola sírjára. Párizs kacagása és mulatása – miként Heine temetése idején – a farsangi évadot jelzi.

A vers utóéletével kapcsolatban felmerült az a kérdés is, hogy a *Henrik úr lovagol* strófáit Ady miért nem vette fel a VA-ba. Földessy szerint „azért nem vette be”, „mert van egy pár elnagyolt strófája” (Földessy: Amt 300.). Ez az indoklás tér vissza kissé eltorzított és ezért komikusan ható formában a Magyar Klasszikusok-sorozatban megjelent AEÖv-21 jegyzetében: „Ady nagyra becsülte Heinét, talán ezért is hagyta el kötetéből ezt a verset” (II. 700.). Aligha lehet feladatunk Ady egy-egy hajdani döntésének utólagos kikövetkeztetése. Feltételezhető azonban, hogy az elhagyásnak – ha nem egyszerűen feledékenységből történt – kicsit összetettebb oka volt, mint néhány „elnagyolt” versszak. Egyszerűen kissé túlírt, enyhén elbeszélőbe-epikusba hajló ez a vers, s így eltér a kötet versei többségének tömör, drámaian lírai szerkezetétől. Továbbá: nehéz is lett volna mondandója egyedisége és alkalmisága miatt e verset a VA valamelyik ciklusába besorolni.

Irodalom

Földessy: Amt 300.; Vezér Erzsébet: Versmotívumok Ady korai prózájában. ItK 1963. 4. sz. 438.

374. Örök harc és nász

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. február 25. XI. évf. 55. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Versek” főcímmel *Örök nász* címen közli a *Menekülj, menekülj innen* c. vers előtt.) – Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 144.; VA₂ (1910) 81.; VA₃ (1910) 81.; VA₄ (1918) 81.; VA₅ (1919) 106. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-I [1903] 75.

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövege néhány módosítással került a VA-ba. Az egyes kiadások között csak apróbb eltérések találhatók.

Szövegtérképek:

Főcím: <i>Versék</i>	BN			
Cím fölött: <i>I.</i>	BN			
Cím: <i>Örök nász</i>	BN			
2. Mea-kulpázok,			VA ₄	VA ₅
sírok,	BN	VA ₁		
4. vagy	BN	VA ₁		
5. Szívemben	BN	VA ₁	VA ₂	
6. Üzlek,	BN			
7. úgy-e	BN			
úgy-e,		VA ₁	VA ₂	
így	BN			

Keletkezéstörténet

Ez a rövid, szinte szösszenetnyi vers minden eddiginél határozottabban fejezte ki Brüll Adél és Ady Endre szerelmének örvénylő végleteit. Vonzódások és taszítások ellentétei megmutakoztak már az AEÖV II. kötetének 1905-ös keletkezésű Léda-verseinek sorozatában is. Ugyanakkor feltűnő az a rövid időbeli távolság, amely az odaadó bensőség és simulékonyság jegyében fogant, az 1906. febr. 11-én publikált *Egyedül a tengerrel* hangulata és a két héttel később, 1906. febr. 25-én közreadott *Örök harc és nász* érzelmi légkörét elválasztja.

Mégis, ez az ellentét inkább csak felületi, látszólagos, mert Ady az utóbbi versben sem tagadja meg Lédát, nem fordul ellene. Csak tudomásul veszi vagy pontosabban „tudatosítja” azt, ami kettejük szerelmének elkerülhetetlen sajátossága. Szerelmük szenvedélyes lobogását, szinte az önpusztításig, a kimerülésig fokozódó izzását örökölte meg az 1905. júl. 30-án a BN-ban közreadott *Héja-nász az avaron* (I. az AEÖV II.-ben) soraiban. Az *Örök harc és nász* e szerelem különös pszichológiájának egyik vetületét idézi fel művészi tömörséggel. Érzelmeiknek azt a furcsa „hintajátékát”, amely személyes sérelmek, bántódások, féltékenységek folytonos kilengéseivel érkezik el újra meg újra a feloldódásokig, az egymásba fonódásokig.

E kilengések, főként leveleik és részben a versek tanúsága szerint, szinte kezdettől fogva jellemezték Ady és Léda kapcsolatát. Elegendő itt azonban a vers keletkezése előtti három-négy hónap váltakozó érzelmi állapotainak néhány mozzanatát dokumentálni. Még akkor is, ha e dokumentáció eredendően egyoldalú, mert ebből az időszakból Brüll Adélnak egyetlen levele sem maradt meg, csupán Ady válaszaiból lehet kikövetkeztetni, hogy Léda mit is írtatott. Az 1905 novemberére keltezhető levelek sorát egy olyan hosszabb s részletesező Ady-levél nyitja feltételezhetően a hónap elejéről, amelyben a költő Brüll Adél tisztázást igénylő, sérelmeket és vádakokat felsorakoztató levelére felel. Ady részben elfogadja az asszony igényeit, s közös nevezőt keres: „[...] egy élet minden képességével értem és szeretem magát. *Vagy-vagy*-át is megértem, tudom, hogy minden joga megvan e *vagy-vagy*-hoz nem csupán önmagáért s magával szemben, de önmagammal szemben is. Ha azt érti, hogy senki se számítson mit se, ha magával szemben a konfliktusnak csak pici

árnyékát jósolná, senki se fog számítani. Heccelődések, miket bánok, s magának olykori majdnem kicsinyes vádjai csinálták, ha néha másként viselkedőnek tetszettem.” Ady tehát elfogadja az asszony lényeges feltételeit, s ugratásait vele szemben meg is bánja, de Léda túlzott érzékenységét is szóvá teszi.

Akad azonban szemrehányás, amit önérzetesen visszautasít: „Az a vádja, amit szintén gyerekességgel, tréfákkal kenettem magamra, hogy én I. Ady Endrét játszom magával szemben, nevetséges.” Sőt: a közöttük támadt huzakodások, félreértések kialakulásában Lédat is hibáztatja: „Ha fáj valami magától, az néha-néha egy kis nagyon-asszonyos gyarlóság, mely — én tudom legjobban, sőt talán egyedül — nem illik a maga mindenképpen egyetlen, csodálatos értelmű és ösztönös emberségéhez [...] Mindenképpen igaza van, legfeljebb — ez volt s volna a maga által sokat szemrehányt két esztendő magyarázata — abban nincs, hogy hajlandó rólam egy könnyű gesztus után súlyos ítéletet mondani rögtön.” Meglepően finoman és diplomatikusan hozza Léda tudomására, hogy kettejük kapcsolatának mennyit árt az asszony lobbánékony és végletes hisztérikussága. De egészében békülékeny és feloldást kereső a levél: „Tartsuk meg egymásnak magunkat, s ne keressünk alantasságokat egymásban.” (AEI I. 183–84.)

Sok zavart okoztak és Adyt mérhetetlenül idegessé tették Brüll Adél időnként hosszú ideig elmaradó levelei. Már 1905 elején, Párizsból hazatérve erősen megkínozta a költőt Léda olykor többhetes levélbeli hallgatása. Hasonló a helyzet az esztendő vége felé. 1905. nov. 30-i dátummal írja Budapestről Párizsba Brüll Adélnek: „[...] három hét óta nem volt egy nyugodt percem. Úgy hittem, hogy Maga nem akar rólam már tudni. És nem tudtam beletörődni, hogy a mi barátságunk ilyen véget érjen. Félretettem volna minden büszkeséget, s ma délután már egy választáviratot küldtem volna, ha nem érkezik a maga levele.” (AEI I. 187.) Újabb bonyodalom keletkezett abból, hogy az 1905-ös év novemberének végén, decemberének elején Budapesten járt Diósiék barátja, Fischer József párizsi magyar kereskedő. Párizsba visszatérve bizonyára beszámolt Ady pesti életmódjáról, viselt dolgaírói. Hogy pontosan miről, azt nem lehet tudni, de ismét alkalom kínálkozott arra, hogy Brüll Adél dörgedelmes és fölényes levelet írjon a költőnek.

Kettejük „csatázása” ezzel megint végletes pontra ért. Léda levelének bántó, sértő voltára csak Ady válaszából lehet következtetni. Felháborodott, sértett hangú ez az 1905. dec. elejéről keltezhető Brüll Adélnek küldött levél: „Édes Adél, — nem sírok, nem átkozódom. Kétórai magamba roskadás után próbálok hidegen írni. Hála az égnek: maga és Dodó [Diósi Ödön családi beceneve] egyik már. Megértik egymás lelkét, s íme, egyformán látják bennem a komédiást. A komédiás kivételesen komolyan kíván maguknak minden boldogságot. Mégis megkérdelem: mivel komédiázom?” Önérzetében megtámadva Ady gőgösen felel, bár Léda iránti ragaszkodását most is hangsúlyozza, miközben úgy véli, hogy a szakítás szakadékaához érkeztek: „Mit beszélt Fischer, engem nem érdekel. Az vagyok, aki vagyok. Maga ismer, s Magának nem szabad lett volna így ítélkezni. Hogy fuldoklom Budapesten, tudja. Hogy maga nekem mindenem, érezhetné. Maga másképpen akarja. Ne féljen, lesz nekem még elég erőm, hogy magának ne alkalmatlankodjak. Én ha változtam, egyben változtam: magát egyre örültebben szeretem. Érthető s nem nagy bűnemet nem titkolom.” Fájóan búcsúzó gesztussal zárja a levelét: „Maga legyen boldog, édes Adél. Áldja meg az isten azért, amiket átéreztetett velem. Ha kegyes akar lenni, még írjon egyszer — a komédiásnak.” (AEI I. 189–90.)

Nem tudjuk pontosan, hogy végülis Léda „kegyes” volt-e, de valószínűleg igen és nyugtató hangnemben, mert korábbi túlzó leveléért egy másik 1905 decemberéből keltezhető levelében Ady is elnézést kér: „Ne haragudjon, ha bolond, szomorú föllobbanásomban vá-

doltam a múltkor. Nagyon féltém Magát — még a maga s az önmagam gondolataitól is.” (AEI I. 194.) Azután megint a szokásos „képlet” következik: Léda hosszabb ideig nem ír. S Adyban ismét felzendül a panasz feltehetően egy dec. végi levélben: „[...] talán rosszul is teszem, hogy írok. Három hete régen elmúlt, több levelet írtam, s választ nem kapok. [...] Nagyon fáj ez a némaság.” (AEI I. 195.) Majd a helyzet újabb enyhülését jelzik egy másik, 1905 decemberének utolsó napjaira dátumozható levél sorai, amelyekben Ady kapcsolatok szorosabbra fűzéséről ábrándozik: „[...] Én csak maga mellett tudnék élni. Nekem csak maga érték és valaki e világon. Hogy pedig ez lehető legyen, arra mindig kevesebb a reményem. Én magát nem ránthatom ki a világba. S így mellé állhatnék, ha jobban nem lehetne. És ez lesz az én fátumom [...]” (AEI I. 196.)

De a „nyugalmat” újabb esemény kavargatja fel. Adynak egy kikövetkeztethetően 1906. jan. 19-én Brüll Adélnak írott leveléből arról értesülhetünk, hogy Léda most Vészi Margitra féltékeny, vele gyanúsítgatja a költőt. Íme Ady levelének ezzel kapcsolatos mondatai: „Édes jóm, én Mindenem, — idegesen írok, és sietnem is kell. Áldja meg az én szerelmem, amiért nem írt egészen gonosz levelet. Amit Maga [Vészi] Margitról jósol, abszurdum, s szó sincs róla. Hogy ezt valaki meg nem érti: nekem nincs, *se nem akarom*, hogy más legyen valakim, mint Maga! Nem érzi?” (AEI I. 198.) A teljes igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a költő és Vészi Margit között emberi-baráti kapcsolat alakult ki, különös intellektuális érdeklődés jellemezte őket: Ady 1906 februárjában megküldte neki is az ÚjV kötetét, az akkor Párizsban tartózkodó lánnyal több levelet váltottak, s 1906. febr. 18-án a Jövendő-ben Ady *Vészi Margit* címen elismerő és lelkes írást ad közre abból az alkalomból, hogy a lány a párizsi Julien akadémián képzőművészeti munkáiért elismerő méltatásban részesült. (L. AEÖM VII. 137–39.) Arra nincs adatunk, hogy ez a szellemi kontaktus férfi–nő vonzalmat is rejtett volna. Különben is Vészi Margit 1906 első felében Molnár Ferenc felesége lett. Léda féltékenységeinek mindössze annyi alapja volt, hogy a nála fiatalabb és intellektuálisabb alkatú Vészi Margitban potenciális vetélytársat vél felfedezni Ady környezetében.

Három hónapnyi levelezés is elegendő bizonyítékot szolgáltat arra, hogy az „örök harc” Léda és Ady kapcsolatának mennyire folytonos jellemzője volt. Ezt a viszonylag rövid időszakot három nagy konfliktus, több kisebb sérelem, Léda részéről felelősségre vonó szemrehányások, Ady oldaláról felhorkanó dühök, visszabántások kísérték. Mindez azonban egyelőre nem keresztezte, gyengítette összetartozásuk érzésének intenzitását. Legfeljebb az a feltűnő, hogy a Léda-versek sorozatában több mint egy hónapos „szünet” következik.

Irodalom

Vezér 218.

375. Menekülj, menekülj innen

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. február 25. XI. évf. 55. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („Versek” főcímmel *Menekülj, menekülj* címen másodiknak közli az *Örök harc és nász* c. vers után.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 40.; VA₂ (1910) 26–27.; VA₃ (1910) 26–27.; VA₄ (1918) 26–27.; VA₅ (1919) 34. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 50.

Alapszövegünk a VA₃-ból. Egyébként a VA különböző kiadásai nem térnek el egymástól.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Versek</i>	BN
Cím fölött: <i>II.</i>	BN
Cím: <i>Menekülj, menekülj</i>	BN
1. legény.	BN
2. ülj:	BN
3. uri	BN
5. itt <i>Dacos</i>	BN
6. <i>vívja</i>	BN
7. Jövőt. Balladát	BN
9. sárgult. <i>Láz</i> a szemed.	BN
13. tűzbe	BN

Keletkezéstörténet

Különös lírai önportré ez a vers is, mint az ÚjV-ben közreadott több 1905 őszén keletkezett költemény. Azt a beállítást folytatja, és részben módosítja, amely megtalálható az AEÖV II.-ben kiadott *A Hortobágy poétája* (BN 1905. okt. 1.), a *Költözés Atok-városból* (BN 1905. okt. 15.), az *Ihar a tölgyek közt* (BN 1905. okt. 29.), a *Korán jöttem ide* (BN 1905. nov. 12.) versszakaiiban. Sőt: a költői „topográfia” tekintetében Ady ismét poézisébe emeli az Ér nevét, ami utoljára *A krisztusok mártírja* (NN 1901. okt. 24.) soraiban fordult elő. De míg a korábbi költeményben az Ér a költő „nagyszerű rajongás”-ának érlelője volt, itt a *pocsohys* Ér viszont az 1905-ös versek metaforikus lelkek-temetőjének, Tisza-partjának, magyar Temetőjének, magyar Ugarjának, Hortobágyának, mocsaras rónájának, csúf Budapestjének, iharfájának, magyar Pusztájának, magyar Mezőjének, Duna-partjának költői analógiája, poétai szinonimája lesz. Persze ez az eredetre, helyesebben az elszakadásra utaló jelzős szerkezet még lefokozottabb és részleges jelentést kap attól, hogy Ady az ország egészére a *dacos Hunnia* megjelölést használta. S ez ebben a szöveg-összefüggésben nem a hun-magyar eredet-mondát hasznosító kiemelést, az ősiség büszke emlegetését jelenti, hanem elmaradottságot, barbárságot, felfokozott történelmi anakronizmust.

A versnek különös karaktert ad az, hogy benne a poeta „közvetlen megszólítással fordul [...] önmagához” (Barta 294.), tehát mai poétikai formulával élve a *Menekülj, menekülj innen* az önmegszólító verstípus egyik jellegzetes darabja. Ez a forma, ez a keret lehetőséget kínált arra, hogy a „legény”-re, önmagára vonatkoztassa mindazt az együttérzést, rokonszenvet, amellyel az átlagból kiválókat, a kiemelkedő tehetségeket korábban is kísérte. Évekkel előbb írta egy a megpróbáltatások elől öngyilkosságba menekült joghallgatóról: „Éreznie kellett, hogy a tehetség nem áldás; átok. Éreznie kellett, hogy az ő érzékeny agyveleje vagy örökre zaklatni fogja, vagy elborul.” S mintha a friss öngyilkos-jelöltnek megjelent volna „örök barátja”, a szintén tragikus sorsú Péterfy Jenő „árnya” és ekként szólongatta volna: „Ég a szemed, zakatol a fejed, szegény, itt maradt ifjú barátom. Törvényeket tanulsz kétségbeesve, s el fogsz bukni mégis amiatt az örök törvény miatt: a gondolkodót megfojtja a világ.” (*A kitüntetéses*. Sz. 1900. jún. 2.; AEÖPM I. 273.)

A hazai környezetből, a nyomasztó magyar valóságból kitörni, messzire távozni Adynak

ugyancsak régi vágya. Különösen erős lett benne ez a törekvés 1903 őszétől kezdve, amikor Brüll Adéllal megismerkedett és szerelmük kialakult. Egyik novellájában sajátos objektívizációval jelenik meg ez a rá is jellemző elvágyódás, „menekülési” hajlam: „... A Kaukázusban ... Szinte fájt Tóninak, hogy miért nem messzebb. Minél messzebb innen, minél vadabb helyen. Oda akar ő menni. Mindegy. Most már megtréfálja a sorsot, s egyszerre többre vállalkozik, mint az összes Lecskyek nyolcszáz esztendőn át”. (*Lecsky Tóni*. BN 1903. nov. 27.; AEön 120., jegyzete: 1297–300.; ebben Bustya Endre is felhívja a figyelmet a novella és a vers összecsengő motívumára.) Az 1904-es párizsi, franciaországi tartózkodás után 1905-ben Ady a különböző ütközések, a BN-nál végzett rendszeres munka és a Lédától való nagy távolság miatt nehezen tud hazai helyzetébe beletörődni. Az év végén írt leveleiben szinte refrénként tér vissza a hazai élettől való irtózás és a külföldre menekülés vágya. „Utálatos Budapest nagyon” — írja Brüll Adélnak Párizsba, feltételezhetően 1905. nov. 5-éről datálható levelében. (AEI I. 185.) Ugyanezt ismétli meg más szavakkal több mint egy hét múlva: „Elpusztulok Budapesten.” S ezt az érzését néhány mondatban meg is indokolja: „Zavaros idők vannak, választások lesznek. Esetleg valamit próbálok. Ha aztán nem sikerül, s még lesz egy kicsit létezni kedvem, elmegyek valamerre külföldre. Ez már bizonyos: én nem tudok a magyar milieuban megnyugodni.” (Brüll Adélnak [Bp. 1905. nov. 13.]; AEI I. 186.) Majd hasonlólt közöl Brüll Bertával: „Én beteg vagyok, s készülök külföldre. [...] Nem tudom, merrre. Párisba kíváncszom, s valószínűleg odamegyek.” (Brüll Bertának [Bp. 1905. dec.]; AEI I. 189.) Szintén Léda húgának írja ugyanebben a hónapban: „Budapesten úgy érzem magam, mintha egy kráter tövében feküdnék.” (Brüll Bertának [Bp. 1905. dec.] AEI I. 191.) A következő év elején pedig így vall Lédának: „Én meg fogok innen szabadulni, s a maga közelébe iparkodok.” (Brüll Adélnak [Bp. 1906. jan. 19.]; AEI I. 198.)

A vers keletkezését megelőző hetekben Adyt olyan közvetlen hatások is érték, amelyek felfokozták benne az itthoni környezettel szembeni végletes ellenérzést. A BN 1906. jan. 25-i számában *Ignotus könyve* címen a poéta töprengő-elmékedő tárcát közölt Ignotus Olvasás közben c. kötetéről. E vallomásos írás néhány mondata vitát, vihart kavart a költő szűkebb pátriájában, a Szilágyságban. A helybéli, hagyományosan gondolkodó értelmiségiek körében felháborodást váltott ki Ady két megállapítása. Az egyik a megyebeli intellektuális légkörrel kapcsolatos. Ady többek között ezt írta: „Az én vármegyém nemes Szilágy vármegye. Lakik benne valami kétszázezer ember. Akad közöttük néhány derék idea-faló lélek is. Nem merném közülök háromnak elmondani, hogy ki e Vasálarc [így titulálja Ignotust a költő]. Az intellektuális kultúra magyar hívői az első keresztények sorsára jutottak [...] Mi lenne, ha egyszer én eldicsekednék nemes Szilágy vármegyében a magyar irodalom Ignotusával?” A másik megbotránkozást kiváltó mozzanat Ady „eretnek” állítása Arany Jánosról: „És ha egyszer kiátkoznak, én mégsem tartom másnak Aranyt, mint a kádenciázó magyar falusi nótárius fejlett típusának. És mégis gyönyörködöm Ignotus Arany-értésében, s köszönöm neki, hogy már a magam ítéletében kételkedem.” (*Ignotus könyve*. BN 1906. jan. 25.; AEÖPM VII. 105–07.) A Zilahon megjelenő Független Újság című hetilapjan. végén, majd febr. elején több hullámban éles hangú polémiába szállt Adyval. E támadásokra a költő két cikkben is válaszolt. (L. minderről az *Ady Endre válasza* c. közleményt a Szil 1906. febr. 8-i számában, illetve a *Nyilatkozat* c. rövid megjegyzést a Független Újság 1906. febr. 11-i számában; AEÖPM VII. 123–25., illetve: 128. A teljes vita megtalálható az *Ady Endre válasza* c. cikk jegyzetében, amely közli a Független Újság támadó cikkeit, viszontválaszeit és az ugyancsak zilahi Szilágyinak ezzel kapcsolatos ismételt reflexióit: AEÖPM VII. 390–405.)

Érthető, hogy a történetek a költőt erősen felkavarják, és büszke felhorkanással tudósítja erről Lédát is: „Nincs reményem, s már keveset akarok. Bántanak, mert vagyok valaki. Még kész sincs a kötetem, már lapokban is marnak.” (Brüll Adélnak [Bp. 1906. febr.], AEI I. 199.) S e személyes indulatok is belejátszottak persze a vers éles és becsmérő jelzős szerkezeteinek létrejöttébe: *pocsolyás Ér, dacos Hunnia*.

Külön értelmezési vita alakult ki a második versszak háromszor megismételt *ballada* szavának jelentéséről. Az egyik felfogás kialakítója Horváth János volt, aki korai, 1910-es könyveskéjében (Ady s a legújabb magyar lyra) nemcsak Ady eredeti, újszerű költői tehetségét ismeri fel, és írása jellegzetességeinek egyik értő magyarázójaként lép fel, hanem ugyanakkor a költő egyes — általa túlzónak, helytelennek vélt — törekvéseit is határozottan bírálja. Így sértőnek, „csak az ütés kedvéért” kitalálnak ítéli a poéta ekkori magyarságot ostromozó verseit. Szerinte „Ady költészetének le kell vetkeznie mindazt a sallangot, mit csak céltudatlan harci kedv, a fiatalság provokáló gögje, kötekedő szubjektivizmusa fércelt jobb szövésű kontósára.” Ennek jegyében szembeesíti egymással a felfogása szerint hasonló témájú Ady-verset, *A Hortobágy poétája* címűt és Arany János töredék-költeményét, *A falu bolondját*: az első sértőnek, „pszichológiai képtelenség”-et közvetítőnek ítéli, míg az utóbbit „a nagy lelket jellemző nemes érdeklődés” odafordulásának „egy nyomorék lélekehez”. Fejtegetéseit határozott felszólítással zárja: „Olvassa el Ady (s talán már olvasta is, hisz ez *nem ballada*), s szégyellje magát!” (Horváth 66–67.) Nyilvánvaló Horváth elfogultsága Arany mellett és a kor magyar valóságát, elmaradott közszellemét támadó Ady ellen: ilyen felfogásból könnyen adódott a félreértés, az az értelmezés, mely szerint Ady „irodalmi csatát” folytat, s a *balladás* Aranyra és az általa képviselt szemléletre akar csapást mérni.

Jó ösztönrel vette észre már az Ady-tanulmányok (Bp. 1921.) c. kötetében Földessy Gyula, s ezt ismételte meg tömörebben az Amt-ban, hogy Horváth értelmezése megalapozatlan. „Úgy véli, hogy a *Veri a Jövőt: balladát akar* sor jelentése az, hogy „tragikus porsát készíti elő”. Meggyőző az állítása, hogy „a »veri a Jövőt« sokkal súlyosabb mondané, mintsem ezt Ady balladairásra vonatkoztathatta volna. Egy ilyen vagy olyan műfajhoz való ragaszkodás még nem »verése a Jövőnek«. Még ha valami apropóra csakugyan műfaji értelemben rántotta volna elő Ady a »ballada« szót (amiről nem tudok) — a 2. versszaknak, de az egész versnek szövege is szimbolikus jelentést és értelemezést kíván.” Földessy szerint az előző másfél sor is ilyen közvetett jelentést sugall: *dacos Hunnia / Álmodva vívja a régi csatát: „célzás” ez „a magyar maradiság veszedelmére”. (Amt 56.) Benedek Marcell egyeztetni igyekszik Horváth és Földessy között: a ballada szó szerint „az Arany-utánzó költészetet foglalja magába, szimbólumként”. (Benedek II. 20.)*

Az ellentétes értelmezések között végül is maga Ady segít kialakítani a helyes felfogást. Van egy körülbelül másfél hónappal korábbi napi jegyzete, amelyben a versbélihez hasonló értelemben használja a „ballada” szót. A cikk egy állítólagos hírt kommentál, amely szerint egy román szerzetes a törökországi Drinápoly börtönében hetven román hadifogolyra lett, akiket az 1877–78-as orosz-török háború óta tartanak ott a világtól elzárva, minthogy a románok akkor az oroszok oldalán harcoltak. Ady fenntartással fogadja, a hősi képzelgések szülőltjének tartja ezt a hírt. Ezért így medítál: „Most íme Rodostó kell a románoknak. És gigondolnak egy olyan balladát, mint a Szilágyi és Hajmási históriája. Hát lehetséges, hogy harminc évig Európában, nem is nagyon titokban, egy sereg román hőst tarthasson jojtalan fogságban egy másik ország? Nagy fantáziájú nép Románia népe, s művészethajlamú Bukarestben sem hiszik bizonyára ezt a mesét, de hirdetik, mert regényes és szép.” (*Jegyzetek a napról. I. Románok Rodostója*. BN 1906. jan. 10.; AEÖPM VII. 92; I. még a

jegyzetét: uo. 370–71.) A szövegösszefüggés világossá teszi, hogy Ady itt a ballada szót valóban nem műfaji megjelölésként, s nem Arany János vagy utánpótlóinak ellenében használja. Csupán arról van szó, hogy Ady nem a regényes históriát, hanem a népballada-változatot ismerte, tartotta számon (l. erről bővebben a zilahi kollégium értesítője és az általuk használt tankönyv dokumentációját: AEÖVI. 223.) De ugyanakkor Földessy feltételezése sem állja meg a helyét: dacos Hunnia nem „tragikus sorsát készíti elő”, hanem regényes vagy regényesített múltjába menekül. Olyanféle regényes históriákat, „balladákat” akar, mint a szendrői névtelen által 1560-ban írott Szilágyi és Hagymási története. (E témának különben két népballadává alakult változata is ismeretes.) Az *Álmodva hívja a régi csatát* s a *Veri a Jövőt*: elfordulást jelent a jelentől és jövőtől, s elmerülést a regényesített és szépített múltba, a balladákba.

Irodalom

Horváth 28., 67.; Benedek II. 20.; Földessy: Amt 56.; Barta 294.; Vezér 178.; Király I. 179., 474.

376. Öröm-város volt a hazám

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. március 11. XI. évf. 69. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *Öröm-város* címen elsőnek közli a *Judás és Jézus* c. vers előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 107.; VA₂ (1910) 61–62.; VA₃ (1910) 61–62.; VA₄ (1918) 61–62.; VA₅ (1919) 80. — Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 67.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A BN szövegén Ady több helyen módosított a kötetbe történt felvétel előtt. A VA egyes kiadásai között kisebb-nagyobb eltérések akadnak. A VA₃ levonatában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 8. sor *Szomorúság* szavát rövid *u*-s változatra javították. Feltűnőek a VA₄ és VA₅ sajtóhibás szövegeltérései. A VA₂ szövege nem igényel javítást.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN	
Cím fölött: <i>I.</i>	BN	
Cím: <i>Öröm-város</i>	BN	
2. <i>ut</i>	BN	
3. <i>Örömvárosból</i>	BN	
6. <i>sanyaru</i> testem,	BN	
8. <i>Szomorúság</i>	BN	VA ₃
10. <i>bus</i> pártútóre	BN	
11. <i>aranyát</i> [sh]		VA ₅
12. <i>nőre</i> ,	BN	
14. <i>Örömvárosnak</i>	BN	

Öröm-városnak, pirja,	BN	VA ₁	VA ₅
15. koldus-zsebet.			VA ₆
16. Ti-értetek [sh]			VA ₄
sírva,	BN		VA ₅
sírva.		VA ₁	

Keletkezéstörténet

Már 1905-ös verseiben megjelent az örömmotívum: a BN-ban 1905. máj. 7-én publikált *Léda a hajón*, majd a BN-ban 1905. máj. 28-án közreadott *A hajnalok madara* soraiban. De míg az elsőben az „Öröm hajója” Lédát, a szerelmet „hozza”, a másodikban pedig a mámor és az öröm kölcsönös szárnyalása éled folyton újjá, addig az *Öröm-város volt a hazám* strófái az öröm természetes, ösztönös szféráiból történt kiűzetésről szólnak, s arról hogy a hajdani illúziók körébe a lírai ént olykor csak a pénz emelheti vissza. Kellő fenntartással és nyomatékos megkérdőjelezéssel kezelhető Földessynek (Amt 73.) az az egyértelmű állítása, hogy a vers 8. sorának *Szomorúság bűnébe estem* fordulata egyértelműen Ady „ifjúkori betegségére”, a Nagyváradon szerzett és később Párizsban komplikációt okozott verbajára vonatkozik (l. erről az AEÖV II.-ben a 301. *Tüzes seb vagyok* c. verset és jegyzetét). S bár a szövegösszefüggés valóban olyan, mintha a változást egyszeri esemény okozta volna: *Korbáccsal vertek ki, mert egy napon / Szomorúság bűnébe estem* — mégis valószínűbb, hogy Ady itt a szomorúság szót konkrétan, a maga lelkiállapotára, élet- és világszemléletének elkomorodására, tragikus átalakulására vonatkoztatja.

Irodalom

Földessy: Amt 73.; Vezér 212.; Király I. 378., 384.

377. Judás és Jézus

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. március 11. XI. évf. 69. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *Judás köve* címen másodikként jelent meg az *Öröm-város volt a hazám* c. vers után.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 113–14.; VA₂ (1910) 65–66.; VA₃ (1910) 65–66.; VA₄ (1918) 65–66.; VA₅ (1919) 85. — Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-I [1930] 69.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét több ékezési, központosítási módosítással vette fel a kötetbe a költő. A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) két módosítást végzett: a 7. sorban a hibásan szedett *feled* szót *fejed*-re igazította, a 14. sorban a *birodalmad* után a vesszőt pontra cserélte. A kiérlelt, javítást nem igénylő változat a VA₃-ban alakult ki.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN
Cím fölött: <i>II.</i>	BN

Cím: <i>Judás köve</i>	BN		
1. szívverésem	BN		
2. vésem:	BN		
7. Megkoszorúztam	BN	VA ₁	
fejed,	BN	VA ₁	VA ₂
14. Birodalmad,	BN		
18. Büve	BN	VA ₁	
19. kinnal	BN		
23. bűnös, bus	BN		

Keletkezéstörténet

Nem első lázadó verse Adynak a *Judás és Jézus* a „krisztusi üdvöztan” ellen. Részletesebb áttekintés helyett elegendő az 1898–99-es *Azuba* (I. az AEÖV I.-ben) és az 1901-es *A krisztusok mártírja* (I. az AEÖV II.-ben) c. verseket említeni. De szervesen idekapcsolódik egyik 1905-ös elbeszélése is, a *Tamás a piros kertben*, amely az *Azuba*-téma sajátos és konkrét továbbfejlesztése, az *Azubához* és *Krisztushoz* is hűtlen tanítvány, Tamás alakjának megidézésével (BN 1905. ápr. 23., AEön 270–73.; jegyzete: 1313–15.). Más összefüggésben — Judás és Jézus sorsának párhuzamosításában — előzménye e versnek a *Született Betlehemben Judás* c. elbeszélés, amely Ady képzelete meghökkentően szuverén működésének egyik jellemző bizonyítéka. A bibliából annyi közismert, hogy Judás Jézus tizenkét tanítványa közé tartozott, és előre megegyezett a főpapokkal, hogy pénz-jutalom ellenében Jézust feltűnés nélkül törvényszolgáik kezére juttatja. Ez meg is történt úgy, hogy a poroszlók élén érkező Judás az Olajfák hegyén Jézust csókkal üdvözölte: ez volt a jel, hogy a fegyvereseknek kit kell elfogniok. Adyt mindez a novellában csak annyiban érdekli, amennyiben a két későbbi ellentétes bibliai alak történetét már az eredetnél igyekszik megalapozni. Különös fantáziálás révén persze: nemcsak azzal, hogy Jézus és Judás születését azonos időpontra és helyre rögzíti, hanem azzal is, hogy Mária a maga kisedét Betlehemben a nem sokkal később ugyancsak világra jövő Judás tehetős szüleinek istállójában születte meg. (*Született Betlehemben Judás*. BN 1905. dec. 24.; AEön 403–06., jegyzete: 1327; a vers és a novella közötti sajátos összefüggésre a jegyzet nem utal.)

Egészen más irányba mozdítja el a bibliai alaphelyzetet Ady a *Judás és Jézus* c. versben. A teljes bibliai történetből Ady csupán a pénzért történt árulás, az „eladás” mozzanatát ragadta ki, miként ezt a részleges felhasználás módszerét már korábban is alkalmazta más mitológiai, bibliai, mondai vagy történeti alakok, események felidézésénél. A Judás maszkjába öltözött lírai én azonban a maga tettét nem erkölcsileg elítélhető aljasságnak minősíti, hanem „az Élet szerelméből” fakadó, a pénz hatalmának fölismeréséből eredő lázadásnak. Jézus csméit, eszményeit, „álmodozásait” is „elismeri”, hiszen eddig követte őket, de rá kellett ébrednie arra, hogy az élet törvényeihez képest ezek kevesek, elégtelenek, hogy nincs *büve* az *Igének*. Ekként indokolt lázadása pedig majd az utókor megértésére talál. Ady versbéli logikáját a már korábban kialakult lírai pénz-motívum gondolköre irányította, határozta meg. E pénz-versek első csoportja — ha nem is önálló ciklusban, csupán más ciklusokba szétosztva — már az ÚjV-ben megtalálható: I. az AEÖV II.-ben az *Ima Baál istenhez* (BN 1905. febr. 5.), a *Sóhajvás a hajnalban* (BN 1905. márc. 25.), a *Harc a Nagyúrral* (Így 1905. máj. 15.) és *A sárga láng* (BN 1905. júl. 30.) c. verseket. Az 1906-os esztendő tavaszán ez a pénz-ihletkör nemcsak felújult, hanem a költő ekkori lírájának egyik vezető szövege lett, amit mutat az is, hogy verseinek több csoportját adta közre ez

időben „A Pénz” főcímmel. Első ilyen publikációja volt az esztendő márciusának elején az *Öröm-város volt a hazám és a Judás és Jézus* együttes közlése.

A vers első és utolsó versszakának biblikus hangulatot ad a *Golgotai bazalt*ra vésem és az *Irott kövem* képzete. A *golgotai* jelző egyértelmű újszövetségi utalása magától értetődő. Viszont a „kőbe vésés”, az írást hordozó kő mozzanatánál nem pontos, nem találó az először beugró gondolatársítás: Mózes kőtáblái nem emberi fölsimeréseket, hanem az Úr által készített parancsolatokat rögzítettek. Valószínűbb azonban, hogy amennyiben bibliai indíttatás motiválta Adyt, akkor az emlékezetében az alábbi sorok sugallata munkálhatott: „Oh, vajha az én beszédeim leirattatnának, oh, vajha könyvbe feljegyeztetnének! Vasvesszővel és ónnal örökre kősziklába metszetnének!” (Jób 19:23., 24.) Mindebben végül is nem az a fontos, hogy melyik bibliai passzus közvetlen vagy közvetett hatása, analógiája érvényesült, hanem az, hogy a vers egészét biblikus légkör veszi körül, amelynek jellemző kifejezője volt már az első címváltozat, a „Judás köve” is. De a vers igazi drámáját és kiforgatott bibliai „értelmét” nyomatékosabban hordozza a végleges, a *Judás és Jézus* cím.

Irodalom

Hatvany II. 31–33.; Makkai 77.; Schöpflin 104.; Barta 284.; Vatai 198.; Vezér 212–14.; Király I. 383–84., 124., 358., II. 708.

378. Új Heléna

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. március 25. XI. évf. 83. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („A Pénz” főcímmel közölte I. számmal a *Lábán hívása* c. vers előtt.) – (A kötetben nem közölt, feledésbe merült vers újrapublikálásával Emőd Tamás a SzÉ 1928. júl. 3-i számában Hét elsikkadt Ady c., majd Hatvany Lajos a Társadalmunk 1932. nov. 12-i számában Ady Endre ismeretlen, kiadatlan versei c. közleményében hívta fel rá a figyelmet.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 999.

Szövegvizsgálat

Alapszövegünk a BN-ből. A sajtóközléshez tartozó I. számot a főszövegből elhagytuk.

Javításaink:

A címbe az alapszöveg rövid *u-s Új* szavát hosszú *ú-sra* változtattuk: *Új*.

1. Az alapszövegben felemás módon szedett francia női nevet – Cecile – a francia helyesírásnak megfelelő alakra igazítottuk: *Cécile*.
5. A *csoda* után az elmaradt írásjelet kettősponttal pótoltuk.
9. A Cecile-t – miként az 1. sorban – *Cécile*-re javítottuk.

Keletkezéstörténet

Ez a sanzonszerű helyzetdal címében és szövegében finom utalással hasznosítja a görög mitológia ismert motívumának egyik változatát. Heléna latinos alakja a görög Helenének, Zeusz és Léda lányának, aki a monda szerint a legszebb halandó nő volt. Szépsége már fiatal lány korában bonyodalmat okozott, mert Thészeusz athéni király megkívánta és el-

rabolta, de a lányt fiútestvérei kiszabadították és hazavitték. Nemsokára otthon, Helené nevelőapjának, Tündareosz spártai királynak az udvarában éleződött ki a helyzet, mert a lány szépsége a kérők egész seregét vonzotta oda. Az a veszély fenyegetett, hogy harcias viszály támad a különböző házasodni kívánó görög királyok és királyfiak között, míg Odüsszeusz ithakai király azt javasolta Tündareosznak, hogy a dinasztikus érdekeket félretéve engedje Helenét saját tetszése szerint szabadon választani. A kérők közös beleegyezésével és támogatást ígérő fogadalmával Helené Menelaosz felesége lett. Menelaosz az asszony nevelőapjának halála után a spártai trónt örökölte. Később Helené kihívó szépsége az egész görögység sorsát megrendítő nagy konfliktus kiváltója lett. A Spártába érkező trójai királyfi, Parisz első pillantásra beleszeretett Helenébe, a legszebb halandó asszonyba. A történet további menetének két változata is ismeretes. Az egyik szerint Menelaosz távollétében az asszony önként, szerelemből ment el a királyfival Trójába. A másik változat szerint Parisz kényszerítette, erőszakkal rabolta el Helenét. Mindkét változat közös következménye a hosszadalmas trójai háború lett, amelyben a Tróját ostromló görögök hadát Menelaosz öccse és sógora, Agamemnón, mükénéi király vezette.

A helyzetdalban Ady Helené és Parisz történetének második változatát helyezte párizsi környezetbe. A beszélő lírai én ezért jelzi Cécile-nek, hogy *Börtön vár és szerelem*. Cécile képzelt alakja bizonyára rokon vagy azonos azzal az „egy párizsi lány” figurájával, akit Ady a BN 1905. szept. 24-i számában megjelent *A Buddha temploma vár* c. elbeszélésben idéz fel, s akinek árnya, befolyása a novellából kiemelt verses betétek mozaikjaiban is felvillan, amely betéteket az AEÖV II. kötetében [*A zengő, kősző ködben...*] c. versben foglaltunk össze, önállósítottunk. Ennek következtében az *Új Heléna* c. versben a kiindulásul választott Helené-mítosz is erősen módosul, kifejezetten modernizálódik. Nem a különös szépségéért elrabolt asszonyról van itt szó, hanem olyan nőről, akit pénzért szereztek meg, akinek joggal lehet az arcába vágni, miként ezt a beszélő lírai én meg is teszi: *Én megvettemlek*. Börtöne így a szerelmi szolgáltatások kizárólagossága, amit sajátos körülírással a vers szövege is egyértelműen megfogalmaz: *Kalitkád ékes csoda: / Másé nem lesz soha*.

379. Lábán hívása

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. március 25. XI. évf. 83. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel közli II. számmal az *Új Heléna* c. vers után.) — (A kötetben nem közölt, feledésbe merült versre újrapiublikálásával Emőd Tamás a SzÉ 1928. júl. 3-i számában Hét elszikkadt Ady c., majd Hatvany Lajos a Társadalmunk 1932. nov. 12-i számában Ady Endre ismeretlen, kiadatlan versei c. közleményében hívta fel a figyelmet.) — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 999–1000.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BN-ből. A sajtóközléshez tartozó II. számot a főszövegből elhagytuk.

Javításaink:

2. A *Lábán* után az értelemzavaró sajtóhibás vesszőt pontra cseréltük. Így válik világossá, hogy a harmadik sor — *Lipótvárosnak leánya Pesten* — nem Lábán értelmezője,

mint Földessy Gyula is vélte (Amt 300.), hanem a versben beszélő, a negyedik sorban közvetlenül fölbukkanó női én-re vonatkozik.

3. A *Pesten* után a hibásan szedett, értelemzavaró pontot vesszőre változtattuk. Emendációnk indoklása megegyezik a 2. sor javításánál kifejtettekkel.
4. Az indokolatlanul hosszú *ű*-vel szedett *Külömb* szóalakot a helyesírásnak és a ritmikának megfelelőbb rövid *ü*-s változatra igazítottuk: *Külömb*.
9. A *juhud* után az elmaradt vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

A BN szövegének hibás központozása vezethette félre Földessyt, és készítette indokolatlan magyarázkodásra, amely szerint „Lábán az apa volt, nem a lány. A Bibliát jól ismerő Ady bizonyára tudta ezt; az apa nevén említi a lányt”. (Amt 300.) Holott a versben egész másról van szó: helyzetdal ez is, amelyben a lipótvárosi névtelen leány csábítgatja, hívogatja a sok juhú, sok pénzű Lábánt. A Lábán elnevezéssel Ady a maga szokásos módján csupán archaikus, biblikus hangulatot kívánt adni a versnek. Az eredeti Lábán különben az Ószövetségből ismerős: Izsák feleségének, Rebekának a bátyja volt, aki Mezopotámiában élt. Hozzá menekült Jákob Izsák áldását Ézsau elől csellel megszerezve. A gazdag és ravasz Lábán hét évi juhtenyésztő szolgálat ellenében feleségül ígérte Jákobnak a kisebbik lányát, a fiatalembernek kedves Rákhelt. De a hétévi szolgálat után a furfangos Lábán idősebb, csúnyácska lányát, Leát csempészte be a nász-szobába. Rákhel csak további hét évi szolgálat után lehetett Jákob felesége. Eközben Jákob ügyes tenyésztő munkája nyomán mind Lábán, mind Jákob juhnyájai egyre gyarapodtak. (Mózes I. 24., 28., 29., 30.)

380. Miklósnak — Bandi

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt verses dedikáció az *Új versek* Medve Miklósnak aján-dékozott példányában. Cím: *Miklósnak — Bandi*. A dedikáció eredetijét tartalmazó kötet hollétééről egyelőre nincs tudomásunk, így kötetbeli elhelyezkedéséről sem közölhetünk semmi közelebbit. Hasonmását Révész Béla adta közre Egy Ady vers körül c. cikkében a PN 1928. július 28-i számának 13. oldalán.

Első megjelenés: A k-ot közölte hasonmás formájában cikkében Révész Béla: PN 1928. július 28. 13. — Gyűjteményes kötetben először: AEöV-8 [1943] 998. (A kötetbeli közre-adáskor Földessy Gyula a vers szövege alatt hely- és időmegjelölést is ad: *Kolozsvár, 1906. március*. Nem tudhatjuk, hogy ez utólagos, tőle származó következtetés-e vagy az ajánlás alatt is szereplő dátumozás. Feltehető, hogy az utóbbiról van szó, bár Révész hasonmásán ez a megjelölés nem szerepel.)

Szövegkritika

Alapszövegünk a Révész-féle hasonmás. A keletkezési adatokat — minthogy azok a k hasonmásában nem szerepelnek — nem közöljük a vers szövege alatt, csupán a verses ajánlás keletkezése, időrendi besorolása szempontjából vesszük figyelembe. A nem „tisztázat”-nak készült verses bejegyzés szövege itt-ott hiányos vagy elmosódott: ezért a főszöveg ki-alakításához néhány javítást végeztünk.

Javításaink:

4. A könnyesek után értelemszerűen vesszőt tettünk.
5. A *bus*, illetve a *notát* rövid magánhangzóit verstani indokból hosszúra változtattuk: *bús*, illetve *nótát*.

Keletkezéstörténet

A címzésből és a szövegből egyértelműen kiderül, hogy dedikációs versről van szó. A címzett személyéről már Révész Béla egyértelműen nyilatkozott: „Közelálló, *títkos* embere volt Ady Endrének: Medve Miklós. Ady Endre hangosabban, nyilvánosabban barátkozott ismerőseivel, de megválasztotta egy-két emberét, akikkel túl a literatúrán, szereplésén, adminisztráltságon megszötte a legteljesebb bizalmasságot. Ilyenféle híve volt Medve Miklós, még Debrecenben kötötték meg az ismeretséget, legodaadóbb kísérője Ady Endre életének, aki egyébként értett hozzá, hogy zilálja a barátságot. Medve Miklóssal azonban mindvégig zavartalan volt a testvérsége. Keresték egymást Debrecenben, Budapesten, Kolozsváron, Bécsben. A menetrend aszerint változott, hol lakott Medve Miklós, hol állt meg Ady Endre.” (PN 1928. júl. 28.)

A költő életrajzírói is nyomatékkal említik barátságát Medve Miklóssal. A poéta öccse arról számol be, hogy 1905 nyarán néhány hetet Pesten töltött a bátyjával, akinek társaságában „olyan embereket” ismert meg: Kabos Edét, Biró Lajost, Révész Bélát, Medve Miklóst s a még egészen fiatal Szép Ernőt, „akik már akkor esküdtek arra”, hogy „a Parnasszus megrohamozásában” a harc Ady „javára el is dőlt véglegesen”. (AL 109.) Arról is ír Ady Lajos, hogy bátyja Medve Miklóssal a „rég, debreceni jogász-kori barátságot” elevenítette fel. Medve a korai évek után „a király személye körüli minisztérium tisztviselőjeként Bécsben lakott ugyan, de gyakran lejött Budapestre feleségétől együtt, akit Bandi szintén még Debrecenből ismert. Különböztetve őket ismételtlen meglátogatta Bécsben is, s mindig megfrissülve, fölhangoltan jött vissza tőlük. Életének legkönnyelműbb, de éppen ezért legvidámabb korszakát, a debreceni jogászéveket töltvén együtt Medvével, még tizenöt-húsz év múltán is a vele való találkozás visszazökkentette őt a hajdani vidám, boldogul jókedvű debreceni időszak hangulatába.” (AL 172.) E barátságról Bölöni György is nyomatékkal ejt szót. Említi, hogy Ady párizsi útjait többnyire megszakítja „valahol”. „Idegei nem bírják a hosszú vasúti utazást. Párizs felé rendszeren Innsbruck a pihenője, hazafelé jöve pedig Bécs. Itt régi kedves barátait, Medve Miklóst és feleségét szokta felkeresni. Még Debrecenből való ez a ragaszkodó barátság. Noteszembe ő maga jegyzi be címüket.” S közli Ady kézírásos bejegyzésének hasonmását: „N von Medve Bäckerstrasse 24.” Majd hozzáfűti még a költőre vonatkoztatva: „Szeretne velük összehozni, de sohasem sikerült a találkozás.” (Bölöni 148.)

A verses dedikáció visszafogott, de intenzíven bensőséges lírai hangja a két férfi közötti komoly és meghitt barátságról vall. E barátságnak meghatározója lehetett, amit Révész Béla ír, hogy Medve „intellektus a javából, érzékenysége mély, és *első értője volt Ady Endrének*.” Aligha felel meg azonban az igazságnak az, amit mindehhez Révész még hozzáfűt, hogy „Ady nagyon érezte Medve Miklós dzsentri származását is, a *közösséget a fajtáról*, melyet dekadenciákon át tehetségesnek tartott” (I. Révész cikke: PN 1928. júl. 28. 13.). Sokkal valószínűbb, hogy kettejük szellemi vonzódásán túl barátságuk elmélyítésében nagy szerepet játszott Ady nyilvánosság előtti, publicisztikai kiállása Medve Miklós és Sárosi Paula szerelme, házassága mellett (I. erről bővebben e kötetben a következő, [Ezek a Halál...] kezdetű vers jegyzetét).

Ady Endre és Medve Miklós kapcsolattartásának sűrűségét, eleven voltát bizonyítja a dedikáció készítését megelőző hónapokból néhány levélbeli nyom. Brüll Adélnak írja Párizsba Ady Debrecenből, feltehetően 1905. okt. 31-re datálható levelében: „Érindszentről jövök. Otthon voltam néhány napig. Délben kiszálltam itt Debrecenben. Medve Miklóssal ebédeltem, s a délutáni gyorsrali utazom tovább.” (AEI I. 183.) Jó egy hónappal később ugyancsak Lédával tudatja Budapestről többek között az alábbiakat: „Talán holnap leszaladok pár napra Kolozsvárra. Medve és Sárosi Paula hívtak meg. Különszobát rendeztek be, hogy legyen velük pihenve pár napig.” (AEI I. 188.) Ezek a levélbeli utalások további, egyelőre elkallódott vagy végleg elveszett levelek létre is felhívják a figyelmet: mind a debreceni találkozó, mind pedig a kolozsvári meghívás Ady és Medve közötti levélbeli érintkezést feltételez. A korábban idézett levélben említett kolozsvári útra azonban valószínűen csak hónapokkal később kerülhetett sor. Erre enged következtetni Ady egyik Vészi Margithoz írott — feltehetően 1906. márc. 27-i — levele, amelyben többek között az alábbiakat közli: „Erdélyben bolyongtam, s hazatérve leltem meg a Maga levelét. Búcsúzkodtam. Az anyámtól, öcsémtől, barátaimtól. Mindenkitől.” (AEI I. 205.) A vers dátumozásának és a levél valószínűsített keletkezésének időbeli egyezése arra enged következtetni, hogy Ady valóban ekkor járt Kolozsváron Medvééknél, és adta át személyesen a férjnek s feleségének az ÚjV verses dedikációval ellátott példányát, esetleg példányait. Medve Miklós és Sárosi Paula házasságkötésük után Debrecenből Kolozsvárra költöztek, majd a férfi minisztériumi kinevezése után 1906 tavaszán Bécsbe (l. az AEI I. 384. oldalán található jegyzetet).

A két férfi barátságának további bizonyítéka egy későbbi, 1908 végén Brüll Bertának írt levél néhány mondata: „*En Adél leveleit nem mutogatom. En Adélről Bíró Lajoson és Medve Miklóson kívül soha egy lélekkel sem beszéltem.*” (AEI I. 328.) A házaspárhoz fűződő tartós és töretlen barátságának jeleként Ady az 1913 tavaszán Mariagrünben írt *Ad az Isten* c. versét az 1914 elején megjelent *Ki látott engem?* c. kötetébe a következő ajánlással vette fel: „Medve Miklósnak, a régi szeretettel”.

Irodalom

Földessy: Amt 25., 300.; életrajzi vonatkozásokkal: EmlAE II. 237–38.

381. [Ezek a Halál...]

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Verses ajánlás Medve Miklósné Sárosi Paula számára az *Új versek* neki ajánlódott példányába. A kézirat, illetve az azt tartalmazó kötet hollétéről nincsen tudomásunk. Sőt az sem bizonyos, hogy a Medve-házaspárnak közös példányt adott, és abba jegyezte be mindkét dedikációt. Valószínűbb viszont, hogy Ady a férjnek és a feleségnek külön-külön ajándékozott egy-egy verses ajánlással ellátott kötetet. Hiszen csak ez lehet a magyarázata annak, hogy a *Miklósnak* — *Bandi* hasonmását publikáló Révész Béla a PN 1928. júl. 28-i számában nem említi és közli az asszonynak szóló dedikációt.

Az első megjelenés és a gyűjteményes kötetben először adata ennek az alkalmi lírai szösszenetnek az esetében azonos: AEöv-8 [1943] 998. (Földessy Gyula a vers szövege

alatt hely- és időmegjelölést is ad: *Kolozsvár, 1906. március*. Ennek eredete, hitelessége a k ismeretének hiányában ellenőrizhetetlen.)

Szövegvizsgálat

Alapszövegünk az AEÖv-8 [1943] közlése. A sajtó alá rendező Földessy nem szól arról, hogy ezt a kétségtelenül Adyra valló verses ajánlást milyen forrásból vette. A versnek a gyűjteményes kötetben szereplő címét túlzottan tárgyiasnak, „hivatalos”-nak ítéljük, amelyről éppen ezért elképzelhető, hogy nem a költő írta szövege fölé, hanem általa a sajtó alá rendező kívánta a dedikáció címzettjét pontosan megjelölni. E fenntartásos meg gondolásból hagytuk el a névre szóló címzést (*Medve Miklósnénak*) a főszövegből, s helyette a vers első három szavát emeltük ki szokásos módon címnek: [*Ezek a Halál...*] Hasonló okból nem közöljük a főszövegben a keltezési adatokat, bár azokat a vers időrendi besorolásában megfelelően hasznosítjuk.

Keltekészettörténet

Valószínű, hogy Ady az ÚjV megjelenése után nem írt volna verses dedikációt Sárosi Paulának, ha a színésznő nem lett volna közben barátja, Medve Miklós felesége. Egyébként a költő színikritikusként is elismerően írt a debreceni színpadon fellépő színésznőről: „Sárosi kisasszony igazolta legelső fellépésekor alkotott véleményünket. — Tagadhatatlanul tehetséges színésznő.” (*A bányamester*. DH 1899. ápr. 22.; AEÖPM I.2 133–34.) Más alkalommal Perényi Margit kitűnő alakítását elismerve több színész teljesítményét is elmarasztalja, köztük Sárosiét is: „Sárosi Paula pedig valami táncfélével tette elfogadhatatlanná kis szerepét.” (*Nebántsvirág*. D 1899. okt. 30.; AEÖPM I.2 217.) A debreceni újságírástól és színháztól elkészítve Ady négy színésznő „kedvencét” emeli ki, köztük barátja későbbi feleségét: „Sárosi Paulának alig hiszem, hogy valaha vágya lett volna drámai babérokra. Dal zenghetett a bölcsőjénél is, dal hozza ragyogásba a szemét; az ő szíve csupa dal, az ő dala csupa szív. Született szubrett ez a kislány. Lágy dallam minden hangja, ritmikus minden mozdulata, pajkos zene a kacagása is [...] Ez a kislány sokra fogja még vinni.” (*Amolyan búcsú-féle*. D 1899. dec. 2.; AEÖPM I.2 223.) Még Nagyváradon is visszautal Sárosi Paula egyik alakítására: elmondva, hogy a Görög rabszolga c. operett előadásával milyen könnyen lehet a színpadon megbukni. „Ott győzött csak — folytatja Ady —, ahol úgy táncoltak benne, ahogy muzsikáltak. Debrecenben egy kis vékony lány, a kis Sárosi Paula kasszadarabbá tette.” (*Görög rabszolga*. Sz 1900. okt. 22.; AEÖPM I.2 367.)

Mégis e kis vers létrejöttében — mint már jeleztük — aligha játszott szerepet az, hogy Ady miként ítélte meg Sárosi Paula színészi-színpadi teljesítményeit. Meghatározó volt viszont az a romantikus helyzet és légkör, amely Medve Miklós és Sárosi Paula kapcsolatának elfogadását, illetve megakadályozását, majd házasságkötésüket kísérte. Medve Miklós rangosan előkelő, jól szituáltan úri, dzsentrí családjá nem akarta elfogadni, hogy a fiuk zsidó színésznőt vegyen feleségül. A család különböző rafinált eszközökkel — az anyagi támogatás megvonásával, már-már „házi őrzettel”, ideggyógyászati kezelés fenyegetésével — próbálta a fiatalok összeházasodását megakadályozni. Mindez sajtónyilvánosságot is kapott, amelybe a fiatalok pártjára állva Ady Endre is beleszólt: I. *Zsidó és színésznő* c. (Sz 1900. aug. 24.; AEÖPM I.2 324–25.) és Sárosi Paula nyílt levelét is közlő *A menyasszony levele* c. cikkét (Sz 1900. aug. 30.; AEÖPM I.2 329–30.). Erre az ügyre is utal a költő *Aktuális versek [Hogy vége...]* c. alkalmi dalában (Sz 1900. aug. 26.; AEÖV II. 44–45., jegyzete: uo. 365–66.).

A viharok elmúltával a fiatalok összeházasodtak, és Ady kapcsolata velük folyamatos, igen intenzív maradt. Ennek egyik bizonyítéka — a sok elveszett vagy lappangó dokumentum közül — az a levél, amelyet a költő feltehetően 1905 novemberében Budapestről Kolozsvárra Medve Miklósnénak küldött. E levélben Ady többek között az ÚjV előfizetési felhívásának terjesztésére kéri az asszonyt: „Kedves Paula, engedje meg, hogy zavarom Magát, s megkérem, próbáljon valamit Kolozsvárra, a kincses városban, az én könyvemmel. Miklóst a minap meglátogattam.[...] (AEI I. 187.)

A kis versben Ady ekkori rezignáltan nyomasztó hangulatát igyekezett a fiatal asszonynak, a házaspárnak szóló kedveskedő gesztussal földolani.

382. Az Avar-domb kincse

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. április 1. XI. évf. 90. sz. 2. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel I. számmal közli az *Az Avar-domb* címen *A Halál automobilján és a Dús lovag násza* c. versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 64–65.; VA₂ (1910) 38–39.; VA₃ (1910) 38–39.; VA₄ (1918) 38–39.; VA₅ (1919) 52. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 57.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét Ady egyetlen módosítással — a cím bővítésével — vette fel a kötetbe. Kisebb, központosításbeli eltérések a sajtóközlés és a VA egyes kiadásai között is találhatóak. A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) egyetlen véglegesített javítás akad: a 3. sorban a *földjén* után Ady pontot tett.

Javításunk:

6. A *Bajánnak* után — a VA₄ és a VA₅ publikációjával egyezően — az elmaradt vesszőt kiraktuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN		
Cím fölött: <i>I.</i>	BN		
Cím: <i>Az Avar-domb</i>	BN		
3. földjén	BN		
6. Bajánnak	BN	VA ₁	VA ₂
7. fejű	BN	VA ₁	
11. Avar-domb.	BN		

Keletkezéstörténet

A vers szövege közvetlenül is jelzi a hazai, érminszenti ihletést. Ez lehet régebbi, távolabbi emlék felbukkanása is, de lehet friss, közvetlenebb élmény, benyomás különös, versbe történő áttétele is. Néhány életrajzi mozzanat az utóbbi esetet valószínűsíti. A költő öccse arról ír, hogy bátyja „1906 márciusában hazajő Érmindszentre, s otthon tölt néhány hetet. Ez időre esik (pontosan: márc. 15-re) Révész Béla mindszeri látogatása, melyről Révész

érdekesen, de novellisztikus pontatlansággal számol be visszaemlékezéseiben". Mindehhez lapalji jegyzetben még hozzáfűzi: „Ténybeli tévedései között különösen kirívó az, hogy az édesapánknak »pár száz holdas« birtoka van. Bár volna.” (AL 113.) Ady otthon időzését ebben az időben bizonyítja az is, hogy sajtópublikációiban egy jó hétnyi szünet mutatkozik: utolsó publikációja a BN-ban 1906. márc. 11-én jelent meg, a legközelebbi 1906. márc. 18-án. (*Halálharang*, illetve *Jegyzetek a napról* címen: AEÖPM VII. 158–59., illetve 159–60.) Ady Lajos állítása tehát megfelel a valóságnak, ha részleteiben nem is pontos, mert Ady nem néhány hétig, hanem mindössze egy hétig időzött a szülőfalujában, családi otthonában.

A költői képzeletet elindító, érlelő motívumról — mint benne is rögződő élményről — Révész Béla is beszél. Szerinte márc. 15-i érminszeinti látogatása idején Ady szóba hozta neki a falu bolondját, aki többnyire tavasszal napszámosokkal túratja az Avar-dombot, hogy kincset leljenek benne. Mindezt közösen is látták, majd egy-két hét múlva Ady magára vonatkoztatott verset írt a látványból. (Révész: AE 87., Révész: Atril 49–50.; a látogatás dátumát tekintve az első könyvben sajtóhibás az időpont megjelölése, mert 1916. márc. 15. szerepel: Révész: AE 82–83.; a későbbi gyűjteményes kötetben viszont helyesen 1906. található: Révész: Atril 47.; csak ez az utóbbi dátum a megfelelő, mert a vers a BN 1906. ápr. 1-i számában jelent meg.)

A versben szereplő *Baján* az avarok híres fejedelme, kagánja volt, aki a történeti monda-k szerint az avarok vezetésével felélesztette az i. sz. VI. században Attila hajdani hun birodalmát a Dontól a mai osztrák területekig s a Baltikumtól a Száváig, az Al-Dunáig. Központjuk a történelmi Magyarország tiszántúli területein volt. A Baján egyébként török-mongol eredetű név volt, amelynek jelentése: gazdag, hatalmas, nemes.

Irodalom

Barta 282.

383. A Halál automobilján

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. április 1. XI. évf. 90. sz. 2. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel II. számmal *Töff-töff* címen másodiknak közli az *Az Avar-domb kincse* után és a *Dús lovag násza* c. vers előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (*A Halál rokona* ciklus) 29.; VA₂ (1910) 19.; VA₃ (1910) 19.; VA₄ (1918) 19.; VA₅ (1919) 25. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 47.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A sajtóközlés szövegét több központosásbeli és ékezési változtatással vette fel a kötetbe a költő.

Szövegtérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN
Cím fölött: <i>II.</i>	BN
Cím: <i>Töff-töff</i>	BN

1. Töff-töff. Robogunk	BN	
5. kőn	BN	
6. dühös arca.	BN	
9. Töff-töff. A	BN	
10. Érzy,	BN	VA ₁
11. Csuf	BN	

Keletkezéstörténet

Ady gondolat- és érzelemvilágát már korábban is megragadta az automobil történelmileg relatíve új és különös jelensége. Eleinte azonban a konzervatív társadalmi maradványok és az új technikai jelenségek ellentétét érzékelt leginkább. Ezért tette fel egyik előző évi cikkében az alábbi kérdést: „Nem döbrentek meg önök már, ha feudális, büszke mágnašt automobilban láttak?” (*Jókai szobra*. BN 1905. febr. 26.; AEÖPM VI. 73. és jegyzete: 372–75.; előzményét l. még a Pn 140. sz. bejegyzésében: „Automobilban ülnek emberek, kik ma is a középkorban gondolkoznak.” AEÖPM V. 194.)

Más gondolati közelítésben, az életritmus lendületében ragadja meg a gépkocsi kiváltotta másfajta lehetőséget Ady *A Halál automobilján* c. versben. Jellemző, hogy közel két évvel korábban az életvágy, a szerelmi mámor beteljesülésének hangulatához a hintó, a konflis képzetét kapcsolta (l. az *Egy ócska konflisban* c., a BN 1904. júl. 12-i számában közreadott verset az AEÖV II.-ben), s hogy az élet rejtelmek közötti útkeresés, önmagára találás motívumát is egy eltévedt lovaskocsi vonulásához hangolta (l. a BN 1904. okt. 6-i számában publikált *Este a Bois-ban* c. verset az AEÖV II.-ben). E versben érzékelhető ambivalenciát jelent Adynak az az eleinte előtérbe állított törekvése, hogy a gépkocsiban a pénz-motívumot, a különleges életvitel erejét érzékeltesse. Ezt jelzi az első címváltozat, a *Töff-töff* is. Később ítélte nyomatékosabbnak a rejtettebbnek látszó halál-vonzatot, amelyet azután a címben is kiemelt: *A Halál automobilján*. Ritka, verseit érintő vallomásainak egyikében, a *Poéta és publikum* című írásában erről így beszél: „*A Halál automobilján* rokona a fekete zongorának, s valóban azt valloam és siratom ma is, hogy legalább automobiltempóban kell élnünk, éreznünk és tennünk, hogy az élet juttathasson egy kis mámort és egy kis vigasztalást.” (HSz 1910. jan.–febr.; AEÖPM X. 24.)

Irodalom

Horváth 50.; Hatvany II. 315–16.; Barta 290.; Földessy: Amt 55.; Varga 232.; Vezér 204.; Király I. 333., 425., 445., 486., 487.

384. Dús lovag násza

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. április 1. XI. évf. 90. sz. 2. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel III. számmal harmadiknak közli az *Az Avar-domb kincse* és a *A Halál automobilján* c. versek után.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 130.; AH (1908) 54.; VA₂ (1910) 73.; VA₃ (1910) 73.; VA₄ (1918) 73.; VA₅ (1919) 96. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 72.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. Az első sajtóközlés szövegét kisebb, nem lényeges igazításokkal vette át a kötetbe Ady. Az AH-ban közölt változat a VA első kiadását követi, a VA₂-től kezdve nem módosított a szövegen a költő.

Szövegtérképek:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN		
Cím fölött: <i>III.</i>	BN		
Cím: <i>Dus</i>	BN	VA ₁	AH
1. asszonyok,	BN		
2. Tüzes	BN		
4. <i>Dusnak</i>	BN	VA ₁	AH
5. <i>Dus</i>	BN	VA ₁	AH
8. <i>busan</i>	BN		
9. ágy. <i>Csalóka tükrök.</i>	BN		
14. figyelnek,	BN	VA ₁	AH

Keletkezéstörténet

Ama versek egyike ez a költemény, amelyben Ady nem meglévő műveltségi elemekre – bibliai, görög-római mítoszokra vagy történeti mondákra – építi a maga látomását. Dús lovag és asszonyának alakja a maga képzeletének szülöttei, akiknek megadatnak gazdagságukból, pénzességükből következően a fényes, ünnepi és rafinált nász lehetőségei. Míg a valóban szerelemre termett *szűz asszonyok* és *tüzes fiúk* csak statiszták lehetnek: bilincsbe verten csak állniuk és énekelniük lehet Dúsék nászi termében és nászi ünnepén. A dús szó a magyar nyelvben nemcsak melléknévként fordul elő, hanem régies, irodalmi változatban főnév is lehet, amelynek közvetlen jelentése: igen gazdag ember. Ady ezt a főnévi változatot emelte ki nagybetűs alakban személynévvé.

Irodalom

Horváth 29.

385. Thaiszok tavaszi ünnepe

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. április 15. XI. évf. 104. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – („A Pénz” főcímmel I. számmal *Thaiszok ünnepe* címen elsőként közli az *Így szólna a szóm* és az *Intermezzo* c. versek előtt.) – Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 133–34.; VA₂ (1910) 74–75.; VA₃ (1910) 74–75.; VA₄ (1918) 74–75.; VA₅ (1919) 98–99. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 72.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN-ban megjelent első sajtóközlés ékezésében és központozásában több helyen eltér a kötetbeli szövegtől. A VA₂-ben, illetve a VA₃-ban Ady

még egy-két helyen módosított a központonozáson. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 21. sor végén az *énekeljetek* után vesszőt tettek. A címben található suta sajtóhibát leszámítva különben a VA₃ szövege pontos, kiérlelt.

Javításunk:

A címben az alapszöveg sajtóhibás *tavaszi* alakját — a többi kiadással egyezően — rövid *i-re* javítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN			
Cím fölött: <i>I.</i>	BN			
Cím: <i>Thaiszok ünnepe</i>	BN			
1. hajnal. <i>Most</i>	BN			
2. éjjel,		VA ₁		
6. Sípval, hegedűvel,	BN			
7. karaván.	BN			
10. <i>uj</i>	BN			
12. <i>Szomorú</i>	BN			
15. <i>uj</i>	BN			
16. <i>uj</i>	BN			
21. <i>Szűz</i>	BN			
<i>énekeljetek</i>	BN	VA ₁	VA ₂	
26. <i>tartom.</i>	BN	VA ₁		
28. <i>ur a pénz.</i>	BN			
31. <i>Bus alkony. Most</i>	BN			
32. <i>éjjel,</i>				VA ₅
34. <i>pénz.</i>	BN			
35. <i>varázs.</i>	BN			
<i>varázs:</i>		VA ₁		

Keletkezéstörténet

Bizonyos értelemben folytatása, de ugyanakkor ellentételezése is a *Thaiszok tavaszi ünnepe* c. költemény a két héttel korábban publikált *Dús lovag násza* c. versnek. Míg az utóbbi versben a gazdagság, a pénzesség hatalmát rögzítette a természetes szerelmi érzések fölött, addig e versben olyan átmeneti helyzetet próbált megragadni, amelyről elmondható, hogy *ma nem úr a Pénz*. Ez a tavaszi ünnep feltehetően éppen olyan fiktív — nem konkrét élményhez kötődő —, elképzelt látomás, mint amennyire kitalált vízió a *Dús lovag násza* jelenete. De egyrészt konkrétabb, Budapesthez kapcsolódó, másrészt ismert görög mitológiai elemeket újjáélesztő. Az „új Pán” maszkjában, gesztusaiban fellépő lírai én nem egyszerűen a görög mitológiából lép be a versbe, hanem a költő által már korábbi verseiben átalakítottan. Az eredeti görög mítosz szerint Pán egy nimfa és Hermész (esetleg Zeusz) isten fia, aki az erdők, vadászok és pásztorok istene. Alakja félig emberi, félig kecskebak, többnyire az arkádiai erdőkben szeretett tartózkodni, kedvelt társai a szatírok és a nimfák voltak, akikkel szívesen mulatozott. A tánchoz, a mulatságokhoz örömmel szolgáltatott zenét kedvelt hangszerével, a pásztorsípval, a szűrinxszel. Pán és Faunus, egyszerűbben szólva faun, a faunok alakjának összemosódása, azonosítása már a római mitológiában

megkezdődött. Ezt az azonosítást vette át és vitte tovább Ady már a század elején a Hellénről örökölt zsidó-keresztény és hellén-pogány világkép ellentétének újjáélesztésével.

Így lesz Ady költészetének egyik meghatározó motívumává már a *Még egyszer*-korszakában a pogányos görögség szölamája. Amelynek érvényesítésében a költő a görög mitológia lényeges vagy árnyalatnyi különbségeire nem ügyel. Így történhetett az is, hogy Pán és Apolló között sem érezte szükségét a megkülönböztetésnek. „Csupa pogányság volt a lelkem” – írta 1901-ben –, mert „Paraszt Apollónak termettem”, akit „Megöltek az evangélisták, / Az életbölcsék, krisztusok”. (*A krisztusok mártírja*. NN 1901. okt. 24.; l. az AEÖV II.-ben.) „Ez a világ ma itt a Pán világa” – hirdeti az ünnepi köszöntőben. (*Farsangi dal*. NN 1902. febr. 4.; l. az AEÖV II.-ben.) Lírai énjének görög „eredeztetése” már ekkor egyértelmű és világos irányultságú: „Én, bús faun, karom kitárom”. Majd: „Pán ébred. E fáradt világra / Egy új világ reszketve készül”. (*Vén faun dala*. NN 1902. jún. 15.; l. az AEÖV II.-ben.) Az 1905-ös esztendőben pedig már egyik önportréja lesz „Apolló, a faunmező” alakja, aki „Mámor-gályák utasa”-ként folytatja „Pán-kereső út”-ját. (*Vén faun üzenete*. BN 1905. márc. 12.; l. az AEÖV II.-ben.) E vonulatnak lesz különös, újszerű kiteljesítője a *Thaiszok tavaszi ünnepe*. Az új Pán itt persze már nem egy új pogányság, új görögség hordozója, hanem egy tavaszi ünnep, a természetes érzékiség lobogásának megrendezője, aki *stíppal, hegedűvel* viszi magával föl a hegyre Budapest *éji leányait*, hogy velük, hogy számukra a Pénz hatalmát, kényszerét legyőzze. A jelenet mintha valami ókori vázaábrázolásról vagy domborműről lépne elő, ahol Pán a szokásos módon a nimfákkal mulatozna. (Kovalovszky Miklós feltételezése szerint e költemény Ady 1906 áprilisának első felében a Csobánka melletti margittligeti szanatóriumban – ahol nagyváradi ismerősét, Szűts Dezsőt áptották – tett látogatásának, kirándulásának áttételes élményéből született: EmlAE III. 688.)

A *Thaisz*, a *Thaiszok* megnevezés ugyancsak görög, pontosabban hellén hangulatú. Ez a nőalak nem a görög mitológiából, hanem a hellén történeti mondák köréből lép elő. *Thaisz* volt a neve annak az athéni eredetű görög hetérának, aki elkísérte Nagy Sándor makedón uralkodót a perzsa hadjáratára. A legenda szerint ő vette rá egy lakomán az ittas királyt, hogy perzseltesse fel Perszeopolisz. Így kívánta megbosszulni azt, hogy korábban a perzsa Xerxes felégette Athént. Ugyancsak *Thaisz* volt a neve annak az alexandriai színésznőnek, kurtizánnak, aki szépségével, varázslatosságával és művészetével lázba hozta a város népét, s különös erotikus izgalmat váltott ki a férfiak körében. Róla mint címadó, fiktív, elképzelt alakról írta Anatole France *Thaisz* c. híres regényét 1896-ban, amelynek már 1893-ban megjelent az első magyar fordítása. France szerint a sivatagban élő remetek egyik apátja állandó készletést érez arra, hogy magányából Alexandriába menjen, és *Thaiszt* megtérítse, az erkölcsi mocsokból a szent életű apácák körébe, soraiba vezesse. Vállakozása sikerrel jár, de nagy híré tettének végrehajtását követően is állandó látomások kísértik *Thaisz*ről, mígnem újra az apácák körébe, a már szentté magasztosuló *Thaisz* halottas ágyához érkezve dőbben rá arra, hogy az ő igazi vágya nem az asszony megtérítése, hanem szerelmének elnyerése volt. Filológiaiilag ma már eldönthetetlen, hogy Ady versbeli névhasználatában melyik forrás volt a meghatározó: a hellén monda-e vagy a francia írói fikció. Feltételezhető, hogy egymást erősítően mind a kettő, minthogy a *Thaisz* névre csupán az éji leány megszemélyesítéséhez volt szüksége. A további részletek egyik történetből sem érdekelték.

Irodalom

Benedek I. 233.; Barta 280.; Király I. 301., 381.

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. április 15. XI. évf. 104. sz. 2. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel II. számmal *Arany-dobogóról* címen másodiknak közli a *Thaiszok tavaszi ünnepe* után és az *Intermezzo* c. vers előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 171–72.; VA₂ (1910) 95–96.; VA₃ (1910) 95–96.; VA₄ (1918) 95–96.; VA₅ (1919) 128–29. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 80.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A sajtóközlés szövegét néhány ékezesi és központosítási módosítással vette át Ady a VA₁-be. A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) több javítást végzett: az 5. sorban a *falka* után a pontot vesszőre cserélte és a *Most* kezdőbetűjét kis *m*-re változtatta; a 11. sorban az egybeírt *aranyzár* szót kötőjeles alakra módosította: *arany-zár*; a 22. sorban a *megyünk* után a vesszőt pontra igazította, és a 25. sorban a *hull* után a vessző helyett pontot tett. Egy-két helyen a VA₁ és a VA₂ szövegén is javított. Egyetlen javítás végrehajtásával a VA₃ publikációját véglegesíthettük főszövegnek.

Javításunk:

11. A *már* után — a szöveg értelmének megfelelően és a BN, illetve a kötetkiadások publikációjával egyezően — a pontot vesszőre cseréltük.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN		
Cím fölött: <i>II.</i>	BN		
Cím: <i>Arany-dobogóról</i>	BN		
<i>Igy</i>		VA ₁	
5. <i>falka. Most</i>	BN		
10. <i>Csuf</i>	BN	VA ₁	
<i>koldus-csapat:</i>	BN		
11. <i>Aranyzár</i>	BN		
<i>szívemen</i>	BN	VA ₁	
<i>már.</i>			VA ₂
12. <i>Hétzárú</i>	BN	VA ₁	
13. <i>Útra</i>	BN		
17. <i>szűz hajnalokon</i>	BN		
19. <i>údvöm,</i>	BN		
22. <i>megyünk:</i>	BN		
23. <i>szent,</i>	BN	VA ₁	VA ₂
24. <i>sülyedünk,</i>	BN		
25. <i>hull,</i>	BN		
<i>hüll.</i>			VA ₂
28. <i>Amíg</i>	BN		VA ₂
32. <i>Igy</i>	BN	VA ₁	

1906 tavasza közepén Ady újabb — bár különös módon stilizált — önportré elkészítését érezte időszerűnek. Két és fél hónappal korábban írta meg az *Új versek* c. kötet szellemi elkészülésének lezárulásával a maga érett költői öntudatának és a poézisben küzdött büszke eredményeinek megfelelő önjellemzését: „az új daloknak ifjú Apollója”-ként emlegetve lírai énjét. A költői önbecsülésnek ezt a magaslatát meghaladni aligha lehetett. Másként megjeleníteni, más összefüggésben újjáéleszteni azonban — mint kiderült — annál inkább. Rejtetten erre a másfajta megközelítésre tesz kísérletet Ady a *Dalok tüzes szekeren* c. verssel együtt publikált *Agg Néró halála* c. költeményében. Mert ez utóbbiban nemcsak azt mondhatja ki a halálra készülő Néróval, hogy „az a költő / Aki hisz és énekel”, hanem azt is, hogy „Róma aludjék: ifjú Cézár / Jöjjön utánam, akarom”.

Ez a „cézári” ambíció, ez a költőkirályi, költőfejedelmi szerepre törekvő igyekezet keveredik 1906 áprilisában a pénzmotívum „felhajtó” és csillogtató erejével. Nem véletlen, hogy először a sajtóközlésben az *Arany-dobogóról* címet adta a versnek, s csak a kötetkompozíció elkészültekor sorolta át a közvetlen pénz-versek csoportjából „A Holnap elébe” ciklus lírai darabjai közé. Más helyzetben, más összefüggésben azt a szituációt idézi fel, amely már 1905-ös versei egyike-másikában is megjelent. A költő és a befogadó közeg, a közönség meg a kritika kapcsolatának, egymásra hatásának jelensége Adyt már évek óta foglalkoztatta, de verseiben ez a motívum az 1905-ös esztendő folyamán vált meghatározóvá. Így a *Búcsú Siker-asszonytól* (BN 1905. febr. 2.), *A Tisza-parton* (BN 1905. jún. 11.) és *A Hortobágy poétája* (BN 1905. okt. 1.) c. költeményekben a lírai én mindig a környezetének alárendelten, a befogadó közeg által megaláztatott, félreállítottat jelent meg (l. a felsorolt verseket és jegyzeteiket az AEÖV II.-ben). A befogadói közeg és a pályatársak vonulata az 1906 első hónapjaiban készült versekben is jelen van, de a korábbi év verseitől eltérő kölcsönös kapcsolatban. Míg ott a lírai ént környezete mindig csak beárménykolja, vállalkozásai hiábavalóságára ébreszti rá, káromkodásra, füttyörészésre kényszeríti, addig itt, az újabb versekben ugyanez a lírai én a környezetét fölénnyel kezeli. Míg ott a lírai ént a vergődés, a tetetetlen bénultság jellemzi, addig itt a szárnyalás, az isteni, a királyi gestusok. Vitathatatlanul romantikus jellegűek ezek az egyik évről a másikra megélt végletes helyzetek, de kellően jelzik az Adyban lezajló belső folyamatokat. A költői öntudat erős megnövekedését érzékeltetik az 1906-os önarcképi látomások motívumai. Így szembeesíti a korábbi versben a dalok „tüzes szekere”-nek robotgását a „kis kordék döcögése”-vel, a paripáit hajszoló „ifjú Apolló”-t a „gyöngye karu vén kocsisok”-kal. Az *Így szólna a szóm* strófáiban pedig a képzeletbeli *arany-dobogó* hatalmi trón-járól, *királyi*-i magasságából beszél a *lelki pórok szürke hadához*, a *pulya had-hoz*, a *csúf koldus-csapat-hoz*, a *mob-hoz*. A maga egyre meggyőzőbbnek, érvényesebbnek ítélt szellemi értékrendjét ekként tárgyiasította 1906 első hónapjaiban hol mitológikus, hol királyi hierarchikus vonatkozásokkal.

Már Földessy Gyula felhívta a figyelmet arra, hogy e versben korábbi versek képzetei is főlvillannak. A 15–16. sorok víziója (*Többi dalom neked yachtunkon / Elénekelem.*) önkéntelenül is visszaüt a Fegy 1905. máj. 15-i számában megjelent *Harc a Nagyírral* c. vers utóbbi sorára: „Az én yachtomra vár a tenger.” Persze itt, az *Így szólna a szóm* vonatkozó strófájában a Lédához való kötődés miatt a motívum természetesen más szövegösszefüggésbe kerül (a *Harc a Nagyírral* szövegét és jegyzetét l. az AEÖV II.-ben). Távlati analógia fedezhető fel e vers 16–24. sorainak légköre és a BN 1906. jan. 7-i számában publikált *Temetés a tengeren* c. költemény atmoszférája között: l. e verset és jegyzetét az AEÖV II.-ben. (E versek közötti rokon-motívumokra történő utalás: Földessy: Ant 79.) Lehetséges,

hogy Ady tengeri út motívumának kialakulásába, megjelenésébe Charles Baudelaire híres költeményének, a *Le Voyage*-nak, Az utazás-nak az ihlető hatása is belejátszott.

Irodalom

Sík 186.; Barta 282., 297.; Földessy: Amt 79.; Király I. 278–79., 283., 332., 417., 446.

387. Intermezzo

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. április 15. XI. évf. 104. sz. 2–3. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel harmadikként közli a *Thaizsok tavaszi ünnepe és az Így szólna a szóm* c. versek után.) — (A kötetben nem közölt, feledésbe merült vers újrapublikálásával az AM I. kötetének 167. lapján az Ady Endre kiadatlan verse c. közleményben a BN publikációs adataira történt utalással Földessy Gyula hívta fel az irodalmi közvélemény figyelmét.) — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 1000.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BN-ból. A sajtóközlésben Ady az egész verset zárójelben publikálta. E jelzéssel talán eleve valamiféle alkalmiságot, a vers lírai kommentár-jellegét igyekezett hangsúlyozni. A VA összeállításakor mindenképpen ennek szellemében járt el: e verset nem vette fel a kötetbe. A főszövegben e zárójeles elkülönítés alkalmazását feleslegesnek ítéltük.

Javításaink:

A címben, az *Intermezzo* előtt a nyitó zárójelet elhagytuk.

15. A *szivem* rövid *i*-jét ritmikai megfontolásból hosszú *i*-re változtattuk: *szívem*.

19. A *Kinok* rövid *i*-jét verstani megfontolásból hosszúra változtattuk: *Kinok*.

20. A *meghalok*. után a befejező zárójelet töröltük.

Keletkezéstörténet

Furcsán grimaszos, groteszk, sőt önironikus hangvételű vers az *Intermezzo*. Ritka ez az ironikus-önironikus vagy fölényesen játékos tónus az 1905-ös és 1906-os esztendők érett Adyjánál, inkább a korábbi évek alkalmi, zsurnalista verselésére volt jellemző könnyeden felületes formában. Az alkalmi versek határozott megcsappanásával erősen háttérbe is szorult ez a hangvétel, bár olykor-olykor a „Parnasszusra szánt” költemények csoportjában is felbukkan. Így írta meg és publikálta a BN-ban 1905. febr. 2-án a *Búcsú Siker-asszonytól* c. versét, amelyben a maga siker utáni vágyakozását minősítette hiábavalónak, gúnyosan méltatlannak, az elért eredmény esetén is talmi győzelemnek (l. a vers szövegét és jegyzetét az AEÖV II.-ben) Az *Intermezzo*-ban a *Pénz éhét* véli magához méltatlannak, sikertelen és eredménytelen vágyakozásnak. Mintha csömör és unalom fogná el a pénz hatalmáért ácsingózó versei sorozata közben, mintha megtagadná ekkor már hetek óta a lírai énjét leginkább foglalkoztató, költészetének előterében álló ihletkörét. Külön kérdés, hogy e verset végül is miért nem vette fel a VA-ba. Lehet, hogy a művészi szintjét nem érezte eléggé erősnek, hogy némiképpen alkalmi jellegűnek találta — bár e vers nem sokkal gyengébb,

mint a korábbi kötetébe, az ÚjV-be felvett *Búcsú Siker-asszonytól*. De lehet az ok az is, hogy az *Intermezzo*-t, ezt a verses műhely-jegyzetet, ezt a „pro domo”-vallomást Ady nem tudta vagy nem akarta beilleszteni a *Mi urunk: a Pénz* ciklus versei közé, disszonánsnak ítélte ezt a hangot a többi vers tónusához képest. Ezt támasztja alá a zárójelbe helyezés is, ami csak nyomatékítja a „közjáték”, az „intermezzo” jelleget. Mintha ezt a művét már eleve, a megszületéskor a többi vers között csak intermezzónak tekintené. Mindezek azonban csak feltételezések, a kihagyás konkrét indítékát nem tudjuk.

E vers létrejöttének körülményei tanulságos betekintést kínálnak Ady alkotásmódjának, költői műhelyének sajátos természetébe is. Az általában két-, ritkán egyhetes publikációs periódusokban a költő többnyire két-három verset közölt egy-egy alkalommal a BN hasábjain. Az egy periódusban készült és rendszeresen közös főcímmel közölt versek csoportjai már az 1905-ös esztendőben sem azonos ihlet- vagy motívumkörből származó lírai darabok voltak. Jellemzően példázta ezt a kéthetes időközön belüli más-más fogantatású alkotási gyakorlatot az 1906. ápr. 15-i három verses BN-beli publikáció, amelyet témakör tekintetében indokoltan foglal egybe „A Pénz” főcím. De ugyanakkor mindegyik vers másfelé ágazik, a témakörön belül másfelől motiválva közelíti meg a tárgyat. A *Thaiszok tavaszi ünnepe* a természetes örömek diadalát zengi olyan helyzetben, amikor nem a Pénz az úr. Míg az *Így szólna a szóm* a költőfejedelemség érzetét a pénzesség, a kincesség lehetőségével összekapcsolva jeleníti meg. Az *Intermezzo* pedig mindkét korábbi alapállás ellenpontozása: az áhítozás a pénzért csak a *vágyak gyehennájá*-t hozza meg a lírai énnak: a gyötrelmet, az unalmat, a halált. Ady költői képességének különös, drámai kiélezésre hajlamos képességére vall ez a meghatározott időegységen belül született három vers: a lényegében azonos tárgyhöz történő közelítés mindegyik versben másféle szemléletű és másféle szcenírozású.

388. Sírás az Élet-fa alatt

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. április 29. XI. évf. 117. sz. 2. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *Könnyek hullatása* címen a *Lázár a palota előtt* c. vers I. része előtt közli.) — Kötetben: VA₁ (1908) (*Mi urunk: a Pénz* ciklus) 101–02.; VA₂ (1910) 59.; VA₃ (1910) 59.; Gyűjt [1910] 40–41.; VA₄ (1918) 59.; VA₅ (1919) 77. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 66.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. Az „ultima manus” elvének mechanikus alkalmazásával a Gyűjt szövegét is választhattuk volna, e közlés azonban több szövegromlást is tartalmaz. Így például a Gyűjt-ben a cím *Élet-fa* szava kis kezdőbetűvel szerepel. A VA összes kiadásának tartalomjegyzékében következetesen az *Élet-fa* alak található, a V₁-ben a versek fölött a verzál szedésű címből ennek megítélése lehetetlen. A többi VA-kiadásban *élet-fa* alak szerepel. Ennek ellenére a nagy kezdőbetűs változat véglegesítése mellett szól, hogy a vers második sorában az *Élet* szó ugyancsak nagy kezdőbetűvel szerepel.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN					
Cím fölött: <i>I.</i>	BN					
Cím: <i>Könnyek hullatása</i> az élet-fa	BN		VA ₂	VA ₃	Gyűjt	VA ₄ VA ₅
3. Oh jaj	BN				Gyűjt	
5. áhított így	BN	VA ₁				
6. így	BN					
7. Oh jaj	BN				Gyűjt	
11. Oh					Gyűjt	
13. hívlak, várlak,	BN					
14. gyűlöllek,	BN	VA ₁	VA ₂		Gyűjt	
15. Oh		VA ₁			Gyűjt	
16. nézlek, [sorrév]	BN					
17. <i>S én</i> itt maradok. Itt porban,	BN	VA ₁				
18. Tudom. Én tudom. Eltiportan.	BN					
19. Oh					Gyűjt	

Keletkezéstörténet

E vers eredendően valóban nem mond többet, mint az élet csodáiból kisémmizett ember panaszát, mint a pénztelen siránkozását, s így első címváltozata — bármennyire köz-helyes is — lényegében pontos: *Könnyek hullatása*. Az *Élet és terebélyé*-nek motívuma a vers szövegében önkéntelenül alkalmat kínált arra, hogy Ady a címbe beemelje az *Élet-fa* jelképes mozzanatát. E szimbólum eredete a bibliából, Mózes I. könyvéből való. Ott így szerepel: „És ültete az Úr Isten egy kertet Édenben, napkelet felől, és abba helyezteté az embert, akit formált vala. — És nevele az Úr Isten a földből mindenféle fát, tekintetre kedvest és eledelre jót, az élet fáját is, a kertnek közepette, és a jó és gonosz tudásának fáját” (Mózes I. 2:8–9.). Az első emberpár az Úr tilalma ellenére evett a tudás fájának gyümölcséből, s e bűnbeesésük miatt az Úr kitiltotta őket az Édenből, ami azzal is járt, hogy lehetlenné tette azt, hogy az ember gyümölcsöt „szakasszon az élet fájáról is”, s hogy abból egyék és ezáltal „örökké éljen”. (Mózes I. 3:22.) Ady Élet-fa motívuma nem megfelelője és párhuzama az ótestamentumi képnek és fogalomkörnek, de változott jelentéssel maga a kifejezés Mózes I. könyvéből való.

Irodalom

Schöpflin 103.; Vatai 164.; Varga 234–35.; Király I. 380., 384.; Hegedűs Loránt 20–22.

Kézirat, megjelenés

Kézirat (a több részes költeményből csak a III. szerkezeti egységnek maradt fenn kéziratos dokumentuma, a továbbiakban ennek az adatait, leírását adjuk): Autográf, ceruzával írt tisztázat törlekkel, beszúrással, 3 fólió. 1–2. f.: 210×170; 3. f.: 235×152 mm. — Cím: *II. Az öreg Lázár*. A címet megelőző sorszám arra utal, hogy a tisztázat a BN 1907. szeptember 8-i számának nyomdai előállításához készült; erre vall a fóliók számozása is: 1. f.: –3–, 2. f.: –4–, 3. f.: –5–. — Aláírás nélkül. — Mindhárom fólió hosszirányban kettétépvé, a tépésnél ragasztószalaggal a verzón összeragasztva. A 3. fólió erősebben sárgult, kissé szakadozott, s ugyanennek a fóliónak a hátoldalán a BN nyomtatott körirata. — A kézirat László Gyula (Bp.) tulajdonában.

Elő megjelenés [a több részes költeményt Ady nem egyszerre publikálta, ezért a megjelenési adatokat a megfelelő tagolásban közöljük]: *I. rész*: BN 1906. április 29. XI. évf. 117. sz. 2. — Tárcsa — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *Lázár átkot mond* címen a *Sírárs az Élet-fa alatt* c. vers után közli.) *II. rész*: BN 1906. július 15. XI. évf. 193. sz. 2. — Tárcsa — (Páris, július) — Ady Endre — („Uj legendák” főcímmel *Lázár hallgat* címen először közli az *Absolon boldog szegénye, A platán-fa álma és a Delibáb-ösöm Köd-városban* c. versek előtt.) *III. rész*: BN Esti lap 1907. szeptember 8. 12. évf. 214. sz. 2. — Ady Endre — („A legőszibb versek” főcímmel *Az öreg Lázár* címen másodiknak közli a *Valamikor lányom voltál* után és a *Sötét vizek partján* c. vers előtt.) — Kötetben (mindhárom rész együtt): VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 108–11.; VA₂ (1910) 62–64.; VA₃ (1910) 62–64.; VA₄ (1918) 62–64.; VA₅ (1919) 82–84. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 67–68.

Szövegváltozatok, szövegváltozatok

Az alapszöveg kiválasztása a költemény három részének eltérő publikációs körülményei miatt nem lehet egységes. Alapszövegünk így az I. résznél a VA₂, a II. rész esetében a VA₄ és a III. résznél a VA₂. A három — napilapban önállóan közölt — verset Ady a VA₁-ben fogta össze közös kompozícióba, egységes ciklusba, így a főszöveg kialakításánál minden esetben a VA valamelyik — a legkevesebb beavatkozást igénylő — kiadását minősítettük kellő összevetés után alapszövegnek. A BN publikációit Ady kisebb-nagyobb módosításokkal vette fel a kötetbe, a kötetbeli közlések között részben apróbb javításokból, részben sajtó- illetve szerkesztési hibákból származó eltérések mutatkoznak. Az első két részhez mérten a szövegváltozatok jelzésében a III. résznél másféle eljárást kellett követnünk, mert ez utóbbi esetében a BN publikációját megelőző kézirat szövegváltozatait is meg kellett adnunk, továbbá mert ezt a részt a k és a BN szövegében — a VA-ból már kihagyott — „ajánlás” követte: egy alcím és három verssor. (Az azonos lapban, a BN-ban különböző időpontokban történt publikációk esetében a kronológia sorrendjében megkülönböztető jelzőszámokat adtunk: tehát BN₁ az I. rész 1906. ápr. 29-i, BN₂ a II. rész 1906. júl. 15-i, BN₃ a III. rész 1907. szept. 8-i publikációja.)

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) Ady két javítást végzett. Az 53. sor végén a *kelni* szó után törölte a vesszőt, és a 67. sorban a rövid *o-s kéj-sohaj* szóösszetételt hosszú *ó-s* alakra változtatta: *kéj-sóhaj*. A VA₃ korrektúráján (OSZK Fond. Hung. 1731.) az alábbi változtatások találhatók: az 1. sorban a hibásan szedett *Éjjel* szót *Éjjel*-re igazították, a 38.

sor végén a *gazdagok* után a pontot vesszőre cserélték, a 41. sorban a *szomorúan* hosszú ú-ját rövidre módosították: *szomoruan*. Az 50. sorban a különírt *őszi béna* szavak közé kötőjelet tettek: *őszi-béna*, az 51. sorban pedig a *Földön* és a *még* szavak után törölték a vesszőt.

Szövegeeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN ₁				
Cím fölött: <i>II.</i>	BN ₁				
Cím: <i>Lázár átkot mond</i>	BN ₁				
1. Éjfél. Valaki	BN ₁				
7. Im halk	BN ₁	VA ₁			
gyújtnak,	BN ₁	VA ₁			
8. kölyök ércek.	BN ₁				
10. hullnak,	BN ₁				
12. Zug,	BN ₁	VA ₁			
14. Minha [sh]			VA ₃	VA ₄	
20–21. között:					
Főcím: <i>Új legendák</i>	BN ₂				
Cím fölött: <i>I.</i>	BN ₂				
Cím: <i>Lázár hallgat</i>	BN ₂				
24. gazdagok,					VA ₅
28. dalol.	BN ₂				
34. Elnémúlnak		VA ₂	VA ₃		
36. csönd. Lázár	BN ₂				
38. gazdagok.	BN ₂				
40. csönd. Lázár	BN ₂				
40–41. között:					
Főcím: <i>A legőszibb versek</i>	BN ₃				
Cím fölött: <i>II.</i>	k BN ₃				
Cím: <i>Az öreg Lázár</i>	k BN ₃				
41. <i>Szeptemberben, ilyenkor, jön</i> szomoruan	k BN ₃	VA ₁	VA ₃	VA ₄	VA ₅
42. ibliából [elé]: B	k				
44. léle<k>zik [föle:] g	k				
lélekzik				VA ₄	VA ₅
45. érkeznek,	k				
47. <olvashatatlan szó> [föle:] néha	k				
49. sírásra	k BN ₃	VA ₁			
50. őszi-béna			VA ₃	VA ₄	VA ₅
51. Földön még			VA ₃	VA ₄	VA ₅
szokás <olvashatatlan szó> örülni	k				
54. erdőknek, rőt szatiroknak	k				
56. -p<a>acra, [föle:] i	k				
59. Óbort	BN ₃				
Ó-bort				VA ₄	VA ₅
63. <olvashatatlan szavak> [föle:]					
Olykor egy	k				

<olvashatatlan szavak> [főle:]

olykor egy asszony	k	
67. csuf két-sohaj	k	BN ₃
69. szívek	k	BN ₃ VA ₁
70. sor után:		
***	k	BN ₃
a. (Üzenet egy-két nőnek):		
[alcímként kiemelve]	k	BN ₃
b. Lázárnak nem szabad kacagni	k	BN ₃
c. S ha néha kacagott <ma> Magukra,	k	
S ha néha kacagott Magukra,		BN ₃
d. Ezt a kacajt vissza kell adni.	k	BN ₃

Keletkezéstörténet

A háromrészes költeményt, helyesebben ciklust, a költő — mint ezt a megjelenési adatok is mutatják — részenként írta és közölte: egymástól kisebb-nagyobb időtávolságban. A három részt együtt, ciklussá kerekítve Ady csak a VA-ban, 1907 végén adta közre. A költőnek ez a ciklust-alkotó határozott szándéka a sajtó alá rendezőt is arra kötelezi, hogy a három verset együtt, közös kompozícióban közölje. Megfontolást és némi magyarázatot csupán az időrendi besorolás igényel, hiszen a költemény-ciklusnak csak az összefoglaló címe (*Lázár a palota előtt*) és néhány fontosabb, illetve apróbb szövegmódosítása időzíthető a kötetbe történt felvétel idejére. Maga a lírai ötlet viszont, hogy „a gazdagról és Lázárról” szóló jézusi példabeszédet, illetve annak alapszituációját kellően profanizáltan és kissé modernizáltan helyzetdalban megjelenítse, az már Adyban 1906 tavaszán megszületett, és ugyanezt 1906 nyarán még egyszer megismételte. Ezt követte a Lázár-motívum harmadik lírai darabja 1907 szeptemberében. Ady az I. rész közlésekor külön nem jelezte, hogy a bibliai Lázár alakja köré több részből álló ciklust kíván komponálni. Más összefüggések figyelembevételével kell tehát a kronológiai beillesztést elvégezni.

A pénz-ihletkőr, illetve -motívum Ady fantáziáját már 1905-ben meg-megmozgatta néhányszor (l. erről a *Judás és Jézus* c. vers jegyzetét e kötetben), de költészetének egyik meghatározó szólama az 1906-os esztendő tavaszi hónapjaiban lett. Ezt bizonyítja először az, hogy a VA *Mi urunk: a Pénz* c. ciklusának 20 (a *Lázár a palota előtt* egyes részeit önállóan számolva 22) verse közül 1906 márciusától májusáig 10 verset írt és publikált Ady a BN-ban: 1906. márc. 11-én az *Öröm-város volt a hazám*, illetve a *Judás és Jézus*, 1906. ápr. 1-én a *Dús lovag násza*, ápr. 15-én a *Thaiszok tavaszi ünnepe*, ápr. 29-én a *Sírás az Élet-fa alatt* és a *Lázár a palota előtt* I. része, máj. 6-án az *Uzsorás Khiron kertje*, máj. 13-án a *Putás a Gond elől* és a *Mammon-szerzetes* zsoltára, máj. 20-án a *Pénz a remeteségben* c. verseket. Ezt követően további három pénz-verset adott még közre 1906-ban: júl. 1-én a *Zozó levele*, júl. 15-én a *Lázár a palota előtt* II. részét, majd nov. 23-án a *Havasok és Riviéra* c. verseket. Mindez azt jelenti, hogy a költő az említett ciklusba tartozó versek közül az 1906-os esztendő folyamán 12 (illetve 13), 1907-ben pedig 8 (illetve 9) költeményt adott közre.

Bizonyítja továbbá másodszor az is, hogy 1906 tavaszán Ady még 4, a pénz-motívum körébe tartozó olyan verset is közölt a BN hasábjain, amelyeket később nem vett fel a VA-ba, tehát az említett ciklusba sem. Így 1906. márc. 25-én az *Új Heléna*, a *Lábán hívása*, ápr. 15-én az *Intermezzo*, máj. 6-án a *Kleopátra hívása* c. verseket.

Harmadik bizonyítéka Ady akkori „pénzes” szellemi érdekeltségének, megszállottsá-

gának az, hogy az említett időszakban a költő szokásos két-három versből álló publikációi élén 8 alkalommal használta „A Pénz” főcímet, amivel között költeményei témakörét, gyűjtőképzetét, „motívumát akarta megjelölni. Így történt ez a fentebb már említett 1906. márc. 11-i és márc. 25-i két-két verssel. Majd ápr. 1-én azonos főcímmel nemcsak a már felsorolt *Dús lovag nászá-t* publikálta, hanem vele együtt *Az Avar-domb kincse* és *A Halál automobilján* c. verseket is, amelyeket később, a VA-ban más ciklusokba vett fel: az elsőt *A magyar Messiások*, a másikat *A Halál rokona* c. ciklusba. Ugyancsak a jelzett főcímmel foglalt össze három verset az ápr. 15-i sajtópublikációban: így jelent meg a már szóba hozott két versen kívül (*Thaiszok tavaszi ünnepe, Intermezzo*) ebben az összeállításban az *Így szólna a szóm* c. vers is, amelyet a kötetben azután *A Holnap élébe* c. ciklusba helyezett a költő. Ápr. 29-én további, már említett két verset adott közre Ady „A Pénz” gyűjtőcímmel. A hatodik azonos főcímű verscsokor máj. 6-án jelent meg: két korábban is felsorolt (*Uzsorás Khiron kertje, Kleopátra hívása*) mellett a *Pap vagyok én* c. verset is tartalmazva, vagy utóbbi a VA *A Holnap élébe* c. ciklusába került. Változatlan főcímmel ismét hármas publikációt adott közre Ady máj. 13-án: köztük két ismert pénz-verssel (*Futás a Gond elől, Mammon-szerzetes zsoltára*) együtt a VA-ban az azonos című ciklusba besorolt *A Léda arany-szobra* c. verset. Végezetül máj. 20-án használta ugyanazt a főcímet a költő három verse élén: közülük egy kapott helyet a VA pénz-ciklusában (*Pénz a remeteségben*), míg a *Géme az Olimpusz alatt A magyar Messiások, A szememet csókolod* pedig *A Léda arany-szobra* c. ciklus csoportosításának részese lett. Nem volt azonban önkényes a hónapról hónapra ismétlődő főcím használata, mert a később más ciklusokba sorolt versekben is fel-felvillant a kincs, az arany, a pénz, a gazdagság vagy a szegénység képzete. A pénz hatalmát vagy hiányát megjelenítő versekben Ady gyakorta élt különböző objektivizáló látszatot keltő művelődéstörténeti kötő-elemekkel: sajátos módon kiemelt és kiforgatott bibliai vagy görög-római, hellénisztikus vagy magán-mitológiai motívumokkal.

Az Adyt ekkor erőteljesen foglalkoztató pénz-motívum képletébe magától értetődően kinálkozik, illeszkedik be a bibliai Lázár jelképes alakja. Nem véletlen, hogy a költő pénz-verseinek első hullámában, már ápr. 29-én publikált versében megidézte a maga különös módján Lázár bibliaian hagyományos figuráját. Majd két és fél hónappal ezt követően, 1906. júl. 15-én kellő egyénítésben újra „hasznosítja” a megfelelő lírai helyzetképben jól, „hálásan” megeleveníthető Lázár alakját. Természetes volt azután, hogy több mint egy esztendő múlva, 1907. szept. 8-án közre adott versében a bibliai alaphelyzettől leginkább eltávolodó módon és a jelképesítésnek minden eddiginél személyesebb tónust adva, Ady újra megelevenítette Lázárt. Mindez az időrendi besorolás összefüggésében azt jelenti, hogy a ciklus különböző időpontokban megjelenő verseit a bibliai Lázár alakjának költői adaptálása, lírai fogantatása idejére kell rögzítenünk: tehát az I. rész megjelenésének időpontjára. Mindenfajta más kronológiai eljárás csak torzítaná, felemássá tenné a költői életműbe történő besorolást: a bibliai figurával szembesülő első lírai találkozás csírájában, potenciálisan magában rejtli a további költői ismétléseket, így a motívum ciklussá terebélyesedését is.

A bibliai forrást, a példabeszéd eredeti történetét Ady éppen olyan szuverénül, költői önkényességgel kezelte, hasznosította, mint azt más mitológiai vagy történeti motívumokkal, elemekkel egyéb verseiben tette. Lényegében csak a bibliai alaphelyzetet vette át, a gazdag és Lázár ellentétes életformájának „körvonalait”, de már a részletek megelevenítésében sem követte a bibliai szcenírozást: „Vala pedig egy gazdag ember, és öltözik vala bíborba és patyolatba, mindennap dúsán vigadozván. — És vala egy Lázár nevű koldus, ki az ó kapuja elé volt vetve, fekélyekkel tele. — És kíván vala megelégedni a morzsálékok-

kal, melyek hullanak vala a gazdagnak asztaláról; de az ebek is eljövén, nyalják vala az ő sebeit.” (Lukács 16:19–21.) A példabeszéd túlvilági vonzata Adyt nem érdekelte, verseiben elhagyta azt. Képzeletét csak az evilági ellentét foglalkoztatta, az isteni „igazságszolgáltatás” már hidegen hagyta: nem tartotta érdemesnek szólni arról, hogy halála után a koldus a mennybe, „Ábrahám kebelébe”, a gazdag pedig a pokolba jutott.

Legfeljebb a példabeszéd befejező motívumát foglalta bele áttételesen — a gazdagok szorongó féelme formájában — a ciklusba. Azt, ahogyan a gazdag Ábrahámnak könyörög, s ahogyan Ábrahám ezt a kérést elutasítja. A gazdag a pokolból így fordul Ábrahámhoz: „Kérlek azért téged Atyám, hogy bocsásd el őt az én atyámnak házához. — Mert van őt testvérem; hogy bizonságot tegyen nekik, hogy ők is ide e győtrelemnek helyére ne jussanak. — Mondá néki Ábrahám: Van Mózesök és prófétáik; hallgassák azokat. — Ama pedig monda: Nem úgy atyám Ábrahám; hanem ha a halottak közül megy valaki hozzájuk, megtérnek! — Ő pedig monda néki: Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, az sem győzi meg őket, ha valaki a halottak közül feltámad.” (Lukács 16:27–31.)

Ady Lázárja tehát csak eredete szerint való a bibliából, különben egész viselkedése, minden reflexe a költő fantáziájának szülötte.

Irodalom

Révai 200–01.; Vatai 324.; Varga 235–36.; Oleg Rosszijánov: A sokarcú isten keresése... ItK 1968. 2. sz. 205.; Vezér 108., 212.; Király I. 364., 370., II. 708.

390. Pap vagyok én

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. május 6. XI. évf. 123. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *Áronok ivadéka* címen elsőként közli az *Uzsorás Khiron kertje* és a *Kleopátra hívása* c. versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 187–88.; VA₂ (1910) 103–04.; VA₃ (1910) 103–04.; Gyűjt [1910] 46.; VA₄ (1918) 103–04.; VA₅ (1919) 140. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 85.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A BN publikációját Ady néhány módosítással vette fel a kötetbe. A VA egyes kiadásai között több furcsa eltérés található. Meglepő például, hogy az alapszöveg-választások esetében oly gyakran megfelelő VA₃ itt szóba sem jöhet, mert szövegében komoly szedési hibák fordulnak elő. Így a 13. sorban a századelő jellemző indulatszava *Ő* formában szerepel, holott Ady többnyire az *Óh* alakot használta. A 18. sorban pedig súlyos értelemszavazó hibát produkált a nyomda „ördöge”: a *Mennyet* helyett *Mennyit* szedtek. Ezek a szövegeltérések késztettek arra, hogy a főszöveg alapjául a VA₂ publikációját válasszuk, mert e kiadás szövege a véglegesítéshez csupán egyetlen szerkesztői javítást igényelt.

A VA₁ fennmaradt korrektúráján (PIM A. 126/1.) Ady három helyen végzett javítást. Az 5. sorban a kiünnözt *hegyi beszéd* két szava közé kötőjelet tett: *hegyi-beszéd*. A 15. sorban a *között* után törölte a vesszőt. A 17. sorban pedig a *rokon* szó után az elmaradt vesszőt kitette.

Javításunk:

14. Az alapszöveg e sorában egy szótagnyi többlet van: *Pap vagyok én, a léha cimbor*a. Feltehetően, hogy ez a többlet jelentő *a* határozott névelő az *én*-t értelmező *léha cimbor*a nyomatékosítására került a BN szövegébe, miközben a verstani bicsaklás a költő figyelmén kívül maradt. Sőt: minthogy a versnek nincs kézirata, az is lehetséges, hogy az *a* a szedés során sajtóhibaként jelent meg a vers szövegében. A BN nyomán ezt a hibát átvette, „átörökölte” a VA₁, VA₂, VA₃ és a Gyűjt publikációja is. A főszövegben a végig kilenc szótagos soroknak megfelelően és a VA₄, illetve a VA₅ közlésével egyezően a stilisztikai-grammatikai szempontból is felesleges *a* névelőt elhagytuk.

Szövegtérképek:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN					
Cím fölött: <i>I</i>	BN					
Cím: <i>Aronok ivadéka</i>	BN					
5. hegyi beszéd	BN					
6. Hatalom.	BN					
9. csúnya fokán,				Gyűjt	VA ₄	VA ₅
11. hja,	BN					
13. Ó			VA ₃		VA ₄	VA ₅
Óh,				Gyűjt		
14. én, a léha	BN	VA ₁	VA ₃	Gyűjt		
15. rme,	BN	VA ₁				
közt:	BN					
17. rokon:	BN					
18. Mennyit			VA ₃			
19. Ut:	BN	VA ₁	VA ₃			
20. hazúg.						VA ₅

Keletkezéstörténet

Alig három héttel az *Így volna a szóm* c. költemény fölényes, sőt gögös önvallomása után Ady szükségét érezte egy hitelesebb, őszintébb és mélyebb lírai önarckép fölvezetésének. Ez a költői önarckép nemcsak a pénz hatalmáért, birtoklásáért perelős a pénz hiányáért panaszló versek lírai énjének belső indítékait tárja fel meggyőző és megrendítő mélységgel, s válik ilyen értelemben a pénz-motívum egyik jellemző ars poéticájává, hanem a lírai én ekkori egész életérzésének sajátos összegezője, foglalata is. Ezért módosítja, teszi zárójelbe korábbi lírai önmeghatározásait: nem „Ifjú Apolló”-ként, nem „Ifjú Cézár”-ként és nem „arany-dobogón” trónoló költőfejedelemként jeleníti meg, mitizálja költői személyiségét, hanem profán és elfajzott papként, aki valamilyen ügy, valamilyen pogány „üdvtn” hordozója és hirdetője. Ennek szellemében lesz valami furcsa keverék-mozzanatokból egybehangolt alkotás ez a vers: bibliai alluziókból, önéletrajzi töredék-elemekből és a pénzt hirdető élet-szándékokból, a mögöttes indítékok megvallásából összeállt lírai megnyilatkozás.

Lírai énjének „papi” metamorfózisára Ady először két évvel korábban, 1904 tavaszán írt *Egy párisi hajnalon* c. versében vállalkozott (l. e vers szövegét és jegyzetét az AEÖV II. ben): sajátosan elképzelt és fiktív formában „a Napisten papja”-nak, „pogány pap”-nak,

„táltosok átkos sarja”-ként nevezve és jelenítve meg magát. E korábbi „paposítás” egyértelműen vízió volt csupán, amely Ady korabeli, Heintől átvett szemlélete szerint fogant: a zsidó-keresztény és hellén-pogány világkép ellentételezéséből.

Más jellegű és eredetű a *Pap vagyok én* c. vers mögöttes életszemlélete, a költő előbbi nézeteit több ponton túlhaladó. Erről vallanak a szabad és önkényes, de egyértelműen biblikus utalások. *Korcs hegyi-beszéd minden dalom / S a hitem: egy pogány hatalom* — jelenti ki a vers szövegében, s bár jelzőivel — korcs, pogány — ellenpontozza, visszafogja a lírai én felmagasztosítását, mélyebben belegondolva aligha kétséges, hogy rejtett-jelképesen az önmaga „jézusosítását” sugallja a költő. A hegyi beszéd — mint Máté evangéliumából ismeretes — Jézus tanításainak egy több részes hosszabb tömbje, amelyben a próféták módján nyilatkozik a maga erkölcsi felfogásának újszerű összefüggéseiről, meghatározóiról: a lelki boldogság ismérveiről, a tanítványok kötelességéről és méltóságáról, a törvény igazi betöltésének módjáról, az imádság erejéről és hathatós formájáról, példaként ajánlva a Miatyánk tömör és erkölcsi megújulást tartalmazó szövegét, hirdetve, hogy nem a szavak, hanem a tettek képezik az isteni, atyai megítéltetés alapját. De egészében nem annyira a részletek, mint az új erkölcsi követelmények jellemzőek a hegyi beszédre. S különösen érzékeltesek a beszédet felvezető mondatok: „Mikor pedig látta Jézus a sokaságot, felméne a hegyre, és amint leül vala, hozzámenének az ő tanítványai. — És megnyitván száját, tanítja vala őket, mondván:” (Máté 5:1., 2.). Még inkább meghatározóak, karakteresek azonban a beszéd befejezését követő mondatok, amelyeknek egyik motívumát idézett verssoraiban áttételesen Ady is hasznosította: „És lőn, mikor elvégezte Jézus e beszédeket, álmélkodik vala a sokaság az ő tanításán. — Mert úgy tanítja vala őket, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudók.” (Máté 7:28., 29.)

Ugyancsak bibliai allúzió a vers végéről: *Almom az Ige, az Űdv, az Űt*. Ez a mondat egy másik evangélium jellegzetes fordulatára emlékeztet, amelyet Jézus a tanítványaival közös jeruzsálemi utolsó vacsorán búcsúbeszéde folyamatában Tamás egy közbevetett kérdésére válaszolt: „Monda néki Tamás: Uram, nem tudjuk hová mégy; minődon tudhatjuk azért az útát? — Monda néki Jézus: Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, hanemha én általam” (János 14:5., 6.). Így jelent meg e költeményben az újszövetségi allúziók révén is egy olyanfajta többlet, amely a pénz-versek átlagából határozottan kiemeli a *Pap vagyok én* sorait, és amelynek lényegét közvetlen vallomással is nyomatékosítja a lírai én: *Pokollal lelkem alig rokon, / Mennyet várok nagy mámorokon*. Mindez végül is egyértelműen indokolja, hogy a kötet, a VA megkomponálásakor Ady a költeményt miért sorolta *A Holnap élébe* c. ciklus versei közé.

Közvetlenül önéletrajzi motíváció Ady érett költészetében általában ritka, és akkor is többnyire átláthatatlanul jelentkezik. A *Pap vagyok én* c. költeményben viszont újszerű, hogy a költő családtörténeti és életrajzi mozzanatokot kapcsol össze biblikus-mitologikus elemekkel. Mert Ady versbéli állításainak — *Papoknak ivadéka vagyok; Prédikátórék pogányfia* — valóságos családtörténeti „fedezete” van: mindenekeelőtt anyai ágon, hiszen a költő anyai nagyapja, Pásztor Dániel (1811–1864) református lelkész volt 1841 és 1843 között Érmindszenten, anyai dédapja, Pásztor József (1781–1841) pedig ugyancsak református lelkész-ként működött a 19. század első éveiben (1803–1806) Patóházán, majd haláláig Aranyosmeggyesen. De ez a prédikátori származás távolabbról apai ágon is megjelölhető: a költő apai nagyanyjának apja, tehát dédapja, Viski Dániel (1789?–1872) ugyancsak református lelkész volt Györgyfalván, majd 1829-től haláláig a kalotaszegi Nyárszón. (A pápi ősökre vonatkozó adatokat l. EmlÉÉ I. 623–25., az ún. Családtörténeti és időrendi tábla megfelelő pontjainál, illetve a 624. és a 625. oldalak közé iktatott családfa-összeállításoknál,

további részletek megtudhatók a kötet névmutatója alapján az említett neveknel.) E családtörténeti előzmények indokolják, hogy Ady a sajtóban először *Aronok ivadéka* címen adta közre a verset. A kötetbe történt felvételkor azonban elhagyta ezt az öszövétségi hangulatú (Aron Mózes testvére volt, Mózes mellett a zsidók főpapja, többes számú alakját papok jelentésben szokás használni) címet. A kötetben véglegesített *Pap vagyok* az változatot Ady feltehetően azért részesítette előnyben, mert így a cím motívumát és a szöveg újszövétségi alluzióit szerveesebben, természetesebben hangolhatta össze.

Az ön maga — nem konkrét valláshoz, felekezethez kötődő — „paposításának” gondolata sugallhatta a költőnek azt is, hogy önéletrajzában egy kevésbé közismert, kissé rejtélyes mozzanatát is beépítse, belefoglalja a versbe. A költemény ezzel kapcsolatos négy sora így hangzik: *S egyszer, életem csunya fokán / Pap akartam lenni Kalocsán. / Rómához állott, kicsi híja, / Prédikátorek pogány fia.* Erről az eseményről egy késői önéletrajzában Ady is szól tömör és kissé stilizált formában: „[...] a szerető alma mater nyolcadikos koromban, [...] majdnem elbánt velem, consilium abeundival fenyegetett némely kiderült lumpolások miatt. Nagyon méltatlankodtam. Kalocsára írtam azonnal, hogy én katolikus és jezsuita akarok lenni...” (Pesti Futár 1913. dec. 25.; AEÖPM XI. 56., a cikk különböző megállapításairól l. még a sajtó alá rendező Láng József jegyzetét: 263–65.) Az esetet megfelelő kiszínezéssel Ady Lajos is említi: szinte bátyját és néhány társát ismételt „kocsmázás” miatt fenyegette „a kicsapatás csúfsága” (holott a költő csak consilium abeundiról, eltanácsolásról, az iskolából való távozásra felszólítás lehetőségéről írt). Ehhez a történethez fűzi hozzá lapalji jegyzetben az életrajzíró: „Ekkor írt levelet Kalocsára, a jezsuitákhoz, hogy mint kicsapott diákok fölvennék-e noviciusnak” (AL 32.). Az iskolai konfliktust kiváltó indítékok pontos felderítése Kovalovszky Miklós szerint nem járt eredménnyel, és minden bizonnyal — megfelelő dokumentumok hiányában — a jövőben sem járhat sikerrel (EmlAE I. 295–98.). A költő és az ő nyomán öccse legendásításának az az érdekessége, hogy lényegének valós alapja, ténybeli fedezete van.

Ady életének valóban volt egy pillanata, amikor katolikus akart lenni, sőt jezsuita. Arra nincs bizonyíték, hogy e tárgyban a költő Kalocsára írt volna, arra viszont van, hogy Nagy-károlyba levelet küldött Guba Pálnak, a gimnázium II. osztályában volt magyartanárának és osztályfőnökének, aki ugyanakkor a gimnázium hittanára is volt. E levél létezéséről az Ady-kutatóknak sokáig nem volt tudomásuk, míg 1949-ben Kunszery Gyula közre nem adott az Új Ember c. katolikus hetilapban egy a költő istenes verseivel foglalkozó írást, amelynek hatására az akkor 88 éves pap-tanár jelentkezett a szerzőnél. Néhány bizonytalan hitelű emlékéket említi Adyval kapcsolatban, és utal arra, hogy többször váltott levelet a költővel. E levelek közül mindössze egyetlen került elő: éppen az érintett témával kapcsolatos. (Kunszery dokumentációja: EmlAE I. 291–95.)

A levél számunkra mindenekelőtt életrajzi hitelessége miatt fontos: a versbéli utalás nem fikció, ellenkezőleg, némi költői szabadsággal előadott valóságos eseményen alapul. Igaz, hogy az eset — a levél dátuma szerint — nem a költő nyolcadikos, hanem hetedikes gimnazista korában történt. S valószínű, hogy a szándék jelzése el sem jutott Kalocsáig, azt Ady csak volt tanárával tudatta, majd később lemondott róla, nem realizálta. Érdekes és jellemző viszont a poétára az is, hogy már hetedikes gimnazistaként elvi indokolást igyekezett találni tervezett elhatárolásának magyarázatul, holott későbbi emlékezete és öccse ezzel rímelő memóriája szerint is mindössze a zilahi gimnázium fegyelmi rendjébe ütköző cselekedet motiválta addigi vallási hovatartozásának esetleges módosítására. Sőt: mindezt megtoldotta egy militáns katolikus szerzetes-rendhez való csatlakozás elképzelésével is.

Jellemző már a levél borítékjának diákos komolysággal készített címzése is, amelyet

Kunszery Gyula szintén publikál: „Főtisztelendő — Guba Pál kegyes-rendi — áldozó-pap — Nagy-Károly — piaristarendház”. S méginkább jellemző a levél komolykodó szövege:

„Kedves Tanár Úr!

Gyermekkori álmaim megvalósulás előtt állnak.

Annak a vallásnak a zászlóvivői, amelynek hívévé tett a Nemezis, letörölték zászlójukról a humanitás keresztényi jelszavát s hírnökei, képviselői lettek a barbár-korszak sötét és kegyetlen tudatlanságának...

...El vagyok határozva tehát, hogy egy, velem egyforma gondolkozású barátommal együtt róm. katolikussá leszünk, és belépünk a Jézus-társaságba.

Nem gyermekies gondolkozás, hirtelen felhevülés iratja ezt velem, hanem komoly szándék, s éppen ezért bizalommal fordulok gyermekkori kedves professzoromhoz erre való nézetét és útbaigazítását kikérni.

Zilah, 1895 márc. 9.

Keresztényi szeretettel
Ady Endre

(A levelet l.: EmlAE I. 293., fénymásolatát uo. 296. és 297. o. között; illetve: AEI I. 45.)

E korai levélnek önmagában természetesen semmi különösebb jelentősége sincs, s a volt nagykárolyi piarista, majd a zilahi református gimnáziumi diák ama alkalmazkodási készségének sincs különösebb nyomatéka, hogy elhatározásából következően e levélben ismételten is a „keresztény” és nem a „keresztyény” szóváltozatot használja. Az összefüggéseket tekintve azonban mégis meghatározó funkciója van ennek az átmeneti életrajzi epizódnak. Mintha Ady ezzel is a maga kereső, változtatásokra kész, nem fanatikus magatartását kívánná bizonyítani: *Kálvin szirt-lelké*-nek, *Róma*-nak vagy a *Pé*nz-nek a vonzása mind-mind csak közbeeső mozzanat azon a papi-költői úton, nagyobb dolgokra készülő elhivatottságon belül, amelynek távlatát maga is megnevezi a versben: *Szomjazok valami örököt*.

Irodalom

Szabó R. 105., 202.; Földessy: Amt 82.; Király I. 320., 364., II. 374.

391. Uzsorás Khiron kertje

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. május 6. XI. évf. 123. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *Khiron kertje* címen másodikként jelent meg a *Pap vagyok én s a Kleopátra hívása* c. versek között.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 119–20.; VA₂ (1910) 67–68.; VA₃ (1910) 67–68.; VA₄ (1918) 67–68.; VA₅ (1919) 88. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 70.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét néhány változtatással vette fel a poéta a VA-ba, amelynek különböző kiadásaiiban csupán egy eltérés található. A VA₁ fennmaradt korrektúrájában (PIM A. 126/1.) két központozásbeli igazítást és egy szócsérés javítást végzett Ady. Az 1. sorban a *volt* után a pontot vesszővé módosította, a 2. sorban a *mása*

után a vesszőt pontra cserélte. A 14. sorban a sorkezdő *Enyhe* helyébe a *Lanyha* jelzőt írta be.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN	
Cím fölött: <i>II.</i>	BN	
Cím: <i>Khiron kertje</i>	BN	
1. volt.	BN	
5. <i>Dus</i>	BN	VA ₁
6. <i>keserű</i>	BN	
14. <i>Enyhe</i> éjeken	BN	

Keletkezéstörténet

Mitológiai nevet használt fel Ady a versben, annak eredeti mitológiai vonzata nélkül. Khiron (a mai átírás szerint Kheirón) a görög mitológia ismert kentaur-alakja, aki nem Athénben élt, és tudomásunk szerint nem volt uzsorás. A sajtópublikáció először kétszavas címét feltehetően ezért toldotta meg a poéta a másfajta értelmezést kizáró-kirekesztő *Uzsorás* jelzővel.

Különben jellemző példája ez a vers is Ady ekkori poétikai és gondolattársító eljárásainak. A lírai szándék világos: a pénz és pénztelenség határmezsgyéjén vergődő-tobzódó arany-íjak modern „életképét” kívánta visszavetíteni a hajdani Athénba. Hogy mindehhez miért kapcsolta hozzá uzsorás szerepben Kheirón figuráját, az jórészt rejtély, legfeljebb Kheirón mítoszának egyetlen mozzanata szolgálhatott ehhez némi alapot. A görög mitológia szerint Kheirón ama kentaurok egyike, aki nem a thesszáliai hegyekben vadon élő, furcsa, ösztönös lények átlagából való, hanem kultúrált, bölcs és művelt. A monda származását is előkelőnek minősíti: Zeusz atyjának, Kronosznak és Ókeanosz lányának, Philürének volt a sarja. A Peloponnészosz déli csüskén lakott egy barlangban, s itt tanította a tudományokat és művészeteket.

Barátai közé tartozott a görög mondák egyik legkiválóbb alakja, Héraklész. Tanítványainak sora is híres, legendás hősökből állt: olyanokból, mint Kasztor, Polüdeukész, Iaszón, Péleusz, Talamón, Akhilleusz. Lánya Péleusz királynak, Akhilleusz apjának az anyja. Kheirón barlangjában ünnepelték Péleusz lakodalmát Thetisz tengeristennővel. E lakodalmalon kezdődött Héra, Athéné és Aphrodité istennők között az az aranyalma-viszály, amely végül is a trójai háborúhoz vezetett. Talán a tanítványoknak ez az „előkelő kör” sugallta Adynak azt a „csúsztató” ötletet, hogy Kheirónnal összefüggésben az athéni ifjakat, arany-ifjakat emlegesse.

Irodalom

Földessy: Amt 74.; Király I. 370., 378., 384.

392. Kleopátra hívása

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. május 6. XI. évf. 123. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („A Pénz” főcímmel harmadiknak közli a *Pap vagyok én* és az *Uzsorás Khiron kertje* c. versek

után.) — (A kötetben nem közölt, feledésbe merült verse több egymást követő megjelenítés is felhívta a figyelmet: így Földessy Gyula a kolozsvári Keleti Ujság 1924. aug. 9-i számának 2. oldalán Ady Endre két kiadatlan verse c. publikációjában, majd ugyancsak ő az Ady-Múzeum I. kötetének 168. lapján az Ady Endre három kiadatlan verse c. újraközlésében, végül Emőd Tamás a SzÉ 1928. júl. 3-i számában „fedezte fel” újra a verset Hét elikkadt Ady c. közleményében.) — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 1000–01.

Szöveghkritika

Alapszövegünk a BN-ből.

Keletkezéstörténet

E verseike létrejöttét nem annyira a címbe is kiemelt Kleopátra-felidézés, mint a 9. sor — *Léda elüzne* — félmondata motiválta. Miként 1905 első hónapjaiban (l. erről a *Találkozás Gina költőjével* és a *Vén faun üzenete* c. versek jegyzeteit az AEÖV II.-ben), 1906 tavaszán is válságossá, különböző félreértésekből, bántásokból adódóan kiélezetté vált Brüll Adél és Ady Endre kapcsolata. A konkrét kiváltó okot és a részleteket nem ismerhetjük, mint-hogy Léda ekkori levelei nem maradtak fenn, csupán Ady válaszaiból következtethetünk a konfliktus jellegére, természetére. Az első nyom némi bántást regisztrál: Brüll Adélnak írta Ady Budapestről 1906 márciusában: „Édes, Drága, Rossz, Mindenem, Adél, még csak készülődöm a Maga közelébe, s máris bánt? Pedig elég sok pokol nekem, hogy eddig itt kellett lennem, s hogy még mindig itt vagyok. Pláne most a verseimet is bántja, szegényeket. Mintha nem bántanák elegenden.” (AEI I. 202.) Hogy mit vetett a költő szemére Léda, s hogy mely verseire és milyen megjegyzést tett az asszony, az ma már aligha tisztázható. Mindenesetre elindult kettőjük kapcsolatában valamiféle eskaláció.

Brüll Adél ezt követő levelét ugyancsak nem ismerjük, de Ady viszontválaszából arra következtethetünk, hogy az asszony sértetten fokozta a költővel szembeni fenntartásait. Annyi kiderül, hogy Léda inkább kiélezte, mint enyhítette a helyzetet: „Kedves Adéle, én tudok olvasni, s rettenetesen értem a Maga levelét. Tehát ide jutottunk: szánalomból barátsággal kínál meg. Köszönöm szíves részvétét. [...] Engem nagyon szomorú emberré tett, Adéle.” (AEI I. 203.) Egy-két közbülső, még szintén 1906 márciusára valószínűsíthető levél váltása után mintha enyhülne, oldódna kissé a feszültség. Legalábbis erre vall Ady higgadtabb, az asszony vádló, fölényeskedő és féltékenykedő gesztusait s annak következményeit megértetni kívánó, ugyancsak 1906 márciusára időzíthető levele. A költő kér bocsánatot, hogy módja legyen Lédaival „megértetni”: végtelen szenvedélyében mennyire elragadtatta magát. Visszafojtottan, de határozottan közli Brüll Adéllal, hogy voltaképpen mi is történt: „Édes Mindenem, Drágám, én kérek bocsánatot, pedig a hibás nem én vagyok. A maga hideg, barátságpróbát ajánló levele majd megörjített. Mindegy: bocsáson meg, s szeressen egy kicsit [...] Áprilisban én Párisban leszek. Akarja, vagy csak nem bánja?” Persze az áprilisi kiutazás szándéka elhamarkodott ígéret volt, amelynek realizálására végül is csak jún. folyamán kerülhetett sor. Emlégetésének szükségességét viszont azért érezte fontosnak a poéta, mert maga is tapasztalta, hogy kettejük kapcsolatát nemcsak nehéz természetük, hanem a tartós távolság is bonyolítja. Hiszen Léda 1905. októberi Párizsba történt visszautazása óta immár hat hónapja nem találkoztak személyesen. De mindezek tudatában sem volt képes az asszony szerelmüket barátsággá visszaminősíttó ajánlata miatt megnyugodni. Ugyanebben a levélben még egyszer szóba hozza: „Beteg s

folyton izgatott vagyok. Azért volt olyan keserű és bolond a levelem. De kétségtelennek látszott akkor nekem, hogy Maga el akar engem dobni.” (AEI I. 205.)

A Brüll Adél okozta „jelki seb” a költőben nem heged, folytonosan irritálja az önértétét. Az asszony húgának, Brüll Bertának írja 1906 áprilisára datálható levelében Budapest-ről Nagyváradra: „Egyébként Adél halálosan gyűlöl. Már nem is ír. Mindegy. Azért mégis kimegyek Párisba. Ezt nem akadályozhatja meg. (AEI I. 206.) Majd feltehetően ugyanabban a hónapban küld egy fájó sóhajtásnyi levelet Lédának Párizsba: „Édes, jó, minden, Életem, Istenem, hát nem akar tudni rólam? Sebj, majd akad valaki, aki az én utolsó napjaimat megcukrosítja. Én nem voltam rossz, én csak beteg vagyok. Áldja meg az Isten. Adyja.” (AEI I. 206.) (Mintha akadna valaki, akiben a poéta megkapaszkodhatna, aki „megédesíthető”, „maradék-napjait”: itt nyílik lehetőség a fiktív gesztusra, Kleopátra „hívására”.) Alapvető sérelmén azonban Ady továbbra sem tudja túltenni magát, egy újabb, valószínűen apr. végén írott levelében — levélbeli érintkezésük objektív tényeit is számba véve — ismét szóvá tette: „Adél, Mindenem, levele, az utolsó levele után hallgattam. Négy levelem kereszteződött Magának ez egy levelével. *Soha október óta nem írtam Magának szimpla levelet, mindig kettőset.* Most pedig azt látom, hogy még a direkt leveleimnek is csak egyikét kapta meg. *Poste restante leveleimmel* hogy mi történt? — nem tudom. Ám az Magát nem alterálta. Eltörte a pálcát, isten tudja, hányadszor. Ezúttal, úgy rémlik nekem — alaposan.” (AEI I. 208.) (A kettős levelek eljárása a költő és Léda közös megállapodásán alapult: ún. direkt, semlegesebb hangú leveleit Diósi Ödönék lakására küldte, a bizalmasabb mondandójukat pedig poste restante címezte a párizsi Bureau 31-re.) Mindez eléggé zavart, nehezen átélhetővé tette Ady korábban elemi erejű vonzalmát Léda iránt.

Különben is megcsappant a Lédához kapcsolódó versek száma 1906 első hónapjaiban. Közvetlenül Lédának szóló verset mindössze kettőt publikált: az *Egyedül a tengerlen*: és az *Örök harc és nász* c. verseket. A Léda-ihletkört is érintette további két költeményben: a *Bolyongás Azur-országban* és a *Halál automobilján* c. versekben. Ez utóbbiban is csak villanásra tűnik fel Léda: „De fátyolos / Az én arcom s a Léda arca”. Miként a *Kleopátra hívása*-ban is csak a motiváló mozzanat mértékéig villan elő az asszony alakja: *Léda el-űzne*. Vele szemben idézi meg *védő asszony*-ként Kleopátrát a költő. Hogy miért éppen őt, arra nem könnyű felelni. Hiszen Kleopátra a mítoszokban és a történelemben gyakran előforduló görög női név volt. Valószínű, hogy Ady a név történelmi viselői közül a legismertebbet idézte meg: a hellenisztikus korból való, a Ptolemaioszok nemzetségéből származó, a gazdagságáról és szerelmi varázserejéről híres utolsó egyiptomi királynőt, aki a saját hatalma és országa érdekében elcsábította Caesart, majd Antoniust. Erőfeszítései azonban, hogy Egyiptom függetlenségét Rómával szemben biztosítsa, kudarcot vallottak, ezért i. e. 30-ban öngyilkos lett. A monda szerint állítólag egy mérges kígyóval maratta magát halálra. Kleopátra élettörténetéből Ady csak a *kincses szerelem* motívumát ragadta ki. (A név „varázsa” a poéta egy közel két évvel korábbi novellájában is fölmerült: *A tízmillió Kleopátra*. BN 1904. szept. 18., AEön 212–16.)

A verset valószínűen elégtelen lírai ereje, kissé alkalmi jellege miatt végül is nem vette fel a VA-ba. Lédával kialakult konfliktusát sokkal lényegre törőbben sikerült kifejeznie az egy hét múlva publikált *A Léda arany-szobra* c. versben, amelyet nemcsak beemelt a kötetbe, hanem annak ciklus-címadó versévé választotta.

Magyarázat

Köszönytű: karon, nyakon vagy ruhán hordott díszes női ékszer.

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. május 13. XI. évf. 130. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *A Gond elől* címen elsőként közli *A Léda arany-szobra* és a *Mammon-szerzetes zsolnáira* c. versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 125–27.; VA₂ (1910) 70–71.; VA₃ (1910) 70–71.; VA₄ (1918) 70–71.; VA₅ (1919) 92–93. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 71.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ból. A BN és az egyes kötetkiadások szövegközlése között csak kisebb — ékezési és központozásbeli — eltérések találhatók. A legkevesebb sajtó alá rendezői javítást a főszöveg kialakításához a VA₂ szövege igényli.

A VA₃ fennmaradt korrektúráján (OSzK Fond. Hung. 1731.) több javítás történt. A 21. sorban a hibásan szedett *Arany*nak *n*-jét törölték, a 26. sorban a *gyi* alakot hosszú *í*-re javították. A 29. sorban a *hősek* után az elmaradt vesszőt kitették, a 30. sorban a *Gyi*-t hosszú *í*-re igazították. A 35. sorban a *Pénznek* után a vesszőt kirakták, a 38. sorban a *Gyi* rövid *i*-jét hosszú *í*-re módosították.

Javításaink:

2. A szedési hibából eredő rövid *i*-s *Gyi*, *gyi* szóalakot — a refrénnek e versbéli további kilenc előfordulásával s a BN-ban, illetve a VA más kiadásai szövegközlésének többségével egyezően — hosszú *í*-s *Gyí*, *gyí* változatra javítottuk.
3. A *Kerget* után — bár ezt semmiféle eredeti szövegforrás nem támasztja alá — értelem-szerűen kitettük a vesszőt, minthogy a *fekete ördög* előlegezett, értelmező „megszemélyesítője” a *Gond*-nak.
27. *Anékünk* után értelem-szerűen és a VA₄ s a VA₅ publikációjával egyezően az elmaradt vesszőt kitettük.
29. A *hősek* után az elmaradt vesszőt — a BN és a VA többi kiadása publikációs eljárásának megfelelően — pótoltuk.
35. A *Pénznek* után a hiányzó vesszőt — a VA₃, a VA₄ és a VA₅ helyesebb központozását követve — kitettük.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN				
Cím fölött: <i>I.</i>	BN				
Cím: <i>A Gond elől</i>	BN				
2. (<i>Gyi</i> , <i>gyi</i>)			VA ₃		
3. <i>Kerget</i>	BN	VA ₁	VA ₃	VA ₄	VA ₅
6. (<i>Gyí</i> , <i>gyí</i>)			VA ₃		
7. <i>Ugy</i>	BN				
10. (<i>Gyi</i> , <i>gyi</i> csoda-ló.)	BN		VA ₃		
17. <i>bus pirja</i> <i>bus pirja</i> ,	BN	VA ₁			

pírja				VA ₄	VA ₅
19. vakítson	BN				
vakítson,				VA ₄	VA ₅
20. bus pírja.	BN	VA ₁			
27. nekünk	BN	VA ₁	VA ₃		
30. csoda-ló.)	BN				
35. Pénznek	BN	VA ₁			

Keletkezéstörténet

Különös hangulatot, atmoszférát ad a versnek, hogy Ady különböző motívumokat, különböző kulturális szférából eredő elemeket ötvöz benne össze. E meghatározó elemek eredetét általában már Földessy Gyula is jelzi (Földessy: Amt 75.). Így rámutat arra, hogy a vers bevezető sorai – *Fekete ördög / [...] Kerget, a Gond, a / Fekete ördög.* – Horatius-ra utaló allúziót hordoznak. S valóban ez a kép Horatius III. könyvének 1. ódájából való (abból az ódából, amelynek híres kezdő sora az „Odi profanum vulgus et arceo”, s amelynek magyarított változata Babits Mihály In Horatium c. költeményének élén így hangzik: „Gyűlöllek: távol légy, alacsony tömeg!”), mégpedig az óda utolsó strófáinak egyikéből kiemelt, ugyancsak közismert sorának szabadon variált változata. Horatius sora így hangzik: „Post equitem sedet atra cura”, amelyet kissé körülményesen Székács József így fordított: „[...] ott van a Gond vele [...] S háta mögött megül a lovasnak.” (L. a Kétnyelvű Klasszikusok sorozat Horatius noster – Magyar Horatius c. kötetében, Officina, Bp., 1940. 88–89.) Nem fogadható el viszont Földessynek az a feltételezése, hogy a vers minden strófájában refrénszerűen ismétlődő (*Gyű gyű csoda-ló*) biztató, indulatszavas felszólítás a hun-magyar mondakör csodaszarvas motívumából „átalakított képzet”. Indokolatlan ennek az Ady fantáziáját alig érintő mondakörnek az emlegetése, hiszen a lovas, a lovaglás mozzanata már a Horatiustól átvett képből magától értetődően adódik. Sokkal célravezetőbb ezt a történelmi értelmű lovaglás-mozzanatot, amely „a folyton sarkaló pénzgond” megjelenítése is, olyan módon felfogni, miként azt Barta János teszi, aki felhívja a figyelmet arra, hogy Adynak van egy egész verscsoportja, amelynek jelképes meghatározója az út, a rohanás, a menekülés, esetleg a repülés mozzanata (Barta 294.). Az egész vers szelleme a megközelítés eme módjával sokkal inkább egyezik.

Az ázsiai eredet, a magyarság nyugati tehetetlensége és pénztelensége már korábban is, főként publicistikájában foglalkoztatta Adyt. Egy konkrét parlamenti esemény váltja ki belőle saját honfitársaival szemben a gúnyos, ironikus hangot már 1902-ben: „Szeretett úri véreim: a serleg tele. Nincs már itt nekünk semmi keresnivalónk: gyerünk vissza Ázsiába! [...] Szeretett úri véreim, Ázsia ordított fel tegnap bennetek. A nosztalgia, a nomád, baromi ember méla vágyakozása rohamba tört ki.” (*Menjünk vissza Ázsiába.* NN 1902. jan. 31.; AEÖPM II. 373–74.) Változott összefüggésben és formában ez a gondolat kerül elő a versben is: *Ázsia síkja / [...] Parancsol nekünk.* De hasonlóképpen megtalálható a publicisztikai előzménye a költemény más állításainak is. *Túránra gondolj: / Aranyak intnek.* [...] *Gondját a Pénznek, / Ott nem ismertük* – írja a versben. Évekkel korábban egyik cikkében így medítál: „A kultúránk fölöttébb kicsi. Szegények vagyunk, s igen üresen élünk itthon, szép Magyarországon. [...] Valahonnan a legnaposabb Ázsiából szakadhattunk ki, s onnan hoztuk és őriztük meg azt az igazán emberi egyszeregyet, hogy egyszer élünk, éljünk hát lehetőleg kellemesen.” (*A hétről.* NN 1902. okt. 26.; AEÖPM III. 159–60.) Különös és érzékletes a Pénz utáni vágyódásnak–ellenérzésnek az ismeretes történelmi magyar eredettel és sorssal történő egybehangolása.

Földessy: Amt 75.; Barta 281., 294–9.; Vezér Erzsébet: Versmotívumok... ItK 1963. 4. sz. 439.; Király I. 337., 549.

394. A Léda arany-szobra

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. május 13. XI. évf. 130. sz. 1. — Tárcsa — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *Léda arany-szobra* címen másodikként közli a *Futás a Gond elől* után és a *Mammon-szerzetes zsoldára* c. vers előtt.) — További megjelenés: Szil 1908. január 9. XXVI. évf. 2. sz. 1–2. — Tárcsa — („Vér és Arany” főcímmel és Ady Endre e cím alatt megjelent új verskötetéből alcímmel másodikként közli a lap a *Fölszállott a páva* után s a *Nem mehetek hozzád és Az Értől az Océánig* című versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 164.; VA₂ (1910) 90–91.; VA₃ (1910) 90–91.; VA₄ (1918) 90–91.; VA₅ (1919) 121. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 79.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. Az egyes publikációk között kevés, inkább csak szedési hibából eredő eltérés mutatkozik.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN				
Cím fölött: <i>II.</i>	BN				
Cím: <i>Léda arany-szobra</i>	BN				
Alcím: (Ady Endre e cím alatt megjelent verskötetéből.)			Szil		
4. volna			Szil		
6. topáz,				VA ₄	VA ₅
8. csalnál			Szil	VA ₃	
10. Hus-tested	BN				
14. Két, hűs	BN	VA ₁			
Két, hűs csípőd lehűtné			Szil	VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

Látzatra nagyon elvont és áttételes verseivel is képes Ady pontosan és érzékletesen kifejezni a különböző élethelyzeteket kísérő érzelmi és gondolati megrezdüléseit. Már hosszabb ideje él benne egyfajta érzelmi ambivalencia a Léda iránti szerelmi kapcsolatában: egyértelmű, feltétlen odaadás az asszonnyal szemben, amelynek állandóságát azonban folytonosan megzavarják a különböző okok miatt kiborbanó ütközések, huza-vonák, féltételek, önérzeti megpróbáltatások, féltékenységek. Mindebben bizonyára szerepe van a Párizs és Budapest közötti tartós tér- és időbeli távolságnak, kettejük nehéz természetének, Léda gyakori szeszélyeinek, vádaskodásainak, a levélváltásaikban az asszony

olykor hosszú hallgatásának. E zavarok felderítésében persze aligha lehet egyértelmű ítéletet alkotni, és még kevésbé van értelme annak, hogy azt kutassuk, hogy kinek miben és mennyiben van igaza. Fontosabb arra figyelni, hogy Adyban kialakul egy lelki és lírai helyzet, amely szerint a benne élő legjobb és eszményi Léda-képet folyton megzavarják az asszony kicsinyes és gyarló gesztusai. Kettejük konfliktusos kapcsolatát summázza ebben az esztendőben az *Orök harc és nász* strófaiban, majd az egy héttel korábban publikált *Kleopátra hívása* c. versében Léda szerelmüket barátsággá redukálni akaró ajánlata miatt horkan fel.

Érthető, hogy az esetlegességekkel, gyarlóságokkal szemben Ady valamilyen állandó, értékálló Léda-víziót kíván szembeállítani. Így születik meg az „aranszobor”-képzet, amely nem a „pénz-motívum” ismeretes változataihoz kapcsolódik, hanem az általa elképzelt Léda-személyiség megörökítésére összpontosít. Ezt a szándékát, törekvését bizonyítja utólagosan az is, hogy e verset a VA összeállításakor nem a pénz-versek csoportjába sorolja be, hanem a kötet Léda-ciklusának címadó versévé választja. Nem meglepő ugyanakkor, hogy látomása megalkotásakor Ady biblikus reminiscenciákkal él. A vers egyes fordulatai emlékeztetnek az Énekek éneke bizonyos kifejezéseire. Igaz, hogy a Bibliában a Menyasszony dicséri az alábbi módon a Vőlegény szépségét: „Az ő feje *mint* a választott drága, megtisztított arany; ...”, majd: „Az ő kezei aranyhengerek; melyek befoglaltattak topázba; az ő teste elefántcsontból való mű, zafirokkal megrakva.” (Énekek éneke 5:11., illetve 14. vers.) Ady fantáziáját megmozgathatta a bibliai szöveg két kulcsszava: az „arany” és a „topáz”. A vízió egészének megalkotásához viszont az említett lelki motiváció elegendő volt arra, hogy a költő a maga poétikai leleményességével némi biblikus tónussal ezt a jelképes költeményt megírja.

Irodalom

Hatványi II. 353–54.; Schöpplin 101.; Vatai 128.; Vezér 218.

395. Mammon-szerzetes zsoltára

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. május 13. XI. évf. 130. sz. 1–2. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel közli az *Futás a Gond elől* és *A Léda arany-szobra* c. versek után.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 135–36.; VA₂ (1910) 75–76.; VA₃ (1910) 75–76.; VA₄ (1918) 75–76.; VA₅ (1919) 100. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 73.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. Az egyes publikációk között csak kisebb eltérések találhatók: részben korrekciók, részben szedési következetlenségek, olykor figyelmetlenségből eredő sajtóhibák. A következetlenségek közül a vers 1. és 16. sorában előforduló *Babilon* szó írásmódja érdemel említést. E szó a fenti — a mai helyesírásnak is megfelelő — alakban fordul elő mindkét sorban a BN és a VA₁ publikációjában, továbbá a VA₂ és a VA₃ 1. sorában. Viszont *Babylon* alak szerepel a VA₂ és VA₃ 16. sorában, továbbá a VA₄ és VA₅ 1. és 16. sorában. E régiesnek tetsző *Babylon* szóalaknak persze van bizonyos archaizáló hangulati értéke, de ez nem olyan mértékű, hogy véglegesítése indokolt volna.

Kétséges az is, hogy a csak később és először felemás módon alkalmazott y-os változat Adytól származik-e. Lehetséges, hogy csupán korrektori vagy szedési önkény műve.

A VA₁ fennmaradt korrektúráján (PIM A. 126/1.) a költő több javítást végzett. Az 1. sorban a *vizenél* alakot *vizeinél*-re javította, a 4. sorban a *hozzád* után a vesszőt törölte. A 16. sorban a *vizenél* szóalakot ugyancsak *vizeinél*-re módosította, s a 19. sor *jégszoborra a-ját á-ra* igazította. A VA₃ nem autográf korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) két javítást eszközöltek: a 2. , illetve a 9. sorban a *szomorú* hosszú *ú*-ját rövid *u*-ra változtatták.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN				
Cím fölött: <i>III.</i>	BN				
1. Babylon vizenél	BN			VA ₄	VA ₅
2. szomorú		VA ₁	VA ₂	VA ₄	VA ₅
4. hozzád,	BN				
6. rabságban. Sír,	BN				
9. szomorú szűségem	BN	VA ₁	VA ₂		
10. hogy: így akartad [sh]	BN			VA ₄	VA ₅
13. az élet	BN				
14. kitudott,	BN				
15. életű,	BN				
16. Babylon ülve,	BN		VA ₂	VA ₄	VA ₅
17. elkerülje,	BN				

Keletkezéstörténet

Egyik jellemző, sajátos példája ez a vers Ady ellentétes érzéseket és gondolatokat ütköztető, drámai ellentétekre is összpontosító költői műhelyének. Mert a *Mi urunk: a Pénz* ciklusba besorolt *Mammon-szerzetes zsoltára* valójában ellen-pénz-vers: önkéntes vagy inkább önironikusan „kényszerű” lemondás a pénz utáni vágyódásról, sóvárgásról. A költeménynek erre az ellenpontoszó jellegére, logikájára már Földessy Gyula felhívta a figyelmet: utal arra, hogy az 1905 elején publikált *Ima Baál istenhez* (I. az AEÖV II-ben) c. vers „aranyért esengő” szolamával szemben azért „fohászodik” a poéta, „hogy szűzen maradjon a pénztől” (Földessy: Amt 76.).

A lírai én saját élethelyzetének és életérzésének kifejezésére Ady ismét — mint annyi más vers esetében — a hagyományos elemek újszerű felidézését, értelmezését és a hagyománytól eltérő összefüggéseknek az előbbiekhöz kapcsolódó hozzáillesztését „hasznosítja”. Hiszen nem csupán a költemény címében lelhető meg a „zsoltár” szó, hanem a vers szövegében is egyértelmű a zsoltáros hangvétel: *Babilon sötét vizeinél ülve / Akasztom hárfám szent, szomorú fűzre*. Mintha csak a bibliai szöveg parafrázisát olvasnánk az előbbi sorokban, mert az eredeti így szól: „Babilon folyóvizeinél, ott ültünk és sírtunk, mikor a Sionról megemlékezünk. — A fűzfákra, közepette, oda függesztettük hárfáinkat” (Zsoltárok könyve 137:1–2.). A bibliai zsoltár háttérét adó babiloni fogság képzelete Ady mondanójához nem illik, nem kapcsolható. Babilon itt — miként az e kötetben található, a BN

1907. szept. 8-i számában megjelent *Sötét vizek partján* c. vers esetében — nem konkrét helyet jelöl, csupán a bibliai allúzió révén a vershelyzet körülírására szolgál. A lírai én nyomorúsága csak hasonló a babiloni fogságban sínylődőkkel: ő a pénztelenség „rabságában” gyötördik. Az ő keserve innen fakad: *Ülök rabságban, sűr, reszket a hárfá.*

A vershelyzet irányultsága azonban e különbségből adódóan teljesen más összefüggésekbe fordul, mint az ószövetségi alapszituáció. Nem is lehet másként, hiszen Ady verse nem istenes, hanem profán zsoldár. Furcsa is lenne e tárgyban az Úrhoz szólania, Sion énekeit idéznie és Jeruzsálem után sóvárognia. Így választotta atyjául Mammont, akihez fohászkodhat. Kétes értékű és provokatív választás, mert az újszövetségben Mammon éppen az Isten ellenlábasaként fordul elő. Az egyik helyen így: „Senki sem szolgálhat két úrnak. Mert vagy az egyiket gyűlöli és a másikat szereti; vagy az egyikhez ragaszkodik és a másikat megveti. Nem szolgálhattok Istennek és a Mammonnak.” (Máté 6:24.) A másik helyen néhány felvezető mondat után az előzővel szinte szó szerint egyező kijelentés található: „Én is mondom néktek, szereztek magatoknak barátokat a hamis mammonból, hogy, mikor meghaltok, befogadjanak benneteket az örök hajlékokba [...] Ha azért a hamis mammon hívek nem voltak, ki bízna reátok az igazi kincset? [...] Egy szolga sem szolgálhat két úrnak: mert vagy az egyiket gyűlöli és a másikat szereti; vagy az egyikhez ragaszkodik, és a másikat megveti. Nem szolgálhattok az Istennek és a mammonnak.” (Lukács 16:9., 11., 13.)

Mammon a régi asszírok pénz és bőségistene volt. Minden bizonnyal a pénz, nyereség jelentésű arameus eredetű mamon szóból származik. A Biblia az Istennel szembeállított, gazdagságot jelölő személyes hatalomként idézi fel. Ady versbeli értelmezése némiképpen eltér ettől, hiszen a Mammon-szerzetes helyzete nála éppen a *kincsekből kitudott* pénztelenség állapotát jelenti. Önironikusan szól a maga pénzért sóvárgásáról.

Irodalom

Benedek II. 326.; Barta 297.; Földessy: Amt 76.; Vezér 212., 216.; Király I. 380., 384., II. 708.; Baróti 109.

396. Gémeek az Olimpusz alatt

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. május 20. XI. évf. 137. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *Olimpusz gémei* címen elsőként közli a *Szememet csókold és a Pénz a remeteségben* c. versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 42–43.; VA₂ (1910) 28–29.; VA₃ (1910) 28–29.; VA₄ (1918) 28–29.; VA₅ (1919) 36–37. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 50.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN publikációját Ady jelentős számú központosítási és ékezési változtatással s egy-két szócserevel vette fel a VA-ba. A VA egyes kiadásai között csak jelentéktelen változtatások fordulnak elő.

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) néhány kisebb igazítást végzett a költő. A 7. sorban a különírt *nagy étű* szavakat egybevonta: *nagyéű*. A 15. sorban viszont az egybeírt

tágcsőrű szavakat szétválasztotta: *tág csőrű*. A 18. sorban a hibásan szedett *malárnak* *l*-jét *d*-re cserélte.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN		
Cím fölött: <i>I.</i>	BN		
Cím: <i>Olimpusz gémjei</i>	BN		
1. tanyáztak,		VA ₄	VA ₅
2. Fölríkácsoltak. Áztak	BN		
3. akaratu,	BN		
6. maradtak, [sorvég]	BN		
7. Zsombék-lakásu, nagy koru nagy-étű	BN	VA ₄	VA ₅
9. ledőlt. Lent	BN		
11. Nagy akaratu	BN		
lábu	BN		
14. fölkelőben.	BN		
15. tágcsőrű gémeek	BN		
18. ó hangu	BN		
ó hangú		VA ₁	
19. Nagy akaratu	BN		
vágyu	BN		
22. belefutlunk	BN		
bele-futlunk		VA ₄	VA ₅
23. gémeek.			VA ₅
31. nyaku	BN		

Keletkezéstörténet

Nem földrajzi és nem az istenek lakhelyét jelölő mitológiai értelemben használja itt a költő az Olimpusz (mai görögös átírása szerint Olümposz) szót, hanem az írói-művészi dicsőség magasztalának megjelöléseként. Más, korábbi versekből már ismerős képlet tárul eléink: a hazai irodalmi élet tűrhetetlen állapota. Hasonló indulat érlelte Adyban e költeményt, mint az e kötetben található, körülbelül három hónappal előbb, a BN 1906. febr. 25-i számában publikált *Menekülj, menekülj innen* c. verset. De míg a korábbi versben a lírai önportré dominál, és a kiszakadás vágya a meghatározó, addig a *Gémek az Olimpusz alatt* rezignáltabb hangvételű, és a sajátos hazai szellemi-irodalmi élet helyzetének képszerű jellemzésére összpontosít. Ilyen értelemben minden bizonnyal tudatos a sajtóközlés címének — *Olimpusz gémjei* — megváltoztatása, hiszen ez egy lenti, az igazi költői csúcsok alatt tenyésző világ.

A fojtogató hazai légkör már esztendőök óta ingerli Adyt. S ilyenkor újra meg újra felmerül benne a pocsolya, a láp, a mocsár képze. A nagyváradi Szigligeti Színház megnyitására írott cikkében már ilyen módon elmélkedik: „Nemesítést, emelkedést, szent visszahatást vártunk... S édes apáink lelkesedéséből szörnyű eltömpülés, a szárnyakból piszkos kezekben hazug tollak, az ideálból pocsolya lett... Ott mászkálnak benne hahotaszó mellett a régi lelkesek lélektelen epigonjai. Jó étvágyat, sok pocsolyát!” (*Szigligeti háza*. Sz 1900. okt. 14.; AEÖPM I.2 361.) Bóka László figyelte meg, hogy Ady szimbolikus látás-

módjának, verselésének egyik kezdeti jelképe abból eredt, hogy az őt körülvevő világot, a hazai valóságot ismételten a láb, a mocsár, a pocsolya látomásos formájában jeleníti meg. 1903-ban így: „Ez itt a láb világa. Szürke, / Silány, szegény világ. Megülte / Az örök köd, mely egyre rémít. / A láplakók közt várom én itt / Az én szép, fényes reggelem [...]” (*Vízió a lápon*: I. e verset AEÖV II. 128–29., illetve az irodalmi-szellemi élet kilátástalanságára és a láb, ingovány, posvány, pocsolya más előfordulásaira is kitérő jegyzetét uo. 481–86.). Majd 1904-ben ekként: „Susogó nádas mezejében járok, [...] És zúg a nádas csufondáros mélyen” (*Midász király sarja*. AEÖV II. 149–51.). Ezt követően 1905-ben: „Mocsaras rónán bércekre vágytam” (*Ének a porban*. AEÖV II. 183–184., I. továbbá e versnek az irodalmi közállapotokra is kitérő jegyzetét: uo. 589–92.). E jelkép-sorba tagolódik be 1906-ban, a *Gémekek az Olimpusz alatt* strófáit három hónappal megelőzően, a következő fordulat is: „Pocsolyás Értől elszakadt legény” (*Menekülj, menekülj innen*. I. a vers szövegét és jegyzetét e kötetben). S a motívum a korábbiakhoz hasonló jelképes „holdudvarral” bukkan fel e költeményben is: „S vesszünk mi itt a magyar Mocsárban.” De így jelennek meg „a láplakók” újabb változatai: „Magyar madarak, sár-faló gémekek [...]”. (Az említett motívum-rímelésekről I. Bóka László: Ady szimbolizmusa c. tanulmányát a Tegnaptól máig c. kötetben: 398–401.)

A fölkácsoló, a nagy akaranú, lápgázló gémekek prózai, mindennapi „modelljeiről” egyik-másik kritikájában közvetlenül is szól a poéta: „Ísmét egy halhatatlansággért pályázó fűzfaköltő. Impotens, kérődző, dönögő, lelketlen, ócska, rimes semmiségek. Lásd: az Akadémia hivatalos költőit. Lásd: a Kisfaludy- és Petőfi Társaságot. Elképed az ember, hogy ma még ilyen verseket írnak. [...] Jó volna már kitekerni a nyakát egy légió szemérmetlenül elmaradt írónak s egyre jelentkező epigonjaik légióinak. Dehát nemigen érdekli az a publikumot, hogy ki ír azok közül, akik írnak. Az írás művészi jelentőségéről is kár volna prézsumitálni.” (*Tristia* – Várkonyi Farkas Béla verseskönyve – BN 1906. máj. 13.; AEÖPM VII. 233.) A versben ez a közvetlen és konkrét indulat csak áttételesen, víziószerű jelképes példázati formájában jelenhetett meg. Felismerésének így adhatott a poéta kellő általánosító erőt.

Irodalom

Barta 284.; Földessy: Amt 57.; Bóka László: Tegnaptól máig. Bp., 1958. 397–02.; Király I. 176–77., 200–01., 307., 475., II. 578.; Baróti 111.

397. A szememet csókold

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. május 20. XI. évf. 137. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („A Pénz” főcímmel *Hadd lássak* címen másodikként közli a *Gémekek az Olimpusz alatt* és a *Pénz a remeteségben* c. versek között.) – Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 165.; VA₂ (1910) 91.; VA₃ (1910) 91.; VA₄ (1918) 91.; VA₅ (1919) 122. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-I [1930] 79.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. Ady a BN publikációját meghatározó címváltoztatással és

egy központosásbeli eltéréssel vette fel a VA-ba. A VA₃ szövegközlése nem igényel saját alá rendezői beavatkozást.

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) néhány apróbb igazítást végzett a költő. A 9. sorban az *arany* szó után a vesszőt pontra változtatta, hasonló módon a 10. sor *álmot* szava után a vesszőt pontra cserélte. A 18. sorban a hibásan szedett *Mer* szóalakot *Mert*-re javította. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) mindössze egyetlen ékezetes javítás található: a 2. sorban a *sírással* alakot *sírással*-ra módosították.

Szövegtérképek:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN				
Cím fölött: <i>II.</i>	BN				
Cím: <i>Hadd lássak</i>	BN				
2. <i>sírással,</i>	BN	VA ₁	VA ₂		
3. <i>legyek?</i>	BN	VA ₁		VA ₄	VA ₅
8. <i>Hozzánk. És</i>	BN				
14. <i>didergünk,</i>	BN	VA ₁	VA ₂		

Keletkezéstörténet

Régi, némiképpen önironikusan kezelt vágyakat is megszólaltat e versben a poéta. Földessy hívja fel a figyelmet arra, hogy a vers következő sorainak: „*Álomban szegődött / Hozzánk és kék lángokkal / Lobogott a szent arany*” – van egy hat évvel korábbi – más kontextusba illeszkedő – prózai előzménye: „Az absztrakt fogalmakra rossz idő jár. Ma már legabsztraktabb: a pénz. Ez lobogjon kékes lidércfénnel előtted, míg tanulsz. Nemezebb ambíciód ennél nem lehet. Az élet egyetlen célja az élhetés, élni pedig csak pénzrel lehet... Dárius nem fogsz lenni. Keveset lehet a mi hülye társadalmunkban ésszel szerezni. De ha emancipálsz magad ferde moráleteóriák alól, öt tál ételt is ehetsz naponként...” (Levél. Sz 1900. jún. 22.; AEÖPM I. 2 291–93. – Földessy hivatkozása találó, de a valóban Ady Lajoshoz írt „nyílt levél” címe, dátuma, továbbá az idézet szövege pontatlan: Földessy: Aml 79.)

Mégis e versben nem a pénz, az arany utáni sóvárgás motívuma a meghatározó, hanem a Léda iránti vonzalom és az arany megszerzése lehetőségének összekapcsolása. Jó egy évvel korábban még éppen Lédára mutatva-hivatkozva fohászkodik aranyért a poéta Baál istenhez: „De itt van a párom: / Kegyetlen, nagy Baál, jóságodat várom.” (Ima Baál istenhez, l. a verset AEÖV II. 163. s a jegyzetét: uo. 546–47.) Itt változtat az alaphelyzetten Ady, mintha az asszonynak lenne „varázsereje” arra, hogy a kincshez, az aranyhoz hozzájuthassanak. Ezért imádságos, zsoltáros-biblikus a vers indító sorainak hangvétele, s ezért módosította a kötetbe vételkor a sajtóközlés nem elég kifejező *Hadd lássak* címét Ady a poétikusabb *A szememet csókolod* címváltozatra: hiszen az asszony csókja szükséges ahhoz, hogy a kincsekre lehessen a lírai én.

A kincsvárás, kincskeresés népies babonájának versteremtő felélesztését véli felfedezni Ady némely versében Barta János. Szerinte ennek példája már a másfél hónappal korábban publikált *Az Avar-domb kincse* is, amely arra a hiedelemre épül, hogy a kincset a mélyben, a múltban lehet megtalálni (l. e verset és jegyzetét e kötetben). Hasonló motívációt érlelt *A szememet csókolod* sorait is: itt már a *szent arany* kék lángú lobogása is fölmerül. Léda csókjának pedig „varázsoldó” szerepe van (Barta 282.).

Hatvany II. 349–51.; Barta 282., 288., 296–97.; Király I. 457.

398. Pénz a remeteségben

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. május 20. XI. évf. 137. sz. 1–2. — Tárca — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *A kísértő* címen a *Gének az Olimpusz alatt* és *A szememet csókold* c. versek után közli.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 121–22.; VA₂ (1910) 68–69.; VA₃ (1910) 68–69.; VA₄ (1918) 68–69.; VA₅ (1919) 89. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 70.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ból. A BN szövegét a költő néhány kisebb módosítással, illetve az utolsó három sor (18–20.) teljes átírásával vette fel a VA-ba. A BN, a VA₁ és a VA₂ 4., 7. és 19. sorában az *Élet* szó nagy kezdőbetűs változatban fordul elő. Míg a VA₃ 4. sorában — feltehetően sajtóhiba következtében — kis kezdőbetűs *élet* szerepel, s ez a hiba átöröklődött a VA₄ és a VA₅ publikációjának azonos sorába is. A főszöveg kialakításánál a VA₂ publikációja semmiféle beavatkozást nem igényel.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN			
Cím fölött: <i>III.</i>	BN			
Cím: <i>A kísértő</i>	BN			
1. bus	BN			
2. sebem. Égett.	BN			
4. élet.		VA ₃	VA ₄	VA ₅
7. Zúghatott a csuf	BN			
14. fészkerében [sh]	BN			
17. világot	BN			VA ₅
18. S vér írja azt egy tölgyen,	BN			
19. Hogy én azt a csábos gazembert	BN			
20. Megöltem.	BN			

Keletkezéstörténet

A versben kulcsszerepet tulajdonít a *bozót* szónak Földessy, és felsorol egy csoportnyi Ady-költemény címet, amelyekben ugyanilyen meghatározó funkciója van a szónak. Szerinte többnyire jelképes jelentésben használja a poéta a *bozót* szót, mint a „magyar élet”, illetve ezzel szoros kapcsolatban a „költő életének” megjelenítőjét. (Földessy: Amt 74–75.) E versben azonban sem a *bozótom*, sem az *ős-bozótomba*, sem pedig a rokon értelemben használt *rengetegbe* szónak nincs jelképes jelentés-többlete, egyszerűen a *pénzes Élet* vonzasköréből változata eltérő jelentést hordoz. A BN-beli publikáció utolsó három sora az Életből kivonult lírai én következtetéségét, elszántságát bizonyítja: ezért is

indokolt *A kísértő* címváltozat, vele, a bozótba betévedt *vendég-gazember*-rel végez, őt öli meg a megkísértett. A vers mondandója így viszont ugyanazt a „logikát” követné a Pénz-zel szemben, mint az egy héttel korábban publikált *Mammon-szerzetes zsoltára* c. vers. A VA és annak pénz-ciklusa összeállításakor feltehetően mindez szemet szúrt Adynak. S nemcsak a vers záró három sorát változtatta meg – hozzátehetjük, hogy életszerűbbé, hi-telesebbé – azzal, hogy az Élet visszahívó erejét nyomatékosította, hanem az új címmel az összefüggéseket is átrendezte. A *remeteség* gyűjtőfogalma a *rengeteg*, a *bozót*, a *bús erdő* szavaknak is más jelentés-árnyalatot adott.

Eredeti alakjában inkább folytatása, átalakított formájában „mintegy felelet” ez a vers „Reviczky Sátán c. versére”. (Földessy: Amt 75.)

Irodalom

Földessy: Amt 74–75.; Király I. 384.

399. Az anyám és én

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. június 3. XI. évf. 151. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – („Pünkösdi versek” főcímmel *Anyám* címen elsőként közli a *Nem mehetek hozzád* és a *Halál a síneken* c. versek előtt.) – Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 5–6.; VA₂ (1910) 7.; VA₃ (1910) 7.; Gyűjt [1910] 23–24.; VA₄ (1918) 7.; VA₅ (1919) 7. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 42.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét több ékezési, központosításbeli módosítással és egy értelmetlen sajtóhiba kiigazításával vette fel a költő a VA-ba. A VA egyes kiadásai között is akadnak különböző eltérések, a versnek hibátlan szövegközlése nincs. A főszöveg kialakításához a legkevesebb javítást a VA₃ publikációja igényli.

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) az alábbi módosításokat végezte Ady: a 6. sorban a *csókja* után a felesleges vesszőt törölte, a 15. sorban a *legbizarrabb* szót követően kitette az elmaradt vesszőt, a 19. sorban a *tehetetlent* után a hiányzó vesszőt ugyancsak kitette, végül a 27. sorban a *Senki* szedési hibával szedett első magánhangzóját *e*-re pontosította. Néhány igazítást a VA₃ korrektúra-példányán (OSzK Fond. Hung. 1731.) is találhatunk: a 3. sorban a *büszke* után a vesszőt törölték, a 16. sorban a *legsomorúbb fiút* hosszú ú-ít rövid *u*-ra módosították, végül a 28. sorban a *szomorú* hosszú ú-ját ugyancsak rövidre változtatták.

Javításaink:

12. A *jöjjön* hosszú *ö*-jét – bár az összes szövegforrásban, a BN-ban, a VA minden kiadásában, sőt a Gyűjt-ben is ez az alak szerepel – minthogy használatát sem verstani, sem helyesírási ok nem indokolja – rövid *ö*-re cseréltük: *jöj jön*.
16. A *fiút* rövid *u*-ját – a VA₁ és a VA₂ szövegközlését követve – hosszú *ú*-ra változtattuk: *fiút*.

26. A *távol* után az értelem szerint felesleges, a szövegforrások többségében is hibásan előforduló vesszőt a Gyűjt publikációjára támaszkodva töröltük.

Szövegtérképek:

Főcím: <i>Pünkösdi versek</i>	BN					
Cím fölött: <i>I.</i>	BN					
Cím: <i>Anyám</i>	BN					
3. Csipője	BN	VA ₁		Gyűjt		
büszke,	BN	VA ₁	VA ₂	Gyűjt	VA ₄	VA ₅
4. vakított.	BN					
6. Szíve, csókja:	BN					
12. jőjjön	BN	VA ₁	VA ₂	Gyűjt	VA ₄	VA ₅
15. legbizarrabb	BN					
legbizarrabb,				Gyűjt		
16. legszomorúbb		VA ₁	VA ₂			
fiút.	BN				VA ₄	VA ₅
17. <i>O</i> [sh]	BN					
18. bus	BN					
19. új hangu	BN					
hangu		VA ₁				
tehetetlen:	BN					
22. hajának:	BN					
26. távol,	BN	VA ₁	VA ₂		VA ₄	VA ₅
28. szomorú		VA ₁	VA ₂	Gyűjt		

Keletkezéstörténet

Bármilyen furcsa az állítás, de ez az anyja és a maga sorsát összehangolni törekvő költemény elsősorban a lírai önarcképek sorozatának egyik újabb változata. Ady költői tudatosságára vall, hogy a sajtóbeli közlés szimpla címét (*Anyám*) a kötetbe történt felvételkor pontosította, a mondandó valóságos motívumaihoz igazította: *Az anyám és én*. Mert az „ídes” portréja a költő minden hozzá fűződő, megkülönböztetett, különleges szeretete mellett és ellenére sajátos beállítást kap: a lírai én, a fiú sorsának meghatározója, forrása, „magyarázata”. Végül is az „anya” itt „mellék-figura”, a költő „önarcképének” háttér, eredet-forrása.

A vers „anya-képének” megalkotásában így kevésbé fontosak, meghatározóak az „ídes” alakjára vonatkozó konkrétumok, életrajzi tények. Még akkor is, ha édesanyja valóságos alakjához igazította a poéta a versbéli stilizált anya-figurát. A költő anyját, Pásztor Mária lényét, kedvességét, fiatalkori szépségét és későbbi megtörtését, bánatos voltát megidéző emlékezők hitelessége csak részleges, mert bennük is összekeverednek saját emlékképeik, illetve mások benyomásait közvetítő vallomásaik *Az anyám és én* c. költemény szuggesztív hatásával. (L. a szemtanúk és a kommentálók szövegeit: EmlAE I. 70.; 107.; 112.; 138.; 247.; 257.) Különben Pásztor Mária élete fiatalasszony korában sem volt válságoktól, konfliktusoktól mentes: kellő közvetettséggel ezt érzékelteti Ady egy hat évvel korábbi novellája, amelyben már felismerhető a „rontás”, az „átok” szorongató légköre (*Az én elutazásom*. Sz 1990. márc. 21.; AEőn 76–80., jegyzete: uo. 1293.)

Külön súlyt, jelentéstartalmat ad a versnek a kötetbéli kompozíciós helye. Földessy

Gyula úgy véli, hogy Ady szándékosan helyezte *Az anyám és én* c. költeményt a VA élére, mert e vers határozottan jelzi „Ady predesztinatív élet-koncepciójának további kibontakozását”. Szerinte e versben „ugyanaz a tragikus alaphang, mint az Új Versek prolóógusában”. (L. a *Góg és Magóg fia* c. verset az AEÖV II-ben.) (Földessy: Amt 46.) Ez a tragikus alaphang közös voltára tett észrevétel persze túlságosan általános, hiszen ez a tónus mindkét kötet verseinek jelentős hányadára jellemző. Ugyanakkor a két költemény motiváltságában a különbség is nyomatékos: míg a *Góg és Magóg fia*-ban a maga nemzeti küldetésének egyszerre ősi és a korabeli közszellemtől élesen eltérő voltát hangsúlyozza, addig az *Anyám és én* soraiban a saját költői megjelöltségének, az *átok sarja*-nak családi eredetét igyekszik felmutatni, érzékletessé tenni. De ha már ez utóbbi költemény kompozíciós helyi értékéről szólnunk, akkor azt is el kell mondanunk, hogy a VA az érett Ady egyik olyan verskötete, amelynek — miként a két korai kötetnek (*Versek, Még egyszer*) — nincs prolóógus-verse. Ugyanakkor a kötet kezdő verse *Az anyám és én*, de az első rész, *A Halál rokona* ciklus nyitó darabjaként. Mégis nyitányként bizonyos prolóógus-szerű nyomatékokat kap, miként a ciklusokra nem tagolt *Versek* élén a *Sírásson meg* c. vers. S a két költemény között minden éles esztétikai, poétikai és stílusbeli különbség ellenére van némi belső rokonság. A *Sírásson meg* soraiban a költői elhivatottság, a „bolond célok”, az „álmok rabsága”, az „örök végzet” okán tart igényt a lírai én anyja sajnálatára. *Az anyám és én* strófaiban már a sajnálat, pontosabban a sajnálat az anya sorsára is kiterjed: mindennek okozója pedig az *átok sarja*, a *legbizarrabb*, a *legsomorubb* fiú alakjában fellépő lírai én, aki a baudelaire-i poète maudit (l. Baudelaire Bénédiction c. költeményét), az elátkozott költő párja, s ekként szintén a végzet embere. E magatartás, e költői szcenírozás jellemző sajátossága a korai verssel ellentétben a szeretett anya alakjának stilizált elidegenítése, amelynek egyértelmű megnyilatkozása az *ez az asszony* kifejezés használata.

Irodalom

Sík 270.; Révai 59–60.; Halász: NA 144.; Földessy: Amt 46.; Vatai 130.; Király I. 489–91., 194., 301., 302., II. 254., 578.

400. Nem mehetek hozzád

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. június 3. XI. évf. 151. sz. 2. — Tárca — Ady Endre — („Pünkösdi versek” főcímmel *Levél* címen másodikként közli *Az anyám és én* után és a *Halál a síneken* c. versek előtt.) — További megjelenés: Szil 1908. január 9. XXVI. évf. 2. sz. 1–2. — Tárca — („Vér és arany” főcímmel Ady Endre e cím alatt megjelent új verskötetéből alcímmel harmadikként közli a lap a *Fölszállott a páva*, *A Léda arany-szobra* után és *Az Értől az Océánig* c. vers előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (*A Léda arany-szobra* ciklus) 152.; VA₂ (1910) 84.; VA₃ (1910) 84.; VA₄ (1918) 84.; VA₅ (1919) 112. — Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-I [1930] 76.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét kevés módosítással vette fel a költő a VA-ba. A VA egyes kiadásai között mindössze egy eltérés akad. A Szil utánközlésének apró módosításai valószínűen nem a szerzőtől, hanem a szerkesztőtől származnak.

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) egy értelemzavaró szedési hibát javított ki Ady: a 2. sor végén a helytelen *panasznak* szót *piimasznak* szóra cserélte.

Szövegteltérések:

Főcím: <i>Pünkösdi versek</i>	BN	
Cím fölött: <i>II.</i>	BN	
Cím: <i>Levél</i>	BN	
Alcím: (Ady Endre e cím alatt megjelent verskötetéből.)		Szil
7. Dalok, dalok.	VA ₁	
Dalok, dalok...		Szil
11. öleltek.	BN	
13. Bus és balog,	BN	
14. útam,		Szil

Keletkezéstörténet

Ez az Adynál ritka könnyed, dalszerű forma mélyebb, tartósabb érzelmi háborgások hordozója. Ereje éppen abban rejlik, hogy mindössze sóhajnak hat anélkül, hogy érzelmi motivációját bővebben kifejtene. Nem véletlen, hogy a sajtóközlésben a versnek a *Levél* címet adta, mert olyan ez a néhány sor, mintha számtalan Lédához írt levelének lényegét s egyben folyton-folyton visszatérő gondolati refrénjét foglalná benne össze. Mindennek végül is az igazi mondanója az, amit a különböző hátráltató okok mellőzésével a kötetbéli címmel képes sűríteni a poéta: *Nem mehetek hozzád.*

Érdesem több hónapi levelezés halmazából kiemelni a vers érlelődéséhez vezető mondatok, töredék-érzések vonulatát. Még 1905. nov. 30-án írja Brüll Adélnak a költő: „Egy bizonyos: én csak február 17-ig maradok Budapesten. Ha élek.” (AEI I. 188.) Nem tudjuk, hogy ezt a határozott dátumot miért írta le, de annyi tény, hogy egy következő, már 1905. decemberi levélben újabb határidőt jelöl meg: „Február végén vagy márciusban elmegyek Budapestről. Talán Párisba – talán Szt. Pétervárra.” (AEI I. 190.) Pesti életformájának nyűgös mozzanatairól is szót ejt Ady Lédának, feltehetően 1906 februárjában írott levelében: „Ez a lekötött szerkesztőségi élet megöl. Egyelőre pedig, míg valami politikai változás nincs, én nem mehetek sehová. [...] Én egyetlenem, téged szeretlek csak, s meghalok nélküled.” (AEI I. 199.) Ugyanebben a hónapban Vészi Margitnak írja Párisba a poéta: „Párisi terveim még mindig a régi embrióállapotban vannak.” (AEI I. 200.) Az időpont a kiutazásra folyton tolódik, de Adyban Páris és Léda közelsége szinte rögeszmeszerű „tájékozódási” pont. Egymást követően két levélben is jelzi, hogy szándékában volt Párisba kiruccanni, de erre csak másfél napi kint tartózkodási lehetősége lett volna. Az egyik márciusra keltezhető levelében mindezt így kommentálja: „Ezért nem mentem, s azért, hogy megmaradjon Páris a Maga után teljes, nagy szomjúságom. Pár hétig még – sajnos – Páris helyett csak a Hotel Párisban lakom. De május elején megyek.” (AEI I. 202–03.)

Adyban a szándék, az ígéretés igénye változatlan, de az időpont a külső körülmények alakulásától függően változó. S az sem mindegy, hogy kiutazását Léda miként fogadja. Egy másik márciusra időzíthető levelében erről ekként ír: „Pár nap múlva – úgy gondolom – biztosítva lesz teljesen külföldi utam. Áprilisban én Párisban leszek. Akarja, vagy csak nem bánja?” (AEI I. 205.) Közbejött azonban a külső körülmények egyik döntően meghatáro-

zó mozzanata: 1906. ápr. 8-án végleg lemondott Fejérváry Géza darabont-kormányára, és Wekerle Sándor kapott megbízást a koalíciós kabinet megalakítására. Mindez lapjának, a darabont-kormányhoz szorosabban kapcsolódó BN-nak a sorsát is közvetlenül érintette. Ezt követően, még áprilisban számol be minderről Ady Brüll Bertának Nagyváradra küldött levelében: „még mindig Budapesten vagyok. Nagyon szerencsétlen. Csak annyit tudok, hogy három héten belül mindenképpen megyek. A kormányváltás hirtelensége iszonyúan sújtott. A lapnál pedig változás van küszöbön, s ezt célszerű volt bevélnem.” (AEI I. 206.) Hasonló módon, csak summásabban jelzi mindezt Párizsba Lédának – valószínűen ápr. 29-én – írott soraiban: „Az átkozott politika s a magam gyávasága egyelőre még Budapesten tartanak. Itt sok kaos és undorító láрма.” (AEI I. 207.) Mindezt *bús és balog* módon csak úgy élheti meg, mint akivel packázik a sors.

Az elindulás késedelmét közben – mint már annyiszor – Ady és Léda között érzelmi válság is tetézi. E válságnak egyik jellemző példája az a levél, amelyet Ady feltételezhetően 1906. máj. 4-én írt Lédának. Egy-két mondata pontosan érzékelteti a költő érzelmi állapotát: „Nem látod meg, hogy valósággal a kivett szívemet viszem elébed. S mint annyiszor, mint csaknem mindig, alvás helyett jajgattam a te nevedet [...] Szeretlek, szeretnék általad, benned, megháborodottan, boldogan meghalni vagy élni is, ha te akarod. [...] Szeress csak úgy, ahogy én szeretlek, ilyen impertinensen beteg, örült módon. Ha akarod. Ha nem, légy boldog.” (AEI I. 210–11.) A Párizsba indulás tekintetében pedig újra csak elodázás következik. Brüll Adélnak írja valamikor május folyamán: „Betegen, s talán betegebben, mint Maga, mégis Párisba megyek. Két héten belül utazom, csak azért, hogy lássam.” (AEI I. 212.) Hasonlót ír Párizsba Bölöni Györgynek is valószínűen máj. 15-én: „Szerencsétlen vagyok s beteg. Kormányválság későbbre tolta utam. De június legelején már künn leszek. Ha élek, ha halok.” (AEI I. 213.)

Június legelejét sem sikerült azonban realizálni. Helyette készült ez a verses sóhaj, ez a dalszerű sikoltás. A végleges indulás időpontját csak jún. 13-án írhatta meg Brüll Adélnak és Bölöni Györgynek is. Jún. 20-án érkezett meg a müncheni esti gyorsrali Párizsba.

A vers jelentőségét, rangját emeli Bartók Béla megzenésítése. Bartók Béla: Nem mehetek hozzád. [Ady Endre versére.] A Ma eredeti kottamelléklete. (Énekhangra és zongorára.) Ma 1917. jún. 15. 2. évf. 8. sz. 119–21.

Irodalom

Hatvany II. 354–56.; Földessy: Amt 77.; Vezér 218.; Király I. 339., 412., 416.

401. Halál a síneken

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. június 3. XI. évf. 151. sz. 2–3. – Tárca – Ady Endre – („Pünkösdi versek” főcímmel *Síneken* címen harmadiknak közli *Az anyám és én és a Nem mehetek hozzád* c. versek után.) – Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 19–20.; VA₂ (1910) 13–14.; VA₃ (1910) 13–14.; VA₄ (1918) 13–14.; VA₅ (1919) 17. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 45.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét sok apró módosítással vette fel a VA-ba a

költő. Néhány ékezetesbeli megoldást azonban a VA₁-ben sem változtatott még meg. A VA többi kiadásában nincs eltérés.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Pünkösdi versek</i>	BN	
Cím fölött: <i>III.</i>	BN	
Cím: <i>Síneken</i>	BN	
Halál a síneken		VA ₁
2. szorítok	BN	
5. többé. <i>Elég</i>	BN	
7. élet:	BN	
8. sirt	BN	VA ₁
11. Síneket	BN	VA ₁
16. újra	BN	VA ₁
17. rám-zúdultan	BN	VA ₁
18. bus	BN	
20. szárnyu	BN	
23. úgy	BN	

Keletkezéstörténet

Az öngyilkosság lehetőségének, módjának e különös és sajátos víziója a vers születése előtt többször és többféle módon fölmerült már a költőben, amelynek írásos dokumentumai is maradtak. Több mint fél évvel a költemény publikálása előtt írja Ady Brüll Adélnek Budapestről Párizsba: „Egy bizonyos: én csak február 17-ig maradok Budapesten. Ha élek. Mert tegnap már olyan erős, nagy elhatározásom volt, hogy ott a maguk kertjében nyakammal fogadom az éjjeli gyorsvonatot holnap vagy holnapután.” (AEI I. 188.; a levél dátuma: 1905. nov. 30.; „a maguk kertjében”: utalás a vasútállomás közelében található Brüll-házra, amelynek hátsó, kerti oldala a Budapest–Kolozsvár közötti vasúti vonal pályájával határos.)

Ez a formájában változó, de lényegében azonos, önmagát és szűkebb környezetét „zsaroló” öngyilkosság-gondolat bukkan fel egyik 1906 tavaszán közreadott novellájában, amelynek fikatív hőse többek között ezt írja az orvosának: „Én csak példátlanul összepajzskodtam az élettel. [...] Az igaz, hogy ennyi élet kissé sok egy ilyen gyöngye legénynek, mint én. Ám ne aggódjék, kedves doktorom, miattam. Tudok egy nagyon kíváncsú, bájos és rejtett helyet. Ejszaka szokott átnyargalni rajta a gyorsvonat. Végre is egy előkelő agyú embernek van annyi bátorsága, hogy nyakacsáját kellő pillanatban ráfektesse az egyik sínre.” (*Vörös felhők alatt*. BN 1906. ápr. 27.; AEön 485., I. a jegyzetét is: uo. 1334.) Ugy látszik, Ady nemcsak levélben és elbeszélői áttételben foglalkozott ezzel a gondolattal, hanem baráti körben is szóba hozta. Révész Béla említi, hogy második párizsi kiutazása előtt vibráló, végletes hangulatok gyötörték a költőt. Jún. közepén volt várható ez a kiutazás, s Révész szerint „az útrairindulás nehéz depresszióval” gyöngítette Adyt. „Életfordulóknál többször láttam így őt és ezzel az enervált fáradással került Ady a párizsi út elé is”. Nyilvánvalóan a *Halál a síneken* c. költemény hatásával volt összefüggésben az a szorongás is, amelyről Révész beszámol: „én valóban ijedeztem, hogy Ady valamiképpen kárt tesz magában”. A verses víziót megelőző képzelgésekről Ady bizonyára ezt-azt Révész előtt emlegetett is, ami a barát ijedelmét motiválta. Erre így emlékezik: „Volt elgondolása is a halál

módjáról, idegen földön idegenül meghalni, Franzensfestében, Innsbruckban, valahol erre, elpusztítani minden írást, ami áruló lehetne, a monogrammot ruhából, fehérműből kitépni, és aláfeküdni az érkező mozdony alá, pontos célzással, hogy a fejét se ismerje fel senki soha..." (Révész: AE 99.) (Franzensfeste az akkor a Monarchiához tartozó, mai Fortezza nevű olasz városka, vasúti csomópont német neve, amely a Brenner-hágó déli bejáratánál található.)

Földessy Gyula a *Vörös felhők alatt* c. novellában megfogalmazódott motívum-előzmény mellett a korábbi versek egyes fordulatainak és e költemény néhány sorának rokonságára is felhívja a figyelmet. A *Halál a síneken* 17–18. sorának érzékeltes képét (*S jön rám-zúdultan / Magtalan álmok bús raja*) „előlegezi meg” némi szóeltéréssel és kevésbé kifejezően a három esztendővel korábbi *Elűzött a földem* soraiban: „Meddő álmok e sápadt némberek”, sőt e vers szövegében később előfordul a „magtalan álmodók” jelzős összetétel is (l. AEÖV II. 131–33.). A vágyak lelket sebző-gyöttrő voltáról sem e költeményben esik szó először. Itt a 19. sorban bukkan fel ez a motívum: *Jönnek a nagy vágy-keselyűk*. Hasonló értelmű az 1904-es *Meg akarlak tartani* alábbi sora: „Hóhérok az eleven vágyak”. (AEÖV II. 148.) Az 1905-ös *Harc a Nagyúrral* soraiban ugyanez más változatban: „Az én belsőm fekély, galád./ [...] Az Élet marta fel, a Vágy”. (AEÖV II. 173.) Analóg jelentésű az 1906 áprilisában publikált *Infermezzo* következő sora: „Enyém: a vágyak gyehennája”. (L. e. kötetben.) (Az analógiás példákat időrendi konkretizálás nélkül l. Földessy: Amt 49.)

Az életrajzi dokumentumok és a szövegbéli motívum-egyezések csak nyersanyagát, háttér-elemait szolgáltatják a költeménynek. A költő képzelete különös esztétikai metamorfózis révén teremti meg és szinte drámai módon szcenírozza a vízió „lírai hitelét”.

Irodalom

Horváth 48–49.; Földessy: Amt 49.; Varga 233.; Vezér 204.; Király I. 466., 471.

402. Mátyás bolond diákja

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. június 17. XI. évf. 165. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („Magyar énekek” főcímmel elsőként közli a *Megáradt a Tisza* c. vers előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 47.; VA₂ (1910) 30.; VA₃ (1910) 30.; VA₄ (1918) 30.; VA₅ (1919) 40. — Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 52.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét két lényeges és néhány apróbb módosítással vette fel kötetbe. A VA első és második kiadásában akad egy-egy helyesírási eltérés.

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) egyetlen javítást végzett Ady: a 7. sor végén a *dalolt* után törölte a vesszőt.

Javításunk:

7. Az olasz költő nevét a helytelen *Petrárca* változatról a szokásos írásmódnak és a BN, a VA₄ és a VA₅ szöveggözlésének megfelelően *Petrarca* alakra igazítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Magyar énekek</i>	BN		
Cím fölött: I.	BN		
1. Diák, írj	BN		
2. élt.	BN		
7. Petrárca		VA ₁	
Petrárca			VA ₂
dalolt,	BN		
8. újféle	BN		
11. Írt s eltépte, mit	BN		
írt	BN		
12. S zokogott,	BN		

Keletkezéstörténet

Elképzelt, valaha lehetett poéta-elődöt idéz fel e versben Ady. Olyan Mátyás király korabeli és udvarában dolgozó írődeákot, aki a maga fantáziálása szerint már az általános latinnyelvűség idején megpróbálkozott *magyar zenék* szerint magyar verseket írni. Földessy Gyula hívta fel a figyelmet arra, hogy e képzeletbeli diák alakja Ady prózájában már egy esztendővel korábban felbukkant. Íme: „Magyar Nap-király, renaissance lovagja, különös írást ró most ide egy késői [...] írődeáknak. [...] Íme, én is híres Korvinádnak olyan darabjába vetem most betűimet, melyet meg sem írt egy talán meg sem született magyar ember, s akit igen jeles mestered, Vitéz János méltán lenézett, mert verseit s lázas álmodozásait paraszti magyar nyelven kiabálta.” (*Egy ismeretlen Korvin-kódex margójára*. Figy 1905. ápr.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára*. *Panaszkodás és hit* alcímmel. AEÖPM VII. 18.) (L. a hivatkozást Földessy: Amt 58.)

Egyértelmű, hogy a *Mátyás bolond diákja* c. vers „életképét” Ady a maga költői helyzetének allúziójaként alkotta meg. Ilyen értelemben rokon fogantatású e vers az 1906-os *Egy csúfrontás* és az 1907-es *A befalazott diák* c. költemények motivációjával. (Az analógiára utal: Földessy: Amt 58.; a verseket l. e kötetben.)

Irodalom

Halász: NA 131.; Szabó R. 69.; Földessy: Amt 57–58.; Varga 241.; Király I. 194–95., 218., 279.

403. Megáradt a Tisza

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. június 17. XI. évf. 165. sz. 1. – Tárcá – Ady Endre – („Magyar énekek” főcímmel másodikként közölte a *Mátyás bolond diákja* c. vers után.) – Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 48.; VA₂ (1910) 31.; VA₃ (1910) 31.; VA₄ (1918) 31.; VA₅ (1919) 41. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 52.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét több apró módosítással s egy lényeges, ér-

telmi szövéltőztatással vette át a kötetbe a költő. A VA egyes kiadásai között csak néhány eltérés található.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 2. sorvégi *szalad* után a vesszőt pontra cserélte, a 11. sorban pedig a *gőgösen* után törölte a vesszőt. A VA₃ korrektúráján (OSZK Fond. Hung. 1731.) az *im* és a *gőgösen* szavak közé vesszőt tettek.

Szövegtérítések:

Főcím: <i>Magyar énekek</i>	BN		
Cím fölött: <i>II.</i>	BN		
2. szalad,	BN		
3. ludak, s a		VA ₄	VA ₅
6. Ar, [sh]	BN		
vizgőz, pocsolya;	BN		
víz-gőz,		VA ₄	VA ₅
7. nagy,	BN		
9. szívekkel	BN		
énekü	BN		
11. im gőgösen,	BN		
im gőgösen		VA ₁	VA ₂
13. Bus	BN		
14. Föld int <i>Keletről. S a</i>	BN		

Keletkezéstörténet

Nem először találta szembe magát Ady a kilencszázas évek első felében olyan társadalmi-politikai eseményekkel, mozgásokkal, amelyek megrendüléssel, szorongással és aggodással töltötték el. 1906 nyarának elején Adyt még erősen foglalkoztatta és nyomasztotta az ápr. 8-ával hirtelen kormányra került volt ellenzéki koalíció látványos és hangzatos hatalomátvétele. Mindebben nemcsak a koalícióban résztvevő pártok és csoportok némelyike elleni határozott elvi fenntartásai, a szólamoskodó „magyarkodással” való elégedetlensége játszott szerepet, hanem saját — a lapja, a BN jövőjével kapcsolatos — gondolai is. A költő nyugtalanságát, rossz közérzetét csak fokozta kiapadhatatlan sóvárgása Léda és Párizs után. Hónapok óta készült arra, hogy kiutazzon Párizsba, de ezt realizálni az akadályozó körülmények miatt csak e vers elkészülése, publikálása után volt képes. E bonyolult lelki állapotának érzékletes víziója az egész országot elöntő, beborító Tisza-áradás képe a honfoglalásról szóló *szép énekü* madarak seregével s köztük az énekes madarak rendjébe tartozó, idealizált sármány *gőgös* kiválásával, amely *Nyugatra* száll. (A vers „lírai logikáját” furcsán megtöri a sajtóközlés 14. sorában a *Föld int Keletről* szövegváltozat, amely feltehetően figyelmetlenségből vagy végig nem gondolásból került a szövegbe. A kötetbe foglaláskor azonban Ady a tévedést kiigazította.) A *sármány-madár* kép felreérthetetlen utalás önmagára.

A sérelem, az ütközés a hatalommal, Adyból keserű indulatokat váltott ki már évekkel korábban is. A hazai közállapotok egyértelmű elítélését és vágyat arra, hogy mindent itt hagyjon. 1903. jún. 5-től 7-ig Ady a nagyváradi ügyészség fogházában töltött három napot, hogy letöltsé büntetését, amelyet az *Egy kis séta* (Nagyváradi Friss Ujság 1901. ápr. 22.; AEÖPM I. 2 491–92.) c. cikke miatt kapott. A történeteken néhány hónap múlva így mereng: „Irok. Pedig nyilván rosszul teszem, hogy irok. [...] Ez az egész ország nem mu-

latságos. Bizonyos grádusán az értelemnek még az is megalázó, ha fenegyereknek hiszik az embert. [...] Ellenben én három napig dutyiban ültem, ami csakugyan kellemetlen volt. [...] Mikor itt megunom a sok piszkot, kivándorolok. [...] Csak igen-igen sajnálom magam a sorsomért, mely elég büszke és érzékeny lelkű embert állított a pocsolja partjára... (*Nekik igazuk van.* NN 1903. szept. 19.; AEÖPM IV. 164–65.) A szituáció értelmezésében már benne rejlik az a gondolati-érzelmi csíra, amely a *Megáradt a Tisza* érzéketes víziójának érlelője lesz.

Még inkább a vershelyezethez közeli az 1905-ös eseményeket kommentáló látomásos lírai vallomás néhány mondata: „Tízezer ember előreszaladt, európaivá vált idegben, vérben, gondolatban, kínban, szomjúságban. Egy túlfejlődött embertípus termett itt, mely előtte fut a magyar társadalomnak száz esztendővel legalább. [...] Íme egyszerre zúgás, a kendőzött Ázsia lemossa az arcát, szája bugyborékol, s kiárasztja folyóit, melyeknek áradata szörnyűséges, mint a Jankcekiángé.” (*Morituri.* Figy 1905. okt. 15.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára. Sírás és panaszkodás* alcímmel. AEÖPM VII. 17.) (A vers prózai motívum-előzményeire idézetekkel utal: Földessy: Amt 38.) A vers utalása a *ludak, a gének* ujjongásáról a *Gének az Olimpusz alatt* c. vers motívumát ismétli meg (1. előbb e kötetben). A Tisza áradása képzet visszatér a két héttel később publikált *Páris, az én Bakonyom* c. vers 22. sorában (1. e kötetben később).

Magyarázat

Vize Lajtától Oltig szalad: az akkori Magyarország nyugati, illetve keleti határát jelző folyók. — *Griff-madarak:* mesebeli szárnyas állat, amelynek az elülső része sashoz, hátsó része pedig oroszlánhoz hasonlít.

Irodalom

Benedek II. 21.; Földessy: Amt 58.; Király I. 176–77., 201., 231.; Baróti 116.

404. Szent Junius hívása

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. július 1. XI. évf. 179. sz. 2. — Tárca — (Páris, junius) — Ady Endre — („Nyári versek” főcímmel elsőként közli *Szent Junius* címen *A Zozó levele* és a *Páris, az én Bakonyom* c. versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 154.; VA₂ (1910) 85–86.; VA₃ (1910) 85–86.; VA₄ (1918) 85–86.; VA₅ (1919) 114. — Gyűjteményes kötetben először: AEöV-I [1930] 77.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN publikációját Ady néhány ékezesi és központosítási módosítással vette át a VA-ba. A VA egyes kiadásai között kisebb eltérések találhatók, a VA₃-ban véglegesített szöveget követi változatlanul a következő két kiadás is.

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) Ady a következő változtatásokat jelölte: a 3. sorban az *ajkamon* után a kettőspontot pontra változtatta, a 6. sorban a *legyen* után a pontot vesszőre cserélte, a 10. sorban pedig a *szemeit* után a vesszőt kettőspontra javította.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Nyári versek</i>	BN		
Cím fölött: <i>I.</i>	BN		
Cím: <i>Szent Junius</i>	BN		
hívása		VA ₁	VA ₂
3. ajkamon:	BN		
5. Napszurásként	BN	VA ₁	
7. Szamóca-izű, illatos:	BN		
Szamóca-izű,		VA ₁	
10. szemeit,	BN		
12. üdv-sereggel, [sh]	BN		
13. szívébe		VA ₁	VA ₂
15. kaland-utján	BN		

Keletkezéstörténet

A *Szent Junius hívása* c. költemény az első versek egyike, amelyet Ady már Párizsban írt, és onnan küldött haza postán a BN-nak. Ady 1906. jún. 20-án éjjel érkezett meg Párizsba. Ennek bizonyítéka az Ulmból Bölöni Györgynek feladott távirata jún. 20-i dátummal: „Müncheni esti gyorsnál várj. — Ady”. A táviratra utalva Bölöni is beszámol a költő érkezéséről: „Adyt kint vártam a Gare de l'Est-en. Éjfél előtt pár perccel futott be a müncheni gyors. Párizsba később is rendesen ezzel a vonattal jártunk.” Elmondja még, hogy a költőt felkísérte a szállodai szobájába — amit ő foglalt le neki az Hotel des Balcons-ban, a Quartier Latin negyedben a Rue Casimir-Delavigne 3. szám alatt —, majd lementek „a nyári éjszakában” a Rue Soufflot sarkán található Café Soufflot-ba. A költő „diákok, mindinettek, kis kokottok és hűselő párizsiak között a teraszon nem győzött betelni Párizssal. Örvendezett, hogy kiszabadult végre Budapestről.” (Bölöni 66–67.)

A költő jún. 20-i megérkezését nyomtatékosítva Bölöni emlékezete szerint Ady „már másnap nyugtalankodott, hogy verseit meg kell írnia”. Fel is sorolja a rövidesen elkészült verseket (*Szent Junius hívása*, *A Zozó levele*, *Páris*, *az én Bakonyom*), amelyeket a poéta a BN számára hazaküldött. (Bölöni 69.) Érthető, hogy Bölöni emlékezésébe némi hiba csúszott, mert e versek nem „a következő vasárnapon” (ez jún. 24-én lett volna), hanem másfél hét múlva, júl. 1-én jelentek meg a BN-ban. Sőt: a Párizsba érkező Adyt nemcsak „soros” verseinek elkészítése foglalkoztatta, hanem a lapja számára készítendő párizsi tudósításainak megírása is. Versei publikálásáig 5 cikket küldött haza: *Párizsig*. (Párizs, jún. 21-i keltezéssel) BN 1906. jún. 26., AEÖPM VIII. 7–8.; *A Szajna mellől*. (Párizs, jún. 24-i keltezéssel) BN 1906. jún. 27., AEÖPM VIII. 9–10.; *Új harcok előtt*. (Párizs, jún. 25-i keltezéssel) BN 1906. jún. 28., AEÖPM VIII. 11–12.; *Az Abel Bonnard-ok*. (Párizs, jún. 27-i keltezéssel) BN 1906. jún. 29., AEÖPM VIII. 12–14.; *A Szajna mellől*. (Párizs, jún. 30-i keltezéssel) BN 1906. júl. 4., AEÖPM VIII. 14–16. Ugyancsak ennek a rövid másfél hetes időszaknak írói alkotása az utazási emlékeket is magában hordozó novella: *Szaffó a vonaton*. BN 1906. jún. 29.; AEön 515–18. Mindez arra vall, hogy Ady Párizsban megnyugodott, s hogy hallatlan munkakedvvel és intenzitással írni, alkotni kívánt.

Alkotói kedve töretlen, sőt a hazai nyugóket — a szerkesztőségi munka terheit, a politikai aggodalmakat — levele határozottan lendületes. Még akkor is, ha most Párizsból küld haza, Budapestre, panaszos, magát sajnáltató levelet, miként ezt megérkezése másnapján, jún. 21-én Biró Lajosnak frott értesítésében teszi: „itt vagyok. Olyan fáradt, hogy

száz évig kellene pihennem. De olyan vidám és szegény, mint a templom egere. Ma már írok s küldök cikket. Címem: Hôtel des Balcons. 3 Rue Casimir-Delavigne. De nem ez a fontos. Tíz frankom van. Ha lehet, János azonnal adja föl a fizetésem.” (AEI I. 216.; János a BN szerkesztőségi altisztjének volt a keresztnéve.) A fáradsága sem tartja vissza Adyt, hogy rendszeres tudósító munkát végezzen a BN-nak, s hogy időnként novellákat és verseket küldjön a lapnak. Az előbbiekért havi fizetés, az utóbbiakért külön többlet-pénz járt a költőnek, akinek mindezekre Párizsban nagy szüksége volt.

A *Szent Junius hívása* c. költemény Ady versei között ritka: derűs, közvetlen hangulattal és szerelmi vágyat ébresztgető meghittségével. E versben mintha beteljesedne, nyugvópontonra jutna a kiutazást megelőző, Léda utáni vágyakozást hordozó költemények sóvárgása. (L. *A szememet csókolod* és a *Nem mehetek hozzád* c. verseket és jegyzetüket e kötetben.) Az utolsó strófában konkrét allúzió rejlik Homérosz Iliászának egyik epizódjára. Arra a jelenetre utal Ady képe, amelyben az Ida hegyén Zeusz füves-virágos nászágyat növeszt magának és Hérának: „... s átfonta Kronosz fia karjával feleségét. / Ekkor alattuk a föld üde zöld füveket sarjasztott / s lótszot, harmatosat, sáfrányt és sűrűvirágú / jó puha jácintot: s a magasba emelte ez őket. / Ily nyoszolyán háltak, s közben felhőbe borultak, / szép aranyosba; körül csillámló harmatozás hullt.” (Iliász 14. ének 346–51.; a homéroszi eposz összefüggésében ez a jelenet sajátos háttérű: Héra Zeuszt, aki az Ida hegyéről szemlélte a Trója körül folyó küzdelmet, az Aphroditétől kölcsönként varázsöv segítségével szerelemre kívánta gerjeszteni, hogy elterelje az istenek atyja figyelmét a harcokról.)

Irodalom

Hatvany II. 357–58.; Bölöni 66–69.; Schöpflin 101.; Barta 280., 297.; Király I. 425., 443.

405. A Zozó levele

Megjelenés

Először megjelenés: BN 1906. július 1. XI. évf. 179. sz. 2. — Tárca — (Páris, junius) — Ady Endre — („Nyári versek” főcímmel *Zozo naplójából* címen másodikként közli a *Szent Junius hívása* után és a *Páris, az én Bakonyom* c. vers előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 128.; AH (1908) 53.; VA₂ (1910) 72.; VA₃ (1910) 72.; VA₄ (1918) 72.; VA₅ (1919) 94. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 71.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét Ady több módosítás után vette fel a kötetbe. Az egyes kötetkiadások között apróbb eltérések találhatók. Feltűnő, hogy a VA₄ és a VA₅ publikációjában több helyen romlott a szöveg.

Javításaink:

3. Az alapszöveg hosszú *t-s szdij* alakját — minthogy sem a helyesírás, sem a verstani funkció nem indokolja — a BN, a VA₁ és az AH szövegforrására támaszkodva *szidj*-re változtattuk.
12. A 3. sorbeli változtatáshoz hasonlóan a *szdij* alakot *szidj*-re módosítottuk a BN, a VA₁, az AH és a VA₅ közlését követve.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Nyári versek</i>	BN			
Cím fölött: <i>II.</i>	BN			
Cím: <i>Zozo naplójából</i>	BN			
2. pénze:	BN			
3. szídj értte.		VA ₂	VA ₄ VA ₄	VA ₅ VA ₅
4. Bus	BN	VA ₁		
5. kinyitja:	BN			
6. leszakítja.	BN			
7. remeg,				VA ₅
11. pénze:	BN			
12. szídj értte.		VA ₂	VA ₄ VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

A *Zozo levele* azoknak a helyzetdaloknak a sorába tartozik, amelyekben Ady a pénz szerepét az emberi sorsok meghatározásában igyekezett megjeleníteni. 1906 márciusában írt már néhány ilyen verset: *Judás és Jézus, Új Heléna, Lábán hívása*. (Szövegüket és jegyzetüket I. e kötetben.) Bölöni szerint a *Zozo levele* „motívumait kétségkívül megérkezése éjjelén az újra látott Párizs első impressziójaként a Soufflot-kávéház midinettjei adták.” (Bölöni 69.) A ma már nem közismert midinette szó divatárus lányt, általában fiatal munkánőt jelent. A francia atmoszférát nemcsak a városnév s a *Zozo* által szólóztatott barátja, Charles megnevezése jelzi, hanem a dal jellegzetes sanzonos előadásmódja is. Ady Párizsba érkezésének légköréről, eseményeiről I. még az előbb: *Szent Junius hívása* c. vers jegyzetét. A vers néhány mozzanata emlékeztet távolról egy évekkel korábbi Ady-vers motívumaira. Itt: *Kis testem borzad és remeg / [...] Kell a harmat s a harmat drága*. Az 1902-es *Témák* c. versben pedig ez olvasható: „... Azuba jó... Zsidó leány, szegény, / Leroskadott a tenger főnyén, / A vére lüktet, harmat-teste reszket...” (L. e verset AEÖV II. 123.; az analógiára felhívta a figyelmet: Hegedűs: AEnn 259.)

Irodalom

Bölöni 69.; Hegedűs: AEnn 259.; Király I. 382–83.; 370.

406. Páris, az én Bakonyom

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. július 1. XI. évf. 179. sz. 2. – Tárca – (Páris, junius) – Ady Endre – („Nyári versek” főcímmel harmadikként közli *Új Bakony* címen a *Szent Junius hívása* és *A Zozo levele* c. versek után.) – További megjelenés: Szil 1909. január 28. XXVII. évf. 4. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiasok ciklus) 56–57.; VA₂ (1910) 34–35.; VA₃ (1910) 34–35.; Gyűjt [1910] 30–31.; VA₄ (1918) 34–35.; VA₅ (1919) 46. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 54.

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét több módosítással sorolta be a VA-ba, az egyes kiadások között csak apróbb eltérések találhatók. A Szil és a Gyűjt szövegváltozatai inkább szövegromlás-jellegűek. A főszöveg kialakításához az alapszövegen nem kellett változtatnunk.

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) a 16. sorban a felesleges betűközt (*D unánál*) összevonással a költő eltüntette.

Szövegváltozások:

Főcím: <i>Nyári versek</i>	BN			
Cím fölött: <i>III.</i>	BN			
Cím: <i>Új Bakony</i>	BN			
1. Páris, Páris.	BN			
2. Ember-sűrűs,			Gyűjt	
vaden,	BN			
6. bűnöm:	BN			
7. merek,	BN			
10. Irán-szagu,	BN			
11. Jöhetnek. Páris szíven	BN			
fekszem	BN			
12. kábultán		Szil	VA ₂	
szabadon:	BN			
14. Orzi [sh]			VA ₂	
16. halok meg. Nem	BN			
17. csuf	BN			
kezek,				VA ₄ VA ₅
18. Szajna. S	BN			
csendes		Szil		
20. Bus	BN			
22. sikon:		VA ₁		
23. borit	BN			
25. Hü	BN			

Keletkezéstörténet

Fordulatot jelent ez a vers Ady magyarság- és Párizs-élményében, és ebben az összefüggésben változást hoz a költő ars poeticájában is. Találónan összegzi a lényeget Benedek Marcell: „1906 júniusában Ady fölfedezi a második Párizst, a főlzabadtó után a *bujtatót*: a Bakonyt...” (Benedek I. 92.) Mindazt, amit e költeményben megfogalmazott, kimondott, korántsem előzmények nélkül tette, de korábban nem volt képes ilyen határozottan és érzékletesen kifejezni. A Szajna partja és a Duna partja valóságos és jelképes ellentéte felvillan már az ÚjV egyik utolsóként, a BN-ban 1906. jan. 7-én publikált versében is. (*A Szajna partján*. I. AEÖV II. 199.) *A daloló Páris* c. ciklus darabjai között e versben Párizs már nemcsak az *ámulás*, hanem a *vigas*z földje is: „A Duna partján / Démonok úznek csúfot velem, / A Szajna partján álmokba von be / Százféle, szűz szerelem.”

Ezt követően bukkan fel Párizs mint a megnyihülés, mint a *menedék* víziója. Már az ÚjV megjelenését beharangozó írásában felbukkan e gondolat és érzés csírája: „Egyazon

erő űz el a Duna tájáról, ami a magyar parasztot. Menni, menni akárhova, mert itthon rossz. [...] Parlamentet, irodalmat, művészetet, tudományt, vármegyét s bármit tessék nézni: módosult, de hű képe a régi Magyarországnak. Urak, ispánok, béresgazdák, cselédek, jobbágyok és szegénylegények élnek itt. A magyar parasztok pedig fölkerekednek s mennek Amerikába. A modern magyar lelkek pedig fölkerekednek s megenyhülnek Párizsban, Rómában, Berlinben, másutt. [...] Nagy a mi bűnünk, mert azok merünk lenni, akik vagyunk." (*Író a könyvéről*. BN 1906. jan. 28.; AEÖPM VII. 111.; a fentebb idézett cikk néhány fordulatára Földessy Gyula is felhívta a figyelmet: Földessy: Amt 61.) Adyt folyamatosan nyomasztja a „dacos Hunnia” fojtogató világa, és újra meg újra költői megszólalásra ösztönzi a kitörés, a föllükerekedés vágya. Így született meg 1906. febr. végén a *Menekülj, menekülj innen* néhány strófája a „Rossz a világ itt” kiáltással. (BN 1906. febr. 25.; I. e. kötetben.) Majd ez év májusában a *Géme az Olimpusz alatt* gunyoros versszakai, amelyekben a hazai irodalmi és társadalmi közállapotokat ekként pellengérezi ki: „Rikácsoljatok bőven és bátran / S vesszünk mi itt a magyar Mocsárban.” (BN 1906. máj. 20.; I. e. kötetben.) Júniusban pedig a *Magáradt a Tisza* mindent elöntő pocsolya-víziójából röpteti „Nyugatra” a „gőgösen kiváló”, bús dalú „sármány-madár” alakját (BN 1906. jún. 17.; I. e. kötetben.)

Ilyen lelkiülettel, ilyen kitörési kísérletekkel a háta mögött a lírai én második párizsi megérkezése után joggal érezte magát *Hunnia új szegény legényé*-nek, és a hozzákapcsolódó gondolatársítással képzelte a maga *Bakony*-ának Párizst, az *ember-sűrűs, gigási vadon-t*. Mert ez az „Ady, aki most Párizsba érkezett, nem a régi Ady volt többé”. Mögötte voltak már a megjelent ÚjV és a BN-ban rendszeresen publikált frisebb versei, amelyekből sok „nyugtalan, saját sorsába és a mások sorsába bele nem törődő ember észrevette, hogy Ady az ő érzéseinek a megszólaltatója, az ő költője”. (Bölni 68.) A második párizsi tartózkodás első hónapjainak koronatanúja szerint e költemény „a lüktető életű Párizs hatalmas megérzése, amint a sovinszta magyar politikától menekülő, magát üldözöttnek érző Ady legelső párizsi napján a Quartier Latinból a Batignolles-ig áthaladva a zajló Párizson, bevette magát a város áradatába.” (Bölni 69.; az életrajzíró Ady útvonalát jelölte meg a Szajna bal partján lévő szállodájától (Hotel des Balcons, 3. Rue Casimir-Delavigne, az Odéon tér mellett) Lédáék jobb parton található lakásáig (a Rue de Lévis 92. számú házban; Lédáék utcája a Boulevard des Batignolles közelében található).

Bölni György jogosan teszi fel a kérdést, hogy a *szájas Dunának* milyen *pandur-hada* vette űzőbe Adyt. Szerinte ekkor „a támadás” „a költőnek szólt és nem a politikusnak”. A költő viszont eleve „kiszélesítette a küzdőteret” a verseiben: „az egyetlen csak lenni”, „diktatórikusan akart elhelyezkedni a magyar Olimpuszon”. Pedig „az írók, hát még a költők, úgy voltak elhelyeződve az irodalmi életben, mint valami hivatalnoki ranglétrán. Szabolcska Mihálytól Kiss Józsefig vagy Pekár Gyulától Herczeg Ferencig. Ádáz tusa folyt, hogy melyikük kerüljön be a Petőfi Társaságba vagy a kisleludysták közé”. „Ezt a poshadt irodalmi alkotmányos rendet fenyegette Ady.” (Bölni 69–70.)

A küzdelem a poéta személye, költészete és társadalmi-erkölcsi nézetei miatt csak két-három évvel később következett be valójában. Képzeletében ezt az űzőtséget néhány apróbb támadást felnagyítva azonban a költő máris megelőlegezte.

Irodalom

Hatvány I. 20–21.; Benedek I. 92., II. 315.; Bölni 68–70., 315.; Halász: NA 134.; Barta 294–95.; Földessy: Amt 61.; Király I. 231–32., 234., 479., II. 537.; Baróti 118.; Kun András: A Páris, az én Bakonyom élménytörténete. Alföld 1977. 11. sz. 73–83.

407. Absolon boldog szégyene

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. július 15. XI. évf. 193. sz. 2. — Tárca — (Páris, július) — Ady Endre — („Uj legendák” főcímmel *Absoloni ének* címen másodikként közli a *Lázár a palota előtt* II. része után és *A Platan-fa álma* és a *Déliláb-ösöm köd-városban* c. versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (*A Léda arany-szobra* ciklus) 141–42.; VA₂ (1910) 80.; VA₃ (1910) 80.; VA₄ (1918) 80.; VA₅ (1919) 104. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 74.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét Ady több módosítással vette fel kötetbe. A VA egyes kiadásai között — leszámítva a VA₁ és a VA₂ egyetlen ékezésbeli különbségét — nincs eltérés.

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) a 13. sorban a hibásan szedett *trombila* szó *l*-jét *t*-re igazította. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) pedig a 6. sor hosszú *ú*-s *ifjú* alakját *ifju*-ra módosították.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj legendák</i>	BN		
Cím fölött: <i>II.</i>	BN		
Cím: <i>Absoloni ének</i>	BN		
6. <i>ifjú</i>		VA ₁	VA ₂
17. Nagyszerűen	BN		
18. Gyönyörű	BN		
19. (Oh	BN		
20. vigan	BN		
- 21. testét, a	BN		
22. Megcsufolt	BN		
23. karnyain [sh]	BN		

Keltekészéstörténet

Egyetlen epizódot emelt és forgatott ki Ady az Őszövetségből: Absolon trónra törő lázadását apja, Dávid király ellen. A döntő ütközetben Dávid seregei szétverték Absolon csapatait, amelyek a vezérrel együtt menekülni kényszerültek. Ezt a befejező epizódot a Biblia így örökíti meg: „És kiterjedt a harc az egész vidékre, és a nép közül sokkal többet emészte meg az erdő, mint a fegyver azon a napon. — És találkozték Absolon Dávid szolgáláira; Absolon pedig egy öszvéren ül vala. És beméne az öszvér a nagy cserfák sűrű ágai alá, hol fennakadt fejénél fogva egy cserfán, függvén az ég és föld között, az öszvér pedig elszaladt alóla.” (Sámuel II. 18:8–9.) S bár az ütközet előtt Dávid király vezéreit és hadait arra kérte, hogy fiával az ő kedvéért kíméletesen bánjanak, a fán fennakadt Absolont Dávid fővezére, Joáb megölte.

A bibliai motívumot Ady — mint általában — teljesen szabadon kezelte: önmagát, lírai énjét Absolon alakjával azonosította, de úgy, hogy Absolon szerepét, valóságos és Dávid királlyal szembeni indokolatlan, legalábbis ellentmondásos konfliktusát teljesen kiemelte

az eredeti bibliai kontextusból. Egyszerűen a „lázádó” tulajdonságaival ruházta fel, *ifjú isten*-né avatta, aki *ura erőnek, ölni gyáva cenkeket*. De ez a harc semmibe foszlik: a lírai én arról ad számot, hogy *valahol vert seregem fut*. Önmagát *megcsúfoli vezérnek* titulálja, aki rezignáltan állapítja meg, hogy: *Meghalt a büszke, / Nagyszerűn kezdett, / Gyönyörű harc*. Ez a profanizált-modernizált Absolon-utód hajánál fogva nem a cserfán akadt fenn, hanem *Léda pompás karjain*.

Feltűnő e költemény lírai énjének határozottan eltérő motivációja a két héttel korábban publikált két költői mű, a *Szent Junius hívása* és a *Páris, az én Bakonyom* c. versek lírai énjétől. A két utóbbi közül az elsőben a Lédához visszatérés derűs öröme, várakozása az uralkodó szólam: „Napszúrásként küldd rám a Vágyat”, könyörög Szent Juniushoz, s ujjongva képzeleg: „Becsókolnék Léda szívébe / Egy ékes nárcisz-ligetet”. A másikban az üzőttség és a rejtekezés egymásba kulcsolódó érzései dominálnak: „a szájas Dunának” „pandur-hada” elől rejtí a poétát „hű Bakony-erdőm, nagy Párisom”. Jelképessé emeli a maga újonnan felfedezett lírai énjét, korábbi költői önarcképeinek újabb, sugárzó változatát: „Hunnia új szegény legényét / Őrzi nevetve / S beszórja virággal a Bakony”. Más képzletbeli összefüggésbe kerülnek az *Absolon boldog szégyene* c. költeményben mindazok a tények és motívumok, amelyek a két korábbi vers meghatározói voltak. Mintha valami ambivalenciát jelezne a cím is: *boldog szégyene*. Különös sugallata a versnek, hogy a *gyönyörű harc* lendülete Léda *hó-karjain* halt volna el. Összetartozásuk részlegességére, réseire utal kimondatlanul is a vers: költői küzdelmeinek, vállalásainak nem részese az asszony. Elvont formában a társadalmi harc, a költői küzdelem és a szerelem egymást kizáró alternatívája már három évvel korábbi, *Vízio a lápon* c. költeményében is felbukkan (NN 1903. jún. 11.; AEÖV II. 128–29.; a tematikus hasonlóságra felhívja a figyelmet: Hatvany II. 332.; Földessy: Amt 76.)

A vers keletkezésének bibliai motivációja indokolja, hogy utaljunk Bölöni emlékezésére. Ady hotelszobájában „az éjjeli szekrényén fekete kötésű kis bibliája” volt található. A költő „a bibliát álomzsongítónak forgatta éjjel, ha nem tudott aludni, és ha versírársra készült, már ekkor is sokat lapozta”. (Bölöni 74.)

Magyarázat

Cenkeket: *cenk* régies irodalmi kifejezés, jelentése: hitvány ember.

Irodalom

Hatvany II. 332.; Földessy: Amt 76.; Király I. 438., 453., 479., II. 96., 708.

408. A platán-fa álma

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. július 15. XI. évf. 193. sz. 2. — Tárca — (Páris, július) — Ady Endre — („Uj legendák” főcímmel *Platán-fa álma* címen harmadikként közli a *Lázár a palota előtt* II. része, az *Absolon boldog szégyene* után és a *Délibáb-ösöm Kőd-városban* c. vers előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 24.; VA₂ (1910) 16.; VA₃ (1910) 16.; VA₄ (1918) 16.; VA₅ (1919) 21. — Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 46.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A BN, majd a VA₁ publikációján Ady több igazítást végzett. A VA₃ közlését egy zavaró sajtóhiba miatt mellőztük az alapszöveg-választásnál. A főszöveg kialakításához azonban a VA bármelyik kiadására támaszkodva is egy öröklődő szedési hiba miatt javítást kellett végeznünk.

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) két apró igazítást végzett a költő: az 1. sorban a *lány* után vesszőt tett; a 4. sorban a *megigézett* rövid *i*-jét hosszú *i*-re igazította. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 16. sorban a *búsan* és *rőten* szavak közé kitették az elmaradt vesszőt.

Javításunk:

13. A kis kezdőbetűs *nap* szót az 1. sor analógiájára és a BN szövegközlésére támaszkodva nagy kezdőbetűsre változtattuk: *Nap*.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új legendák</i>	BN				
Cím fölött: <i>III.</i>	BN				
Cím: <i>Platán-fa álma</i>	BN				
1. <i>huga,</i>	BN	VA ₁			
<i>szemű</i>	BN	VA ₁			
4. <i>megigézett.</i>	BN				
5. <i>elhült</i>	BN	VA ₁			
6. <i>szálva</i> [sh]			VA ₃		
9. <i>szomorú</i>	BN				
13. <i>Állok. Várom</i>	BN				
<i>nap</i>		VA ₁	VA ₃	VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

A vers létrejöttének külső körülményeiről az 1906-os nyári hónapokban Ady életének koronatanúja, Bölöni György jegyzett fel érzékletes adalékokat. Az ő emlékezéseiből idézzük: „Ady szállójától nem messze, a Rue de Médisben volt egy kis kávéház, ahol nyári éjszeleken és őszi esteken nagyon sokat elüldögéltünk, Gambrianusnak hívták, szemben volt a Luxembourg-kerttel. A park őszi virágainak élénk színei idáig világítottak, a fák hűse áradt szét az alkonyatban. [...] Ady otthonos volt itt, a kövér gurulós tulajdonos és gurulósan kövér két nővére kényeztették, mert jó vendég volt, aki a pohár sört gyakran felcserélte egy üveg pezsgővel. — A teraszról kézzelfoghatóan láttuk a valóságban Ady témáit, melyek később verssé formálódtak. — A Luxembourg-kert vasrácsos kerítésénél szép, sudár, nagy platánokat látott Ady, melyek a kánikulában is megőrizték levéldíszüket. A kerttel szemben a kávéház teraszán egy este megírta előttem *A platán-fa álmát*.” (Bölöni 86.)

Ady képzeletét persze nem a látvány, hanem a látványhoz kapcsolható, abból kibontható különös vízió ragadta meg. Az, hogy önmagát, lírai énjét sajátos beleérzéssel a platánfával azonosította. Ennek az azonosításnak az értelmezése, motivációjának magyarázata azonban nem kellő filológiai megalapozás esetén a vers lényegét kiforgató okoskodáshoz, torzító felfogáshoz vezethet. Ilyen „hibás” következtetésekre jutott első megközelítésben Földessy Gyula is. Ekként kommentálja a verset: „A Nap huga: kétségtelenül a Hold, ezért

a »holdas« jelző az éjjel mellett művészietlen, s a szimbólum egységes hatását megzavarja. A költő magát látja a platánfában. Ady a keleti világérzések, vallásokkal felérő buja sarjadságú panteizmusában több költeménye tanúsága szerint azt látszik vallani, hogy az ember felemberedéséig: emberi létig jutásáig minden primitív létfokozaton is átmegy.” S hozzáfűzi még, hogy egyfajta „modernizált” buddhista életszemlélettel együtt a német romantikus gondolkozókkal is rokon bölcselet jelentkezik a versben. (Földessy Gyula: Ady-tanulmányok. Bp., 1921. 127–28. Ethika könyvtár.) Másfajta magyarázattal próbálkozik hosszabb, tanulmányi terjedelmű írásban Gy. Gömöri Jenő.

Szerinte Földessy álláspontja „nem helytálló, mert a vers szerint a költő már régebben eljutott az emberi létig, s csak most, ígérés következtében lett fává. Az is elfogadhatatlan, hogy a nap húga a hold.” Gy. Gömöri – miközben Hatvany Lajosnak, a verset méltató felfogása néhány részletével is vitatkozik – újfajta versmagyarázattal áll elő. Az első sor különös, furcsa képéhez igyekszik számára megnyugtató, minket meglepő „felfejtést” találni. *A Nap húga, zöld szemű lány* fordulatban szerinte Ady az abszinttra tesz utalást. Gy. Gömöri ennek jegyében az egész verset könnyen értelmezhetőnek tartja. „Akár ivott – írja – abszintot, akár nem, az bizonyos, hogy Ady sokszor találkozott vele, s tudhatta, hogy az abszintnak a franciában zöldessárga színe miatt még egy neve van: *fee aux yeux verts*, zöld szemű tündér, pontosan úgy, mint nálunk az erős vörösbornak *bikavér* a neve.” Ilyen rátalálás nyomán a szerző jogosnak ítéli feltenni a kérdést és méltányosnak megadni az egyértelmű választ: „Vajjon *A platán-fa álma*-beli zöld szemű lány nem ez a zöld szemű tündér-e? *De bizony az!*” Mindebből azután további következtetéseket igyekszik levonni: „Az abszint olyan pálinka, amelyet a fehér üröm (franciául *armoise absinthe*) kivonattal főznek; a fehér üröm tudományos neve *artemisis absinthium*, s *Artemis*-ről, a szülés istenasszonyáról, az anyává levő nők védőjéről nevezték el, mert valamikor asszonyi betegségek orvossága volt. Azt meg maga is tudta, hogy *Artemis* a hold és az éj istene is, ikertestvére *Apollón*nak, a nap és a világosság istenének.” S miután előbbi állításait bizonyossággént kezeli, igyekszik „összevetni a versbeli fáválevést az idült abszintizmus egyik-másik körtünetével”. S elmondja, hogy ez utóbbi az érzelmek, a mozgásképtesség zavarával jár, sőt agyműködési bonyodalmakat is okoz: hallucinációkat, nyugtalanságot, túlságos érzékenységet. (Gy. Gömöri Jenő: Az Ady-versek problémája. Magyarok 1948. júl. IV. évf. 7. sz. 418–24.)

Érthető, hogy Gy. Gömöri koncepcióját Földessy Gyula – akinek a versről történt első megnyilatkozását az előbbi szerző eléggé lesajnálta és megcáfolta – lényegében és részleteiben is erősen vitálja. Nem érdemes e polémia apró mozzanataiba belekeveredni. Sem abba, hogy e versben a költő az abszintot, mitizálta-e, hogy az italnak a „zöld szemű tündér” elnevezése a francia nyelvben létezik-e, vagy hogy Ady szerette-e az abszintot, és gyakran ivott-e ilyen pálinkát, vagy éppen csak megkóstolta. S nincs jelentősége annak sem, hogy Ady ismerte-e az abszint alapanyagát szolgáltató fehér üröm botanikai nevét, amely azután elvezette őt *Artemis* istennő nevéhez. Elég csak megemlíteni a vita folyamataiban beszorított Földessy félig vagy egyáltalában nem érvényes korrekcióit. A korábban kifogásolt, művészietlennek ítélt *holdas éjjelen* jelzős szerkezetről megállapítja, hogy mégis helyénvaló, mert „olyan holdas éj”-ről van szó, „amikor a Hold megbabonázza az embert, hogy szinte fél ránézni, annyira érzi a teli-Hold vonzását”. A *zöld szemű lány*-ra is próbál találni valamilyen, a Holddal összefüggő konkrét indokolást: szerinte „azért, mert erősebb villanyos világítás fényénél a zöld platánfa lombközein át nézve a Holdat, ezt zöld színűnek kápráztathatta a szeme”. Az egész vers lényegéhez azonban e polémia és e korrekciók révén sem jutunk közelebb. (Földessy: Amt 52–54.)

Tehát a két vitázó egyikének sincs — bizonyos rész-információk megközelítésén kívül — igaza. A lélekvandorlós-buddhista felfogást második megszólalásakor Földessy is feladja, Gy. Gömöri idült abszintizmus megjelenítését feltételező elképzelése pedig csak akkor volna elfogadható, ha bizonyítható lenne, hogy Ady ilyenfajta „illusztráció” költői megvalósítására vállalkozott. A *platán-fa álma* szerepdalszerű vizionáló vers, amelynek megteremtéséhez Ady a látványon kívül a görög-latin mitológia bizonyos elemeit használta fel szabadon és szuverénül. A *Nap húga*: valóban Artemisz, Zeus és Létó leánya, Apollón ikertestvére, a vadászat, a természet és a hold istennője. Személyének ilyenféle megidézése aligha volt szükség különös leleményre, hiszen testvére, Apollón a nap és a világosság istene volt egyéb isteni hivatása és tulajdonsága mellett. (Mindehhez korántsem volt szükség az abszint, illetve a fehér üröm botanikai nevének közvetítésére.) Artemisz sohasem ment férjhez, mindvégig szűz maradt, a szó valóságos értelmében *lány*. Ehhez a lányhoz pedig — mert nemcsak a hold, az éj, hanem a természet, a növényvilág, a vadászat istennője is — jól illett a *zöld szemű* jelző. (Különösebb okoskodás nélkül: akár a „zöld szemű tündér”, akár a zöld levelek között átszűrődő holdfény konkrét motivációja nélkül. A vízióknak is megvan a maguk öntörvényűsége.)

A *Nap húga*, Artemisz megigéző eljárása sem légből vett fordulat. Az istennőről fennmaradt mondák, legendák szerint előfordult, hogy embereket állatokká változtatott. Nem zárható ki persze bizonyos mitológiai kontamináció sem, ami Ady esetében gyakran előfordul. Fává változtatás tudomásunk szerint Artemisz gyakorlatában nem akadt, de volt rá példa testvére, Apollón élettörténetében, mégpedig az isten kárára. Apollón, akit a kivagyfi Erősz szerelemébresztő nyila talált el, olthatatlan szerelemre gyulladt Daphné, Péneiosz folyóisten lánya, az egyik legszebb nimfa iránt, akit viszont szerelemtaszító nyíllal sebzett meg Erősz. Apollón minden ostroma így hiábavaló volt, sőt, amikor az isten már Daphné testközelébe ért, a nimfa kérésére atyja, Péneiosz a lányt babérfává változtatta. (L. ezt: Ovidius: Átváltozások. Első könyv 452–567. Devecseri Gábor fordításában. Bp., 1975. 23–26. Magyar Helikon.)

A lírai én *A platán-fa álma* soraiban a maga emberi létezéséből kíván kiválni. A *Nap húga* e helyzetében *megszánta s megigézte*: platán-fává változtatta, akit így *elhagytak a gondok*. Mintha a növényi lét víziója gyógyítaná emberi kiszolgáltatottságát.

Irodalom

Földessy Gyula: Ady-tanulmányok. Bp. 1921. 127–28.; Hatvány II. 312–13.; Szabó R. 77.; Gy. Gömöri Jenő: Az Ady-versek problémája. Magyarok 1948. júl. IV. évf. 7. sz. 418–24.; Földessy: Amt 52–54.; Vezér 153.; Király I. 290., 333., 470., II. 708.

409. Délibáb-ösöm Kőd-városban

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. július 15. XI. évf. 193. sz. 2. — Tárca — (Páris, július) — Ady Endre — („Uj legendák” főcímmel *Délibáb-ösöm* címen utolsóként közli a *Lázár a palota előtt* II. része, az *Absolon boldog szégyene* és *A platán-fa álma* c. versek után.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 59.; VA₂ (1910) 35–36.; VA₃ (1910) 35–36.; VA₄ (1918) 35–36.; VA₅ (1919) 48. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 55.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ból. A BN publikációját Ady több módosítással vette át a VA-ba. Akadt azonban hiba, amit a VA₁-ből sem sikerült kiküszöbölni. Egy-két kevésbé indokolható változtatás bukkant fel a VA₃-ban, majd a következő kiadásokban. A VA₄ és a VA₅ szövegébe szedési hiba is becsúszott. A legkiegyensúlyozottabb a VA₂ szövege.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Új legendák</i>	BN			
Cím fölött: <i>IV</i>	BN			
Cím: <i>Déliab-ösöm</i>	BN			
2. Hortobágyon, Az [sh]	BN			
3. tornyu	BN			
4. vad kevélyen.		VA ₃	VA ₄	VA ₅
5. Vész-álmu,	BN			
isten,	BN			
10. Ó [sh] álmodik.			VA ₄	VA ₅
„Megállj. Esengek.	BN			
„Megállj. Esengek		VA ₁		
15. Rám néz. S	BN			
Rámnéz				VA ₅
16. Toronyról-toronyra.		VA ₃	VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

Még egy hónapja sincs Párizsban Ady — jún. 20-án érkezett oda —, s ez már a második hazaüzenő verse. Az első, a *Páris, az én Bakonyom* még az üzőttséget panaszoló, a szájas Duna viharai elől menekülő szegénylegény rejtőzködő éneke. A *Déliab-ösöm* *Köd-városban* már hazagondoló, otthoni érdekeltséget, erőt, példaképet kereső. A „hazafigyelés” fordulatát ekkor készülő cikkei is mutatják: *Magyar figurák Párizsban*. (Párizs, júl. 10-i keltezéssel) BN 1906. júl. 13., AEÖPM VIII. 24–25.; *Jóslások Magyarországról*. (Párizs, júl. 14-i keltezéssel) BN 1906. júl. 19., AEÖPM VIII. 26–27.

Más ez a Hortobágy, és más a lírai én kapcsolódása ehhez a *Déliab-öshöz*, mint a kilenc hónappal korábbi *A Hortobágy poétája* c. vers kietlen világa és költői személyiségének szembesülése a csorda népek barbárságával. Nem a helyzet változott, csak a költő hozzáállása a tárgyhoz: emelkedettebb távlatból ítéli meg a hazai küzdelmek lehetőségeit. Nemcsak a lehúzó erőt érzi, hanem a *Déliab-ös* babonás-látomásos, fölényes sugárzását az esetleges-változó körülmények között. Némi túlzással ezért állíthatja Földessy Gyula a versről, hogy „ez a tragikus, teli pátoszú vízió a magyar történelem utólérhetetlen költői szépségű s meggyőző s vigasztaló szimbóluma”. (Földessy: Amt 61.) S valóban e versben nem az esendő magyar sors szólama dominál, hanem a szívós, kitartó sorsvállalás motívuma.

Irodalom

Szabó R. 75–76.; Földessy: Amt 61–62.; Vatai 248.; Vezér 207.; Király I. 201., 307., 475.

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. július 29. XI. évf. 207. sz. 2. — Tárcsa — Ady Endre — („Szerelem” főcímmel *Jöjj, Léda* címen elsőként közli a *Fekete Hold éjszakáján* és a *Bölcs Marun meséje* c. versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 151.; VA₂ (1910) 84.; VA₃ (1910) 84.; VA₄ (1918) 84.; VA₅ (1919) 111. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 76.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN és a VA egyes kiadásai között csak kevés szövegtézés akad. Két helyen az indokolatlan ékezetst emendáltuk.

A VA₃ korrektúráján (OSzK Fond. Hung. 1731.) több módosítást végeztek. Az első sorban a *Szemed* nagy *S*-e helyett csak kvadrát szerepel, a végső szedésben automatikusan pótolták az *S*-et. Ugyanebben a sorban a *szomorú* hosszú *ú*-ját rövid *u*-ra javították. A 10. sorban a boszorkány-pelyhej hibás *j* betűjét *k*-ra igazították.

Javításaink:

A cím *Jöjj* alakját — a BN szövegközlésére támaszkodva — a helyesírásnak megfelelő *Jöjj*-re változtattuk.

12. A *Jöjj* változatot a BN és a VA₄ közlésével egyezően — minthogy a hosszú *ó*-s alaknak sem ritmikai, sem helyesírási funkciója nincs — *Jöjj*-re cseréltük.

Szövegtételek:

Főcím: <i>Szerelem</i>	BN				
Cím fölött: <i>I.</i>	BN				
Cím: <i>Jöjj, Léda</i>	BN				
<i>Jöjj</i>		VA ₁	VA ₂	VA ₄	VA ₅
1. <i>szomorú</i>	BN	VA ₁	VA ₂		
gonosz	BN	VA ₁			
9. <i>Oled</i> [sh]	BN				
hívó,		VA ₁			
12. <i>Jöjj</i> ,		VA ₁	VA ₂		VA ₅

Keletkezéstörténet

Különös kontrasztokkal telített „szerelmi vallomás” a *Jöjj, Léda, megölellek* c. vers. Hangvételében van valami imádságos, zsoldáros, litániás jelleg, de az asszonyhoz intézett szólítások korántsem udvarló szavak, hanem furcsák vagy legalábbis kétes értékűek. A szemét *szomorú*-nak és *gonosz*-nak nevezi, két mély *gyehenna-fészek*-nek. Ajkát *mohó*-nak és *vértelen*-nek, *hernyók*-hoz hasonlítva *lepke*-rajban. Ölet ugyan dicsérő jelzőkkel illeti, de nemcsak *altató*, hanem *bűnös váncos*-nak is titulálja. Az ambivalenciát erősíti az is, hogy kapcsolatát az asszonyhoz „önátkozó” fogadkozásokkal, biztatásokkal kíséri kétszer is. Az első strófa végén így: *Marja ki sós könny a szemem, / Ha a szemedbe nézek*. A második strófa záró két sorában pedig így: *Ha csókosan remeg feléd, / Fakadjon föl az ajkam*.

A lényegyet jelzi Barta János arról szólva, hogy e versben az imaformulák keretében

„áldás- és átokszólamok” torlódnak egymásra, keverednek egymással. (Barta 297.) Más, megváltozott Ady Léda-képe az 1905-ös meghatározó verseinek (*Léda a hajón, Mert engem szeretsz, A vár fehér asszonya, Léda Párisba készül, Az utolsó mosoly, A Léda szíve*; l. e verseket az AEÖV II.-ben) asszony-alakjához, szerelmi hősnőjéhez mérten. Lehetséges, hogy e módosult lírai Léda-alak kialakulásában szerepet játszott kettejük zaklatottabbá vált emberi kapcsolata is. (Jelzi ezt e kötet versei között az *Örök harc és nász* vagy *A Léda arany-szobra* motivációja.) De a döntő talán a lírai én fölfogásának, a költői önarckép átváltozásának folyamatával függ össze. Az üzött és „átkos” poéta valódi szerelmi társa a rontó, a „gonosz”, a boszorkányos, a szintén átkos asszony. A feltételezés persze nem bizonyíték, de meggondolandó a költői műhelyben végbement folyamatok mérlegelésénél.

Irodalom

Hatvany II. 332–33.; Barta 297.; Földessy: Amt 77.; Varga 237.; Vezér 218.; Király I. 441.

411. Fekete Hold éjszakáján

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. július 29. XI. évf. 207. sz. 2–3. – Tárca – Ady Endre – („Szereltem” főcímmel *Fekete Hold* címen másodikként közli a *Jöjj, Léda, megölellek* után és a *Bölcs Marun meséje* c. vers előtt.) – Kötetben: VA₁ (1908) (*A Léda arany-szobra* ciklus) 159–62.; VA₂ (1910) 87–89.; VA₃ (1910) 87–89.; VA₄ (1918) 87–89.; VA₅ (1919) 117–19. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 77–78.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₁-ből. A BN publikációját Ady számos ékezesi és központosítási módosítással vette fel a kötetbe. A VA egyes kiadásai között az átlagosnál több eltérés mutatkozik. Az eltérések között akad egy értelemszavaró sajtóhiba a költemény 14. sorában, amely a VA₂-től az összes további kiadásban átöröklődött: *Örvények vágyak*. Ha itt felsorolásról lenne szó, akkor a két szó közé vesszőt kellett volna tenni, amely azonban egyik kötetkiadásban sem történt meg. Ez is bizonyítja, hogy a VA₁ publikációja a helyes, az első szó a második jelzője, ilyen alakban: *Örvényes vágyak*. A szokásos eljárásunktól eltérően – amely szerint többnyire a VA₂ vagy a VA₃ publikációját szoktuk alapszövegnek választani – ezért is vettük a VA₁ szövegét a főszöveg alapjául.

Érdekes és érdekes a VA₁ korrektúra-példányának (PIM A. 126/1.) javításait regisztrálnunk. A 4. sorban a *dörög* után a költő a vesszőt pontra cserélte, míg a 10. sorban a *Hold* utáni pontot vesszőre változtatta, bár végül is a VA₁-ben a pont véglegesült. A további javítások a központosítást módosítják: a 13. sorban a *rendje* után, a 31.-ben az *alleluja* után tette ki a vesszőt. Hasonló módon járt el a poéta: a 34.-ben a *bujj*, a 41.-ben a *mérget* s a 45.-ben a *lángot* követően cserélte ki a vesszőt pontra. A 49. sorban szóalakot is váltott: a BN-ban előforduló *lenn* szót *lent*-re módosította. A 49. sor végén a *holtak* után a kettőspontot vesszőre változtatta, az 52. végén pedig az *arcom* után a hiányzó írásjelet vesszővel pótolta.

A VA₃ fennmaradt korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) is találhatunk néhány nem autográf igazítást. A 24. sorban a *Csunya* rövid *u*-ját hosszú *ú*-ra módosították. A 27. sorban az *Im* után vesszőt tettek. A 43. sorban a *loptam* után a hiányzó írásjelet vesszővel

pótolták. A 45. sorban a hibásan szedett *küldlem* szóban a sajtóhibás betűt *t*-ra javították, s ugyane sorban a *lángot* után vesszőt tettek.

Külön problémát jelent a különböző szövegforrások eltérő írásmódja miatt a címben szereplő *Hold* szó kezdőbetűjének kiválasztása. E tárgyban a versszöveg közlésének szellemében és az egységesítés érdekében éltünk a sajtó alá rendezői emendáció lehetőségével.

Javításunk:

A címben a VA₁ publikációja nem egyértelmű a *Hold* szó írásmódja tekintetében. A versszöveg fölött a cím verzál szedésű, tehát nem tesz különbséget a kis és a nagy kezdőbetű között. A tartalomjegyzékben (VA₁ 203.) kis *h*-val szedték a szót (különb a cím harmadik szavának szedése: *éjszakája*). Akadnak viszont szövegforrások – a BN címe, illetve a VA₃ és VA₄ tartalomjegyzéke –, amelyekben nagy kezdőbetűs változatban fordul elő a szó. Megfontolandó továbbá, hogy a vers szövegében az 1., a 10., a 34. és a 48. sorban minden szövegforrásban a nagy kezdőbetűs változat fordul elő. A vers szellemének megfelelően és a szövegközlés egységessége érdekében a főszövegben a nagy kezdőbetűs *Hold* szóalakot véglegesítettük.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Szerellem</i>	BN				
Cím fölött: <i>II.</i>	BN				
Cím: <i>Fekete Hold</i>	BN				
<i>hold</i>			VA ₃	VA ₄	
3. legénynek,	BN				
4. dörög,	BN				
6. sirtam, összerogytam,	BN				
8. rögre,	BN				
9. itt. Jó	BN				
11. holtak:	BN				
14. Örvényes [sh]	BN				
Örvények		VA ₂	VA ₃	VA ₄	VA ₅
álmodások,	BN				
19. aludj	BN				
24. Csúnya			VA ₃	VA ₄	VA ₅
27. Im jön	BN		VA ₃	VA ₄	VA ₅
Keletről.	BN				
30. útját	BN				
31. alleluja	BN				
34. bujj,	BN				
39. gyújtogattam.		VA ₂	VA ₃	VA ₄	VA ₅
41. mérget,	BN				
43. loptam,			VA ₃	VA ₄	VA ₅
45. lángot:	BN				
lángot,			VA ₃	VA ₄	VA ₅
49. lenn	BN				
52. arcom	BN				
55. Őrzi az	BN				

56. szívmre		VA ₂	VA ₃	VA ₄	VA ₅
57. szívemet	BN	VA ₂	VA ₃	VA ₄	VA ₅
58. végtelen				VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

Különös, babonásan mitizáló-vizionáló — az ugyancsak Párizsban írt (l. erről bővebben a *Szent Junius hívása* c. költemény jegyzetét e kötetben) — vers a Nyugatra űzött, menekült lírai énről, aki hulltában tetszhalottként vagy félhalottként várja sorsa beteljesedését. A kísérteties légkört fokozza a *fekete Hold* képzete, amelyről a poéta ismételten azt állítja, hogy *száll, száll*, illetve amelyet az *egy asszony* arra szólít fel, hogy *bujj*. A költői képzelet furcsa, képtelen szüleménye-e ez a vízió, ez a fénytelen, „fekete” Holdat megidéző látomás, vagy valós jelenség költői hasznosítása-e? Minthogy az említett képzet az *éjszaka* birtokos jelzője, Ady minden valószínűség szerint „holdfogyatkozásos” éjjeli szándékozott megjeleníteni annak különleges, kísérteties fényviszonyai miatt is. Holdfogyatkozás telehold idején következik be, amely a Hold korongjának részleges vagy teljes elsötétülésével jár, attól függően, hogy milyen mértékben kerül a Hold a Föld árnyékába. A versben a lírai énnek nincs önmagáról mondandója, vagy legalábbis azt a látszatot kelti, hogy nincs. Kevés ilyen verse van Adynak, amelyben a poéta ilyen önironikusan szóljon magáról, amelyben félig halottnak, alétan hullottnak, álmatlan álmúnak mutassa magát a világ előtt. Talán ezért is adott a költeménynek többszólamú formát Ady, s lett e műből — némi játékossgal szólva — verses dramolett. A verset bevezető és záró négy háromsoros strófa inkább csak a beállott helyzet narratív beszámolóját adja költői elbeszélésben. Persze ez a leírás is sejtelmes-titokzatos, babonás-fenyegető: a szálló *fekete Hold* szinte már szürrealista képzetével mintha a pusztulás, a halál sejtelmé telepedne az egyáltalán nem konkretizált tájra és a *félig halottan* elterült áldozatra.

S e víziós éjszakán *fölkelnek a holtak* is, akik *dalolnak*: megszólal az *Árnyékok kara*, amely intim-szférája és szülőhelye szerint azonosítja az *alétan* heverő legényt a *Nádas Ért partját* emlegetve. A válaszoló *Asszonyok kara* csak dajkálja, alvásra biztatja a sorsában megtört *legény-t*. S nem viszontválaszt énekel, nem vitázik, hanem csak regisztrál az újra szóló *Árnyékok kara*, amely megállapítja, hogy az elesett legény szinte Nap fiaként Keletről jött, mert Nyugatra csalták, s most megérkezett. Különös lények ezek az árnyékok, ez a jószándékú „Erinnusz-sereg” (Barta 288.), amely nem lelkifurdalással kínozza az összeroskadat, hanem éppen védelmezi, mentegeti, magyarázza a hontalan idegent. Mennyire más, mennyire rezignált ez a kép, mint a két évvel korábbi költemény, az *Egy párisi hajnalon* diadalmas lírai személyisége, aki „a Napisten papja”-nak hirdette magát, s aki büszkén állíthatta magáról, hogy „sugaras a fejem s az arcom”. (A verset l. AEÖV II. 144–46.; a jegyzetét uo. 517–22.)

Ekkor azonban az *Egy asszony* veszi át a szót: hessenti a démonokat, félrehárítja a fekete Holdat, s önmagát nevezi meg az elalélt legény „felbujtójának”, aki úgy véli, hogy csak neki van joga dönteni a sorsa fölött, s ha kell — régi pogány szokás szerint — tőrrel átdöfni a szívét. De egyelőre még nem dölt el semmi: ez a *rossz asszony ébren, kevélyen* őrzi az elesett szívét. 1906 nyarán ez a legátfogóbb és legtöbbször értékelhető közvetett vallomás, amit Ady Lédának tehetett.

Irodalom

Hatvany II. 334–38.; Barta 288.; Földessy: Amt 78.; Varga 238.; Vezér 216–17.; Király I. 324., 438., 440–41.

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. július 29. XI. évf. 207. sz. 3. — Tárca — Ady Endre — („Szerelem” főcímmel *Bölcs Marun* címen harmadiknak közli a verset a *Jöjj, Léda, megöllek és a Fekete Hold éjszakáján* c. költemények után.) — További megjelenés: Sz 1907. december 25. XXXIV. évf. 294. sz. 1. — Tárca — Ady Endre (A *Kereszttel hagylak itt* c. vers előtt közli.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 166.; VA₂ (1910) 92.; VA₃ (1910) 92.; VA₄ (1918) 92.; VA₅ (1919) 123. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 79.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN közlését a költő több módosítással emelte át a VA-ba. Ennek egyik jellemző nyoma a VA₁ fennmaradt korrektúra-példánya (PIM A. 126/1.), amelyben az 1. és a 11. sorban az *egyszer* szó után mindkét helyen törölte a három pontot. A Sz utánközlése egyetlen eltéréssel a VA₁ publikációjával egyezik. A VA egyes kiadásai között mindössze egy-egy ékezési, illetve központosásbeli különbség van.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Szerelem</i>	BN				
Cím fölött: <i>III.</i>	BN				
Cím: <i>Bölcs Marun</i>	BN				
1. egyszer...	BN				
2. együgyű	BN	VA ₁	Sz		
5. Ifju	BN		Sz		
Ifjú,				VA ₄	VA ₅
9. Bajla. Buja asszony.	BN				
11. egyszer...	BN				

Keletkezéstörténet

Ez a könnyednek látszó helyzetdal, ez a poénre élezett „életkép” olyan, mintha az Ezeregyéjszaka meséinek világát idézné fel a költő. Mindez azonban csak felszínes látszat, amelyet csupán a vers néhány fordulata sugall: *legendás Eufrát, legszebb mesék, szerelmes sejkék*. Valójában a két „szereplő” megnevezése fiktív jellegű: sem *Marun*, sem *Bajla* neve nem fordul elő az Ezeregyéjszaka történeteiben. Ady orientalista szellemű példázatot írt tehát, miként ez Heine vagy Kiss József poézisében is megtalálható, amelynek motivációja személyes vonatkozású. Kellő áttételekkel a maga és Léda kapcsolatának különös természetét kívánta érzékeltetni, körülírni.

Irodalom

Hatvany II. 333.; Barta 281.; Földessy: Amt 79.; Király I. 441.

413. Párisban járt az Ősz

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt, oldalszámozott fogalmazvány, 2 fólió, 255 × 165 mm. A fóliók alján: -1-, -2- számozás. *Itt járt az Ősz* címen. Aláírás nélkül. Laminált. — PIM A. 14. Hasonmása: Bölöni 52–53.

Első megjelenés: BN 1906. augusztus 12. XI. évf. 221. sz. 2. — Tárca — (Páris, augusztus hava) — Ady Endre — („Bukolika” főcímmel *Itt járt az Ősz* címen elsőnek közli a *Léda a kertben*, a *Rózsáliget a Pusztán* és az *Álom egy Méhesről* c. versek előtt.) — További megjelenések: Szil 1906. augusztus 23. XXIV. évf. 34. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („Bukolika” főcímmel *Itt járt az Ősz* címen elsőnek közli a *Léda a kertben* és a *Rózsáliget a Pusztán* c. versek előtt.); SzaV 1910. február 20. 19. évf. 8. sz. 3. — Ady Endre. — Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 8.; AH (1908) 26.; VA₂ (1910) 8–9.; VA₃ (1910) 8–9.; Gyűjt [1910] 23.; VA₄ (1918) 8–9.; VA₅ (1919) 9. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 43.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A k szövegén megfigyelhetők Ady érlelő-módosító eljárásai. A BN és a Szil publikációja kisebb igazításokkal a k véglegesített szövegét követi. Néhány további javítás révén alakította ki a poéta a VA szövegközlését. Csupán egy-két eltérés, illetve sajtóhiba található a VA₁, illetve az AH és a Gyűjt publikációjában. A SzaV közlése többnyire szövegromlásaival „szaporította” a szövegváltozatok számát.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) a költő a 6. sor végén a *rőzse-dalok* után a vesszőt pontra cserélte, a 13. sorban pedig a *hőkölt* alakot *hőkölt-re* változtatta.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Bukolika</i>	BN	Szil		
Cím fölött: <i>I.</i>	BN	Szil		
Cím: <i>Itt járt az Ősz</i>	k	BN	Szil	
<i>ősz</i>				SzaV VA ₂
1. <i>Ősz</i>	k			
<i>ősz.</i>				SzaV
1–2. között:				
<Suhanva szállt				
a Szent Mihály uton>	k			
<szállt> [fölé:] <jött>	k			
2. utján	k			
3. Kánikulában,				
<lombok [olvashatatlan szó]>	k			
<lombok>				
[olvashatatlan szó] [fölé:]				
halkombok alatt	k			
6. rőzse-dalok	k			
rőzse-dalok:		BN	Szil	
7. busak, bíborak	k			

	bőborak				Gyűjt
9.	<i>Ősz</i> [sh]	BN			
	<i>ősz</i>				SzaV
	valamit:	BN	Szil	VA ₁	AH
10.	Mihály [sh]	BN			
	<i>utja</i>	k			
	<i>ujra</i>				SzaV
	<i>beleremegett.</i>	k			
11.	Züm, züm.				
	<[olvashatatlan szó]>[föle:]				
	<i>Röpködtek</i>	k			
	<i>Züm, züm. Röpködtek</i>	BN	Szil		
	<i>Züm züm</i>				SzaV
	<i>uton</i>	k	BN		SzaV
13.	Egy perc. <s> A	k			
	perc. A		BN	Szil	
	<i>hőköl <t> [föle:] t</i>	k			
	<i>belé,</i>	k			
13–14.	között:				
	< <i>Kacag az Ősz</i> >	k			
14.	S [utólag beírva]	k			
	<i>ősz</i>				SzaV
15.	Itt járt, s	BN			
	hogy itt járt, < <i>csupán</i> >	k			

Keletkezéstörténet

Adynak különös képessége volt „az évszakok elő-érzékelés”-ére, helyesebben szólva az évszakváltások sejtelmes elővetítésére. A későbbiekben több hasonló verset írt: így az 1908-as *Rettegésben a falu*, az 1911-es *Télbe-hulló ember vágya*, illetve *Az Ősz szerelmei* s az 1913-as *Őszülő erdők rettegése* c. költeményeket. Földessy szerint mindez összefügg a költő életszemléletének „jövő felé irányítottságával”: a poéta mind „a természeti folyamatok érzékelésében”, mind „a történelmi folyamatokban” gyakran „túljut a jelenen”. (Földessy: *Amt* 47.) Hasonló évszakváltás motívumára építi sajátos mondanóját az 1909-es *Barna Ég alatt* c. versében is. Az időjárás-változások és általában a természeti jelenségek jelképes összekapcsolása a személyes hangulati vagy az emberi lét általános jelenségeivel elég gyakori Ady korai publicisztikájában is.

A vers különös szépségének és lírai motivációjának értelmezése nem a keletkezéstörténeti feltárás, hanem az esztétikai értékelés dolga. Így a mi feladatunk a vers létrejöttének bizonyos meghatározó elemeire terjedhet ki csupán. Mindehhez e párizsi nyári hónapok (Ady jún. 20-án érkezett a francia fővárosba) koronatanújára, Bölöni György szolgálatat érdekes adalékokat. Elmondja többek között, hogy „Párizsban igen meleg nyár volt akkor.” (Bölöni 73.) Közli ugyanakkor egy ekkoriban, 1906. júl. 5-én Londonba Marchisju Otília-nak, későbbi feleségének, az Adyék körében Itókának becézett asszonynak küldött levele szövegét is. Közös, a vers első csírájának tekinthető élményről számol be: „Tegnap délután Adyval és Léda asszonnyal voltam együtt. Szürke eső esett. Kikocsiztunk a Bois-ba. Felhúztuk a kocsis fedelét, és amint hármán hátul ültünk, éreznem kellett, hogy símul egymáshoz önkéntelenül ez a két ember. Az eső szakadni kezdett. Lassan baktatott kicsi ko-

lompjával fáradtan a ló. Szél jött, és az Acacia-soron a nagy [...] akácok alatt megzörgette és szétszórta a sárga száraz faleveleket." E levélrészlethez az életrajzíró szükségesnek tartotta a kommentárt is: „Azért jegyzem ezeket a sorokat ide, mert e perzselő nyár után jövő esős délutánban, amit együtt a Bois-ban töltöttünk, már benne volt Ady pár héttel később született *Párisban járt az Ősz* versének első élménye: Ady is azt látta és élte át ekkor, amit én.” (Bölöni 78–79.)

A vers megszületése előtt Adyt még újabb benyomások érték. Miként *A platán-fa álma* c. vers keletkezéstörténetében (I. e kötetben) említettük, Ady szeretett este, éjjelenként a szállójához közeli Rue de Médicis Gambrinus kávéházának teraszán üldögélni. Sőt — Bölöni emlékezete szerint — több verse is ott keletkezett. A szemtanúban még évtizedek múlva is elevenen élt az élmény: „A teraszról kézzelfoghatóan láttuk a valóságban Ady témáit, melyek később verssé formálódtak.” Bölöni György szinte „a teremtés misztériumát” érezte, „amikor Ady-versekké váltak az előttünk fekvő motívumok”. Így tért rá e vers létrejöttének konkrét körülményeire: „Akkor nyáron korán beköszöntött az ősz, és a sarkon a Boul' Mich'-ről besodorta a szél a hulló faleveleket. Ady Bois élménye feléledt, és itt, a kávéház teraszán megszületett a *Párisban járt az Ősz*.” (Bölöni 86.) A külső körülményeket illetően mindez valószínűen így történhetett. Még akkor is, ha nem bizonyos, hogy júl. végén már „beköszöntött az ősz”, legfeljebb egy-két őszi nap „szökött be” a nyári kánikulába.

Az pedig már Ady különös érzékenységének megnyilatkozása, hogy ezt az őszi „suhánást” miként hangolta össze a benne élő halál-sejtelelem rezdüléseivel.

Irodalom

Horváth 50.; Hatvany I. 21–24.; Bölöni 73., 78–79., 86.; Halász: NA 77.; André Thérive: Deux poèmes parisiens d'André Ady. Nouvelle Revue de Hongrie 1940. 62. köt. (mars) 213–16.; Földessy: Amt 47.; Benedek Marcell: Párisban járt az Ősz [Verselemzés]. Miért szép? Bp., 1966. 26–28.; Varga 231.; N. P. Kiszeleva: K perevodu odnogu sztihotvorenija Endre Adina ruszkij jazük. Acta Univ. Szeged. 1968. Dissertationes Slavicae. 6. 35–42.; Király I. 477–80., 291., 305–06., 486–87.; Baróti 118.; Szuromi Lajos: Párisban járt az Ősz, Kocsiút az éjszakában. (Funkcionális metrikai elemzés). ItK 1977. 4–6. sz. 573–83.

414. Léda a kertben

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt fogalmazvány, 1 fólió, 257×205 mm. *Léda a kertben* címen. Aláírás nélkül. A kézirat jobb alsó sarka hiányzik, restaurált. — PIM A. 12. Hasonmása: Bölöni 71.

Első megjelenés: BN 1906. augusztus 12. XI. évf. 221. sz. 2. — Tárca — (Páris, augusztus hava) — Ady Endre — („Bukolika” főcímmel másodiknak közli a *Párisban járt az Ősz* után és a *Rózsáliget a Pusztán* s az *Álom egy Méhesről* c. versek előtt.) — További megjelenés: Szil 1906. augusztus 23. XXIV. évf. 34. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („Bukolika” főcímmel másodiknak közli a *Párisban járt az Ősz* és a *Rózsáliget a Pusztán* c. versek között.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 153.; VA₂ (1910)

85.; VA₃ (1910) 85.; VA₄ (1918) 85.; VA₅ (1919) 113. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 76.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A k Ady ama kevés versfogalmazványainak egyike, amelyen megfigyelhető a költemény érlelődésének, kialakulásának néhány fázisa. A nyomda számára készült tisztázat-kéziratok esetében ritkán adódik ilyen betekintés a költői műhely-folyamatokba. A k-ban először a vers szövegét kezdte írni, majd e kezdést törölte, és csak ezt követően írta fel a címet. Az első sornak a k-on a poéta háromszor is nekikezdett, de mindegyik változatot kihúzta, míg végül az érvényes sort leírta. A BN és a Szil publikációja központosításban a k megoldásait követi. A vers szövegét Ady a VA-ba néhány módosítással vette fel, eltérés csak a VA₄ és a VA₅ publikációjában található.

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/l.) a 6. sorban az *égen* után a vesszőt Ady pontra változtatta.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Bukolika</i>		BN	Szil
Cím előtt: <Léda pirosban ring> <fekszik hinta-ágyon>	k		
Cím fölött: II.		BN	Szil
Cím és 1. között:			
a. <Zöld k>	k		
b. <Bus kertben>	k		
c. <Álmos a kert>	k		
1. Bus	k		
látlak. Piros	k	BN	Szil
ágy<ad>	k		
4. Sírátják			Szil
5. nézlek. Két	k	BN	Szil
6. <Csuszkál> [föle:] Kószál	k		
égen:	k		
égen,			VA ₄ VA ₅
9. szállunk, <lebegünk> [föle:] A lángunk felhő;	k		VA ₅
10. <Szomjazva> [föle:]	k		
Ehe<zv> [föle:] sen lobban <,>	k		
lobban		BN	Szil

Keletkezéstörténet

Öröm és szomorúság motívuma ellentételezve vagy váltakozva kíséri Ady szerelmes verseinek legtöbbjét. Az öröm szólamat villantja fel a versben a nyomatékosan többször visszatérő *piros* jelző: a *piros hinta-ágy* és a kétszer ismételt *két piros felhő*. Sőt ezt a szín- és hangulati hatást erősíti a *pipacs* szó is. De kesernyés, szomorító mozzanatok ellenpontozzák az öröm pirosuló lobbanásait: *bús kertben*, majd *lankadt virágok könnyes kelyhekkel*, végül: *a kertben még a pipacs is szán bennünket*.

Felületes és igaztalan volna az olyanféle megállapítás, mely szerint e vers hangulati „kevertsége” Ady és Léda kapcsolatának — egyébként valóban meglevő — ambivalens voltát

fejezi ki. Persze nem kizárva ennek a közvetlenebb élmény-motivációnak a szerepét sem, tény az is, hogy Adynál ennek az érzelmi kontrasztnak már korábbi előzményei is vannak. Biblikus hangon, de nem bibliai alappal, tematikai kötődéssel idézte meg a szerelmi sóvárgás, lobogás és a názareti keltette hit minden evilági érdekeltséget háttérbe szorító magatartás ellentétét korai verseiben. (*Azuba*. AEÖV I. 46–49.; *Témák*. AEÖV II. 123–24.) A szerelmi felajzottság jelképes helyeként emlegeti a „piros kertek”-et és „piros, bolond tűz”-ként a szerelem erejét egyik későbbi versében. (*A másik kettő*. AEÖV II. 133–34.) E vers keletkezése előtt több mint egy évvel írta meg különös novelláját Tamásról, a „hitetlen” apostolról és a maga képzelte fiktív asszonyról, Azubáról. Tamás hajdani, elhagyott szeretőjéhez, Azubához menekül, amikor Mesterét, „az istennek fiát” megölték. Hogy az asszonynál vigasztalódjék, csókjaiba merüljön. De amikor a feltámadásnak híre jött, a kétkedő újra rohant vissza az Úrhoz. Azuba kertjében pedig „fakósodni kezdtek a rózsák. Fehér lett a piros kert”. (*Tamás a piros kertben*. BN 1905. ápr. 23.; AEön 270.; jegyzet: uo. 1313–15.)

A *Léda a kertben* c. költemény hangulatába, motivációjába e korábbi megjelenítések sugárzása is belejár.

Irodalom

Hatvány II. 329–32.; Földessy: Amt 77.; Varga 237–38.; Vezér 218.; Király I. 425., 445.

415. Rózsaliget a Pusztán

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt fogalmazvány, 1 fólió, 270×180 mm. *Rózsaliget a Pusztán* címen. Aláírás nélkül. A kéziratból egy strofa még hiányzik: a 7–9. sorok. — PIM A. 10. Hasonmása: Bölöni 87.

Első megjelenés: BN 1906. augusztus 12. XI. évf. 221. sz. 2. — Tárca — (Páris, augusztus hava) — Ady Endre — („Bukolika” főcímmel harmadiknak közli a *Párisban járt az Ősz*, a *Léda a kertben* c. versek után és az *Álom egy Méhesről* c. vers előtt.) — További megjelenés: Szil 1906. augusztus 23. XXIV. évf. 34. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — („Bukolika” főcímmel harmadiknak közli a *Párisban járt az Ősz* és a *Léda a kertben* c. versek után.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Az űs Kaján ciklus) 81.; VA₂ (1910) 48.; VA₃ (1910) 48.; VA₄ (1918) 48.; VA₅ (1919) 63. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 61.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A k e vers esetében valóban csak első fogalmazvány, amelyet nemcsak több sorában módosítva, hanem egy egész versszakkal bővítve vett át a BN-ba. Ezt a BN-ban kiérlelt változatot közölte kisebb eltérésekkel a Szil. A VA egyes kiadásainak szövegváltozatai között egy ékezesi és egy-két központozási változat található. Közülük egyetlen javítással a VA₃ publikációja a megfelelő alap a főszöveg kialakításához.

A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 12. sorban az *Evoé* után az elmaradt vesszőt kitették.

Javításunk:

- 1 A sorvégi *megkísértetek* után a pontot értelemszerűen és a k, továbbá a VA₄ s a VA₅ közlésével egyezően kettőspontra cseréltük.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Bukolika</i>	BN	Szil		
Cím fölött: <i>III.</i>	BN	Szil		
Cím: <i>Rozsaliget</i>	k			
1. megkísértetek. megkísértetem.	BN		VA ₁	VA ₂
		Szil		
3. Jött kacagva [közbeszúrva:] jött, jött	k			
4. Tövises < <i>szikén s</i> > Pusztán	k			
5. <i>Im szórja a kincset a Gonosz. Szórja</i> <i>elébem</i>	k			
	BN	Szil		
6. <i>S virit ezernyi</i> [közbe szúrva:] <i>nyomban</i> <i>viritott</i>	k		VA ₁	
	BN			
7–9. sorok: [hiányoznak]	k			
10. <i>Csalános <és> szik-föld</i>	k			
<i>A csalános</i>	BN			
<i>szikföld</i>		Szil		
<i>szik-föld</i>			VA ₄	VA ₅
<i>töri</i>	k			
11. <i>S dalolok</i>	k			
<i>míg</i>	k		Szil	
<i>vér <tör ezer-> [föle:] serked száznai</i>	k			
<i>sebben:</i>	k	BN	Szil	
12. „Evoé a rózsaligetben.”	k	BN	Szil	
<i>Evoé a</i>			VA ₁	VA ₂

Keletkezéstörténet

Ismét egy vers, amelynek fogantatása bibliai, újszövetségi eredetű. Igaz, hogy csak az alaphelyzet utal a bibliai történetre, Jézus megkísértésére a sátán által, de az alaphelyzetből hasonló módon kiforgatott megoldáshoz jut Ady, mint az ez év márciusában közreadott *Judás és Jézus* c. versben (I. e kötetben). A sától kísértett Jézus történetével három evangéliumban is találkozhatunk. Közülük a legérzékletesebb és legrészletesebb Máté elbeszélése. Íme: „Akkor Jézus vitetik a Lélektől a pusztába, hogy megkísértessék az ördögtől. — És mikor negyven nap és negyven éjjel böjtölt vala, végre megéhezék. — És hozzámenvén a kísértő, monda néki: Ha Isten fia vagy, mondd, hogy e kövek változzanak kenyerekké. — Ő pedig felelvén, monda: Meg van írva: Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden ígével, amely Istennek szájából származik. — Ekkor vivé őt az ördög a szent városba, és odahelyezé a templom tetejére. — És monda néki: Ha Isten fia vagy, vedd alá magadat; mert meg van írva: Az ő angyalainak parancsol felőled, és kézen hordoznak téged, hogy meg ne üsd a lábadat a kőbe. — Monda néki Jézus: Viszont meg van írva: Ne kísértsd az Urat, a te Istenedet. — Ismét vivé őt az ördög egy igen magas hegyre, és megmutatá néki a világ minden országát és azok dicsőségét. — És monda néki: Mindezeket neked adom, ha leborulva imádsz engem. — Ekkor monda néki Jézus: Eredj

el Sátán, mert meg van írva: Az Urat, a te Istenedet imádd, és csak néki szolgálj. — Ekkor elhagyá őt az ördög. És ímé angyalok jövének hozzá és szolgálnak vala néki.” (Máté 4:1–11.)

Az előbbihez képest roppant tömör, és semmiféle részletre ki nem térő Márk szövege: „És a Lélek azonnal elragadá őt a pusztába. — És ott volt a pusztában negyven napig kísértetve a sáttántól, és a vad állatokkal vala együtt; és az angyalok szolgálnak vala néki.” (Márk 1:12–13.) Lényegében Mátéhoz teljesen hasonlóan meséli el Jézus megkísértésének történetét Lukács evangélista. Csak megcseréli a hegytetői, országokat felajánló és a jeruzsálemi templom ormáról való leugrásra biztató jelenetet. Végül a befejezése visszafogottabb, egyszerűbb. „És elvégezvén minden kísértést az ördög, eltávozék tőle egy időre.” (Lukács 4:1–13.)

Jellemző Ady költői eljárására ez a fordított előjelű „önjézusítás”. Míg a *Judás és Jézus* soraiban az árulás kényszerűségére próbált keresni emberi indokokat, addig a *Rózsaliget* a *Pusztán* strófaiban a jézusi maszkot magára öltő lírai én azt állítja be természetesnek, hogy nem áll ellen a kísértésnek, sőt *dalolva és büszkén* fogadja el azt, amit a sáttán neki juttat: a kincset, a rózsaligetet. A Pusztá képzetét a bibliából emelte ki és növelte jelképes erejűvé a poéta, miközben a tájlelemek — *tövises, csalános, csalános szikföld* — jellegzetesen hazai vonatkozásúak, eredetűek. Ezért túlzóan általánosító Földessy Gyula következtetése, mely szerint „a Pusztá itt az élet szimbóluma”, s ugyancsak feleslegesen absztraháló a *tu-nya álom* értelmezése, hogy az „elvonatkoztatást” jelent „a való-élettől”. Egyszerűen csak annyit mond vele a költő, amit a két szó jelent, szinonimával szólva: ábrándot, képzelgést, általánosabban legfeljebb poétikus álmodozást. (Földessy: Amt 69.)

Irodalom

Földessy: Amt 69.; Király I. 176–77.

416. Álom egy Méhesről

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt fogalmazvány, 3 fólió (a 2. és 3. fólió számozott: –2–, –3–). Az 1. és 2. fólió 255×165 mm., a 3. fólió 255×175 mm. *Álom egy Méhesről* címmel. Aláírás nélkül. A fóliók hosszában megtörtek, a 2. fólió felső része középen hiányos. Laminált. — PIM A. 9. Hasonmása: Bölöni 35–37.

Első megjelenés: BN 1906. augusztus 12. XI. évf. 221. sz. 2–3. — Tárcá — (Páris, augusztus hava) — Ady Endre — („Bukolika” főcímmel negyediknek közli a *Párisban járt az Ősz*, a *Léda a kertben*, a *Rózsaliget* a *Pusztán* c. versek után.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 191–92.; AH (1908) 65–66.; VA₂ (1910) 105–06.; VA₃ (1910) 105–06.; Gyűjt [1910] 43–44.; VA₄ (1918) 105–06.; VA₅ (1919) 143–44. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 85–86.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A k szövege számos törléssel, változattal jól mutatja Ady közdelmét a költemény végleges kialakításáért. A k-hoz mérten néhány kisebb változtatás leheto a BN publikációjában. Apróbb eltérések találhatók a VA egyes kiadásainak, illetve

az AH-nak és a Gyűjt-nek szövegközlései között. A változatok közül a VA₃ publikációja a legegyszerűsebb, módosítások nélkül fogadható el főszövegnek.

A BN és a VA közötti szövegkezelési különbségek egyes mozzanatait jellemzően érzékelteti a VA₁ korrektúra-példánya (PIM A. 126/1.), amelyben e vers esetében négy javítás szerepel. Az 5. sorban Ady a különírt *karos szék* alakot kötőjeles egybeírásra módosította: *karos-szék*. A 13. sorvégi *ragyog* után a vesszőt kettősponttra javította. A 26. sorban az *Éjben* nagy kezdőbetűjét kicsire cserélte: *éjben*. A 28. sor végén az *erős* után hiányzó írásjelet vesszővel pótolta. A VA₃ fennmaradt korrektúráján (OSzK Fond. Hung. 1731.) feltehetően idegen kéztől származó két módosítás található. A 14. sorban a *Hess* után vesszőt tettek. A 22. sorban a hibásan szedett *titakkal a*-ját törölték, a kötetben viszont o-ra helyesbítették.

Szövegtérkések:

Főcím: *Bukolika*

Cím fölött: *IV*

	BN	
	BN	
1. Falu	BN	
csöndje	k	
2. virágok.	k	VA ₁ AH
4. <i>Játszódó</i> gyermekek,	k	
5. karos szék.	k	BN
6. <Hús méhesben hideg álmok >	k	
<Buzgó Méhes, virágos Méhes>	k	
<illatos> [föle:] <árnyas>	k	
[törlések helyébe:]		
<Ál> Hideg álmok hús Méhesben	k	
7. ágyékból <, > [föle:]	k	
9. Bolondak	k	
pajkosak	k	
12. kezemből,	k	
13. ragyog,	k	BN
14. „Hess aludni	k	BN VA ₁ AH VA ₂
17. Össze-vissza, [sh]	BN	
Össze-vissza,	k	
befutnám.	k	
befutnám	BN	VA ₁ AH
19. Ülve, <alva> <suhanva>	k	
<suhanva> [föle:] szállva	k	
Ülve-szállva gögösen	BN	
20–21. között [alábbi sorok:]		
<Sok titokkal, száz jelképpel,>	k	
<Csalafintán,>	k	
<Igéretnel, ezer boggal>	k	
<Száz jelképpel, ezer boggal>	k	
<Hívna, huzna, csalogatna>	k	
<Hívna> [föle:] <Szólna>	k	
<S válaszolnék: „nem megyek>	k	
[Nagyobb térköz:]	k	

<Békés, tiszta, nagy, erős>	k	
<Paraszi gondolatok>	k	
<g> [javítva:] <G>		
<S küldöm őket a világba.>	k	
22. ígérettel	k	
23. élet		AH
csalogat:	k	
csalogat		AH
24. nevetek.	k	
25. kellesz, sápadt		Gyűjt VA ₄ VA ₅
26. Méhes tövén, szűzi, nagy	k	
szent nagy		VA ₄ VA ₅
Éjben	BN	
28. tiszta, nagy, erős	k	
szűz,	BN VA ₁ AH	
29. Földszagú		Gyűjt
Föld-szagu		VA ₄ VA ₅
Gondolatok	k	

Keletkezéstörténet

Már a költemény címének első szava — *Álom* — jelzi, hogy látomásos ábránd részei leszünk. E látomásban nem a zömében fiktív és a néhány mozzanatában valós elemek sajátos keveredése a meghatározó, hanem a hazagondolás lényegesen megváltozott irányultsága. Az első reflex még a Párizsba érkezés (jún. 20., l. a *Szent Junius hívása* c. vers jegyzetét e kötetben) első két hetében az úzottságot panaszoló *Páris, az én Bakonyom* szegénylegényes harciassága volt, amit júl. közepén már a *Déliabáb-ösöm Köd-városban* otthoni érdekeltiséget kereső érzelmi gesztusa követett (l. e verseket e kötetben). Hozzájuk mérten az *Álom egy Méhesről* már-már hazavágyódás, sőt szinte — ha csak képzeletbeli alternatívaként is — nosztalgia. Az *Ér* jelzője — mint hónapokkal korábban a *Menekülj, menekülj innen* soraiban — nem a „pocsolyás”, hanem a csöndes, és társul hozzá a *szagos virágok* képzele. Persze eközben egy pillanatig sem szabad megfeledkezni arról, hogy az egész vers vízió, hogy fiktív képzelgéseket sorakoztat fel a lírai én, hogy alternatív jövőendő önarcképet, pontosabban sorsportrét alkot magának.

A költő képzeletét eleve a vers indításában exponált — *Páris helyett: falu csöndje* — sajátos ellentét ragadta meg. Mert más dolog otthonról, Érmindszentről vagy akár Budapestről a kinti élet után vágyódni, oda elbujdokolni, s megint más a párizsi nyüzsgésből, az „élet sűrűjéből” visszagondolni az otthoni lehetséges életformára. Mindezt csak fantáziajátékként élheti meg és fejezheti ki a lírai én. Olyan következtetésekkel, amelyeknek a logikája lényegesen eltérő a korábbi verseiben megnyilvánuló nézeteitől, áhítózásaitól, vágyaitól. Míg például e költemény választásával ellentétesen a vele egyszerre közölt *Rózsánget* a *Pusztán* soraiban Ady profanizálja az evangéliumi történetet, Jézus megkísértését, s dalolva szedi a sátán kínálta aranyat, addig az *Álom egy Méhesről* víziójában a csalogató élet kínálatát fölényesen elhárítja: „Nem kellesz sápadt boszorkány.” S a vágyak borzolta nyugtalanság, a küzdelemre kész akarások helyébe békés lelket kíván magának, s azt képzeletben, hogy *földszagu gondolatok* csapatát árasztja majd a világba. Az egész vers hangulatából idillikus légkör árad, de mert mindez csupán képzeletbeli alternatíva, így maga a vers csak kvázi-idill.

A versben többé-kevésbé jelképesse tágitott Méhes képzetének konkrét önéletrajzi alapja is van. Az otthont s ilyen értelemben a saját faluját idézi fel. Ekként előzménye ez a vers a több mint egy évvel később, a BN 1907. nov. 24-i számában publikált *Hazamegyek a falumba* c. költeménynek. Az életrajzi tény pedig annyi, hogy az érminszenti Ady-telken valóban volt méhes. Erre találunk utalást Papp Aurél (1879–1960) festőművész emlékezéseiben, aki Adynak Nagykárolyban iskolatársa volt, s ami még fontosabb: az érminszenti görögkatolikus pap unokaöccseként gyakran fordult meg a faluban, s így Adyéknál is, minthogy a költő öccsével baráti kapcsolata alakult ki. Ő említi a debreceni *Versek* c. kötet kiadását megelőző időszakra utalva: „Hallottam akkor, hogy Ady Endre reggelenként a kis méhesben írja verseit, amelyeket épp kiadni készül”. (EmlAE I. 156.) A költő egyik versében is akad — igaz, hogy sokkal későbbi időpontban — konkrét utalás e méhes létezéséről. Az *Emlékezés egy nyár-éjszakára* (Ny 1917. márc. 1.) c. költeményben találhatók többek között az alábbi sorok: „Különös nyár-éjszaka volt. / Kigyúladt öreg méhesünk, / Legszebb csikónk a lábát törte”. E költemény idézett és más sorairól írta le a következőket Ady Lajos: „A baljóslatú, »különös« jelek: »kigyúladt öreg méhesünk«; »legszebb csikónk a lábát törte«[...] bár külön-külön, de mind és valósággal megtörténtek gyermekkorunkban. Ezekre — hiszen édesapánk kicsiny gazdaságában s az eseménytelen falusi életben mindezek a dolgok igazán nagy események voltak — én is és ma is úgy gondolok vissza, mint valóban megrázó, »különös« jelekre. (Ady Lajos: Adalékok Ady verseinek geneziséhez. AM II. 186.)

Az Ady-család érminszenti telken található méhes emléke vagy ekkori létezése motíválta tehát Ady képzeletét az *Álom egy Méhesről* c. költemény megalkotására. (A méhesre vonatkozó utalások felderítésében Kovalovszky Miklós szóbeli segítségét hasznosítottuk köszönettel.) Arra nincs adatunk, hogy ez a méhes 1906 táján is létezett-e még, de a költői fantázia szempontjából ennek nincs jelentősége. Mert akár az emlék, akár a létező méhes egyaránt elindíthatta a költőben a vers keletkezését.

Irodalom

Schöpflin 109.; Varga 236.; Vezér 218.; Király I. 291., 324., 561., II. 508.

417. Szent Margit legendája

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. augusztus 26. XI. évf. 234. sz. 2. — Tárca — (Páris, augusztus hó) — Ady Endre — („Magyar ég” főcímmel elsőként közli a *Hepehupás, vén Szilágyban*, a *Bihar vezér földjén* és a *Gyáva Barla diák* c. versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 52–53.; VA₂ (1910) 32–33.; VA₃ (1910) 32–33.; Gyűjt [1910] 33–34.; VA₄ (1918) 32–33.; VA₅ (1919) 44. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 53.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN publikációját Ady több változtatással iktatta be a VA-ba. A VA egyes kiadásai, illetve a Gyűjt szövegében akadnak kisebb eltérések. Közülük a VA₃ közlését javítás nélkül minősíthetjük főszövegnek.

Jellemzők a VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) végzett javítások. A 6. sorban a *miatt*

után a hiányzó írásjelet Ady ponttal pótolta. A 13. sorban viszont törölte a vesszőt a *várt* után, minthogy azt *s* kötőszó követi. A 20. sorban pedig kötőjelet tett a különírt *Nyulak szigetén* szavak közé.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Magyar ég</i>	BN			
Cím fölött: <i>I.</i>	BN			
1. Nyulak szigete	BN			
2. Ime,		Gyűjt	VA ₄	VA ₅
6. miatt	BN			
10. vadbajszú,			VA ₄	VA ₅
bajszu,	BN			
nagyur,	BN			
nagy úr,			VA ₄	VA ₅
11. halk szavu fiu,	BN			
fiú		VA ₁	VA ₂	
13. várt. <i>S</i>	BN			
14. vár. Prüszköld,	BN			
kun	BN	VA ₁		
17. <i>O</i> nem [sh]	BN			VA ₄
18. dalu	BN			
csóku	BN			
19. Margitot.	BN			
20. Nyulak szigetén.	BN			

Keletkezéstörténet

Jellemző példája Ady ekkori költői eljárásának a *Szent Margit legendája* c. költemény is: történeti valós elemeket vegyít saját felfogásából, elképzeléséből származó fikatív mozzanatokkal. Különös, balladaszerű versben örökíti meg a Nyulak-szigete vallomásaként a poéta a szentéletű királylány költői értelmezésű sorsát, egyéni tragédiáját.

S miként a biblikus, a mitologikus vagy más mondabeli alakok esetében, Ady itt is profanizál, csupán a saját felfogásának megfelelő történelmi mozzanatokat említi. Csak Margit alakját, a *legendák szüzét*, a *Nyulak-szigetét* s azt, hogy *Jézusnak áldozák Margitot*. Ezen túl minden történelmi tény és összefüggés egyszerűen említés nélkül marad, a költői fantázia és emlékezet határsávján kívül reked. Nem kíván szólni az 1241-es muhi csatavesztésről, a tatárjárásról, arról, hogy IV. Béla király családjával és kíséretével a tatárok elől Dalmáciába menekült. A királyné ekkor újabb gyermeket várt, s a királyi szülők fogadalmat tettek, hogy ha az újszülött gyermekük leány lesz, akkor őt apácának adják engesztelésként az ország megmentéséért. Így az 1242. jan. 27-én a dalmáciai Klissza várában megszületett Margit sorsa előre meghatározott. A tatárok távozásával a menekültek is visszatértek az országba, a királyi pár pedig fogadalmához híven már négyéves korában, 1246-ban beadta Margitot a domonkos rendi apácák veszprémi kolostorába. Közben IV. Béla a Nyulak-szigetén Szűz Mária tiszteletére domonkos rendi kolostort és templomot építtetett, sőt a szigetet is Boldogasszonyról kívánta elneveztetni. 1252-ben a veszprémi apácák egy részével együtt Margitot is átköltöztették a szigetre, hogy királyi szüleihez közelebb lehessen.

Nem vett tudomást Ady – mert versének „logikája” egészen más irányú volt – arról

sem, hogy Margit a kolostorban rendszeresen készült a szerzetesi életre: tanult, imádkozott, betegeket ápolott, alantas munkákat végzett. Felnőttként szülei fogadalmáról tudomást szerezve, maga is önként vállalta „áldozati” szerepét, az apáca-sorsot. Eközben Margitnak három külföldi kérője is akadt: két király s egy herceg — feltehetően dinasztikus indítékokból — kérte feleségül, de a királylány nem adta fel apácai hivatását. Szigorú szerzetesi életet élt: napi tevékenységén kívül a világ bűneiért való vezeklésként gyakran böjtölt, szöges övet (ciliciumot) hordott. A túlzott önsanyargatás megviselte az amúgy is törekény nő egészségét, aki igen korán, 29 évesen, 1271. jan. 18-án meghalt. Margit szentté avatását már 1272-ben kezdeményezte bátyja, V. István király, de sikertelenül. Számos további próbálkozás bizonyult különböző okok miatt eredménytelennek, így Margitot csak évszázadok múlva (pontosan 672 év után) 1943-ban avatták szentté. A népi közvélemény azonban nem várta meg az egyházi kanonizációt, hivatalosan hiába volt csak Árpádházi Boldog Margit a neve, halála helyét már régen Szent Margit szigetének, rövidebben Margitszigetnek nevezték. Életéről és a szentségét bizonyító kihallgatási jegyzőkönyvekből több latin nyelvű legenda készült idehaza és külföldön. A hazai latin nyelvű Margit-legendából két — részben hibás — magyar fordítást is készítettek a 14. században, míg nem 1510-ben Ráskai Lea másolta le, igazította-javította a ránk maradt magyar legendát. (Szent Margit élete. 1510. A nyelvmemlék hasonmása és betűhű átirata a MTA Nyelvtudományi Intézetének kiadása, Bp. 1990. A bevezetést P. Balázs János írta; Szent Margitról szóló összefoglalásunkban e bevezető adataiból merítettünk.) L. még Klaniczay Tibor — Klaniczay Gábor: Szent Margit legendái és stigmái. Bp., 1994. Irodalomtörténeti füzetek 137.

Ady bizonyára csak hallomásból, felületesen ismerte Szent Margit élettörténetét. Így szabadon, a konkrét tényektől önmagát függetlenítvé fantáziálhatott arról a versben, hogy mi is történhetett Margittal, a *legendák szüz*-ével. Így kerülhetett sor arra is, hogy egy régebbi gondolatát, motívumát e versben kiteljesítse. Három évvel korábban még Nagyváradon írt a költő egy megtörtént esemény nyomán különös nekrológot, amelyben a következő mondatok találhatók: „Mert úgy rendelteték, hogy a délceg, szépséges, szomorú, sápadt trubadúrok s a ragyogó, fehér, tiszta szűzek szomjúhozzák egymást, és sohase leljenek egymásra. Úgy rendelteték, hogy nem nekik való helyekre plántálódjanak nemes ember-növények.” (*Juliska és Ilonka*. Két szép papkisasszony öngyilkossága. NN 1903. aug. 20., AEÖPM IV. 150.; l. e cikk háttéréről, részleteiről a vonatkozó jegyzetet: uo. 426., amelyből kiderül, hogy Molnár Mihály bályoki református pap két, a címben megnevezett 17 és 15 éves leánya mostohaanyjuk szívtelen bánásmódja miatt öngyilkos lett: a szobájukban revolverrel szíven lőtték magukat.) A nekrológból idézett mondatok kétségkívül ugyanazt a szellemiséget, szemléletet sugározzák, mint amit Ady a *Szent Margit legendája* c. versében sugall. Elegendő csak a versnek a prózai mondatokra emlékeztető néhány mozzanatára utalni: *Legendák szüzét, fehér Margitot; Álom-leány; Dalos, törekény, halk fiu; könnyes trubadur; csöndes álom-lovag; nem jár a Duna táján soha, / Egy halk dalú és halk csókú legény*. Földessy Gyula ezt a motivációs rokonságot a vers és a nekrológ között nem említi, csupán az eredeti legendától eltérő felfogásra utal, s arra, hogy „a nők lelki életük gyöngédségében fejletlenebb, durvább korszakokban is magasán fölötte állnak a férfinek”. (Földessy: *Amt* 60.) Földessy e nekrológ és a BN-ban 1907. márc. 24-én megjelent *Nóta a halott szüzről* c. vers (a verset és jegyzetét l. e kötetben) között jelez bizonyos motívum-egyezést (Földessy: *Amt* 46.), amelyet a cikk sajtó alá rendezője is nyomatékosit (AEÖPM IV. 426.), holott ez az egyezés sokkal áttételesebb, távolibb.

A vers létrejöttében meghatározó szerepet játszott Adynak az a törekvése, hogy a magyar múltból a maga sorsához, tragikus helyzetéhez hasonlatos elődöket találjon. Ilyen ér-

telemben részben rejtett önportré is ez a vers, melyben legendásította Szent Margit alakját is, aki *Nyugatról várt sokáig valakit*, aki azonban *nem járt a Duna táján soha*.

Irodalom

Horváth 30.; Hatvany I. 30–31., II. 316.; Schöpflin 82–83.; Földessy: Amt 60.; Varga 240–41.; Király I. 184–87.

418. Hepehupás, vén Szilágyban

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 1 fólió, 270×178 mm. A cím fölött: II. Cím: *Hepehupás, vén Szilágyban*. Aláírás nélkül. — OSzK An. 117/4.

Első megjelenés: BN 1906. augusztus 26. XI. évf. 234. sz. 2. — Tárca — (Páris, augusztus hó) — Ady Endre — („Magyar ég” főcímmel másodiknak közli a *Szent Margit legendája* után és a *Bihar vezér földjén*, a *Gyáva Barla diák* c. versek előtt.) — További megjelenés: Szil 1906. szeptember 13. XXIV. évf. 37. sz. 1. — Tárca — Lellei András; Újl 1908. október 11. XIV. évf. 42. sz. 323. — Ady Endre — („A Holnap” főcímmel A Holnap irodalmi társaság megjelent verseskötetéből alcímmel együtt közli a *Fölszállott a páva* c. költeménnyel, továbbá egy Emőd Tamás és egy Juhász Gyula verssel.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 41.; AH (1908) 36.; VA₂ (1910) 27.; VA₃ (1910) 27.; VA₄ (1918) 27.; VA₅ (1919) 35. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 50.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A k és az egyes publikációk között szinte alig akad eltérés: azok többsége is inkább figyelmetlenségből ered. Ezt tükrözi az is, hogy sem a VA₁, sem a VA₃ korrektúrájában (PIM A. 126/1.; OSzK Fond. Hung. 1731.) nincs a verssel kapcsolatos javítás. Egyetlen — a VA₄ és a VA₅ publikációjában található — módosítás érdemel elvi figyelmet: a 10. sorban előforduló *Idő*. Ez a változat nagy kezdőbetűjével eltér Ady ekkori felfogásától, a költő későbbi jelképes idő-fogalmát, metaforáját vetítette vissza valaki — bizonyára nem Ady — az 1906-os eredetű szövegre. Mindezek figyelembevételével választottuk a VA₃ közlését a főszöveg alapjául.

Szövegl eltérések:

Főcím: <i>Magyar ég</i>		BN			
Cím fölött: <i>II.</i>	k	BN			
1. Szilágyban					Újl
3. évet				AH	Újl
5. bus	k				
7. Szilágyban	k	BN	VA ₁	AH	Újl
10. Mig	k				
Idő					VA ₄ VA ₅
11. Óh jaj	k				

Az otthonra összpontosító versek sorát aug. elején az *Álom egy Méhesről* strófaival csak meg kellett kezdeni, hogy a hónap végére egy egész publikációra való négy versnyi vonulat szülessen belőle. Az ihletkór hirtelen feldúsulását maga Ady is tudatosan jelzi a „Magyar ég” főcímmel. Földessy Gyula úgy véli, hogy e vers a BN-ban 1905. nov. 12-én közreadott *Korán jöttem ide* c. költemény motívumát folytatja (l. ez utóbbi verset az AEÖV II-ben). Szerinte az 1905-ös vers „Korán jöttem én ide” sora és a *Hepehupás, vén Szilágyban Várt volna még ezer évet* kijelentő sora között rokon motiváció, belső összefüggés van (Földessy: Amt 57.). Külsőleg, formailag, az idővonatkoztatás tekintetében a két vers fordulata között valóban van hasonlóság, de az összevetés tárgyát illetően különbség, eltérés is észlelhető.

A *Hepehupás, vén Szilágyban* két más jellegű, jelképes értelemben használt növény különbségére, ellentétére épült vers. A lírai én *paraszt szálaként* szunnyadt el ezer évre, és *bús krizantém-ként* ébredt. Nem botanikai minősítés volt a költőé, hanem a külső látszatot, a növény megjelenését követő. A zsálya kevésbé mutató, átlagosabb kinézetű, míg a krizantém Keletről, Ázsiából betelepített kerti díszvirág.

Kovalovszky Miklós lehetségesnek tartja, hogy Adyt a krizantém jelképes használatára egy vele kapcsolatos hat évvel korábbi polémia megkapó hasonlata ösztönözte. A költő 1900 nyarán nyílt levélben fordult frissen érettségizett öccséhez, hogy ellássa őt szkeptikus tanácsokkal eddigi keserű tapasztalatai nyomán. (Levél. Sz 1900. jún. 22., utánpótlás: Szil 1900. júl. 8.; AEÖPM I. 2 291–93.) Erre felel mindkettőjük volt zilahi tanára, Székely Ödön, aki akkor már Nagyenyeden tanít. Ady Lajoshoz intézett soraiban többek között a következőket írja: „Tudod te, Lajos öcsém, milyen Ady Bandi? Mint azok a virágok, melyeket a kertész úgy nemesít, hogy mennél gyakrabban ültet át más talajba. Talán a krizantém az. Nem érzed-e ki leveléből, hogy még nem elégé nemes, hogy ösztöne hívó szava más talajba vágyakoztatja.” (Székely Ödön: Levél. Szil 1900. júl. 22.; szövegét l. még EmlAE I. 325–27.) Konkrétan bizonyítani aligha lehet, de elképzelhető, valószínűsíthető ez a hat évvel korábbra visszanyúló feltételezés (EmlAE I. 328.).

Ez a *krizantém-fürttel* ébredés azonban sajátos jelentéssel rögződött Ady tudatában. Egy fél esztendővel később egyik polemikus írásában bukkan fel hasonló értelemben ez a motívum. Ady arról beszél, hogy megjelentek „Magyarországon az új szándékú, az új lelkes emberek”, akiknek „majdnem a semmiből kell megcsinálniuk a magyar Európát”. Ők azok, akik „hisznek a magyar lélekben. A krizantémi tájékaról szárnyalt föl s talált valamikor Európára ez a lélek. Ennek van még mutatni és mondani valója Európa és a világ számára. Ennek a krizantémnak rejtett, nagy értelme s gazdagsága adatott [...]” (*Válasz Tóth Bélának*. BN 1907. márc. 2.; AEÖPM VII. 180.; l. még e cikk jegyzetében a krizantém s a magyarság keleti származására és a *Hepehupás, vén Szilágyban* c. versre történő utalást: uo. 497.) Hasonló értelemben, mint megkülönböztetett „érték” kerül szóba a krizantém *Az őszi rózsák* c. versben is (Nsz 1907. aug. 25., l. a verset és jegyzetét e kötetben). A „proletár-lyányok”-ról írja, hogy ők a mában „Krizantém helyett pótvirágok / Gomblyukában a gazdagoknak”. (Az idézett cikkel és verssel való konkordanciára utalás megjelölhető: Földessy: Amt 57.)

Némiképpen leegyszerűsíti Földessy a következő sorok értelmét: *Várt volna még ezer évet, / Míg idő jön a csodákra*. Szerinte „a csodákon Ady önmagát – költészetét érti”. Bármennyire nem volt híjával Ady a költői öntudatnak, az ilyenféle hivalkodás mégsem varrható a nyakába. A „csodák ideje” nála a szellemi, művészi, irodalmi beteljesülést jelenti. Pontosabban érzékeli Ady költői észjárását Barta János, aki azt jelzi, hogy „ha időtartamról van szó”, akkor a költő „szeret dolgozni a mítosz és a mese tapasztalaton túli, hatulmas

arányú időegységeivel" (Barta 292.). A lelke is ezer évet szunnyadt, s várnia is még ezer évet kellett volna.

Irodalom

Makkai 15.; Szabó R. 76.; Barta 292.; EmlAE I. 325–28.; Földessy: Amt 56–57.; Vezér 336–37.; Vatai 25.

419. Bihar vezér földjén

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt fogalmazvány, 1 fólió, 270×178 mm. A cím fölött: III. Cím: *Bihar vezér földjén*. Aláírás nélkül. — OSzK An. 117/2.

Első megjelenés: BN 1906. augusztus 26. XI. évf. 234. sz. 2. — Tárca — (Páris, augusztus hó) — Ady Endre — („Magyar ég” főcímmel harmadiknak közli a *Szent Margit legendája*, a *Hepehupás, vén Szilágyban* c. versek után és a *Gyáva Barla diák* c. vers előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 155–56.; VA₂ (1910) 86.; VA₃ (1910) 86.; VA₄ (1918) 86.; VA₅ (1919) 115. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 77.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A k szövegét néhány módosítással és közben egy-két sajtóhibát is ejtve szedték ki a BN-ban. A VA₁ többnyire még a BN publikációját követi. A VA többi kiadása között nincs eltérés. Így a VA₃ szövege sem igényel javító beavatkozást.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Magyar ég</i>		BN	
Cím fölött: III.	k	BN	
2. szüzek.	k		
4. félsz	k	BN	VA ₁
5. „Ejfé! [sh]		BN	
8. félsz	k	BN	VA ₁
9. „Osöm [sh]		BN	
vitéz. <Dalo>	k		
10. Őlt	k	BN	
12. félsz	k	BN	VA ₁
13. Te	k		
a <olvashatatlan betű> [föle:] r	k		
ara,	k		
14. halott <olvashatatlan szó> mátkafi.	k		
16. félsz <olvashatatlan törlés>	k		
félsz	k	BN	VA ₁
„<n> [föle] N	k		
17. „Jaj be	k	BN	VA ₁

20. félsz	k	BN	VA ₁
22. Bus,	k		
táj <olvashatatlan betű>	k		
23. összeesünk.	k		
összeesünk		BN	
24. félsz	k	BN	VA ₁

Keletkezéstörténet

Szülőföldjének költői megidézése (*Hepehupás, vén Szilágyban*) után szellemi „újjászületésének” vidékét, világát igyekszik elénk varázsolni Ady. Nem a Léda-szerelem keletkezésének helyét, Nagyváradot, hanem a tájegységet, Bihart eleveníti fel vizionáló versében a költő. Mitizáló módon jár el itt is, miként a szilágysági sors-faggató költeményben. Saját fikciója Bihar vezér alakja is, akinek megteremtéséhez Adynak sem történeti, sem mondai forrása nem volt. A megye névadó Bihar községe mellett található földvár romjairól egy olyan monda is elterjedt, mely szerint a honfoglaló Árpád elől e várba zárkózott volna maradék seregével és feleségeivel a menekülő Mén-Marót fejedelem. Más feltételezések szerint e mondának nincs valós alapja, a földvár egy korábban ott lakó nép erőssége volt. Később a Sebes-Körös mellett, jobban védhető helyen alakult ki a megye székhelye, Nagyvárad.

A mesei, mitizáló eljárás lehetővé teszi, hogy a lírai én szuverénül kezelje a tényeket, a történelmet és az időt. Így varázsolta elő a jelenlegi tudásunk szerint nem létező Bihar vezért a honfoglalás korát követő időkből. Fikciós elképzelése nem mond ellent a kezdetlegesebb társadalmi szervezetben élő népek névhasználati gyakorlatának. Az ilyen társadalmakban — mint például nálunk az Árpád-korban — gyakori a földrajzi nevek személynévként való használata. Így fordul elő a Bihar, Bichor személynév 1086-ban a bakonybéli apátság szolgálói között, 1211-ben pedig a tihanyi monostor egyik birtokának jobbágjai között.

Bár Bihar vezér és földje itt csak a külső háttér, a hazai helyszínt jelző-jelölő miliő. Legalább ilyen fontosak és meghatározóak azonban a vershelyzet idejére vonatkoztatott minősítések: *Most daltalan ez a táj*; majd később: *Bús, babonás ez a táj*. Ennek az állapotnak az eredetét pedig visszavetíti a régmúltba. A vers logikája szerint Bihar vezér idejére, a barbár kalandozások korára: *Ősöm keleti vitéz / Dalokat ölt Nyugaton*. A táj némasága, halottsága időtlen módon uralja a múltat és a jelent: vele szemben egyedül a lírai én s a társaul szegődött Léda próbálnak valami mást, dalokat kelteni e földön. A naiv hangozás, sejtelmesen balladaszerű versben különös a történetek logikája. Nemcsak az éjféli időpont a kisérteties, hanem az is, hogy a lírai én sírokat tör és holtakat serkent. E kijelentések azonban legalábbis sejtetően kétértelműek: értelmezhetőek szó szerint is, de a vers szövegének összefüggésében még inkább úgy is, mintha az őse által megölt dalokra vonatkoznának. E holt dalok ébresztésére kell Lédának a *halott ara*, a lírai énnak pedig a *halott mátkafi* maszkját magára vennie. Csak így lehet reményük arra, hogy ismét élők, *pirosak* legyenek, s hogy a daltalan tájon újra felkeljenek a dalok.

A költői szólás nehézségeinek ez a hazai viszonyok zordságára és a történelmi hagyományok fojtogató jelenlétére utaló felfogása jellemzően Adyra vall. Mintha babonás éjjeli mesterkedésekre, istenkísértésre vállalkozna. Elszánt törekvése a sírok feltörésére, az elhalt dalok felélesztésére Nietzsche konok szándékára emlékeztet, amellyel gyermekkori vágyait akarja feltámasztani: „Igen, míg minden sír szétrombolója vagy nékem: légy üdvöz akaratom”. (Nietzsche Frigyes: Imigyen szóla Zarathustra. Ford.: Dr. Wildner Ödön.

1908. A síri dal c. részéből. 148.) Feltételezhető, hogy a *Bihar vezér földjén* c. vers létrejöttében sugalmazóan, áttételesen szerepet játszott Gottfried August Bürger (1747–1794) német költő híres Lenore c. balladája, amelynek magyar fordítását Lenóra címen Reviczky Gyula már 1874-ben elkészítette. Nem témában, tárgyban, hanem az alaphelyzet fölvezetésében és bizonyos motívumokban észlelhető a két vers között némi rokonság. Bürger balladájában Nagy Frigyes katonája, Wilhelm elesett a prágai csatában, de feltöri sírját, és éjfélkor ellovagol Sziléziába, hogy magával vigye eltűnése miatt kétségbe esett jegyesét, Lenorét, akivel koporsójában akarja nászukat megtartani. Ady balladájában elvontabb, nem személyes sorsot érintő a küzdelem a sírokkal s a dalok fölserkentésével. Zlinszky Aladár úgy véli, hogy Ady emlékezetébe távolról belejátszhatott Bürger Lenóra c. balladájának hatása is. Különösen a refrén-használatban érez analógiát. Adynál ez így hangzik: „Nem félsz, Lédám?” „Nem biz én.” Bürger balladájának második felében Vilmos háromszor is kérdezi Lenorét, aki háromszor azonosan felel: „Graut Liebchen auch vor Todten?” — „Ach nein! ... doch lass die Todten!” Mindezt Reviczky így fordította: „Félsz, rózsám a halottul?” — „Nem, nem; de hagyd halottul.” S ami Bürger refrénes soraiban szintén fölbukkan: „A hold világa, nézd, mi szép...” — az hasonló módon Ady versében is előke-rül: „Jaj be szépen süt a Hold.” Mindkét vers „holdas” képe mögött ott található a német és a magyar népköltészet toposzai. (Zlinszky Aladár: Lenore-motívum Ady Endre egyik költeményében. It 1930. 7–8.)

Irodalom

Hatvany II. 351–53.; Zlinszky Aladár: Lenore-motívum Ady Endre egyik költeményében. It 1930. 7–8.; Halász: NA 126–40.; Rónay: Me 275.; Barta 281–82.; Földessy: Amt 77.; Vezér 217.; Király I. 399., 412., 447., II. 504., 520.

420. Gyáva Barla diák

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. augusztus 26. XI. évf. 234. sz. 3. — Tárca — (Páris, augusztus hó) — Ady Endre — („Magyar ég” főcímmel negyediknek közli a *Szent Margit legendája*, a *Hepehupás, vén Szilágyban* és a *Bihar vezér földjén* c. versek után.) — További megjelenés: Szil 1906. szeptember 13. XXIV. évf. 37. sz. 1. — Tárca — Lellei András. — Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 44.; VA₂ (1910) 29.; VA₃ (1910) 29.; VA₄ (1918) 29.; VA₅ (1919) 38. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 51.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A BN és a Szil szövege egy szóváltozat kivételével azonos. A VA egyes kiadásai között a VA₃ egyetlen sajtóhibáján kívül nincs eltérés. A VA₂ publikációja nem igényel sajtó alá rendezői javítást.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) a 2. sor végén az *ösöm* után a pontot Ady vesszőre cserélte, de a kötetben az eredeti pont maradt meg.

Szövegtérések:

Főcím: *Magyar ég*
Cím fölött: *IV*

BN
BN

2. ősom,	BN	Szil	VA ₃
9. O [sh]			
14. áral.		Szil	
15. maradt. Rótt	BN	Szil	

Keletkezéstörténet

Barla alakját nem Ady találta ki, a név használatának filológiai alapja is volt. De időbeli elhelyezése s a róla kieszelt „történet” már a poeta fantáziájának műve. Révész Béla is észlelte és emlékeztetőben megőrizte, hogy Adyt milyen intenzíven érdekelte a maga lehetséges származása, családi eredete. Az emlékezés — minthogy azt más források is megerősítik — lényege szerint hiteles: „A származása — írja Révész — egyébként nagy kíváncsisága volt, és hallatlanul érdekelte az út, mely Ad honfoglaló ősétől hozzá vezetett. — Egyszer mutogatott is a Három Holló fülkéjében egy zilahi öreges könyvet, melyben az ő nemzet-ségéről szó van. Családi galériájából volt egy különösen kedves alakja: Barla diák, sokat beszélt, sokat képzeltődött róla. — Hajnali magányosságban, a Három Holló köddel, füsttel körülsáncolt fülkéjében sokat volt velünk ez a Barla diák. — Ilyen lehettem én... hajolt vissza Ady a jó néhány száz esztendő visszafordított nirvánájába, a lelkével körülta-pintgatta őst, dicsérte, évdődött vele, egészen ott ült az asztalunk mellett...” (Révész: AE 34–35.)

Révész közléseiben a konkrét tények mellett túlzások is találhatók, amelyek azonban nem az emlékezőtől, hanem bizonynyal Adytól származnak. Az említett „zilahi öreges könyv” Szilágy vármegye monográfiájának — egyértelmű valószínűséggel — V. kötete volt, amely a „birtokos családok történetéről” (ábécé sorrendben A–K-ig) ad áttekintést. Ebben a családtörténeti kötetben szerepel másokkal együtt az „Adi, Odi” fejezet. A családi adattárban megtalálható többek között az alábbi általános leírás: „Ősrégi Közép-szolnok vármegyei család, mely Od, Ad (a mai Diósad) helységben volt birtokos. — Az Odyak, Adyak annak a Nagy-Gúthi Boldizsárnak az ivadéakai, aki 1323-ban a Gúthiak s Haraklányiak őseivel osztozik.” Az oklevéltári hivatkozásokkal alátámasztott legkorábbi utalások tehát a 14. századból valók, s korántsem a honfoglalás idejéből, amely korból természetesen ilyen dokumentáció nem is maradhatott az utókorra. Az Odiak, Adiak különböző birtokügyleteiről felsorolt adatok között e tárgykörbe tartozik az alábbi beszámoló: „1442. febr. 24-kén Odi Barla zálogba veszi tizenkét arany forinton Nagydobai Rúd Antal és gyermekei: Miklós, Márton, Ilona és Katalin odi birtokrészeiket”. Van azonban olyan adat is, amely Barlát diákként minősíti: „Aadi Barla deákat 1460. május 3-kán Nagydobai Bíró Miklós, júl. 23-án Horváti Peres Tamás, Récsei Gergely, Rátóni Mihály és Albert meg Keczei Szele Márton, László és Balázs, [...] 1461. okt. 30-kán Adyi Barla(m) deákat Haraklányi Demeter és Haraklányi Árva László vallották ügyvédjöknek.” (Szilágy vármegye monográfiája. [Zilah], 1903. Szilágy vármegye törvényhatósági bizottságának megbízásából írta: Dr. Petri Mór. Kiadja Szilágy vármegye közönsége. V. kötet 9., illetve 13.)

A teljesség kedvéért említjük még, hogy a Barla név egyszer helységnévként is előfordul, mégpedig éppen Diósad közelében. Az említett monográfia egyik korábbi kötetében kerül említésre a következő szövegösszefüggésben: „A szájhagyomány szerint ropant nagy birtoka volt itt [azaz: Diósadon] egy Ódi nevű nemesnek. Fiai egyikének jutott megosztáskor Diósad. Északi és északnyugati részén levő sok diófájáról, és Ódi nevű birtokosáról nevezték el a községet Diós-Ódinak. — A történeti adatok igazolják az Adi, Odi család birtoklását. — 1345-ben a Szolnok megyei Od és Mocsolya birtok felett megosztottak, határjeleket állítottak fel az Adi (Od) János fiai [...] A határmegvonások leírásakor megjelenik egy falu neve: „Barla; Mocsolya mellett.” E helységnév egyébként

sehol másutt nem bukkan fel a monográfia más kötetében. (Szilágy vármegye monográfiája. [Zilah], 1902. Írta: Dr. Petri Mór. III. kötet. Szilágy vármegye községeinek története. 294–95.) Adynak érthető módon megtetszett, kedvére való volt ez a szájhagyományra, illetve okiratokra alapozott Ódi-Adi családtörténet. Még akkor is, ha arra vonatkozóan semmi adata sem volt, hogy ezek a hasonló nevű hajdaniak valóban saját ősei voltak, hogy közvetlen vérégi leszármazottja-e ezeknek az „ősöknek” vagy csupán névrokona. Korán jelentkező legendásító-mitizáló hajlamával máris egyértelműen közvetlen őseiként kezelte-értelmezte a monográfiában előforduló „elődöket”. Már 1903 nyara elején, az elene indított sajtóper nyomán ráért három napos fogházbüntetés letöltése után írott meditációjában viszonyítási „tényként” emlegeti e képzelt ősokeket. Mi lett volna, ha nem csóró újságíróként, hanem mint gazdag „birtokos” kapta volna ezt az ítéletet: „[...] legalább történt volna nemes diósadi stb. Ady (recte Ódy) Dávid, Bálint, Barla stb. idején, míg el nem úszott volt Menyő és még egypár falu”. (*A bőrtön filozófiája*. NN 1903. jún. 9.; AEÖPM IV. 107.)

A kiemelt, a kedvenc azonban e képzelt vagy némi valószínűséggel valóságos „ősök” közül — talán ritka, különös hangzású neve vagy deák volta, esetleg a két tényező együttes indoka miatt — hamarosan egyértelműen Barla lett. Néhány hónap múlva már egy részben önéletrajzi motivációjú novellában bukkan fel más összefüggésben Barla neve. Ezúttal a novellát már Nagyváradot elhagyva Érmindszentre visszahúzódása idején a Párizsba készülődés szorongó kétségei között írta. A novella címadó hősenek problémáiba, meditációiba objektívizálta személyes vívódásainak áttételes rezdüléseit. Lecsky Tóni, ez a mérnökségre készülő, vívódó lélek családjá furcsa fátumával birkózik, mintha Ady Endre valamilyen módon megváltoztatott és bizonyos irányban kiélezett alteregója lenne. Családja különös sorsán mereng a válaszütra került Tóni: „Nem tudnak városban élni a lecsei Lecskyek. Nehéz család ez.” S hogy mi erre a magyarázat? Egyszerűen az egymást követő nemzedékek monoton viselkedése: „A Lecskyek születtek, felnőttek, megházasodtak, porlekedtek, a hatodik falun túl sose jártak, mindig a régi időket sírták vissza, végigkáromkodták az életet, s meghaltak természetes halállal.” Csak egy kivétel akadt e családi sorban, s ha már kivétel, Ady természetesen a Barla keresztnévet „adományozta” neki: „Egy volt köztük erős ember, Lecsky Barla. Arról sokat beszélnek a nagyváradai káptalan írásai. A nádor se bírt vele. Asszonyt rabolt, birtokot foglalt. Egy őszi éjjel aztán agyonverették részeg jobbágyaikkal a szomszéd nemesek”. Barlát itt már a saját „tulajdonaként” kezeli Ady, aki — mert létezését okiratok szentesítik — költői-írói képzelete szerint átalakítható-átgyúrható. Aki saját mondandójának szükséglete szerint, az alkotói szándék kénye-kedve szerint önkényesen mitizálható.

Az erősen lírikusra valló novellában természetesen kap nyomatékos szerepet a vizionálás, miként ez Lecsky Tóni tudatának is jellemző sajátossága: „Tóni hosszú sort látott néha. Elől állott a legelső Lecsky, kit Lech mesternek mondanak az írások. [...] Álltak aztán a sorban a többi Lecskyek. Ahogy sorakoztak egymás után, a daliasság egyre kevesebb, a kopottság egyre nagyobb rajtuk.” E sorban pedig persze hogy kiemelt, megkülönböztetett hely jut Barlának: „A hosszú sor elején kidőlvé, véres fejjel pihen Lecsky Barla, de arca az égnek fordul, és dacos, s a sor végén önmagát látja Lecsky Tóni.” Tóni monológja a következő mondatban leginkább párhuzamos Ady akkori helyzettudatával: „[...] neki is a Barla fátuma jutott, nem az ereje miatt, hanem mert sokat gondolkozik, s látja előre, hogy ő egy beteljesülni akaró tragédia kiszemelt hőse.” Ilyen előzmények után — Ady lélektani helyzetét is figyelembe véve — csak egyetlen „fordulat” következhet a novellában: az utolsó Lecsky ajánlatot kap, hogy utazzon mérnök-ként vasutat építeni az oroszoknak a

Kaukázusba. „Nagy vidámság” töltötte el a lényét: „egy Lecskey, egy eleven Lecskey megy sok száz mérföldre”. A változtatás tudata megpörgette a fantáziáját is: „...Három nap múlva a robogó vonaton a telegráfkarókat nézte szorongva az ablakból Tóni. [...] A repülő telegráfkarók emberformákat kaptak. Ni, ott földöntött egyet a tavaszi vihar. Tóni ijedten kapott az arcához. Lecskey Barlát látta, aki bátrabb és erősebb volt, mint a többi Lecskey. A Lecskey Barla véres, dacos, halott arcát látta...” (*Lecskey Tóni*. BN 1903. nov. 27.; AEÖn 118–21.; I. a jegyzetét is uo.: 1297–300.)

Érthető, hogy a cikkben és elbeszélésben már „felavatott” Barla Ady képzeletében újra előbukkant. De most már másként: költői módon mitizálva. A honfoglalás korába iktatva, de nem hadverőként, nem honszerzőként, hanem *jámbor, görögös, kopottas* ösként. A *kis Barla diák* nem bátor, nem erős, hanem félrehúzódo és álmodó. Rejtett polémia is van e versben: nem hősi múltat idéz, mint ami a nép-nemzeti irányzat ekkori íratlan szabálya volt. E szemlélet ellenében már a cím kezdő szava – *Gyáva* – provokáció, kihívás. Bár nem a szó szokványos értelmében vett erőt a gyávaság Barla diákon: nem áruló lett, nem megfutamodó, csupán lemaradó. Olyan valaki, aki a Meszes hegy alján akart az élet normális rendjébe visszatérni: virágos kunyhót építeni a romok helyén és róni, szántani, álmodni egy *kis szláv leánnyal*. Persze mindez csak fikció: Barla diák választása nem az elképzelt időre, a honfoglalás korára jellemző, hanem a mitizáló, őst választó Adyra. Ő dönt a lehetséges alternatívák között az időben visszafelé fordulva is: nem a harcosok, hanem az álmodó művészek közé állítva kedvenc őst, elképzelt elődjét.

Érthető, hogy a szívének kedvessé vált Barla alakját másfél esztendő múlva egyik meghatározó önvalomásos írásában ismét felidézi: „[...] nagyon tetszik nekem egy tizenharmadik vagy tizennegyedik századbéli ősem, aki nagyszerű ember volt, de csak így nevezte magát: Tas Barla diák”. (*A magyar Pimodán*. I. Ny 1908. jan. 1.; AEÖPM IX. 158.; I. a jegyzetét is uo.: 457.) A „nagyszerűségét” itt is csak képzelet, mert az okirat létezése tényen kívül semmiféle minősítést nem tartalmaz. Közben a Barla nevet Ady írói álnévként is használta 1907 novemberében-decemberében A Hétben publikált *Glosszák* c. írásainak jelölésére. (AEÖPM IX. 64–66.; 73–75.; 78–81.; 89–92.)

Irodalom

Révész: AE 34–35.; Schöpflin 83.; Halász: NA 101–02.; Szabó R. 76.

421. [Álmatlan, gyilkos lázban...]

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt fogalmazvány, 1 fólió, 210×173 mm. Cím és aláírás nélkül. A fólió bal alsó részén ismeretlen kéztől tintával rájegyzett *P* betű. A fólió bal alsó sarka hiányzik, széle kicsit szakadt. Laminált. — PIM A. 11. A kézirat hasonmása: Bölöni 102.

Első megjelenés: A fogalmazványt, illetve a verstöredék kéziratát Bölöni Györgyné, Marchijiu Otília őrizte meg, és annak szövegét, illetve hasonmását először Bölöni György adta közre *Az igazi Ady* c. könyvének első kiadásában (Párizs, 1934.) a 87., illetve 97. lapon. Megtalálható ugyanez az 1947-es második kiadásban: Bölöni 92. és 102. — Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-28 [MRi] 1277–78.

Alapszövegünk a k. A k-on Ady egy-két törlést végzett: 2. virradóra, <, >; 9. semmi <, >. Bölöni a törlések figyelembevételével közölte változtatás nélkül a k szövegét.

Keletkezéstörténet

E verstöredék létrejöttének koronatanúja az Adyék társaságában Itókának becézett asszony, a későbbi Bölöni Györgyné, akinek szobájában és jelenlétében készült ez a fogalmazvány. A megkezdett szöveggel elégedetlen Ady a kéziratot papírkosárba dobta, amelyet onnan Itóka halászott elő, és kisimítva megőrizte. Mind ő, mind pedig Bölöni az *Özvegylegények tánca* c. vers első kísérletének minősítették e verset. Bár Bölöni kellő nyomaték-
kal megjegyzi: „Nyoma sincs benne a későbbi versnek”. (Bölöni 92.) Így igaz, s aligha bizonyítható konkrétan — bár nem kizárható — az sem, hogy ez a töredék a szept. elején írt *Álom álom helyett* c. vers első félbehagyott fogalmazványa volna. (Láng József és Schweitzer Pál feltételezése: AEÖv-33 II. 665–66.) Sokkal valószínűbb, hogy költői szemléletváltásának egyik első kísérletéről van szó, amelyet elégedetlenül félbehagyott. Olyan irányban indult el, amelyet azután csoportosan követtek a belső víziókat kivetítő versek: *Álom álom helyett*, *A rég-halottak pusztáján*, az *Özvegylegények tánca*.

Bölöni elmondja, hogy Ady e verstöredéket Itókánál „a Hôtel du Panthéonbeli kis lakásán” kezdte el írni. „Parányi szálloda szoba volt ez, mely a Panthéon előtti nagy téren egy ablakával letekintett egy mellékutcára. Éppen csak, hogy hely akadt benne egy kicsiny asztalkának, melyen azért elfért az üveg liter bor, amit Ady használt akkoriban még írásra ártatlan serkentőnek. Az asztal sarkán hely maradt Ady jobb karjának is, hogy keze kicsiny darab ceruzáját vezetni tudja a kutyanyelvs papírosra”. (Bölöni 90.)

A továbbiakban Itókának a Bécsi Magyar Újságban megjelent emlékezéséből idéz Bölöni, amelyből némi rövidítéssel néhány jellemző részletet mi is ideiktatunk: „Gomolygó fellegek tusakodtak a szép kékségű párizsi égen. Szél tépázta őket, üzte és viaskodott velük. A nap kínlódott, vajdótt, hogy kisüthessen. Káprázó fény világa és szomorú borulat árnya váltakoztak a szoba világos tapétás falán. Ady ült az ablak előtt, tenyerére hajtotta a fejét. Írt, verítékezett, kínlódott: a saját szíve vérét vette. Közben iszogatta erős erejéhez azt a gyöngye bort, amelyről Révész Béla, Párizsba gyakran el-ellátogató közös jóbarátunk panaszkodta, hogy mámort nem ad, hiába kortyolgatja.

Jeges eső verdeste kopogó ritmussal az ablakot.

Ady egyre írt. Kék karikásan szállt a sok cigaretta füstje. Kiürült a literes üveg.

[...]

Ady halál-gondolatainak szárnya suhogott végzetszerűen.

[...]

Elborult nyúltárnnyú sötétre a kis szoba.

Ady már nem írt.

Ült magába rokkannya. A cigarettája hosszú, fehér hamusan elhamvadt mellette. Feje lekókadott mellére. Keze csüggedten feküdt a teleírt papírlapokon.

De egyszerre idegesen megrándultak, meggörbédtek az ujjai, mint prédaleső ragadozó karmok, behasították, gombolyagba gyúrták a kéziratot. És egyetlen gyors, indulatos mozdulattal a papírkosárba lendítették.

Haragosan, felajzott bosszúsággal nézett aztán az eldobott vers után.

Tunya, nyújtózkodó, fáradt mozdulatokkal felállott.

— Nem megy — mondta összetört szomorúsággal, és szája szélén már ott incselkedett

sját magával kaján mosolya —, megpróbálom otthon vagy talán Adélnál. Jobb bor — egy kis chablais —, jobb erő kell ehhez, Itókám.

Már kacagott, amint szemére húzta kalapját, és mégis kedvetlenül, önmagát gúnyoló csüggedéssel elment.

Kissé csoszsanó, lábat vonszoló léptei még kongtak a folyosó hideg kövein, amikor én már óvó, gondos szeretettel szétsimogattam a gomolyagban összegyűrt „Özvegylegények” első versgondolatát.

Sajnáltam minden sorát, féltettem: ne hogy elvetélt maradjon.” (Böloni 91–92.)

Itóka némiképpen megilletődött a kissé romantikusan felnagyítva örökítette meg a verstördék létrejöttének és abbahagyásának történetét, amely azonban lényege szerint — az *Özvegylegények táncá*-ra történt utalást kivéve — valószínűen hiteles.

Olyanfajta belső víziók kifejezése izgathatta Adyt e vers-kezdemény megírásakor, majd félbehagyásakor, mint amilyen a BN-ban 1905. szept. 10-én publikált *Búgnak a tárnák* c. verse volt. A sikerületlen, befejezetlen vers szövegéből is kiolvasható, hogy milyen belső lelkiállapot-változásokat, időnkénti hallucinációkat akart versbe örökíteni. Akad is novel-lája ez évből Adynak, amiben hasonló rezdüléseket próbál megragadni. „Bécsben ültém vonatra — írja egyik két hónappal korábbi elbeszélésében —, s két nap óta nem láttam asszonyt.” Az út rövid részletezése után rövidesen következnek a víziók: „Apró bromidiás üvegeket dobáltam el az úton. Áhítatos percek jöttek, s erőnek erejével imádkozni akartam [...] De mikor én nem vagyok alvó. Hiszen azért szaladok, mert nem tudok aludni. Jó Istenem pedig nekem már régen nem jó Istenem. — Mintha az én fejemen gurulna ez a vonat. Kattog az egész világ [...] — Hegyek árnyából és felhők pirosságából kiszáryalt íme az este. Kék volt, mint a beteg szemek udvara [...] Tükröt csinált a kupénk ablakai-ból. Bámulhattam tíz archan magamat. Mindig az: lázas, dagadt szemű figura.” Az idegek felajzottsága, vibrálása különös képzelgéseket válthat ki az érzékeny emberi lényekből. „Eszembe jutott egy vidám fickó elméssége. Az ember: kétlábú rögeszme. Ez igaz, s én a két lábommal dobok. Én vagyok a megcsontosodott hisztéria, s ha jönne egy asszony, aki megtetszenék, megkérném: fojtson meg. Elfogyott minden brómom.” (*Eszter csóko-kat küld.* BN 1906. júl. 8.; AEön 519.; jegyzete: uo. 1336–37.) Hasonló vibrálást akart e versben Ady megragadni.

Böloni szerint a költő a nyár végén igyekezett egy nagyobb igényű és mélységű verset írni. A félbemaradt kísérlet feltételezhető dátuma: 1906 augusztusának vége.

422. Álom álom helyett

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. szeptember 9. XI. évf. 248. sz. 1. — Tárca — (Páris, szeptember hava) — Ady Endre — („Betegen” főcímmel *Álom-várás* címen elsőnek közli *A rég-halottak pusztáján* c. vers előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Az ős Kaján ciklus) 87–88.; VA₂ (1910) 51–52.; VA₃ (1910) 51–52.; VA₄ (1918) 51–52.; VA₅ (1919) 67. — Gyűjtemé-nyes kötetben először: AEöv-I [1930] 62.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból, a cím a VA₄-ból. A BN szövegét több központozási és né-hány ékezési módosítás után vette fel Ady a VA-ba. A VA kiadásai között a VA₁ egyetlen

— a BN-ból örökölt — sajtóhibáján kívül nincs eltérés. A VA első három kiadásában a vers *Álom az álmom helyett* címmel jelent meg. A VA₄ és a VA₅ címében az *Álom álmom helyett* változat található, bár a tartalomjegyzékben megmaradt az eredeti névelős alak. Az AEöV-28 sajtó alá rendezői ezt Adytól származó javításnak minősítik, és ezért névelő nélkül közlik. Feltételezik, hogy Ady a három szóból álló címek gyakorlatát következtetéseivel ezzel a javítással, holott a költő csak 1908-tól, *Az Illés szekerén* c. kötettől kezdve állandósította a három szavas címet. A kötetben 25 nem három szavas cím fordul elő: ebből 3 két szavas, 22 négyszavas. Köztük olyan meghatározó versek, mint pl. *Párisban járt az Ősz; Páris; az én Bakonyom; Én nem vagyok magyar?; Mi urunk: a Pénz* (cikluscím is); *Az Értől az Oceanig* stb. Felmerül a kérdés, hogy Ady miért éppen csak az *Álom az álmom helyett*, illetve a *Hó hull a sárba* és a *Mostoha testvéreim a Betűben* (l. később) esetében érezte szükségesnek a javítást? Nem bizonyítható, hogy a változtatást maga Ady kezdeményezte. De mivel a VA₄ Ady életében jelent meg, nehezen képzelhető el, hogy 3 vers címét is a költő intenciója vagy jóváhagyása nélkül módosították volna. Így a kritikai kiadásban is az utolsó, névelő nélküli változatot fogadtuk el.

A VA₁ korrektúra-példányán (PIM A. 126/1.) három javítást végzett a költő. A 9. sorvégi *zsibbatag* után vesszőt tett. A 10. sor *hívom* szava után a vesszőt pontra cserélte. A 19. sorban az *ágy* szót *ágya* alakra változtatta.

Szövegtérképek:

Főcím: <i>Betegen</i>	BN		
Cím: <i>Álom-várás</i>	BN		
<i>Álom az álmom helyett</i>		VA ₁	VA ₂
3. látlak. Pilláimon	BN		
6. Csitt. Szelek	BN		
8. Sír valaki. Remegek.	BN		
9. zsibbatag.	BN		
10. sirva hívom,	BN		
13. megint. Egy	BN		
14. Gyuladt	BN	VA ₁	
20. Gsuszik [sh]	BN		
21. Sikoltok. Fény. Megjött	BN		
Hajnal.	BN		

Keletkezéstörténet

Jellemzően segít a vers egészének fölfogásában, megértésében az első címváltozat: az *Álom-várás*. Mert az álmom szót a köznyelvben is több értelemben használjuk. Jelenti elsődlegesen magát az álmodást, amelyet az értelmező szótár a dolog természetéből következően ilyen bonyolulttan ír körül: bizonyos látási és hallási képzeteknek, emlékezetünkben lapangó képeknek rendezetlen és akaratunktól függetlenül sorozata, melyet alvás közben észlelünk. Ady azonban nem ilyen álmodást vár, hiszen ilyen álmodást várni nem is lehet, azok alvás közben, önkéntelenül, akaratunktól függetlenül következnek be. Az „álom-várás” a szó második jelentését, értelmezését hívja elő: az alvás fogalmát, képzetét. A címben — *Álom álmom helyett* — tehát a két „álom” szó nem ugyanaz. A második álmom így egyértelműen az alvás jelentését hordozza. S az első? Az első álmom szó sem jelentheti az álmodást magát, mert az csak alvás közben lehetséges. Inkább egy harmadik árnyalat illik rá, mely szerint

az álom a szabadjára engedett képzelet képeit, a képzelődést, a csapongó elképzeléseket jelenti. Éjszakai vívódást az elalvásért, olyan félig éber, félig álomszerű állapotot. Hasonló módon értelmezi ezt a verset kiváltó élethelyzetet Földessy Gyula is: „lázás-agykáprázatok, mikor az ember az ébrenlét és álmodás két határozatlan állapota között lebeg [...], a sötét csendben víziók, hallucinációk csapódnak szemébe-fülébe”. (Földessy: Amt 71.)

Életkörülményeiben, helyesebben közérzetében is bekövetkezett valamilyen változás, amelyet a szept. 9-én publikált verseinek főcímében is kiemel: „Betegen”. S bár nem minden főcímének van külön jelentést is hordozó fedezete, ez esetben személyesen is indokoltan érezhette ezt a megjelölést. Az 1906-os nyári hónapokról írja az ekkor vele rendszeresen találkozó Bölöni György: „Ady egészsége tűrhető ezekben az időkben. Igaz ugyan, hogy állandóbban kezd altatókkal – veronállal – élni, mert nem tud aludni rendesen, de víg kedélyű, és ha idegeire panaszkodik is, lassanként kitisztul az a túl sötét légkör, mely Párizsba indulása előtt Budapesten körülvette.” A kezdeti könnyebbülés után azonban az állapota ismét zaklatottá válik: „Ady Párizsban heteken át kitűnően érzi magát, egyszerre azonban idegesítő tünetommá lépnek fel. Torkára és anginájára panaszkodik. Most sincs ereje arra, hogy orvosi vizitekre egyedül eljárógasson – Budapesten is segítségül vette valamelyik barátját –, és engem kér, hogy kerítsek neki egy magyar orvost. A Cluny-kávéház magyarjai tesznek figyelmessé dr. Pfeiffer Ernőre, aki a párizsi egyetemen tanulmányokat és kísérleteket folytatott. Így lesz Ady e fiatal magyar orvos páciense. Eleinte én kísérem fel Pfeifferhez, hogy injekciókat kapjon, később megbarátkozik az injekciós tűvel, és maga megy vizitekra [...] Néhány hétig tart ez a rendes, lelkiismeretes kúra, és Ady lelkiileg is megkönnyebbülten kerül ki belőle. Már nem a kétségbeesett beteg többé, hanem a magát gyógyultnak érző ember”. (Bölöni 95–96.) Az álmatlanság és az ideges zavarok is ösztönözhatték Adyt, hogy e lebegő lelkiállapotait versben is kifejezze, megörökítse.

Érdekes, hogy ez időben Ady már megkezdte gyermekkorra kissé naivan, mesésen vízionáló, a falusi babonákat is magába olvasztó emlékeinek a felidézését. A vers-indító kép mintha ezekből a régi emlékekből variálna: *Egy óriás jön messziről felém, / Gyilokkal, egyedül.* Több mint két hónappal korábbi novellájában bukkannak fel ilyen kísérteties képek: „A romos Pelley-kastély alatt égnek meredű két jegenye. Ez volt a világ két legmagasabb jegenyéje [...] Vacogott a fogam minden elalváskor, de nyaras nappalokon bátran játszottunk [...] Karolina asszony gyakran altatott mesékkel engem, ha a szobába beszabadult. Csupa gyermekes dolgokat mesélt. A kis egér vezeti az árva Sárít. A farkas megeszi a vasorrú bábát. Én belebújtam a párnámba, s úgy nevettem [...] Vannak szörnyetegek, de azok a levegőben röpködnek. Olyan a formájuk, mint az emberé [...] Ha már szenderegtem: Klárika állott előttem. Szórta rám a jegenyék virágát. Künn pedig őrgyngve ugatott a Bodri. Legyintettem a kezemmel: Klárika most otthon alszik. Ám a Bodri ugatását hallom. Megint szenderegtem. Egyszerre csak látom, hogy a két jegenyét ki akarják vágni [...] Az álom ismét csalafintáskodott. Hirtelenül mit látok? A Pelley-kastély tégláit nagy szekerekre rakják. Künn egyre ugat a Bodri, s megint fölriadok. A kisöcsém horkol a szomszédos ágyon [...] Most már elvész a világ? A bibliából jutottak eszembe szörnyű esetek. Hát igazak volnának? [...] Most már nem tudtam aludni. Látni akarom, hogy mi van künn. A Bodri szűkülve, nagyon szomorúan vonított. Föltártam halkan az ablakot, s egy fájó ugrással lesurrantam. Félttem, remegtem s mentem a romos Pelley-kastély felé [...] És megláttam a Bodrit. Négy lába a Hold felé hadonászott. Nyakát egy óriási fekete kutya fogta le. A Bodri hörgött, csúnyán, rémesen. Mintha a világ haldoklott volna. — Sose láttam ezt a fekete kutyát.” (*Mikor Bodrit legyőzték.* Sajtóközlésbeli címe: *Az ellenség.* BN 1906. jún. 10.; AEöb 508–11.; jegyzete: uo.: 1336.) Álomnak, félálomnak, álomszerű vízió-

nak és valóságnak a verséhez hasonló kísérteties keverése tapasztalható a novella néhány részletében is.

Az óriás közeledésének és az egy hónappal később publikált *Jó Csönd-herceg előtt c.* vers részben hasonló motívumának emlékelőzménye lelhető fel az 1911-es *A Torony-ember gyilkossága c.* novellában. Persze csak akkor, ha valóban gyermekkori falusi emléket idéz fel, és nem fikció ez a motívum. Íme a falusi babonás világ misztikus lénye: „A Torony-emberről hónapok óta suttogott már a falunk babonás magyar-oláh népe, de én először a mi vidám, lapos arcú Lajkó pajtásunktól hallottam róla”. Egész napi játszás után alkonyatkor tudhattak meg róla többet a gyerekek: „Este tíz órakor – beszélt nekünk Lajkó – a lakatlan Góray-kastély udvarának sűrű fái közül kilép hatalmasan a Torony-ember. A magas palánkot játszva átlépi, s négy lépéssel már a templomnál terem, holott a templom rendes embernek legalább kétszáz lépésnyire van”. (*A Torony-ember gyilkossága*. VÜ 1911. okt. 1.; AEön 1179.; jegyzet: uo. 1341.) *A manó-sereg* képzete versben egy évvel korábban megjelent már: a *Búgnak a tárnák c.* költeményben. (AEÖV II. 185–86.; az előzményekről l. a jegyzetét is: uo. 594–95.) Új mozzanat a versben, hogy a víziók rémeivel szemben a manó-sereg itt valamiféle ellenpontot is jelent: a tudatos alkotói felülemelkedés mozzanataként jelennek meg a költeményben. Dalolásuk és táncuk kibontatlanul is előlegezi az *Őzvegylegények tánca* más értelemben különös vízióját. A záró strofa *kék Hajnal* képe megtalálható a *Thaiszok tavaszi ünnepe c.* vers (l. e kötetben) indító sorának élén is. Hasonló kifejezéssel él *Le vin des amants c.* versében Baudelaire is: *le bleu cristal du matin*.

Irodalom

Földessy: Amt 71.; Vezér 200., 210–11.

423. A rég-halottak pusztáján

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. szeptember 9. XI. évf. 248. sz. 1. – Tárca – (Páris, szeptember hava) – Ady Endre – („Betegen” főcímmel *Napverte pusztán* címen másodikként közli az *Alom álom helyett c.* vers után.) – Kötetben: VA₁ (1908) (*A Halál rokona ciklus*) 22.; VA₂ (1910) 15.; VA₃ (1910) 15.; VA₄ (1918) 15.; VA₅ (1919) 19. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 46.

Szöveggkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét néhány módosítással vette fel Ady a VA-ba. A VA egyes kiadásai között – a VA₅ egy sajtóhibás központosítását kivéve – nincs eltérés. Szokásos eljárásunkat követve választottuk a VA₃ közlését alapszövegnek.

A VA₁ nyomdai levonatán (PIM A. 126/1.) Ady több módosítást végzett. A 8. sorban a *lúket* után a pontot vesszőre cserélte. A 11. sorban a *rég-halottaké* után a vesszőt törölte. A 12. sorban pedig a *ravatalok* után pontra változtatta a vesszőt.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Betegen</i>	BN
Cím: <i>Napverte pusztán</i>	BN

4. puszta, [sh]
8. lüktet.
11. rég halottaké.
12. ravatalok,

BN
BN
BN

VA₅

Keletkezéstörténet

Földessy kissé egyoldalúan, leszűkítő felfogással értelmezi a verset: „Ady magahalottságának képe, de benne van egész határozottsággal a népe »halottsága« is.” (Földessy: *Amt* 50.) A magyarság egész sorsára is kitágító felfogást Földessy a vers 11. sorának — *Ez a puszta: a rég-halottaké* — kijelentésére alapozza. Úgy véli, hogy ez az állítás rímél *A téli Magyarország* c. költemény (Nsz 1907. dec. 25.; e verset és jegyzetét l. e kötetben) záró strófájának költői summájával. („S ahogy futok síkon, telen át, / Úgy érzem, halottak vagyunk / És álom nélkül álmodunk, / Én s a magyar tanyák”.). Hasonló bizonyítékként említi a *Gőzösről az Alföld* c. költeményt is (Ny 1910. júl. 1.). Egyértelműen persze nem lehet kizárni Földessy következtetéseit, de aligha biztos, hogy e versben Ady a magyarság sorsára is gondolt. Általánosabb, meghatározatlanabb vízió ez egy kietlen, kísérteties, különös tájról, amelyen az élőknek megállnia nem lehet, mert maga is a *rég-halottak* közé sorolódik. A maga-halottságának, pontosabban halálra-jelöltségének babonás, vibráló látomása vetül elének e három strófában. Nem véletlen, hogy a verset Ady *A Halál rokona* s nem *A magyar Messiások* c. ciklusba sorolta be. S ilyen értelemben rokon ihletésű *A rég-halottak pusztáján* az olyan ekkoriban írt versekkel, mint az *Álom álom helyett, az Özvegy legények tánca* vagy a *Jó Csönd-herceg előtt* c. költemények.

Ady fantáziáját az 1906-os esztendő nyári-őszi hónapjaiban újra meg újra foglalkoztatta élők és halottak furcsa, különös kapcsolata. Mintha az emlékekben élő régi és újabb halottak folyton körülzsongának, kísértetként látogatnák az élők világát. Már idéztük az *Álom álom helyett* c. versének jegyzetében a babonás falusi világ emlékeiként megjelenített álomszerű víziókat, a *Mikor Bodrit legyőzték* c. novellájának egy-két részletét. Ugyanebben az elbeszélésben gyakoriak a halottakat megidéző képek, látomások. A halottak megnevezetten ott zsonganak az élők világában, és szinte vonzzák, magukhoz idomítják a még élő halandókat. Az elbeszélő képzeletében szinte egybe mosódnak a valóságos jelenségek és a kísérteties halotti árnyak: „Nagyszerű remegésben teltek akkor az én napjaim. Királyi udvar volt a rongyos porta, melyhez az apám vásárlással vette a romos Pelley-kastélyt. Ez a kacsalábon forgó rezidencia volt. Ide csak előkelő szellemek járhatnak éjszakánként. A kuruc ezredes, Pelley Ádám például”. A halottak kavargásában azonban nincs társadalmi megkülönböztetés: „Ott van az öreg Mitru. Azt a múlt héten temették, de visszajár a temetőből. A hosszú Miska látta ezt is. A jegenyék alatt is táncoltak Szent János napjának éjén a tündérek. A kastélyba is ellátogatnak a régi Pelleyek. És künn van a Bodri.” A gyermeki fantázia természetesen felnagyítja és válogatás nélküli védelmezőnek állítja be Bodrit: „A Bodri olyan hatalmas, hogy a múlt héten Julcsa mama árnyékát is elugatta. Pedig Julcsa mamának szabad volna itt járni. Ő hagyta nekünk ezt a portát, amikor meghalt. De még ő is fél a Bodritól. A Pelleyek is haragusznak talán, hogy most már a miénk az omlott kúria. De merjenek a Bodrival beszélni.” (*Mikor Bodrit legyőzték*. Sajtóközlésbeli címe: Az ellenség. BN 1906. jún. 10.; AEön 508–11.; jegyzete: uo. 1336.; e jegyzetből az említett Julcsa mama önéletrajzi vonatkozása is megtudható: Ady édesanyjának nevelőanyja a „modell”: Kabay Gáborné Sipos Julianna.)

A halálnak mint „életténynek” a kezelése, az affinitás a halál-probléma iránt ez év őszén csak erősödött Adyban. Szept. közepén Lédával hajóútra indultak a Földközi-tengeren.

Erről az útról – többek között – két írást is küldött a lapjának, amelyben a halottak kultuszáról írt. Génuból postáz egy cikket szept. 14-i keltezéssel, s így elmélkedik a híres genovai temető megismerése után: „Untatja és bosszantja szemeinket ez a cifrázkodás a porladó testek fölött. Hajszolása kőben, márványban egy hit glorifikálásának, amely már kevesünkben él [...] Haggyuk a halottakat pihenni s elveszve porladni. Nem elég volt nekik, hogy éltek? [...] Génuban azonban hasznosak a porladó és síremlékes halottak. Valóság-gal Óbuda-szerűen kezelik és mutogatják a temetőt. Mennyi rongyos élő, s mennyi pompás halott. Persze, persze Olaszországban vagyunk [...] Tegnap este a kivilágított Monte-Carlo mellett siklott el a hajónk. Ott bezzeg nem szeretik a halottakat.” (*Úti levelek*. A cifra halottak. BN 1906. szept. 18.; AEÖPM VIII. 85–86.; I. a jegyzetét is: uo. 431., melyből kiderül, hogy Óbuda a pesti milleniumi ünnepségekre épült mulatóhely a Városligetben.) Körülbelül egy hónappal később adta közre a másik írását: egy elbeszélést az egyik olasz szigeten található temetőről, amelyben néhány egyházi mecénás kivételével csak Isten szolgáinak, papoknak és apácáknak a holttestei porladnak. E temetőben szegődik melléje önkéntes „idegenvezetőként” Lorenzo barát, aki vagy személyesen vagy hallomásból ismeri a sírok lakóit, és történeteket tud róluk.

Ákár volt élményszerű alapja az elbeszélésnek, akár csak fikció az egész, Ady a halottak világának is különös, kísértetiesen érzékletes légkört volt képes teremteni. „Nyugtalan-kodva néztem a barátra. Milyen különös beszédű pap ez. És ostobául babonás helyzet. Ez a káprázató fényű Hold. Ez a különös temető az ő különös halottaival. Az árnyékok. A leseledő tenger. Ez a nagy csend. És ez a bolond pap, ki a porladó asszonyoknak udvarol, mert Jézus és Szent Ferenc nevében távoltartották tőle az élőket.” Beleélő, lírai fantáziával idézi meg az elképzelt barát alakját: „Minden asszonyhalottat ismert. Talán mindegyik sírján sügött gondolatban szerelmes szavakat. A régi halottakat jobban kedvelte. Mindegyiknek tudta a történetét. Hol hideg, hol hevített szavakban beszélt róluk.” (*Beáta nővér sírja*. Nsz 1906. okt. 21.; AEön 556–58.; jegyzete: uo. 1341.)

1906 őszén így zárult le és sűrűsödött meg Ady ez esztendőbeli halál-verseinek sorozata: a BN-ban okt. 28-án megjelent az *Elillant évek szőlőhegyén* s a *Három őszi könnycsepp* c. versekkel és a csúcson a Szer nov. 14-i számában közölt *Sírni, sírni, sírni* c. költeménnyel (I. e verseket és jegyzetüket e kötetben).

Irodalom

Földessy: Amt 50.; Vezér 204.

424. Özvegy legények tánca

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, tintával írt tisztázata, 2 oldalszámozott fólió, 270×180 mm. (Az oldalszámozás: 1, 2.) Cím: *Özvegy legények tánca*. A cím alatt: *Írta: Ady Endre*. – PIM A. 193.

Első megjelenés: Szer 1906. október 3. I. évf. 1. sz. 34–35. – Ady Endre. – További megjelenés: BrI. 1906. október 7. XII. évf. 228. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: VA₁ (1908) (Az ős Kaján ciklus) 69–70.; VA₂ (1910) 43.; VA₃ (1910) 43.; VA₄ (1918) 43.; VA₅ (1919) 55. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-I [1930] 58.

Alapszövegünk a VA₃-ból. Egy-két apró eltéréssel a k szövegét követi a Szer publikációja. A Szer nyomán készült — néhány szövegromlással terhelve — a BrL verskiadása, és egy-két módosítással a Szer publikációjához áll közel a VA₁ szövege is. További módosítások találhatók a VA₂ és a VA₃ közlésében, amelyek azonos jellegűek, és a vers szövegének végleges változata szempontjából meghatározóak. A VA₄ és a VA₅ kiadásában található újabb eltérések csak szövegváltozatoknak tekinthetők, nem befolyásolják a végleges kiérlelést.

A VA₁ nyomdai levonatán (PIM A. 126/1.) Ady két javítást végzett. A 9. sorban a *serege* után a pontot vesszőre cserélte, s ugyanezt tette a 25. sorban a *nép* után. A VA₃ nyomdai levonatában (OSZK Fond. Hung. 1731.) egy szedési hibát korrigáltak: az 1. sorvégi *sípítók* után a pontot vesszőre javították.

A főszöveg kialakítása két problémával szembesít. Az egyik megoldandó feladat a 9. sorvégi *serege* utáni írásjel használatával kapcsolatos. A k és a korai szövegforrások e szó után pontot tettek, a VA különböző kiadásaiban pedig vessző szerepel. A szöveg értelme, logikája megítélésünk szerint azt igényli, hogy e sor végén egyáltalában ne legyen írásjel. Az egymást követő 9. és 10. sor mondattani értelemben összetartozik, így bármilyen írásjel kitételével — tehát nemcsak a pont, hanem a vessző esetében is — az alanyt és az állítmányt választanánk el egymástól a szövegben. A két sor helyesen így kapcsolódik egymáshoz: *Khiméra asszony serege / Buta valót öldös, ahol jár.* Ezért — minthogy itt helyesírási, értelmezési jelenségről van szó — a főszöveg véglegesítésekor — bár egyetlen helyes központosítású szövegforrásra sem támaszkodhattunk — a VA₃-ból választott alapszövegünkön javítást végeztünk. Elképzelhető persze más felfogás is, miszerint kihagyásos mondat szerkezettel van dolgunk: *Khiméra asszony serege [ez, amely] Buta valót öldös...*

A másik probléma verstani jellegű. A vers 22. sorában a strófa-képlethez mérten egy szótagnyi többlet van: *Egy sóhajt hörög, mert jön a Hajnal.* Ez a sor 10 szótagos, holott az összes többi versszakban a strófaszerkezet szótag-tagolása szabályosan: 8–9–9–9. Elfogadható-e ebben a sorban az egy szótagnyi többlet, vagy sajtó alá rendezői beavatkozással, emendációval tüntessük el azt? Ilyenféle emendációt azonban csak abban az esetben végezhetünk, ha azt Ady életében publikált szövegforrás támasztja alá. Nem hagyható el — némi önkénnyel — a sor éléről a határozatlan névelő sem: hiszen annak az egymást követő három sorban gondolatrítmust betöltő, nyomatékösítő szerepe van. (*S egy rózsát tép le mindegyik. / Egy sóhajt hörög, mert jön a Hajnal. / Egy Lédat keres: [...].*) Az 1977-es AEöV-28 gyűjteményes kötet gondozói a *hörög* szóalakot *hörög*-re változtatták azzal a megjegyzéssel, hogy e módosítást „verstani megfontolások indokolják”. Elfogadjuk ezt a szótagszökkentő *hörög* alakot azzal a kiegészítő indoklással, hogy Ady későbbi (1913), *Az halottas ünnep* című versében előfordul ez a szóalak: *Megyek, de széthörög a lelkem.* Persze elképzelhető a verselési „szabálytalanság” is, minthogy illet Ady — olykor tudatosan, olykor szándéktalanul — nemegyszer elkövetett.

Javításunk:

9. A *serege* után — az előbbieken kifejtett logikai, helyesírási indokból — a vesszőt törlöttük.
22. A *hörög* alakot a korábban kifejtettek alapján *hörög*-re változtattuk.

Szövegtérkések:

1. sipítók,	k	Szer	BrL	VA ₁				
5. valahány,								VA ₅
6. Holdat			BrL					
9. Kiméra	k	Szer	BrL	VA ₁				
serege.	k	Szer	BrL					
serege,				VA ₁	VA ₂	VA ₄	VA ₅	
10. valót <olvashatatlan betűk>	k							
11. üzi	k	Szer	BrL	VA ₁				
12. hájhasu	k	Szer	BrL					
háj-hasú						VA ₄	VA ₅	
14. sírnak	k	Szer	BrL	VA ₁				
16. nyílnak.	k	Szer	BrL	VA ₁				
17. Húhog						VA ₄	VA ₅	
18. hirt	k	Szer	BrL	VA ₁				
inu		Szer	BrL	VA ₁				
20. legények”.		Szer						
21. mindegyik			BrL					
22. hörög	k	Szer	BrL	VA ₁	VA ₂	VA ₄	VA ₅	
hajnal.			BrL					
23. reá-mered						VA ₄	VA ₅	
25. gyül			BrL					
nép.	k	Szer	BrL					
26. sírnak:			BrL					
27. köny fölt			BrL					

Keletkezéstörténet

Az *Özvegylegények tánca* c. költemény esetleges első változataként Bölönié Itóka egy tizenhárom soros verstörredéket őrzött meg és adott közre, amelyről azonban már Bölöni György megállapította, hogy „nyoma sincs benne a későbbi versnek”. (Bölöni 90–92.) Magától értetődő tehát, hogy ezt a verstörredéket befejezetlensége ellenére önálló, bár töredékes alkotásként vettük fel a kritikai kiadásba (l. 421. [*Álmatlan, gyilkos lázban...*] címen a szövegét és jegyzetét e kötetben). Az *Özvegylegények tánca* létrejöttének külső körülményeiről Bölöni ugyanakkor viszonylag részletes beszámolót ad. Elmondja, hogy e vers úgy született, hogy „egy induló revü, a Szerda, verseket kért Adytól a nyár vége felé. Egy lelkes fiatal amatőr, Gundel Antal, áldozatkészségéből indult ez a szemle. Ambrus Zoltán, Ignótus, Meller Simon voltak a főmunkatársai.” (Bölöni 92.)

A szemtanú közvetlenségével számol be Bölöni a vers megalkotásának küzdelmes folyamatairól: „Ady a rendesnél nagyobb gonddal készült a versírássra. Sokat tépelődött, kínlódott, míg versét, az *Özvegylegények tánca*-t megírta. Nem láttam ilyen nehezen és töprengve dolgozni. Lédáéknál két-három estén is elvonult írni, s estéi áthúzódtak az éjszakába. Leheveredett a szoba padlójának szőnyegére. Maga elé állította a már elmaradhatatlan liter bort, és így dolgozott. Mikor elkészült, diadalmasan prezentálta versét, pedig sokszor kéziratait meg sem mutatta:

– Egy »nagy« verset írtam.

»Nagy« vers — szokta mondani, ha valamelyik versét a rendesnél többre értékelte. És

igen jó szimattal tudta a nevezetéseket megérezni és kiválasztani. Most is így történt. Az *Özvegy legények tánca* kinőtt Ady versei sorából, és a készülő revü szerkesztőségében is feltűnést keltett.” (Bölöni 92–93.)

A vers szerkesztőségbeli elismerő fogadtatásáról és anyagiakban is számottevő visszagazolásáról Bölöni megőrzött egy hitelesnek tetsző, kedvesen anekdotikus emléket. A vers – írja – „a szerkesztőknek annyira megtetszett, hogy táviratilag nyomban kétszáz koronát küldöttek honoráriumként érte. Mikor egy reggel szállodájában felkerestem, Ady dicsekedve mutatta a táviratot.” (Bölöni 93.) Mindez csak úgy volt lehetséges, ha Ady a verset még 1906 augusztusa végén vagy szeptemberének első napjaiban megírta, s rögtön elküldte a Szerda szerkesztőinek. A szerkesztők pedig a kézirat megérkezése után azonnal – az okt. 3-án megjelenő első számot, a publikációt meg sem várva – táviratilag elküldték a honoráriumot. A pénzt jelentő értesítésnek és az azt követő kissé kalandos postai pénzfelvételnek az időpontja mindenestre szept. első harmadára időzíthető, mert szept. 10–11-én Ady és Léda már elindultak Marseille-be, hogy hajón bebarangolják a Földközi-tenger egy részét. 1906. szept. 12-én már Marseille-ből küldenek képes levelezőlapot Itókának. (Bölöni 116–17.)

A történet teljességéhez hozzátartozik, hogy Ady és Bölöni az utalvánnyal együtt mentek le a „vaugirard-i postahivatalhoz”. Közben „a Luxembourg-kert előtt” találkoztak Itókéval is, majd Bölöni s az asszony sétálva várták, hogy Ady a postán megkapja a pénzét. „Egyszerre szomorú arccal jött ki a postáról. Ajkát biggyeszítve rázogatta a markában az aranyakat, tíz darab tíz frankos aranyat, amit a postán kapott.

– Csak ennyit adtak! – mondja leverten, búsan.

– Hogyan? Miért csak ennyit adtak? Hiszen kétszáz koronáról szólt az utalványod?

– Mégis csak ennyit adtak! – ismétli Ady szomorúan.

Erre besietünk a postahivatalba, hogy a pénztárnál a második száz koronát megreklamáljuk. A hivatalnok kisasszony ekkorra már észrevette a tévedést, és kifizette a második száz koronát is csengő aranyfrankokban, amint ez akkor külföldi utalványok után dukált.” (Bölöni 93.)

E költeménynek azonban nemcsak a publikálás előtti története fordulatos, hanem a fogadtatása is többféle. Tagadhatatlan különben, hogy ez a költemény egyike Ady nehezen felfejthető verseinek. Maga Földessy Gyula, Ady verseinek megszállott értelmezője is megvallja, hogy eleinte csak felületesen fogta fel a verset, s csak később volt képes érvényes „kulcsot” találni e különös vízióhoz. De ha a felfejtéshez neki is több elmélyedés kellett, akkor aligha lehet csodálkozni azon, hogy e verset eleinte rosszindulatú értetlenséggel, illetve jóindulatú félremagyarázással fogadták.

A Szer 1. számát és azon belül az *Özvegy legények tánca*-t lesajnáló és kifigurázó hangnemben kommentálja az Egyetemes Kritikai Lapok recenzense. Gárdonyi Géza tárcájának ismertetése után tér rá a versre: „Mi következik azután? A darabont időből végkielégítési keresetéről híres Ady Endre tollából egy költemény »Özvegy legények tánca« címmel. Hihetelen meztelenségű férfi- és nőalakokkal, mint »könyvdíszek«-kel és egy »hájhasú polgár« társaságában futó »csuhás« baráttal, akik a »Hopp Sárít« és »Ave Máriát« kurjongató »özvegy legények«-et hajszolják, s akik – úgy látszik, futók és kergetők – »éjfélikor egy tátongó sírnak mélyébe esnek hirtelenül, hol rózsák és asszonyok nyílnak«. A többit el lehet képzelni. Hát ez – költemény – tudomány?” Majd ebben a hangnemben minősíti és hozza a verssel összefüggésbe a teljes folyóiratszámot: „Az egész vállalkozás az »özvegy legények tancára« emlékeztet. Özvegyiség, amely nem özvegyiség, legénysor, amely nem legénység, tánc, amely nem tánc, hanem dorbézolás. Címének nem szürkén

»Szerdák«-nak, hanem, világosan és határozottan szólva »Irodalmi Dorbézolás«-nak kel-
lene lennie.” (Szemlék szemléje. Szerda. Tud. és műv. folyóirat. — Egyetemes Kritikai
Lapok 1906. nov. 15. IV. évf. 9. sz. 74–76.)

Teljesen más pozícióból, Adyt elismerve és teljes mértékben vállalva is előfordulhatott,
hogy valaki félreértette, és a saját felemás felfogása alapján próbálta magyarázni, értelmez-
ni Adyt. E költemény egykorú fogadtatásának hiteles és megbízható beszámolóját adta
még a húszas évek elején Kardeván Károly (1878–1962) irodalomtörténész, középiskolai
tanár, aki 1902 márciusától 1911 őszéig tanított a nagyváradi főreálisiskolában. Ama váradi
tanárok egyike volt, akik viszonylag korán kezdtek figyelni Ady megjelenő verseire, s így
került közelebbi barátságba Kollányi Boldizsárral (1874–1921), aki akkor Nagyváradon
kataszteri mérnökként működött, és résztvevője volt a város egyre inkább fellendülő szel-
lemi életének. Mindketten törzstagjai voltak A Holnap körének, mozgalmának, Kollányi
pedig A Holnap antológia második kötetének szerkesztője lett.

Kardeván elismeréssel írt Kollányi személyiségéről és Ady iránti feltétlenül elismerő
vonzalmáról. Megállapítja róla, hogy „jóhiszemű, férfias, melegszívű, kedves, mosolygós
ember volt. Adyról oly tisztelettel beszélt, mint amily tisztelettel a zseninek adózott, s lát-
szott rajta a boldogság, hogy egy zsenihez való barátsága adja legszebb élményeit.” (Kol-
lányi ragaszkodását és túlzó odaadását írónival van kezelve Ady is elismerte az Isz egyik
példányába írott verses ajánlásában: *Boldizsárnak*, Paris, 1909. ápr. 25.) Természetesen
találta azt is, hogy Ady verseinek megítélésében Kollányinak társaságukban hangadó sze-
rep jutott. „A kávéházban sok vitára adtak alkalmat Ady költeményei, s ilyenkor Kollányi
felé fordultak a tekintetek. Kollányi boldog volt, mint aki látja, mint érik Ady vetése [...]”.
Kritikával fogadta azonban olykor lapos és leegyszerűsítő értelmezéseit: „Ady szimbolikus
verseinek magyarázatában azonban ő is különös utakra tévedt. Még a Szerdában, 1906-
ban olvastuk az *Özvegy legények táncá*-t. Kollányi úgy magyarázta, hogy az özvegy legények
azok a fiatal emberek, akik a társadalmi viszonyok folytán meg nem házasodhattak, mint-
egy házasság nélkül özvegyiségre jutottak, s mások házasságának dohos váraiban keresték
ideig-óráig boldogságukat, honnan a hájhasú polgárok, a férfiek elriasztották őket. A »bo-
lond és fehér valahány« sorban a *fehér* magyarázatát a vérbajjal járó fehér versejtekre ve-
zette vissza. De hát ki tudott jobb magyarázatot?” (AM II. 83.; Kardeván Károlyról, illetve
Kollányi Boldizsárról l. bővebben: EmlAE IV. 222–56., illetve: Bényei József: A Kollányi
testvérek Ady- emlékei. EmlAE IV. 327–33.; utalás lábjegyzetben e fura versmagyarázatra:
Földessy: Amt 10.)

A költeményről először, 1919-ben Földessy Gyula is csak egy futólagos, odavetett meg-
állapítást tett: „*Özvegy legények tánc*a: a boszorkányok éjjeli gyűléseiről szóló népi babona
analógiája”. Mindez Földessyben elégedetlenséget váltott ki, s arra ösztönözte, hogy be-
hatóbb motívum-vizsgálatot végezzen a vers valószínűségeként feltárására. Előző eljá-
rását summásan minősítve megállapította: „Nagyon kényelmetlenül éreztem, hogy ennek
a versnek a magyarázatába beletört a bicskám, mert ebből a szükséztűen odavetett pár
sorból legfeljebb annyit vehetett ki az olvasó, hogy a verssel, bizony, magam se nagyon
lehettem tisztában.” (Földessy Gyula: Az *Özvegy legények tánc*a, vagy: Hogy kell Adyt
olvasni? AM I. 128.)

Mindez — miként maga is leírja — arra ösztönözte Földessyt, hogy a továbbiakban
szisztematikus módszert alkalmazzon: „elhatároztam, hogy minden nehéz Ady-verset
kommentálni fogok, s megértetlenül egyet sem ereszték ki a kezemből”. Többek között
az egyes versekben jelentkező különös motívumok egybecsengésére, rokonságára, hason-
lóságára figyelt. Így történt, hogy „az Új versek költeményeinek sorraolvasása közben”

elért a *Búgnak a tárnák* c. vershez, melynek nyomán „egyszeribe keresztülvillant rajtam, hogy itt van az első útbaigazító nyom az *Özvegy legények táncá*-hoz”. A BN 1905. szept. 10-i számában publikált *Búgnak a tárnák* c. versnek néhány sora — „Gondolat-manók csoda-táncá” s „Lelkem tetőjén szent táncukat / Fürge manók riadva járkák” — hasonló képzeteket idéz fel, mint a *bolond és fehér* rajzásban elénk tárul *legények táncá*, akik *Hopp Sári*t és *Ave-Máriát* / *Váltva és bokázva dalolnak*. A két fiktív helyszín, pontosabban a lírai én lelkét jelképesen tárgyasító motívum persze eltérő. A *Búgnak a tárnák* strófaiban „havas csúcsú”, „daloknak szent hegye” ez a lélek „gonosz-tárnáktól általverten”, míg az *Özvegy legények táncá*-ban *Dohos várak ó termeiben* folyik a tánc és dalolás. (A *Búgnak a tárnák* szövegét l. AEÖV II. 185–86.; a jegyzetét uo. 594–95.) Felfigyel azonban Földessy arra, hogy e vár-képzet megjelenik egy másik 1905-ös versben is, A *vár fehér asszonyá*-ban. Ilyen rokon jellegű sorokat emel ki: „A lelkem ódon, babonás vár, / Mohos, gögös és elhagyott.” Majd ezt megtetézi a továbbiakkal: „Örökös itt a lélekjárás, / A kripta-illat és a kód, / Árnyak suhognak a sötétben / S elátkozott had nyöszörög.” (A *vár fehér asszonya*. BN 1905. júl. 9.; AEÖV II. 179–80.; a jegyzete: uo. 579–81.) Magától értetődő megfeleléseknek érzi Földessy nemcsak a vár-motívumot, hanem a sötétben suhogó árnyak, az elátkozott had vízióját a keresztel-pappal üzőtt *Khiméra-sereg* látomásával is.

A rokonságok, egyezések feltárása nyomán Földessy úgy ítélte, hogy „most már három vers verődött össze egy hathatósan, nagy erejűnek látszó központi költői eszme kifejezésére”. A költeményeket összevető, belső összefüggéseiket tudatosító módszeréből következő, hogy „a helyes nyomrajtás egyre-másra társította egymáshoz az *Özvegy legények táncá*-nak eszmekörével rokon verseket”. Így figyel fel A *fiaim sorsa* c. versben jelentkező analógiára (e vers a BN 1907. aug. 11-i számában jelent meg; szövegét és jegyzetét l. e kötetben). Ez utóbbi költeményben Ady — többek között — arról beszél, hogy „Mindig örültem szépet akarok / S gyáva kutyaként a vágyba halok.” S ekként zárja a költeményt: „Fiaim: álmok, örületek, / Apátok hű, jóságos: a Halál, / De meggyilkol anyátok: a Szabály.” Földessy szerint a két versben más megnevezéssel azonos képzetekről van szó: a *buta valót öldöső* Khiméra-szülöttek és a poeta „fiai”: álmai, örületei lényegében ugyanazok. Hiszen az *Özvegy legények táncá*-ban is ezek az álmok, örületek forgolódhatnak, „amelyekből az éjszakai tánchajtsza után csak »egy-két bolond, verses papír-lap« marad meg”.

A költemény értelmezésének „mind szilárdulobb felfogását” véli még inkább „megerősített”-nek Földessy az 1903-ban írt és 1904-ben publikált *Elűzött a földem* c. versnek az alkotást a nász képzetével összekapcsoló lírai szemlélete miatt. A lírai én e versben „fura lányokkal” érkezik a szülőföldre, hogy ott nászgyágot találjon. E lányok azonban csak képeztelbeliek: „Meddő álmok e sápadt némberek, / Menyasszony mind, az egész sereg”. A „cifra sereg” „mind csak álom”: „forrók, buják, meddők szegények”, akik a megtermékenyítés csodájára várnak. A szülőföld azonban nem teljesíti a költői kérelmet, s átokzsivajjal űzi el a poétát, a „magtalan álmodót” és beteljesülést kereső álmait. A visszautasító átok után csak egy lehetőség maradt: „én szálltam az álom-lányok csapatával / A város fele”. (*Elűzött a földem*. Szil 1904. márc. 10.; AEÖV II. 131–33.; jegyzete: uo. 494–99.) Ezt az analógiát Földessy azért tartja fontosnak, mert az *Elűzött a földem* soraiban „nincs semmi érthetetlen, mert a költő maga tudunkra adja, kik-mik az őt kísérő fura lányok”, míg az *Özvegy legények táncá*-ban magunknak kell rájönnünk arra, hogy az özvegy legények, ezek a megszemélyesített *álmok, kimérák, örületek* a költő megvalósulásért küszködő vers-eszméi, vers-álmai”. (Földessy: i. m. AM I. 128–30.)

A továbbiakban Földessy igyekszik Ady lírai életművéből más olyan példákat felsorakoztatni, amelyekben „a költő lelkét szimbolizáló vár-képzet” fordul elő, illetve „az

ő eszméit, gondolatait, álmait, »örületeit« jelképező megszemélyesítések foglaldtak versebe". A teljesség igénye nélkül érdemes felidézni néhány említett és idézett példát a vár-képzetre: *Új várak épültek, Tüzes trónod körül, Valaki útravált belőlünk*. A költői álmok megszemélyesítésére bővebb példatárat sorakoztat fel: *A befalazott diák*, az *Álom álom helyett, Barna ég alatt, Lelkem szerelmes fattyai*, majd még néhány későbbi vers általa rokonnak ítélt motívumára utal. Kitér a vers-szándékokat megszemélyesítő „özvegy-legények” „színtelenedettebb szinonimájá”-ra, a kéméra-fogalomra is, amely „a későbbi Ady-versekben” több ízben váltja fel a korábbi „képesebb, rikítóbb képzeteket” (gondolat-manók stb.) helyét: külön kiemelve *A kémérák Istenéhez* c. költeményt. Különböző, részben megalapozott, részben kissé erőltetett motívum-változatok számbavétele után Földessy egy távolabbi analógiát is igyekszik megvilágítani az *Özvegy legények tánca* és az 1907-es *Az én koporsó-paripám* között (l. e vers szövegét és jegyzetét e kötetben). Szerinte az utóbbi vers „vérvörös álom-fickók” motívuma más változatban hasonló vers-teremtésre vonatkozó Ady-mitoszt fejez ki, mint az előbbi költemény *özvegy legények* képzete: „mind a két helyen könnyen érthető célzás van a költői alkotásra s annak életfelőrlő izgalmaira”. (Földessy: i. m. AM I. 135.)

A „többféle változatú”, de lényegében hasonló jelentésű Ady-vers-mitoszok között az *Özvegy legények tancá-t* „a legegészebb, legművészebb és legközpontibb” alkotásnak ítéli Földessy már a vers első alaposabb magyarázata idején. (Földessy: i. m. AM I. 136.) Ezt ismétli meg, nyomatékosítja későbbi összefoglaló magyarázataiban is: az ilyen típusú versek „legegészebb, legcentrálisabb darabjának” nevezve a költeményt. (Földessy: Amt 62.) E mitosz „vezér-gondolata” szerinte „az özvegylegény-fogalom”, amely a megvalósodásra törő költői eszmének megszemélyesítése”. Az özvegy jelző használata itt úgy indokolható, hogy „a valóságnak, a »teljesedésnek« az özvegyei, a nélkülözői”. Mindez csak az „özvegy” szó jelentésének némi önkényes változtatása révén volt lehetséges, „hiszen az »özvegy« szó csak társát vesztett hitvesre használatos”, legényről ez „rendes nyelvszokás szerint” nem mondható. Ilyenfajta jelentésváltoztatásnak, pontosabban „jelentéstágításnak” a jogosultságát nemcsak a néprajzi analógiák bizonyítják, de a költői beszéd szabad gondolat-kapcsolása is lehetővé teszi. (Földessy: i. m. AM I. 136–37.)

Az „özvegy”-képzet áttételes használatára Földessy Gyula a maga szívós gyűjtögető módszerével jó néhány magyar és világirodalmi lehetséges előzményt, illetve konkordanciát szedgetett össze. Ezek közül két példát tanulságos kiemelni. Az egyik egy ismeretlen kuruc szerző szövegéből való, amelyet Szombathely elvesztésekor írt: „Özvegy leány, kis Szombathely, kurucok mátkája”. (Pálóczi Horváth Ádám Kuruc tanya c. kézirat gyűjteményéből, amely Thaly Kálmán Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez II. kötetében található. Az utalás: Földessy: i. m. AM I. 137.) A másik példa Indali Gyula Egyedül c. versének egyik strófájából való: „Sóvárogra hallgatod, míg tűn az éj, a nap: / Özvegy dalok miként fornak, zsi bonganak / Lelkedbe szüntelen.” A korán és tragikusan, 1880-ban elhunyt poéta verseit egyik rokona, Both István, Ady magyartanára adta ki 1902-ben Zilahon Indali Gyula költeményei címen. Így lehetséges tehát, hogy a környezetében megjelent kötetet Ady is ismerte. (Földessy Gyula: Ady, az ember és a költő. Bp. 1943. 86–87.; Földessy: Amt 63.) Jellemzően érdekes és furcsa, hogy az egyezések és összefüggések keresésében annyira sok irányban keresgélő Földessy figyelmét éppen egy közeli, Ady írsaiban előforduló példa kerítette el. Jó esztendővel korábban publikált novellájának címében használta hasonlóan átvitt értelemben az „özvegy” szót a poéta: *Az özvegy leány* (BN 1905. szept. 29.; AEön 357–60.; a beteg, képzelt lány húgának próbál-ja vizionáló monológban bemagyarázni, hogy neki férje volt és gyermekei vannak. Nem

valóságos özvegy, csak képzei. Az egy évvel későbbi vers címére utal a jegyzetben Bustya Endre: AEön 1319.)

A behatottabb elemzés és az aprólékosabb értelmezés révén Földessy az „özvegy legény”-fogalom árnyaltabb megközelítésére is vállalkozik. E képzet szerinte nemcsak a meg nem valósult költői motívumok megszemélyesítése, hanem van olyan általánosabb – sok alkotót kínzó-gyötörő – jelentése is, hogy „a megvalósított művészi gondolat mindig mögötte marad a művész alkotó vágyának”. A költői szándék és megvalósítás ellentmondása, pontosabban egymásnak meg nem felelése egyébként Adyt már korábban és többféle módon is foglalkoztatta. Így például a *Midász király sarja* c. versében: „Az el nem dalolt csodaszép daloknak, / A sosem csókolt csókos asszonyoknak, / A csak álomban élő büszke tettnek, / A szép holnapnak, meg nem érkezettnek / Vagyok királya, vagyok büszke hőse”. (L. e. verset az AEÖV II. 149–51.; jegyzetét: 526–28.) Hasonló szellemben vagy legalábbis hasonló látszatot keltve fogalmazta meg Ady az *Új versek* c. kötetének ajánló mondatait: „[...] Én el szoktam pusztítani a verseimet fogó életem növekvő lázában, mély viharzásokon és poklok tüzeiben. Ennek a néhány versnek megkegyelmeztem. Engedtem őket életre jönni, s átnyújtom őket Lédá asszonynak”. Az ajánlás szövegének nem a hitelessége a perdöntő. Tehát nem az, hogy Ady műhelyében valóban sor került-e bizonyos versek „elpusztítására”, vagy az egész csupán fikció, gorombábban fogalmazva csupán „költői póz”-e. A lényeg az, hogy Adyban is fölmerült – miként ez nem egy nagy művész esetében meg is történt – már kész műve megsemmisítésének gondolata. Az *Özvegy legények tánca* részben analóg a költői verspusztító indulattal, de mintha egy előző fázist örökítené meg. Azt, amikor a versek, az *özvegy legények* szinte maguktól nem jönnek létre, nem valósulnak meg: csak *reámerednek* ihlető eszméjükre, érzésükre, s *meghalnak kék, csókra-torzult ajkkal*. Csak néhányuknak marad nyoma *egy-két bolond, verses papír-lapon*. E fejtegetésekben véli megjelenni, tetten érni Földessy e költemény „művész-pszichológiai eredetét”. (Földessy Gyula: Az *Özvegy legények tánca*, vagy: Hogy kell Adyt olvasni? AM I. 139–40.)

A vers létrejöttében fontos, meghatározó szerepe lehetett „Ady gyötrelmes álmatlanságá”-nak is. A költő leveleiben és egyéb vallomásaiban is bőséggel emlegeti „rossz alvó” voltát, amelyen különböző „altató-porok” használatával is csak részlegesen képes segíteni. Ennek az álmatlanságnak Földessy szerint nem egyszerűen fizikai vagy idegi okai voltak, hanem konkrétan alkotás-lélektani indítékai. Szunnyadás, fél-álom közben is verseszmék, költői víziók kavargtak benne, ezért is nevezi *özvegy legények*-nek, „vérvető álomfickók”-nak „az egészséges, felfrissítő álmatlanság messzeűző poéta-álmait”. Így érthető, hogy folyamatos álmatlansága során Ady „ezeket az őt üldöző gondolatokat olyanokul kezdi érezni, mintha azok valami akarata ellenére is föllépő, ható erők s tőle különvált lények volnának”. Ezért személyesíti meg őket verseiben hol *özvegy legények*, hol álom-fickók, hol gondolat-manók, hol álom-lyánsereg formájában. Az *Özvegy legények táncá*-ban is úgy van minden „elrendezve”, mintha a címadó lények „a költő tudtán kívül s az ő pillanatnyi alvása idején a maguk kedvére és gyönyörűségére” dözsölnének. A lírai én is csak erre a képzelet huzogásrariad fel, amelynek a hírét *gyors inu kékem*, a felébredés megszemélyesítői viszik el hozzá. Összegezve az elmondottakat és mindezt sok későbbi Ady-versre is kiterjesztve, megállapítható, „hogy a gondolatok, eszmék, versek Ady tudatában mindig különvált individuumokként szerepelnek”. (Földessy: i. m. AM I. 140–41.)

A költemény értelmének kibogozásában, analógiáinak feltárásában önmagát és figyelmét szenvedélyesen mozgósító Földessy Gyula szinte állandó késztettségben volt, hogy minden lehetséges konkordanciát, irodalmi előzményt is feltárjon. Így hívta fel a figyelmet arra, hogy a gondolatok, érzések megszemélyesítései hasonló módon megtalálhatók Bródy

Sándor Faust orvos c. regényében. Az átvétel lehetséges, minthogy a kilencszázas évek elején Bródyt Ady példás mesterként tisztelte, de később Földessy is ráébredt, hogy e motívum már korábban, a *Búgnak a tárnák* c. versben fölbukkant (Földessy Gyula: Egy Ady-motívum eredete. Ady, az ember és a költő. 81–83.; Földessy: Amt 41–42.; AEÖV II. 594–95.)

A lehetséges előzmények és megfelelések egyre nagyobb számú szaporítása azonban aligha eredményezheti az *Özvegy legények tánca* mélyebb és differenciáltabb megértését. Legfeljebb arra alkalmas, hogy Ady képzeletének sajátos működését — belső világának megszemélyesítését — ne elszigetelt esetként fogjuk fel, hanem a világ- és a magyar irodalomban is — bár általában ritkábban — előforduló toposzként. Ezért elegendő csak említeni és a részletes idézgetést mellőzni azokból a példák közül, amelyeket Földessy Gyula az Adyéhoz hasonló költői „gondolat- és versmegszemélyesítés” lehetséges előképeiként felsorakoztat. Így utal a múlt század híres svéd költőjének, Esaias Tegnér Frithiof-mondájának egyik passzusára, amely Győry Vilmos fordításában magyarul is olvasható volt. Majd Goethének egy Eckermann által 1830. márc. 14-én lejegyzett bekezdését említi idézi analógiaként: a német költő is boldogítóbban őrizte magában éveken át egy-egy verse szép álmát, s némi fájdalommal kezelte azt, amit már papírra vetett. Néhány apróbb összetétel mellett hosszabban tér ki Földessy a Goncourt-fivérek Charles Demailly c. regényének (amelynek magyar szövege 1905-ben jelent meg ifj. Korányi Frigyes fordításában) egyik, az alkotási folyamatot földidéző részletére, amelynek víziója igen hasonló az Ady-felfogásához. (Földessy Gyula: Jegyzetek Ady egy motívum-csoportjához. Újabb adalékok egy Ady-motívumhoz. Ady, az ember és a költő. 84–92.)

Már-már határozott lírai hatást, az ő szavaival, „igen erős és mélyen gyökerező heinei reminiscenciát” vél felfedezni Földessy a német költő Zum Lazarus ciklusának harmadik darabja (Wie langsam krieche ich dahin) és az *Özvegy legények tánca* között. Bár némi filológiai óvatossággal megállapítja, hogy e két vers közötti „egyezés” lehet „hozzávetőleges feltevés” is: „lehet véletlen s adódhatott önkénytelenül is az azonos érzés és költői eszme asszociatív logikájából”. De ugyanakkor igyekszik bizonyítékokat is felsorakoztatni arra vonatkozóan, hogy Ady ezt a Heine-verset ismerhette, mert az megjelent Szász Károly kisebb műfordításainak három kötetes német, angol, francia költők verseit tartalmazó szemelvény-gyűjteményében. S nemcsak azt feltételezi, hogy Ady „okvetlenül olvasta ismerte ezt a Heine-verset”, hanem azt is, hogy Adynak „könnyen kedve kerekedhetett a fordított szövegnek az eredeti Heine-verssel való szembesítésére”. Az Ady és Heine verse közötti rokonságok — a szövegmagyarázó fogalmazásában „egyezések” — Földessyt annyira fellelkesítik, hogy bizonyításként közli az eredeti Heine-verset és annak Szász Károly készítette műfordítását. Majd mindezt az Amt-ban megtoldja a saját fordításával, mert a Szász Károlyt „nem egészen hű”-nek véli „az eredetihez”. E Földessy-féle fordítás harmadik, illetve utolsó, ötödik strófáját valóban érdemes idézni a részben hasonló képzetek miatt. Íme a harmadik versszak:

Talán már rég halott vagyok,
Talán csak visszajáró lelkek
A képzelme, mik éjszaka
Az agyamban körmenetelnek.

És a záró ötödik:

Az éji vad szellemcsapat
Borzalmas-édes dárídóját

Az idézett részletek is alátámasztják azt, hogy „Ady és Heine jelenetezésének” néhány hasonló mozzanata észlelhető: „a »vad« szellemek dárídója a két költő lelkében, az éjszakai időpont s a befejezésben Adynál *egy-két bolond, verses papír-lap*”, míg „Heinénél a szellemcsapat dárídójának *olykor-i papírra vetése*”. S bár Földessy mindenképpen feltételezi, hogy diákkorában Ady közelebbről megismerkedett e Heine-verssel, ez a benyomás azonban alásüllyedt Ady tudatában, s ezért „tudatos-szándékos átvételről nem beszélhetünk”. (Földessy Gyula: Újabb adalékok egy Ady-motívumhoz. Ady, az ember és a költő. 92–93.; Földessy: Amt 62–63.) Miről is lehetett szó akkor valójában? Arról egyszerűen, hogy a költői belső világ gomolygásainak, az érlelődő versmotívumok keletkezési folyamatainak lírai megjelenítése vagy emlékező megidézése már korábban is foglalkoztatta a poétákat, írókat, mielőtt Ady e jelenséggel szembesült. Az *Özvegylegények tánca* kissé mitikus-jelképes, enyhén babonás módon ugyanazzal a poétai lelkiállapottal szembesült, ugyanazt a felajzott alkotói készenlétet igyekezett megjeleníteni, amiről már elődei is tudtak és írtak, mint például — többek között — Goethe és Heine. Csak az értelmezés kulcsát kellett Ady különös hangvételű, sajátos logikájú verséhez megadni, ami a lényegyet tekintve Földessy Gyulának sikerült, és a továbbiakban már az irodalmi folyamat szélesebb összefüggéseibe is beilleszthető lett a mű.

A továbbiakban nekilodult kereső kedvében Földessy az Ady-vers különböző motívumaihoz újabb bőséges megfeleléseket, analógiákat talált. Így több helyen is Petőfinél, Aranyánál, Tolsztojnánál, Reviczky-nél, Shakespeare-nél, Zempléni Árpádnál, Heine egyik prózai művében. Ezek részletező felsorolása felesleges, az utalások megtalálhatók a felfedező szerző könyvében. (Földessy: Amt 65–66.)

Mindezek után a vers konkrét szövegében csupán két helyen szükséges közelebbi megvilágítás. Az egyik a *Szent-György-nap éje*: Szent György napja ápr. 24-ére esik, s a régi hagyomány szerint ez a nap volt a mezőgazdasági alkalmazottak, cselédek szerződötetésének dátuma. Földessy tudni véli, hogy bizonyos népi babonák szerint e nap éjjele a boszorkányok gyülekezésének időpontja. A Magyar Néprajzi Lexikon alapján ezt az állítást sem megerősíteni, sem cáfolni nem tudjuk. A másik közvetlenebb felderítést igénylő sor a *Khiméra asszony serege*. Khiméra (mai átirással: Khimaira) mesés szörny. Tüphónnak, a százfejű óriásnak és feleségének, Ekhidának a lánya. Furcsa lény: oroszlán-, vadkecske- és kígyókeverék, amely egyrészt rettentő erős volt, másrészt mind a három fejből, pofájából tüzet okádott. A görög mitológia világába minden bizonnyal keletről került, minthogy a keleti mítoszokban gyakoriak a Khimairához hasonló fantasztikus szörnyek. (Eddigi legrégebbi ismert ábrázolása az Eufrátesz melletti hettita erődítmény romjainak egyik domborműven maradt fenn.) Áttételesen — fantasztikus lényéből eredően — Khimairát gyakran minősítették, értelmezték a csalóka ábrándképek, elképzelések, az irrealitások megtestesítőjének. Ady is ilyen átvitt, képletes értelemben használja a szót: a maga képzeletének szokatlan alakzatait, vers-vízióit nevezi így.

Irodalom

Földessy Gyula: Ady-tanulmányok. Bp., 1921. 21–27., 131–32.; Benedek II. 56.; Földessy Gyula: Az Özvegylegények tánca, vagy: Hogy kell Adyt olvasni? AM I. 125–44., illetve: F. Gy.: Újabb Ady-tanulmányok. Berlin, 1927. 41–68.; Nyíró Gyula: Három Ady-költemény pszichiatrai megvilágításban. Magyar Psychológiai Szemle 1929. 1–2. sz. 68–

82. [A Nincsen himnusza, Az Istennek viselőse, Özvegylegények tánca.]; Földessy Gyula: Ady, az ember és a költő. Bp., 1943. 81–93.; Bölöni 92–93.; Schöpflin 115–16.; Szabó R. 53.; Földessy: Amt 62–66.; Vatai 192–93.; Vezér 208–10.; Király I. 290., 342., 361., 410.; Balogh 38–47.; Hegedűs Loránt 20–22.

425. A Holnap elébe

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. október 14. XI. évf. 283. sz. 2. — Tárca — (Miláno, október hó) — Ady Endre — („Éji útak” főcímmel elsőnek közli a *Jó Csönd-herceg előtt* c. vers előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 197.; VA₂ (1910) 109.; VA₃ (1910) 109.; VA₄ (1918) 109.; VA₅ (1919) 149. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 87.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét néhány módosítással vette fel Ady a VA-ba. A VA egyes kiadásai között egy-két központosításbeli eltérés akad. A költeményt többnyire a szaggatott, a viszonylag rövid mondatos versbeszéd jellemzi, amit az írásjelek (pontok, vesszők) gyakori használata is kifejez. Ennek szellemében hagyjuk meg például — bár Ady általában az és meg az s előtt nem tette ki a vesszőt — a vers 6. sorában az *egyedül* után, illetve az *és* előtt a vesszőt, mert ennek a tagolón központosító törekvésnek a része. A főszöveg véglegesítéséhez — egyetlen módosító javítással — a VA₃ publikációja kínálja a megfelelő alapot.

A VA₁ nyomdai levonatán (PIM A. 126/1.) két szedési hibát javított a költő. A 7. sorban az *elébe* után a hiányzó írásjelet ponttal pótolta. A 14. sorban a *Nem* és *előttem* szavak között a pontosvesszőt pontra cserélte, s a második szó kis kezdőbetűjét nagyra változtatta. A VA₃ korrektúrapéldányában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 13. sorban a kvadráttal szedett ■ *ítétek* szóalakban a hiányzó *S*-et pótolták.

Javításunk:

4. A sorvégi *bozótnak* után a pontot — a BN, a VA₁ és a VA₂ közlésével egyezően, s mert felsorolásról van szó — vesszőre változtattuk.

Szövegtérképek:

Főcím: <i>Éji útak</i>	BN			
Cím fölött: <i>I.</i>	BN			
4. bozótnak.			VA ₄	VA ₅
6. egyedül és			VA ₄	VA ₅
10. Osök, [sh]			VA ₄	
14. Holnap,		VA ₁	VA ₂	
15. engem. Rohanok	BN			

Keletkezéstörténet

Az 1906-os esztendő tavaszi-nyári időszakához képest szeptemberben mintha megcsap-

pant volna Ady versteremtő kedve, költői termékenysége. Az év márciusától kezdve havonta legkevesebb 4–5, de többnyire 8–9 verset adott közre a BN-ban a poéta. Ez a verspublikációs bőség szeptemberben meglepő arányban lecsökken: mindössze két verse jelent meg a BN 1906. szept. 9-i számában, az *Álom az álom helyett* és *A rég-halottak pusztáján*. A látszat ellenére azonban nem Ady költői vénája apadt el, hanem a Lédával közös földközi-tengeri útjuk idejére Ady költői „műhelyében” föltehetően – akarva-akaratlanul – „szabadságolta” magát. A Szerda c. folyóirat indulására küldött – az I. évfolyam okt. 3-án megjelent 1. számába – *Özvegy legények tánca* c. költeményt valószínűen még Párizsban írta meg, és onnan postázta a szerkesztőségnek.

Az említett verspublikációs „szünet” inkább csak technikai jellegű, életrajzi-utazási körülményekből adódó, de mellékesen alkalmas volt arra, hogy a költő szembesítse magát szellemi vállalkozásainak irányultságával is, hogy megírja *A Holnap élébe* c. egyértelmű valóságát, amely azután a VA összeállításakor nem véletlenül lett a befejező ciklus címadója. Az 1905–1906-os esztendő folyamán Ady verseinek keletkezési meghatározói egyre kevésbé kapcsolhatók konkrét életrajzi tényekhez s még kevésbé valóságos vagy felderíthető élményekhez. Ami nem jelenti azt, hogy bizonyos életrajzi fordulatok vagy felkavaró élmények közvetve ne motiválnák egy-egy vers megszületését, ne segítenék annak az érzelmi állapotnak a létrejöttét, amelyben egyik vagy másik lírai alkotás végső formát kap, még akkor is, ha a műben megfogalmazódó gondolatok és érzések előzményei Ady korábbi írásaiiban – verseiben, novelláiban, cikkeiben, némelykor leveleiben – már hónapokkal vagy évekkel előbb megtalálhatók, felfedezhetők. Ezek az érzés- és gondolat-csírák érvényes, esztétikailag is nyomatékos megszólalássá azonban akkor változnak, amikor gomolygó állapotukból Ady egy-egy versben képes őket markáns, összegező erővel kifejezni.

Nem állítjuk és megfelelő bizonyítékok hiányában nem is állíthatjuk, hogy a több hetes földközi-tengeri barangolásnak és e vers létrejöttének bármi közvetlen kapcsolata van egymáshoz. Legfeljebb annyi közvetett érlelődési előzménnyről lehet beszélni, hogy a rendszeres verspenzumok teljesítésében beállt szünet Adyt több merengésre, tündőzésre készítette, s így élesebb, kifejezőbb megfogalmazásra ösztönözte. *A Holnap élébe* soraiiban minden eddigéig radikálisabban fordult szembe a *Tegnap* megtestesítőivel. A vele együtt publikált *Jó Csönd-herceg előtt* strófái pedig azt érzékeltetik, hogy a költői megszólalásban bekövetkezett, a szokásosnál nagyobb kihagyás bizonyos szorongást is kiváltott a költőben. Nem véletlen, hogy ez utóbbi vers néhány évvel későbbi személyes értelmezésében ilyen utalás is található: „[...] jaj volna nekem, ha egyszer, míg élek, elhallgatnék, s engedném, hogy a Halálnál borzasztóbb csönd rám feküdjön”. (*Poéta és publikum*. HSz 1910. január-február; AEÖPM X. 24.)

Akár volt ilyen, a jelzett módon érvényesülő közvetett hatása a versek létrejöttében, akár nem az említett életrajzi intermezzónak, röviden ennek az utazásnak a részleteiről is szólunk illendő. A megmaradt levelek, lapok és a BN-nak hely- és időpont megjelöléssel küldött útítudósítások révén megközelítő pontossággal rekonstruálható Ady és Léda körútjának időtartama, és megnevezhetők útjuk fontosabb állomásai. Az utazáshoz a maga és Brüll Adél számára úgy szerzett szabadjegyet Ady, hogy részben a Paris–Lyon–Méditerranée vasúttársaságnak, részben pedig az Adria Magyar Tengerhajózási Társaságnak ígéretet tett, hogy cikkeiben az utat, illetve a hajózás idején az ellátást is ingyen biztosító társaságokat reklámozni fogja. (Böloni 116.; AEI I. 399–402.; a levélgyűjtemény jegyzeteiben közölt két, a költőhöz írt Kabos Ede-levélből derül ki, hogy a BN szerkesztője segített Adynak az Adriánál a szabadjegy megszerzésében.) Feltehetően 1906. szept. 10-én vagy 11-én indultak el Párizsból Marseille-be, ahonnan két vagy három nap múlva

keltek tengerre az Adria-társaság Zrínyi gőzösén. A következő utat járók be a hajóval — a nagyobb kikötőkben egy-két nap pihenővel —: Génua — Nápoly — Messina — Málta — Catania — Fiume. Fiumébe feltehetően szept. 22-én vagy 23-án érkeztek meg. (Az utazásra vonatkozó részletesebb adatok megtalálhatók: AEI I. 221–23.; AEÖPM VIII. 85–90.) Két nappal később azonban már Velencében szállnak meg a Hotel Hungáriában: erről tudósítja levélben az öccsét, illetve Bíró Lajost. (AEI I. 224.) Körülbelül két hetet töltenek Adyék Velencében, s onnan útjukat Milánóban megszakítva indulnak el Monte-Carlóba. Milánóból okt. 10-i dátummal küld cikket a lapjának, s valószínűen e cikkel együtt postázza két új versét is. (*Úti levelek*. Magyarország és az antimilitarizmus. BN 1906. okt. 13.; AEÖPM VIII. 99–101.)

A Holnap jelképes, távlatos motívuma — ha nem is ennyire sűrített, megemelt értelemben — Ady költészetében és némiképpen konkrétabb formában publicisztikájában is fölmerül már korábban is. A tegnaptól való szellemi elhatárolódás szükségességének igénye, az ilyen irányba mozduló belső ösztönzés kissé még kusza formában a költő publicisztikájában a vers publikálását hat évvel megelőzően már fölbukkan: „Ahogy nyargalunk, rohanunk el mind messzebb a múltból, az emlékezni tudást egészen elfeledjük. Nem értjük, nem akarjuk érteni az élet régebbi erőit, mik valaha embermilliókat mozgattak. Isteni álmokat kicacagunk, szent tüzeket csodálkozunk, felséges emlékezéseken megütődünk. A holnapra sem licitálunk, de a tegnaphoz éppen nincs közünk. Nem vagyunk elég egészségesek az összefoglaló gondolatokra. Tudatosan hazudnak a poéták, hogy mítosz lesz a múltból. Nem lesz mítosz. Minekünk a mesék nem kellene. Mi analizálunk, tépelődünk, viaskodunk.” (*Hétről hétre*. Sz 1900. okt. 7.; AEÖPM I2. 356.) Mintha már ekkor sejtené a korszak jelentőségű perspektíva-váltás időszerűségét.

A maga választásaiban ezt a jövőre, holnapra orientáló változatot érzi a magáénak: „Akinek adatott a hit igazsága s az igazság hite: a jövő katonája. Én kicsinységem a jövőért harcolt mindig”. (*Refleksziók egy följelentéshez*. NN 1901. júl. 21.; AEÖPM II. 122.) A *Holnap* élébe látomásos-vizionáló záróképek (*Megyek a bús, nagyszerű Sötétnek.*) is megtalálható egy korábbi részletesebben kifejtett előzménye Ady publicisztikájában. Egy meditatív része ez az előzmény, amelyet Adyból Vázsonyi Vilmos országgyűlési képviselő Debrecenben 1902-ben a párbajkérdésről tartott előadásának sajtó- és parlamenti visszhangja váltott ki. Előadásában Vázsonyi többek között a történelemoktatás erőszakra, vérszomjra ösztönző szellemiségét is támadta, amely nem a nagy szellemek, tudósok teljesítményét emeli ki, hanem például Kinizsi Pál virtusos tetteit. Egyes újságírók, képviselők és az ún. Egyetemi Nemzeti Párt tagjai mindezt a nemzeti önértet meggyalázásának minősítették. (L. erről bővebben: *Vázsonyi afférja*. NN 1902. jan. 23.; *Vázsonyi afférja*. NN 1902. jan. 24.; *Menjünk vissza Ázsiába*. NN 1902. jan. 31.; AEÖPM II. 358–59., 361–62., 373–74.) A méltatlan támadások sorozata különös víziót váltott ki Adyból: „Norvég, hideg, kegyetlen fró ember rajza. Téli hóviharban vidám csapat vág neki a jeges, fehér Fjordnak. Elébük kerül a kód, a sötétség [...] Nincs a part sehol [...] A Fjord jege magához fagyasztott egy sereg életet, mely a part felé tört, a partot kereste.”

A képet maga Ady oldja fel, és konkretizálja: „En úgy látom, hogy Vázsonyi Vilmos és hívo társai ilyen sötét, kódos Fjord-tragédia előtt állnak. A partnak, az átkelő vágnak tragikus alakjai ők. Fanatikus hittel, életkedvvel, nekivágtak a fagyos, a sötét, a kódos, a fürgeteges Fjordnak, melynek neve: magyar közélet, s elvesznek a ködben, a fagyban, a sötétben [...] Ám ebben a szerencsétlen kis országban nem lehetnek egyebek, mint fjord-hősök.” (*A hétről*. NN 1902. febr. 2.; AEÖPM II. 377.)

Több mint két év múlva megjelenik a Holnap-motívum versben is: „A szép holnapnak,

meg nem érkezettnek / Vagyok királya, vagyok büszke hőse, / Aki útálja a mát, ezt a holtat, / Kinek az álma a szent, titkos Holnap" (*Midász király sarja*. Jöv 1904. aug. 7.; AEÖV II. 151.) Az 1905-ös év tavaszán a lírai én a Holnaphoz kapcsolódás igényét szinte állandó állapotnak tekinti, s önmagát a *Holnap hőseként* identifikálja: „Ne félj hajóm, rajtad a Holnap hőse”. (*Új vizeken járok*. BN 1905. márc. 25.; AEÖV II. 168–69.) Bonyolultabb és differenciáltabb azonban ez a Holnaphoz igazodás: állandó küzdelem a Holnap előre mozduló és a Tegnap visszahúzó erői, motívumai között. Éppen ezt a megállíthatatlan folyamatot próbálja rögzíteni, kifejezni *A Holnap elébe* strófaiban a költő.

Irodalom

Barta 294–95.; Földessy: Amt 82.; Vezér 208.; Király I. 330., 333., 337., 499., II. 536.

426. Jó Csönd-herceg előtt

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. október 14. XI. évf. 283. sz. 2. – Tárca – (Miláno, október hó) – Ady Endre – („Éji utak” főcímmel *Jó Csönd-herceg* címen közli *A Holnap elébe* c. vers után.) – Kötetben: VA₁ (1908) (Az ős Kaján ciklus) 71.; AH (1908) 40.; VA₂ (1910) 44.; VA₃ (1910) 44.; Gyűjt [1910] 30.; VA₄ (1918) 44.; VA₅ (1919) 56. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV I [1930] 58.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A BN szövegét egy-két módosítással vette fel a VA-ba a költő. A VA egyes kiadásai, illetve az AH és a Gyűjt szövegközlései között csak apró eltéréseket találhatunk. A VA₂ szövegközlése nem igényel sajtó alá rendezői javítást.

A VA₁ levonatan (PIM A. 126/1.) egy módosítást hajtott végre a költő: a 2. sor végén a *fütyörések* után pontot tett.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Éji utak</i>	BN					
Cím fölött: <i>II.</i>	BN					
Cím: <i>Jó Csönd-herceg</i>	BN					
2. fütyörések	BN					
3. tíz-öles	BN	VA ₁				
tíz-öles			AH			
tíz-öles,				VA ₃	VA ₄	VA ₅
6. Óh,	BN					
7. fölbámulnék,					Gyűjt	

Keletkezéstörténet

E vers egyike annak a három költeménynek, amelyekről Ady – aki általában nem szeretett a verseiről beszélni, még kevésbé nyilatkozni – értelmező „magyarázatot” adott. Miután *A fekete zongora* c. versről szólva a maga mitizáló szándékát kiemeli, elmondja, hogy a Sorsot „egy hangulatban titokzatos, fekete zongorának éreztem és hallottam”, rá-

tér a *Jó Csönd-herceg* előtt víziójának szellemi tájolására is. Ennek jegyében állapítja meg: „A *Jó Csönd-herceg* se rossz herceg, a legnagyobb hatalom, s én nemcsak arra gondoltam, amikor az ember éjjel, egyedül riasztgatja el magától a rettenetes, félelmetes csendet, de arra is, hogy jaj volna nekem, ha egyszer, míg élek, elhallgatnék, s engedném, hogy a Halálnál borzasztóbb csönd rám feküdjön”. (*Poéta és publikum*. HSz 1910. január-február; AEÖPM X. 24.) Mindebből, a bonyolultan összefűzött értelmező mondatból kiderül, hogy Ady nem egyszeri, pillanatnyi érzés-rezdülést kívánt e versben kifejezni, hanem valami benne folyamatosan élő és összetetten jelentkező érzelmi állapotot próbált érzékletesen rögzíteni.

A költő vers-kommentálása jellemzően pontos és találó, bár motiváló eredetéről nem ejt szót. Némi alapunk van azonban arra, hogy a nyár végén és az ősz elején keletkezett versek mesés-babonás vizionáló jellegét tapasztalva, e költeményről is feltételezzük, hogy a költői képzelet forrásvidékét Ady kísérteties-babonás gyermekkorának emlékeiben kell keresni. E feltételezéssel – amelynek áttételes és részleges alátámasztására még visszatérünk – érdekes módon összecseng Horváth János időben igen korai véleménye e versről és a hozzá hasonló lírai alkotásokról. Szerinte a „gyermekmesék szokásos megszemélyesítései keverednek e rafinált költészetbe”. A *Jó Csönd-herceg* alakját „meseszerű megszemélyesítés”-nek nevezi. Sőt azt állítja, hogy Ady lírai eljárása „egy még primitívebb lélekállapot műveletei közé tartozik”, nevezetesen: „az ősember, a barlanglakó babonás félelme vacog Ady némely költeményén”. Összegezve jelenti ki: „Adyról elmondhatnók, hogy babona-teremtő tehetség”. (Horváth 29–31.)

Maga a költő, s akad kortársa is, aki jellemző tulajdonságai között említi a félenkség, a félelem, a szorongás állandó élményét. A zilahi gimnáziumban az ötödik osztálytól volt osztálytársa, Molnár Imre emlékezésében külön kiemeli, „hogy a Bandi alaptermészetében volt bizonyos *félenkség*”. Az emlékező mindezt a diák-Ady tornaórai ügyetlenkedéseivel és egy kamaszkori udvarló versének összefüggésében említi. Molnár szerint Ady megkérte őt, hogy az egyik zilahi lányhoz, Zeitler Blankához juttassa el a szerelmes versét, minthogy osztálytársa a lány öccsének néhány magánórát adott. Persze Molnár Imre nem merte megtenni ezt, de Adyt azzal ijesztgette, hogy a vers Blanka apjának kezébe került, aki megfogadta, hogy a vers szerzőjét a botjával ott csapja agyon, ahol találja. Ady ettől kezdve bujkált az apa elől, míg a fiatal poétát furcsa helyzete miatt megsajnálva Molnár fel nem világosította, hogy kitalálás az egész. (EmlAE I. 504–06., 514–15.)

Gyökeresen más Ady felfogása a félelem, a szorongás szerepéről a maga életének és költészetének alakulásában. Mindez számára nem a félenkség anekdotikus szintje, amelyről szűkebb környezetének néhány emlékezője példákat képes említeni. Már csak azért sem, mert ők a poétát csak kívülről, viselkedésének néhány esetleges mozzanata szerint ítélik meg. Ady viszont a szorongást, a félelmet szinte gyermekkorában babonás-kísérteties élményeivel hozta magával, amely azután felnőtt korában meghatározó életérzéseinek egyik sajátosságává vált. Mennyire jellemző, hogy a *Jó Csönd-herceg előtt* megjelenését követő fél esztendőn belül a költő saját szorongásos gyermekkori önmagát is megidézi: „Az a kis fiú jár el hozzám / Mostanában nevetve, holtan, / Aki voltam. [...] S én gyermekként ébredék sírva / Százszor is egy babonás éjen, / Úgy, mint régen.” (*Egy ismerős kis fiú*. BN 1907. márc. 10.; a verset és jegyzetét l. e kötetben.) Hajdani élményeinek rezdülései így válnak a poétában életérzésbeli folytonossággá és költői műhelyének egyik meghatározó ösztönzőjévé.

Az 1906 őszén írt kísérteties-szorongásos versek vonulata a következő évek során egyre állandóbb ihletkörévé vált Ady poézisének. Mert halállal, Istennel, sorssal, emberi és nem-

zeti küldetéssel s e küldetés bonyodalmaival, a szerelem beteljesüléseivel és szakadékaival viaskodva mind többször kényszerült a poéta arra, hogy a létezés félelmes szorításaival farkasszemet nézzon. Ezért érezte szükségét annak — mintegy néhány esztendő szellemi tapasztalatait összegezve —, hogy a félelem, a fenyegetettség, a kiszolgáltatottság ars poeticáját megfogalmazza. A *Jó Csönd-herceg előtt* soraiban megpendített életérzés három esztendő múlva már átfogó vallomás formájában jelent meg Ady költői gondolkozásában. Az egyik első lírai felvillanás alkotói pozíciója így tölti be Ady egész költészetfelfogásának lételméleti alapjait. „Félek, tehát vagyok — vallja a poéta —, félek, mert jaj, élet adott nekem, s olyan nagyon tudok félni, hogy félek e félelem bevallásától is. Akik engem töprengés, kinlódás, belső viták nélkül elfogadnak vagy pláne azok, akik szeretnek, rámfogták a bátorságot. Mintha lehetne bátor valaki, aki él [...] Nem a boldogság a legnagyobb és legkoldusabb emberi hazugság, a legfájóbb kitalálás. A bátorság ez, az én bátorságom is, minden elevennek a bátorsága, amely nincs, mert ez a bátorság nem lehetséges [...] És nem bátorság az, amely engem útra, minden utamra indított, hanem mert félek és mert sok okom van félni. Mindig féltem, és csak erre vagyok egy csöppet büszke, hogy mindig féltem, tehát az előkelőbb emberfajtával lehetek atyafiságban. Féltem a közeli temetőtől gyermekkorom falujában, s a házhíjának ajtaján mindig láttam a sötétben fehér, halott árnyékokonaimat besuhanni. Négy évvel volt fiatalabb az öcsém, s ő kacagta le előttem először a félelmet, talán azóta senki úgy. Azóta ő is megtanult félni [...]”. (*Félelem és írás*. Ny 1909. nov. 1.; AEÖPM IX. 361., a jegyzetét l. uo. 610–15; *a házhíjának ajtaján*: a híjának a padlás jelentésű hiu tájszó változata, amely Erdélyben és környékén gyakori.)

A „jó Csönd-herceg” jelképe, víziója — miként erre már az *Álom álom helyett* c. vers jegyzetében utaltunk — valószínűleg gyermekkori képzelgésekre, érmindszenti eredetű babonás hiedelmekre vezethető vissza. Legalábbis a vers víziós logikájához igen hasonlós falusi rémtörténetet idéz fel Ady néhány év múlva írott novellájában, *A Torony-ember gyilkossága* címűben. A gyermeki hiszékenység könnyen valósnak fogadja el a babonás sottóságok rémképeit. Ez a „Torony-ember” „két méterrel magasabb a toronymúl”, s a templomhoz érve „megfogja a szélvitorlát, forgatja, fricskázza, játszik vele”. Gyakran furcsán viselkedik azonban. „Tavasszal, amikor szeret éjszakáknént elmaradozni nemcsak a legény, de más férfiember is, leggyakrabban jelen meg a Torony-ember. Megtörténik az is, hogy a Torony-ember nem áll meg játszani a szélvitorlával, hanem sarkukban van az elkésetteknek. Különösen holdvilágos estéken és éjszakákon, amikor nagyon, halálisan kell szaladnia annak, aki nem akarja, hogy fejére taposson a Torony-ember.” Majd híre jött egy szomszéd falubeli úr halálának, aki a midszenti Górayék rokona volt, s aki gyakorta járt a faluba udvarolni a kocsmáros fiatalon özvegyen maradt szépséges lányának, Ágnesnek. „Megölték a Górayék rokonát, Ábris urat — ordították szerte az utcákon, s mi is meghallottuk. — Nem ölték meg” —, világosította fel pajtásait Lajkó, Ágnes öccse, akit leginkább beavatottnak vélhettek a többiek —, „nem ölték meg, a Torony-ember rálépett.” Mindehhez tényyszerűen hozzáfűzi a szemtanú elbeszélő: „Valóban, a halott úrnak a feje eltipródott, mintha rálépett volna valaki, mintha egy csoda-ember járt volna itt, és gyilkolt.” Némi idő után elcsendesült az események kiváltotta izgalom. „Az egész falunk azonban megszeldült azóta, s a Torony-embernek félelmes, nagy híre van. — Reád lép a Torony-ember — mondják az asszonyok rossz hajlamú férjeiknek s mátkáiknak a mátkák.” (*A Torony-ember gyilkossága*. VÚ 1911. okt. 1., AEön 1179–82.; jegyzete: uo. 1371.; a jegyzetkészítő Bustya Endre utal arra, hogy e novellát is, az 1908-as *A Tilala-tó titka* c. elbeszéléssel együtt, a „misztikus falusi babona-világ népesíti be, borzongató árnyaival s furcsa vízióival”; e novella és a vers rokonítható motívumát nem említi.) Mindenképpen

valószínűnek minősíthető, hogy a babonás falusi hiedelmek világából hívta elő, teremtette újjá Ady képzelete a „jó Csönd-herceg” és a „Torony-ember” bizonyos tulajdonságaiban rokon, fiktív alakját.

Földessy Gyula úgy véli, hogy a vers létrejöttében fontos szerepe volt Ady kettős, ambivalens magatartásának a csönd állapotával szemben. Hogy egyfelől igényelte, vágyta a csöndet, másfelől viszont nyomasztotta, sőt — ha tehette — menekült, futott előle. Példaként említi több mint három évvel korábban írt nyílt levelét az apjához, amelyben ezt a kettősséget már igen korán megfogalmazta. Arról beszél a poéta, hogy milyen frissítő, megújító erőt ad neki az otthoni, az érmindszenti tartózkodás: „Barátkozom az öreg akácfával, kinézek a rétre, beleszalom a mélységes csöndességet a szívembe, beleolvadok a csöndes gondolatlan vegetálásba, szagolom az isteni, a csíráztató, a nagy erejű földet [...]”. De rögtön arról is szól, hogy ez a földoldódás rövid ideig tart. Mint mondja: „Egy napig... Te tudod, édesapám, hogy csak egy napig... Aztán rés törik a nagy kerten... Besüt a nap, bezúg a láрма, bezsibong a lelkembe az élet, s én rohanok tőletek el, vissza... Úgy érzem, agyonnyom a csönd, darabokra bomlik a testem, elrohad a tüdőm, ha nem szaladok a zajba, ha nem csapok össze valakivel, ha harsogva nem kiabálok én is bele a nagyvilági lármába...” (*Levél az apámhoz*. NN 1903. márc. 1.; AEÖPM IV. 44–46.; a vers e lehetséges prózai motívum-előzményére a figyelem-felhívást l.: Földessy: Amt 66.) A visszahúzódság és a nyugtalan beleszólás vibráló ellentéte valóban ott rejtőzik a költemény feszültségeiben.

A vers létrejöttének külső koronatanúját, a költővel utazó Brüll Adélt Révész Béla igyekezett kifagatni. A vallomás a vers lényegéről semmit sem mond, de a külső körülmények meglevenítését illetően feltételezhető adalék. Minderről Révész így számol be: „Léda, aki végiglapozta velem az első Ady-könyvek verseit, elmondta, emlékszik rá, hogy Ady Endre ezt a kis verset egyik este valamelyik milánói kávéház teraszán írta, erre felé egészen különösen elnémult a tájék, a napi barangolástól maguk is fáradtan és szótlannul ültek egymás mellett, majd Ady elővette az apró ceruzáját, maga elé helyezte a papírost, ráhajolt, és mire felemelte a fejét, elkészült az írás. — Zsivajos Milánónak véletlen csöndjében született meg az írás, a Csöndről. — Óh másfajta csönd döbönt reánk a vers fölvarázolt nesztelenségéből...” (Révész: AÉL 172.) A Léda emlékezésére alapozott szövegnek Révész igyekezett közvetlenebb élményszerű látszatot adni. Mintha a „zsivajos” város valamelyik csöndes pontja, kávéháza lett volna bölcsője a versnek: a pillanatnyi kontraszt, a megfáradás váltotta volna ki Adyból ezt a víziót.

Hasonló törekvés figyelhető meg azoknak a felfogásában, akik a vers hangulatában az egy-két héttel korábbi velencei tartózkodás benyomásait, tömördületeit vélik felfedezni (Király I. 314–15.). Sőt: Király István szerint a *Jó Csönd-herceg előtt* „az egyetlen vers, melyet közvetlenül Velence sugallt” (Király 315.) Szerinte a költő felfokozott várakozással érkezett ide, a művészet annyiak által megszépített városába. S ezt Ady is megvallotta: „Hitem szerint, aki Velencében élt, annak egy kicsit művészé kell válnia, ha nagyon barbár volt is.” Első benyomásai és a városban magába szívott hangulatok valóban némiképpen összefüggésbe hozhatók a költemény bizonyos motívumaival: „E napokban korán bukott le a Hold. De fölséges képeket festett. Egészen Gauguin-szerűeket. És a csönd. Milyen csönd van most itt. Az a csönd, amely önmagához vezet el az embert. Az embert, aki, szegény, olyan messze bolyong mostanában önmagától. Ez fájdalmas is, de szép. És Velence ilyen őszi napokon csupa fájdalom és szépség”. (*Az őszi Velence*. BN 1906. szept. 30.; AEÖPM VIII. 91.) Később differenciáltabbá változott Ady kapcsolata a várossal, annak művészies légkörével. De ehhez egy furcsa esemény is kellett: hír arról, hogy Velencében öngyilkos lett egy budapesti magyar. Mindez sajátos meditációra készteti Adyt: „Velence

nem az élet kikötője s nem a halálé. Valami nagy és még kifejtetlen emberié: a tartós féltet. Amiben élet és halál benne van ugyan, de összefolyva. Álom, emlékezés, lemondás, várakozás. Csak láz nincs, csak cselekvés nincs, csak bátorság nincs. Velencében nem szabad, nem illik, halálosan bátornak lenni.” (*A lagunákon*. I. Egy öngyilkos. BN 1906. okt. 7. AEÖPM VIII. 96; a cikk jegyzetében a sajtó alá rendező Vezér Erzsébet egyértelműen közli, hogy az öngyilkos budapesti magyar esetéről a magyar lapokban semmiféle nyom nem található: l. uo. 435.)

A *Jó Csönd-herceg előtt* rövid és látszatra könnyű, egyszerű szövege azonban sokkal bonyolultabb, összetettebb annál, minthogy Ady bármelyik ismert élmény-vonulatából levezethető lenne. Akár a milánói, akár a közvetlenül kifejezett velencei benyomások csak a ráhangolódást jelzik egy olyanfajta életérzés megszólaltatásában, amelynek eredete a költő falusi, gyermekkori babonás világába vezethető vissza. Persze mindazok az elemek, amelyek a vers létrejöttében szerepet játszottak — a falusi babonás emlékektől a korábbi vagy későbbi csönd- és hold-élményeken át —, csupán alkotórészei annak a szorongó életérzésnek, amely 1906 őszétől Ady költői életművének egyik jellemző motívumává vált. Erről beszél leegyszerűsítve, szinte köznapi formába módosítva a lényegét Ignotus Révész Béla Ady tragédiája c. könyvét méltatva: szerinte a versben „a tipikus neurózis” jelenik meg: „az az érzés, hogy van mögöttem valaki, aki leüt”. (Ignotus: Ady tragédiája. Írta Révész Béla. Ny 1926. I. 951–55.) Rónay György viszont e költemény korát megelőző életérzésbeli modernségére, bölcséleti újdonságára tesz célzást: „A *Jó Csönd-herceg előtt* nem pusztá (és szokványos) szimbolista vers, hangulat és borzongás. Talán egyéb sem »szimbolista« benne, mint a *Csőnd-herceg*; a többi: olyasfajta egzisztenciális (sőt bizonyos értelemben egzisztencialista) létszorongás és határhelyzet-élmény kifejezése, aminővel majd [...] Kafkánál fogunk találkozni.” (Rónay György: Ady körül. Új Írás 1967. 4. sz. 26–28.)

Új távlatot nyit a költemény létrejöttének és értelmezésének összefüggéseiben Rába György elmélyült, eddig figyelembe nem vett tényeket és forrásokat is érvényesítő tanulmánya, amely címében az általánosító jellegét — Szimbólum és világnézet —, alcímében pedig — Ady Endre: Jó Csönd-herceg előtt — a konkrét mű felfejtésére törekvő igényességét nyomatékosítja. Teljesen új irányba fordítja Rába a vers jellegének megközelítési lehetőségét azzal, hogy fölteszi a kérdést: vajon nem lehetne-e megtalálni e jegyzet elején már idézett Ady önkomentárja mellé e költemény „esetleges mintáját vagy forrását”, amelynek segítségével „a különböző rétegekből meglehetősen szabotossággal kirajzolódniék költőjének arca”?

Rába György megtalálta és meg is nevezi ezt a forrást: Pierre Louÿs Au Prince taciturne (Csönd-herceghez) c. szonettjéről van szó, amelyet a francia szimbolista költő Aslarté c. 1891-es kötetében adott közre. Ady persze nem ebben az eredeti kötetben, hanem Van Bever és Paul Léautaud összeállításában 1900-ban megjelent Poètes d'aujourd'hui c. antológiában találkozott az említett költő szonettjével. Rába joggal hivatkozik az e tekintetben „hiteles” forrásra, Bölöni könyvére, amelyben nyomatékkal esik szó erről a gyűjteményről. Bölöniék gyakran forgatták ezt az antológiát, s Ady is „ebből válogatta ki azokat a költőket”, akiket „közelebbről akart ismerni”. Így említi az életrajzíró Verlaine, Maeterlinck után rögtön Pierre Louÿs nevét. (Bölöni 103.)

Ady tehát a maga módján ismerte ezt a verset, amely ilyen módon forrása, ösztönzője lehetett a saját költeményének. A kellő összehasonlítás és a megfelelő különbségek fölismerése érdekében Rába „gyalog prózában” ülteti át magyarra a francia szonettet. Íme a prózai fordítás: „Ha a kőris- és vackorerdőbe lépek, a hold a tiszta, a világos tóhoz vonz, hogy mintegy jövődő káprázatul megpillanthassam a vízpart tükrében megjelenő álom-

képedet (chimère!). Mielőtt a vízhez érnek, fehér árnya kirajzolja a kemény földbe szik-
kadt lábnyomodat, mely elmondja nekem, a hajnal vagy azúr miféle hőse buggyantotta ki a
szűz nászi vérét. Nem térek a vadonba hideg ölekért, melyeket átjárt hosszú tőröd, és ke-
resztként ragyog; az esti mocsarak hosszú gázlóját követem, s meghódítok egy éji szigeten,
fekete trónján virágzó istennőt”. Pierre Louÿs, Rába szerint, „a lelki élet egyik nyomásodé,
élményét vetíti egy holdas, éjszakai látománra, illetve személyesíti meg rossz szándékú,
természetfölötti figurában, az ő »Csönd-hercegeben«, akinek célképzetét, jellemét nem
körvonalazza”.

Mindez egyértelművé teszi nemcsak az értekező, hanem mindnyájunk előtt, hogy „az
Au Prince taciturne kétségtelen forrása” Ady költeményének, viszont a két vers összeveté-
séből „élesen kivehető a magyar költő eltérő eszmei fölfogása és önálló költői világképe”.
A forrás megtalálása, fölmutatása Rába György számára nem öncélú részeredmény, ha-
nem elvi-módszertani megalapozás is, ami általában az Ady-kutatások egészére vonatkozó
következtetésekkel jár. „Az irodalomban nincs önnemzés – állapítja meg Rába György.
– A semmiből előtöppanó lángeleme hiedelme tudománytalan gondolat. A művész vagy
ismeri elődeit és kortársait, s folytatva-hadakozva, a romantika óta olykor a múltba vissza-
nyúlva, olykor merészen újítva alakítja ki egyéniségét – vagy a levegőben érezhető, idő-
szerű eszméket és jelenségeket is öntörvényűen áthasonlíthatja, de az irodalmi folyamattal
valamilyen kapcsolatban áll.” Ady esetében a különböző „hatásformák kiszűrése is csak ar-
ra jó, hogy eredetiségének valódi összetevőit megismerjük. Az ő költői rangját csak növeli,
ha előzményeihez mérjük”.

Ez a helyzet a *Jó Csönd-herceg* előtt esetében is. Rába úgy ítéli, hogy Ady verse „for-
rásának legszembeötlőbb bizonyítéka, a különös cím szinte teljes azonossága nyom a leg-
kevesebbet a latban”. Szerinte „a hatás perdöntő bizonyítéka”, az üldöztetés nyomasztó
érzetének jelenetszerű kivetítése s egy-két önállóan továbbfejlesztett, de vitathatatlan mo-
tívumrokonság” (mint például a lábnyom képze, illetve az eltipró talp víziója). E hatás
vitathatatlan érvényesülése ellenére „Ady versének határozott eszmei háttere van, amely
erősen eltér Pierre Louÿs lelki mozzanatot fantasztikus hangulatra fordító fölfogásától”.

A két vers – francia forrás és Ady eredeti költeménye – lényeges különbségét Rába
György az eltérő szemléleti, eszmetörténeti motivációban véli fölfedezni. Mindez nemcsak
abból eredeztethető, hogy Adyban 1906 őszére, verse milánói megírása idejére elhalványo-
dott korábbi francia olvasmányélménye, hanem abból is, hogy az ő Csönd-hercege gyöke-
resen más természetű. Mivoltának jellegére Rába szerint Ady 1909-es önkomentárjának
egyik meglepő fordulata – „A jó Csönd-herceg se rossz herceg” – ad eligazítást, magya-
rázatot. „A vers gondolatmenetéből egyértelműnek kell ítélnünk, hogy ez a rém épp azért
jó, mert rossz: amíg űzi a költői ént, csakis addig él, sőt épp ez az üzetetés élteti. Csönd-
herceg nem más, mint a létért vívott harcban a darwini természetes kiválasztás elvének
testet öltött alakja, az elv látomásként megjelenített élménye. [...] Csönd-herceg is azért jó
»ragadózó«, mert hajsza az üldözöttet (a lírai ént) *életerejének összpontosítására* kény-
szeríti.”

A darwini szemléletet „Somló Bódog művei közvetítették Adynak”, aki a tudós jogaka-
adémiai tanár nézetei körül támadt nagyváradi, majd országos polémiában igen határozot-
tan kiállt Somló mellett, majd kettőjük között levelekben is realizálódó szellemi barátság
alakult ki egy ideig. Rába György kiemeli, hogy „Ady hírlapi megjegyzéseiből kiderül: a
kiválasztás darwini elvét Somló fölfogásában nemcsak biológiai, hanem még inkább szoci-
ológiai jelenségnek tekintette.” (Az értekező jelzi is a publicisztikai forrást: AEÖPM IV.
86–90.; 333–35. Bár Ady e témakörre vonatkozó megnyilatkozásai bővebbek: l. uo. 90–

91.; 93.; 95–106.; 338–400.) S ha Ady feltehetően nem is mélyült el Somló Bódog egyéb tanulmányaiban, „az ő gondozásában Somlónak Nagyváradon” kivonatolt írásaiban „már fölismerhető verse jó és rossz pólusú alapeszméjének darwini problematikája.”

A francia forrás „Csönd-hercege még csak kerülendő, rejtélyes lény volt” — az Adyé „a darwini szemléletből született, paradox funkciójú óriás, teljesebb életre vezérlő rémalak.” Lényeges különbség a két vers között az is, hogy míg „a francia szonett mítosz”, addig Ady költeménye kezdettől fogva „szimbólum”. Elemeiben néhány személyes „érmindszenti tapasztalat”: a nyitány, a „holdas éjek” élményeit nem kellett mástól vennie, saját emlékei vezették, mint például az 1908 eleji *Krisztus-kereszt az erdőn* esetében is. Lényeges azonban tudni, tudatosítani azt, hogy „a *Jó Csönd-herceg előtt* jelenete nem ábrázol, hanem a kettős jelentés formálódó alakzataként mutat túl a leírason, hiszen a halált megidéző fantázia-érzékeltei nem élményt közvetítenek”. Az „eszmei összefüggésként emberen túli” motívumot azonban Ady képes személyes-érzékeltes módon szelídíteni, „domesztikálni.” Így a „tíz-öles darwini Csönd-herceg népies színezetű jelzője egyszerre mélyíti el a látomány kollektív érvényességét és személyes veretét”. Ugyanígy a „visszanézés végzetes képzele már a kettős jelentést öregbíti. A feltételes cselekvés értelme itt nemcsak fizikai, hanem erkölcsi-teleológiai értelmű is, és a minden konzervativizmus ellen küzdő, harcos Ady önfényképe.” (Mögötte persze „a képzet mítoszi családfája is”: Lót vagy Orpheusz „visszanézése”.)

„Ady a személyiség tág skáláján játszva a biológiai mozzanatoktól a rendező értelemnek a főszerepbe iktatásáig egy emberi lét teljes értelmű megjelenítését egyetlen, noha átfogó összefüggés röpké tíz soron át tartó villanófényénél tárja elénk.” (Rába György: *Szimbólum és világnézet*. R. Gy.: Csönd-herceg és a nikkel számovár. Bp., 1986. 7–16.)

Ez a két strófás, mindössze tíz soros költemény egyik kiemelkedő pontja Ady pályáján az ÚjV megjelenését követő lírai metamorfózisnak.

Irodalom

Horváth 29–31.; Ignóty: Ady tragédiája. Ny 1926. I. 951–55.; Sik 173., 248–53.; Halász: NA 174.; Schöpfung 127.; Földessy: Amt 66.; EmlAE I. 504–06., 514–15.; Vatai 176.; Rónay György: Ady körül. Új Írás 1967. 4. sz. 26–28.; Varga 232.; Vezér 47., 77., 204.; Király I. 315–18., II. 714.; Balogh 48–56.; Rába György: Csönd-herceg és a nikkel számovár. Bp., 1986. 7–16.; Hegedűs Loránt 33.

427. Elillant évek szőlőhegyén

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. október 28. XI. évf. 297. sz. 2. — Tárcá — Ady Endre — („Őszi versek” főcímmel elsőnek közli a *Mária és Veronika* és a *Három őszi könnyecsepp* c. versek előtt.) — További megjelenések: AJ 1910. március 1. I. évf. 3. sz. 30. — Ady Endre; F 1917. október 28. I. évf. 15–17. sz. 32. — Írta: Ady Endre — (A vers mellett *Herbst* címen közli annak gyenge német fordítását is.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 12.; AH (1908) 27.; VA₂ (1910) 10–11.; VA₃ (1910) 10–11.; Gyűjt [1910] 28.; Ümk (1911) 13.; VA₄ (1918) 10–11.; VA₅ (1919) 13. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-I [1930] 44.

Alapszövegünk a VA₃-ból. Az egyes szövegforrások között csak kisebb ékezési és központosításbeli eltérések találhatók. A főszöveg kialakításához az alapszövegben egy ékezési javítást kellett eszközölnünk.

Javításunk:

12. Az alapszöveg *vidám* szóalakját – a BN, az AH, az AJ, az Úmk és a Gyűjt publikációjával egyezően – *vidám*-ra változtattuk.

Szövegeltérések:

[illegible]

Keletkezéstörténet

Ady és Léda a földközi-tengeri hajójút (I. erről bővebben *A Holnap élébe* c. vers jegyzetét e kötetben), majd a velencei hosszabb tartózkodás után Milánón át az 1906. okt. 10-ét követő napokban érkeztek meg a Côte d'Azur-re, közelebből a monacói fejedelemségbe, ahol a hercegség névadó városa melletti Condamine egyik olcsó bérű szállodájában, az Hôtel de la Paix-ben telepedtek meg (Bölöni 121.; AL 117. 2. sz. jegyzetben.). Következő cikkét lapjának már innen, a szomszéd város postájáról küldi haza, Monte-Carlo október 17-i keltezéssel. (*Albert herceg*. BN 1906. okt. 21.; AEÖP VIII. 101–02.) Bizonyára ugyancsak innen, Monacóból vagy Monte Carlóból postázta néhány nappal később a BN-nak azt a három verset is, amely „Őszi versek” főcímmel okt. végén jelent meg.

Az *Elilliant évek szőlőhegyén* c. költemény látszatra egyfű és koherens víziójában sajátosan rejtett motívumok – nosztalgikus emlékek, mitológikus képzelgések – rejlenek. Ezért is ítéltjük summásan leegyszerűsítőnek Földessy Gyula kommentárját a versről: „Életútjának szimbolikus verse, boros életéből merített képpel intonálja, s a képet végighúzza az egész versen”. (Földessy: *Amt* 47.) Így eltájolja a figyelmünket azzal is, hogy hasonlóan minősíti e verset Petőfi A költő s a szőlővessző c. költeményével. Petőfi lírai logikája más irányban halad: szerinte a költőhöz nem a borostyánkoszorú illik, hanem a szőlővessző-koszorú. Mert szerinte a költő és a szőlővessző sorsában lényegi hasonlóság lehetséges. Mindkettő „a világnak adja lelkét”: az egyiké a dal, a másiké a bor. Ady képelete egészen más úton jár: nem a költői „dicsőség” méltó elismerése foglalkoztatja, hanem személyes sorsának különös átváltozásai.

A vers indításában már önmagában az az érdekes, hogy miként merült fel a poéta érzéseiben 1906 októberében a Földközi-tenger partján a szőlőhegyi tor és a szüreti ének képzete. Igaz, hogy az érett Ady lírai gyakorlatának eléggé általános, hogy nem közvetlen tartózkodásának körülményei, nem friss élményei bukkannak fel a versben, hanem régebbi emlékei, újabban támadt nosztalgiai motíválják egy-egy alkotását. Mert a kései októberi

szüret képe semmiképpen nem kapcsolódhat a rivériai tartózkodáshoz, inkább a diákkori és későbbi zilahi emlékekhez kötődik. Mindezt azonban nem konkrétan érzékelteti, csupán sejtetően jelzi. Sőt: erőteljes és kifejező jelzős szerkezettel a növekvő időtávolságot is sugallja: az *elillant évek szőlőhegyé-ről* beszél. Nincs itt közvetlen utalás a diákkori, a zilahi élményekre, a szüreti torok hangulatára, de az indító kép eredete nyilvánvalóan ezekre a hajdani, *elillant* emlékekre vezethető vissza. De mert e vers meghatározó szólama az elmúlás lehetőségének motívumába fordul, zavaró is lenne a szüreti kép elvont megjeleltetése helyett a helyhez kötöttség erősebb hangsúlyozása. Hiszen nem az iskolavároshoz odahajló vallomások vers ez, mint a több mint két évvel később keletkezett *Zilahi ember nótája* (Ny 1909. ápr. 16.), hanem egy általánosabb hangulatnak a közvetlen valóság fölött lebegtetett víziója.

Mégis a „lírai hitelnek” ez az indító energiája adja meg Ady versének azt a szerves fel-szárnyalását, amely közvetlenné és meggyőzővé formálja az egész víziót. A zilahi emlékek: a szőlőhegy, a szüreti tor és ének mozzanatai indítják el Ady képzeletében a lírai ént is mitizáló képek sorát. Életrajzíró öccse írja le, hogy „a Meszes-alji városka”-ban „minden kedves volt” Adynak: „az öreg »tornyos-kollégyom«; az »ősi, Tuhutum-hágta hegyek«, közöttük a *Terbete*, melyre tíz évvel később, úgy érzi, »vér hullott: ifjúsága kicsalt vére«; a szőlő-szakállas Kukukmál s a többi huszonhárom szőlőhegy vidám »pince-katlan«-aival s a *Diákdomb*, lejtőjén a városba benéző temetőkerttel”. (AL 43–44.) A szüret ideje különben városszerte népiünnepély számba ment Zilahon, amelynek eseményeiből a református főgimnázium tanárai és diákjai sem maradtak ki. Ady tanárai között több is akadt, akinek kisebb-nagyobb szőlője volt a város körüli domb-, illetve hegyoldalakon, ahová szüretkor a diákjaik közül is hívtak segítséget.

Érdekesen idézi fel e zilahi szüret hangulatát Dénes Zsófia kérdezősködésére és megfogalmazására Ady zilahi tanár-barátjának, Nagy Sándornak az özvegye, Csiky Jolán. Nagy Sándor és Ady ismerkedése, majd barátsága ugyan csak később következett be, mert a tanár a költő érettségijét követő esztendő, 1897 őszén került a zilahi Wesselényi Kollégium tanári karába, s lett a költő öccsének tanára, majd évek múlva ugyanott kollégája. Ady Endre az 1898-as tavaszi zilahi ügyvédi írnokoskodása idején alakított ki meghittebb kapcsolatot a fiatal tanár Nagy Sándorral, amely kapcsolat intenzív baráti-családi összehozzássá mélyült a későbbi esztendőkből. A zilahi dolgokban tehát Nagy Sándorné is hiteles tanúnak tekinthető, olyan események felidézésében is, amelyeket nem közvetlen tapasztalatokból, hanem csak hallomásból ismerhetett. Ezért valószínűen pontos a szüreti „szertartás” leírása: szerinte a diák-Ady „a Meszes-hegy lejtőin, a Kukukmálon, a Pulin, a Juhász-dombon a zilahi tanárok szőlőjében maga is szedte a szőlőt puttonyba, tetézett tányérral ette a szabad ég alatt jó-fűszerre főtt birkapaprikát, és kitartóan húzott az óborral telt butykosból”. Elbeszéli továbbá azt is, hogy a Wesselényi Kollégium tanárai közül a legtöbbszörnek, így az Ady életében fontossá vált Kincs Gyulának, Both Istvánnak, majd Fóris Miklósnak és nekik, Nagy Sándoréknak volt szőlője „a Zilah felett kapaszkodó dombokon”. S rajtuk kívül persze a városka nevesebb vagy kevésbé ismert családjainak is. Általában „a szüret, amely ott mindenkor jó későre esik — a vidék éghajlata így szabja meg —, nagy családi ünneppel járt. A tanárok ilyenkor szüreti szünidőt tartottak, és családtagjaikkal együtt a jobb, kedveltebb diákokat is magukkal vitték a hegyre, napestig tartó munkára”. (EmlAE I. 362–63.)

Az indító kép zilahi eredetű emlékét azonban Ady feloldotta a maga általánosabb élet-érzésének szövevényében. Függetlenítette és időtlenítette a konkrét élményektől, hogy ezáltal a lírai én számára is nagyobb idő- és mozgásteret biztosítson. Így válik a vers foko-

zatosan antik hangulatúvá, mintha egyfajta „szabálytalan” anakreoni dalt alkotna a poéta, amelyben nem a bor és a szerelem, hanem a bor és az eltávozás, az elmúlás motívumát kapcsolja egymásba. Jellegetes alluzióval erősíti ezt a törekvést: a lírai ént bizonyos mitológiai sajátosságokkal ajándékozva meg. Persze csak áttételesen, sejtetően, közvetlenül semmit meg nem nevezve. Mert e két sor: *vörös-kék szőlőlevelekkel / Hajló fejem megkoronázom* — önkéntelenül is a szőlő, a bor, a szüret, a mámor isteni megszemélyesítésére utal. Mégpedig az utalás egyértelműen Dionüszoszra, Zeusz és a halandó Szemelé fiára vonatkozatható, akit más néven mind a görög, mind a római mitológia Bakkhoszként, illetve Bacchusként tart számon azonos isteni szerepkörben. S mert az antik ábrázolások az istent általában repkénnyel koszorúzott fejfel mutatják, Ady a vers szüreti hangulatának megfelelően a lírai ént szőlőlevelekkel koronázottan jeleníti meg. Ez a finom célzás Bacchusra, a lírai éntek ez az „önbacchusítása” nem elszigetelt jelenség Ady ekkori költői gyakorlatában. Az ilyen mitológiai vagy bibliai alluziókra csak az 1906-os esztendő verseiben is több példa akad. Így emlegeti önmagát „az új dalok ifjú Appoló”-jaként a *Dalok tüzis szekerén* strofáiban, s így indokolja a „pénzes gyönyör”-ért elkövetett júdási-költői árulását a *Judás és Jézus* versszakaiban. S látatja magát „megcsúfolt vezérnek”, aki hájjával a bibliai lázadóhoz hasonlóan „hó-karok”-on fennakad az *Absolon boldog szegénye* versmondatoiban. S „önjzusítás” révén lesz a sátán megkísértette és az újszövetségi példával szemben elcsábítottja a *Rózsáliget* a *Pusztán* soraiban.

Az *Elillant évek szőlőhegyén* költője szintén csak egy pillanatra ölti magára ezt a Bacchusra emlékeztető maszkot, hogy aztán öntörvényűen *lassan, göggel magasra* lépjen, majd *vidám jóéjszakát* kívánjon. De ez a villanásnyi utalás is elég ahhoz, hogy a versnek antikos hangulatot adjon, s magát a jelenetet térben és időben határozatlanná s így általános jelentésűvé tegye.

Irodalom

Hatvany I. 24.; II. 222–23.; Sík 233.; Halász: NA 108.; Földessy: Amt 47.; Király I. 470–71.; 488.

428. Mária és Veronika

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. október 28. XI. évf. 297. sz. 2. — Tárca — Ady Endre — („Őszi versek” főcímmel másodiknak közli az *Elillant évek szőlőhegyén* és a *Három őszi könnyecske* c. versek között.) — További megjelenés: AJ 1910. március 1. I. évf. 3. sz. 30. — Ady Endre. — Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 163.; AH (1908) 57.; VA₂ (1910) 90.; VA₃ (1910) 90.; Gyűjt [1910] 47–48.; VA₄ (1918) 90.; VA₅ (1919) 120. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 78.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN szövegét két módosítással vette fel a VA-ba a költő. Az AH és AJ publikációjában több pontatlanság, illetve sajtóhiba akad.

A VA₁ levonatában (PIM A. 126/1.) Ady egy lényeges szedési hibát javított: a 6. sorban a hibás *meg* alakot *meleg-re* igazította.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Őszi versek</i>	BN			
Cím fölött: <i>II.</i>	BN			
2. Ivelnek	BN	VA ₁	AH	AJ
4. akarok	BN			
5. csecsemő-karokról,				AJ
7. halál				AJ
12. asszony öröm.				AJ
13. tanított				AJ
16. anyám, anyám.			AH	

Keletkezéstörténet

Különös képessége a költészetnek s így Ady lírájának is, hogy olyan evidenciákat tud érzékletesen kifejezni, amelyeknek nyilvánvalósága vitathatatlan, de amelyeknek közhelyszerű kimondása szinte semmitmondó, költői-metaforikus megjelenítése viszont élményszerűen mély és igaz. A legtöbb ember tapasztalatból vagy hallomásból ismeri, tudja, hogy sok férfi érzelmeiben mennyire közeli, egymásba kulcsolódó lehet az édesanya iránti szeretet és az elmélyült, egzisztenciális jelentőséggel választott asszony iránti szerelem, vonzalom. Mindezt azonban Ady korántsem valamilyen fogalmi általánosítás formájában, nem valamiféle közvetlen kijelentés keretében közli velünk. Egyszerűen a maga szokásos költői módján: a lírai én alluziózsfelnagyításával. Mégpedig úgy, hogy lírai személyiségét néhány Krisztusra emlékeztető életrajzi mozzanattal látta el. Földessy jellemző fordulatával szólva, ez a vers is egyik példája Ady „önjézusításának”.

Az indító *Mária* név egyszerre tekinthető önéletrajzi és fiktíven legendásító jelentésűnek. Mert e név együttesen vonatkozhatott Ady anyjára, Pásztor Máriára és Jézus Krisztus édesanyjára, Szűz Máriára. Ezt az utóbbit, a Krisztushoz kapcsolódó jelentést erősíti fel Veronika említése. Veronika alakja és története nem szerepel az Újszövetségben, a bibliában, a vele kapcsolatos eseményeket szájhagyomány őrizte meg, s így vált legendává. E legenda szerint Veronika jeruzsálemi jámbor nő volt, aki a saját keresztjét hurcoló Krisztusnak a Golgotára vezető úton a kendőjét odanyújtotta, hogy azzal verítékét-vérét letörölje. A kendőn Krisztus tövissel koronázott képmása maradt meg, amely csodatevő, gyógyító hatású volt. Veronika kendőjét a római Szent Péter templomban őrzik, s tiszteletére oltárt is emeltek. A Veronika-motívumot a lírai én krisztusi analógiájaként nyomatékosítja Ady: *Kereszt előtt, Halál előtt, illetve a halál hajnalán.*

A bibliai és legendás képzetek révén Ady eredeti sugárzást, fénytörést s így különös általánosító költői erőt képes adni a Léda oltalmáért, asszonyi gyengeségéért folyamodó vallomásnak. Mindehhez azonban nem elegendő a lírai én „krisztusi helyzetének” felvázolása, Léda alakját is legendásítani-mitizálni kell: így válik teljessé és szervesé a vízió. Aligha profánabb Léda alakját Veronikával azonosítani — *Veronikám, asszonyom, Lédam* —, mint a maga lírai személyét a Golgotára keresztjét hurcoló Krisztusával. E képzelgést csak betetézi az álom arról, hogy Léda az anyja is egyben.

Földessy csak pedzi, Barta János viszont nyomatékosan tudatosítja, hogy „a Veronika-motívum” Ady szerelmi élményeinek „mitizálásaként háromszor is felbukkan”. (Földessy: *Amt* 78.; Barta 280.) Így e versen kívül a *Dudorászó, régi nóta* soraiban („Verejték-törítés egy homlokról”. Ny 1909. nov. 1.), illetve *A holnaputáni asszonykák* c. vers utolsó előtti strófájában („Veronikákul / Asszonyibb nőket hív a kereszt”; Ny 1910. júl. 1.). Anyja és Lé-

da alakjának együtt említése megtalálható *Az ős Kaján* c. költeményben is (BN 1907. febr. 24.; szövegét és jegyzetét I. e kötetben), s kettőjük közös gyászaként örökíti meg lehetséges halálát *Az én két asszonyom* (BN 1907. aug. 25.; szövegét és jegyzetét I. e kötetben). Hangulatában és mondandójában némiképpen rokon e verssel az *Asszony és temető* (VÚ 1911. szept. 10.). Lehetséges előzményként említi, idézi Földessy Kiss József Madonna c. versének négy sorát. (Földessy: Amt 78–79).

Irodalom

Hatvany II. 347–49.; Makkai 69.; Szabó R. 90.; Földessy: Amt 78–79.; Barta 280.; Vatai 145.; Varga 238.; Vezér 218.; Király I. 454–55.

429. Három őszi könnycsepp

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, tintával írt tisztázat, 2 fólió (a vers az első fólió rektóján, a másik üres), 340×210 mm. Cím: *Három őszi könnycsepp*. Aláírás: *Ady Endre*. A verset színes vízfesték-díszítés keretezi, jobb alsó sarkában *Valér Eta 1918* szignóval. A BN-beli publikációtól eltérő cím arra vall, hogy Ady a verset a VA-ba történt felvétel után másolta le valakinek, aki ahhoz azután díszítő keretet készített vagy készíttetett. — PIM A. 192.

Első megjelenés: BN 1906. október 28. XI. évf. 297. sz. 2. — Tárca — Ady Endre — („Őszi versek” főcímmel *Őszi éjben, őszi délben* címen harmadiknak közli az *Elillanti évek szőlőhegyén* és a *Mária és Veronika* c. versek után.) — További megjelenések: Szil 1908. október 22. XXVI. évf. 43. sz. 1. — Tárca — Ady Endre; SzaV 1910. március 6. 21. évf. 10. sz. 3. — Ady Endre. — Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 30.; VA₂ (1910) 19.; VA₃ (1910) 19.; VA₄ (1918) 19.; VA₅ (1919) 26. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 48.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN publikációját — csak a címet módosítva — változatlanul vette fel Ady a VA-ba, és a VA egyes kiadásai között nincs eltérés. A későbbi másolatként készült k, illetve az utánközlő Szil és a SzaV eltéréseit szövegváltozatokként tüntetjük fel.

Szövegeeltérések:

Főcím: <i>Őszi versek</i>	BN	
Cím fölött: <i>III.</i>	BN	
Cím: <i>Őszi éjben, őszi délben</i>	BN	
2. Óh,		k
3–4. között: * [csillag]		k
5. Óh,		k
6–7. között: * [csillag]		k
8. Óh,		k
könnyű	SzaV	k

Keletkezéstörténet

Amíg az 1906-os esztendő első hónapjaiban a pénz-motívum ihletkőre volt a domináns Ady költői műhelyében, addig az év nyaratól kezdve az év őszére a halál-versek vonulata vált egyre erősebbé. E szösszenetnyi kis versben éppen a részletezés hiánya, a kifejtetlenség miatt erős, hatásos az őszi, az elmúlásra utaló hangulat. Nem véletlen, hogy a vers eredeti, sajtóbeli, az egyik refrénnváltozatot kiemelő *Őszi éjben*, *őszi délben* címét Ady a kötetbe vételkor megváltoztatta. A *Három őszi könnycsepp* kifejezőbb, a verszárás motívumát, metaforikus erejét jobban érzékeltető.

Földessy Gyula úgy vélte, hogy sóhajnyi volta miatt mentegetni, védelmeznie kell a verset. Ezért állítja, hogy „Adynál a legegyszerűbb versben is van mindig valami átgondolni való”. Szerinte „az első két versszakban egy-egy mozzanatnyi szólással idézi fel bennünk az őszi mélabúját, s a befejező versszakban se okolja meg, miért kell »sírva, sírva leborulni«, s mégis többszöri olvasás után mind mélyebben érezteti meg velünk »három őszi könnycsepp«-jének kibuggyanását”. (Földessy: Amt 55.) Valójában másról, egyszerű műfaji kérdéssről van szó. Arról, hogy Ady költői gyakorlatában nem gyakori, sőt ritka a dal, a dalforma. A *Három őszi könnycsepp* ereje, művészi hatása viszont éppen dalszerűségéből fakad: abból, hogy csak megpendít egy érzést, egy hangulatot. S még csak közvetett formában sem állít vagy jelez bizonyos motivációt. De nem is vizionál vagy mitologizál, hogy ezáltal az általánosítás lehetőségét teremtsen meg. A dal ereje éppen abban van, ami a műfajt létrehozta: az érzés-rezdülés megörökítésében. Kifejez egyszerűen, s nem reflektál, nem részletez, nem indokol.

Hangulatában és néhány költői fordulatában a *Három őszi könnycsepp* a több mint két héttel később publikált *Sírni, sírni, sírni* c. költemény előzményének, csírájának tekinthető. Az előbbi vers *sírva, sírva* fordulatában immanensen bennnerejlik az utóbbi *sírni, sírni, sírni* temetési testamentom-készítő víziója. S a főnévi igenév alakban megjelenő igék — *kacagni, fölnézni, leborulni* — mintegy előlegezik a nagy költemény infinitivusos „zuhatagát”.

Irodalom

Földessy: Amt 55.; Varga 231.; Király I. 339., 475., II. 578.

430. Sírni, sírni, sírni

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 1 fólió, 264×205 mm. Cím: *Sírni, sírni, sírni*. Aláírás nélkül. — PIM A. 292.

Első megjelenés: Szer 1906. november 14. I. évf. 7. sz. 326–27. — Ady Endre. — További megjelenés: Szil 1908. május 14. XXVII. évf. 20. sz. 2. — Tárca — Ady Endre. — Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 25–26.; AH (1908) 31–32.; VA₂ (1910) 17.; VA₃ (1910) 17.; Gyűjt [1910] 25–26.; VA₄ (1918) 17.; VA₅ (1919) 22. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 46–47.

Alapszövegünk a VA₂-ből. A k és a Szer szövegében akad néhány eltérés: részben a kéziratos tisztázatban található ékezési, központozási bizonytalanságok, figyelmetlenségek, részben a Szer önkényes szedési megoldásai miatt. Valamivel egyenletesebb a VA egyes kiadásainak szövegközlése, bár kisebb-nagyobb eltérések, sőt olykor szövegromlások e kötetekben is előfordulnak. További szövegváltozatok lelhetők a Szil, az AH és a Gyűjt publikációjában. A VA₂ szövegközlése a legkorrektebb: ezért választottuk — egyetlen hangzásbéli módosító javítással — a főszöveg alapjául.

A sajtóhibák „ördögének” fel-felbukkanására, illetve visszatérésére megvilágító dokumentumok a megmaradt korrektúrák. A VA₁ levonatában (PIM A. 126/1.) az alábbi javításokat találjuk: a 12. sorban a kiszedett *hangok*-at *Ady harangok*-ra helyesbítette, a 17. sor végén az *éjen* után törölte a vesszőt. A 19. sorban a *multat* után a vesszőt elhagyta, s a *mélet* hibás szóalak *é-jét e-re* igazította. A 23. sorban a *szörnyűt* után kitette a vesszőt. A VA₃ levonatában (OSZK Fond. Hung. 1731.) viszont a nem Adyra valló, minden bizonnyal idegen kéz kék ceruzával a következő — szövegromlást jelentő — igazításokat végezte: az 1. sorvégi *óra* után vesszőt tett, a 4. sorban a *csengettyűzni* szóalak *ű-jét* rövid *ű-re* módosította.

Javításunk:

4. Az alapszöveg *Csengettyűzni* változatát a k eredeti *Csöngettyűzni* alakjára módosítottuk. E javítást — amely ritmikai szempontból semmit sem módosít — hangzásbéli különössége, változatossága indokolja. E változtatást nem támaszthatjuk alá a szokásos módon. Mert a k-on kívül az összes többi szövegforrásban — sajtóközlésben és kötetpublikációban — a szó *e-s* alakja található. Így szóba sem jöhet az „ultima manus” hagyományos legitim elve. Bár a szövegforrások zömének esetében nincs bizonyítékunk arra, hogy azok publikációját maga Ady gondozta, korrigálta volna. Így van ez a Szer esetében is, amely elsőnek tért el a k szövegétől. Igaz, hogy az eltérések zöme központozás és ékezés tekintetében indokolt, de ez nem vonatkozik a *csöngettyűzni* hangzóváltoztatására. Persze sem a Szer, sem a Szil, továbbá az AH, a VA₂, VA₃, a Gyűjt, a VA₄ és a VA₅ esetében Ady nem személyesen végezte a korrigálást. Dokumentálhatóan ezt tette viszont a VA₁ korrektúráján, amely esetében talán feledékenységből vagy figyelmetlenségből nem javította az *e-t* az eredeti, kézirat szerinti *ő-re*. A kézirat arra bizonyíték, hogy Ady eredendő költői szándéka szerint a *Csöngettyűzni* változatot érezte-vélte hitelesnek. Hangzásbéli választékosága miatt véglegesítettük a kéziratban található eredeti szóalakot. Szellemében ez megfelel általában Ady írásmódjának is. Példaként elegendő említeni az egy hónappal korábban publikált *Jó Csönd-herceg előtt* c. verset (szövegét és jegyzetét l. e kötetben) vagy a későbbi *Föl-földobott kő, A föltámadás szomorúsága* c. költeményeket, amelyekben ugyancsak az *e-s* változattal szemben az *ő-s* alak használatát részesítette előnyben. Számítalan más példát találhatunk erre Ady verseinek és más írásainak kézirataiban is.

Szövegtérkések:

			VA ₃	VA ₄	VA ₅
1. óra,					
2. koporsóra	k				
3. temetnek				Gyűjt	
4. Csengettyűzni	Szer	VA ₁	Szil	Gyűjt	

Csengelyűzni				AH				
Csengelyűzni					VA ₃			
Csengelyűzni							VA ₄	VA ₅
7. sulyos	k							
8. fáklya-füstben.	k							
11. búgását.								VA ₅
12. zugását.	k							
13. átal				Szil				
15. bujva,	k	Szer	VA ₁		AH			
16. halottra	k							
17. éjen,	k							
éjen.		Szer						
18. Tömjén árban,		Szer		Szil				
19. multat,		Szer					VA ₄	VA ₅
22. Borúlni				Szil				
23. szörnyűt		Szer						
szörnyűt,			VA ₁		AH		Gyűjt	
írni		Szer	VA ₁		AH			

Keletkezéstörténet

Furcsa kontraszt Ady életében és költészetében, hogy a földközi-tengeri út után és a riviérai, monacói tartózkodás idején (l. erről bővebben *A Holnap élébe* c. vers jegyzetét e kötetben) zömmel szorongó, halállal kacérkodó verseket ír. A helyzete és a hangulata közötti ellentétet maga is érzi, érzékeli. Öccsének írt ekkori levelezőlapján így jelzi ezt: „Kedves Lajoskám, címem Monaco, Hôtel de la Paix. Semmi bajom, csak egy kicsit utálok ez idő szerint az életet. Pedig itt gyönyörű minden, de csömörlöm.” (AEI I. 226.; [Monte-Carlo, 1906. okt. 21.]) Persze egy-két levélbeli fordulat — „utálok az életet”, „csömörlöm” — pontatlan, sőt azt is mondhatnánk, hogy pongyola megfogalmazása annak, ami Ady ekkori szellemi gondja, költői-alkotói problémája volt. Megfigyelhető már az 1906-os esztendő augusztusa óta, hogy Ady verseiben egyre gyakoribb a halál-sejtelem, pontosabban szólva a valamilyen formában közeledő halál képe. Eleendő csak az előbbi két hónap költői publikációiból olyan versekre utalni, mint a *Párisban járt az Ősz*, a *Bihar vezér földjén*, az *[Almatlan, gyilkos lázban...]*, az *Álom álom helyett*, a *rég-halottak pusztáján*, a *Jó Csönd-herceg előtt*, az *Elillant évek szőlőhegyén*, a *Mária és Veronika*, a *Három őszi könnycsepp* (l. a verseket és jegyzetüket a jelenlegit megelőzően e kötetben). E versvonulatnak csak egyes darabjait sorolta be Ady később a VA összeállításakor az elmúlás élménykör primátusát jelző *A Halál rokona* ciklusba, míg másokat a bennük jelentkező eltérő, az előbbivel keveredő másfajta motívum sugárzása miatt különböző egyéb ciklusokba csoportosított.

Honnan ered, milyen életrajzi és szellemi forrásokból származik ez a verseiben gyakori halál-sejtelem, ez a többszörösen ismétlődő szembesülés a halállal? Teljes válasz e kérdésre, illetve kérdésekre aligha adható. Ilyenfajta igényt bármilyen esztétikai értelmezés sem elégíthetne ki, még kevésbé a keletkezéstörténethez kapcsolódó motívumkutatás. E vonatkozásban figyelemreméltó, amit az esztendő nyárvégi időszakáról a közeli szem- és fültnú Bölöni György ír. Igaz, hogy az ő szavai elsősorban a költő párizsi élet- és alkotásmódjára érvényesek, de feltételezhetően hasonló volt a helyzet Ady földközi-tengeri útja és riviérai tartózkodása idején is. „Nyugtalanok, vergődők, zavarosak — írja Bölöni — az

éjszakái. A pezsgő mánia foszforeszkálás, könnyű képekkel lepi el, a veronálos altató lenyomja. Az álmatlan perceket furcsa álmok kergetik el. Babonások az éjszakái. Különöket álmodik. Meséli, hogy egyszer kisiús korában látta magát holtan. Máskor azt álmodta, hogy koporsón lovagolt, mint paripán. A »Vér és Arany« igen sok verse ezekből az álom-motívumokból indult.” (Böloni 109.) Lehet, hogy a *Sírni, sírni, sírni* kísérteties-babonás víziójának létrejöttében is szerepet játszott valamilyen álom-csira is.

Már versei születése idején, majd utóéletük során többféle felfogás alakult ki arról, hogy miért oly gyakori és folytonosan visszatérő Ady verseiben a halál motívuma. Akad vélemény, amely szerint ennek magyarázata a költő állandóult halálfélelme. Más álláspont mindezt a poéta megfáradásával, betegségeiből következő túlzott idegi érzékenységgel hozza összefüggésbe. Ismét más vélemény szerint a halál-motívum intenzív lírai jelenléte annak következménye, hogy Ady az élet, a lét értelmetlenségére rádöbbenve átesztétizálja, abszurd ellenpontként mitizálja a halált. S e törekvéseiben kora dekadens irodalmi-művészeti áramlataival kerül érzékelhető kölcsönhatásba.

A részben kortárs Schöpplin Aladár másként, természetesebben és a normális meghatározó elemek rendjébe állítva igyekszik a halál-motívum jellegzetességeit megközelíteni. Szerinte Adynál a halál „nem az az ijesztő rémkép”, amilyennek többféleképpen „ábrázolni szokták”. Jellemző az is, hogy a halálról nem alkot „állandó képet”, hogy különböző alakzatokban, víziókban jeleníti meg. Találó és érvényes Schöpplin róluk alkotott ítélete: „Az alapképzet, amely ezeket a különböző víziókat összeköti: a halál mindig valami, ami jön, ami közeledik.” (Schöpplin 97.) A halál-versek és köztük a *Sírni, sírni, sírni* c. költemény poétájáról joggal állapítja meg a Nyugat kritikusa és irodalomtörténésze, hogy „nincs meg benne a dermedt rettegés, ami az embert a halál gondolatára elfogja, inkább dac van benne, mintha az étellel dacolna, mikor halálát sokféleképpen elképzeli.” Gyakori költői fikciója a maga lehetséges haláláról szólni: „szeret játszani a saját halálának képével, halottnak képzi magát újra meg újra.”

Ady legtöbb halál-víziója jelképes jelentésű, sugárzású is. Schöpplin ezt kifejező erejük fokozó mozzanatának ítéli: „A szimbolikus halál-képeknek az adja legfőbb varázsát, hogy mindig beléjük vegyül valami reális, érzékelhető elem, ami elevenséget és levegőt ad a képnek.” „Nála a szimbólum nemcsak elgondolás, hanem tény is, szomszédos a valósággal.” Verseiben a halált, „bár [...] egyáltalában nem ad neki állandó alakot, mégis valóban létezőnek, élőlénynek érezzük.” Summásan szólva a halál-versekről: „egyszerre van bennük halál is, élet is, nem mint ellentétek, hanem mint kapcsolatok”. (Schöpplin 98–99.)

A *Sírni, sírni, sírni* c. költeményt feltehetően okt. utolsó vagy nov. első napjaiban írta, majd küldte el a Szer szerkesztőségének Ady. Bizonyára éppen olyan mives, elmélyült összpontosítással készítette ezt a költeményt, mint a másfél-két hónappal korábban papírra vetett *Őzvegylegények táncá-t*. Ady kapcsolata a Szer-val éppen ekkor vált folyamatossá, az előző, nov. 7-i 6. számban az *Isten báránya* c. novellát (AEön 567–70.) hozta tőle a hetente megjelenő „tudományos és művészeti folyóirat”, amely azonban az e költeményt publikáló 7. számmal megszűnt. E költemény közvetlen előzményének minősíthető élet-érzésben, hangulatban a több mint két héttel korábban a BN-ban publikált *Három ősi könnyecsepp* (1. e dal *sírva, sírva* záró-fordulatát és három főnévi igeneves alakját e kötet előbbi versszövegében és jegyzetében.)

Már a költemény indítása is érzékelteti, egyértelművé teszi, hogy Ady víziót varázsol elénk: *Várni, ha éjfél út az óra / Egy közeledő koporsóra*. Temetni általában nappal szoktak, éjjel, sőt éjfélkor aligha. De éppen ezzel, az éjféli temetés látomásával teremti meg a poéta versének babonás-kísérteties atmoszféráját. Ugyanakkor a temetés leírása — né-

hány kísérteties megbabonázottságra valló utalás mellett — számos konkrét elemét idézi föl a végtisztességet adó szertartásnak. Érdekes viszont, hogy a kálvinista Ady a temetés megjelenítésében fekete-ezüst színekkel egy katolikus szertartás mozzanatait festi meg. Így kerül a versbe a *csöngetttyúzni*, a *kereszt*, a *tömjén-ár*, a *gyónás* képzete. (Utalás található erre: Király I. 484.) A katolikus motívumok használatát nem újfajta hitbéli tájékozódás indokolja, hanem a temetés leírásának látványosabb, dekoratívabb költői igénye. Egy-egy ilyen temetés emlékét Ady akár Érmindszentről, akár Nagykarolyból hozhatta magával, de az is lehetséges, hogy az ihlető látvány élményét a költő 1906-os földközi-tengeri vándorlása idején a génuai vagy a nizzai temető egyik gyászszertartása alkalmából élte át. (Vezér 205.) A vers különössége azonban abban rejlik, hogy mind hely, mind idő tekintetében meghatározatlan: nem kötődik semmiféle konkrét helyszínhez, és a napszakot, az éjfélt leszámítva időbelisége is kötetlen. Se nem múlt, se nem jelen, se nem jövő. Időtlen. Vagy ahogy Komlós Aladár találoan fogalmazta: „időn kívül történik mindez”. (Komlós Aladár: Sírni, sírni, sírni c. vers elemzése. Miért szép? Bp., 1966. 29–34.) A vers lényege megértésének, mondandója megközelítésének meghatározó kulcskérdése a főnévi igenév „egyeduralmának” helyes felfogása, funkciójának kellő értelmezése.

Fontos tudnunk, hogy a *Sírni, sírni, sírni* c. költeménynek Ady műhelyében hat évvel korábbról formai előzménye is van. Mégpedig az *Antikritika* c. alkalmi vers, amely a Sz 1900. dec. 30-i számában jelent meg. Részben elmélkedő hangneme, részben különös versformája „magyarazza” Ady e „rövid dalának az alkalmi versek esetében szokatlan »fojtott pátoztát« és személyes lírára emlékeztető tónusát”. Mert „ez a versforma — kétsoros strófákra tördelve — és ez az infinitívusos szerkezetekre épülő versmondataradás tér majd vissza hat esztendő múlva a *Sírni, sírni, sírni* c. költeményben”. (Az *Antikritika* c. verset I. AEÖV II. 56–57.; az idézett mondatokat pedig e vers jegyzetében: uo. 389.) Az összetettebb mondandó és a bravúrosan fölépített, fokozatosan kiteljesedő versforma következtében persze az 1906-os költemény művészi ereje és hatása meghatározóan fölülmúlja a korábbi esetleges próbálkozást. Minden hiánynak és minden megidézett részletnek eligazító és célirányos funkciója lett ez utóbbi versben. A költeményben a főnévi igenév domináns szerepének fölismerése Schöppflin Aladár érdeme. Ő tudatosítja, hogy Ady egyik „mindig hatásosan alkalmazott mesterfogása: kihagyni a mondatból egy alkatrészt, leginkább az állítmányt”. Szerinte ennek tipikus példája a *Sírni, sírni, sírni* c. költemény: „nincs benne egyetlen állítmány, csupa infinitívusok sorakoznak fel a rövid mondatokban”. Mindezt lényeges következtetésekkel is megtoldja: azt állítja, hogy a főnévi igenév kizárólagos használatától „a vers sajátzerűen tömör halmazállapotot kap, mintegy koncentrálna van — ez a hiány a fődolog, a legfontosabb kifejezőeszköz, tőle kapja a vers mélységét. Az infinitívusok a versben kifejezett vigasztalan bánat tompa egyhangúságát jelzik.” (Schöppflin 158.) Kérdés, hogy mindez ilyen egyértelmű-e?

Mert például Komlós Aladár elismeri, „hogy a vers mondanivalója és az infinitívusok használata valahogy összefügg”, de azt viszont vitatja, hogy a vers ettől kapja a tömörségét és mélységét, s azt is, hogy a főnévi igenevek a bánat egyhangúságát fejezik ki. Ő a sejtető víziót is nyomatékosan ítéli, mely szerint az „időtlenség állapotában rögzült vers” azt sugallja, „hogy a temetés szorongatott résztvevője éjszakáról éjszakára újra és újra végigéli a babonás temetést”. (Komlós: i. h. 32.) Ilyen értelemben indokolt arra is rákérdezni, hogy ki a temetés résztvevője és ki a halott? Komlós ezen a nyomvonalon utal is az általa már korábban idézett forrásokra, melyek szerint Ady nemegyszer képzelgett a saját haláláról (Böloni 109.; Schöppflin 98.) Mindezt megtoldhatjuk Földessy Gyula egyértelmű állításával, amely szerint e költemény „ön maga megkettőzése. Aki lát, s akit lát: egy sze-

mély: ön maga.” Mindehhez bizonyítékként említi Adynak egy nyolc esztendővel korábbi prózai írását, öccséhez szóló elmélkedését, amelynek befejező mondatai így szólnak: „[...] És míg filozófiám könnyekbe fullad, előttem egy kép rajzolódik meg: — Egyszerű ravatal. Rajta egy ifjú halott, aki most pihen először. Úgy hasonlít hozzám, ti borultok reá: édesanyánk és te, édes jó testvérem.” (*Dies doloris*. (Levél öccséhez) D 1898. dec. 24.; AEÖPM I₂. 58.) A maga felfogását Földessy még egy Vajda János-reminiscenciával is igyekszik alátámasztani. A Sirámok c. ciklus II. darabjának befejező strófájából idézi az utolsó sorokat: „Mintha temetnének ifjű, / Koránhunyt halottat; / Mintha hallanám zörögni / Saját koporsómat!...” (Földessy: Amt 54.)

Finomabb, nem ennyire leegyszerűsítő Komlós logikája. Szerinte a szövegben, a feleletlen a költő nem mondja meg, hogy ki a halott — *idegen halott*-ra utal —, és azt is homályban hagyja, hogy ki vár a koporsóra. Ez pedig „álomszerűen, titokzatosan kísérletiessé, félelmetessé teszi a jelenetet”. E jelenet mélyén azonban rejtett vallomást vél felfedezni Komlós. Mert „közben az álomszerű rémület mögött már érezzük, amit a költő nem bír vagy fáj neki kimondani: hogy ő az, akit temetnek, s ő a koporsóra boruló sirató is”. A temetés minden érzékszervünket mozgósító leírását a költemény három utolsó strófájának megrendítő fordulata zárja: a magábaszállás határozott és döbbenetes mondatai. Hiszen „a négyezer egymás után feljajduló »sírni« szó a végetnemérő zokogást, a megbánás határtalan mélységét érzékelteti, s magába sűríti mindazt a fájdalmat, amit elrontott életünk miatt érezhetünk”. (Komlós: i. h. 33.) Így végül is „az infinitivusok kizárólagos használata” arra szolgál, hogy rejtse a titkot: azt hogy maga a költő „a koporsóra boruló sirató, de ő a sírban fekvő halott is”. A temetés látványa pedig az utolsó sorok révén „megértett erkölcsi élménnyé válik”: belőlük „nemcsak a megbánás jajdulását, hanem a katarzisos élményt is” kihallhatjuk. (Komlós: i. h. 34.) Nem feladatunk a költemény ilyenfajta felfogását, értelmezését elfogadni, de az sem, hogy ezt felülbíráljuk. Annyit azonban érdemes megjegyezni, hogy nem feltétlenül biztos az infinitivusok személyes érdekltséget rejtgető szerepe. Lehetséges mindennek az ellentétes felfogása is: az infinitivusok éppen arra valók, hogy a halál, a temetés döbbenetének élményét objektívizálják. Hogy az élményt, az erkölcsi megrendülést általánosítsák, a közös emberi katarzisos szintjére emeljék. Hogy a halál rettenete nemcsak letaglóz, hanem dacot is kivált: szembesülést a múlttal, a változtatás akarását. Vízión és infinitivus együttese e költeményben mintha nem a személyesre, hanem a személytelenül általános érvényűre összpontosítana.

Irodalom

Makkai 89.; Bölöni 109.; Schöpplin 97–99.; Földessy: Amt 54.; Varga 232.; Komlós Aladár: Sírni, sírni, sírni. Miért szép? Bp., 1966. 29–34.; Vezér 204–05.; Király I. 484–86., 286.

431. Százezer éve már

Kézirat, megjelenés, indoklás

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 1 fólió, 264 × 205 mm. Cím: *Százezer éve már*. Alírással nélkül. — PIM A. 291.

Megjelenés: *A Százezer éve már* c. vers és annak egy későbbi verspublikációtól jelentős mértékben eltérő szövege Ady életében nem jelent meg. A későbbi verspublikáció *A fehér*

kendő c. vers, amelyet a BN 1908. máj. 24-i számában adott közre, majd az 1908-as esztendő végén megjelent Isz kötet Hideg király országában ciklusába vett fel Ady. A kézirat és a sajtó-, illetve kötetbeli publikációknak nemcsak a címe, hanem számottevő módon a szövege is eltér egymástól. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv–33 (1989) I. 627.

Indokolás: E vers esetében nem Ady szerzőségét szükséges bizonyítanunk, hiszen azt az autográf kézirat vitathatatlanra teszi, hanem az 1906-os őszi időrendi besorolását kell indokolnunk. Az elmúlt évtized folyamán előkerült kézirat és a BN-ban közölt vers eltérései arra vallanak, hogy a k jóval korábban keletkezett, mint a sajtóban közölt változat. A sorok száma és a strofaszerkezet változatlan, viszont nemcsak a címben, hanem a vers szövegében is találhatunk jelentősebb különbségeket. A két változat 24 soros teljes szövegéből 9 sor pontosan azonos, 9 sor részlegesen, 6 sor pedig lényegesen eltér egymástól. Mindez nem jelenti azt, hogy a vers két változata ellentétes motivációjú lenne, viszont mert árnyalatokban, hangulatában kisebb-nagyobb mértékben mégiscsak eltér, ez indokolja azt, hogy a főszövegben mindkét változatot önállóan közöljük.

A Százézer éve már létrejöttének feltételezhető időpontjára különböző közvetett bizonyítékaink vannak. E bizonyítékokat az utóbbi években egy Amerikában élő magyartól vásárolta meg a PIM. Négy Adytól származó kéziratról van szó: egy postai levelezőlappól, egy boríték nélküli levélről, és két ugyancsak boríték nélküli, azonos alakú, együttesen összehajtott vers kéziratáról. E négy, több évtizeden át ismeretlen dokumentum – miként ez közelebbi vizsgálatunkból kideríthető – szoros összefüggésben van egymással. A legtöbb konkrétumot, és ami a legfőbb, a pontos időbeli fogódzót abból a képes levelezőlappól tudhatjuk meg, amelyen ott található a monacói posta dátumos pecsétje: 15–10, azaz: [1906.] okt. 15. A képeslapot Ady bizonyára földközi-tengeri útjáról (l. erről *A Holnap élébe* c. vers jegyzetét e kötetben), Milánóból hozta magával, mert képes felén „Milano–Arena” felirattal a nevezett stadion képe látható. A ránk maradt levelezőlap sérült, mert valaki letépte róla a bélyeget. A levelezőlap címes felének jobb felső sarkán ez nem okoz gondot, viszont képes felének bal felső sarkán Ady szövegéből néhány szó kimaradt. E szavakat a szövegösszefüggés értelmében igyekeztünk az alábbiakban rekonstruálni. Kiegészítéseinket a szokásos módon szögletes zárójelben illesztettük a meglévőhöz.

A továbbiakban közöljük Ady eddig nem publikált levelezőlapját. Címzés: „Nagyságos Hubert Emil dr. úrnak. Budapest (Wurm-udvar) Hongrie”. Szöveg: „Mélyen tisztelt uram, – bajok, bolyongások, betegség miatt csak ma küldhetek egy kis novellát. Holnap verseket küldök. Kérem a versek közül a tetszőt kiválasztani s a többit visszaküldeni, hogy a B. N-nak idejében elküldhessem. Hogy és [mint vanna]k. Úgy szeretnék egy kicsit beszélgetni Önnel. Nyolc-tíz napig itt maradok. [Címem] <olvashatatlan szó> Monaco. Hotel de la [Paix.] – üdvözlét. Igaz, tisztelő híve – Ady Endre.” (PIM A. 294/1. – Hubert Emilnek [1906.] okt. 15.) – Hubert Emil a Szerda egyik munkatársa volt, aki a folyóirat részéről tartotta Adyval a kapcsolatot. Ennek bizonyítéka a költő kis füzetkéjében található alábbi bejegyzés: „Hubert Emil dr. – a „Szerda” szerkesztője (?) Budapest Wurm udvar” (Pn II. 60.; AEÖPM VIII. 240.; jegyzetét l. uo.: 533., ez utóbbiból megtudható, hogy a *Wurm-udvar*: a mai Petőfi Sándor utca egyik átjáró háza.) A levelezőlapon emlegetett „kis novella” az *Isten báránya* c. elbeszélés, amelyet Ady feltehetően a képeslappal egyidejűen küldött el a folyóiratnak, s amelyet a Szer 1906. nov. 7-i száma közölt (AEön 567–70.; a jegyzete uo. 1341–42.).

Határozott, de kissé elszórt ígéretet tett Ady a fentebb idézett képeslapon, amikor azt írta, hogy „holnap verseket küldök”. Végül küldött is, de csak napokkal később. Ezt

támasztja alá az egykor Hubert Emil tulajdonában volt második dokumentum, a boríték nélkül előkerült levél. A Hotel de la Paix feliratos, címeres levélpapírján a következőket írta Ady: „Mélyen tisztelt uram, – voilà két vers. Kegyeskedjenek gyorsan ítélni. Amelyik nem tetsző, azt kérem mindjárt visszaküldeni, hogy fölhasználhassam. Ha egyik sem, mindkettőt. Mi újság? Gyűlölik-e sokan a Szerdát? mert ez szép volna. Üdvözlését küldi a Szerda egész szerkesztőségének az ön tisztelő híve – Ady Endre – Monaco. Hotel de la Paix. – Szombat reggel.” (PIM A 294/2.; a levél teljes szövegét közöltük, mert egyelőre publikálatlan.) Az elkallódott boríték miatt a „szombat reggel” pontos dátumként nem azonosítható. Feltételezhető csupán, hogy ez a szombat az okt. 15-ét, hétfőt követő hétvégi nap, okt. 20-a, esetleg némi ráhagyással a következő hét szombatja, okt. 27. Mindkét dátum lehetséges, mert a küldött két vers egyike, a *Sírni, sírni, sírni* c. a Szer 1906. nov. 14-i számában jelent meg. E publikáció létrejöttéhez elégséges volt, ha okt. második felének bármelyik szombatján küldte el a verseket.

A harmadik és negyedik dokumentum a két vers, a *Sírni, sírni, sírni* és a *Százezer éve már* azonos minőségű és alakú papíron, egyformán összehajtott kézírata. Boríték hiányában nem tudhatjuk, hogy Ady a levéllel együtt vagy külön postázta Hubert Emilnek a két verset. Közülük a *Sírni, sírni, sírni* meg is jelent a Szer 1906. nov. 14-i számában, amely azonban a „tudományos és művészeti folyóirat”, pontosabban hetilap hetedik, utolsó száma volt. (Ady és a Szer kapcsolatának kezdetéről l. e kötetben az *Özvegy legények tánca* c. vers jegyzetét, továbbá e jegyzetben is részben idézve Bölöni emlékezését: 92–93.) Hubert Emil tehát részlegesen teljesítette a feladatát: közvetítette a novella és az egyik vers publikálását. A másik vers esetében viszont – akár mert egy ideig a lap újraindulásában reménykedtek, akár mert a megszűnés a további tevékenységet távlatlanná tette – nem történt semmi: a beküldött szöveg kézírata Hubert Emil tulajdonában maradt, amely az előbb felsorakoztatott dokumentumokkal együtt a vers 1906-os őszi, közelebbről okt. második felére időzíthető keletkezését valószínűsíti.

A *Százezer éve már* időrendi besorolása csak a kézirat előkerülése nyomán vált kérdésessé. Ezt az AEöv–33 sajtó alá rendezői, Láng József és Schweitzer Pál úgy oldották meg, hogy az eredeti kötetek rendjét követő kiadásban *A fehér kendő* c. vers jegyzetében közölték e korábbi vers teljes szövegét. A közlést az alábbi summás indokolással vezették be: „A versnek egy korábbi, 1906. október közepén keletkezett változatát Ady a Szerdának küldte, de ott a folyóirat megszűnése miatt nem jelent meg. A magántulajdonban lévő kézirat fénymásolatát a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi.” (AEöv–33 I. 627.) Közben annyi változás történt, hogy vásárlás útján a k eredetije is a PIM gyűjteményébe került.

A Szer és Ady kapcsolata eléggé felületes, érintőleges volt, pontosabban a költő elég tájékozatlannak bizonyult a lap ügyeit illetően. Erre vall Révész Bélának ez időben írott levelének néhány ezzel kapcsolatos mondata: „Te ott vagy Budapesten. Lehet-e kísérletet tennem valami lappal. Melyik nem félne az én darabont nevenről. A Szerda nem biztosítana nekem valamit? Hova s kihez lehetne írnom? A *Napló*-tól már elsején nem fogok fizetést kapni. A Szerdának táviratoztam pénzért. Két versért járna is, de esetleg előleget ha adnának. Most írok nekik egy novellát. Egyben szólj nekik, hogy küldjék a Szerdát. Megígérték, s én egyetlen számot se láttam.” ([Monte-Carlo, 1906. nov. 7.] AEI I. 227–28.; Ady és a pozíciójában gyengülő BN közötti herce-hurca, hogy a költő térjen haza otthoni szerkesztőségi munkára, egyelőre elsimult; Adynak Monacóban arról nincs sejtelmé, hogy a Szer a következő héten megszűnik.)

Az egész dologban egyetlen rejtélyes, talányos mozzanat szembetűnő. Az, hogy ha az eredeti kézirat Hubert Emil tulajdonában maradt, akkor Ady miként volt képes a szerkeze-

tében és sorainak jelentős részében azonos, számottevő hányadában viszont eltérő *A fehér kendő* c. publikációt rekonstruálni. A Szer-nak küldött tisztázat mellett maradt a költő birtokában valami piszkozat, vagy csupán emlékezetből próbálta felidézni később a verset? S miért olyan nagy az időkülönbség az utólag előkerült első változat feltételezett keletkezése és a második változat sajtóban történt közlésének dátuma között? *A Százezer éve* már korábbiakban indokolt 1906 okt. második felében történt létrejötte és *A fehér kendő* szövegének a BN 1908. máj. 24-i számában bekövetkezett közlése között 1 év és több mint 7 hónapnyi időeltérés van. Aligha kideríthető ma már – ha csak valamilyen újabb dokumentum elő nem kerül –, hogy Ady miért „fektette el” akár piszkozatban, akár emlékezetben ezt az eredetileg a Szer számára készített verset. Hiszen már kezdetben az volt a szándéka, hogy a nem tetsző vagy nem közölt verset a BN-nak küldhesse. A Szer megszűnéséről Ady bizonyára 1906 végén, legkésőbb 1907 elején már tudomást szerzett, így módja lett volna a nem közölt verset már 1907 első hónapjaiban publikálni. Hogy miért nem ezt tette, s hogy a kéziratoss változatot miért módosította címében teljesen, szövegében részlegesen, továbbá hogy miért csak 1908. máj. 24-én adta közre a BN-ban – mindegyre egyelőre semmiféle magyarázatunk nincsen.

Szövegkritika

Alapszövegünk a hagyatékból előkerült k. A vers 9. sorában a kezdő *S mi százszor* után a *haltunk* és *szavakat* a sor fölé írt beszúrással iktatta be a szövegbe.

Keletkezéstörténet

Hangulatában, motivációjában e vers hasonló fogantatású, mint az 1906 szeptemberében-októberében keletkezett babonás-mitikus versek sorozata. A címben és két strofa végén refrénszerűen kiemelt fordulat: a *Százezer éve* már nem elszigetelt fikció Ady poézisében. Így található az 1906. aug. végén publikált *Hepehupás, vén Szülőgyban* c. versben az „ezer év” időegység, amellyel kapcsolatban idézzük is a vers jegyzetében Barta János jellemző észrevételét (e verset és jegyzetét l. e kötetben). Barta azt jegyzi meg, hogy „ha időtartamról van szó”, akkor Ady „szeret dolgozni a mítosz és a mese tapasztalatontúli, hatalmas arányú időegységeivel” (Barta 292.). Egyértelműen érvényes ez a megállapítás a *Százezer éve* már kijelentésre, amely szinte meghatározatlanná teszi az időhatárokat. Ez már-már időtlenséget jelent, szinte az örök szinonimáját.

Ez az időt szuverénül kezelő, az élet és a halál tényeitől függetlenítő szemlélet Ady-nál szervesen összefonódik a *minden asszonyoknak asszonya* iránti vonzalomnak a *fehér kendő*-ben megjelenített női hívás-vonzás motívumával. Ilyen értelemben, az asszony utáni vágyódás víziójaként előzménye e versnek az 1904-es *A Mese meghalt* c. költemény (l. az AEÖV II.-ben). A *Százezer éve* már soraiban a látomás azonban már kilép a személyes szféra közegeiből, és nemcsak az időt, hanem az érintettek körét is határozatlanná tágítja. Az előbbi vers első személyű lírai énje itt többes számúvá módosul: *mi* lesz belőle. S ebbe beleérti a poéta talán mindazokat, akik eszményekre vágyanak vagy talán általában a férfiakat. Az önmaga énjének, életének megsokszorozása nem elszigetelt jelenség Ady-nál ebben az esztendőben. Egyik novellájának hőse így ír erről az őt normális életre biztató, arra rávenni akaró orvosának: „Én már mindig élek, s minden percben annyit, amennyit ős Karsztlakók avagy ostoba légiói a filisztereknek generációk alatt sem [...] Állítottam már, s állítom megint: legyőztem az időt. Ópiummámor s minden különös delfrium nélkül akkor élek, amikor akarok, s annyit élek, amennyit akarok”. Egy-egy vizionáló álom,

egy-egy képzelődő álmodozás elegendő arra, hogy sok mindent átéljen: „Megnéztem az óráim. Egy félórát sem aludtam. Huszonöt perc kellett nekem egy gazdag életre, kedves doktorom. Ön kicsinyli ezt az életet? Minden csapását s minden cirógatását úgy éreztem, ahogy senki a maga életét. És bennem milliárdnyi életek vannak. Színesek, sűrűek, nagy-szerűek”. (*Vörös felhők alatt*. BN 1906. ápr. 27.; AEön 485–87.)

A vers egy-egy mozzanatának, elemének, fordulatának előképét, csíráját is megtalálhatjuk az esztendő néhány elbeszélésében. Nem időbeli meghatározottságot jelentenek ezek a mozzanatok, hiszen bizonyos motívumok néha évekkel korábban előfordulnak, míg azután Ady verseiben is fölbukkannak, hanem inkább értelmezési támaszt a vers egyes elemeihez. Így érdekes és furcsa a vers indító képe: *Tinta-folyamról*. A „tinta” itt a fiktív, a költőileg elképzelt jelenségekre utal. Hasonló módon, mint egy néhány hónappal korábbi novellájában, amelyben Regensen Hilda, „a dán Szaffó” délre utaztában átszállásra várva egy állomás éttermében a látott idiltől felzaklatottan saját életvitele miatt elégedetlenkedik. Kimegy a szabadba, és így morfondírozik: „Soha még úgy nem nézett rá férfiú, mint az ott bent arra a hitvány szőkére. Ő mindig csak öleltette, szeretettette magát. Mikor pedig a csókos óráknak vége volt, az íróasztalához ült. – Betintázta a csókokat. Most pedig hideg a világ, mint ott fent a havas csúcok”. (*Szaffó a vonaton*. BN 1906. jún. 29.; AEön 515–18.) A „betintázta”, a *tinta-folyam*: mindkét esetben a nem valóságot, az áttételest, az irodalmi jelenti. A *Százezer éve már* 10. sorában a *Fojtjuk egymást* kijelentésnek is sajátos analógiája akad az egyik e nyáron publikált novellában. Az elbeszélésben olyan szövegösszefüggésben bukkan elő, mint a nyugalanság, az úzottság állapotának lehetséges megoldása. Az első személyű elbeszélő így idézi föl mindezt: „Bécsben ültem vonatra, s két nap óta nem láttam asszonyt. Svájcban valahol egy pártás cselédleány lobogtatott zseb-kendőt felénk. Ez a némbor sárga volt, nagyon karsú nő és nyugtalan szemű. A többiek egytől-egytől utálatosak, és szememnek sem kellettek [...] Én vagyok a megcsontosodott hisztéria, s ha jönne egy asszony, aki megtetszenék, megkérném: fojtson meg. Elfogyott minden brómom”. (*Esztér csókokat küld*. BN 1906. júl. 8.; AEön 519–22.)

Babonás hangulatában és szerelmet meg halált különös módon egymásba keverő motívációjában hasonlóságot mutat a nagyjából egy időben keletkezett *Százezer éve már* c. vers és a *Beáta nővér sírja* c. elbeszélés. Mindkét műben érzékelhető a földközi-tengeri hajóút közvetlen vagy közvetett élmény-háttere. A szírtlen lobogó fehér kendő a versben s a kis szigeten található temető a novellában. Bárkák a versben, az elbeszélésben pedig „kék tenger mossa, marja, és néha száz mérföldről hozzák ide a szent halottakat a bárkák”. Konkrétabb, valóságosabb, az egyszeri látogatás légkörét megteremtő novella a különös, titokzatos, a halott apácáknak, asszonyoknak „udvaroló” baráttal és időtlen, sejtelmesen látomásos a költemény. Az elbeszélésben a titokzatosság elől a narrátor is a menekülést választja: „Én futva szöktem az útra. A templom, a kapu felé. Alig vártam, hogy kibocsásson a kapun az alázatos Settimio fráter. S a bárkámra sokáig borult rá a franciskánus barátok templomának s a különös temetőnek megnyúlt árnyéka”. (*Beáta nővér sírja*. Nsz 1906. okt. 21.; AEön 556–58.) A költemény szinte örökös és szakadatlan körforgásából viszont nincs mód kiválni. Ez a vízió általánosabb, egyetemesebb.

Irodalom

Baróti [*A fehér kendő-ről*] 122.

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. november 25. XI. évf. 325. sz. 2. – (Páris, november hava) – Ady Endre – („Riviérai emlékek” főcímmel *Napfényországból* címen elsőnek közli a *Havasok és Riviéra* c. vers előtt). – Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 39.; VA₂ (1910) 26.; VA₃ (1910) 26.; VA₄ (1918) 26.; VA₅ (1919) 33. – Gyűjteményes kötetben először: AEö-1 [1930] 49–50.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A BN publikációját néhány módosítással vette fel kötetbe a poéta. A VA egyes kiadásai között is akad eltérés, közülük a VA₂ közlése alkalmas a főszöveg kialakítására. A vers létrejöttének esetleges helyszínére utaló (Nizza) megjelölés csak utólag a VA₄, VA₅ publikációjában jelent meg, ezért csupán a szövegeltérések között tüntetjük fel.

A VA₁ levonatában (PIM A. 126/l.) egyetlen korrekciót végzett Ady: a 11. sor végén az *égre* után a pontosvesszőt vesszőre módosította.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Riviérai emlékek</i>	BN			
Cím fölött: <i>I.</i>	BN			
Cím: Napfényországból			VA ₄	VA ₅
5. híres, bus	BN			
híres bús		VA ₃	VA ₄	VA ₅
7. amíg	BN			
országut	BN			
8. De, ha		VA ₃	VA ₄	VA ₅
11. nagy		VA ₃	VA ₄	VA ₅
égre;	BN			
12. felve [sh]		VA ₁		
rebben,	BN			
13. végre a magyar	BN	VA ₃	VA ₄	VA ₅
14. Napfény-országról,	BN			
Vers alatt: (<i>Nizza</i>)			VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

1906. nov. 13. előtt tért vissza a Côte d'Azur-ról Ady Párizsba. (A költő és Léda földközi-tengeri útjának utolsó állomása Monaco volt: l. erről és az előzményekről az *Elillant évek szőlőhegyén* és *A Holnap elébe* c. versek jegyzetét e kötetben.) Előző cikkét (*Levél a Riviéráról*. BN 1906. nov. 16.; AEÖPM VIII. 119–20.) még Nizzából keltezi nov. 10-i dátummal, a következőt (*Az új nóta*. BN 1906. nov. 18.; AEÖPM VIII. 120–21.) viszont már Párizsból dátumozza nov. 13-i megjelöléssel. A „Riviérai emlékek” főcím pedig egyértelműen utal arra, hogy mind a *Hazavágyás Napfény-országból*, mind pedig a *Havasok és Riviéra* c. versek strófáit nem az Azur-parton készítette, hanem visszatekintő, emlékező módon már Párizsban írta, és küldte haza a BN-nak.

Különös paradoxont rejt magába már a vers címe és a hozzátartozó szöveg. Mert szó sincs itt a versben a kifejezés konkrét értelmében vehető „hazavágyás”-ról. Egészen másról beszél a poéta, amit nevezhetünk kényszernek, sorsnak, végzetnek, fátumnak. Hiszen a *lantos-féle* hazai jó haláláról ironikus, gúnyos felhanggal szól a lírai én: *életében országút vadja*, halálában pedig *hazafias árok fogadja*. Az ilyenfajta embernek nem maradhat más képessége, mint az *álomlátó szeme*, amellyel bámulhatja a *nagy, szürke magyar* eget. Csak álmodhat *Napfény-országról*, míg rá nem csapnak az árokban a *hazai varjak*. Nem a *hazavágyás* érzése kerítette hatalmába a lírai én szívét, hanem a sors, a fátum tudomásul vétele keserítette meg.

Olyanféle élethelyzet víziós fölbukkanásával lehet találkozásunk a versben, amelyhez hasonló, de konkrétabb situációkat egy-egy novellájában is megjelenít. Ezt a hazakötődést egyik elbeszélésében „átok”-nak, elháríthatatlan „fátum”-nak nevezi Ady. Pontosabban így nevezteti elbeszélése fikatív alakjával, a naplóíró Terby Bálinttal, akinek figuráját némi változtatásokkal apjáról mintázta a tárcanovellákat is írógató poéta. A naplót jegyeztető Terby Bálint – miként Ady Lőrinc a zilahi iskolát – azért hagyta ott az enyedi kollégiumot, hogy a Terbyek sorsát a földhöz kösse. Akadt is földje, jó és szép, „de kicsi”, amelyhez még „szerezni kell”. S miközben a festőnek készül és külföldre vágyakozó fiát, Terby Barnabást arról akarja meggyőzni, hogy e földszerző vállalkozást folytatnia kell, döbbenve veszi észre, hogy nincs kihez beszélnie: „Már nem volt mellettem Barnabás. Egy árokparton állt, s nézte a füstölő Avas-hegyet. Nagy szemeit a messzeségbe meresztette.” Így vált el egymástól és került szembe egymással az apai és a fiúi hivatás- és sorsutdat.

Miként értelmezheti, magyarázhatja meg önmagának ezt az apa? Terby Bálint élesen fogalmaz: „Érzem én: átok ez. Egy-egy családra ráereszkedik a pusztulás. Egy-két generáció küzd az átok ellen, s aztán vége. Mikor én Enyedről hazaszöktem, a fátum ellen lázadtam. [...] Elszaladtam a városból. Dolgoztam, és szereztem. De az átok úgy akarja, hogy éppen az én fiam legyen ostor a kezében. Terby Barnabás gyűlöli a falut. Tíz nap óta van itthon. Valósággal sorvad azóta.” Fölismeri a naplóíró, hogy a fia választásával a Terbyek sorsában minden az ellentettjére fordul: „Most íme útrakészen áll Terby Barnabás. [...] Szalad a falutól, a csöndtől, a megszokottól, a földtől. Mintha minden valaha élt Terby helyett neki kellene ismerkednie a világgal. Megtagad minden múltat és valót. Menni, menekülni akar messze-messze. Ha egy világ állna elébe, hogy elzárja a világtól, félrelökné maga elől ezt a világot.” (*Terby Bálint naplójából*. BN 1906. febr. 22.; Lellei András névvel; AEön 447–50.)

Másfajta felnagyítás és a saját életrajzának másfajta legendásítása jelent meg két hónappal későbbi novellájában. Két meghatározó szereplője van ennek az elbeszélésnek: apja „sárga, szomorú szép kancá”-ja, Ilka és a vallomástevő elbeszélő „én”. Milyen fajta lény volt ez az Ilka? „Parádés lovakat nem tarthatott az apám. Ilka bizony ekét és boronát húzott. Ünnepnapiak azok a napok lettek volna, mikor kocsiba fogták őt. Nagykárolyba vagy Tásnádra kellett volna szuládnia. De Ilka Nagykárolyban és Tásnában is városokat látott.” Több epizódot ismerhetünk meg azután arról, hogy Ilka és az utódai milyen lenntartással viseltetnek a kishű, később legény elbeszélővel szemben. Jó ösztönével a ló „romlást szagol abból, hogy én a városba készülök”. Pedig az elbeszélő is nyomatomosan elégedetlen önmagával. „Csak éppen hogy gyáva voltam. Sfk és dombos vidékek között temett ember: szálnalmas ember. Bátor és önmaga: nehezen tud lenni. Én is remegően és sokat gondolkodtam. Hogy merre is menjek? [...] Határoztam és nagyot gondoltam. Én kiválasztattam falusi családomból. Én már nem leszek falusi ember. [...] Viharos esém volt az apámmal. Ő az alacsony dombok embere. Mely tájékról Ilka az ő gyűlöletét

hozta. Ámde én határozotam: elmegyek.” A döntés nyomán rendelkezés született: a vasútállomáshoz Ilka s – a sáros útra tekintettel – még két másik ló viszi ki az ifjú utazót. Reggelre azonban Ilka megdöglött. „Az öreg lovat megölte ugyanez éjjelen a bánat. Az a bánat, mely az Európába törő magyarokat siratja.” (*Egy ló-hősnő*. BN 1906. ápr. 8.; AEön 471–73.)

Verseiben is folyamatosan szólal meg a falusi világgal szakító, attól elhatárolódó motívum. Elegendő ennek csak két markáns példáját említeni: az 1903-as *Elűzött a földem* és az 1905-ös *El a faluból* c. költeményeket (l. e verseket és jegyzetüket az AEÖV II.-ben). De ellenpólusként és az előbbi motívummal nagyjából párhuzamosan jelennek meg azok a hazai valósághoz szervesen kötődő, annak tragikus megpróbáltatásait dacosan vállaló versei, mint például az 1905-ös *A Hortobágy poétája* és a *Góg és Magóg fia* (l. e verseket és jegyzetüket az AEÖV II.-ben). Az 1906-os esztendőben mindkét versvonulatnak megtalálható a folytatódó, továbbvívó darabjai, de a módosulást, a másféle nyomatékot egyfelől az olyan költemény jellemzi, mint a *Páris, az én Bakonyom*, másfelől az olyan vers, mint az *Álom egy Méhesről* (az első a BN 1906. júl. 1-i, a második a BN 1906. aug. 12-i számában jelent meg; mindkét vers szövegét és jegyzetét l. e kötetben). Az előbbiben a haza határain kívül próbál új szellemi szegénylegényként keresni látomásos módon menedéket, az utóbbiban idillikus vízióban kísérli meg otthoni bölcs és nyugodt beilleszkedését elképzelni. E motívumpólusokat jelző versek koordinátái között ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy az 1906-os esztendő második felében, a párizsi hónapokban egyre szaporább lesz a hazagondoló, a hazai „alaphelyzetet” közvetlenül vagy közvetve felidéző vers: így a *Déliab-ősym Köd-városban* (BN 1906. júl. 15.), a *Szent Margit legendája* (BN 1906. aug. 26.), a *Hepehupás, vén Szilágyban* (BN 1906. aug. 26.), a *Bihar vezér földjén* (BN 1906. aug. 26.) és a *Gyáva Barla diák* (BN 1906. aug. 26.) (l. a versek szövegét és jegyzetét e kötetben). E hazagondoló és a hazai tragikus helyzetet, próbáló sorsot kintről meglevelelő-felidéző versek sorozatát folytatja, panaszolja a *Hazavágyás Napfény-országból* c. költemény. Új változattal gazdagítva „az Európába törő magyarok” sorsát megörökítő lírai „arcképcsarnokot”.

Irodalom

Király I. 177., 279.

433. Havasok és Riviéra

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. november 25. XI. évf. 325. sz. 2. – (Páris, november hava) – Ady Endre – („Riviérai emlékek” főcímmel másodiknak közli a *Hazavágyás Napfény-országból* c. vers után). – További megjelenések: Szil 1909. március 11. XXVII. évf. 10. sz. 1. – Tárca – Ady Endre (*Havasok és a Riviera* címmel s a vers alatt *Monte Carlo* helymegjelöléssel); F 1918. február 11. II. évf. 7. sz. 15. – Ady Endre (mellette a vers német nyelvű szövege *Schneegebirge und Riviera* címen Eduard Schullerus fordításában). – Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 117–18.; AH (1908) 50–51.; VA₂ (1910) 67.; VA₃ (1910) 67.; Gyűjt [1910] 42–43.; VA₄ (1918) 67.; VA₅ (1919) 87. – Gyűjteménycs kötetben először: AEöv-1 [1930] 69.

Alapszövegünk a VA₂-ból. A BN szövegét kisebb módosításokkal vette át Ady a VA₁-be, és ez utóbbit követte az AH publikációja is. Néhány határozottabb igazítás észlelhető az ékezésben a VA₂ szövegében; ezt követi egyetlen eltéréssel a Gyűjt publikációja is. Különc megoldásokban bővelkedik a Szil utánközlése. Jelentős, a vers értelmét is összezagyzáló sajtóhiba, szedői tévedés került bele a VA₃ szövegébe. A 12. sorban a *S parfümös asszonyok* helyett *S parfümös urak*-at szedtek, amelynek a korrigálása is elmaradt. Sőt: ez a tévedés tovább öröklődött és tetőződött az egyébként sem hibátlan VA₄ és VA₅ szövegében: *Parfümös, víg urak* formában. Néhány régi és egy-két új szövegeltérés található a F publikációjában. Érthető a kifejtettekben, hogy a főszöveg alapjául a feltehető költői szándékot megőrző és a korrekt helyesírású VA₂ szövegközlését választottuk.

A VA₁ levonatában (PIM A. 126/1.) Ady egy szedési hibát korrigált: a 10. sorvégi *egeknek* után a vesszőt törölte. A VA₃ korrektúrájában (OSZK Fond. Hung. 1731.) két kisebb hibát kiigazítottak: a 9. sorban a *búszke* hosszú *ű*-jét rövidre változtatták, a 24. sorban pedig a *me glátogatnánk* igekötőjét cserélik ki a kifejezőbb *le* alakra. A 12. sor — már említett — lényeges tévedését viszont nem vették észre.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Riviérai emlékek</i>	BN							
Cím fölött: <i>II.</i>	BN							
Cím: <i>Havasok és a Riviera</i>					Szil			
Riviera							VA ₄	VA ₅
4. Nyíló	BN	VA ₁	AH					
6. szél-ficsúr						Gyűjt	F	
7. súgarat					Szil			
sugarát							F	
8. S örült [sh]					Szil			
9. kínban	BN	VA ₁	AH				F	
10. egeknek,	BN							
12. S parfümös urak					VA ₃			
Parfümös, víg urak							VA ₄	VA ₅
13. védjük					Szil			
17. lerogynánk							VA ₄	
18. tavasz,							F	
19. pálma és a					Szil			
20. együgyű,	BN	VA ₁	AH				F	
uri	BN						F	
23. Hegy bajtársak,					Szil			

Keletkezéstörténet

Miként az előző vers, a *Hazavágyás Napfény-országból* jegyzetében megírtuk, a *Havasok és Riviéra* c. költeményt is emlék nyomán Párizsban írta, s onnan küldte haza a lapjának a poéta. A riviérai „időzés emléke”-ként emlegeti a költő öccse is (AI. 117.). Több riviérai tartózkodás élményei és benyomásai sűrűsödtek össze a versben.

Korai cikkeiben és verseiben lehet számos példát találni arra, hogy Ady a természeti jelenségeknek, időváltozásoknak a mozzanatait az emberi hangulatok és helyzetek áta-

lakulásaival hozza összefüggésbe. Földessy Gyula némiképpen merész és megalapozatlan következtetéssel úgy véli, hogy e vers „a zseniket szimbolizálja a havasokban, amelyek »Vég«-ekként (»végvár«-akként) »védik« a Riviérát s ennek életélvező úri csöcselékét, de az elnyomottak forradalmi lázadásának gondolata is benn feszül a versben.” (Földessy: Amt 74.) Nem lehet pontosan tudni, hogy ezt a magabiztos állítását a zseni-képzetről Földessy honnan vette, hacsak azt az utalását nem gondolta komolyan, mely szerint e vers harmadik versszaka „emlékeztet a Himalája jégcsúcsain zörgő szekerről »Illés«-ekre”. (Földessy: Amt 74.) Ez a feltételezés félrehallás, nincs semmiféle közvetlen vagy közvetett hasonlóság a *Havasok és Riviéra* és *Az Illés szekeren* c. kötet bevezető verse között (*Az Úr Illésként elviszi mind...* Az Újság 1908. aug. 2.). A felületes analógiára épített zseni-képzet tehát tarthatatlan, eltájol, hamis irányban értelmezi a verset. De bizonyos mértékig finomítani kell azt az egyértelmű kijelentést is, hogy e versben természetesen bennrejlik „az elnyomottak forradalmi lázadásának gondolata is”. Mert ez a jelképes többlet is beleérthető a versbe, de Ady kiindulása az e tájon tapasztalható különös természeti kontraszt, amelybe azután önkéntelenül belevegyíti a szintén észlelt pénzesek és pénztelenek ellentétét. A forradalmas fenyegetés ennek csak kiegészítése, betetőzése. Hasonló módon személyesíti meg az 1907 eleji *A Délibáb úzenete* c. versben a délibáb bejövételét, miként itt a hegyek lelatogatását. (L. e kötetben.)

A vers rejtettebb, kezdeti indítékai talán visszavezethetők – miként erre Földessy is utal – Ady 1904-es őszi, riviérai benyomásaira (Földessy: Amt 74.). Ekkor utazott Párizsból Nizzába, majd onnan vissza Párizsba Ady a Côte d'Azur Rapide-on. A korábban húsz órás utat az extra-rapide tizenhárom óra ötven perc alatt tette meg. (*Európa leggyorsabb vonata*. BH 1904. nov. 25.; AEÖPM V. 151–52.) Lirai élményt a poétában nem maga a gyorsaság, hanem az általa keltett éles kontrasztok benyomása hagyott. Zilahai lapjának küldött naplószerű beszámolójában írta többek között: „*November 15.* Ma még nyár van. Ma még narancsvirágok nyílnak, s vad kaktuszok hivalkodnak minden árokszélen. Sohse volt ilyen igézetes, mélységes kék a tenger. Ni, amott Cap-Martin. Óh, némaságos, gyönyörű kocsizás az árnyas erdő-úton. Tegnap. Öt napja. Tíz napja. Mit emlékszem én már? [...] Emitt Monaco. És ott a tengeren óriás sirályok: kősa vitorlás hajók. Óh jaj, holnap. Alkonyodik. Kigyúl a pokol: a bank. Elegáns kocsik érkeznek, és suttognak körültem az áhitatos parvenük”. Másnap, azon a bizonyos holnapon indulás vissza északra, Párizsba: „*November 16.* [...] Reggel van és nyár van. Óh, csiklandozd csak az arcom, Dél bolondos, jókedvű Napja. — Nizza, nyolc óra harminc perc. Este tízre benyargalunk a télbe. [...] Átkozom a kontinens leggyorsabb vonatát. Már Marseille... Már Avignon. Jaj, itt már nincs lombjuk a fáknak. Máconban egy farkas-bundás vidéki ugrik fel a vonatra. [...] Fázom. Este van. Kinéznék az ablakon: kód. Most páras, világos, téli lármás, óriási csarnokba robogunk bé: — Párizs!...” (*Négy nap*. Szil 1904. dec 1.; AEÖPM V. 156.) A természeti- és évszakváltások objektív tényeit már itt hangulati, emberi motívumok mozzanataival tölti, súrti Ady.

A vers hangulatához közelebb benyomásokról számol be azonban a Nizzából nov. 10-i keltezéssel, egy-másfél héttel a vers létrejötte előtt küldött tudósításában: „[...] Nizza és az egész Riviéra egy óriási orkán vizeitjét sýnli. Éppen Nizzában voltam azon a délutánon, mikor ez a déli, úri, finom, kék tenger megbolondult. Erőnek erejével be akart hömpölyögni a Place Massenára. Azóta pedig, egy hete már, nem kacagott reánk kétszer sem az ő egyetlen, kék és szinte gerlés kacagásával Napfényország. Esik, esik, esik, s egyetlen vigasztalásunk, hogy most már hivatalosan itt a szezon.” De nemcsak a természet tobzódását, elsivárosodását regisztrálja Ady, hanem a szezonra gyülekező úri nép sereglését is

minősíti: „[...] Minden olyan, mint valami nagyon nem tökéletes álom. Mi adja itt az életnek ezt az élettelen vibrálást és színt? Talán egy kicsit a vidék félig hamis flórája. Talán éppen az élet túlságos sűrűsítése. Talán és legbizonyosabban, hogy akik idejönnek, azok majdnem mindnyájan antiszociális lények. Társadalmon felül vagy társadalmon kívül állók.” (*Levél a Riviéráról*. BN 1906. nov. 16.; AEÖPM VIII. 119–20.) Csírájában benne rezdül e töprengésekben a versbéli megrendülés alaptónusa, ha a természeti kép fordított is: a veszedelem a tenger, s nem a hegyek felől tör a tájra.

Érdekes szövegbeli egyezés, hasonló nyelvi fordulat található e vers 19–20. sora: *Meghalna pálmá s a mosoly / Finom, együgyű, úri ajkon* és a több mint egy évvel korábban publikált [*A zengő, kósza ködben...*] kezdetű vers 13–14. sora között: „Egy reggelen meghalt a mosoly / A fehér arcon”. (Ez utóbbi vers szövegét és jegyzetét l. az AEÖV II.-ben; a verses betétek eredetileg a BN 1905. szept. 24-i számában közreadott *Buddha temploma vár* c. elbeszélésből valók, s a szöveg-analógiára annak jegyzetében Bustya Endre hívta fel a figyelmet: AEön 353–56.; jegyzete uo.: 1318–19.)

A *Havasok és Riviéra* kiváltó élménye, illetve költői víziója oly erős volt, hogy – miként erre Földessy Gyula figyelmeztet (Földessy: Amt 74.) – jó háromnegyed év múlva egyik novellája intonációjában Ady szinte megismétli: „Nappal ott a Côte d’Azur-ön szürkekékek, álmosak a hegyek. Alkonyat körül megélesedik a színük, és haragosak lesznek. Ha az ember hagyná, beszorítaná a tengerbe a cifra, pálmás meredéllyel együtt. A hotelekkel, a villákkal, kokottokkal, gazdagokkal, kalandorokkal egyetemben.” (*A vén nemű*. BN 1907. aug. 15.; AEön 720–22.; jegyzete: 1350.) A hegyek természeti hatalmassága, vadása és emberi módon beleértett pénztelensége jelent fenyegető erőt a parton lelhető különös és pénzes világgal szemben.

Irodalom

Benedek I. 29., II. 293–94.; Földessy: Amt 74.; Varga 242.; Vezér 214–15.; Király I. 702., 341., 384., 393., 486., 513., II. 485.

434. Egy csúf rontás

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, 1 fólió, 247×173 mm. Főcím: *Babonás versek*. Cím: I. *Egy csúf rontás*. Aláírás nélkül. A fólió bal felső sarkában idegen kéztől részletes felírat: *A mi versbetűinkből. I. Tárcá. A kézirat eredetije Bárdos István újságíró (Torontó) tulajdonában. — Fénymásolata: PIM A. 249.*

Első megjelenés: BN 1906. december 8. XI. évf. 338. sz. 2. — (Páris) — Ady Endre — („Babonás versek” főcímmel elsőnek közli *A bélyeges sereg* c. vers előtt). — További megjelenés: NN 1906. december 25. IX. évf. 297. sz. [eredetiben hibás: 257. sz.] — Karácsonyi melléklet: 2. — (Páris) — Ady Endre — („Babonás versek” főcímmel elsőnek közli *A bélyeges sereg* c. vers előtt). — Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 50–51.; VA₂ (1910) 32.; VA₃ (1910) 32.; Gyűjt [1910] 32–33.; VA₄ (1918) 32.; VA₅ (1919) 43. — Gyűjteményes kötetben először: AEöV–I [1930] 53.

Alapszövegünk a VA₂-ból. A k szövegében az utolsó strófa egyes sorainak vége: konkrétan a 18. és a 20. sor záró szavai elmosódottak, nem tisztán olvashatók. A BN publikációja többnyire a k-ot követi több eltéréssel, majd az első sajtóközlést a NN, olykor szövegromlással is. A VA-ba történt felvételnél Ady számos javítást, pontosítást végzett. A VA₁ és a VA₂ szövegközlése azonos, kiegyensúlyozott, korrekt. A VA₃ szövegében három eltérés akad. További indokolatlan szövegváltozatok fordulnak elő a Gyűjt, illetve a VA₄ és a VA₅ publikációjában. A főszöveg kialakítására a VA₂ publikációját választottuk alapul.

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) Ady fontos javításokat végzett. A 2. sorban törölte a *látások* utáni felesleges vesszőt, s egybevonta a különírt *király fia* szavakat. A 3. sorban a *szép* után vesszőt tett. A 14. sorban a *bátor* után a pontot vesszőre cserélte. A 17. sorban a külön szedett *uram bátyám* szavait összevonta. A 18. sorban pedig a *pipafüst-szármayal*-t követően a hiányzó írásjelet kettősponttal pótolta. A VA₃ levonatában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 18. sorban a *Műlt* hosszú *ú*-s alakját rövid *u*-ra változtatták.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Babonás versek</i>	k	BN	NN				
Cím fölött: <i>I.</i>	k	BN	NN				
Cím: <i>csuf</i>	k	BN	NN				
1. <i>Szűz</i>	k		NN				
szavak.			NN				
2. <i>Új nagy</i>	k		NN				
Új nagy		BN		VA ₃		VA ₄	VA ₅
király fia		BN	NN				
3. <i>szép pogány</i>	k	BN					
szép pogény [sh]			NN				
4. <i>csuf</i>	k	BN	NN				
<i>ül,</i>					Gyűjt		
<i>pusztít,</i>	k	BN	NN				
<i>még,</i>		BN					
<i>még</i>			NN				
6. <i>kenetesen <repül></i>							
[föle:] <i>terül</i>	k						
8. <i>esztelenül</i>				VA ₃	Gyűjt	VA ₄	VA ₅
<i>szép.</i>			NN				
<i>Szép,</i>						VA ₄	VA ₅
10. <i>szívhatok</i>	k	BN	NN				
11. <i>S új</i>	k	BN	NN				
<i>vagy új</i>	k	BN	NN				
12. <i>új:</i>		BN	NN				
13. <i>Finom</i>			NN				
14. <i>A lelkem s</i>						VA ₄	VA ₅
<i>bátor.</i>	k	BN	NN				
15. <i>úgy</i>	k	BN	NN				
16. <i>egy <olvashatatlan szavak></i>							
[föle:] <i>ósdí, telt száju</i>	k						

száju		BN	NN			
17. uram bátyám			NN			
18. Mult	k	BN	NN	VA ₃	VA ₄	VA ₅
pipafüst-szárnnyal		BN			VA ₄	VA ₅
pipafüst szárnnyal [sh]			NN			

Keletkezéstörténet

A verset félreérti és ennek nyomán helytelenül értelmezi, magyarázza Földessy Gyula. Mondandóját ezért érzi rokonnak azzal, amit Ady a néhány hónappal korábban, a BN 1906. aug. 26-i számában publikált *Bihar vezér földjén* c. versében kifejezett (l. a verset és jegyzetét e kötetben). Szerinte, az *Egy csúfrontás* c. versről szólva, szervesen „kapcsolódik egymásba Adyban a régi és az új, a nemzeti és *egyetemes-emberi*. Ez az életérzés és élet-szemlélet van meg bennrejölőleg (latensen) ebben az Ady-versben, mely az újat és a régít egyaránt igenli. A múlt századbéli dohogó és a maradi, az újat és az ó-t nem értő magyar.” (Földessy: Amt 60.) Ez a felfogás persze összefügg azzal, hogy Földessy Gyula általános tételezésekből, deduktív módon igyekszik megközelíteni az *Egy csúfrontás* c. költeményt, annak bizonyítékaként interpretálja, hogy „Ady egyszemélyben a legforradalmibb és »legkonzervatívabb« magyar költő”. Az első jelzőt úgy érti, hogy „minden nagy költő nemzete problémáin túl [...] a kor szellemében tudja megszólaltatni mindazt, ami új, ami forradalmi”. „Konzervatív”-nak pedig azért minősíti Adyt, mert megvan benne a képesség arra, hogy „a magyar beszédnek évezredek át felgyüledezett kincseiből: gondolkozási, zenei formaféleségeiből ópiumként szív ki finom dalos titkokat”. (Földessy: Amt 60.) Mindez nem kétséges módon többé-kevésbé érvényes az érett, a pályáján kiteljesedett költőre.

De nincs tekintettel arra, hogy Ady lírai pályája is történeti folyamat menetében, egymást követő fázisokban alakult. Ezt fogta fel viszont találóan és követte nyomon pontosan Rónay György. Az *Egy csúfrontás* c. verset az öt évvel korábbi *A krisztusok mártírja* c. költeménnyel veti egybe (ez utóbbi a NN 1901. okt. 24-i számában jelent meg; szövegét és jegyzetét l.: AEÖV II. 94., illetve: 434–36.). A korábbi versben Ady a zsidó–keresztény világgéppel szemben „a nietzschei pogány–görög életeszemély” mellett tesz vallomást. Az *Egy csúfrontás* strófáiban a költő mindezzel „elmélyültebben” vet számot: „a pogányság és kereszténység ellentét itt hozott, a költő lelkében, alakában feszülő ellentét: a vers s a versben fölvilágoló dráma hőse nem a »paraszt Apolló«, Ady önnön ideálképe, hanem Ady a költő, az, akiben együtt és egyszerre élnek a »szűz borzongások« meg a »csúfrontás«”. *A krisztusok mártírja* strófáiban „mintegy színpadon játssza el, az ihletben is szinte színpadon kívülről szemlélt önmaga „paraszt Apolló” jelenését”. Az *Egy csúfrontás* soraiban „a színpad már önnön lelke; a versben nem színpadra föllépett önmagát alakítja, hanem a lélek benső színpadán folyó örök dráma egy megvilágosodó mozzanatát fejezi ki”. A közben eltelt fél évtized változást hozott, érlelt Ady szemléletében és poétikájában. Mert „a két költemény” „egybevetése meggyőző világot vet” a költő átalakulására „a külső teatralitásától a belső drámaiság s egy romantikus jellegű szerepjátszó magatartásból egy elmélyedő, realiztikus attitűd felé”. (Rónay: Me 276–77.) Kilépett a poéta a századelő első éveinek a lírai ént prezentáló megnyilatkozásainak sorából, s már az önmaga helyzetének, belső küzdelmeinek meghatározására összpontosít.

A korabelinél modernebb szóhasználatlaltól élve a művészi önmegvalósítás gondja szorongatja Adyt. Jó érzékkel veszi ezt észre Schöpplin Aladár, aki az *Egy csúfrontás*-t Ady „egyetlen önkritikai versé”-nek nevezi. E versben — írja — „az igazi művész ösztöne tiltakozik az ellen, ami benne túl hangos és szándékos — hiányérzés ez önmagával szemben”.

Magyarázatul hozzáfűzi még: „Ady páratlanul öntudatos költő volt, érezte, sokszor kellett jól, alkotása nehézségeit és korlátait, s önkritikája találébb, mint bármely kritikusé” (Schöppflin 84.). E *csúfrontás* okozhatja, hogy úgy dalolok, / Mint egy ósdi, telt százú prédikátor. Néhány hónap — alig több, mint fél esztendő — múltán ismét módosult, változott a lírai önarckép. A BN 1906. máj. 6-i számában közreadott *Pap vagyok én* c. versében még büszke öntudattal szölt arról, hogy „Papoknak ivadéka vagyok”. S „prédikátorék pogány fia” nagy nyomatékkal, költői önérzettel jelenti ki önmagáról: „Pap vagyok én”. E két állítás között csak annyiban feszül ellentét, amennyiben módosult, változott Adyban a költőrol, a költő szerepéről elképzelt felfogás. Erre az átalakuló felfogásra, szemléletre vall a vers indítása: *Szűz borzongások, pompás szavak, / Új, nagy látások királyfia volnék.* A „szűz borzongások” szabad, adys használata annak a megjegyzésnek, amelyet Victor Hugo használt Baudelaire dícséretére: „Vous avez créé un nouveau frisson”. („Ön új (újfajta) borzongást teremtett.”) (Utalást l. erre: Földessy: Amt 60.) Frappáns Adynál a kissé már gyakran előforduló „új” jelző helyettesítése a „szűz” szóval.

A saját költői magatartásával és hangjával szembeni elégedetlenségébe belejátszott az a Franciaországban, az 1906-os esztendő nyarán lezajlott irodalmi vita is, amelyet két nem jelentős francia poéta, Fernand Gregh és Francis Vielé-Griffin folytatott egymással. E vita ürügyén és hasznosítva Rémy de Gourmont Verlaine et Victor Hugo c. tanulmányának szembesítő motívumát Ady *Költők* címmel érdekes — saját tanulságokat is hordozó — meditatív vallomást írt. Ebben a töprengő írásban részben hasonló dilemmák foglalkoztatják Adyt, mint az *Egy csúfrontás* strófaiban. A költeményben új, nagy látások poétája akar lenni, de ehhez nincs benne elég apollói bátorság, szavaiban ott kísért még valamilyen ósdi prédikátor, valamelyik urambátyám őse. Más a francia líra helyzete, de ellentétes tendenciák jelentkeznek ott is, miként ezt „Párizs, december hava” jelzésű s a verset tíz nappal követően publikált, a BN 1906. dec. 18-i számában közreadott vallomásában kifejti.

Ady mint külső szemlélő igyekszik véleményét nyilvánítani: „Nekünk pedig, Párizs megtört és édesen borongó vendégeinek, szabad meglátnunk, hogy ím még mindig Victor Hugo és Verlaine birkóznak”. Megkísérli felvázolni a francia költészet két élő örökségének szemléli portréját: „Mert hát kik is ők: a dölyfös francia Jupiter s az isteni faun? Típusai annak a kétféle kiválóságnak, mely örök: a hasonlóságának és a differenciáltságának”. Szerinte Victor Hugo „részeg volt korának politikai eszméitől, s csak éppen ereje, impulziója s szótára volt nagyobb, mint egy romantikus, forradalmár kereskedő-segédé”. Paul Verlaine-t másnak, Hugóval szemben ellentétesnek ítéli: „Verlaine-nél megfordult a század és a század embere. Verlaine már az ember volt, az ember, a differenciálódott, a gyalázatosan őszinte ember. Victor Hugónak testvére lehetett III. Napóleonotól az utolsó krimi tatárig bárki. Velaine testvére már csak a differenciálódott, a nagyon elszánt, a magát veséjéig ismerő és analízáló, új ember lehetett. Az, akit nem kap el a tömeg, s aki a világot nem a népgyűlésekről, de a szörnyű, önmagát vizsgáló, mély, individuális lelki órákból ismeri.” A kifejtettekből világos, hogy Ady számára a Verlaine poézisében, magatartásában megtestesülő példa a vonzó. Ezért a honi viszonyokra leszűrt konklúzió is egyértelmű: „Költők pedig azok, akik túljárnak politikán, helyzeten, divaton és zsargonon. Költő az, aki nem disznótörökről hozza a világnézetét, de akiben benne szenved, sír, átkozódik, ujjong a kor”. (*Költők*. BN 1906. dec. 18.; AEÖPM VIII. 131–33.) Az *Egy csúffrontás* belső feszültségéről, a lírai kifejezésért folytatott küzdelem mozzanatairól valló strófái mögött Adynak a költő szerepéről, hivatásáról alakuló-változó, fentebb idézett felfogása is meghatározó.

Schöppflin 84.; Szabó R. 70.; Rónay: Me 276–78.; Földessy: Amt 60.; Vatai 76–77.; Varga 245–46.; Vezér 217.; Király I. 320.

435. A bélyeges sereg

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. december 8. XI. évf. 338. sz. 2. – (Páris) – Ady Endre – („Babonás versek” főcímmel másodiknak közli az *Egy csúf frontás* c. vers után.) – További megjelenés: NN 1906. december 25. IX. évf. 237. sz. [eredetiben hibás: 257. sz.] – Karácsonyi melléklet: 2. – (Páris) – Ady Endre – („Babonás versek” főcímmel másodiknak közli az *Egy csúf frontás* c. vers után). – Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 185–86.; AH (1908) 63–64.; VA₂ (1910) 102–03.; VA₃ (1910) 102–03.; VA₄ (1918) 102–03.; VA₅ (1919) 139. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 84.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A NN közlése a BN publikációját követte néhány módosítással, sőt szövegrontó változtatással. A BN publikációjára épül a VA₁ szövegközlése, amelyben több helyen igazítás s egy buta sajtóhiba található. A korábbiakhoz mérten érettebb, csiszoltabb az AH s még inkább a VA₂ szövegközlése. A VA későbbi kiadásában további két-három szövegeltérés lelhető. A végleges, a főszöveg kialakítására – egyetlen szükséges javítással – a VA₂ közlése szolgál megfelelő alapul.

A VA₁ levonatán (PIM A. 126/1.) Ady a 18. sorvégi *riasztatók* után a pontot vesszőre cserélte. A VA₃ nyomdai korrektúráján (OSzK Fond. Hung. 1731.) akad egy nem autográf javítás: a 14. sorban a *fiúk* hosszú ú-ját rövid u-ra változtatták.

Javításunk:

20. Az alapszöveg *csillagosan* szóalakját – tekintettel arra, hogy ez a sorzárás a 17. sorvégi *oson* szóra visszacsengő rímet igényel, és hogy itt – a BN, a NN, a VA₁ és az AH közlésével egyezően – helye van az adysan jellemzőbb nyelvi fordulatnak – *csillagoson* szóalakra változtattuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Babonás versek</i>	BN	NN		
Cím fölött: <i>II.</i>	BN	NN		
1. ördög arca		NN		
2. uton.	BN	NN	VA ₁	
3. sugár,	BN			
5. nagy <i>bélyeg</i> van		NN		
7. Bitós szomorú		NN		
szomorú	BN		VA ₁	AH
8. <i>rogynottan</i> , szortan, bélyegesen		NN		
9. Bus	BN	NN	VA ₁	
mordály-égetőn,	BN	NN		

11. százszor.		NN						
százszor, [sh]			VA ₁					
14. nyítt					VA ₃			
szívvel	BN	NN	VA ₁					
hű	BN	NN	VA ₁					
fiuk	BN	NN	VA ₁	AH	VA ₃	VA ₄	VA ₅	
15. Atöntötték [sh]	BN							
18. riasztatók.	BN	NN						
20. csillagosan					VA ₃	VA ₄	VA ₅	
21. Elet. [sh]	BN							
élet		NN						
23. a jobb		NN						
24. csúnya,	BN							
sárga foltos	BN	NN	VA ₁	AH				

Keletkezéstörténet

Közel négy évtized távolságából idézte fel a vers létrejöttének indítékait és körülményeit Révész Béla. Elmondja, hogy 1906 novembere végén, e vers keletkezése idején ő maga is Párizsban tartózkodott Adyval szoros szellemi közösségben. „Ebben az időszakban — emlékezik Révész — természetesen a leggyakrabban Léda körül voltunk. A Rue de Levis 92. szám alatti otthon körülbelül a mi otthonunk is volt, és így ismerkedtünk az irodai szobával is, ahol Léda férje, Diósi Ödön dolgozott. Innen irányította kereskedelmi vállalkozásait, hivatalnokai is voltak, köztük egy fiatal leány, Szonja.” E leányról, mint akinek sorsa *A bélyeges sereg* egyik ihlető indítéka volt, Révész bővebben szól: leírja vonzó külsejét és nyomasztó élettörténetét. Tragikus árnyak felhőzték be az életét. „Az orosz-japán háború idején pogromokkal támadták a zsidókat. Kisinyevben éltek, ahol a legelfajultabb volt az üldözés, az ő családjukra is rátörtek, az apját megölték, a házat, ahol laktak, felgyújtották, és menekülniök kellett, ahogy, amerre lehetett. — Szonja így került Párizsba meg nem változó szomorúsággal világító homlokán, fehér szép arcán.” Diósi irodájában gyakorta találkozhattak Szonja „halk és a figyelmet mégis maga felé vonzó figurájá-”val, de sem a leány, sem Révész nem tudhatta, hogy „mi készülődik”. Pedig ekkor már Adyban „vajudott a vers is, amelyet Szonja története sugallt, de a horizont, a nagyobb szándék megszomjazásával, kiszélesült.”

És elkészült a mű. „Valamelyik novemberi estén a meghitt kis kocsmában, kóbor abszintelők környezetében, Ady elem helyezte a ceruzával megírt kéziratot, a vers címe: *A bélyeges sereg*. — A hibátlan gömbölyű betűk görgették elem, reám a strofákat, a vers megjelent a Budapesti Naplóban 1906. december 8-án”. (Révész Béla: Egy Ady-vers története. Múlt és Jövő. Zsidó lap. 1943. ápr. XXXIII. évf. 55–56.) Bölöni általában megkérdőjelezi Révész idevonatkozó emlékezéseit. Szerinte pontatlan az a beállítás, hogy Révész „összel jött és két hónapot töltött Adyval Párizsban”. Szerinte nem 1906 őszén, hanem csak 1907 elején érkezett ki Adyhoz Révész. „Mert a sokféle levelek elárlják, és Ady párizsi napjaira nem mellékesek a kis részlet-dolgok, hogy 1907 február 9-től pontosan április 27-ig tartózkodott ekkor Révész Párizsban.” (Bölöni 133.) Lehetséges, hogy mindazt, amit személyes emlékként idéz meg, csak hallomásból ismerte.

Az emlékező Révész csak a kötemény születését megelőző hetekre tekint vissza. Pontosabban csak a személyesnek vélt emlékeit eleveníti fel, Ady egyéb tevékenységét nem vizsgálja. Így nem tudhatott arról, hogy Szonját és történetét Ady már jóval korábban is-

merte: több mint egy hónappal Lédával közös földközi-tengeri útjuk előtt, (l. *A Holnap elébe* c. vers jegyzetét e kötetben.), Párizs aug. 7-i keltezéssel ír és küld e témáról cikket a lapjának. Érzékletesen idézi fel Szonja sorsában a tragikus hátteret és a személyében megmutakozó újrakezdő-alkalmazkodó képességet: „Én ismerek egy kis orosz-zsidó leányt. Egy évvel ezelőtt jött Párizsba, mint egy szennyos, lompos kis állat. Az apját megölték Kijevben. Öreg, beteg anyja van s hét testvére, kik közül ötöt neki kell eltetnie. Mikor jött, nem tudta, hogy kell a kést és villát használni. Három szót beszélt franciául. Vad, gyanakvó, félnék, csúnya és szomorú volt, mint egy apró nőtény hiéna. Ma: kész parisienne. Hihetetlenül megszépült, mint a gyermekmesék elátkozott királykisasszonya. Egy irodában keres annyit, hogy egész családjá lakik, eszik, tanul, öltözik, él. Októberben pedig már beiratkozik az egyetemre ez a leány. Doktorkisasszony lesz belőle.” (*Szláv zsidók Párizsban*. BN 1906. aug. 10.; AEÖPM VIII. 49–50.; jegyzete: uo. 416.)

Szonja és családjának története csak közvetett kiváltója, csak érzelmi és gondolati elindítója annak az átfogó és egyetemes vallomásnak, amelyet Ady *A bélyeges sereg* c. költeményben megfogalmazott. Az eredeti élményből mindössze az üldözöttek iránti empátia hatja át a verset, egyébként tágas általánosítással a zsidóság tragikumát igyekszik néhány kontúrral felvázolni s a maga azonosulását velük, a közös sorsvállalás igényét kifejezni. Nem ez volt az első, az üldözöttekkel együttérző verse Adynak: *Tovább...* címen már 1900. júl. 28-án publikált egy ilyen verset a Sz-ban. Személytelenebb értesülés, hír váltotta ki Adyból a *Tovább...* részvétellel telt sorait: 1900 júliusában folyamatosan tudósítanak a lapok a romániai zsidóüldözésekről, pogromokról s ezt követően a Kanadába kivándorló zsidók csoportjairól, akik jórészt Nagyváradon utaznak át. (Minderről l. bővebben a *Tovább...* c. verset és jegyzetét: AEÖV II. 43. és 362–63.)

A közben eltelt hat esztendő részben kiszélesítette és elmélyítette Ady történelem- és társadalom-szemléletét, részben pedig a maga ütközései, konfliktusai révén egyre inkább megértőbbé, azonosulóbbá vált azok iránt, akiknek útját merész vállalások, újítások és kemény üldözések kísérték. Ezért nem véletlen, hogy publicisztikai írásaiban jóval a vers megjelenése előtt egy-egy fordulat, egy-egy képzet már előfordul. Így bukkan elő — más megfogalmazású — a vers *választott fájta* mozzanata a költő egyik cikkében több évvel korábban: „Van egy »szerencsés« hitfelekezet, egy kiválasztott faj azonban, amelyre új szabályok létesítettek.” (*Robbanás előtt*. NN 1902. febr. 6. AEÖPM II. 381.) A hazai elmaradottsággal, régies világgal szemben Ady mindig azokkal tartott, akik mást, változtatást, újat akartak idehaza. Jellemző ezért a vers utolsó strófájának alábbi két sora: *Miénk ez a könnyes, nagy Élet. / [...] Hajrá, hajrá a Jobb felé.* Ennek a szemléletnek korai, a hazai közvéleménnyel ironizáló változata fordul elő egyik harcias cikkében: „Menjünk vissza, szeretett úri vércim. Megöl itt bennünket a *beni*, a *vasút* meg ez a sok zsidó, aki folyton ösztökél, hogy menjünk *előre*”. (*Menjünk vissza Azsiába*. NN 1902. jan. 31.; AEÖPM II. 374.) Nemi egyszeri indíték, nem Szonja esete váltotta ki közvetlenül Adyból e verset. Sok eleme, motívuma készen volt már, érett volt már a költőben akkor, amikor ez a személyesen őt is megrendítő érzelmi hatás érte. De ez a benyomás sem közvetlenül hatott, hónapok teltek el addig, míg ez az érzés, ez a részvétlenség lényegült. S addigra elmaradt belőle minden esetleges: az egyszeri történet, az egyszeri rezdülés. Személyes vallomássá tárgult a költemény. Vallomássá a zsidóság szerepéről, sorsáról az emberiség történetében. Olyan értékek és megbélyegzettségek hordozóiként jeleníti meg őket, amelyeket a lírai én nemcsak vállalni tud, hanem amelyekkel azonosulni is képes.

Az ekkori Ady ismeretében magától értetődő a vers nyitánya: *Krisztus szent árnya s Heine ördög-arca / Táncolnak előttünk [...]*. Nincs fenségesebb, magasztosabb személyes

eszménye Adynak Krisztusnál — minden olykori profanizálással együtt és annak ellenére —, nem egyszeri rejtettebb vagy nyíltabb önjézusító törekvései is erre vallanak. Heinrich Heine pedig ez időben Ady számára az érvényes, a példát jelentő poéta: halálának ötvenedik évfordulójáról versben és prózában is megemlékezik (l. a *Henrik úr lovagol* c. verset és jegyzetét e kötetben). Így vált *A bélyeges sereg* nem csupán a zsidóság sorsával azonosuló magatartás versévé, hanem a személyes költői vállalkás költeményévé is. Az emberi teljesség ekkor lehetséges igényének maradéktalan kifejezőjévé.

A vers létrejöttében szerepet játszó, az érzelmi indítékot jelentő Szonja-történet végül is háttérbe szorult, az átfogó lírai vallomásban nem kaphatott helyet. A publicisztikus formában már előadott történet művészi ereje azonban Adyt arra ösztönözte, hogy később novellában is megörökítse ezt a megrendítő emberi drámát. Így született meg *A Cirle szemei* (Szonja, a doktorkisasszony) c. elbeszélés, amelyet Az Újság 1908. aug. 29-i számában publikált (AEön 920–23.; a cikk és a novella összefüggésére utal Bustya Endre is: l. a jegyzetet: uo. 1359.)

Magyarázat

Mordály-égető: nem célravezető, sőt a kifejezés értelmét torzító Földessy Gyula „feltevése”, aki szerint e kifejezés a német Mörder-Brenner-ből származtatható: gyilkos és gyújtogató. (Földessy: Amt 82.) Pontosabban és árnyaltabban adja meg az összetett szó jelentését az értelmező szótár. Maga a *mordály* szó elavult szerkezetű, kezdetleges formájú pisztolyt vagy régimódi puskát jelöl. A *mordályégető* kétféle értelemben használatos. A régiesebb, elavultabb jelentés szerint olyan személy, aki másokkal együtt bandába állva, gyilkoló, pusztító szándékkal házakat perzsel föl. Átvitt értelmű, ritkább jelentése viszont a hagyományokat nem tisztelő, felforgató, destruktív személyre vonatkozik. Ady ebben az utóbbi értelemben használja a kifejezést, miként az értelmező szótár jellemző példaként idézi Ady idevonatkozó sorait.

Irodalom

Benedek II. 328.; Révész Béla: Egy Ady-vers története. Múlt és Jövő. Zsidó lap. 1943. ápr. XXXIII. évf. 55–56.; Földessy: Amt 81–82.; Király I. 333., 500.

436. A karácsony férfi-ünnep

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, 1 oldalszámozott fólió, 250×200 mm. (Az oldalszám: 1.) Főcím: *Karácsonyi versek*. (Cím: *Férfi-ünnep*. Aláírás nélkül. A bal felső sarokban ismeretlen kéztől ceruzával: *A mi versbetűnköböl*. A fólió hátlapján ismeretlen kéztől ceruzával: *Kepes–Kun* 1922. júl. A kézirat széle szakadozott, töredezett. — PIM A. 201/87.

Első megjelenés: BN 1906. december 25. XI. évf. 355. sz. 2. — (Páris) — Ady Endre — („Karácsonyi versek” főcímmel elsőnek közli *Férfi-ünnep* címen az *Egy jövőendő karácsony* és *A nagy Kéz törvénye* c. versek előtt). — További megjelenés: PHSz 1907. december 22. XIV. évf. 25. sz. 9. — Ady Endre (*Férfi-ünnep* címen). — Kötetben: VA₁ (1908) (Az ő

Kaján ciklus 94.; VA₂ (1910) 55.; VA₃ (1910) 55.; Gyűjt [1910] 38–39.; VA₄ (1918) 55.; VA₅ (1919) 72. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv–1 [1930] 64.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A sajtópublikációk — BN, PHSz — néhány eltéréssel a k megoldásait követik. További módosításokkal ehhez igazodik többé-kevésbé a VA₁ szövegközlése is. Néhány újabb javítás figyelhető meg a VA₂ publikációjában, majd néhány egyéb módosítás a VA későbbi három kiadásában. A legtöbb szövegforrásban különleges, archaizáló helyesírásban fordulnak elő a bibliai képzetekkel összefüggő szavak: *Bethlehem*, *myrrha*. E szavak írásmódját — hiszen már a k szövegében is így szerepelnek — nem modernizáltuk, minthogy kétségtelen hangulati értékük is van. Nem véglegesítettük viszont a VA₂-től és az azt követő kötet-kiadásokban is használt *myrrha* írásmódot, mert ez ma már extrém túlzásként hat. A főszöveg kialakításához a fentiek értelmében szükséges javítással a VA₂ szövegközlését választottuk.

A VA₁ megmaradt levonatában (PIM A. 126/1.) a 8. sor végén a *fekszik* szót követő vesszőt Ady pontra cserélte. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) az 1. sor végén a *hajnalod* után vesszőt tettek, a 11. sorban pedig az *Óh* után tették ki a vesszőt.

Javításunk:

4. A *myrrha* szó írásmódját a k, a BN, a PHSz, a VA₁ szövegközlésével egyezően *myrrha* alakra változtattuk.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Karácsonyi versek</i>	k	BN						
Cím: <i>Férfi-ünnep</i>	k	BN	PHSz					
1. Betlehem,			PHSz					
hajnalod,				VA ₃	Gyűjt	VA ₄	VA ₅	
2. férfi-bánat.		BN	PHSz					
3. Máriának:	k	BN	PHSz					
4. myrrha,				VA ₃		VA ₄	VA ₅	
myrrha			PHSz					
7. veszekszik.		BN	PHSz					
8. fekszik,	k	BN	PHSz					
9. Óh,					Gyűjt			
miénk	k	BN	PHSz	VA ₁				
10. Benünket	k	BN						
11. Óh,	k	BN	PHSz	VA ₁	VA ₃	VA ₄	VA ₅	
Óh,					Gyűjt			
bus	k	BN	PHSz	VA ₁				
13. édes anyja,	k				Gyűjt			
14. Him	k	BN	PHSz	VA ₁				

Keletkezéstörténet

Különös, kissé sajátos és profán értelmezése ez a vers karácsony ünnepének, jelentőségének. Kisajátítja a megváltás minden emberre érvényes misztériumának kezdetét, a bet-

leheri születést *férfi-hajnal*-lá, azt pedig, hogy Mária fiút fogant, *férfi-bánat*-tá. Az Adynál gyakori „önjézusítás” itt kitágul: minden férfi sorsára érvényessé válik. Jelképesen minden férfi sorsa nemcsak a születést, a hajnalt, a lehetőségeket rejtí magában, hanem a bánatot, a passiót, a Koponyák hegyét, a Golgotát is. Ezért használja a *mienk* formulát, a férfiakra, a *hím testvére*-ire értve azt. S ezért von be a versbe biblikus, újszövetségi fordulatokat. Így a *Mienk az arany, mirrha, tömjén* utalásban a napkeleti bölcsek látogatását, tisztelgését, ajándékozását idézi fel az egyik evangéliumból. E bölcsek „bemenvén a házba, ott találák a gyermeket anyjával, Máriával; és leborulván, tisztességet tőnek néki; és kincseiket kitárván, ajándékokat adának néki: aranyat, tömjént és mirhát”. (Máté 2:11.) Másutt, a vers harmadik strófájának első két sorában ismét bibliai célzást használ, az annunciació, az angyali üdvözet ismert motívum-részletét. A vers vonatkozó két sora így hangzik: *Oh élni bús és élni szép: / Áldott az, aki befogadja.* Az Isten által Názáretbe Máriához küldött Gábrriel angyal így köszönti a kiszemeltet: „És bemenvén az angyal ő hozzá, mondá néki: Örülj, kegyelembe fogadott! Az Úr veled van, áldott vagy te az asszonyok között”. (Lukács 1:28.) És az angyaltól tudja meg Mária azt is, hogy fiút fogant, majd szül, akit Jézusnak fognak nevezni. Mindez pedig csodás módon történik: „A Szent Lélek száll te reád, és a Magaságosnak ereje árnyékoz meg téged; azért ami születik is szentnek hivatik, Isten Fiának”. (Lukács 1:31., 35.)

Személyes mondandói kifejezésére nem először fordult az 1906-os esztendő folyamán biblikus motívumok sajátosan átertelvező felhasználásához. Az év utolsó hónapjaiban különösen jellemző a *Mária és Veronika* c. vers (BN 1906. okt. 28.; I. a verset és jegyzetét e kötetben), amelyben Jézus és a saját anyja nevének azonosságára építette képzelete mitizáló ívelését, amelyhez hozzákapsolta a Veronika-legenda révén Léda alakját is. A *karácsony férfi-ünnep* soraiban csupán Szűz Mária bibliai történetének egyes elemeit tágitja egyetemessé: mintha minden férfi sorsa, köztük a magáé is, Jézus sorsának analógiája lenne, hiszen *az élet, / Bennünket biztat és sebez.* Bár a vers nyomatéka végül is a karácsonyra, a születés misztériumára esik: ezért köszönje meg kézsókkal minden férfi az édesanyjának, hogy életet adott neki.

A karácsonyi ünnep, annak családiassága Ady számára fontos, meghatározó esemény volt. A költő öccse írja bátyjáról szóló életrajzában, hogy milyen megrázó élménye volt a poétának az 1897-ben Temesvárott megélt karácsony: „beteg, pénztelenül, fűtetlen szobában és egyedül töltötte a szent estét”. Törekedett is arra – néha nagyobb utazások árán –, hogy a karácsonyt családi körben töltsé. Öccse meggyőzően állítja, hogy „bámulatosan bele tudta magát élni a gyermekkor karácsonyi hangulataiba, s ki tudta élvezni annak minden ízét”. (AL 55.) A nyomasztó temesvári karácsony emlékeit követően Ady több esztendőn át rendszeresen írt az ünnepet magasztaló vagy annak problematikusságát érzékeltető verseket: 1898-ban a *Karácsony* [I–III] c. (AEÖV I. 67–69.; jegyzete: 340–41.), 1899-ben *Karácsony* [Ma tán...] c. (AEÖV I. 166–67.; jegyzete: 472–73.), 1900-ban csak közvetve, a költő „prófétai” szerepe révén érinti az ünnepi motívumot a *Misztérium* c. (AEÖV II. 55–56.; jegyzete: 384–86.), 1901-ben a *Békesség ünnepén* c. (AEÖV II. 99–100.; jegyzete: 443–45.) költeményeket. Ezt követően a karácsonyi versek sorozata megszakad, de az 1906-os publikáció után is többször visszatér Ady a karácsony misztériumának lírai megjelenítésére. Így pl. 1913-ban más értelmezéssel a *Gyűlölet és Harc* c. költeményében.

Csak külsődlegesen érintkezik a vers létrejöttével az Érmindszentről Ady Lőrincné által Diósiék címére küldött nagy cserépfazéknyi szilágysági töltött káposzta esete. Az idevonatkozó levelek keltezése bizonytalan, csak a hónapot, az 1906-os évet záró decembert lehet bennük rögzíteni. Így nem lehet tudni, hogy a *karácsony férfi-ünnep* édesanyáknak,

így az „ides”-nek is tisztelgő-köszönő gesztusában e küldeménynek is volt-e ösztönző szerepe, vagy a vers és a küldemény a fiú és az anya bensőséges kapcsolatának egymástól független megnyilatkozása. Feltételezésünk szerint az utóbbi a valószínű. Ady Lőrincné bizonyára a karácsony előtti napokra küldte ki ízetes ajándékát, s Ady addigra már megírta és elküldte verseit a BN-nak. (A tárgyra vonatkozóan I. Ady levelét Ady Lőrincnének: AEI I. 228.; Léda, Diósi és a költő meghívó levelét Bölöni Györgyéknek: fakszimilében: Bölöni 110–11.; kihagyásos szöveggel: Bölöni 123., AEI I. 229.; e témára újra visszatér Ady Lőrincnének 1907 jan. elején írott levelében: AEI I. 230–31.)

Irodalom

Földessy: Amt 72.

437. Egy jövőendő karácsony

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 2 oldalszámozott fólió (oldalszámok: 2, 3) 270 × 210 mm. Cím: *Egy jövőendő karácsony*. Aláírás nélkül. A fóliók széle szakadozott, hiányos. Restaurált. — PIM A. 88.

Első megjelenés: BN 1906. december 25. XI. évf. 355. sz. 2. — (Páris) — Ady Endre — („Karácsonyi versek” főcímmel másodikként közli *A karácsony férfi-ünnep* után és *A nagy Kéz törvénye* c. vers előtt). — Kötetben: VA₁ (1908) (*A Holnap* elébe ciklus) 194–95.; VA₂ (1910) 107–08.; VA₃ (1910) 107–08.; VA₄ (1918) 107–08.; VA₅ (1919) 146–47. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 86.

Szövegkritika

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN néhány központozási eltéréssel a k szövegét közli. A VA egyes kiadásai között egy ékezési és néhány apró központozásbeli szövegváltozat akad. Külön problémát jelent a címbeli *karácsony* szó írásmódja. Kis kezdőbetűs változat található a k és a BN szövegében. A VA ama kiadásában, amelyekben a cím verzál szedésű, az írásmód jellege eldönthetetlen. A normál szedésű cím esetében — mint amilyen a VA₄-ben található — a kis kezdőbetűs változat lehetséges. S bár a VA összes kiadásának tartalomjegyzékében nagy kezdőbetűvel szerepel e szó, ezt mégsem tekinthetjük irányadónak, hiszen nemcsak több szövegforrás szerint a címben, hanem a vers szövegében is mindenütt kis kezdőbetűs alakban fordul elő a *karácsony* szó. A főszöveg alapjául két kisebb módosítással a VA₃ közlését választottuk.

A VA₁ korrektúráján (PIM A. 126/1.) a 9. sor végén a *régiekre* után a kérdőjel elé pótlólag Ady kitette a záró idézőjelet. A VA₃ levonatán (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 25. sorban a *szomorú* hosszú ú-ját rövid u-ra változtatták.

Javításaink:

9. A *régiekre*”? központozási sorrendjét a k eljárásával egyezően *régiekre*”? változatra módosítottuk.

11. A sorvégi *majd* után a k és a BN megoldását követve értelemszerűen kitettük a kettős-pontot.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Karácsonyi versek</i>	BN				
5. béke".	BN				
9. régiekre"?		VA ₁	VA ₂	VA ₄	VA ₅
11. majd		VA ₁	VA ₂	VA ₄	VA ₅
12. van karácsony".	BN				
karácsony"		VA ₁			
14. multból"?				VA ₄	VA ₅
18. éltem".	BN				
20. pogányok".	BN				
21. b <olvashatatlan betű> [föle:] ezáru.	k				
23. meg- se	k				
24. angyal".	BN				
25. szomorú			VA ₂	VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

Jellegzetesen sejtelmes Ady-vízió, olyanfajta áttételes, nem könnyen fölfejtendő vers, amilyenek alkotására a poéta az 1906-os esztendő utolsó hónapjaiban törekedett, mint például az *Özvegylegények tánca*, a *Jó Csönd-herceg előtt* vagy a *Sírni, sírni, sírni* c. költeményekben. S ha művészi átütő erőben nem is azonos az előbb említettekkel, többértelműsége azonban megnehezíti a vers felfejtését. A szöveg ambivalenciája csapdába is csalta Földessy Gyulát, aki szerint a költő „a megőrléstől való félelmében írta”, s arra hivatkozik, hogy ilyen képzelgéseiről Bölöni is szót ejt. Ennek összefüggésében értelmezi a vers 23. sorát: *Hiszen én meg se születtem* — „furcsán, de nem logikátlan fantazmával ellentétben a maga gyakran emlegetett élvehalottságát”. (Földessy: Amt 82.) Fel sem merül benne valami másfajta közelítés lehetősége: mondjuk az, hogy itt az „önjézusítás” egyik változatáról van szó. Pedig több más vers esetében maga is észlelte, megnevezte ezt a lírai motivációt.

Hiszen az a *jövendő karácsony* csak a lírai én „önjézusítása” által lehetséges. E karácsonyra neki kell megszületnie, Jézusként „újjaszületnie”, Messiássá változnia, aki azt állítja magáról, hogy: „*Hiszen én még sohse éltem*”, s azt, hogy: „*Hiszen én meg se születtem. / Karácsony van, száll az angyal.*” Ezért nincs válasza az elhangzó kérdésekre: „*Emlékszel a régiekre?*” vagy arra, hogy „*Valami tán fáj a multból?*” Hogy is lehetne válasz, ha a vers perspektívája erre a jövőre, saját karácsonyára, metamorfózisára nyílik. Magányából válthatja ki az angyal.

Irodalom

Földessy: Amt 82.; Király I. 333., 486.

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. december 25. XI. évf. 355. sz. 2. — (Páris) — Ady Endre — („Karácsonyi versek” főcímmel *A nagy Kéz* címen harmadiknak közli *A karácsony férfi-ünnep* és az *Egy jövőendő karácsony* c. versek után). — Kötetben: VA₁ (1908) (*A Holnap* elébe ciklus) 193.; VA₂ (1910) 106–07.; VA₃ (1910) 106–07.; VA₄ (1918) 106–07.; VA₅ (1919) 145. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 86.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A BN publikációját Ady több módosítással vette fel a VA-ba. További eltérések és részben szövegközlési következetlenségek találhatók a VA egyes kiadásai között. A főszöveg alapjául két — a szövegforrások zöménél elkerülhetetlen — javítással a legkevesebb módosítást igénylő VA₂ közlését választottuk.

A VA₁ nyomdai levonatában (PIM A. 126/1.) több igazítást végzett Ady. Az 1. sorban a szedéshibás *feleim* szóalakot *feleim*-re változtatta. Az 5. sorban a *Kéz* után a pontot vesszőre cserélte, s az *Iromba* nagy kezdőbetűjét kis *i*-re javította, a sorvégi *betük* után a vesszőt kettőspontra igazította. A 9. sor végén az *alatt* szót követő vesszőt pontra korrigálta. A VA₃ korrektúráján (OSzK Fond. Hung. 1731.) mind a 12., mind pedig a 16. sorban a *betüket* szóalakot *betüket* változatra módosították.

Javításaink:

3. A kis kezdőbetűs *kéz* szót a versbéli előfordulásai zömének megfelelően és jelképes jelentésének szellemében — a BN publikációjával egyezően — nagy kezdőbetűs alakra javítottuk: *Kéz*.
13. A 3. sorban végzett emendációhoz hasonlóan a *nagy, tréfás kéz* kis *k*-ját a szó jelképes értelmű használatának megfelelően nagy *K*-ra módosítottuk: *Kéz*.

Szövegtérképek:

Főcím: <i>Karácsonyi versek</i>	BN				
Cím: <i>A nagy Kéz</i>	BN				
1. busak,	BN	VA ₁			
3. kéz		VA ₁	VA ₃	VA ₄	VA ₅
főírta [sh]	BN				
égre;	BN				
5. Kéz. Iromba betük.	BN				
betük:		VA ₁			
6. Tíz			VA ₃	VA ₄	VA ₅
7. írást	BN				
9. alatt	BN				
11. űs szépség,	BN	VA ₁			
12. betüket			VA ₃	VA ₄	VA ₅
13. kéz,	BN	VA ₁	VA ₃	VA ₄	VA ₅
figyel					VA ₅
14. Pietro?	BN				

15. betűket	BN	VA ₁	VA ₃	VA ₄	VA ₅
16. új betűket	BN	VA ₁	VA ₃	VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

Az égre író Kéz motívumának gondolatát Ady minden bizonnyal a Bibliából, Dániel próféta könyvéből merítette, de a maga szokásos módján megváltoztatta, más összefüggésbe állította azt. A Biblia szerint Nabukodonozor babiloni király fia és utóda, Belszár nagy lakomát rendezett az udvarában. Majd „borozás közben mondá Belszár, hogy hozzák elő az arany és ezüst edényeket, amelyeket elvive Nabukodonozor, az ő atyja a jeruzsálemi templomból, hogy igyanak azokból a király és az ő főemberei, az ő feleségei és az ő ágyasai.” (Dániel 5:2.) S míg mindez megtörtént, s a jelenlévők a templomi edényekből iddoggáltak dicsérve saját bálvány-isteneiket, különös esemény történt: „Abban az órában emberi kéznek ujjai tűnének fel és írnak a gyertyatartóval szemben a király palotájának meszelt falán, és a király néz az a kézfejet, amely ír vala”. (Dániel 5:5.) Megrettent mindettől a király, és elhívatta a babiloni bölcseket, hogy olvassák el neki ezt az írást, és fejtsek meg annak az értelmét. Senki sem volt azonban erre képes, csupán Judának Babilonban fogoly fiai közül való Dániel, aki már Nabukodonozor idejében kitűnt azzal, hogy megfejtette az előző király álmait. Most a királyasszony hívja fel Belszár figyelmét Dánielre, akit a megrendült király maga elé hívát. Dániel meg is felel Belszár kérdésére: elmondva, hogy az „egek Ura” által „küldetett ez a kéz, és jegyeztetett fel ez az írás. — És ez az írás, amely feljegyeztetett: Mene, Mene, Tekel. Ufarszin!” (Dániel 5:24–25.) Majd meg is magyarázza az arameus nyelvű felirat értelmét: „megszámláltatott, megmértetett, könnyűnek találtatott!” Az eredeti motívumot Ady természetesen átalakította, kiforgatta, enyhítette és modernizálta. Más, világtörténelmi összefüggésekbe állítva a Kéz persze lehet szintén az Úr által küldetett, ha az üzenetet nem a falra, hanem az égre írja. S ha a szövege nem is annyira fenyegető, sőt *tréfás*, de a történelmi változások szükségszerűségeire utaló: „*Ember-pajtasok, erre gyertek*”.

A világ sorsának változékonyága, folytonos átalakulásának jelensége Adyt már évekkel korábban is foglalkoztatta. Több mint fél évtizeddel korábban egyik publicisztikai írásában erről így töpreng: „Halad, okvetlenül halad a világ s mindig előre. Akik e világi életet nagyszerűnek tartják, reménykedhetnek ebből. Mióta az ólomtördelésből nyomtatni tanultak, ez a haladás már majdnem rohanás. Nincs percnyi megállás. Egyik igazság még ma igazság, holnap más kerül helyébe. Az emberek lanyhább vérkeringésű, restebb és gondolatra képtelenebb része marad a régi igazság mellett, akikben több van az *örökember* sejteiből: összerombolja a régit, s vitalja az újat, amelynek pedig a sorsa *egymégújabb* kedvéért ismét összeomlás lesz. Egy *befejezhetetlen* lánc hát ez a fejlődés, de az embereknek mindig volt kedvük hozzá. Babel tornyát még most is építik, csúnyán veszekednek s marakodnak hozzá, de építik. Az égig nem fog érni, s bizonyos.” (*Hétől-hétre*. Sz 1901. febr. 17.; AEÖPM I, 2 449.) A vers e gondolatmenettel hasonló szellemben, de érzékletesen, didaktikus magyarázkodás nélkül, drámai feszültséggel fejezi ki a nagy Kéz törvényének váltásait, természetét.

Egyetlen tömör mondatban igyekszik megragadni a vers lényegét Földessy Gyula: „A »betűk«, az »írás« egy-egy új ideálja az emberiségnek, ami kitart egypár száz évig”. S utal e vers hasonlóságára az *Új s új lovat* c. költemény mondandójával. (Ez utóbbi vers a Ny 1914. nov. 1-jei számában jelent meg, kötetben pedig csak a postumus *Az utolsó hajók*-ban került kiadásra.) (Földessy: Amt 82.) A nagy Kéz törvénye jellegzetesen mitizáló hangne-

mének — miként ezt Barta János megjegyzi — „tükröződnie kell a versek nyelvi alakján is”. Egy-egy „tudatos nyelvi archaizmus” megerősíti, nyomatékositja ezt. Elegendő például, ha „a szólamkincsbe is kerül egy-egy régies színfolt”. Így lesz fontos hangulati és értelmi funkciója annak, hogy a *Látjátok, feleim* fordulattal, „a Halotti Beszéd szavaival” kezdi a verset. (Barta 289–90.) Hasonlóan archaizáló mozzanat a vers záró strófájában a *hívó Pietró* jelzős szerkezet, amelyben Péter apostolra utal a költő.

Irodalom

Földessy: Amt 82.; Barta: 289–90.

439. [Valaki élt...]

Kézirat, megjelenés, indokolás

Kézirat: Verses ajánlás dr. Révész Artúr orvos számára az Új Versek neki ajándékozott példányába. A kézirat, illetve az azt tartalmazó kötet hollétéről nincs tudomásunk. A verses dedikáció létezéséről Klein István Fenyő Miksához intézett levele alapján tudunk, ő közölte e levélhez csatolt másolatban a versike szövegét is. Címe: *Révésznek*: Aláírás: *Ady Endre*. — A másolatot is tartalmazó levél a PIM gyűjteményében: PIM V. 3181/246.

A verses dedikáció szövege mindeddig az általunk nyilvántartott adatok szerint nem került publikálásra. Először a versek kritikai kiadása, az AEÖV III. kötete közli.

Indokolás: Egyértelműen hitelt érdemlő bizonyítékunk nincsen arra, hogy ez a verses ajánlás Adytól származik. A Révész Artúrnak dedikált ÚjV-példány, illetve a benne található autográf kézirat hiánya mindenesetre kételyt és fenntartást ébreszt az emberben. De nem sokat segít maga az alkalmi szöveg sem: nincs benne perdöntően Adyra valló gondolati vagy stílári fordulat. Kissé közhelyes és enyhén szépelgő ez a verses ajánlás, ami a rövid dalok gyakorlatában járatos Ady tolla alól könnyen kikerülhetett. Tegyük hozzá azonban, hogy Ady ekkori, 1906-os — de általában a későbbi — verses dedikációi sem egyenértékűek az azonos időszak lírai verseivel. Így az 1906-os év márciusában készült *Miklós*nak — *Bandi* című vagy az *[Ezek a Halál...]* kezdetű ajánlások sem mérhetők az 1905-ben, illetve 1906-ban született költői alkotások átlagos színvonalához, pedig e verses dedikációk esetében Adyt több éves személyes barátság, intenzív érzelmi kapcsolat fűzte a címzettekhez. Nincs tehát arra sem elegendő érünk, hogy határozottan megkérdőjelezzük vagy kizárjuk Ady szerzőségének lehetőségét.

Végül egyetlen érv marad a versike besorolására az Ady-életműbe: maga a levél. Közzük ennek szövegét. Borítékján az alábbi címzés: Nagyságos Fenyő Miksa úrnak — a Nyugat leveleivel — Budapest VI. Vilmos császár út 51. III. A boríték hátoldalán a feladó megjelölése: Klein István, I. Alkotás-ucca 11. I. 5. A levél: „Nagyságos — Fenyő Miksa úrnak — Budapest. — Kötelességemnek tartom, hogy a kezem között lévő Ady-verset — mely tudtommal még schol sem jelent meg és nyilvánosságra nem került — Ady Barátaihoz jutassam.

Ady a másolatban közölt verset nagybátyámhoz, Dr. Révész Artúrhoz — a háborúban fiatalon elpusztult orvoshoz — írta a neki ajándékozott Új Versek-kötetének első lapjára.

A könyv birtokomban van és kívánatra bármikor felmutatom.

Kiváló tisztelettel

Budapest, 1921. XII. 4.

Klein István

I. Alkotás-ucca 11. I. 5.

A dedikáció címzettjéről és annak unokaöccséről nem tudunk semmi közelebbit. De aligha valószínű, hogy egy olyan valaki, mint Klein István, aki láthatóan a Nyugat köreiből bizonyos tájékozottsággal rendelkezett, kellő alap nélkül hívja fel a figyelmet egy Ady-dedikációra, és ajánlja fel Fenyő Miksának, hogy annak eredetijét kellő igény esetén be is mutatja. Fenyő Miksa ezzel kapcsolatos reagálásáról nincs adatunk, s nem is valószínű, hogy a kevésbé filológus érdeklődésű Fenyő e levél s a másolat megőrzésén kívül bármit is tett volna. A másolatot beküldő Klein István viszont hiteles tanúnak minősíthető, az általa közölt szöveget ezért emeltük be az Adytól származó művek sorába. Ezzel talán azt is elősegíthetjük, hogy az esetleg lappangó — ha végelegesen el nem vészett — dedikált példány előkerülhessen.

Szövegvizsgálat

Alapszövegünk a Klein István-féle másolatból. A verses ajánlás fölül elhagytuk az inkább gesztusnak, megszólításnak, mint címnek szánt *Révésznek*: formulát. Tettük ezt azért is, hogy ne okozzunk zavart a Révész Bélának szóló dedikációk és a Révész Artúrnak szánt bejegyzés között. Címnek a versike első két szavát emeltük ki a szokásos módon: [*Valaki élt...*]. Nem tüntettük fel a vers szövege alatt az *Ady Endre* aláírást sem. A másolat szövegén egy-két apró módosítást végeztünk.

Javításaink:

2. A *gúnya* első magánhangzóját hosszúra változtattuk: *gúnya*. A sorvégi *kacaja* után a hiányzó írásjelet ponttal pótoltuk.

Keletkezéstörténet

Adatok hiányában az ajánlás címzettjéről — akiről az indokolásban közölt levélből tudunk csupán — és így a dedikáció keletkezéséről semmi bővebbet nem mondhatunk. Egyedül az időrendi besoroláshoz kell ejtenünk néhány szót. Minthogy a verses bejegyzés dátumozás nélkül az Új V egyik példányába készült, feltételezhető, hogy ez az 1906-os esztendő valamelyik hónapjában történt. De mert ez a hónap közelebről meg nem határozható, a verset az 1906-ban írt és publikált költői művek időrendjének végére helyeztük.

440. Dózsa György unokája

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. január 6. XXXV. évf. 6. sz. 2. — Írta Ady Endre. — (A *Délibáb üzenete* c. verssel együtt elsőként közli *Dózsa György népe* címmel.) — Kötetben: Isz₁ (1909) (Az utca éneke ciklus) 96.; Isz₂ (1911) 96.; Isz₃ (1918) 96.; Isz₄ (1919) 96. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 112.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az Isz₁-ből.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Dózsa György népe</i>	Nsz			
2. bus,	Nsz			
4. népemmél. Mert	Nsz			
nyár		Isz ₂	Isz ₃	Isz ₄
5. nyár		Isz ₂	Isz ₃	Isz ₄
egyenes,	Nsz			
6. sok, rossz,	Nsz			
7. hogy ha	Nsz			
10. Rablóváraitokból	Nsz			

Keletkezéstörténet

A *Dózsa György unokája* Ady első Dózsa verse, egyben egyike első forradalmi verseinek is, nem véletlen, hogy együtt jelent meg a Nsz-ban A *Délibáb üzeneté*-vel. „A forradalmi ciklust Dózsa-vers nyitja és zárja — írja Vezér Erzsébet. — Dózsa György sokat mondó jelképe Ady költészetének: parasztvezér és bocskoros nemes, magyar messiás és antiklerikális hős [...] Dózsa ős is (*Dózsa György unokája*), és ugyanakkor ő a jövő, az új vezér (*Dózsa György lakomáján*). (Vezér 251.)

Adyt a családi hagyomány szerint rokonai száalak is fűzték Dózsa Györgyhez. Már Földessy Gyula beszél róla, hogy: „Ady maga is említi, hogy a Visky-család révén (egyik nagyapja Visky volt) rokonságba került a diósadi Dózsa-családdal.” (Földessy: Amt 93.) Ady a BN 1908. ápr. 24-i számában beszél erről: „Egy családi hagyomány szerint ugyan én a Visky-család révén rokonságban volnék Dózsa György családjával. De ennek a bizonyítására báró Kempelenéket s egyéb genealógusokat kellene drágán megmozgatnom.” (*Egy falusi ember naplójából*. I. Dózsa György szobra; AEÖPM IX. 212.) Kovalovszky Miklós, aki szintén idézi ezt a részt, a következő magyarázatot fűzi hozzá: „Az esetleges rokonsági kapcsolatról azóta sem tudunk semmi közelebbit és bizonyosabbat, de így is rendkívül táplálta, sugallta Ady Dózsa-kultuszát, s a *Dózsa György unokája* c. vers [...] harci kiáltása nemcsak a költő politikai programjának, riadójának tekinthető, hanem a vérségi kapcsolat hitének vallomása is, amely személyes hitelt ad amannak.” (EmlAE I. 78.)

Ady már 1903. jan. 18-i cikkében hivatkozik Dózsára Bródy Sándor Királyidillek c.

színdarabtrilógiájáról írva, melyet a kolozsvári színügyi bizottság nem engedett színrevinni. „A história csak a Dózsa Györgyöket, Dantonokat, Bresciket bélyegzi meg, a koronás botránytevőket soha!” (A *hérről*. AEÖPM IV. 19.) 1903. febr. 1-i cikkében szintén Dózsa György alakját idézi meg: „Nálunk a harmadik rend győzelmet sem aratott, s máris lejárt a magát, de emellett a feudalizmus majdnem olyan, mint Dózsa György idejében, amikor aztán szinte örült hallucinációképpen hangzik a modern proletárok új Marseillaise-e.” (*Nost-ra res agitur*. AEÖPM IV. 26–27.) 1905. febr. 16-án pedig már Mezőfi Vilmos könyvéről írva, az agrármozgalmat Dózsa György harcához hasonlítja: „És a szegvári magyar paraszt sem tréfál, mikor felküldi a magyar parlamentbe Mezőfi Vilmost. A szegvári csatamező van olyan históriai, mint az a mező, ahol szétverték a Dózsa György csapatát.” (*Egy könyv és egy ember*. AEÖPM VI. 58.) „Nekem Gyula vezér, Dózsa György és Martinovics voltak mindenha a kedvenceim” — írja 1906. szept. 11-én. (*Levél az arisztokráciáról*. AEÖPM VIII. 84.)

A vers közvetlen előzménye Adynak a BN 1906. nov. 13-i számában megjelent *La Barre-Dózsa György* c. cikke. La Barre lovag mártírhálált halt francia szabadgondolkodó szobrát 1906. nov. 6-án leplezték le a párizsi Sacré Coeur előtt, erről számot adva írja Ady, hogy nálunk Dózsa Györgynek kellene szobrot állítani. (A körülmények részletes ismertetését l.: AEÖPM VIII. 445.) „Magyarország ma olyan harcba kezdett, amelyet még sohse látott a világ — írja Ady. — Krisztus után a huszadik században, tíz századdal Árpád után. Mi, a milliók, a rongyosak, azt akarjuk, hogy jogunk legyen a levegőhöz. Egyetlenegy ország vagyunk, ahol a rongyos milliók soha föl se lélegezhettek a dús ezrek miatt [...] Kell, hogy válasszunk hősrünknek valakit, akit a nagyurak nem sajtáthatnak ki [...] Ha már nekik van pofájuk, hogy a történelmet szegezzék nekünk, jó. Válasszunk mi is valakit a történelemből, aki szimbóluma leszen a mi végtelen szenvedésünknek, majdnem undok tragédiánk. S aki helyettünk kiáltsa a világnak, hogy Magyarország néhány ezer kiváltságosé, s hogy itt gyötrelmes élni minden munkás embernek. Ők már a múltból is elraboltak, meghamisítottak mindent. Elvették tőlünk Rákóczi és Kossuthot. Nyomják a Petőfi-kultuszt, s miattuk nem vezekelhették még ez az ország Martinovicsék miatt. Ők önkényesen válogatják ki a múlt nagyjait is, s ellenük vonlatják föl őket [...] Hát nem vonultatnók föl mi is ellenük Dózsa Györgyöt? Ez magyar volt, fajmagyar, sőt nemes ember. A Dózsa-tragédia Magyarország millióinak a legigazibb tragédiája. Megsütnek és egymással falatnak ma is föl bennünket Magyarország tulajdonosai. Miként La Barre lovagnak a szabadgondolkodó Franciaország, Magyarország népe, mely a feudalizmus ellen küzd, állítson szobrot Dózsa Györgynek [...] Dózsa György beszélne a nyomorgó, Amerikába szökö magyar nép, a tanítók, a vasutasok, intellektüelek, tisztviselők, iparosok, kereskedők helyett. Az egész munkás Magyarország helyett, melyet nagyurak és nagy papok jobban nyomnak, mint valaha.” (AEÖPM VIII. 117–18.)

1907. jún. 14-én írja arra a hírre, hogy Párizsban Marat-szobrot állítanak: „Emlékezzünk csak, a mi Dózsa Györgyünkre is mennyi gonoszat fog rá a hivatalos történettudomány. Holott ez a nemes néptribun sok-sok szomorú magyar évszázad lelkiismeretének megszolgáltatója volt. Nyolc-kilenc hónappal ezelőtt proponáltam itt e lapban: állítsunk szobrot Dózsa Györgynek. Késői visszhangként olvasom, hogy Csaba és Áchim András már érzik, hogy mit jelképez Dózsa György bemocskolt alakja. Hogy nágnások, püspökök és cselédjeik ne uralkodjanak Magyarországon. Még Marat-t is rehabilitálja az észretért utókor. Ezerszer nagyobb kötelességünk ez Dózsa Györggyel szemben.” (*Párizsi jegyzetek*. III. A rehabilitált Marat. AEÖPM VIII. 233.)

Dózsa György alakja egész életén végigkísérte Adyt. 1913-ban ezt írja: „Tettem élete-

met én, nyomorult póre, / Néha Dózsa Györgyre, néha csak egy nőre, (*Hát imígyen stírok*). 1912-ben a rövid életű Új Színpad részére szándékozik Dózsáról drámát írni (AEÖPM X. 375.). Ignótus 1914. márc. 28-i levelében egy Dózsa Györgyről szóló mozarab megírására szólítja fel: „Kernstokkal találkoztam tegnap — írja Ignótus —, ki a Pathé Freres itteni emberei nevében sürgösen izeni: írj nekik valami mozarabot: Ajánljuk témául Dózsa Györgyöt.” (AEI III. 214.) Ady Lajos megjegyzi ehhez a levélhez. „Bandit nemcsak az 500 korona lelkesítette, hanem a téma is nagyon érdekelte s mikor áprilisban hazakerül, megfelelő könyveket kért tőlem (így Eötvös: „Magyarország 1514-ben”-jét). Olvasgatott is hozzá egyet-mást, de aztán mégsem lett a filmdrámából semmi, mert őszre hagyta a dolgot, akkor pedig már nem volt alkalmas az idő mozi-dráma írására.” (AL 183.)

Irodalom

Vatai 321.; Vezér 251.; Király I. 511–15.; Hegedűs Loránt 26–27.

441. A Délibáb üzenete

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. január 6. XXXV. évf. 6. sz. 2. — Írta Ady Endre — (*Debrecen és a Délibáb* címmel a *Dózsa György unokája* c. vers után másodikként közli.) — Kötetben: Isz₁ (1909) (Az utca éneke ciklus) 95.; Isz₂ (1911) 95.; Isz₃ (1918) 95.; Isz₄ (1919) 95. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 111.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az Isz₁-ből. A Nsz közlését Ady több módosítással vette fel az Isz-be, az Isz egyes kiadásai között nincs eltérés.

Javításunk:

3. A *lészen* után lévő idézőjel és pont sorrendjét értelemszerűen fölcseréltük.

Szövegtérkések:

Cím: <i>Debrecen és a Délibáb</i>	Nsz
2. „Civis”-urak,	Nsz
3. ropnak	Nsz
5. „Civis urak,	Nsz
10. Ugy	Nsz
11. Füttyöl	Nsz
12. Civis urak,	Nsz

Keletkezéstörténet

A délibáb Ady szűkebb patriájában sem ritka jelenség. „Érdekes adat [...] — olvashatjuk Kovalovszky Miklós könyvében —, hogy Érmindszent környékén is gyakori tünemény a délibáb, amely helyet kap Ady költészetének szimbólumai közt [...] Nem Debrecenben látta tehát először.” (EmlAE I. 166.) Ady Mariska visszaemlékezése is említi a délibábot:

„Másnap forró délben robogok át az érmelléki síkon, mely a puszták csudált tüneményével, egy tökéletes szépségű délibábal gyönyörködtet... — írja — Érmindszent jegenyéit emeli magasra a csalóka tündér...” (EmlAE I. 131.) A délibáb szerepel már *A Hortobágy poétája* c. versében is: „Alkonyatok és délibábok / Megfogták százszor is a lelkét,”. Itt ugyancsak a jövő sejtelmének kifejezője.

A Délibáb üzenete a Nsz-ban a *Dózsa György unokája*-val együtt jelenik meg. A Nsz-val meghitt barátja, kitarító hű éjszakai mulató társa, Révész Béla, „az éjszaka karmestere” hozzá kapcsolatba. Első novelláját (*Norbert pap látomása*) 1906. jan. 26-án közli a Nsz, innentől egyre sűrűbben jelennek meg írásai a lapban, decemberben pl. három novellája. Az egyre szaporodó közlemények oka nyilvánvalóan az, hogy a BN romló anyagi helyzete egyre kevésbé teszi lehetővé, hogy külön párizsi tudósítót tartson, ezért Adyt haza hívják Párizsból. Ezt a költő 1906. nov. 7-i levelében írja meg Révész Bélának, és kilátásba helyezi, hogy inkább szakít a lappal, de nem tesz eleget a hazarendelésnek: „*A Budapesti Napló*-val szakítottam — írja. — Birónak most írtam meg, hogy hazamenni nem vagyok hajlandó. Ezt holnap Vészinek szóval megismétlem [...] De ha belehalok is, kitarok [...] Lehet-e kísérletet tennem valami lappal. Melyik nem félne az én darabont nevemtől? A *Szerda* nem biztosítana-e nekem valamit? Hova s kihez lehetne ímnom? A *Napló*-tól már elsején nem fogok fizetést kapni. [...] A *Népszava*-tól sem kaptam meg még a kis pénzt [...] Édes fiam, vedd szívedre állás és kenyér nélküli barátod sorsát.” (AEI I. 227–28.) A szakításból végül is nem lett semmi, a szerkesztőség hozzájárul, hogy továbbra is Párizsban maradjon, de Ady megpróbál a Nsz-ban is publikációs lehetőséget biztosítani magának. Egyébként ugyanaznap (1907. jan. 6.) jelenik meg két költeménye a BN-ban is (*Ahol Árgyilus alszik, En nem vagyok magyar?*), mégsem lehet véletlen, hogy a két forradalmas verset a Nsz-nak adja.

Földessy Gyula *A Délibáb üzenetét*-t Ady úgynevezett „vörös” versei közé sorolja és nem alaptalanul. Felhívja a figyelmet Adynak a BN 1905. ápr. 7-i számában megjelent egyik színházi kritikájára, amely szerinte már „költői megsejtése a későbbi Debrecenbe bevonuló vörös Délibábnak”. (Földessy: Amt 95.) „Egyszer csak, talán nagyon hamar — írja Ady az említett cikkben — egy nagy roppanás jön úgyis, s fölénk telepszik, magukat kiéltek és lejártak fölé, az új éhségű, otrombán egészséges, vörös lobogós, új világ. (*Kézről kézre*. AEÖPM VI. 117.) 1906. dec. 18-án pedig ezt írja: „Meg kell háborodnia az embernek, ha megkísérli, hogy kultúrtaársadalmak életét Magyarországgal hasonlítsa össze.” (*Költők*. AEÖPM VIII. 133.)

Debrecen elmaradottságát, maradiságát, a civisek szembefordulását minden haladó gondolattal, Ady már debreceni újságíró korában ostromozza: „Sehol annyi előítélet, annyi elfogultság nem áll útjában az eszme harcosának — panaszolja a DH 1899. márc. 25-i számában —, mint éppen itt nálunk, a vidék ősrégi metropoliszában.” (*A toll diadala*. AEÖPM I₂. 124.) Máshelyütt kifütyülja a debreceni polgárok műveletlenségét: „Óh, Debrecen megőrzi a múlt szép tradícióját! Művészet, minek az? Kinek kellene képek? Van egy tucat fényképészünk — írja szarkasztikusan a D 1899. ápr. 29-i számában —, akinek pedig nem elegendő a fénykép, ötven krajcárért nagyon csinos dolgokat szerezhet az utcai képárusítóktól.” (*A hétről*. AEÖPM I₂. 137.)

Magyarázat

„*Basahalmától és Péterfidáig / Ájer pezseg. Úgy hívják: Gondolat.*” — *Basahalma* (Basa-halom) „halom Debrecen városközpontjától délnyugatra”. A hagyomány szerint arra emlékeztet, hogy 1660-ban e halmon táborozva sarcolta meg a várost Szeidi Ahmed budai

basa. (Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológia szótára. Bp., 1978. 93.) — *Péterfia* utca Debrecen egyik fő utcája, a városközpontból tart északnak, a Nagyerdő irányába, itt éltek a város leggazdagabb polgárai. — *Ajer az aer* (latin–görög) = levegő szó népies, olykor tréfás változata.

Irodalom

Földessy: Amt 95.; Pálffy József: Mi indította Ady Endrét A Délibáb üzenete megírására? Alföld 1969. 1. sz. 23–26.

442. Ahol Árgyilus alszik

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf ceruzával írt tisztázata, 225 × 202 mm-es fólió. A fólió felső szélén *Uj-évi versek* főcím található, de az *Ujévi* második része: *évi* törölve; majd alatta: *Ahol Árgyilus alszik*. A kézíraton aláírás nincs. — PIM A. 201/7.

Első megjelenés: BN 1907. január 6. XII. évf. 6. sz. 2. — Tárca — (Páris) — Ady Endre — („Uj versek” főcímmel az *Én nem vagyok magyar?* című verssel együtt elsőként.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 179.; VA₂ (1910) 100.; VA₃ (1910) 100.; VA₄ (1918) 100.; VA₅ (1919) 136. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 83.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) a 7. sor végén eredetileg nincs írásjel, Ady kétőspontot tett. A 13. sor *fedné* szavát *fednék*-re javította. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 7. sorban a *víg* rövid i-jét, valamint a 10. sorban az *amíg* rövid i-jét hosszúra javították.

Javításunk:

7. A *Gyülölöm* rövid ü-jét a még a költő életében megjelent VA₄ alapján hosszú ú-re javítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>	k	BN				
1. már. <i>A</i>		BN				
2. alszom		BN				
3. fiuk,		BN	VA ₁	VA ₃	VA ₄	VA ₅
6. Ok, [sh]					VA ₄	VA ₅
jövendő,					VA ₄	VA ₅
engem,		BN				
7. Gyülölöm		BN	VA ₁			
10. amíg		BN	VA ₁			
12. fiu	k	BN	VA ₁			
13. fedné [!]	k	BN				
14. nagyok. [sh]		BN				

Adyt sokat foglalkoztatja, hogy költészetét kik értik meg igazán, egyáltalán megértik-e a kortársak, vagy csak a jövő nemzedék sejtí majd meg művészi nagyságát. „Egy tudatos zseninek – írja – már azt is rettenetes látni, kik sejtik az ő nagyságát már életében. Szürke, rongyos, keserű kis sereg és néhány gonosz, önző kiválóság. Csúnya nők, pénztelen barátok. És már, mint gyermekek, itt lehetnek a Jövendő gazdag vagy ígésző hódolói”. (Pn II. 56.; AEÖPM VIII. 239.) Feltűnik a gondolat egy másik notesz-bejegyzésben is. Itt Ady Byronnal együtt kel ki az őt meg nem értő kortársak ellen, Byron sorsában a saját sorsát ismeri fel. Indulatait félreérthetetlenül a magyar viszonyok, a koalíciós pártok támadásai váltották ki: „Byron, ha én nem tudom ki volnék, ezerszer megátkoznám, megtiltanám, hogy engem halálom után tiszteljenek meg. Csak erről szólna a végrendeiletem. Ha nektek, míg éltem, Polonyi (s az angol Polonyi) volt nagy ember, maradjatok nála, s pukkadjatok meg”. (Pn II. 1.; AEÖPM VIII. 237.) Polonyi Géza a nemzeti koalíció egyik lehangosabb embere volt, az új Wekerle-kormányban a pénzügyminiszteri tisztelet töltötte be.

A vers a mesebeli Árgyilus királyfi alakját idézi meg. A történet valószínű antik eredetű. Magyar nyelven Gergei [Gyergyai] Albert dolgozta fel, írta meg belőle XVI. századi verses széphistóriának egyik legszebb darabját História egy Árgirus nevű királyfiról és egy tündér szűz leányról címmel. Gergeiről versfőkkbe rejtett néven kívül csak annyit tudunk, hogy más tündérmesékből is készített magyar verseket, ezek azonban sajnos nem maradtak fenn. Jelen történetet, saját bevallása szerint, olaszból fordította, de forrását nem ismerjük. Árgirus, Aktelon király legkisebb fia, elindul a tündérleány keresésére, akit mesés kalandok után végre megtalál. A mű a XVIII. században annyira népszerű volt Magyarországon, hogy számos ponyva-kiadása jelent meg, többször átdolgozták. A Piskóti István által 1781-ben készített változat töredékeit Kodály Zoltán a bukovinai székelyeknél találta meg a régi széphistóriás énekekre jellemző dallammal. Gergei műve szolgált alapul Vörösmarty Mihály *Csongor és Tünde* c. drámájának megírásához.

Ady a meséből az alvó királyfi motívumát ragadja meg, és saját költői sorsa szimbólumává emeli. Árgirus, az álom királya, egy eljövendő, boldog kor megálmodója. A vers új lírai önarckép a költő *Anyám és én* 1906. jún. 3-i önportréja után. Ott „átok sarja”, „po-éte maudit”, itt a *Jövendő* megálmodója, az *álmok királya*. „Az új magyar lélek a leendő, az új Magyarország virága lesz – írja *Válasz Tóth Bélának* c. cikkében. – De a deret már hullatják rá a csúnya, buta október-lelkek”. (AEÖPM VIII. 180.) Tóth Béla a Pesti Hírlap-ban közölt Esti leveleiben már korábban rendszeresen támadta a moderneket, Ady 1906. márc. 23-i glosszájában (*Jegyzetek a napról*. I. Ballagi publicistái) már reagált támadásaira: „Még Tóth Béla is publicista – írja. – Ez a vén locsogó, aki agyának bomlását eredetiségként szerepelteti. Pár évvel ezelőtt átkozta Magyarországot, s ki akart vándorolni. De most hűséges és harapós nacionalista.” (AEÖPM VII. 165.) Tóth Béla az 1906. dec. 14-i sz.-ban már Adyba is beleköt. Azt írja Horatius ódáiról, hogy azok „egyelőre – vagy egyenlőre – még az Ady Endre úr verseinél is jobbak valamivel.” (AEÖPM VIII. 494–95.) Az álom-motívumhoz fordulást Király István Ady ekkori egyéniségkultuszában látja: „[...] az egyéniségkultusz [...] jellegzetes motívumaként feltűnt az a rejtélyes ország is, melynek ez a láthatatlan királyi lét szólt: az egyéniség nagy birodalmát reprezentálón – éppúgy, mint hajdan a romantikában – szerepet kapott újból az álom.” (Király I. 279.) Benedek Marcell a költő jövőbe vetett hitét látja a versben megnyilatkozni: „A jövőben hisz – írja –, s ha nem is becsúli mindig sokra, tudja, hogy nagysága ott szunnyad a már élő gyermekek lelkében: haragszik rájuk, miért rejtegetik ezt a titkot, amíg ő él?” (Benedek II. 25–26.) Sík Sándor „a francia dekadensek” hatásának tulajdonítja a versben „azokat

a hangokat”, „amikor szeretné megfojtani azokat a fiúkat, lányokat, akik csak a jövőben fogják megsejteni az ő nagyságát”. (Sík 169.)

Földessy Gyula szerint „a vers emlékeztet Horatius Exegi monumentum-jára (»Emléket hagyok itt, mely ércnél maradandóbb« – Kosztolányi Dezső ford.)” (Földessy: Amt 81.) Mind Földessy (i. m. 80.), mind Szabó Richárd (Szabó R. 30.) kapcsolatba hozza a költeményt Komjáthy Jenő Kérdés c. versével, melynek egyik strófája így hangzik:

Mondjátok, óh, hogy van-e dúsabb,
És van-e mégis nyomorultabb
E koldus-gazdag földtekén,
Miként az álmok fejedelme,
A vágyak óriása, én?

Komjáthynak ez a verse azzal is közel jutott Adyhoz, hogy paradox jelzőket kapcsol (koldus-gazdag), az „álmok fejedelme” pedig ugyanaz, mint „az álmok királya”, akinek Ady nevet is talált a többszázados folklórban, összekapcsolva azoknak valóságos alvását a képletes, költői álmokkal: Árgyilus. A gondolat, hogy nagyságát csak a jövőendő fogja felismerni, egész sor versében visszatér, ezeket nem kívánjuk itt felsorolni; Földessy könyvében megtalálhatók (Földessy: Amt 81.).

Irodalom

Benedek II. 25–26.; Sík 169., Szabó R.: 30., Földessy: Amt 81., Király: I. 279.

443. Én nem vagyok magyar?

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. január 6. XII. évf. 6. sz. 2. – Tárca – (Páris) – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel az *Ahol Árgyilus alszik* című verssel együtt másodikként közli. Címe: *Ki a magyar?*) – Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 60.; AH (1908) 39.; VA₂ (1910) 36.; VA₃ (1910) 36.; VA₄ (1918) 36.; VA₅ (1919) 49. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 55.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₄-ből. Azért választottuk ezt a kiadást, mert Ady a vers 18. sorát a VA₃ megjelenése után írta, és iktatta a szövegbe. Bizonyára Rákosi Jenő 1915-ös, 1916-os ellene és a Nyugat más szerzői ellen ismétlődő támadásai váltották ki Adyból ezt az indulatos, aktualizáló sort.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) a 10. sorban a *vitéznek* után a vesszőt pont-ra javította a költő. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 3. sorban a *borús*nak szóban a sajtóhiba javítva.

Szövegtérképek:

Főcím: <i>Uj versek</i>	BN		
Cím: <i>Ki a magyar?</i>	BN		
3. borús	BN	VA ₁	AH
7. ujjnak,	BN	VA ₁	AH

9. Nap-lelkűnek,	BN				
10. vitéznek,	BN				
16. szájuaknak,	BN				
habzó-szájuaknak,		VA ₁	AH	VA ₂	VA ₃
17. kód-evőknek	BN	VA ₁	AH	VA ₂	VA ₃
18. [hiányzik!]	BN	VA ₁	AH	VA ₂	VA ₃

Keletkezéstörténet

Az új eszmékkel és poétikai megoldásokkal fellépő Ady hamar szembekerült az értetlenséggel, s hol a költőietlenség, hol az érthetlenség, sőt nemegyszer a magyartalanság vádjával illetik. A költő látszatra úgy tesz, mintha nem érdekelné különösebben a dolog, mégis fájdalmasan érinti a meg nem értés, ezért is hangsúlyozza több alkalommal ősmagyar voltát. Már 1903-ban gyötri a magyar sorsprobléma, Somló Bódognak így vall magyarságáról: „Én magyar vagyok, a leghaszontalanabb fajtából, s még a legmerészebb szárnyalásom is csak kuslogás.” (AEI I. 130.) 1904-ben az *Egy párisi hajnalon* című versében már megfogalmazza saját hivatását, költői programját: „Szent Napkeletnek mártírja vagyok, / Aki enyhülést Nyugaton keres, / Táltosok átkos sarja talán.” Ady már ekkor, első párizsi benyomásai után tudatosan vállalja a kettős költőiséget: egyfelől a magyar sorsproblémával való azonosulást, másrésről a nyugati új eszmék iránti elkötelezettséget. Ehhez mindvégig ragaszkodik, vállalva akár a kiátkozást is.

Az éles ütközés 1905 nyarán történik: ekkortól sűrűsödnek meg *A magyar Ugaron* ciklus ihletkörébe tartozó versek publikációi, és ekkor éri verséért az első közvetlen támadás. A *Vad szirttetőn állunk* c. versét pellengérezik ki, mint „a költészet elfajulásának” bizonyítékát (l. a verset és jegyzetét az AEÖV II.-ben). 1905. júl. 2-án *Egy kis ügy és egy nagy ügy* c. írásában Ady azonnal válaszol: az egész magyar kultúrpolitikát állítja pellengérré. „Ez a koalíciós levegő. Az új világ. Az inkvizítori. A fölszabadult Ázsia”. E cikk egyben öntudatos hangoztatása ősmagyar származásának is, akinek joga van támadni saját fajtája bűneit, hibáit: „Vucskics Gyula úr, vagy Móríc Palya Debrecenben ezekután örömmel sütnék ki — írja ironikusan —, hogy így gondolkodik egy nemzetével érezni [nem] tudó kozmopolita. Sőt zsidó. De baj van a dologban. Éppen a nagyváradi káptalan írásai tanúsítják, hogy e sorokat író csekély ember egyszerűen büdösen régi magyar. Rettenetesen fajmagyar. Szinte Ond vezértől származik. Ez fontos. Ezt meg kell ám esetenként írni, mert az igazságot csak az próbálhatja ez országban kimondani, aki kiállja a köröm, azaz őspróbát.” (AEÖPM VI. 198–99.) A gondolat végleges kifomálttságában az *Új versek* c. kötetben jelenik meg: „Verecke híres útján jöttem én, / Fülembé még ősmagyar dal rivall, / Szabad-e Dévénynél betörmöm / Új időknék új dalaival? (*Góg és Magóg fia*)

Persze nemcsak egyszeri fölvilanás volt Adyban a maga megkülönböztetett szerepének, helyzetének felismerése, kifejezése. E helyzettudatának jellemző újraélése található egyik Monte-Carlóból küldött kommentárjában, melyet a *Le Temps* c. francia napilap Rákóczi hamvainak hazatelepítéséről közölt gúnyolódó írásához fűzött: „A Temps embere nem érthet minket s nem tudhatja, ki nekünk Rákóczi. De a csúfolódó cikknek egy mondata majdnem megdöbentti az embert. Azt írja a Temps, hogy kutyanehez sorsuk lehet Magyarországon az európai gondolkodás és haladás embereinek, ha vannak ilyenek. És nem a Temps krónikása az első, aki ezt sejtí és írja. Komolyabb hangon s komolyabb helyeken is írnak már erről Nyugaton. Kívülről meglátják, hogy ott bent rossz dolguk lehet a reformátor-szellemeknek. Ez valami, amit Magyarországon meg kell tudnia mindenkinek.” (*Jegyzetek*. Amit idegenek látnak. BN 1906. nov. 1.; AEÖPM VIII. 109.) Ennek

szellemében láttatja magát és költőiesíti a maga személyét, lírai énjét az *Én nem vagyok magyar?* soraiban.

A verset közvetlenül kétségkívül Adyt darabontásáért, a magyar elmaradottságot ostromló verseiért ért támadások csiholták ki a költőből „Az „agyonterrorizáló”, vad nemzeteskedés kiváltotta belőle – írja Király István – az *Én nem vagyok magyar* kemény, tiltakozó dühét, az újfajta, emberiségre néző magyarságérzés hadüzenetét.” (Király I. 76.). Hasonlóan vélekedik Varga József is: „[...] ezt a Párizsból küldött dacos vallomást – írja – egyszerre adresszálta az Új versek A magyar Ugaron ciklusát támadó kritikusai és a hatalom új urait szolgáló koalíciós tollforgatók címére.” (Varga 241.) Szabó Richárd tovább megy egy lépéssel, ő Ady „fajából kinőtt magyarságát” hangsúlyozza: „[...] csodálkozva ébredhetett arra – állapítja meg –, hogy bontakozó lángelméjének környezettágító messzevágását most kajánul *magyartalanságnak* bélyegzik. S teszik ezt olyanok sokan, akik vér szerint nem a nemzet fiai, s talán éppen ezért magasztalták a magyar nemzet erőnyeit s dicsérik a magyar állapotokat, mert ezzel akarnak polgárjogot nyerni. Ezek a *ködevők, magyarkodók, svábokból jött magyarok*.” (Szabó R. 112.) Halász Előd Ady önértetét emeli ki: „[...] gondoljunk arra az ismert kijelentésre – írja –, mikor büszkén vágta oda: – Az Andrásyak még béresek voltak, amikor az én őseim már nemes emberek voltak.” (Halász: NA 100.) Schöpflin Aladár a magyarság tragikus sorsa felől közelíti meg a kérdést: „Senki magyar költő nem vívódott olyan kínosan a magyarság tragikus problémáival, senki annyit nem szenvedett magyarságáért. A magyartalanság vádja érintette legmélyebben és legérzékenyebben, s felkeltette benne a dacos ingerültséget [...] Egy ügyes és következetes ellenpropagandával kikészített közvélemény ellen harcolt, ki lehet mondani, a kora ellen.” (Schöpflin 82.)

Mindezek a megállapítások helytállóak, de nem fejezik ki a teljes igazságot. Hozzá kell tennünk, hogy Ady magyarságát, nemzeti érzését nemcsak a konzervatívok, nemzeteskedők vonták kétségbe, hanem a századelőn induló fiatal értelmiségiek közül is többen nehezményezték, félreértették magyarság-ostorozó verseit. Babits Mihály pl. 1906. febr. 21-én kelt levelében ezt írja Kosztolányinak: „Vajjon Ady ősmagyar családból származik-e? (Hogy Adükét emlegeti.) – De ha úgy van is, csak szeretettel szabadna e tárgyhoz nyúlnia.” (BJK lev. 113.) Ady maga is tisztában van vele, hogy azok sem értik meg, akik egyébként közel állnak hozzá. 1907 januárjában, a vers keletkezésével közel egy időben, ezt írja anyjának: „Hát Mindszenten és a megyében semmi újság? Szidnak sokan engem? Képzelem, hogy ostoba földieim hogy utálnak.” (AEI I. 230.)

Különösen bántja, hogy azok vádolják őt magyartalansággal, akik asszimiláltak, származásuk szerint nem magyarok. Erre vonatkozik a *Svábokból jött magyaroknak* sor. Ez a sor csak az 1918-ban megjelent negyedik kiadásban került be a szövegbe. A betoldást a vers eredeti szövegébe az 1915 őszi hónapjaitól 1916 tavaszáig bonyolódó ún. Ady–Rákospör hatása indokolja, magyarázza. (L. Ady ezzel kapcsolatos megszólalásait: AEÖPM XI. 107., 110., 111–12., 122–23., 125–27.; a vita anyagának dokumentációját pedig a kötet jegyzeteiben: 376–432., 435–524., 527–31., 533–42., 544–52., 555–60., 564–75.)

Tény az is, hogy Adynak már a vers első megjelenésekor vannak olyan megnyilatkozásai, amelyek e sorral egybehangzanak. 1907 februárjában, kevéssel a vers megjelenése után, ezt írja Wekerle Sándorról, a koalíciós kormány miniszterelnökről: „Wekerle, a sváb kasznárfiú, valamikor okos fiú volt. Láttam a magyar élet minden barbárságát, kicsinyességét, átkát. Erre fogta magát s hízkeledett, kedvébe járt a mágnes-kölyköknek s az előkelőbb, buta dzsentri lacsóknak. Hogy neki igaza volt, azt senki le nem tagadhatja ma.” (*Arcképek*. BN 1907. febr. 12.; AEÖPM VIII. 167.) Még sokkal élesebben fakad ki a

Válasz Tóth Bélának című cikkében: „Ez a magyar erekbe ömlött sváb veszedelem” — írja Rákosi Jenőről, majd ismét öntudatosan magyarságát hangsúlyozza: „Annyi magyarságról sohse álmodtak sem a bajai csizmadia-műhelyben, sem az anyai dzsentriházban, se sehol, amennyit az én ezeréves kis-nemes, mindig paraszttal s vajmi sokszor parasztként élő családom megőrzött s az én egyéniségemben, lelkemben kifejezett.” (AEÖPM VIII. 180., 182.) 1908-ban az *Egy harci Jézus-Mária* c. versében ezt olvashatjuk: „De az igaz: az én vagyok, / De a magyar: az én vagyok.”

A kérdés egész életén át foglalkoztatja. Még 1913 áprilisában is így ír Hatvany Lajosnak: „Magyarországnak, a magyarságnak, annyira exponens valakije nem volt még, mint én, és ha élőhalott leszek, vagy akármilyen csúnya vég ér vagy váratlanul szép, így kell történnie a fajtám múltja és mivolta miatt.” (AEI II. 207.) Egy hónappal később pedig ezt írja Hatvanynak: „Nincs bennem semmi irigvelt fajtád fölséges kozmopolitizmusából, gyalázatosan s rögtön magyar vagyok, de ebben első, és ez is valami.” (AEI II. 213.)

Irodalom

Schöpflin 82.; Szabó R. 112.; Halász: NA 100.; Varga 241.; Király I. 76–79.

444. Lédával a bálban

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázatot, 225×202 mm-es fólió. A fólió felső szélén *Farsangi dalok* főcím, alatta: *Lédával a bálban*. A kézirat aláírás nincs. A kézirat bal felső sarkán ismeretlen kéz írása: *I. Tárca*, alatta: *A mi versbetűnkéből*. — PIM A. 132.

Első megjelenés: BN 1907. január 20. XII. évf. 18. sz. 2. — (Páris) — Ady Endre — („Farsangi dalok” főcímmel elsőnek közli a *Pénz és Karnevál* és a *Farsang a Duna-tájon* c. versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 150.; VA₂ (1910) 83.; VA₃ (1910) 83.; VA₄ (1918) 83.; VA₅ (1919) 110. — Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 76.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) a 7. sorban az eredetileg egybeírt *rózsakoszorúinkat* Ady kötőjellel elválasztotta. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 7. sor *koszorúinkat* hosszú ú-ját rövidre javították.

Javításunk:

2. Az *ifjú* ú hangját ritmikai okból a k, a BN és a VA₁ szövege alapján rövidre javítottuk.

Szövegtérképek:

Főcím: <i>Farsangi dalok</i>	k	BN			
1. zene. Tornyosul,	k	BN			
2. ifjú			VA ₂	VA ₄	VA ₅
3. rózsakoszorus	k	BN			

5. bus	k	BN		
7. rózsakoszorúinkat	k	BN		
rózsa-koszorúinkat			VA ₁	VA ₂
8. vig	k	BN		
9. zene. S a vig	k	BN		
10. zug	k	BN		
11. kezdünk. És	k	BN		
sírva,	k	BN	VA ₁	

Keletkezéstörténet

Három különböző motívumú és hangolású verset kapcsol össze Ady január közepén – miként ezt a sajtóközlés „Farsangi dalok” főcíme is jelzi – a farsangi szezon képzetével. A farsang időszaka vízkereszt ünnepétől (jan. 6.) hamvazószerdáig (ennek dátuma évenként változó a csillagászati tényezők szerint kijelölt mozgó ünnep, a húsvét függvényében) tart. A vers létrejötté idején már megkezdődött tehát a farsang, amelynek egyik gyakori kísérő jelensége a bálók sorozata. A báli évad beállta adta tehát Adynak az egyik inspirációt a vers létrejöttéhez. A másik motiváció Adynak abból a törekvéséből eredt, hogy a maga lírai énjét és Léda alakját fiktív módon összehangolja, amelyre 1906-os versei között akadt is példa: a *Jöjj, Léda, megöllelek* c. költemény, amelyben a maga „átkos” poéta önarcképehez a „boszorkányos” asszony képzetét kapcsolja (l. a verset és jegyzetét e kötetben). Harmadjára a költő emlékezetében bizonyára eleven benyomás maradt Baudelaire híres verse, a *Danse macabre*, a Haláltánc, amely a *Les Fleurs du Mal* második, *Tableaux parisiens* (Párizsi képek) c. ciklusában jelent meg. A francia poéta látomása a pompázó bálozók között megjelenő fölcicomázott női csontvázról, az élők mulatságára gúnyosan reflektáló halálról Ady kezén, képzeletében meghatározóan más, tömörebben drámai és Lédát magához karoló személyesebb vízióvá alakult át. A riasztó, meghökkentő szándék azonban mindkét költő esetében érzékelhető. Baudelaire így szólongatja, kérdezi a táncoló csontvázat: „Viens-tu troubler, avec ta puissante grimace, / La fête de la Vie?” (Tóth Árpád fordításában: „Jöttél, hogy bénító grimasszal halni rontsád / az Élet ünnepét?”). Ady pedig így jeleníti meg a *halál-arcú fekete pár* mindenkit megdöbbentő hatását: *Mi táncba kezdünk és sírva, dideregve / Rebbennek szét a boldog mátká-párok*. A magyar költő ihletének baudelaire-i eredetére többen is utaltak egymás után: Hatvany, Szabó Richárd és mások.

Másként rekonstruálja a vers létrejöttét Király István: „1907. január végén a farsangot ünnepelte Párizs, s ekkor írta meg Ady ezt a groteszk karneváli verset, saját külön »farsangjának« fájó számvetését. »Bomlott«, zaklatott, rossz idegzetű, »értelem nélküli« veszekedések sora jellemezte ekkoriban Lédához való viszonyát: a töméntelen vidámság Párizsával, a mulató Párizssal meghasonlottságuk fájón felelt. S a hideg, felhős január végén, a csatakos párizsi utca sárba vesző hópelyheit nézve megszületett a *Lédával a bálban*. Két összetartozó ember örökös, meddő egymásgyöttrése súlyt, jelentést kapott: szimbólummá nőtt. Adva volt itt is a jellegzetes adys, egzisztenciális érvényesítés: az emberi sors nagy drámájába világított be az egyszeri élmény.” (Király I. 448.) Király csak annyiban téved, hogy Ady a verset nem jan. végén írta, legalább jan. közepén keletkezett, hiszen 20-án már megjelent a BN-ban. Továbbá e vers víziójának s a költő és Léda közötti konfliktusoknak nincs meghatározó kapcsolata egymással.

A vers baudelaire-i remiszcenciáira – mint jeleztük – többen figyeltek. Szabó Richárd például ekként: „Baudelaire megrajzolja a csontváz-halált, s a hagyománytól eltérően nőnek öltözteti fel. Haláltánc (*Danse macabre*) című versében ez a női ruhás, »vad

bűbáj«-jal borított halál fényes bálteremben jelenik meg. Ugyanaz a helyzetkép van Ady *Lédával a bálban* című versében.” (Szabó R. 50.) „A vers magában áll — írja Hatvany. — Baudelaire-i vers Adyba transzponálva. Baudelaire-i az elképzelés, de a megcsinálás módja nem pórázon tartott és kötött, ahogy Baudelaire szokta. Ady megcsinálása mindig a rögtönzés jellegét viseli magán.” (Hatvany II. 363–64.) Varga József szerint „[...] a leg tudatosabban törekedett arra, hogy a Baudelaire hozta frisson nouveau-kat magyarul is eredetien kamatoztassa. A morbiditást a líra nagy múlt századi megújítójától kölcsönözhette.” (Varga 239.)

Horváth János a „lét és nemlét nagy kérdése”-nek felvetését látja a versben: „Hazajáró lelkek-e csak, a másvilágról jöttek-e vissza ő és Léda, vagy még át sem költöztek ama másik életbe, csak azt élik már e jelenvalóban? Élet és halál, mik a közfelfogásban egymás tagadása, Ady érzése szerint nem zárják ki egymást, lényegileg azonosak, elannyira, hogy élesen elkülöníteni, ha ő beszél róluk, szinte képtelenek vagyunk.” (Horváth 46.) Schöpflin úgy látja „Ez az Ady halál-tánca, kísérteties víziói közt a legkísértetiesebb.” (Schöpflin 100.)

Irodalom

Horváth 45–46.; Hatvany II. 363–65.; Schöpflin 100.; Szabó R. 50.; Makay Gusztáv: „Édes hazám fogadj szívedbe...” Bp., 1959. 272–98.; Varga 239.; Pór Péter: Adalék egy korszakváltáshoz. ItK 1967. 61–65.; Király I. 248–250.; Kecskés András: 25 magyar vers. Veszprém, 1974. 67–72.

445. Pénz és Karnevál

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, 211 × 210 mm-es fólió. A fólió alsó széle tépett. A felső jobb sarokban 2-es szám, aláhúzva. A kéziraton aláírás nincs. — OSZK Kézirattár. Analekta 117/6

Első megjelenés: BN 1907. január 20. XII. évf. 18. sz. 2. — (Páris) — Ady Endre — („Farsangi dalok” főcímmel a *Lédával a bálban* és a *Farsang a Duna-tájon* c. versek között.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 129.; VA₂ (1910) 72.; VA₃ (1910) 72.; VA₄ (1918) 72.; VA₅ (1919) 95. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 72.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₁-ből.

Ady a VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) az első négy sor után a strófaelválasztó csillagot törölte. A 13. sor *Amen* szavában a szókezdő *A* betűt *Á*-ra javította. A VA₃ korrektúrájában (OSZK Fond. Hung. 1731.) az 5. sorban az *Oh* után vesszőt tettek.

Szövegeltérések:

Főcím: *Farsangi dalok*

BN

4. eképpen

k

ekképpen:		BN				
5. [nincs új strófa]	k					
5-13. [beljebb kezd]	k					
5. „Oh			VA ₂			
„Oh,				VA ₃	VA ₄	
„Öh,						VA ₅
6. vídámság,			VA ₂			
8. szízek			VA ₂	VA ₃	VA ₄	VA ₅
10. muzsák,	k	BN				
szépség,	k	BN				
11. Oh,				VA ₃	VA ₄	VA ₅
13. Öh,					VA ₄	VA ₅
Amen.		BN				

Keletkezéstörténet

Tártosan bizonytalan egzisztenciális helyzetét szublimálta sóhajszzerű „imává” a költő. Ady pénzgondjai ez idő tájt — amint ezt levelei is tanúsítják — egyre elviselhetetlenebbek. Bölöni Györgynek írja 1907. jan. 24-én: „Ami az én ügyemet illeti, Bírótól kaptam egy kedves levelet. Kabostól egy kedvetlen üzenetet. Ignotusszal levelezek a *Napló* ügyében. Úgy sejtem, néhány hónapig nem bántanak. Hát ne is bántsanak. Elvégzi ezt az élet meg jómagam. A *V Újság*-tól egy kis nyulfarknyi cikkért 30 frankot kaptam rögtön.” (AEI I. 233.) (A BN-hoz való viszonyról l. bővebben *A Délibáb üzenete* c. vers jegyzetét.) Hogy mennyire szorongatják a pénzgondok, tanúsítja Itóka (Marchisju Otília) levélnaplójának 1907. jan. 24-i bejegyzése: „Délben is feljött Bandi hozzám az irodába. Pénzre volt szüksége. A kasszámból loptam tíz frankot, de adtam neki; megmondtam Fischernek, hogy holnap visszateszem.” (Bölöni 130.) (Fischer Itóka főnöke volt.) Ady jan. 28-án ezt írja Itókának: „Ha a pénz neked febr. 3. előtt sürgős, írd meg azonnal.” (AEI. I. 234.) Érdekes előlvasni Bölöni jellemzését Ady ekkori helyzetéről: „Ady mostanság örökös anyagi gondokkal küzdött. Lédával való összekoccanásainak orvoslására rendezett mulatozásai elszedik utolsó centimes-jait. Odahaza a »B. N.« bukófélfben, elölegekkel rendelkezésére nem áll, az is baráti áldozat a laptól, hogy állandó havi fizetéssel Párizsban tudja tartani Adyt, mert tiszteli benne a nagy költőt. Révész is bizonytalan és kicsi pénzeket keres, és könnyelműségek gyakran kiűrik mindkettőjük erszényét.” (Bölöni 134.)

Ezért imádkozik Ady Párizsban az *élet Karneválj*-n Mammonhoz, a Pénz istenéhez, mint néhány hónappal később írja, pénz nélkül: „Gyötrődünk, szökünk s mértföldekre / Árasztjuk a koldus-szagot.” (*Mi urunk: a Pénz*)

Irodalom

Király I. 363.

446. Farsang a Duna-tájon

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. január 20. XII. évf. 18. sz. 2. — (Páris) — Ady Endre — („Farsangi dalok” főcímmel harmadikként közli a *Lédával a bálban* és a *Pénz és Karnevál*

című versekkel együtt.) — (A kötetben nem közölt, feledésbe merült vers újrapiublikálásával Emőd Tamás hívta fel rá a figyelmet a SzÉ 1928. júl. 3-i számában Hét elsikkadt Ady c. közleményében.) — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 1001–02.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BN-ból.

Keletkezéstörténet

„Ez a vers nagyon megfelelő visszhangja annak a politikai »farsang«-nak, annak az elvtelen zagyaságnak — olvashatjuk Földessy Gyulánál —, amely a Wekerle »koalíciós« kabinetjének idején itt tobzódott.” A költemény előzményét Földessy Kacziány Géza egyik hosszú alkalmi versében véli felismerni, amely a Hazánk-ban jelent meg 1895 januárjában, a Bánffy kormány bemutatkozásakor. Kacziány versének egyik sora így hangzik: „Csörögő sapkát hozám fejedre”. „A vers annak idején nagy feltűnést keltett országszerte. Ady is olvashatta, akkor 17–18 éves volt. Egy fiatalkori (úgy emlékszem, nagyváradi) cikkében nagyon elismerőleg szólt Kacziány Gézáról, akiben volt valami forradalmi, lázadó szellem, de később téves útra terelődött...” (Földessy: Amt 301.) Ady megjegyzése, amelyre Földessy céloz, így hangzik: „Kacziány Géza gazdag tudásával, rengeteg kritikai erejével kifut az országból, és amerikai lelkész lesz.” (Tóth Béla *olasz állampolgár*. AEÖPM IV. 271.) — Ady lelkiállapotát jól jellemzi a vers keletkezése idején Bölöni Györgyhöz írt levele: „...zavart vagyok, örületes ideges; két napig feküdtem is. Mit szagolsz a politikában? Micsoda Balkán.” (AEI I. 233.) — Ady a farsang képét az egész magyar koalíciós politika szimbólumává emeli, a koalíció dühöngését, megtorló intézkedéseit a „darabantokkal” szemben, s az egész uralmi rendszert átmenetinek, „farsangi mulatságnak” nevezi, amely után böjt következik. „Mulatnak az emberek mindenütt — írja még fiatal újságíró korában Nagyváradon egyik farsangi cikkében. — Majd a hamvazás napján jut csak eszünkbe a régi, nagy igazság, hogy a farsangi mulatságok után *böjti mulatságok* következnek...” (Hétről hétre. AEÖPM I₂. 438.) — A vers isten-motívumainak az előzménye megtalálható a *Heine Henrik keserű* c. 1906. dec. 30-i cikkében: „Mit csinálnék, ha szöveget hallanék Damaszkusz felől, s lekiáltana hozzám az Úr: »Heine fiam, te nagyon szerencsétlen flótás vagy, segíteni akarok rajtad. Én Buddha, Mózes és Jézus istene vagyok együtt, szóval ilyen tehetős isten...«” (AEÖPM VIII. 141–42.)

447. Sárban veszett hó

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. február 3. XII. évf. 30. sz. 2. — (Páris) — Ady Endre — („Ódák” főcímmel *A sár dicsérete* címmel elsőnek közli az *Akiknek dajkája vagyok* és *A percek aratója* c. versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Az ős Kaján ciklus) 80.; VA₂ (1910) 47–48.; VA₃ (1910) 47–48.; VA₄ (1918) 47–48.; VA₅ (1919) 62. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 60.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből, illetve a cím tekintetében a VA₄-ből.

A vers a VA első három kiadásában *Hó hull a sárba* címmel jelent meg. A még Ady életében közreadott VA₄-ben a cím lényegesen módosult: *Sárban veszett hó*, s ezt követték a későbbi kiadások is. Ennek az utolsó változatnak megfelelően – bár az *Álom álm helyett* c. vers jegyzetében (l. e kötetben) elmondott aggályok fenntartásával – a kritikai kiadásban is a *Sárban veszett hó* alakot véglegesítettük. A szöveg tekintetében viszont a VA₄ 11. sorában 1 szótagnyi értelem-zavaró többlet van, a VA₃ 12. sorában pedig a többi publikációtól eltérően kis kezdőbetűs szó szerepel. Ezért választottuk a VA₂-t alapszövegnek.

Ady a VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) az 5. és 6. sor végén a vesszőt pontra javította, a 10. sor végén a pontot kettőspontra cserélte. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 6. sorban az *Oh* után vesszőt tettek.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Ódák</i>	BN					
Cím: <i>A sár dicsérete</i>	BN					
<i>Hó hull a sárba</i>		VA ₁	VA ₂	VA ₃		
3. segitsetek	BN					
5. szűz	BN					
világ,	BN					
6. Óh	BN	VA ₁				
Oh,				VA ₃	VA ₄	VA ₅
valóság,	BN			VA ₃	VA ₄	VA ₅
9. dal)	BN	VA ₁				
10. menedéke.	BN					
11. a sok Semmire,					VA ₄	VA ₅
12. égre.				VA ₃		

Keletkezéstörténet

A sár mint az álmok, vágyak temetőjének szimbóluma Adynál prózában már debreceni újságíró korában megjelenik: „Itt ülök dideregve, betegen... Kinézek az ablakon. Álmos, szürke felhőkből paskol a sárba a hideg eső – írja *Sár* c. glosszájában. – Bántóan unalmas, szomorú zaj ez... Sár mindenütt. Temetkezik a lomb, a virág, s ébrednek az eltemetett álmok... Egy-egy hulló csepp a szív egy-egy könnye, a sárba hullt levél meghalt reményünk gyászjelentő lapja [...] itt csak sár van. Azok a színek, amiket te láttál, káprázatok, beteges álmok voltak [...] Kipp... kopp, újra... emlékszel a lányra, akivel együtt voltatok egy ilyen sáros napon, egy ilyen igazi napon? Te őt, ő téged hitegetett fantomjaival; engem észre se vettek. Hol vannak az álmok? Elhagytak velem együtt... Mert itt csak egy bosszúálló igazság van: a sár...” (AEÖPM₂. 200–01.) A nagyváradi Szabadság 1901. febr. 2-i számában így ír: „Idézzünk a klasszikusokból [...] »Mi lesz az ég könnyéből? – Sár... « Az ég pedig igen könnyezett mostanában, s ha van megkövesült fájdalom, miért ne nevezzük a hópehelyóriásokat megfagyott könnyecseppeknek.” (*Hétről hétre*. AEÖPM I.2 438.) Földessy Gyula a jegyzetben ezt fűzi ehhez magyarázatul: „A »hópehelyek« motívum emlékeztet Ady *Sárban veszett hó* c. versére.” (AEÖPM I. (1955.) 535.) A *Fehér hópehelyek, pici melódiák* motívumot Földessy Bródy Sándorra vezeti vissza: „Ábrahám gróf éjjelre mindig nyitott ablakán keresztül jól hallotta a pelyhek melancholikus zenéjét... odaült az ablakhoz, hogy jobban

hallja, mint muzsikál az éjben neki egész operákat, regényeket, hősit, fényeset" („a finom nagy hőseség”). (Bródy Sándor: Apró regények. 15–16.; Földessy: Amt 69.)

A versnek közvetlen természeti kiváltó előzménye is van. 1907 januárjában ezt írja édesanyjának Párizsból: „Itt Párisban alig volt tél. Kétszer esett kevés hó s mindjárt elolvadt.” (AEL. I. 230.) A BN számára pedig jan. 29-i dátummal ezt írja: „Párizsban délután öt óra körül íródik ez a kurta levél. Álmos, januári felhők borongnak az égen. A földön pedig, a Ville-Lumière utcáin, széles pocsolyák. A Café de la Paix előtt a rossznyelvű idegenek csúfolódnak. — Voilà Paris: ville de la lumière et de la boue.” (*Párizs, az új Éva és a szerelem*. AEÖPM VIII. 160.)

Sík Sándor a Baudelaire-féle „sátánkodás”-sal hozza összefüggésbe a verset, majd megállapítja: „Amikor ezeket a káromló verseket írja, vagy amikor a dekadens ösztönöket akarja önmaga előtt igazolni: néha legbelsőbb lényétől idegen, lapos, materialista életfilozófiát hirdet.” (Sík 168.) Vezér Erzsébet véleménye szerint: „Aki ilyen határozott valómást tesz a való világ mellett, annak kevés köze van irracionálishoz, metafizikához, még akkor is, ha szimbolikus világában később Isten is fontos szerephez jut.” (Vezér 200.) Király István ismét másként értelmezi a verset: „Feltűnt verseiben a rohanás, s a szépség szomszédságában a Semmi, a Soha — írja —, a Semmiségbe vágódtak be itt a lélek álmiai, a Semmivel jelentett egyet a hópelyhek hona, a szépség hazája, az ég »fehér, szűz« világa.” (Király I. 349.)

Irodalom

Sík 169.; Földessy: Amt 68–69.; Vezér 200.; Király I. 349.; Baróti 125.

448. Akiknek dajkája vagyok

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. február 3. XII. évf. 30. sz. 2. — (Páris) — Ady Endre — („Ódák” főcímmel *Óda kis öcsémhez* címmel másodikként közli a *Sárban vészett hó* után és *A percek aratója* előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 180.; VA₂ (1910) 100.; VA₃ (1910) 100.; VA₄ (1918) 100.; VA₅ (1919) 136. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 83.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 2. sorban a *sok* után vesszőt tett, a 9. sorban a *királya* szóban az *ly*-t *ly-ra* javította, a 10. sor végére vesszőt tett, a 11. sor végén a pontot vesszőre javította, a 12. sorban az *En* után vesszőt tett. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 2. sorban a *sok* után törölték a vesszőt, a 4. sorban az eredetileg különírt *sok-vérű* közé kitették a kötőjelet, a 8. sorban az *Ugy-e* után vesszőt tettek.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Ódák</i>	BN
Cím: <i>Óda kis öcsémhez</i>	BN

2. sok,		VA ₁	VA ₂
4. sok vérű	BN	VA ₁	VA ₂
6. Így	BN	VA ₁	
így	BN	VA ₁	
8. Úgy e kis	BN	VA ₁	
Úgy-e kis			VA ₂
10. daliákat	BN		
12. Én	BN		

Keletkezéstörténet

Adyt nemegyszer foglalkoztatja, hogy őt tehetségtelen, hozzá méltatlan költők utánozzák, lejárattják. A probléma felvetődik már az *Ahol Argylus alszik* c. versében is (l. a vers jegyzetét e kötetben), de különös erővel ütközik ki belőle később, 1908. nov. 15-én publikált *A duk-duk affér* c. cikkében: „Ravasz, kicsi emberek belémkapaszkodhatnak – írja –, mert türelmes vagyok és egy kicsit élhetetlen...” (AEÖPM IX. 279.) Majd *A duk-duk affér*hoz c., Juhász Gyulának írt válaszában még élesebben fogalmaz: „[...] mit köszönhetek én a fiataloknak? Lélek nélkül utánoztak, parodizáltak nagykomolyan, s egyenesen megkönnyítették azok helyzetét, akikkel én akaratlanul harcba kerültem.” (AEÖPM IX. 282.) E jelenség egyik első megfogalmazása ez az ironikus hangvételű vers is. Párizsból küldi haza a BN-nak, amikor anyagi gondoktól szorongatva teljes létbizonytalanságban él. A BN a csőd szélére jutott (l. erről *A Délibáb üzenete* c. vers jegyzetét e kötetben), s Ady számára az is problémává kezd válni, hol jelentesse meg műveit. „[...] Ignótus közvetít közte és a Budapesti Napló között, és kiderül, hogy a 45 fővárosi napilap közül Ady Endre számára egyetlenegynél sincs hely. Ahogy egy év múlva be is bizonyosodott: a Budapesti Naplótól kikerülve lap nélkül maradt. Ebben a hangulatban fordul először utánzóí, a »rím-pólyás gyermekek« ellen...” (Vezér 235.)

Irodalom

Vezér 235.

449. A percek aratója

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. február 3. XII. évf. 30. sz. 2. – (Páris) – Ady Endre – („Ódák” főcímmel *Hullnak a percek* címmel utolsónak közli a *A sárban veszett hó és Akiknek dajkája vagyok* c. versek után.) – Kötetben: VA₁ (1908) (*A Halál rokona* ciklus) 11.; VA₂ (1910) 10.; VA₃ (1910) 10.; VA₄ (1918) 10.; VA₅ (1919) 12. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 43.

Szövegvizsgálat

Alapszövegünk a VA₃-ból.

Keletkezéstörténet

Nem először nézett szembe ezekben az években Ady a maga s a világ sorsával. Így

1905-ben a *Búgnak a tárnák*, *A kezek bábja* (szövegüket és jegyzetüket l. az AEÖV II-ben), 1906-ban pedig *A karácsony férfi-ünnep* és *A nagy Kéz törvénye* (szövegüket és jegyzetüket l. e kötetben) c. versekben bukkan fel más-más változatban ez a szembesülés. *A percek aratója* soraiban mindez némi rezignációval jelenik meg. S mintha e vers *valami vak átok* kitételének eredetére, motivációjára utalna a költő egyik 1904-es mondata: „A tudat nem ér föl az élet földadataival: innét az örök átok.” (Pn 175. sz. bejegyzés: AEÖPM V. 195.)

Földessy Gyula megállapítja, hogy „itt Ady a mindannyiunkkal közös »átok«-ról szól. De benne van a vers értelmében a sajátmaga külön »átka«, nyomorúsága is.” Azután *A karácsony férfi-ünnep* c. vers néhány sorát idézi, melyre a vers emlékezteti: „Mienk az élet s kötelez: / Kisded-sírás velünk veszekszik, [...] Óh, testvérek, mienk az élet, / Benünköt biztat és sebez.” (Földessy: Amt 47.) Benedek Marcell szerint „*A percek aratója*: eladysított Berzsenyi-forma, keserű legyintés [...] (Szinte egyetlen fajtája az eseteknek, amikor Ady a klasszikusan-tragikus hangnemből kiesik: a magyar rezignáció *fene bánja*, vagy a kuruc nekikeseredés *eb ura fakó!* hangja).” (Benedek II. 137.) Halász Előd Ady és a kor összeütközését emeli ki: „Ady életérzésének mélypontjáról hangzik fel ismét a keserű panasz, hogy az Életet nem tudja élni — noha ő volna egyedül hivatott és predesztinált rá [...] A jelenben nem tudja kiélni magát, a »félíg-élés« az egyedüli lehetőség, amit meg tudna valósítani — önmaga csödjé, a dinamizmus, az Élet-mítosz zsáknutkába jutása, a »meredségség« kísért. Valóban létét veszélyeztető konfliktusról van szó, amelyből — úgy látszik — nincsen kivezető út. Ekkor pattan ki belőle — Nietzschehez hasonlóan — az egyedül lehetséges megoldás: a jövő-mítosz.” (Halász: NA 169.) Király István „kesernyész cinizmusról”, „humour noir”-ról beszél a verset kiváltó szemlélettel kapcsolatban, majd így folytatja: „[...] megátkozottnak érezte magát a halálverseket író Ady Endre. Megélve az élet kiszámíthatatlan, értelem nélküli, közönyös voltát, felrémlett az *átok*, hozzátartozott ez a fogalom az abszurdizáló halál gondolatához. Ezen keresztül teljesedett ki ez a motívum. Hiszen az elidegenítő, értelmetlen életet nem magyarázhatta más, csak valamiféle borzalmas »vak átok«.” (Király I. 488–99.)

Irodalom

Benedek II. 137.; Halász: NA 169.; Földessy: Amt 47.; Király I. 488–89.

450. Az ős Kaján

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. február 24. XII. évf. 48. sz. 2. — (Páris, február) — Ady Endre. — Kötetben: VA₁ (1908) (Az ős Kaján ciklus) 82–86.; AH (1908) 43–47.; VA₂ (1910) 48–51.; VA₃ (1910) 48–51.; Gyűjt [1910] 1–3.; VA₄ (1918) 48–51.; VA₅ (1919) 64–66. — Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-I [1930] 61.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a következő javításokat végezte: a 17. és a 22. sor végén a vesszőt pontra javította, a 26. sor végére kitette a vesszőt, a 33. sorban a *volt* és a *jóbból* szavak elmosódott betűit korrigálta, a 38. sor végén a vesszőt törölte, a 42. sor végén a pontot vesszőre javította, a 47. sorban a *Meddő* sajtóhibás alakját korrigálta,

az 53. sorban a *most* hiányzó *t*-jét pótolta, a 62. és a 66. sor végére vesszőt tett, a 69. sorban az *igézz* rövid *i*-jét hosszúra javította, a 81. sor végére vesszőt tett. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 21. sorban az *Ó-Babilon* közé a kötőjelet kitették, a 63. sor elején a *De* és az *íme* szavak után vesszőt tettek.

Javításaink:

21. Az alapszöveg hibás *O-Babylon* szóalakját javítottuk: rövid *O*-ját a sajtóközlés, az első és a két utolsó kiadás alapján hosszú *Ó*-ra módosítottuk, továbbá a szedési tévedésből beiktatott *y-t i-re* cseréltük a BN és a VA₁ közlésével egyezően; ez utóbbi esetben hasonló módon jártunk el, mint az 1906-os *Mammon-szerzetes zsoltára* c. versnél: az *y-os* alak használatát idegen beavatkozásnak minősítve.
81. A *nyugatra* kis kezdőbetűjét az előző kiadások alapján nagy kezdőbetűre javítottuk.

Szövegeltérések:

1. bíbor						Gyűjt		
3. paripásan.	BN							
7. hallgatom			AH					
8. hosszú	BN	VA ₁	AH					
17. bíbor,	BN		AH					
bíbor.						Gyűjt		
19. bús							VA ₅	
21. Ó Babilon	BN	VA ₁						
Ó Babylon				VA ₂				
Ó-Babylon						VA ₄	VA ₅	
22. velem,	BN							
26. gunyos	BN							
arc.	BN							
36. kínálom	BN	VA ₁	AH			Gyűjt		
37. szívem,	BN	VA ₁	AH					
38. Élet,	BN							
42. öröm.	BN							
43. hírnév.	BN	VA ₁	AH					
48. -biztatásod?	BN	VA ₁	AH	VA ₂		Gyűjt		
49. véráldomás?							VA ₅	
54. hűtem	BN							
58. -vallomásom.	BN							
59. hívem.	BN	VA ₁	AH					
63. De ime el	BN	VA ₁	AH	VA ₂				
67. semmi kár, [sh]			AH					
csak			AH					
69. ígézz,		VA ₁	AH					
74. Földhöz vágom							VA ₄	VA ₅
79. hajnalok.			AH					
81. nyugatra,							VA ₄	VA ₅
82. Uj,	BN	VA ₁						
85. Elnyulok	BN	VA ₁	AH					

A vers Párizsban született a Rue de Constantinople-i Hôtel de l'Europe egyik III. emeleti kis szobájában, ahová — Révész Béla visszaemlékezése szerint — Ady borozó társaságából tért haza hajnalját. „A tiszta respektussal, a zseni titkaival szemben, azt hiszem — írja Révész —, Ady »Őskajánjának« föléledését, formába állását mi okoztuk: az én tivornyas megérkezésem Párizsba, a Maxim-beli magyar rikoltás, Bölöni György szilágysági bora — a borozó, csak magyar sorsnak érzett mámorosság, mely Párizsban, a menekvést nem engedő idegenben, még komorultabban karolja el áldozatát[...] Három napon át írta Ady Endre ezt a versét. Még azon éjszaka, hogy Trudéktól eljöttünk, megírta az első strófákat [...] A testi lelankadásnak három napján át, a marasztaló ágyban írta Ady az »Őskajánt«. Háta, feje mögött a párnák magasan gyűjtve, annyira, hogy Ady ülőhelyzetben feküdt az ágyban, ceruza, papiros körülötte, és az ágy mellett, egy kis asztalkán a maradék tramini bor, mely vigyázó gazdálkodással eltartott, amíg a kézirat el nem készült. Bor közelében sohase láttam ilyen fegyelmezetten Ady Endrét, és azt hiszem, a gondolatai vigyázhattak olyan vehemenciával a tudatosságára, hogy kivédtek a mámort, és irányították az ösztöneit, hogy mértéktartó legyen.” (Révész: Atril 90–91.) „Mint mindig: itt is egy kissé elromantizálta Révész képzelete az Ady életét — írja Király István —: s így bizonytalan némileg ennek a feljegyzésnek a hitele is. De ha elfogadjuk is, hogy a végső formába öntés valóban így történt, akkor sem kétséges, hogy a lényeg, a mondandó a lélekben már régtől érlelődött. Földessy Gyulának mondta egy ízben Ady: két évig hordta magában ezt a versét. S némi túlzással bár, de valóban így lehetett.” [...] „Válságos időszak volt Ady életében a vers születését közvetlen előző néhány hét [...] Nyugtalanító kérdőjelek vették ekkor körül [...] Mintha 1906 novemberében, a majd kéthónapos földközi-tengeri idill után, csak szenvedni tért volna vissza kedvelt városába. Összekuszálódott minden körülötte. Ekkor lett biztos Léda terhesége: gyermeket várt, s gyermeket akart Adytól. Diósit viszont ugyanez idő tájt érzékeny anyagi veszteségek érték: válásra pénzügyi okok miatt éppen ezért gondolniuk sem lehetett. Az eljövő gyermek Adyhoz, a közös anyagi érdekeltség, a befektetett hozomány férjéhez kötötte az asszonyt. [...] S a párizsi bajokat még csak tetézték az otthoni hírek. A koalíció szilárdan állt, az egykori darabontok körül megfagyott a légkör. A negyvennyolcas provincializmus egyik legtekintélyesebb publicistája, Tóth Béla ekkoriban kezdte el támadásait az új költészet ellen a Pesti Hírlap-ban. A költő lapja, a magát a darabontság hónapjaiban erősen kompromittált Budapesti Napló viszont a bukás szélére ért. Folyvást fogytak az előfizetők: párizsi levelezőjének alig-alig tudott már előlegeket küldeni. Egzisztenciális gondok, ijedelmek nőttek fel Adyban, mind írói jövőjét, mind anyagi sorsát reménytelennek kezdte ítélni...” (Király I. 540–41.)

Bölöni Györgyné (Itóka) feljegyzései, aki ebben az időben szintén Párizsban élt, s Ady egyik legbensőbb bizalmasa volt, hiteles képet adnak arról a testi-, lelki- és anyagi állapotról, amely Adyt jellemezte: 1907. jan. 16.: „Egyszerre beszéd közben, minden átmenet nélkül, Belzebub [így hívták Adyt tréfásan egymás között] felsóhajt ilyen »kiáltással«, 'Nincs étvágyam, álomom, pénzem se, és ami a legrosszabb, az ital sem kell. Utálok a bort, a sört. Csak konyak kellene. Az pedig drága.'” Jan. 24.: „Rosszul esik ezt a nagy embert ilyen kicsinyes, csúnya bajokban vergődve látni. Nem dolgozik. Nem eszik. Nem alszik. Még inni sem óhajt. Egyszer sem nézett ki ilyen rosszul, mint most.” Febr. 4.: „Bandi nem adhatta meg most a kis pénzt, mert ő is gondokkal küzd. Azonkívül Léda asszony is gyötöri. Rosszul néz ki nagyon. Féltem is valami igen komoly bajtól. Vadul, esztelenül él. Tegnap éjjel, meséli, a Rue de Londres-ban dőzsölt. Izgatta, sanyargatta beteg, fáradt idegeit. Szegény Belzebub. Így nem lehet jó vége.” (Bölöni 129–32.)

Hitelesítik e följegyzéseket Adynak 1907 elején Bölönihez írt levelei: „... zavart vagyok, örülden ideges, két napig feküdtem is.” (jan. 24.) (AEI I. 233.) „Borzasztóan rosszul megy nekem. Egészségileg és anyagilag.” (március 11.) (Uo. 239.) Itókának 1907. febr. 1-jén ezt írja: „En kissé gyöngé bórben vagyok, azt hiszem, a korhelykedések miatt.” (Uo. 235.)

Ady leveléből tudjuk, hogy Révész Béla febr. 9-én érkezett meg Párizsba: „Révész ma este érkezik” — írja aznap Itókának. (AEI I. 236.) Innentől kezdődnek a közös lumpolások. Ady szereti Révészt, alig várja az érkezését, de sokszor terhére is van. Febr. 25-én így ír Bölöni Györgynek: „Édes Gyurkám, élek, bajskodom s nagyon sokszor vagyok halálós keserűségben. Az öreg Révész ittlétének örülök, de nagyon nehéz fiú. Úgy terhel engem itt Párizsban, ahol különben is, tudod, gyöngé lábakon állok, mintha Atlasz volnék.” Ebben a levélben köszöni meg Bölöninek a küldött traminít is, amelyről Révész írt visszaemlékezésében: „A bor megérkezett, de még nem váltottuk ki. Köszönöm.” (AEI I. 237.) Majd márc. 11-i levelében ismét visszatér a borra: „Édes Gyurkám, mindenekelőtt hála és köszönet a *borért*. Aldja meg az Isten Kémer derék dombját. Az öreg Révész szájában ma is összefut a nyál, ha eszébe jut. Jó volt, pompás volt, két nap alatt lenyeltük.” (AEI I. 238.)

Nincs tehát igaza Révésznek, amikor azt írja, hogy *Az Ős Kaján* írásakor a Bölöni által küldött traminiból maradt még annyi, amennyi elég volt beosztással a vers befejezéséig, hiszen a vers 1907. febr. 24-én jelent meg a BN-ban, Ady pedig febr. 25-én írja, hogy a bort még nem váltották ki.

Szólnunk kell néhány szót a vers címéről. Földessy Gyula írja: „Egyszer, beszélgetés közben, hirtelen orvkérdésként (mert Adyt untatta-fárasztotta a poézisáról beszélni) vettem oda Adynak: ki az Ős Kaján? — Ady gyorsan rávágta a feleletet: »az Élet vagy ha úgy tetszik: a Költészet« — Akkor hirtelenül nem értettem a kapcsolatot — folytatva Földessy —, pedig egy költő szájából igen érthető felelet volt: igazi költőnek az Élet: költészet és a költészet: Élet. [...] *Az Ős Kaján* éppolyan megszemélyesítés, olyanszerű ősi-életérzés-ihlette költői alkotás, mint a görög mitológia számos terméke: a prométheuszi, tantaluszi, ikaruszi mítosz vagy akár a Polykratész-monda: az emberi boldogságot nem tűrő irigy és kaján istenek leselkedő rosszindulatának jelképe. Éppígy mondhatjuk azt is, hogy az Ős Kaján duhaj, magyar mása-változata az eredeti bűnbeesés s az ezért ránk szakadt isteni átok zsidó-keresztény dogmájának (ez a mítosz tudvalevőleg a legtöbb pogány vallásban megvan; ami a »Kaján« szót illeti, nem tudom, mi a származása, de gyanítom, hogy a »Kain« szóból ered). (Földessy: Amt 69.) S valóban: az értelmező szótár is a bibliai Káin nevéből eredezteti a *kaján* szót.

Hatvany Lajos a verset Adynak *A magyar Pimodán* c. tanulmányával rokonítja. Megálapítja, hogy „A Pimodán mánor-elmélete, a nemzeti és emberi elmélet bakkhikus tanítása legteljesebb jelképes formát az *Ős Kaján* figurájában kap. (Ős Kaján a magyar Bakkhosz — ahogy a *disznófejű Nagyúr* a magyar Mammon.)” (Hatvany II. 223.) Schöpplin arra hívja fel a figyelmet, hogy *Az Ős Kaján* Ady egész életét magába foglalja. „A »nagy« vers a *Vér és arany* idejében — írja —, az a mű, amely egyetlen kompozícióban összefoglalja egész eddigi életét, mindazt, amit érzett és gondolt, amivel harcolt, amit szeretett és gyűlölt, amire vágyott és amiről lemondott, lényének minden titkát — *Az Ős Kaján* [...] Az Ős Kaján mítikus kód-alakjában van kivélve mindaz, ami Adyban rontás volt, azok a szörnyű romboló erők, amelyek lelke mélyében láncra verve, de hatalmukat mindig éreztetve rejtőztek. Ennek árnyéka ez, ami a Bűn felé sodorja. Amit verseiben külön-külön elmondott, azt rövid, jelzés-szerű mondatokban itt mintegy költői *curriculum vitae*-ben, egész valójával való leszámolásban mondja el — teljesen feltárja magát néhány strófában.” (Schöpplin 110–11.)

Vatai a pogány életszerelem és a halálhoz való kötődés kettősségére figyel fel: „Ady, lelke tudatalatti mély rétegeiben, magában hordozta ezt az ős Kajánt [...] Pogány életszerelem s mérhetetlen lázadás fűti, de az ős Kaján nyomán is megérkezik a halállal való kötődéshez. Ekkor énekel végül himnuszát a Nincsennek.” (Vatai 193–95.)

A vers főbb gondolatait, motívumait megtalálhatjuk Ady ez idő tájt írt cikkeiben is: „A Föld is Keletről Nyugatra forog: Keletről jönnek mindig új ember-rajok az elhasznált nyugati emberhadak helyébe.” (BN 1907. jan. 23.; AEÖPM VIII. 153.) „[...] egy idő óta dacos szégyenkezéssel kell bevallani mindenütt, hogy magyarok vagyunk.” (BN 1907. febr. 7.; AEÖPM VIII. 164–65.) „[...] sokat kell azért a dicsőségért szenvedni, hogy az ember magyar.” (BN 1907. márc. 2.; AEÖPM VIII. 179.) „Párizs örömeiben nincs semmi a pogány örömből. Mind-mind áttokkal vagyunk, akik ma élünk. Mind-mind örököltünk valamit, ami megfojtja az örömet. Az apáinktól s a keresztény századoktól. Szegénységet vagy tuberkulózist. [...] Valamit, ami olyanná teszi a kacagásunkat, mintha egy Danténak örülnénk, ki megvizitel bennünket a pokolban. Tüzet rakott aláink a múlt s égünk, jajgatunk a jelen üstjében. Az öröm pimasz önámítás a mai társadalom emberének. Nincs, nincs, nincs.” (BN 1907. febr. 20.; AEÖPM VIII. 174.)

A *Feszület, két gyertya, komorság* motívumot Földessy Arany Tetemre hívása-val hozza kapcsolatba. (Földessy: Amt 70.) Az Arany-vers idevonatkozó sorai: „Áll a tetemnél tisztí poroszló. / Gyertya, feszület, kánoni pap: / Sárga viaszfényt nyughelye kap.” Király István az egész versen „valamiféle sajátos ködlő balladai színt” érez: „Nemcsak a »feszület, két gyertya, komorság« felsorolása emlékeztet a *Tetemre hívás*-ra, az Arany-balladáknak hajtán Zilahon, Petri tanár úrtól jól megtanult Greguss-féle híres definícióját idézte a vers a maga egészében is: tragédia volt ez, dalban elbeszélve.” (Király I. 547.)

A Kelet motívum nemcsak cikkben, versben is megjelenik nála: 1906 júliusában ezt írja a *Fekete Hold éjszakáján* c. versében: „Im jött Keletről, Nap fia szinte. / Táncos csillagok csalták Nyugatra. / Hagyjuk aludni. Megérkezett.” *Ó-Babilon ideje óta / Az ős Kaján harcol velem. / Ott járhatott egy céda ősom...* Bibliai reminiscencia: I. erről többek között Ézsaiás könyve 13:19.; 14:22.; Jelenések könyve 14:8. A költő már az *Új versek* megnyitó versében a bibliára vezeti vissza származását: „Góg és Magóg fia vagyok én”. (Lásd AEÖV II. 619–25.) Jelen költeményében is ezt teszi felhasználva a hun–magyar eredetmondát is. A monda szerint Hunor és Magor a hun és a magyar nép ősei Nimród fiai voltak. Kálti Márk is említi a történetet, bár ő tagadja, hogy Hunor és Magor, a magyarok őse, Nimród fiai voltak, „akit Noé megátkozott”, „mert akkor a magyarok nem Jáfet nemzetségéből származnának”. „Miképpen tehát a Szentírás és a szent doktorok mondják, a magyarok Jáfet fiától, Magortól származnának, aki — Szent Gígilbert antiochiai püspöknek a keleti nemzetekről szóló krónikája szerint — ötvennyolc esztendővel a vízözön után ment bé Evilat földjére, és feleségétől, Enétől nemzette Magort és Hunort; róluk a magyarok és hunok nevezete.” (Képes Krónika. Bp., 1964. 70. Fordította: Geréb László.) Ady tehát e monda alapján is írhatta: *Ott járhatott egy céda ősom*.

Korhely Apolló, gúnyos arcú: Apolló a fény, a világosság istene, a szellem világosságát és a messzire látás képességét jelképezi, ezért lett a jóslás és a költészet istene. A fény azonban nemcsak az öntudatra ébredést és az alkotást segíti, hanem a pusztítás eszközekévé is válhatik. Ady versében is ez történik. Korábban már több versében használja magára az Apolló nevet. Both Istvánnak, Ady zilahi tanárának lánya visszaemlékezése szerint apja egy Phoebusz nevű tanulótlársával összehasonlítva nevezte Adyt először Apollónak: „ez a zömök falusi fiú — mutatott Adyra — bizonyul Apollónak kettejük közül?” (ÉmlAE I. 418., 420.; AEÖV II. 436.) Hogy az eset megtörtént-e, nem tudjuk, de tény hogy Ady több

versében Apollónak nevezi magát. Érdekes az Apolló-motívum alakulását követni verseiben. 1901 októberében *A kiszusok mártírja*-ban azt vallja öntudattal: „Paraszt Apollónak termettem”, és a motívumot már itt összekapcsolja a dalos pogánysággal: „Ki dalos, erős és pogány, / Ki szeretkezve és dalolva / Dől el az élet alkonyán.” (AEÖV II. 165.) Rá kell, hogy ismerjünk az ős Kajánra, ki *Duhaj legény, Korhely Apolló* fülébe nótáz. 1905 márciusában a *Vén faun üzeneté*-ben meg „faun-mezű” Apollónak nevezi magát, kinek Apolló voltát csak Léda ismeri fel: „Csúf faunom, Apolló voltál” – súgja a fülébe, ha ráborul. A *Dalok tüzes szekerén* c. versében „Az új daloknak ifjú Apollójá”-nak mondja magát. (L. a verset e kötetben.) 1906 decemberére megszűnik az az optimizmus, mely a darabont időkben egy ideig fűtötte. Az *Egy csúf frontás*-ban már a kiábrándultság, a reménytelenség dominál: „Finom, dalos titkokkal tele / A lelkem. S mégse apollói bátor, / Mégse merek.” (L. e kötetben.) Ezek után az előzmények után születik meg *Az ős Kaján Korhely Apolló*-ja, aki már nem maga a költő, aki előtt nincs irgalom, hiába könyörög hozzá.

A költészet és mámor összefüggése, melyet majd *A magyar Pimodán*-ban fejt ki (I. AEÖPM IX. 157.), más verseiben is megtalálható: „A bor ad álmot. S a poharamat összetöröm” – írja *A Szajna partján* c. versében. (AEÖV II. 199.) A Duna is „részegen” állott vele szóba, amikor a magyar sorskérdésekről faggatta: „Olyan volt, mint egy iszákos zse-ni.” (*A Duna vallomása*; I. e kötetben.) Levelei tanúsága szerint, és ezt megerősítik a róla szóló visszaemlékezések is, Ady sokat korhelykedett ez idő tájt. Bizonyára a Lédával való hosszas civódás is elősegítette ezt az állapotot. „Akinek annyira odaszegődött kísérője volt a bormámor, mint Adynak – írja Révész Béla –, aki annyira tudta, mint Ady, hogy ettől az érintéstől száguldó forgásba indul a külön világ, mely lényébe volt zárva, az ilyen minden-nel összefüggő, de csak magamagát érző művész, bizonyos, hogy készült a leszámolásra, a manifesztációra, hogy sorsának ezt a settenkedő, baráti démonát maga elé teremtsé.” (Révész: Atril 87–88.)

A költő azonban hiába akar szabadulni „démonától”, a *gúnyos arcú* ős Kaján, a *korhely Apolló* kikacagja, miként korábban a „disznófejű Nagyúr” is: „Vigyorgott rám és ült meredn.” (*Harc a Nagyúrral*. AEÖV II. 173–74.) Vagy a *Költözés Atok-városból* látogatója is: „Megsimogatta sárga arcom / És kacagott, kacagott.” (AEÖV II. 189.) Kacagott a Duna is, amikor magára hagyta a sorsával és nemzete sorsával vívódó költőt: „És elrohant tőlem kacagva.” (*A Duna vallomása*; I. e kötetben.) Hiába való tehát minden, a költő sorsa a kikacagtatás. „A nagy láz sok mindent akar / S az ember gyarló és – magyar” – vonja le a következtetést már 1906 tavaszán az *Intermezzo*-ban (I. e kötetben.) Ezt fogalmazza meg itt is, az azóta szállóigévé vált sorban: *Mit ér az ember, ha magyar?*

Magyarázat

Uram, bocsásd el bús szolgádat: Bibliai utalás. Lukács evangéliumában ezt olvashatjuk: „Élt egy ember Jeruzsálemben, akinek Simeon volt a neve. Igaz és kegyes ember volt, várta Izrael vigasztalását, és a Szentlélek volt rajta. Azt a kijelentést kapta a Szentlélektől, hogy nem hal meg addig, amíg meg nem látja az Úr Krisztusát. A Lélek indítására elment a templomba, és amikor a gyermek Jézust bevitték szülei, hogy eleget tegyenek a törvény előírásának, akkor karjába vette, áldotta az Istent, és ezt mondta: »Most bocsásd el, Uram, szolgádat beszéded szerint békességgel, mert meglátták szemeim üdvösségemet...«” (Lukács 2:25–30.). Ady visszájára fordítja a tételt: ő nem az „üdvösségét” látja meg, hanem az *ős Bizony*-t, a *biztos romlás*-t.

Sándorffi László: Ady versek. Világ 1923. aug. 28. 192. sz. 3–4.; Kardeván Károly: Az ős Kaján. Napkelet 1929. 14. köt. 91–94.; Révész: Atril 87–91.; Schöpflin 110–12.; Hatvany II. 223–30.; Földessy: Amt 69–71.; Vatai 193–95.; Varga 243.; Ilia Mihály: Egy vers értelmezésének lehetőségei. Acta Historiae Litterarum Hungaricarum 1966. 43–52.; Vezér 210.; Király I. 540–56.; Ilia Mihály: Egy Ady-motívum tanulságai. Acta Historiae Litterarum Hungaricarum 1977. Tom. 15. 107–21.; Hegedűs Loránt 20–23., 31., 34.

451. Az áhított csömör

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. március 10. XII. évf. 60. sz. 2. — (Páris, március) — Ady Endre — („Kis tarka nóták” főcímmel *Csak egyszer, csak egyszer* címmel elsőként közli a *Fölszállott a páva* és az *Egy ismerős kis fiú* c. versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Az ős Kaján ciklus) 89.; VA₂ (1910) 52–53.; VA₃ (1910) 52–53.; VA₄ (1918) 52–53.; VA₅ (1919) 68. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 63.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Kis tarka nóták</i>	BN			
Cím fölött: <i>I.</i>	BN			
Cím: <i>Csak egyszer, csak egyszer</i>	BN			
Az áhított csömör		VA ₁	VA ₂	
2. <i>Dobhatnék</i>	BN			
rakás-aranyat,	BN	VA ₁		
5. <i>dusan</i>	BN			
7. <i>szívemre</i>	BN	VA ₁		
8. <i>híres,</i>	BN	VA ₁		
10. <i>Búcsuzkodnék</i>	BN	VA ₁		
<i>Búcsuzkodnék</i>			VA ₂	
<i>Búcsúzokodnánk</i>				VA ₄ VA ₅
12. <i>arany.</i>	BN			

Keletkezéstörténet

Hatvany Lajos a vers mondanivalóját Ady romantikus életével magyarázza: „A soha ki nem elégtelt fiatal embernek szomjúsága: a bevégzett csók, a kielégülés, a jóllakottság, a csömör.” (Hatvany II. 318.)

Ady öt hónappal előbb, 1906. okt. 21-én Monte-Carlóból, ahol Lédával együtt voltak, ezt írja Ady Lajosnak: „Semmi bajom, csak egy kicsit utálok ez idő szerint az életet. Pedig itt gyönyörű minden, de csömörlöm. (AEl I. 226.) Ady Lajosné, aki közli a levelet, ezt a kommentárt fűzi hozzá: „leírja ezt a szót, hogy csömör. Az asszony, úgy látszik, kettesben sem adott elég boldogságot. Nemcsak a férj zavart tehát Párizsban, a családi kör, a ház.

A varázs, a szerelem varázsa sem elégséges arra, úgy látszik, hogy ez a kényes idegzetű, önmagával számotvető ember ne érezzen csömört” (AL-né 66.) Nyilván ez a riviérai emlék is közrejátszott a csömör megáhitásában. „Megbukott a léleknek az álma – írja Király István —: csapdává lett a test. Feltűnt Adynál is a Baudelaire-i *tristesse charnelle*, az érzéki szomorúság. A lélek mélyén így nemcsak a szerelem vágya: a tőle való viszolygás, undor is ott állt.” (Király I. 440.)

Irodalom

Hatvány II. 318–20.; AL-né 66.; Földessy: Amt 97–98.; Király I. 440.

452. Fölszállott a páva

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. március 10. XII. évf. 60. sz. 2. — (Páris, március) — Ady Endre — („Kis tarka nóták” főcímmel másodikként közli *Az áhított csömör* c. vers után és az *Egy ismerős kis fiú* c. vers előtt.) — További megjelenés: Szil 1908. január 9. XXVI. évf. 2. sz. 1–2. — Tárca — (Főcím: „Vér és Arany”. Alatta zárójelben: Ady Endre e cím alatt megjelent új verskötetéből. A lap elsőnek közli *A Léda arany-szobra*, a *Nem mehetek hozzád* és *Az Értől az Oceánig* c. versek előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 45–46.; AH (1908) 37–38.; VA₂ (1910) 29–30.; VA₃ (1910) 29–30.; Gyűjt [1910] 29.; VA₄ (1918) 29–30.; VA₅ (1919) 39. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 51.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₄-ból. Gyakorlatunktól eltérően azért választottuk ezt a késői kiadást, mert a VA₃-ban található szokatlanul nagyszámú sajtóhiba itt nem fordul elő.

A VA₁ korrektúrájának (PIM A. 126/1.) 5. sora végén Ady a kettőspontot vesszőre javította. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 4. sor *Hírrel* szavának rövid *i*-jét hosszúra javították, az 5. sor *másképpen* szavában a sajtóhibát javították, a 11. sor végén a vesszőt törölték.

Javításaink:

11. A sor végére a hiányzó vesszőt — a korai közlésekkel egyezően — kitettük.
13. Az egy versen belüli szövegközlés egységességét, következetességét figyelembe véve az egybeírt *vármegye-házra* alakot az 1. és 17. sor megoldásával egyezően — a Szil változatára támaszkodva — kötőjeles — *vármegye-házra* módosítottuk.
14. A sor végén a vesszőt, az előző kiadások alapján, értelemszerűen pontra javítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Kis tarka nóták</i>	BN	
<i>Vér és Arany</i>		Szil
Cím fölött: <i>II.</i>	BN	
Alcím: (Ady Endre e cím alatt megjelent új verskötetéből.)		Szil
1. vármegye-házra	BN	

vármegye házra, vármegyeházra, 2. szabadulására".				VA ₃				Gyűjt
4. Hírrrel	BN	VA ₁	VA ₁	AH				
hírdessétek: másképen lessz				AH				
5. Másképen lessz				AH				
másképen lessz				Szil				
végre:				Szil				
végre	BN							
6. Új arcok, új szemek	BN		VA ₁					
Új arcok								
7. Új	BN							
fákat	BN							
8. új	BN							
9. elveszünk,	BN	VA ₁		AH				
11. Új lángok,	BN							
Új lángok								
új hitek, új kohók, új szentek,	BN							
szentek								
12. vagytok,								
semmi-ködbe				Szil				
mentek,	BN			Szil				
13. vármegye-házra	BN	VA ₁		AH		VA ₃	Gyűjt	VA ₅
14. ül				Szil				
leigázva,								
15. lessz				Szil				
új	BN							
igéknek	BN	VA ₁		AH	VA ₂	VA ₃	Gyűjt	
17. vármegye-házra	BN							
vármegyeházra								
18. szabadulására".		VA ₁		AH				
szabadulására.				Szil				

Keletkezéstörténet

A vers a *Válasz Tóth Bélának* című cikk (AEÖPM VIII. 179–82.) után keletkezett. „[...] Ha a cikk — írja Király István — az intellektuális művészi forradalom publicisztikai hadüzenete volt — itt annak verses, lírai párja született meg.” (Király I. 516.) „Nemrég derült ki — olvashatjuk Vezér Erzsébetnél —, hogy a vers közvetlenül Achim Andrásnak egyik forradalmi cikkére visszhangzik, ám egyben arra is magyarázat, hogy egy közismert népdalból indult. A népdal felmerülésében fontos szerepe volt a feudális vármegye ellen még gyermekkorában kialakult, majd a váradi redakcióban elmélyült, végül a darabontkorszak »nemzeti ellenállásában« kirobbant gyűlöletnek. Mint reális élmény a gyermekfejjel látott nagykárolyi vármegyeháza lebeghetett szeme előtt. Egyik nagykárolyi novellájában is ezt a dalt énekli a züllő dzsentrí.” (Vezér 205–06.) Az említett novella, a *Víg Avay Ábriss* 1908. okt. 10-én jelent meg a PN-ban. A novella témáját Ady nagykárolyi tanulóiéveiből merítette. Hőse: „sajószentpéteri Osváth Mór, hétszilvafás kálvinista nemesúr, vármegyei írnok és felesége, sombori Zsombory Mária, kikkél másfél évig volt Ady kosztosdiák, má-

sodik és harmadik gimnazista korában (1889–1891-ben).” (AEön 1360.; lásd még: Hetey 24–25.) Ady a neveket megváltoztatta; a történetet novellásította, és lett Osváth Mórból Avay Abris; Zsombory Máriaból Ószathy Ágnes, de a lényegét hűen visszaadja: „Ábris bácsi túlontúl sokat dalolt — írja —, Ágnes néni túlontúl sokat sírt, és ez volt a hiba. Ábris bácsi ímoknak jött be a városba, a vármegyeházára járt, s a főispánt is öcsémnek szólította. Ősz hajú, piros óriás volt, ötezer hold földet dalolt el, de a daloktól nem ment el a kedve. [...] Be-bejött egy-egy régi cimpora a tanyáról, faluról, s vitte magával néha Ábris bácsit. A petróleumlámpát esténként egyre spórolóbban égettük: nem volt pénz. Mj, a kosztos fiúk, keveset fizettünk, s Ágnes néni ebből a mi kis pénzünkéből gazdálkodott. Ábris bácsi néha eltűnt dalolni három-négy napra, s olykor éjszakánként riadtunk fel. Érkezett Ábris bácsi, s még rekedt se volt, a víg, vén, rossz gyermek még mindig dalolt. »Az alispán kalapomhoz rózsát tett«, avagy »Fölszállott a páva a vármegyeházra.«” (AEön 936–37.) Ez a régi emlék inspirálhatta Adyt a *Fölszállott a páva* megírásánál. Az eredeti népdal így hangzik:

Fölszállott a páva a vármegyeházára,
De nem ám a rabok szabadulására.

Ady az eredeti szöveget saját mondanivalójának megfelelően alakította át.

Földessy Gyula a *Nap-szédítő tollak* motívumot Goethe-re vezeti vissza: „Napszédítő tollak: Goethe Chinesisch–Deutsche Jahres- und Tageszeiten 5. darabjában jóval szélesebb, de hasonlóképpen szól a páva napszédítő tollazatáról. »Entwickle deiner Lüste Glanz der Abendsonne golden Strahlen, Lass deines Schweifes Rad und Kranz Kühn-äugelnd ihr entgegenprahlen« — »Csillogtassa kedved fénye A nyugvó nap tűzsugarát, Pávafarkod büszkesége Kápráztassa a napot magát.« Goethe: Kínai–német év- és napszakok. — A feleségem azt mondta, hogy a »fölszállott a páva« azt jelenti, hogy tűzvész ütött ki a vármegyeház tetején. Nekem ez sohase jutott volna az eszembe. Lehet, hogy neki igaza volt.” (Földessy: Amt 57.)

Benedek Marcell a vers egyik elődjét Komjáthy Jenő *Új élet* című versében véli felfedezni: „Ha Ady még nem olvasta az *Új élet* című Komjáthy-verset a *Fölszállott a páva* írásakor — az igazán csodálatos találkozását jelenti a nagy szellemeknek:

»Vagy hozok e hervadt földre új tavaszt
Az anyagba új lelket lehelve,
Vagy a vészek óriása leszakaszt,
S összetör a végzet bosszúkedve.«

Íme az Ady-féle *vagy* — *vagy* őse.” A versben lévő új jelző halmozását pedig Komjáthy *Szózat* című versére vezeti vissza. „És az új szó kultuszának eredetét is megjelöljük Komjáthyban:

»Mert új világ: új hit, új állam,
Új hon, új élet kell nekünk,
Új gyönyörök, új fény, új eszmék,
Mindent újból kell kezdenünk.«

(Benedek I. 176.)

Ezekben a sorokban látja Szabó Richárd is az Ady-vers előzményét: „Ady is várja, Komjáthy bizonytalan, elmosódó általánosságainál sokkal konkrétebben az »új magyar csodákat.«” (Szabó R. 33.)

A verset *A magyar Messiások* ciklusba sorolta be a költő, azok közé a versek közé, melyekből a küzdelem hiábavalósága, a tehetetlenség keserű érzése hallik ki. Ambivalencia jellemzi a költeményt, ebből következik, hogy a kortársak is különbözőképpen értelmezik. Horváth János dekadenciát vél benne felfedezni: „Dekadens ízlés bizonyítéka [...] a pri-

mitív s a raffinált művészi elemek keveréke. A primitív elem népdalból, meséből kerül a versbe. Népdalból [...], mely a jól ismert rabnóta formáiban cseng: »új magyar csodákért, új lángok, új hitek, új kohók, új szentekért« [...] primitív (népies, régi magyaros) a forma, a kifejezés fordulatai, s raffinált az az újért való rajongás, a réginek ez a gyűlölete, mi ilyen formában még eddig nem jelentkezett.” (Horváth 29.) Babits szerint hiányzik a versből a tényleges alternatíva, a vagy-vagy végzetszerű, nincs választási lehetőség: „Vagy, vagy... A vers híres és valóban gyűjtő hatású. Mégis, mit mond ez a különös, alternatív jóslat? Nem többet, mint ha a megkérdezett időjós azt felelné a holnapi nap időjárását illetően: — Vagy sütni fog a nap, vagy pedig továbbra is felhők borítják az eget. Azaz semmit. Mi van e mögött a semmi mögött, ami izgatni és lelkesíteni képes? Talán magának a sorsnak dodonai volta, a nemzeti jövő izgató kétsége jelenik meg a költő szavainak fátylában[...]” (Babits: A titokzatos mesterség. PN 1938. dec. 6.; Keresztül–kasul az életemen. Bp. 1939. 28.; illetve: Esszék, tanulmányok. 1978. II. 593.)

Irodalom

Horváth 25.; Benedek I. 176.; Babits: Keresztül–kasul az életemen. Bp., 1939. 28.; Földessy: Amt 57.; Szabó R. 33.; Schöpflin 89.; Hársing Lajos: Fölszállott a páva. Irodalmi elemzések 2. rész Bp. [1958.] 57–63.; Domokos József: Két Ady-vers keletkezése. Magyar Nemzet 1968. febr. 4. 29. sz. 12.; Vezér 205–06.; Király I. 516–22.; Péter László: Fölszállott a páva. Délmagyarország 1970. márc. 22.

453. Egy ismerős kis fiú

Kézirat, megjelenés

Kézirat: A kézirat jelenlegi hollétéről nincs tudomásunk; hasonmását I. Révész: Atrag II. 152. és Révész: Atril. 311. A vers címét Révész nem közli.

Első megjelenés: BN 1907. március 10. XII. évf. 60. sz. 2. — (Páris, március) — Ady Endre — („Kis tarka nóták” főcímmel *Egy kis fiú* címmel *Az áhított csömör és a Fölszállott a páva* c. versekkel együtt harmadikként jelent meg.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 9.; VA₂ (1910) 9.; VA₃ (1910) 9.; VA₄ (1918) 9.; VA₅ (1919) 10. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 43.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ból. A k szövegét Ady több módosítással adta közre a BN-ban, a VA egyes kiadásai között kisebb eltérések lelhetők.

Szövegeeltérések:

Főcím: <i>Kis tarka nóták</i>	BN		
Cím fölött: <i>III.</i>	BN		
Cím: {hiányzik}	k		
<i>Egy kis fiú</i>	BN		
1. fiú	BN	VA ₁	
2. Mostanában,	k		

3. voltam	k				
3-4. [e két sor között *]	k				
4. [a sort beljebb kezdi]	k				
Edes [sh]			VA ₃		
kölyök	k				
5. körül-lengi	k				
6-7. [e két sor között *]	k				
7. [a sort beljebb kezdi]	k				
nézi, nézi		BN			
9. szememre	k				
9-10. [e két sor között *]	k				
10. [a sort beljebb kezdi]	k				
12. Ugy,		BN	VA ₃	VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

A versben a költő önmérsztő nyugtalansága szólal meg, felidézve gyermekkori énjének naiv, őszinte tisztaságát. Ady Párizsban a rázúduló nehézségekkel szemben éjszakai mulatozásokban keres vigasztalást. Bölöni György írja, hogy ilyen átdorbézolt éjszakák után délben is ágyban találja: „Rém nehéz a fejem —, panaszkolja Bölöninek. — Sok veronált szedtem reggel felé. És az ágyból, pármái közül, két nagy barna szeme megrebbenő fehérje rám néz, és mikor megleli szemem, előttem is gyermekes szégyennel süti le szempilláit: — Megint nagyon csúnyán éltem...” (Bölöni 109–10.) Ilyen lelkiállapot szüleménye az *Egy ismerős kisfiú*. Ugyancsak Bölöni meséli el, hogy ilyen zaklatott állapotban: „Babonásak az éjszakái. Különöseket álmodik. Meséli, hogy egyszer kisfiú korában látta magát holtan.” (Bölöni 109.) Ez a halott kisfiú jelenik meg nála álmában. „Az élet elleni vádló panasz olyan kísérteties víziókat idézett meg — írja Király István —, mint pl. *Egy ismerős kis fiú*: »nevetve, holtan« jelent meg egy »beteg, merengő«, »édes kölyök« babonás éjeken az alvó ágya mellett; szelídségében csendes, néma vád volt, jelezte a megtörtént gyilkosságot: megölte az élet az emberben rejlt tiszta, jó gyermeket, az »ismerős kisfiút.«” (Király I. 468.) „Ez az ismerős kis fiú: ő kis korában — írja Horváth János —; ez most eljött hozzá az ágyához, »nevetve, holtan«; babrálja az ágyneműjét, csodálva nézi a mai Ady vénülő arcát. Eddig tehát a múltat idézi maga mellé, önmagát időszerint megkettőzve. A végén pedig egy hirtelen varázslattal ő maga lesz gyermekké: »S én gyermekként ébredek sírva Szászor is egy babonás éjen, Úgy mint régen.«” (Horváth 47.)

Mind Horváth János, mind Földessy Gyula összehasonlítja a verset Petőfi Szülőföldemen című költeményével, s rámutatnak a kétféle költői látás különbségére. „A férfivá lett Petőfi maga megy vissza gyermekmúltjába — írja Földessy —, az Ady-versben a gyermek jön el férfivá vált magához. Ez a megfordítottsága az érzékelésnek rokon a *freudi* lélekelemzéssel: A gyermek- és férfi-voltnak ez az élesebb-erőszakosabb szétválasztása különös paradoxonként szorosabban-lényegesebben azonosítja a »holt« gyermeket élő-férfi-magával, mint a Petőfi elképzelése.” (Földessy: Amt 47.)

Irodalom

Horváth 47–48.; Földessy: Amt 47.; Király I. 468.

Megjelenés

Először megjelenés: BN 1907. március 15. XII. évf. 64. sz. 8. — Hírek — Barla diák. — Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-8. [1943] 1002–03.

Szövegváltozat

Alapszövegünk a BN-ből. A gyakran rövid magánhangzós szedésű sajtópublikáció szövegén néhány indokolt esetben hosszú magánhangzóra változtató emendációt végeztünk.

Javításaink:

3. A sor végére a hiányzó vesszőt kitettük.
19. Az alapszöveg rövid *o*-s *Helotái* alakját hosszú *ó*-ra módosítottuk, mert ennek ritmikai szerepe is van.
25. Az alapszöveg *uri* alakja rövid *u*-ját ritmikai okból hosszú *ú*-ra változtattuk.
33. A *Csuzod* rövid *u*-ját ritmikai indítékból hosszú *ú*-ra módosítottuk.

Keletkezéstörténet

Földessy Gyula írja, hogy Kossuth Ferencet „sokszor csúfolták a lapok »kormányozható« podagrája miatt.” (Földessy: Amt 301.) Ady ezt a podagrára, a köszvényre történő utalást használja fel versében, általánosítva az egész országra. A vers indulata több korabeli Ady-cikkben megtalálható. Csak két példát idézünk: „[...] egy idő óta dacos szegénykezéssel kell bevallani mindenütt, hogy magyarok vagyunk. Az idegenek egyik kezükkel a mellényzsebükhöz, az aranyórához, a másikkal az erszényükhöz kapnak óvólag. A külföldi lapok minden habozás nélkül mágnások, kalandorok és koldusok népeként idéznek bennünket. Egy francia revüben olvasom szóról-szóra: »a legkorruptabb kormányzatú ország.« Ez mink vagyunk, könyörgöm alásan. S úgy írnak, beszélnek rólunk, mint Európa szegényéről.” (AEÖPM VIII. 164–165.) „Magyarország meghal a feudális nyomás alatt. Nemcsak erős, munkás parasztjai vándorolnak ki, de mindenki, aki teheti. [...] Nincs kenyér és nincs kultúra otthon. Menekül, aki tud, a mágnások, kalandorok és koldusok szerencsétlen országából.” (AEÖPM VIII. 176.)

A verset márc. 15-ére írta Ady, megidézve a dicső idők emlékét, amikor nagy tettek születtek, amikor: *Mi voltunk a világ Japánja*. Az orosz–japán háború, a japánok sorozatos győzelmei fordították egyszerre Japán felé az európaiak figyelmét. Ady egész sor cikkében, glosszájában foglalkozott a kis sárga emberekkel. (L. *Mit mond egy kicsi Japán*. AEÖPM V. 96., *A japánok képvásárlása*. uo. 243., *Magyarul is tudnak*. AEÖPM VI. 75., *Japán lakolni fog*. uo. 284., *A keresztény Japán*. AEÖPM VII. 11., *Zálogházak Japánban*. uo. 28., *A nagyraevő Japán*. uo. 231. stb.)

S miként a világ Japán hősiességét csodálja, úgy fordította tekintetét a szabadságharc idején Magyarország felé, amikor: *Rómák lettek a hunn faluk*, a rómaiak önfeláldozó hősiességével küzdöttek. Ezzel állítja szembe a hivatalos magyar politika kulturálatlanságát, maradiságát, az új eszmék iránti érzéketlenségét. Hol vannak a márciusi ifjak? *Új ifjaink bódítva állnak, / Mária-zsoltárt kornyikálnak / S lesik az úri abrakot*. Fél évvel előbb egyik cikkében (*Mikor Saul megtér*) arról számol be, hogy a francia fiatalok közül sokan megtérnek, majd így folytatja: „Nálunk még ritka ez a lelki procedúra. Az ifjak nem szegődnek

el az Antikrisztushoz. Téhát nem is kell megtérniök. Szent Imre szűz lelke van velük már a dedóban. Nem kell belefáradniok az eszmékbe. Mert eszmék nemigen csapnak rájuk.” (AEÖPM VIII. 41.)

Élesen bírálja az apja örökségét eláruló, Béccsel megalkuvó Kossuth Ferencet, *Kegyelmes Franz von Kossuthot* s Rákosi Jenőt, a hivatalos magyar irodalmi élet vezéralakját, a *Sodomás bölcs, komisz, vén kasznár*-t: „Ez a magyar erébe ömlött sváb veszedelem — írja pár héttel a vers megjelenése előtt *Válasz Tóth Bélának* c. cikkében. — Ezek a Szent Imre-kultusz s a nemzeti köldökszemlélés lobogójával jöttek. S ugyanők azok[...] akik hűséges urodalmi ispánokként marasztalják a Középkort.” (AEÖPM VIII. 180.) Rákosi Jenőről „sokképpen keringett a hír — írja Földessy Gyula —, hogy »homoszexuális« a gyakorlatban is! Adytól hallottam — folytatja —, hogy egy ízben, amikor Rákosi nagyon támadta őt, ráüzent, ha tovább folytatja az ő (Ady) »perverz« -váltáról szóló bitangságait, a publicitás elé viszi az ő titkolt, de mindenki által ismert homoszexuális ügyeit. Rákosi Jenő ekkor egy időre beszüntette az Ady-elleni hadjáratot.” (Földessy: Amt 301.)

455. Nóta a halott szűzről

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. március 24. XII. évf. 72. sz. 2. — (Páris, március) — Ady Endre — („Tavaszi versek” főcímmel *Ihaj, evoé Tavasz* címmel *Az Értől az Océánig* és a *Várás a Tavasz-kanyhóban* c. versekkel együtt elsőként jelent meg.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 7.; VA₂ (1910) 8.; VA₃ (1910) 8.; VA₄ (1918) 8.; VA₅ (1919) 8. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 42.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

Szövegtérképek:

Főcím: <i>Tavaszi versek</i>	BN				
Cím: <i>Ihaj, evoé Tavasz</i>	BN				
4. szüzet	BN	VA ₁			
8. Igy	BN		VA ₄	VA ₅	

Keletkezéstörténet

Földessy Gyula a vers előzményét Ady egyik nagyváradi cikkére vezeti vissza: „Ady nagyváradi újságíróskodása idején, három-négy évvel a vers megírása előtt — írja Földessy — egy hosszabb, nagyszínmű riportot írt két öngyilkos bihar-megyei falusi papleányról, akiket egy tavaszi reggel virágokkal betakartan halva találtak kertjükben. (Az »Athén«-ötletet Bihar-megye székvárosának, Nagyváradnak gúnyneve szolgáltathatta. — »Pecseparti Athén«.)” (Földessy: Amt 46–47.) A cikk a NN-ban jelent meg 1903. aug. 20-án. Földessy nem jól emlékezik, Ady nem riportot írt az esetről, hanem lírai glosszát. A lap ugyanazon száma riportot is közölt a tragédiáról, de azt nem Ady írta. Ady e cikkben arról mereng, hogy mi lett volna méltó temetés a két fiatal szűzhöz: „Juliskát és Ilonkát más-ként kellett volna eltemetni — írja Ady. — Fehér, ragyogó, szűz testük kint pihent volna

a kertben virágravaton. Hadd áztatta volna ott az augusztusi fényes, hideg éjszakának a harmata ezt a két szép testet. Éjfélben, mikor a csillagok buknak oltó, tüzes, égi utakon, ezüstös holdfényben bágyadtan, titokzatosan ragyog az éjszaka, a lombokon át csodálatos, suttogó hangok szállnak – jöttek volna a halottvivők. Délceg, szépséges, de szomorú és sápadt ifjak jöttek volna, kik a halál vőlegényei. Édes trubadúrok, kik meghalnak a szomjúságban. Kik kínra és dalra születnek. Kiknek életük célja, titka és átka az, hogy ragyogó, fehér, tiszta szűzekre szomjúhoznak. És meghalnak e szomjúságban, miként meghaltak Juliska és Ilonka. Mert úgy rendeltetik, hogy a délceg, szépséges, szomorú, sápadt trubadúrok s a ragyogó, fehér, tiszta szűzek szomjúhozzák egymást, és sohase leljenek egymásra.” (AEÖPM IV. 150.)

A lírai cikk különös víziója és fiktív következtetése belejátszhatott az 1906 aug. végén publikált *Szent Margit legendája* c. vers motívumának kialakulásába is (l. a verset és jegyzetét e kötetben).

Földessynek igaza van: a hely ötletét adhatta a „peceparti Athén”, de az is igaz, hogy Ady lírájában nem ez az egyetlen görög szellemiséget idéző vers. L. *A Krisztusok mártírja, Farsangi dal, A csókok átka, Vén faun dala, Vén faun üzenete* (AEÖV II.), *Új Heléna, Thaiszok tavaszi ünnepe* c. verseket és jegyzetüket (l. e kötetben.). Az *Uzsorás Khiron kertjé*-nek pedig a helyszíne is Athén (l. e kötetben.). Valószínű tehát, hogy az athéni helyszínt a dionüoszosi hangulat felidézésére választotta a költő. A hellén-pogány világ szelleme már nagyváradi újságíró korától foglalkoztatta Adyt.

E hangulatot idézi fel a vers minden strófájának harmadik visszatérő sora: *Ihaj, evoé Tavasz*. A görögök Dionüosz sz ünnepén szokásos *evoé* örömkáltását Ady a magyar *ihaj*-jal párosítja, éreztetvén, hogy a halott szűzről „víg nóta” szól, köszöntve a Tavaszt, a szerelmet, a természet újjászületését. Szép halál ez, a halott szűz *Szép volt még, mintha élne, / Kemény mellén virágok*. Volt ebben a „vidám halálban” valami groteszk fintor, a szerelemben, az életbe belesömörlött ember soha be nem teljesülő vágya a szűzi tisztaság után.

Király István e soha nem teljesülő örök vágyakozását emeli ki Ady ekkori lírájában: „Az elérhetetlen nő utáni vágy lett lírájának egyik legjellegzetesebb motívuma. »A sosem csókolt csókos asszonyoknak« volt ő a szerelmese; »szép szűzek megadását« várta. A szűz, a nem érintett volt örök vágya. »Athénben kikeletkor, hajnal-órán a réten« talált halott szűzről szólott a nóta...” (Király I. 445.) „A meggyalázó teljesülés kiábrándulását mondják a *Vér és arany* dalos beszélei – állapítja meg Hatvany Lajos –: fél dráma, fél líra, elnagyolva fölvázolt rögtönzés mindahány.[...] Amilyen ókori-hellaszi a vers kerete – írja a *Nóta a halott szűzről* című versről –, oly romantikus-modern a kószáló poéta négy soros epitáfiuma, mely éppenséggel nem lehel hellaszi érzést. A görög költő nem fél a beteljesüléstől. Ez a kószáló poéta ellenben az élő valóságnál jobban szereti a halálnak legmegszépítőbb messzeségét.” (Hatvany II. 311–12.)

Fordalom

D. P.: A ma költészete. SzN 1908. márc. 1.; Földessy Gyula: Két Ady-vers. Ny 1921. máj. 1. e. köt. 722–23.; Hatvany II. 311–12.; Földessy: Amt 46–47.; Király I. 445.

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. március 24. XII. évf. 72. sz. 2. – (Páris, március) – Ady Endre – („Tavaszi versek” főcímmel a *Nóta a halott szűzről* és a *Várás a Tavasz-kunyhóban* c. versekkel együtt közli másodikként.) – További megjelenés: Szil 1908. január 9. XXVI. évf. 2. sz. 1–2. – Tárcsa – (Főcím: „Vér és Arany”. Alatta zárójelben: Ady Endre e cím alatt megjelent új verskötetéből. A lap a *Fölszállott a páva*, *A Léda arany-szobra* és a *Nem mehetek hozzád* c. versek után negyedikként hozza.) – Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 199.; VA₂ (1910) 110.; VA₃ (1910) 110.; Gyűjt [1910] 48–49.; VA₄ (1918) 110.; VA₅ (1919) 151. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 88.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

Ady a VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) a cím *Oceánig* szavának hosszú ó-ját rövidre javította, az 1. sorban az *Ér* után a kettőspontot törölte. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 9. sor végére vesszőt tettek.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Tavaszi versek</i>	BN		
<i>Vér és Arany</i>			Szil
Alcím: (Ady Endre e cím alatt megjelent új verskötetéből.)			Szil
1. Ér:	BN		
2. viz,	BN		
7. tur	BN	VA ₁	
túr ezer [hiányzik a föl]			Szil
9. bus	BN	VA ₁	
10. mert ez világ			Szil
11. indul			Szil VA ₂

Keletkezéstörténet

Az *Értől* az *Oceánig* a VA záróverse lett. Program-vers ez, Ady rendkívül felfokozott önbizalmának, költői hivatástudatának kivetülése. Földessy Gyula az ÚjV záróversével az *Új vizeken járok*-kal rokonítja és nem alaptalanul. (Földessy: Amt 83.) Hasonló költői zse-niöntudat fogalmazódik meg a versben, mint Petőfi Jövendőlés-ében: „Anyám, az álmok nem hazudnak; / Takarjon bár a szemfödél: / Dicsó neve költő fiadnak, / Anyám, soká, örökkön él.”

Nemcsak az *Új vizeken járok* felfokozott költői öntudata, elhivatottság-érzése előzménye e versnek, Ady-versek vonulata születik ebből az életérzésből: *Góg és Magóg fia* (AEÖV II. 195.), *Dalok tüzes szekerén, Így szólna a szóm, Pap vagyok én, Az anyám és én és* lehetne folytatni a sort. Közvetlen előzmény a jan. elején írt *Ahol Argyilus alszik* (a verset és jegyzetüket l. e kötetben), a költő ott megfogalmazott önarcképét értelmezi itt át, hozzá új összefüggésbe, nem rejtőzködő királyfi már, a *pocsolyás Ér*-től eljutott a végtelen *Oceánig*.

A verset Ady gyermekkori emlékekkel indítja, az Ér patakka, amely körülfolyta az Ady-birtok azon részét, ahol a költő édesapja tanyát építtetett, tehát a bölcsőhelyet. Az Ér Ady szavaival: *Pocsohyás víz, sás, káka lakják*, de Ady Lőrinc, a visszaemlékezések szerint, „ezt is hasznosította. Medrét kitakarította, partját szabályozta, fűzrel beültette.” (EmlAE I. 67.) Az Ér patakot Ady egyik zilahi magyartanára, Petri Mór is megverselte. A költő volt iskolatársa, Dr. Kávássy Béla úgy emlékszik vissza, hogy Petri „többször említette, hogy Ady Endre költészetére az ő versei igen nagy hatással voltak. [...] Azt is említette Petri, hogy voltak Adynak versei, amelyek az ő nyomdokain haladtak.” (EmlAE I. 403.)

Kovalovszky nem tartja kizártnak, hogy Petri költészete hatott a szárnyát próbálgató Adyra, a fenti visszaemlékezéssel kapcsolatban ezt írja: „Az emlékezésben idézett költemény (*Az Ér*) és általában Petri első kötetének (Költemények. 1892.) néhány darabja érdekes rokonságot mutat Ady korai verseivel. Nem csodálhatjuk, sőt természetes, hogy tanárának költői nimbusza és szerkesztői tekintélye hatott Adyra, ha emberi és tanári egyénisége nem vonzotta is különösebben, s később sem került vele olyan meleg kapcsolatba, mint más tanárával, elsősorban Kincs Gyulával.” Petri Mór valóban hangoztatja Diákomban, Ady Endre c. könyvének kéziratában, hogy versei jelentős hatással voltak az induló Adyra. A Délibáb-ban 1944. febr. 5-én megjelent nyilatkozatában pedig ezt mondja: „Adynak én akkor egy kicsit költői ideálja is voltam, hiszen nekem már akkor egész sereg versem jelent meg a fővárosi lapokban. Nemegyszer tapasztaltam, hogy a gimnazista kisdíák versein megérzik a Petri Mór-versek hatása. Igyekeztem őt irányítani, fejleszteni oroszlánkórmét, önállóságra vezetni.” Kovalovszky Petri öntetszelgő dicsekvésével kapcsolatban megjegyzi: „ami Petrinek Ady költészetére tett számba vehető hatását illeti, ez nyilván »költői« túlzás. Az *Ér* c. költemény pl. nincs is benne a *Költemények* c. kötetben, amelyet Ady már diákkorában ismerhetett (a Petri Társaság költői antológiája közölte, jóval a háború után, 1926-ban)...” (EmlAE I. 425–26.) Persze, ez nem jelenti azt, hogy Ady nem ismerhette a költeményt. Kávássy említi, hogy Petri „gyakori találkozásai során” „csak saját költeményeit olvasgatta”. Elképzelhető, hogy ezeken a találkozásokon az *Ér* c. verset is felolvasta. (I. EmlAE I. 403.) Az *Ér* motívuma feltűnik Adynál már a *Dankó* c. versben (NN 1900. szept. 1.; AEÖV II. 46.), de itt még a „Kanyargó *Ér*” és az „*Ér*-mosta róna” értékhordozó; az 1906. febr. 25-én megjelent *Menekülj, menekülj innen*-ben már visszahúzó, sorvasztó: „Pocsohyás *Értől* elszakadt legény, / Sorvadva, várva itt tovább ne ülj.” E motívum módosul tovább *Az Értől az Oceánig*-ban, ahol a *pocsohyás *Ér** kiinduló pont, a pályát elindító kezdet.

A tenger 1904 szeptemberétől, első nizzai tartózkodásától van jelen Ady írásaiban. „Az azúr tengert száraz, meleg szelek borzolják” — írja 1904. szept. 25-i *A Riviéra ősszel* c. cikkében. (AEÖPM V. 127.) A Pn-ban is megemlékezik a tengerrel: „Beaulieu-nél Nizza mellett a kék, fehér habos tenger, mint a délibáb a fehér tengeren.” (AEÖPM V. 195.) 1904 őszén versben is megjelenik a tenger, de itt inkább a nyugtalan elvágyódást fejezi ki: *A kék tenger partján*. E vonulatba tartozik az 1905 januárjában keletkezett *Vörös szekér a tengeren* (a verseket és jegyzetüket I. az AEÖV II-ben). Néhány hónappal később, 1905 májusában a *Harc a Nagyúrral*-ban a tenger már a költői vágy kiteljesedésének szimbóluma: „Az én yachtomra vár a tenger” (I. AEÖV II.). Hasonló értelmet kap a tenger és a yacht 1906 áprilisában az *Így szólna a szóm*-ban: „Többi dalom neked yachtunkon / Elénekelem.” (A verset és jegyzetét I. e kötetben.) Rokont versekkel az 1906 januárjában született *Temetés a tengeren* is. (A verset és jegyzetét I. az AEÖV II-ben.)

Földessy Gyula Shakespeare A két veronai nemes c. drámájában talált „e versre emlékeztető sorokat” II. felvonás 7. szín. (Földessy Amt 83.) Nincs rá bizonyítékunk, hogy

Ady ismerte volna Shakespeare drámáját, a konkrét hatás ténye erősen kérdéses. — Szabó Richárd Komjáthy Jenő: A homályból c. versére hívja fel a figyelmet, melynek az a sora, hogy „Halj át az élet-óceánba”, előzménye az Ady-vers befejező sorainak. (Szabó R. 37.)

A vers újszerű, modern kompozícióját Baróti Dezső tudatosítja. A költemény az „otthoni patakoska, a mindszeinti Ér képével indul.” Az „Ér ez alkalommal azonban a messzeségbe való kitérülés fokozásszerűen táguló dimenzióinak jelölésére felsorolt folyók szomszédságába és végül a nagy Óceán közelébe kerül.” Az újszerű fordulatot a második strófa hozza. „Az Ér álmoságát realizistikusan érzékeltető s közelről vagy távolról hozzá asszociálható folyók nevét csaknem egy térkép pontosságával felidéző első strófát [...] egy meditatív tartalmú rész követi.” Az ilyen meditatív átváltás különben hagyományos a „vizek” korábbi költészetében is. „Hogy Ady versének struktúráját mégsem érezzük konvencionálisnak, azt a második strófának a hagyományos szerkesztés esetén kötelező átmenetet még annak lírai jellegű, azaz megsejtető formájában is teljesen mellőző, a strófa már-már expresszionista típusú felépítésének köszönhetjük.” Különben „a »modern« hatást [...] a második versszaknak az elsőre való váratlan »rácsapása« talán önmagában is biztosítaná. „Ady eljárása leginkább az olyan modern festőkéhez hasonlítható, akik, mint például a Fauves-ok és rokontörekvésű társaik, ekkortájt kezdik mellőzni az átmeneteket, a »passzázs« alkalmazását, nemegyszer csak az üresen hagyott tér fehér foltjaival különítve el egymástól a festmény egyes elemeit. Ady is az övékéhez hasonló üres teret hagy az első és a második strófa között.”

„A logikus átmenet, a »passzázs« elhagyása már a második strófában kibontakozó sürített drámaiság felé sodorja a vers menetét. E strófa nyelvi formáját tekintve ugyan belső monológ, de [...] valójában rejtett dialógus, egy dacosan vitatkozó párbeszéd egyik fele”. A poéta konokul perlekedik „azzal a maradi, »szittyá« magyarsággal, amelyből, ahogy Ady mondja, e vakondok által feltúrt »gátak« ellenére is [...] ki akar törni”.

„A harmadik strófa, ha nem is olyan élesen, mint a második, ismét rácsap az előzőre, s csak az érzelmek logikájával ismétli egyre növekvő makacssággal azt a célkitűzést, amit már az első strófa végén kijelölt magának”. Az *Értől az Óceánig* jelentősége nemcsak azért méltánylandó, mert benne a poéta képes volt a vizek ősi toposzában az „irodalmi konvenciókra visszavezethető” képsorban, illetve „annak elemeivel a maga legszemélyesebb líráját” kifejezni, „hanem és főképp a bennük érvényre jutó, a szimbolizmuson túlmutató versalkotó módszer modernsége miatt” is. (Baróti 134–35.)

Irodalom

Szabó R. 37.; Földessy: Amt 83.; Király I. 204., 332.; Hubay Miklós: Napló velem és nélkülöm. Élet és Irodalom 1971. júl. 31. 15. évf. 31. sz. 15.; Baróti 134–35.

457. Várás a Tavasz-kunyhóban

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. március 24. XII. évf. 72. sz. 2. — (Páris, március) — Ady Endre — („Tavaszi versek” főcímmel a *Nóta a halott szűzről és Az Értől az Óceánig* című versekkel együtt harmadikként közli.) — További megjelenések: P 1909. február 17. V. évf. 39. sz. 1. — Ady Endre — (*Tavasz* címmel.) — Nv 1909. február 18. XXXIX. évf. 40. sz. 1. — Ady Endre — (*Tavasz* címmel.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Az ós Kaján ciklus)

91–92.; VA₂ (1910) 53–54.; VA₃ (1910) 53–54.; Gyűjt [1910] 39–40.; VA₄ (1918) 53–54.; VA₅ (1919) 70. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 63.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

Ady a VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) az 1. sor *trónján* elmosódó *j* betűjét javította. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) az 5. sor végére pontot tettek.

Javításunk:

15. A BN, a VA₁, a P és a Nv közlése alapján a *tavas* kezdőbetűjét *T*-re változtattuk. Indokolja ezt az is, hogy a vers címében, 1., 4., 9. és 17. sorában ugyancsak nagy kezdőbetűvel fordul elő a szó.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Tavaszi versek</i>	BN							
Cím: <i>Tavas</i>			P	Nv				
2. <i>ujra</i>	BN	VA ₁	P	Nv	Gyűjt			
5. <i>tavas</i> -			P	Nv				
álom,	BN		P					
6. Szőnyege; mult, tetője: vágy	BN							
tetője: vágy			P	Nv				
7. <i>gunyosan</i> ,	BN		P	Nv				
11. <i>ős</i>								VA ₅
15. Holnap,			P	Nv				
<i>tavas</i>		VA ₂			Gyűjt	VA ₄	VA ₅	VA ₅
18. tegnap;								
19. örökre,			P	Nv				

Keletkezéstörténet

A *Várás* a *Tavaszkunyhóban* együtt jelent meg a *Nóta a halott szűzről* c. verssel. Mindkét vers Ady ama versei közé tartozik, melyekben a soha ki nem elégülő szerelemvágy kap hangot. A felfokozott nemi vágy Adyban már gyermekkorában felébredt: „Hároméves koromban — írja a *Katinkáig* c. novellájában — már nem kellett, csak leány játszótárs. Vigyázatlanságból és szerencsétlenségből ilyen rettenetes korán elérem egyszer színjátéka a legnagyobb titoknak, s én már hároméves koromban nem voltam ártatlan [...] Én hároméves korom óta mindig szerettem, emésztőn, viharosan és sokszor.” (AEön 152–53.) A *Halál kis négyesfogata* c. novellájában pedig így örökíti meg első szerelmi élményét: „Lósóskás, falusi szérűskertben kereste az első nyomot a Halál kocsisa. Itt nyílt neki először a szerelem. Még talán ötesztendő sem volt akkor. Vannak férfiak, akik neuraszténiával születnek: Ezeket négy-öt éves korukban már szerelmi csalódás éri.” (AEön 460.)

A *Katinkáig* c. novellájában arról is számot ad, a tavasz hogyan ébreszti föl benne a szerelmi vágyat: „Ekkor jön a március, mikor oly élesek voltak a tavaszi fuvalmak, s az én tavaszi álmaimban mindig leány-virágok nyiladoztak.” (AEön 153.) Ez az ismeretlen nő iránti örök vágy erősödik fel Adyban, amikor a Léda-szerelem már nem tudja kielégíteni szerelmi éhségét. „Óh, istennek nagyszerű teremtményei a nők — írja 1906. aug. 4-én Az

idegen nők c. cikkében. — Érdemes értük élni. De leginkább csak azokért, akiket még nem ismerünk. És mindenek fölött azokért, akiket sohase fogunk megismerni. (AEÖPM VIII. 44.)

Az örökké-vágyó várás, de soha be nem teljesülés verse a *Várás a Tavaszkunyhóban*. „Az elérhetetlen tájak és asszonyok vágya leginkább tavasszal gyötri a romantikus ifjakat — írja Hatvany Lajos. — Ennek a tavaszi fogvacogásos, hidegleléses állapotnak énekét megírta Ady Endre *Várás a Tavaszkunyhóban* címen [...] Ady tavasz-látomása, a shakespeare-i *Vihar* víziójához hasonlatosan, kunyhó, melynek trónja: gyeptrón.” (Hatvany II. 320–21.) „Az örök hiányérzet volt itt a szerelmi érzés egyik legfőbb alkotó eleme — írja Király István. — A paradox vágy paradox szerelme, az abszurd szerelme maga meddóságával, örökös hidegével, soha–ki–nem–elégíthetőségével, elérhetetlen nő után sóvárgó örületével futott a végtelen felé, futott az ürességbe, futott a halál felé.” (Király I. 445.)

Ez a szerelmi hangulat 1907 tavaszától Ady több versében is megjelenik: *Megcsókolom Csók-kisasszonyt*, *Az alvó csók-palota*. (L. e kötetben.)

Irodalom

Hatvany II. 320–22.; Földessy: Amt 71.; Király I. 445.; Hegedűs Loránt 20–22.

458. A grófi szerűn

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. március 27. XXXV. évf. 74. sz. 1. — Ady Endre. — További megjelenés: FMo 1909. január 21. IX. évf. 17. sz. 1. — Tárcsa — Ady Endre — („Az Utca éneke” főcímmel *Az őszi rózsák* című verssel együtt elsőként közli.) — Kötetben: Isz₁ (1909) (*Az utca éneke* ciklus) 88–89.; Isz₂ (1911) 88–89.; Isz₃ (1918) 88–89.; Isz₄ (1919) 88–89. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 110.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Isz₂-ből. A Nsz szövegét több módosítással vette fel Ady az Isz-be, amelynek egyes kiadásai között csak egy-két eltérés akad. A FMo utánközlésében gyakori a szedési hiba, a szövegromlás.

Javításunk:

1. A különírt *Nyár éjszakán* szavak közé a Nsz és az Isz₁ eljárásával egyezően kötőjelet tettünk: *Nyár-éjszakán*.
28. A sorvégi vesszőt a vers többi kiadásával egyezően pontra javítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Az Utca éneke*

			FMo		Isz ₃	Isz ₄
1. Nyár éjszakán						
5. szörnyű	Nsz		FMo			
9. álma	Nsz	Isz ₁	FMo			
10. bus	Nsz					

12. (S a gróf mulat valahol.)	Nsz		
14. csufos	Nsz		
15. „Hé, korgó gyomru rongy-paraszt.	Nsz	Isz ₁	FMo
17. „Miért			FMo
19. sírj,	Nsz		FMo
21. gyötörni	Nsz		
25. mégis	Nsz		
mikor			FMo
26. fuynak	Nsz		FMo
29. másét	Nsz		FMo
30. (A gróf tán épp agarász):	Nsz		
32. bus	Nsz		

Keltekezéstörténet

Ady a feudális latifundiumok ellen már nagyváradi újságíró korában felemelte szavát: „Nyíltan megszólal a feudális önzés — írja 1901-ben a NN-ban —, mikor Károlyi Sándor, ez az új kártevő azt mondja: akit a föld nem tud eltartani, vándoroljon ki.” (AEÖPM II. 314.) A nagybirtokkal szembeni ellenérzést már diákkorából hozza magával. Nagykároly, ahol a piaristáknál a gimnázium négy alsó osztályát végezte, a Károlyi grófok birtoka volt. „[...] a Károlyi-család egyik ágának székhelyén végző Ady mánás-gyűlölete — írja Bustya Endre — serdülő-, sőt gyermekkori benyomásaira vezethető vissza, hiszen közvetlen-közelről volt alkalma tudomást szerezni Magyarország egyik leghírhedtebb arisztokrata dinasztiájának tétlen, fényűző életmódjáról s káros közéleti szerepléséről.” (AEön 1328.) Hetey Zoltán, Ady nagykárolyi diáktársa is megállapítja, aki egyébként rokonszenven ír a Károlyi grófokról, hogy: „Nagykároly városát fejlődésében jelentős mérvben akadályozta az, hogy a város észak, nyugati és déli oldalán a gróf Károlyi-uradalom vasgyűrként vette körül.” (Hetey 12.) Ady ellenszenvét a Károlyi grófokkal szemben az is táplálta, hogy a Rákóczi-szabadságharcot — a függetlenségi hagyományt vallók szerint — „eláruló” Károlyi Sándor leszármazottjai voltak, akit Ady több írásában „Kártevő Sándornak” nevezett.

Az *Új versek* idejétől az antifeudális szemlélet mind jobban felerősödik a költőnél. „A magyar ugar versek közvetlen hangulati-eszmei rokonai voltak a paraszti forradalmiságot megszólaltató Ady-költeményeknek — írja Király István. — Olyan vers, mint pl. *A grófi szérűn*, *A magyar Ugar*-ra emlékeztetett már pusztán a címadó képpel is.” (Király I. 507.) A Károlyi grófi uradalom — nyilván a gyermekkori élmények nyomán — visszatérő témája Adynak. „Károlyi uradalmakon, grófi uradalmakon sztrájkolnak a cselédek — írja a BN-ban 1906. ápr. 4-én *A szívtelen cselédek* című glosszájában. — A silány komenciót nem bírják tovább. Ilyen szívtelenek ebben az elistentelenedett korban a cselédek.” (AEÖPM VII. 186.) A feudális kiszolgáltatottság olyan fokát jelenítik meg Ady 1906-ban írt novellái, amikor az emberek már lázadni sem mernek. A grófi kastélyban játszó *Nyomorék Tar Pista* c. novella cselédei szóltanul tűrik, hogy a gróf a vadásztársaság mulató urai szórakoztatására berendelje a lányait. Még a „cingár, vékonypéznű” legények is csak magukban dörmögnek, hogy az urak „elkívánják” „leendő feleségüket”. Egyedül a nyomorék Tar Pista lázad fel, akire „soha leány komolyan rá nem nézett”, s rágyújtja a mulatozó társaságra a kastélyt. És fölcsap a láng, miként *A grófi szérűn*: „Éjfél volt, s fölcsapott a láng. Rémult ordítózások hallatszottak be a faluba: égett a kastély [...] A legények is fölébredtek. A

parkban meglelték a nyomorék Tar Pistát. Félholtra verték, s úgy vitték a halálra ijedt gróf elé: — Ez volt, ez volt, méltóságos úr. Egész este átkozódott. Tessék a csendőröknek adni. Hadd rothadjon a tömlőben ez a világcsúfja.” (AEön 423–26.) Összezsengenek ezek a sorok a *grófi szérún* zokogó *koldus-sereg* kétségbeesésével, amikor *Siratják a semmit, a másét*. Adynak több novellájában szerepel ez idő tájt a grófi kastély. L.: *Az Óhidyak igazsága, Jóba, a kötőrő, Vérhalom és Barbarossa, Kötsy Balázs temetése*.

Irodalom

Andreánszky István: Mit mondott Tolsztoj Ady verseiről? Nsz 1940. nov. 21. 264. sz. 9.; Szilágyi Péter: A tartalom és forma egységének bemutatása. Köznevelés 1953. 91–93.; Hársing Lajos: A grófi szérún. Irodalmi elemzések 2. rész. Bp. [1958.] 66–71.; Király I. 507–11.; Szeberényi Zoltán: Ady Endre: A grófi szérún. Irodalmi szövegelemzések. Bratislava, 1978. 65–72.; (Vincze): Lángok a grófi szérún. Szabad Föld 1978. júl. 23.

459. A legszentebb csók

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. március 31. XXXV. évf. 78. sz. 18. — Ady Endre — (A lapban *A szent csók* címmel jelent meg.) — Kötetben: Isz₁ (1909) (Az utca éneke ciklus) 80–81.; Isz₂ (1911) 80–81.; Isz₃ (1918) 80–81.; Isz₄ (1919) 80–81. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 108.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk az Isz₂-ből.

Szövegtérképek:

Cím: <i>A szent csók</i>	Nsz		
4. tűznél	Nsz		
6. új	Nsz	Isz ₃	Isz ₄
11. Így	Nsz	Isz ₁	
egyre,	Nsz	Isz ₁	
16. új,	Nsz		
25. Óh szent	Nsz	Isz ₁	
29. ma	Nsz		
30. Az ingyen szerelmet.	Nsz		
33. új	Nsz		

Keletkezéstörténet

A vers közvetlen előzménye Adynak a *Párizs, az új Éva és a szerelem* c. 1907. febr. 2-án a BN-ban megjelent cikke. Ebben arról tudósít, hogy Marcelle Tinayre újságíró és regényíró Madame Léo Claretie párizsi szalonjában előadást tartott a női emancipációról. Többek között ezeket írja: „Marcelle Tinayre elegáns, divatos, sőt talentumos írónő. Az új Éva szerelméről beszél, s nagyon internacionális társaság hallgatja [...] Megint bizonyosodik: voltaképpen barbár Keletről toborzódik a civilizáció előőrse. Bécs, Kons-

tantinápoly, Teherán és Szentpétervár négysszögében nem általános a kultúra. De ha egyszer e barbár négysszögből valaki ki- és túlfinomodik, az futó bolondja lesz minden új ideának. Hát hálás publikumhoz beszél ilyenformán Marcelle Tinayre. Még talán csak az egy Budapesten verődhetik össze ilyen fanatikus, modern feminista társaság. Holott Marcelle Tinayre nem mond egy zokszót sem újat. Csúfolja a romantikusokat, akik a becsületes szerelmi ténykedésből holdvilágfalást csináltak. Kacagva siratja el a házasság hazugságát, ostorozza a sokféle prostitúciót. S természetesen végül az új, szabad Évát idézi, aki nagyszerűen, egészségesen, eszének és vérének áldott kompromisszumából ajándékozza a csókjait [...] Mi csak, mint afféle léha krónikázók, konstatáljuk, hogy az új Éva Párizsban nem jelentkezik. Majd egyszer, ha egészen meglesz az új társadalom. — Addig bizony, színte szűgyeljük regisztrálni, Párizsban elválaszthatatlan marad pénz és szerelem.” (AEOPM VIII. 161.)

„Jellemző vers ez is Ady tudatosságára a szociológiai problémákban — írja Földessy Gyula. — Az »igaz« szerelem, a »szent« csók az ember egész világát igazabbá, szentebbé teszi. Az első vsz. biblikus pátoszú intonálását a vallási eszmekörbe tartozó további szavak és képletek stílusosan tartják fenn...” (Földessy: Amt 94.) Király István azt emeli ki, hogy: „A szabad érzések szabad emberi világát ígérte a munkásosztály harca: »Az ingyen, forró csók — A mi álmunk álma — S szabadság világa« — írta a költő *A legszentebb csók*-ban.” (Király I. 394.)

Irodalom

Földessy: Amt 94.; Király I. 394., 504., II. 10.

460. A Duna vallomása

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. március 31. XII. évf. 78. sz. 2. — Ady Endre. — Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 61–63.; VA₂ (1910) 37–38.; VA₃ (1910) 37–38.; VA₄ (1918) 37–38.; VA₅ (1919) 50–51. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 56–57.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A BN szövegét néhány változtatással emelte kötetbe Ady, viszont a VA egyes kiadásai között is gyakori az eltérés. Közülük két ékezési javítással a VA₂ publikációja kínál jó alapot a főszövegnek.

Ady a VA₁ korrektúrája (PIM A. 126/1.) 14. sorában a *Budapestre* hibásan szedett *t* betűjét korrigálta, a 23. sor végén a vesszőt pontra, a 41. sor végén a pontot vesszőre javította. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 20. sorban az *Ugy-e* után és a 26. sorban a *No* után vesszőt tettek, a 33. sorban a *Hidegtelelős* szót *Hidegtelelés*-re javították.

Javításaink:

4. A *barlang-tüzek* hosszú *ű*-jét rövid *ü*-re változtattuk.
43. A *készült* hosszú *ű*-jét rövid *ü*-re igazítottuk.

Szövegtérképek:

4. barlang-tűzek			VA ₃		
9. busabb	BN				
12. csacska-részeg;			VA ₃		
15. gunyos	BN				
16. híres	BN				
18. szívem	BN				
23. zseni,	BN				
28. szörnyű	BN				
vized.			VA ₃	VA ₄	
33. köny,			VA ₃	VA ₄	VA ₅
39. zugva	BN	VA ₁			
41. bus	BN	VA ₁			
villámhárító.	BN				
43. készült			VA ₃		
46. rendeltetett."	BN	VA ₁			
rendeltetett,"			VA ₃		
49. Kinyújtózott	BN	VA ₁			

Keletkezéstörténet

A vers Párizsban született, az 1907 tavaszán egyre kisebb biztonságot nyújtó „Bakonyban”, ahol a költőt a mind jobban közeledő hazatérés idejének nyomása is szorítja. Anyagi gondjai egyre súlyosbodnak, a BN már a honoráriumát is alig tudja fizetni. „[...] nem lehet, nem szabad azt hinnem — írja néhány nappal a vers megjelenése után keserűen Bíró Lajosnak —, hogy éppen ez utolsó időkből, amikor maximum két-két és fél hónap választ el a hazameneteltől, akartok kiéhezteni.” (AEI I. 240.) Egyre gyötrőbbnek érzi a magyar sorsproblémát. „E Bakonyából, messziről — írja Bölöni György — jobban látja Magyarországot, és tisztábban pereg előtte mindaz, ami otthon történik [...] Ady ellentéte a nyegle magyar világpolgárnak. Ady internacionalizmusa elszakíthatatlan a fájától. Determináltan látja a magyarságot a Duna-Tisza közén”. (Bölöni 108–09.) Földessy Gyula joggal sorolja e költeményt Ady magyar sors-versei körébe: „»Ahol a szárnyakat lenyesték« — írja —: nemcsak a vezető magyar urakra, magyar hivatalos politikára gondol, de a magyarság »szégyen-kaloda«-i helyzetére, elszigeteltségünkre, tudomásul-nem-vettséégünkre is; »s ahol halottasak az esték«: a magyar sírva-vigadásra, borisszaságra gondol (eszembe ölik itt a *Vajda János Virrasztók*-ja is.)” (Földessy: Amt 62.)

Adynál a tragikus-magyar-sors vízió 1905-ben kap először komolyabb hangsúlyt; prózában az *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* című tanulmányában tűnik fel. „Nemes és csodálatosan nagy királyom, Hollós Mátyás — írja —, úgyé zsémbes, úgyé nagyon keserű, úgyé nagyon hitetlen késői íródeákod? Nem tudja: ír-e valamibe, nem tudja: ír-e valamiért, nem tudja: van-e itt valami. Néha vannak következő gondolatai: idejött régen egy vad, lehetetlen, bizonytalan, de erős vérű fajta. Eleddig ereje volt roskadva is élni s nemes idegeneket vérebe befolyatni. Miért nem lett belőle mégis semmi? Csakugyan kifelejtődött idegenszeréből az a néhány szükséges idegszál? Miért iszik kancatejet ma is még, holott nektárt ihatna a magyar? Miért nem képes reagálni és megnyergelni önmagát, mikor már úgy sem lehet lovas nemzet? Miért? Miért? [...] De óh, rovom, rovom a fekete betűket és a fekete keserőségeket Korvinád nem létező exemplárjának margójára és — nem

hiszek.” (AEÖPM VII. 21.) Ez a tragikus látás feltűnik már az 1905 nyarán írt „magyar Ugar” versekben is: „Csönd van. A dudva, a muhar, / A gaz lehűz, altat, befed / S egy kacagó szél suhan el / A nagy Ugar felett.” (*A magyar Ugaron*. AEÖV II.) A „kacagás” és „továbbrohanás” motívuma visszatér majd másfél év múlva *Az ős Kaján*-ban („Vállamra üt, nagyot nevet / S vizsik tovább a táltosával / Pogány dalok, víg hajnalok, / Boszorkányos, forró szelek.”) (I. e. kötetben), s ezzel a képpel zárul a jelen vers is: a Duna *elrohan* a költőtől *kacagva*. Hasonlóan tragikus a hangvétele az ugyancsak 1905-ben keletkezett *A Hortobágy poétája* című versnek is: „De ha a piszkos, gatyás, bamba / Társakra s a csordára nézett, / Eltemette rögtön a nótát: / Káromkodott vagy füttyörészett.” (AEÖV II.)

A Duna vallomása-ban ugyanaz a tragikus sorskérdés fogalmazódik meg, mint *Az ős Kaján*-ban: „Mit ér az ember, ha magyar?” És a felelet is ugyanaz: *Sohse lesz másként, így rendeltetett*. A két verset ezen túl több motívum is rokonítja. *Az ős Kaján*: „Jött boros kedvvel, paripásan, / Zeneszerszámmal, dalosan”, a Duna is *részegen* állott *szóba* a költővel, *S gúnyos nótákat füttyörészett*. *Az ős Kaján*: „Korhely Apolló, gúnyos arcú”, a Duna pedig *Olyan volt, mint egy iszákos zseni*. E költemény ugyanakkor tágabb horizontú is: nemcsak a magyarok, hanem a *Duna-parton* élő többi nép sorsára is rákérdező. *A fél-emberek, fél-nemzetcskék* közös *szégyen-kalodá-járól* beszél. Szemlélete széles távlatú, minden szomszédos népet magába foglaló.

A Duna vallomása, Szabó Richárd szavaival: „egy kegyetlenül pesszimista nemzet-szemlélet lecsapódása.” (Szabó R. 112.) „Vannak nyílt, tiszta tájak — írja Vatai László — ahol az élet szabadon bontakozhat ki, s vannak titkokat rejtegető földek. A Kárpát-medence az utóbbiak közé tartozik. Megvan a külön törvénye, titka, bűne és bűnhődése [...] A költő gyóntat, és a Duna vall. A legegyszisztenciálisabb kérdéseket teszi fel Ady, s a legszörnyűbb feleleteket kapja rájuk.” (Vatai 258.)

Irodalom

Szabó R. 112.; Földessy: Amt 62.; Vatai 258–60.; Varga 242.; Király I. 193., 200.; Baróti 116–17.; Hegedűs Loránt 20–23.

461. A befalazott diák

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. április 21. XII. évf. 96. sz. 2. — (Páris, április) — Ady Endre. — További megjelenés: Szil 1907. április 25. XXV. évf. 17. sz. 2. — Tárca — Ady Endre. — Kötetben: VA₁ (1908) (*A magyar Messiások ciklus*) 54–55.; VA₂ (1910) 33–34.; VA₃ (1910) 33–34.; VA₄ (1918) 33–34.; VA₅ (1919) 45. — Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 54.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) a 2. sor *mállott* szavából a költő az egyik *l*-t törölte, a 6. sorban a második *század* szó hibásan szedve, Ady javította.

Szövegtérkések:

2. kőház, ósdi, mállott.	BN	Szil	VA ₄	VA ₅
3. mélyen	BN	Szil	VA ₁	
4. Bus	BN			
6. uj	BN			
11. Nagyur	BN			
14. ujszerűt keserűt,	BN			
15. szent merészet. vagy merészet. [hiány- zik a szent.]	BN		VA ₁	
20. felenged		Szil		
22. (Óh bus (Óh bús	BN	Szil		
			VA ₁	

Keletkezéstörténet

Adynak 1907. márc. 31. és ápr. 21. között egyetlen verse sem jelent meg. Hogy ebben az időben valóban nem írt verset, tanúsítja Biró Lajoshoz a BN szerkesztőségébe küldött levele: „Édes Lajoskám, úgy látszik betegbb vagyok, mint sejtem. Látod, nem tudom a versbőjtöt tartani. Itt van vasárnapra a vers.” (AEI I. 242.) Nem tudjuk, mi a „versbőjt” oka (bár feltehetően a BN szerkesztőivel való anyagi huzakodás és az, hogy Ady a Nsz-nak is ír verseket), de a vasárnapi vers, amelyről szó van, *A befalazott diák* a BN ápr. 21-i számában jelent meg. A vers előzményének tekinthető a Figy két évvel korábbi; 1905. áprilisi számában megjelent *Egy ismeretlen Korvin-kódex margójára* c. tanulmány. Itt használja először a költő a diák motívumot önmagára érte: „Magyar Nap- király, renaissance lovagja — írja —, különös írást ró most ide egy késői, szegény és szomjas íródeákod. Ne fedd őt meg érte felséges Korvin Mátyás, mert balgának látszik, s maga előtt Attavante mester köntösében valamit lát, ami nincs, és ír valamiről, ami nincs. Ilyenek voltak mindig ők, az íródeákok. Íme, én is híres Korvinádnak olyan darabjába vetem most betűimet, melyet meg sem írt egy talán meg sem született magyar ember, s akit igen jeles mestered, Vitéz János méltán lenézett, mert verseit s lázas álmodozásait paraszti magyar nyelven kiabálta. Sőt most is kiabálja, ez ismeretlen kódex íródik azóta egyre, vajon el lehet-e valaha olvasni?” (AEÖPM VII. 18.) A tanulmány és a vers összefüggésére Földessy Gyula hívta fel először a figyelmet. (Földessy: Amt 61.)

1906 nyarán két versében is feltűnik a diák motívum: a *Mátyás bolond diákjában* (BN 1906. jún. 17.) (Jegyzetét I. e. kötetben) és a *Gyáva Barla diákjában* (BN 1906. aug. 26.), amelyben a költő saját őseit véli felismerni. (L. a vers jegyzetét e kötetben.) A három vers rokonsága Adyban is tudatos volt. Tanúsítja ezt a tudatos szerkesztési elv, hogy a három verset egy ciklusba helyezte el, a VA kötet *A magyar Messiások* c. ciklusába.

A befalazott diák is Ady önportréi közé tartozik. „A befalazott diák: Ady volt—maga — írja Földessy Gyula —, valamikor a középkorban. Olyanféle elképzelés, mint a *Jártam már Délen*. Ez is Ady-féle merész időtlenítés az emberlétnek: egyszerre érzi magát élőnek a jelenben és régmúltban.” (Földessy: Amt 61.) „A magyar író ez esetben: befalazott diák — állapítja meg Hatvany Lajos is —, kit valahol Erdély ősi szögében titkos, nagy kőház ósdi, mállott bús boltjai alatt, mélyen, süket falak őriznek. A romantikus Ady valóban schilleri

elképzeléssel egy magyar Töggenburg lovag történetét találja ki, hogy amíg *Század kialszik s új század lobban* — elfeledetten, befalazottan váró diákban a maga sorsát megjelenítse.” (Hatvany II. 316–17.)

Irodalom

Hatvany II. 316–17.; Schöpflin 86.; Földessy: Amt 61.; Király I. 195., 218.

462. A papok istene

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. április 24. XXXV. évf. 98. sz. 5. — Írta Ady Endre — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 1003–04.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Nsz-ból.

Javításunk:

2. A sor végén a pontot értelemszerűen vesszőre javítottuk.

Keletkezéstörténet

A vers a Nsz-ban, a szociáldemokrata párt lapjában jelent meg, ahová Ady ez idő tájt egyre gyakrabban ír. Antiklerikalizmusának első élményei — legalábbis a *Szép papunk története* c., 1906-ban írt novellájának tanúsága szerint — Nagyárolyra datálhatók, ahol a piaristáknál a gimnázium négy alsó osztályát végezte. Bár Hetey Zoltán, Ady osztálytársa azt írja: „Aszülők vastagnyakú kálvinista fiukat nyugodtan bízhatták a kegyesrendi áldozópap-tanárok kezére. Ezek nem tettek semmiféle különbséget katolikus és református diákok között, sőt még az elég szép számban lévő zsidó gyerekekkel szemben is megőrizték szigorú tárgyilagosságukat.” (Hetey 11.) Ady protestáns önérzete mégis berzenkedett akár egy-egy megjegyzéssel szemben is. „A többi papok csúfoltak minket, protestánsokat és zsidókat — írja. — Gyalázatos meséket meséltek Luther utolsó órájáról. Hogy miként vitték el Kálvint az ördögök. Hogy Kapisztrán János volt a legnagyobb magyar, s Magyarország Szűz Máriáé.” (AEön 530.)

Ez az ösztönös, itt még inkább protestáns önérzetből táplálkozó ellenszenv nagyvárad i újságíró korában erősödik fel Adynál tudatos antiklerikalizmussá. Már a nagyvárad i Sz 1900. szept. 12. számában felemeli szavát az ellen, hogy a néppárt katolikus egyetemi fiataljai agitációs célból követelik a kereszt kifüggesztését az egyetemen. „Mit akar a csuhás tábor — írja — a szent keresztet szemtelenül profanáló komédiájával? ... Miért nyafog, miért habozik, miért forgatja a szemét? ... Miért hazudik, miért nem mondja meg: mit akar? ...” (AEÖPM I2. 335.) 1901. aug. 27-én a NN-ban már elméletileg is megfogalmazza antiklerikális álláspontját. „A feudális, klerikális reakció reánk nehezedett egészen — írja *A mennyeknek országa* c. cikkében. — Ez az ország tán sohasem volt olyan koldus, mint most [...]” (AEÖPM II. 178.) Ez a hang 1906-tól, a koalíció uralomra kerülésétől még jobban felerősödik, tudatosodik Adynál. „Kösziklánál is erősebb alapra épült a klerikalizmus: az emberi butaság végtelenségére — állapítja meg a BN-ban 1906. dec. 20-i

Kálvinisták és szocializmus c. cikkében. — Rómának dogmája a vak engedelmesség, s Róma tud alkalmazkodni, ravaszkodni.” (AEÖPM VIII. 136.)

1907. jan. 5-i *História asszony pajkossága* c. ironikus hangú cikkében a pár év előtti francia klerikális-nacionalista mozgalmat állítja párhuzamba a győzelmet aratott magyar koalícióval. Franciaországban ez a mozgalom vereséget szenvedett. „Itt ugyan nem építenek kultuszminiszteri védnökséggel ebben az életben már soha templomot a klerikális boldogulásnak — írja Ady gúnyosan. — Sőt a Sacré-Coeur templomokból pár év múlva már múzeumok, iskolák vagy munkás-menházak lesznek. — Ellenben — gondolta História asszonyság — ha már a terv kész, miért ne valósuljon meg az valahol? Valahol, Keleten, ahol még hallgatnak a Syvetonokra, a hazafiaskodó gazemberekre? És csakugyan pár év múlva Magyarországon győzött az a koalíció, amely Franciarságban csúfosan bukott.” (AEÖPM VIII. 146.) Ady minden alkalmat megragad, hogy felemelje szavát a klerikalizmus térhódításával szemben. 1907. febr. 4-én *A verekedő egyház* c. párizsi levelében arról számol be, hogy a Rómától elszakadt „francia katolikus egyház” egyik papja a hivatalos latinnal szemben francia nyelven tartott misét, s emiatt verekedés támadt a templomban. „Szomszédomban, a rue Legendre-ban, tegnap, vasárnap Krisztus nevében nagy verekedés volt — írja. — Majdnem elpáholtak engem is a rendőrök, engem, a békés kíváncsit. A francia Szent Imre-ifjak ordító, köpdőső csordájába sodródtam be tudniillik. — A francia Szent Imre-ifjak miért ordítottak és köpdöstek? Mert fölbérelték őket klerikális bolondok és gonosz papok.” (AEÖPM VIII. 163.)

Magyarázat

A szent Kába-kőre: az arábiai Mekkában őrzött és szent jelképnek tekintett fekete meteorkő, amelyhez életében egyszer minden muzulmán hívőnek kötelessége elzarándokolni.

Irodalom

Király I. 319.

463. A legjobb csókok

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztaát, 1 fólió. 160 x 202 mm. *A Pénz* főcímmel. Alatta római I., majd a cím, melyet Ady írt be utólag: *A legjobb csókok*. Aláírás nélkül. A fólió alján 1 sorszám, felső bal sarkára idegen kéz által ceruzával írva: *Versek vasárnapra*. — PIM A. 83.

Első megjelenés: BN 1907. május 5. XII. évf. 107. sz. 2. — (Páris május 3.) — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *A hotel szobák-lakója* és a *Mi urunk: a Pénz* c. versekkel együtt elsőként közli.) — (A kötetben nem közölt, feledésbe merült vers újrapublikálásával Emőd Tamás a SzÉ 1928. júl. 3-i számában Hét elsikkadt Ady c., majd Hatvany Lajos a Társadalmunk 1932. nov. 12-i számában Ady Endre ismeretlen, kiadatlan versei c. közleményében hívta fel a figyelmet.) — Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-8 [1943] 1004.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a BN-ből.

Javításunk:

1. A busulok rövid *u*-ját ritmikai meggondolásból hosszú *ú*-ra javítottuk.

Szövegtérítések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	k	BN
Cím fölött: <i>I.</i>	k	BN
1. busulok	k	

Keletkezéstörténet

Adyt 1907 tavaszán a pénzgondok egyre nyomasztóbban gyötrik, s mind gyakrabban foglalkoztatja a pénzen vásárolt szerelem kérdése. Erről jan. végén cikket is ír *Párizs, az új Éva és a szerelem* címmel. „S a csúnya, leves sárban tipegnek vagy rohannak nők és férfiak – írja. – *A szerelem két órája* kezdődik: Párizsban öt és hét óra között szeretnek. – Titkos találkák, hirtelen nászok s tiltott frigyek két órája ez. Legénylakások, hotelszobák és furcsa szalonok csókaratásának ideje [...] Párizsban elválaszthatatlan marad pénz és szerelem. Társaságbeli hölgyektől grizettekig a legforróbb szerelmi lihegésben sem felejt el valamit a párizsi nő. A honoráriumot, pfuj, a honoráriumot, a valamelyes formáját.” (AEÖPM VIII. 161.) L. erről még *A legszentebb csók* c. vers jegyzetét kötetünkben.

464. A hotel-szobák lakója

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. május 5. XII. évf. 107. sz. 2. – (Páris május 3.) – Ady Endre – („*A Pénz*” főcímmel *A legjobb csókok* és a *Mi urunk: a Pénz* c. versekkel együtt másodikként közli.) – Kötetben: VA₁ (1908) (*A Halál rokona* ciklus) 10.; VA₂ (1910) 9–10.; VA₃ (1910) 9–10.; VA₄ (1918) 9–10.; VA₅ (1919) 11. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 43.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A vers végén a (*Páris*) helymegjelölést a főszövegből elhagytuk, mert csak a VA₄-tól kezdve fordul elő. A VA₁ nyomdai levonatában (PIM A. 126/1.) Ady az 1., 2., 7. sor végén a vesszőt pontra javította.

Szövegtérítések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN			
Cím fölött: <i>II.</i>	BN			
1. legény: boldog	BN			
legény boldog		VA ₁		
hajh,	BN		VA ₄	VA ₅
2. sujtja	BN			
Tűzhely bánat,	BN			
bánat:			VA ₄	VA ₅
6. keserűen,	BN			

7. legény: boldog	BN			
legény boldog		VA ₁		
hajh,	BN		VA ₄	VA ₅
10. Budapesten,	BN			
12. után: (Páris)			VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

Ady második párizsi útja vége felé, 1907 tavaszán egyre tártalanabbnak, elhagyatottabbnak érzi magát. Meghitt családi otthonra vágyik anélkül, hogy arra legkisebb reménye volna. Lédáért is aggódik, aki gyermeket vár tőle, s a terhességet igen nehezen viseli. „Adélnak az állapota komolyabb, mint bármely nőnél ilyen állapot — írja Brüll Bertának, Léda húgának. — Állandóan a halálról beszél, s minden igyekvésünk dacára ezer leleménységgel gyötöri magát.” (AEI I. 249.) Pénzgondjai egyre nyomasztóbban nehezednek rá: „Anyagilag [...] világéletemben rosszabbul nem voltam — panaszoja Bölöni Györgynek máj. 6-i levelében. — A főbb okot csak szóval tudnám elmesélni. Itókának is tartozom, majd megbolondulok, mert még mindig nem jött rá fedezet.” (AEI I. 243.)

A vers létrejöttének konkrét vonatkozásáról Bölöni György számol be: „Amint 1906 vége felé Ady a Côte-d’Azur-ról megjön — írja —, a Rive Gauche-ról átköltözik a Szajna jobb partjára, a Gare Saint-Lazare közelébe. Új lakása a Rue de Constantinople-ban van a tizenötös szám alatt. Jobbfajta hotel garni ez, a Rue de Rome egyik mellékutcájában. Dodóval együtt keresték ki, hogy ne legyen Ady valami kellemetlen környezetben. Itt nincs messzi Lédáéktól, és nem csábítgatja a kései hazajáráskor Párizs, mert nem kell a távoli balpartra átmennie. — Új szállójában írja meg versét [...] A »Hotelszobák lakója«-nak harmadik emelete, harminchat száma, nem kitalálás, hanem valóság volt: ez volt Ady szobája. Hetyke kérkedéssel énekelte meg szobája számát, mintha szegény-legényesen, szemére vágta volna kalapját. Tetszett neki, mert új és szokatlan volt. — Ady állandóbb sátorfát ütött ebben a szállóban. Vissza-visszatért ide, ahányszor csak Párizsba jött. A szállodai napló, melyet a tulajdonos, L. Trottet úr, aki a szállodát már Ady idejében is vezette, és emlékezik jól hírneves vendégére, szíves volt rendelkezésemre bocsátani, több feljegyzést őriz Ady tartózkodásairól.” A Bölöni által közölt bejegyzések közül, csak az ez időszakra vonatkozót hozzuk: „1907. 36-os — tehát a versben megénekelt — szoba. Endre de Ady, 29 éves, publicista. Születési helye Budapest, Magyarország. Előbbi lakása 15, Rue de Constantinople — tehát Ady, amint írtam — fűzi hozzá magyarázatul Bölöni —, 1906 őszétől ebben a szállóban lakott.” (Bölöni 123–24.)

A magányosság érzés több versét inspirálja ez idő tájt. Ezek közé tartozik: *A percek aratója*, *Egy ismerős kis fiú*, *Várás a Tavasz-kunyhóban*, *A befalazott diák*. Az *Egy ismerős kis fiú*, *A hotel-szobák lakója* és *A percek aratója* egymás mellett kerül be a VA *A Halál rokona* c. ciklusába. Sik Sándor kiemeli, hogy a költő kívülről szemléli önmagát, objektívizálja a verset: „A konstatáló mondatok mind harmadik személyűek, sőt a közéjük vegyült első személyű konstatálás [...] még ki is emeli ezt a külső, objektív színezetet. Mégis az egész vers így is csak monológ: [...] az egész külső kép részleteiben és egészében belülről van kivettve: belső képet ír le.” (Sik 212.) Király István az otthontalanság érzését hangsúlyozza: „Mint a hotelszobák lakóit: úgy vette körül a kacagó, süket szenvtelenség — írja. — Nem véletlenül lett versé Adynál »a hotelszobák lakója«-kép, megélte rajta keresztül a világban való otthontalanság kínzó érzetét.” „Az életnek senkire sincs szüksége” — idézi a *Heine Henrik keserű* c. cikkének egy mondatát (AEÖPM VIII. 142.), majd így folytatja: „ezt sejezte ki *A hotel-szobák lakója* c. költeményében is [...] Úgy szólt a vers az énről,

mint egy idegenről [...] Az ember hotelszobák közönyében élve önmaga ellentétévé, *én*-ből *ő*-vé, személyből dologgá változott: elidegenedett világba került. — A vidámság verse volt *A hotel-szobák lakója* [...] De ez a vidámság nem valódi — ironikus volt: a szomorúság leplezte vele magát.” (Király I. 487–88.)

Irodalom

Sík 212.; Bölöni 123–24.; Földessy: Amt 47.; Király I. 487–88.

465. Mi urunk: a Pénz

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. május 5. XII. évf. 107. sz. 2. — (Páris május 3.) — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *A legjobb csókok* és *A hotel-szobák lakója* című versekkel együtt *Két-három-négy napig* címmel harmadikként adja közre.) — További megjelenés: SzV 1907. május 7. IV. évf. 104. (1706.) sz. 5. — Ady Endre. — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 124.; VA₂ (1910) 70.; VA₃ (1910) 70.; VA₄ (1918) 70.; VA₅ (1919) 91. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 71.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A BN közlését Ady kisebb módosításokkal vette át a kötetbe. A VA egyes kiadásai a szövegen semmiféle változtatás nem történt. A VA₁ nyomdai levonatában (PIM A. 126/1.) a 10. sorban Ady a *Dantét* hibás szedését javította.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN	
Cím fölött: <i>III.</i>	BN	
Cím: <i>Két-három-négy napig</i>	BN	SzV
2. uri Magunkból,	BN	SzV
7. asszonyok,		SzV
8. mérföldekre [hiányzik a <i>r</i>]		SzV
9. koldus-szagot,		SzV
10. érte [!]		SzV
12. rim-kutyák	BN	SzV
13. aranyak;	BN	SzV

Keletkezéstörténet

A vers címe a VA egyik cikluscíme is. A ciklus 20 (ha a *Lázár a palota előtt* három részét külön versekként fogjuk fel: 22) verse az 1906-os és 1907-es pénzverseket fogja egybe; visszhangzanak benne a költő démonian szorongató pénzgondjai, teljes kiszolgáltatottságának érzése. A pénz mint az élet lehetőségeinek eszköze igen korán megjelenik Adynál, először leveleiben, majd prózai írásaiban. (L. ezzel kapcsolatban az *Ima Baál istenhez* c. vers jegyzetét sorozatunk II. kötetében.) A pénz mindenható erejének kínzó tudata mégis csak első párizsi tartózkodása idején, 1904-ben, különösen a Lédával Nizzában töltött másfél hónap után, erősödik fel benne. Ebben az időben ragasztja be párizsi noteszkönyvébe

Schopenhauer egyik pénzről szóló aforizmáját: „A pénz az emberi boldogság in abstracto; éppen azért, aki nem képes azt in concreto élvezni, lelke egész hevével csügg rajta.” (AEÖPM V. 184.)

Verseiben a pénz motívuma ott kísért már a BN-ban 1904. júl. 12-én megjelent *Egy ócska konflisban* c. versében, de vezérmotívummá csak fél év múlva, 1905 elején, Budapestre visszatérve válik. Az *Ima Baál istenhez* (BN 1905. febr. 5.) nyitja az 1905-ös pénzversek sorát: l. az AEÖV II. kötetben: a *Sóhajás a hajnalban* (BN 1905. márc. 25.), *Harc a Nagyúrral* (Figy 1905. máj. 15.), *A sárga láng* (BN 1905. júl. 30.) c. verseket és ezek jegyzeteit. 1906 tavaszán a pénz még inkább középpontba kerül Ady lírájában: l. *Judás és Jézus* c. vers jegyzetét; 8 alkalommal használja ez év tavaszán „A Pénz” főcímet a BN-ban publikált verseinél. L. erről részletesen a *Lázár a palota előtt* c. vers jegyzetét a jelen kötetben. A téma 1907 tavaszán, nyara elején ismét előtérbe kerül lírájában, három alkalommal közül verseket *A Pénz* főcímmel: a BN 1907. máj. 5-i számában: *A legjobb csókok*, *A hotel-szobák lakója* és a *Mi urunk: a Pénz*; a BN 1907. jún. 2-i számában a *Víg úrfiak bora*, *A néma madarak*; a BN 1907. jún. 16-i számában pedig a *Vér és arany* és az *Ülők az asztal-trónon* c. verseket. Ezen túl számos versében döntő szerep jut a pénznek.

Publicisztikai írásaiban is egyre többet foglalkoztatja a pénz. „A pénznek van egy jó természete — írja *Beteg Rothschildok* című glosszájában 1907. jan. 28-án —: ha nagyon fől-szaporodik, ő parancsol [...] A beteg Rothschildok fölött öröklik a Gondviselés, az egészséges sok-sok millió pénz.” (AEÖPM VIII. 159–60.) „Sebaj, megyünk vissza, fel, Északra — adja Ibsen szájába saját panaszát *Ibsen és Settimio* c. írásában (BN 1907. febr. 13.) —, mivel itt Délen ügyis elfogyott a pénz. Nincs, nincs, nem akarnak többet küldeni, de bizonyosan nem azért, mert féltene.” (AEÖPM VIII. 168.) „Futhat mulatságok után, akinek van pénze” — sóhajt fel 1907. márc. 10-én „*Legyen világosság*” című cikkében. (AEÖPM VIII. 190.)

Korábban pénz-verseit a gazdagság, a pénz, a gondtalan élet utáni vágy motiválta, most a szó szoros értelmében egzisztenciális gondjai voltak. A BN a csőd szélén állt, nem tudott többé párizsi tudósítót tartani. A szerkesztőségnek is át kellett költözni a Honvéd utcából az Eötvös utcába. Lengyel Géza írja ezzel kapcsolatban: „Mikor Ady 1907. júniusában, egyévi távollét után visszaérkezik Párizsból, a szerkesztőség már nincs a Honvéd utcában, hanem az Eötvös utca 33. számú ház földszintjén szorog.” (Lengyel: Am 318.)

Ekkori levelei beszédes tanúi szorongató anyagi helyzetének. „Borzasztóan rosszul megy nekem — panaszkolja Bölöni Györgynek márc. 11-én. — Egészségileg és anyagilag.” (AEI I. 239.) Vagy: „[...] a »Budapesti Napló« most talán végérvényesen elrúgott. Máról holnapra akarták, hogy hazamenjek. Én azt írtam, ami igaz, nekem Párizsból szöknöm nem lehet. Van egy 4–500 frank adósságom. Ehhez, hogy ezt elintézzem (kifizetésben csak kis részről lehet szó), 3–4 hét kell. Június 15-ig föltétlenül otthon vagyok, írtam neked. De úgy látom, hogy dühöseks, és brúszk módon szakítanak. Hát majd meglátjuk, hogy miként lesz.” (máj. 30.) (AEI I. 246.)

Konkrétan is megéli a néhány napos pénzes és a hosszabb időtartamú pénztelenség eltérő lelkiállapotait. Általánosított értelemben e költeménye is erről beszél. A BN-tól érkező honoráriumai tárgyában is problémái akadtak. Legalábbis ezt tanúsítja 1907. ápr. 3-i Bíró Lajoshoz írt levele. Szemére hányja Birónak, hogy nem válaszolt a levelére, majd így folytatja: „Hogy most mégis írok, annak, az isten verje meg azt a piszkos pénzt, pénz-oka van.” Nyugtázza a pénzt, amit táviratilag küldtek neki, majd reklamál, mert kevesebb, mint amit várt. Latolgatja, mért fizettek 25 frankkal kevesebbet, és igyekszik szerkesztő-barátjával megértetni a maga helyzetét: „Az öreg Révész csinosan berántott engem. Szin-

tén kétszáz frank az, amit eddig kiizzadtam. Képzeld el ezt egyhavi háromszáz frankos budget-nél. Csak magyarázatképpen. Sohse rosszabb, gonoszabb helyzetben nem voltam, s éppen csak emiatt. [...] Édes, jó Lajoskám, szólj be a kiadóhivatalba *mindjárt*.” (AEI I. 240.)

Valószínű, hogy Biró Lajos, aki a lap szerkesztője volt, elintézte, hogy a BN küldjön pénzt, de ugyanakkor máj. elején azonnali hatállyal hazarendelték. A költő ekkor kétségbeesett levelet ír Birónak. Megírja, hogy jún. 15. előtt lehetetlen hazamennie, mivel nem tudja elrendezni adósságait, ezért haladékot kér. „Minden dolgom úgy csináltam — írja —, hogy június közepén megyek. Akkorára tudok csak kimászni hihetetlen ingoványokból. Írtam már egy-két helyre, de sajnos, eddig semmi eredménye. Nekem pedig nem szabad innen szökésszerűen elinálnom. Ha pár hetem van, legalább szóval, ígérettel, kezességgel elrendezem az ügyeket. Ostoba incidensek rövid idő alatt belemártottak nyakig az adósságba. Szóval, Lajoskám, értsd meg, s próbáld ezt mindenképpen s mindenki-vel elfogadtatni: *én június tizenöt előtt* otthon vagyok. Amilyen hamar csak elrendezhetem a dolgainkat. De például ehhez előírányzatba van fölvéve a júniusi kis fizetésem is.” (AEI I. 244.)

Schöpfung Aladár szerint Ady lírájában tapasztalható belső feszültség lazulásának, bizonyos fajta rezignációnak lehetünk tanúi. „A belső feszültség lazulása a *Vér és arany* kötet *Mi urunk: a Pénz* ciklusában szemlélhető legjobban — írja. — A *Harc a Nagyúrral* görcsös, vergődő kívánczósága után rezignáltan hangzanak ezek a későbbi pénz-versek. Hiányzik belőlük a harc eleme, csak passzív sóvárgás marad, a szegényember alacsonyabbrendűségi érzése, a nagy önszánalom, kirekesztettség lenni az élet csak pénzzel élvezhető szépségből.” (Schöpfung 103.) Vezér Erzsébet is kihangsúlyozza azt a változást, amely Ady pénz-verseiben az 1907-es évben végbement. „A pénznek mint az életteljesség rút eszközének az *Új versek*-ben még átlátszó szimbolikája (a disznófejű Nagyúr, Baál isten) itt bonyolultabbá válik. Egész változatos mitológiáját építi ki ennek a pénzközpontú világnak. Ezek elemei a szokott forrásokból, a bibliából és az ókori mitológiából rakódnak össze. De a pénz ürtő-nyén mitizálja azt a mélyen emberközpontú szemléletet is, melyben az emberi élet legfőbb célja az öröm; ennek hiánya, a szomorúság pedig a bűnnel azonos.” (Vezér 272.) Földessy Gyula hívta fel a figyelmet arra, hogy az „Arasztjuk a koldus-szagot” motívum négy évvel később visszatér az *Új magyar bukolika* című költeményben: „Sivár nyár fül s az egész falun / Bús kasza-ritmus s gaz virágok / Lehelletén szállong a szegény-szag.” (Földessy: Amt 75.)

Irodalom

Schöpfung 103.; Földessy: Amt 75.; Vezér 212.; Király I. 380.; Rác László: Egy Ady-vers csodálatos megsejtése... *Új Szó* (Kanada) 1971. júl. 4.

466. Emlékezés Táncsics Mihályra

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, 3 számozott fólió, 160 x 202 mm. *Versek* fő-címmel, alatta római I., majd a vers címe: *Emlékezés Táncsics Mihályra*. — Aláírás nélkül. — Az első fólió a címen kívül az első strófát tartalmazza, a második a második, harmadik, negyedik strófát, a harmadik pedig az ötödiket és a hatodikat. Az első fólió tetején

ismeretlen kézírás vastagabb ceruzával: *b fett*. Ezután ugyanezzel a kézírással meg vannak számozva a versszakok arab számmal 7–12-ig. — PIM A. 35.

Első megjelenés: Nsz 1907. május 19. XXXV. évf. 119. sz. 2. — Ady Endre — („Versek” főcímmel a *Csák Máté földjén* c. vers előtt.) — További megjelenés: Szil 1909. jan. 21. XXVII. évf. 3. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — Kötetben: Isz₁ (1909) (Az utca éneke ciklus) 78–79.; Isz₂ (1911) 78–79.; Isz₃ (1918) 78–79.; Isz₄ (1919) 78–79. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 108.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk az Isz₂-ből. A k és a Nsz szövegét módosításokkal vette fel a kötetbe Ady. Sőt: az Isz₁-ben is található egy-két hiba, a Szil utánközlése pedig néhány szövegromlással is tarkított. Az Isz₂ szövege tekinthető véglegesnek, hitelesnek.

Javításunk:

27. Az *Áldjuk* után értelem szerint — a k, a Nsz, az Isz₁, és a Szil szövegközlésével egyezően —, kitéttük a vesszőt.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Versek</i>	k	Nsz			
Cím fölött: <i>I.</i>	k	Nsz			
1. volt				Szil	
Mihály	k	Nsz	Isz ₁	Szil	
3. Atilla	k				
4. Táblabírók		Nsz	Isz ₁	Szil	
7. becsülte.	k				
8. volt:	k				
9. hevült	k				
hevült,				Szil	
10. anya-szülte.	k				
12. Szívesen	k	Nsz	Isz ₁		
13. e bokszer országban	k				
e bokszer-országban		Nsz			
15. Szívesen	k	Nsz	Isz ₁		
19. új	k	Nsz			
Táncsicsok,		Nsz			
21. új	k	Nsz			
24. igaz [kiemelve]	k	Nsz			
lessz				Szil	
25. lessz				Szil	
27. Áldjuk					Isz ₃ Isz ₄
28. Eszme,	k	Nsz			
29. Halóporában				Szil	

A Nsz-val Révész Béla révén kerül kapcsolatba Ady (l. e. kötetben *A Délibáb üzenete* c. vers jegyzetét). Révész maga így ír erről: „Életemnek becses emléke, hogy én voltam az, akin keresztül Ady kapcsolatba került a mozgalommal. A »Népszava« munkatársa voltam akkor, amikor Ady a magyar társadalmat támadó verseit írta.” (Révész: Atril 36.) 1907 tavaszán Párizsban Ady és Révész egy szállodában laktak, Révész ápr. 25-én utazott el Párizsból. Bölöni Györgyné, Itóka ezt jegyezte fel ezen a napon levélnaplójába: „Ma kikísérem Révészt a vonathoz. Indul haza roppant bús szívvel.” (Bölöni 135.) Révész hazatéréséről Bölöni számol be: „Révész Bélára, aki most hazatér Budapestre, Ady eljövendő esztendeiben szép szerep várt. Április 29-én panaszkodik Révész, hogy »csúnya, szomorú, esős, hózivataros, fájdalmas volt az utazás«. És Budapesten »Párizs orgiája után riaszt ez a néma csend«. Pár nap múlva pedig arról értesít, hogy »belépett a Népszavához«. — A magyar szocialista párt lapja ekkor érkezett új érába. Napilappá fejlődött, és Garami Ernő lett szerkesztője. Mind erőteljesebb orgánium, és tekintélyessé nő a pesti újságok között. Révész Béla az újjáformált »Népszava« titkára és irodalmi szerkesztője lesz, és ő melengeti magában azt a feladatot, hogy Ady verseinek utat nyisson a proletárok felé, és éppen akkor tegye azt, amikor Ady kezd pódium nélkül maradni a magyar feudalizmus ellen kicsorduló, ostoros verseivel.” (Bölöni 136.)

Ady nemcsak a korabeli magyar társadalmat, a nagy magyar ugart látja elkésérítőnek, hanem átértelmezi a történelmi hagyományokat is. Népi, forradalmi hősök emlékét idézi (Dózsa György, Esze Tamás, Martinovics Ignác), kikben eszmei elődeire ismer. (L. e. kötetben a *Dózsa György unokája* c. vers jegyzetét.) A proletár mozgalomhoz közeledvén, 1907 tavaszán a jobbágy-ivadék, harcos szocialista Tánics Mihályra emlékezik a Nsz-ban közzétett versében. Tánics Mihályt (1799–1884) a nép szabadította ki 1848. márc. 15-én a börtönből; a magyar szocialista mozgalom vezéralakja lett, 1869-ben az Általános Munkásegylet elnökévé választották. Emlékének megidézésével, miként a vele együtt megjelenő *Csák Máté földjén* c. verssel is, Ady a szegénység iránti hűségét fejezte ki. Alakját másutt is idézi: a BN-ban 1907. aug. 3-án megjelent, Apponyi Albertet a koalíció kultusz-miniszterét támadó cikkében, a történelem nagy forradalmi hősei között említi nevét: „[...] ki fogják függeszteni — írja ironikusan — minden iskolában a legmázoltabb történeti képeket. És milyen képek lesznek ezek, oh *nép* iskola? Tiborcé is ott lesz közöttük, aki a Katona József zsenije révén van olyan történeti alak, mint Anonymusnak bármelyik alakja? Ott lesz-e Dózsa György, Esze Tamás, Martinovics és Tánics? Végre ezek is csak hősei voltak talán a mi hősietlen, keserves ezer évünknek? De nem, nem. Szent Imre, Szent Gellért püspök, Pázmány Péter fognak lógni a falakon. S ha Apponyi becsületesebb volna csak annál, amilyennek magát képzeli, ott lógná mellettük Kollonics is.” (AEÖPM VIII. 290–91.)

Földessy Gyula szerint: „»Kend«-nek azért szólítja őt Ady e vers minden szakaszában, mert Tánics ezzel a demokrata aposztrofálással fordult az 1848-iki nemzetgyűlés képviselőihez.” (Földessy: Amt 93.) — „*Vagy igaz világ lesz, / Vagy nem lesz itt semmi.*” — E két sor összecseng a *Fölszállott a páva* következő soraival: „Vagy lesz új értelmük a magyar igéknek, / Vagy marad régiben a bús, magyar élet.”

Magyarázat

A vers 13. sorában csak szövegtelítésként fordul elő az *E bokszer országban* változat, amely utalás némi megvilágításra szorul: Ady e fordulattal a Kínában 1900-ban kitört bok-

szerlázadásra céloz, amelynek éle elsősorban a külföldi gazdasági és szellemi hatások ellen irányult. A felkelés leverésében több nagyhatalom fegyveres beavatkozása játszott döntő szerepet (l. erről bővebben *Az év komédiája* c. vers jegyzetét: AEÖV I. 390–93.) Ady itt először az analógiát kívánta érzékeltetni a magyar 1848–49 sorsával, amelyet csak az osztrák–orosz katonai túlerő volt képes leverni. Később ezt anakronisztikus, zsurnalista megoldásnak találta és elhagyta.

Irodalom

Földessy: Amt 93–94.

467. Csák Máté földjén

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Csak a második strófa van meg egy csonka, 160 x 40 mm-es fólión autográf cezuraírással. Sem cím, sem aláírás nincs. A versszak elején autográf írású 2.), jobbra idegen kézírással: 14. A 14-es szám a strófaszámot jelöli, folytatva az *Emlékezés Táncsics Mihályra* kézirátában megkezdett strófaszámozást. A számozás ugyanazon kéztől. — PIM A. 34.

Első megjelenés: Nsz 1907. május 19. XXXV. évf. 119. sz. 2. — Ady Endre — („Versek” főcímmel az *Emlékezés Táncsics Mihályra* c. vers után.) — Kötetben: Isz₁ (1909) (Az utca éneke ciklus) 87.; Isz₂ (1911) 87.; Isz₃ (1918) 87.; Isz₄ (1919) 87. — Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1. [1930] 110.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az Isz₂-ből.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Versek</i>		Nsz	
Cím fölött: <i>II.</i>		Nsz	
1. 1.		Nsz	
uri		Nsz	
5. proletárok!		Nsz	
6. 2.	k	Nsz	
csak <i>Szép van</i> ,	k	Nsz	
Reménység,	k	Nsz	
9. <olvashatatlan betű> áncosa			
[föle írva:] l	k		
nincs a [közéjük beszúrva:] még	k		
11. 3.		Nsz	
16. 4. csak <i>irok</i> ,		Nsz	
18. szíveteket		Nsz	Isz ₁
19. viv,		Nsz	

„Megragadó a proletársággal való lelki szövetsége — írja Révész Béla. — [...] Pestről, Párizsból, Mindszentről, Rómából, szanatóriumokból mindenünnen küldte verseit a »Népszavának«, és sokszor mondta, írta nekem: — Mindennél többre becsülöm, ha a szocialisták szeretnek [...]» Ady találkozott a proletáriátussal, ami nem jelenti azt, miként ezt Révész is megállapította, hogy szocialista lett volna. Révész felveti a kérdést: „Szocialista volt Ady?” És mindjárt egyértelműen mondja rá a választ: „Nem. — Mindenek fölött állt; ő volt a tükröző ember, akiben a minden rétegével fölnyüzgő új Magyarország meglátta, megtalálta magát: »Én mindenkiért szenvedek...«.” (Révész: Atril 36.) Király István is megállapítja ezzel kapcsolatban: „[...] nem véletlen, hogy a legsikerültebb ekkori proletársors, a Párizsban íródott *Csák Máté földjén* nem belülről, nem forradalmi többesben, nem mint *mi* beszélt, hanem *tikkelt*, többszám második személyben. A költő kívül állt, nem azonosult. A szándék, a sórvárgás költeménye volt ez még csupán, s nem a vállalt harcé.” (Király I. 504.)

Csák Máté (1260–1321), Trencsén vármegye hatalmas ura, az Árpád-ház kihalása (1301) után, felhasználva a zűrzavart, kiskirályságot épített ki a Felvidéken, és sokáig ellenállt a trónra lépő Károly Róbertnek. Alakjában sokan az idegen elnyomás ellen harcoló szabadsághóstit tisztelték. Ady a jobbágyokat nyúzó, hatalmaskodó oligarcha megtestesülését, szimbólumát látja benne. Már 1906 nyarán írt cikkeiben ironikusan szól róla. „Chateaubriand szerint a franciák nem szeretik a szabadságot — írja *Monsieur Kis-Balog* c. glosszájában (BN 1906. aug. 3.). — Ők az egyenlőséget szeretik örülten. S a magyarok? Már Csák Máté is szabadságharcos volt. A szabadság katonái a mai Csák Máték is. De az egyenlőség Tiborcnak se kellett.” (AEÖPM VIII. 42.) Két héttel később (aug. 18.) pedig így ír: „[...] észrevétlenül egy kis ifjú Magyarország cseperedett föl. Európával élő, tüzes, erős serege támadt a gondolkozásnak. Ha úgy lehetne a nótájukat elhúzni, mint Csák Máté idejében, jó volna. A Saskór és az egyetemi brigáderekok fölfegyverkezének. Éjnek idején megrohannák a Társadalomtudományi Társaságot például. S beszámolnának ennyi és ennyi füllel Andrássy Gyulának, és ütnének magnum áldomást. De bajos a dolog, mert idefigyel Európa.” (*A szűz gondolkozók*. AEÖPM VIII. 62.)

Irodalom

Révész: Atril 36.; Klemm Imre: Kétség egy gondolatlemzés körül. Magyar Nyelv 1954. 452–53.; Makay Gusztáv: „Édes hazám, fogadj szívedbe...” Bp., 1959. 272–98.; Földessy: Amt 119.; Hegedüs Géza: Ady Endre: Csák Máté földjén. Miért szép? Századunk magyar lírája verselemzésekben. Bp., 1966. 35–40.; Király I. 504–07.

468. Szent Lélek karavánja

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1907. május 19. XII. évf. 119. sz. 2. — (Páris, Pünkösdi hava) — Ady Endre — Kötetben: Amsz₁ (1913) (Szent Lélek karavánja ciklus) 98–99.; Amsz₂ (1919) 98–99. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 319.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk Amsz₁-ből.

Szövegtérkések:

7. így	BN	
13. szomorú	BN	
17. Hosszu tűz	BN	
volt. sok	BN	
23. úgy	BN	
futnak	BN	
27. bankot	BN	
29. Hejh,		Amsz2
31. sakál-tépetten	BN	
35. Im	BN	

Keletkezéstörténet

A vers 1907 pünkösd vasárnapján jelent meg a BN-ban, Ady mégsem vette fel a VA kötetbe. Földessy megkérdezte tőle, miért hagyta ki a kötetből: „»Akkor nem tetszett, azért hagytam ki a *Vér és arany*-ból – ma szeretem« – mondta nekem Ady *A magunk szerelme* sajtó alá rendezése előtt, s e kötetben cikluscím-adó vers lett (a *Vér és arany*-ban a *Mi urunk: a Pénz*-ciklusba kíváncsozott volna).” (Földessy: Amt 198.)

Az újságírókat Heine nevezte a Szent Lélek lovagjainak: 1827. aug. 26-i levelében ezt írja Merkelnek (eredeti lett neve: Merckelis), a neves, németül író lett író-publicistának: „Ich bin der Ritter vom heiligen Geist.” Ezt a megállapítást később, 1854-ben a Vallo-másokban (Geständnissen) megismétli, de előfordul már korábban, 1824-ben, az Utazás a Harzban (Harzreise) c. műve egyik versbetéjtjében is. (L. AEÖPM III. 287.) Ady többször használja ezt a mondást prózai cikkeiben. *Tisza Kálmán megbukott* c., a NN-ban 1901. okt. 4-én megjelent cikkében ez olvasható: „Nem szerette fanatikusabb szeretettel senki az elbukott ősz óriást, mint szerettük mi... Szentléleknek lovagjai.” (AEÖPM II. 228.) „A változás szent és háromszor szent, sőt egyedül szent a földön – írja *a hérről* c. elmélkedésében a NN 1902. márc. 2-i számában. – A biblia szent lelke mi volna más, mint a változás szimbóluma. És Heine, mikor a szentlélek lovagjának nevezte az újságírókat, arra gondolt, hogy a változás szent törvényét legelső sorban az újságírók viszik előre.” (AEÖPM III. 9.) 1903. márc. 1-jén ezt írja a NN-ban *Levél az apámhoz* címmel: „Heine Henrikkel szeretnék válaszolni neked, édesapám, de ez a néhai ember zsidó volt, s ti mostanában ott, a kis falukban és itt, a nagy városokban kezditek a zsidót nagyon nem szeretni. Ő szolt vala a szentlélek lovagjairól, a misszió boldog bolondjairól és az emberiség boldogtalan szükségeseiről. Ma már azonban, édesapám, nem divatos ez a Heine. Azok az urak ma, akikről ő végrendeletében sem feledkezett meg. A szentlélek lovagjait pedig magyar agrárius nyelven zsidó skriblereknek nevezik manapság... – Hát mik is vagyunk most? Néha és a napi világban cinikus fáradtak, a tekintélyeket már nem is rombolók, csak hanyagul leköpködők. Fáradt olimposzi istenek és kiközösített, magasról lenézett páriák... Vagyunk nagyon sokszor komédiások. Alkuvóbbak a lócsiszárnál s hajlékonyabbak a nádszálnál... Addig... Addig, míg nem int, nem hív a gyilkos, az acélhegyű ördög... Az istenes ördög... És akkor csupa hit a világ, csupa szerelmes lángra érdemesség az élet. És ilyenkor beleverjük, belekorbácsoljuk nyomorult testünket, összetépett idegeinket e nagy szerelembe. A jobb életért, a becsületesebb világért, az előretörésért, a világosságért s a fantomok legfantomabbjéért, legbolondabbjéért és legszebbjéért, az igazságért. Ilyenek vagyunk, és ezek vagyunk mi, szentlélek lovagjai, fáradt, cinikus legények, zsidó skriblerek.” (AEÖPM IV. 45.)

Ady profanizálja a bibliát, 1907 pünkösd vasárnapjára pénz-verset ír, bibliai reminiscenciákkal, felhasználva a többször idézett heinei gondolatot, az újságíró a Szent Lélek lovagja, azaz az újságíróknak, íróknak küldetésük van, miként az apostoloknak volt. Ilyen értelemben szól a versben: *Várjuk: jöjjön hát a kitöltetés*. Világos az újszövetségi utalás: „[...] kitöltök az én Lelkemből minden testre: és prófétálnak a ti fiaitok és leányaitok, és a ti ifjaitok látásokat látnak, és a ti véneitek álmokat álmodnak.” (Ap. Csel. 2: 17.)

Magyarázat

Jövünk száz sarkából a világnak: „Lakoznak vala pedig Jeruzsálemben zsidók, istenfő-lő férfiak, minden nép közül, melyek az ég alatt vannak.” (Ap. Csel.: 2: 5.) „Párthusok és médek és elámiták, és kik lakozunk Mezopotámiában, Judeában és Kappadóciában, Pontusban és Ázsiában, Frigiában és Pamfiliában, Egyiptomban és Libiának tartományában, mely Cziréne mellett van, és a római jövevények, mind zsidók, s mind prozelitások, Krétaiak és arabok, halljuk amint szólják a mi nyelvünkön az Istennek nagyságos dolgait.” (Ap. Csel. 2: 9–11.) — *Eszmék vívői, büszke Szolonok, Krózusok élnek vig dőzsöléssel:* — Szolon (Kr. e. 640–560) athéni költő, politikus, aki kíméletlenül ostorozta a gazdagok és hatalmasok visszaéléseit, sötét képet festett a nép nyomoráról, figyelmeztetett az államot fenyegető válságra, s mint Athén arhkona reformokat vezetett be. Ady mint az igazság bátor harcosát idézi, szembeállítva a gazdagságot szimbolizáló Krózus (ur. Kr. e. 560–546) lüdiai királlyal, kinek mesés gazdagsága közmondássá lett: „Krózus kincse”. — *Hosszú tíz nap volt: sok ezer éves.* /*Hazudtak minden Pünkösd hajnalán:* Jézus mennybemenetele (áldozócstörtők) után a Szent Lélek a tizedik napon, Pünkösd vasárnapján jelent meg az apostoloknak.

Irodalom

Földessy: Amt 198.; Király I. 503, 517.

469. Víg úrfiak bora

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 2 fólió, az első 200 x 230 mm, a felső részére ráragasztva 153 x 82 mm-es papírszelet. A második fólió 200 x 210 mm. A fóliók át vannak számozva. Az első eredetileg második volt, a 2-es számot tintával áthúzta egy ismeretlen kéz és helyette az 1-est írta, a második fólión pedig a 3-ast 2-re javította. Az első fólión az eredetileg II. szám a vers címe fölött tintával át van húzva. Aláírás nincs. A papírszeleten ugyanattól az ismeretlen kéztől a főcím fölé írva: *A Pénz*, majd alatta egy római I. A bal felső sarokban az előbbiekkal azonos idegen kéztől szintén tintával írva és aláhúzva: *Első tárca*. Mindkét fólión a jobb felső sorokban egy x. — PIM A. 201/86.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. június 2. XII. évf. 131. sz. 2. — (Páris május végén) — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *A néma madarak* c. vers előtt, elsőként.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 183–84.; VA₂ (1910) 101–02.; VA₃ (1910) 101–02.; VA₄ (1918) 101–02.; VA₅ (1919) 138. — Gyűjteményes kötetben először: AEö-v-1 [1930] 84.

Alapszövegünk a VA₃-ból. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a cím és az 1. sor *Vig* szavában, valamint a 4. sor *Szívem* szavában az eredetileg rövid *i*-t hosszúra javították.

Javításunk:

10. A *bölcsesség* szó egy *s*-ét, a kézirat alapján két *s*-re javítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	k	BN					
Cím fölött: <i>I.</i>	k	BN					
Cím: <i>Vig</i> <olvashatatlan jel> [törölve]	k						
<i>Vig urfiak</i>	k	BN	VA ₁				
<i>urfiak</i>				VA ₂			
1. <i>Vig urfiak</i>	k	BN					
<i>urfiak</i>			VA ₁				
[a sor végén:] <olvashatatlan szó> [törölve]	k						
4. <i>Szívem</i>	k	BN	VA ₁				
5. <i>Vig urfiak</i>	k	BN	VA ₁				
8. <i>Gyűlölni</i>	k	BN					
9. <i>Vig urfiak</i>	k	BN	VA ₁				
10. <i>bölcs</i> <a> [föle írva:] e	k						
<i>bölcsesség,</i>		BN	VA ₁	VA ₂	VA ₄	VA ₅	
13. <i>Vig urfiak</i>	k	BN	VA ₁				
14. <i>Hírét</i>				VA ₂			
15. <i>Csuf,</i>	k	BN	VA ₁				
17. <i>Vig urfiak</i>	k	BN	VA ₁				
19. <i>elkerül</i>	k						
20. <i>bekerít.</i>		BN					
21. <i>Vig urfiak</i>	k	BN	VA ₁				
22. <i>bosszu,</i>	k	BN	VA ₁				
24. <i>nagyszerű</i>	k	BN	VA ₁				

Keletkezéstörténet

A bor, a kortársak tanúsítják, elválaszthatatlan Adytól. Földessy Gyula szavaival: „nagyon beletartozott Ady életébe”. „Vidéki magyarok — magyarázza —, különösen tisztántúliak mind bor mellett nőttünk fel, boros-hordós-pincéjű házakban.” (Földessy: Amlt 73.) A *Vig urfiak bora* azonban nem egyértelműen a boros mámor dicsőítése, legalább olyan mértékben a művészi öntudat, az elhivatottság megéneklése is. A költő felfokozott küldetés-tudata is benne van a versben, s a bor ezáltal átvitt értelmet is kap: Ady ifjúkori mámoros hitét, álmait, életes költészetét szimbolizálja. Koczkás Sándor hívta fel a figyelmet lektori jelentésében, hogy Ady Kosztolányi „Négy fal között” c. verseskötetéről a BN-ban egy nappal korábban megjelent kritikája a verssel rokon gondolatokat fogalmaz meg. Ady Kosztolányit „irodalmi írónak” tartja, mert az élethez kevés köze van. Saját költői eszményéhez mérte Kosztolányit, ezért írja róla: „Emberi dokumentumokat nem kínál ő, mert

nem kínálhat. Valami félelmetesen új egyéniségnek gyilkos tolokodásával vagy tiltakozásával nem keseríti ő el a jámbor lelkeket. Ő művész, ő költő, ő író [...] ő irodalmi író. Bevallom, hogy az én számból nem éppen dicséret ez ma, amikor egyre biztosabban kezdem gyűlölni az irodalmat.” Ezzel állítja szembe saját „zöld anarchista” magatartását: „Arról aztán mi, anarchisták magunk között civakodhatunk, hogy szabad-e az életet, mely cselekvést jelent, betűs álmodozásokra elfecseélni? Én a magam részéről tisztában vagyok vele például, hogy leghaszontalanabb az életemben: az írás.” (AEÖPM VIII. 225–28.) Kockás véleménye szerint „ez összecseng a *Víg úrfiak bora* befejező soraival: *a fényes, nagy-szerű harc képzetével.*” Természetesen ez az érzés nem választható el a bor mámorától sem. Erről vall a költő *A magyar Pimodán*-ban: „Két fajtájú mámora van a bornak — írja —, s ezt Csokonai is tudhatta, de csak nagyon finom ideg-szerkezetnek adatott meg e tapasztalat. Az első mámor olyan, mint akárkié, aki tud inni, kitüzesít bennünk minden öröm-hajlandóságot, s nagyon hatalmasak vagyunk. Ezután jön az éjszaka-végi, hajnali vagy nappali alvás, furcsa, sok ébredéssel. Fejünket feszítik, ha fölkelünk, maga vagyunk a nyugtalan és megszemélyesült figyelés és figyelem, össze tudjuk kapcsolni a legantipodikusabb ideákat. S mikor alkonyul, egyszerre csak, akárhol járunk, nyugtalan s tovább is nyugtalan maradó agyunkat, szívünket befogja a mindenség. Ez már egészen művész-ézés, s ilyenkor szeretem csak Homéroszt, s ilyenkor tudom úgy elképzelni Michelangelót, ahogy illik. Hangsúlyozom: ez másnap este jön, ez a legnagyobb emberi érzés-képesség, ez szinte a legnagyobb titkokat is kiadó, eláruló egy vagy két óra. Ehhez nincs közvetlen köze az alkohol-mérgezésnek, a mámornak, ez az idegeknek perverz bűvész-mutatványa, amiből csak a kikiáltó harsány szava hiányzik: köszönjük, kedves gazdánk, hogy ilyen édes kínokat szerezte nekünk.” (AEÖPM IX. 162.)

Az alkohol e másodlagos, közvetett hatása háttérül szolgál Ady egész művészetéhez, nemcsak borverseihez. Ady boros versei nem igazi bordalok, nem anakreonikák, Hatvany Lajos szavaival: „az igazi boros mámor tragikus énekei, melyekhez foghatót senki sem írt, sem előtte, sem utána.” (Hatvany 220.) Ady számára azonban a bor nemcsak mámor, feledéshozó „drága méreg”, hanem felfokozza a szenzibilitást, a szép, nemes érzéseket, hangulatokat is, bátorító, fogékonnyá tesz minden jóra-szép-re, miként ezt *A magyar Pimodán*-ban kifejti. E gondolat első művészi megfogalmazása a *Víg úrfiak bora*.

A magyar Pimodán ötlete, miként erre már többen rámutattak (l. Révész: Ady-Léda regény 344.; Bölöni 101.) Gautier Baudelaire verseihez írt előszavából eredeztethető. (L. *A magyar Pimodán* jegyzetét AEÖPM IX. 456–57.) A tanulmányt csak fél évvel később írja meg, de hogy a téma 1907 tavaszán, Párizsban foglalkoztatta, tanúsítja egyik ekkori noteszbejegyzése: „A Hotel Pimodan, ahol Théophile Gautier-ék és Baudelaire-ék hasist ettek.” (AEÖPM VIII. 239.)

Földessy Gyula Baudelaire borverseivel állítja párhuzamba a *Víg úrfiak bora* című verset. (Földessy: Amt 169–70.) L. erről e kötetben az *Ülök az asztal-trónon* c. vers jegyzetét.

Irodalom

Földessy: Amt 169–70.; Király I. 539.

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. június 2. XII. évf. 131. sz. 2. — (Páris május végén) — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel a *Vig úrfiak bora* című vers után.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 131–32.; VA₂ (1910) 73–74.; VA₃ (1910) 73–74.; VA₄ (1918) 73–74.; VA₅ (1919) 97. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 72.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból, bár a különböző VA-kiadások között nincs eltérés. Közülük a viszonylag késői VA₃-at választottuk szövegbázisul.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN
Cím fölött: <i>II.</i>	BN
1. huznak	BN
14. sorsu	BN
16. huznak	BN

Keletkezéstörténet

A vers egyike Ady több értelmezésre is alkalmas, szimbolikus-allegorikus látomásainak. Földessy Gyula szerint *A néma madarak* „az elhivatott, sorsos lángelmék”. „A nyári dél itt — magyarázza —: a Nap delelőjét, a zseninek az Idő teljességében érkezését jelenti.” Kiérez a költeményből egy más szimbolikus árnyalatot is: „A Nap — véleménye szerint — jelképe a *szellemi* Élet-tűz-forrásnak is, mellyel a kiválasztott ember rokonabb másoknál.” (Földessy: Amt 75–76.)

A vers így is értelmezhető, de ismerve a költő ekkori életkörülményeit, életvitelét, anyagi helyzetét, hogy éppen hazakészül Párizsból (l. erről e kötetben a *Mi urunk: a Pénz* c. vers jegyzetét), valószínűbb Király István felfogása, aki a költő vágyainak, álmainak „allegorikus vízióját” látja a rövid költeményben. „Az egyén lent maradt a földön, a fojtó köznapokban, az álmai pedig [...] tőle elválva, mint »arany-tollas, arany-boglyas Madarak«, mint »Kincs-madarak, csodás griffek«, »Napba-néző, elátkozott keselyűk« szálltak »sötét göggel« a fénylő nap alatt; távol az embertől.” (Király I. 379.) Ezt a felfogást erősíti az a tény is, hogy Ady a pénzversei közé sorolta, a BN-ban *A Pénz* főcímen teszi közzé, a VA kötetben pedig a *Mi urunk: a Pénz* ciklusba osztja be.

A vers szimbolikájának kulcsa a csodás griffmadár, mely tulajdonképpen nem igazi madár, hanem ókori mesebeli lény, az oroszlán és a sas alakját egyesíti magában. (Vö. e kötetben a *Megáradt a Tisza* c. vers jegyzetével.) Több ezeréves szimbólum, gyakran előfordul címerképként is, az antik művészet kedvelt motívuma. *A néma madarak* sem igazi madarak, hanem a képzelet szüleményei, a költő varázslatos látomásai. A szecceszíó kedvelte a stilizált állat- és növény-motívumokat, előszeretettel használta az aranyat, az ezüstöt, a drágakövet szembeállítva a hétköznapi szürkeségével. Ilyenck Ady „Napba-néző”, „bűszke, gyémánt fejű”, „csodás griffjei” is, nem szólhatnak meg, mert akkor megszűnne a varázslat, a csoda a földre esne, és visszazökkennék a hétköznapi szürkeségbe. A sejtelmesen

„lebegtetett” jelképeség révén Ady így teremt lehetőséget a tudat szárnyaló képzelgéseire és a konkrét valóság közötti érzelmi feszültségek kifejezésére.

Irodalom

Földessy: Amt 75–76.; Király I. 379.

471. Ének a Visztulán

Megjelenés

Első megjelenés: VÚ 1907. június 9. 54. évf. 23. sz. 454–55. — Ady Endre — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 181–82.; AH (1908) 61–62.; VA₂ (1910) 101–02.; VA₃ (1910) 101–02.; VA₄ (1918) 101–02.; VA₅ (1919) 137. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 83.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₁-ből. A hetilap és a későbbi kötetkiadások szövegében gyakori az esetleges szövegeltérés. A VA₁ publikációja egyetlen javítás révén hiteles alapja a főszövegnek. A VA₁ nyomdai levonatában (PIM A. 126/1.) a 10. sor végén Ady a vesszőt pontra javította.

Javításunk:

8. A *szűlnék* szó hosszú *ű*-jét a ritmikailag indokolatlan nyújtás miatt és a szó 16. sorbéli írásmódjával egyezően rövid *ü* -re javítottuk.

Szövegeltérések:

1. vídám			VA ₂	VA ₃		
3. vídám			VA ₂	VA ₃		
8. <i>szűlnék</i> .	VÚ	AH	VA ₂	VA ₃	VA ₄	VA ₅
10. örökké,	VÚ					
12. „soha többé”	VÚ	AH				
16. <i>szűlni</i>			VA ₂	VA ₃	VA ₄	VA ₅
17. vídám			VA ₂			

Keletkezéstörténet

Az 1905-ös orosz forradalom idején Lengyelországnak az orosz fennhatóság alá tartozó részén is felkelés tört ki. Ady 1906. jan. 5-én ezt írja a BN-ba: „Lemberg nem fogadja ez évben Karnevált. Farsangolni nem fognak sehol Lengyelországban.” (*Jegyzetek a napról. III. Lemberg farsangja.* AEÖPM VII. 89.) 1906. febr. 14-én a következő hír olvasható a BN-ban: „Lemberg, február 13. Egy itteni lapnak írják, hogy a citadella mellett a Visztula folyóból halászok 16 iszonyúan megcsonkított holttestet fogtak ki. Majdnem valamennyinek keze-lába hiányzott, arcuk szurokkal volt leöntve, nehogy rájuk lehessen ismerni. A varsói rendőrség szigorúan megtiltotta a halászoknak, hogy rémes felfedezésükről beszéljenek. A kifogott holttestek minden bizonnyal forradalmároké, akiket a citadellában kivégeztek

és a Visztulába dobtak.” (AEÖPM VII. 407.; Lemberg akkor a felosztott Lengyelországnak Monarchiához csatolt részéhez tartozott.) A lap ugyaneznapi számában jelenik meg Ady *A cár halai* című cikke, melyben reagál az eseményre: „Varsót pirosra festette a februári hajnal — írja. — Vidáman topogtak a kis lengyel halászhalkok a Visztula partján. Ma nagy fogás lesz. [...] A halászhalkok vidáman kiabálnak. Majdnem pajzánkodva vetik be hálójukat a lármás Visztulába. Az öregebbek és babonások imádságot mondanak. Régi, lengyel halászimádságot: — Visztula anyó, hozz, hozz sok halat a hálóba. Szép, nagy, kövér halakat hozz, Visztula anyó. A te szegény halászhalkáidnak, ámen. — A Visztula pedig szeretettel rejtegeti el a hálókát. Zúg és köszönti az emberkéket.” De amint kihúzzák a hálókát: „A hálókban szörnyű halottak fekszenek. Fekete szurok öntött lárvája az arcukon. Kezüket, lábukat valahol felejtették. Véres, cafatos emberhullák. A cár halai. [...] A Visztula pedig jön s harsogva rohan el. Tizenhat halat adott a cár varsói halászhalkáinak.” (AEÖPM VII. 131–32.)

E végzetes esemény emléke is indíthatta Adyt közel másfél év után a vers megírására. De a költemény már nem a halált éneklí, hanem az életet. *Miért hát a Halál jelszava, / A sírból szálló „soha többé”? — teszi fel a kérdést a költő, hisz nincs ott pokol és nincs ott Halál, / Ahol dalolni s szülni tudnak.* Benedek Marcell szerint a vers „valóságos Élet-himnusz, a növekedik: először jelenik meg az Élet–Isten szintézis.” (Benedek II. 153.) Földessy Gyula is azt említi ki, hogy: „Ebben a versben azonosítja Ady először az Élet-képzetet az Istennel.” (Földessy: Amt 81.) Varga József megállapítja, hogy: „Az Élet mindenben győzedelmeskedő folyamatosságát hirdeti ez a vers. Az Ady néhány versében megszólaló dekadens érzelmeire ez az igazi válasz. Egyben kulcs [...] Ady Istenes-verseihez.” (Varga 236.)

A költemény megírására, a fenti véres eseményen túl, József Wibicki lengyel költő ún. Dabrowsky-mazurkája is inspirálhatta Adyt. A vers 1797-ben keletkezett, eredetileg a Napóleon ellen harcoló olaszországi lengyel légio indulója volt. A lengyel szabadságharcok idején az induló nemzeti éneknek számít, 1927-től a felszabadult Lengyelország himnusa. Magyarországon is jól ismerték, Thaly Kálmán 1861-ben lefordította magyarra, s ez a szövegváltozat megjelent a VÜ az évi máj. 15-i számában. Valószínűleg Ady is ismerte.

Irodalom

Benedek II. 153.; Földessy: Amt 81.; Varga 236.; Király I. 500–01.

472. Vér és arany

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 1 fólió, 210 x 190 mm. Főcím: *A Pénz*. Cím: I. *A két halhatatlan*. Alírással nélkül. A fólió alján 1 számozás. A jobb felső sarokban ceruzával ismeretlen kéztől: *Tárcavers*, a bal felső sarokban tintával: *Versbetűk*. — PIM A. 56.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. június 16. XII. évf. 143. sz. 2. — (Páris, június hava) — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *A két halhatatlan* címen az *Ülők az asztal-trónon* c. verssel együtt elsőként.) — További megjelenés: PHSz 1908. június 21. XV. évf. 12. sz. 13. — Ady Endre — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 123.; AH (1908) 52.; VA₂ (1910) 69.; VA₃ (1910) 69.; Gyűjt [1910] 41.; VA₄ (1918) 69.; VA₅ (1919) 90. — Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 70.

Alapszövegünk a VA₃-ból. A k, illetve a BN szövegén a kötetbeli megjelenések Ady kisebb javításokat hajtott végre, és a vers címét is megváltoztatta a kötet címéül is szolgáló *Vér és arany*-ra.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	k	BN	
Cím fölött: <i>I.</i>	k	BN	
Cím: <i>A két halhatatlan</i>	k	BN	
2. kín	k		
4. ez a	k	BN	
7. minden	k	BN	
8. dícs,			VA ₂
bér,	k	BN	Gyűjt
9. az <olvashatatlan betűk>	k		
10. újra	k	BN	

Keletkezéstörténet

A vers Ady egyik legjelentősebb kötetének címadó verse. Földessy Gyula emlékezete szerint a *Vér és arany* címet 1907–08 körül könyvcímül használta egy francia író is. Nevére Földessy nem emlékszik. (Földessy: Amt 75.) Földessy állítása elképzelhető, hiszen ez idő tájt Ambrus Zoltán egyik novellájának is ez a címe. Ambrus novellája azért is érdekes, mert tartalmilag rokonságot mutat Ady versével. Gál Ernő meglátogatja párizsi otthonában az *Ördögösök* c. könyv híres szerzőjét, és elbeszéli látogatása történetét. „Mikor először jelentkeztem nála – meséli –, skarlátvörös háziköpenyben fogadott; olyan volt, mint egy keleti hadvezér az Operaházban.” A látogatás befejezte után az író megajándékozta az arcképével: „Ráírta az arcképre a nevét és ezt az ajánlást: »Gál Ernő barátomnak« – az egyik betűt vörös tintával, a másikat aranyszínű festékkel. Vörös betűre aranyszínű betű következett, de mindegyik egyformán cikornyás volt.” Mikor látta, hogy látogatója csodálkozva nézi, magyarázatba kezdett: „Vér és arany – szólt. – Csak két jelkép van: a vér és az arany. Ez a két jelkép felöleli az egész életet. A vér az, amivel a természetnek adózunk. Amit kiverjétekezünk, amivel a szívünket elkoptatjuk s az idegeinket feléljük, amit kiontunk, ha kell, a gondolatainkért, amit utoljára vissza kell adnunk a természetnek: ez a vér. Azt pedig, amit a természet a vérünkért ad nekünk, amivel kifizet bennünket, hogy kedvünk maradjon az életet leélni, mindezt az arany jelképezi. Mindent, ami szép; aranyat mutat a nap fölkelteiben, aranyszínű a legszebb női haj, aranycsengés fizeti ki a kitarított munkát, arany a dicsőség koronája is – már akinek ebből is kijut.” (Ambrus Zoltán: *Furcsa emberek. Elbeszélések*. Bp., 1908. 248–54.) Ady is hasonló értelemben használja a két fogalmat: *Én tudom, állom, hogy ez: a Minden / S hogy minden egyéb hasztalan: / Vér és arany, vér és arany.* (Vö: Kispéter András: Az irodalmi és a nyelvi szecesszió néhány kérdése. Tanulmányok a századforduló stílusterképeiről. Bp., 1989. 43.)

Szabó Richárd felhívja a figyelmet arra, hogy a „kél-kín bipolaritása” megtalálható Komjáthy Jenőnél is: „Bár megtapos, bár meggyötör, / Nekem szenvedni is gyönyör” – írja Komjáthy A hipokritákhoz c. vers IV. részében. Adynál pedig: „Nekem egyforma, az én fülemnek, / Ha kéj liheg vagy kín hörög.” (Szabó R. 36–37.) Ugyancsak Szabó Richárd mutat rá, hogy: „A kéj-kín bipolaritása Baudelaire-nél is megtalálható”. (Uo: 51.) Baude-

laire Femmes damnées című versének ide vonatkozó része így hangzik: „Mêlent, dans le bois sombre et les nuits solitaires, / L'écume du plaisir aux larmes des tourments.” Szabó Lőrinc fordításában: „s a komor, erdei, éjszakai magányban / a kín könnyeibe habzó gyönyört kever. (Kárhozott asszonyok)

Benedek Marcell szerint „ez a rövid vers” „mintha Ady filozófiáját foglalná össze. A vér — szélesebb értelemben: az Élet — és az arany, a Pénz: ez a Minden. És »minden egyéb hasztalan«.” (Benedek II. 324–25.)

Irodalom

Benedek II. 324–25.; Sik 169.; Szabó R. 36–37.; Földessy: Amt 75.; Varga 236.; Balogh 57–62.

473. Ülök az asztal-trónon

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. június 16. XII. évf. 143. sz. 2. — (Páris, június hava) — Ady Endre — („A Pénz” főcímmel *Bor és pénz* címen a *Vér és arany* című verssel együtt másodikként.) — További megjelenés: PHSz 1907. október 6. XIV. évf. 20. sz. 17. — Ady Endre; P 1908. december 17. IV. évf. 300. sz. 1. — Ady Endre. — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 103–04.; VA₂ (1910) 59–60.; VA₃ (1910) 59–60.; VA₄ (1918) 59–60.; VA₅ (1919) 78. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 66.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ból. A VA₁ nyomdai levonatában (PIM A. 126/1.) a vers eredetileg *Az Ős Kaján* ciklusban volt, Ady a cím mellé ezt írta: „Atteendő a *Mi urunk: a Pénz* ciklusba”. A 6. sor végén a kettőspontot pontra, a 13. sor végén a pontot vesszőre javította. A VA₃ nyomdai levonatában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 15. sorban a *sajnálók* szóban a sajtóhibát korrigálták, a 19. sorban *vidáman* szavában a rövid *i*-t hosszúra javították.

Javításaink:

8. Az alapszöveg és az azt követő további VA-kiadások sajtóhibás *italok* szavát a sajtóközlések és a VA₁ gondolatilag is helyes *illatok* alakjára állítottuk vissza.
12. A sor végén a pontot értelemszerűen — és a későbbi kiadásoknak is megfelelően — az idézőjel elé tettük.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>A Pénz</i>	BN				
Cím fölött: <i>II.</i>	BN				
Cím: <i>Bor és pénz</i>	BN	PHSz		P	
2. Én	BN	PHSz	VA ₁	P	
6. ifjú	BN	PHSz	VA ₁	P	
dalok:	BN	PHSz			
7. szívem	BN	PHSz	VA ₁	P	
8. <i>italok.</i>					VA ₃ VA ₄ VA ₅

10. vakit.	BN	PHSz		P				
11. „hozzatok,	BN	PHSz	VA ₁	P				
hejh	BN							
hej		PHSz		P				
12. valakit”.		PHSz			VA ₃			
13. van.	BN	PHSz		P				
17. bus	BN	PHSz		P				
19. vídáman					VA ₃	VA ₄	VA ₅	

Keletkezéstörténet

A költeményt Ady, nem alaptalanul, a pénzversek közé sorolta, *A Pénz* főcímmel jelent meg a BN-ban, kötetben pedig a *Mi urunk: a Pénz* ciklusba került. A vers ugyanakkor borvers is, jellemző kifejezője az akkori Ady-életérzés egyik motívumának. A kettő Adynál nem választható el. Már Móricz Zsigmond a VA kötetről írt kritikájának a vers egyik sorát adta címmül: *Én, mámor-fejedelem*. (A kritikát l. e kötetben.) Hatvany Lajos külön nyomtatékkal szól a *mámorfejedelem*-ről: „Keller Gottfried írta le a szót: Ein sel’ger Zecher – írja. – És ez a szó rajta maradt Kelleren. – Keller a német irodalom megszentült kórhelye. Ady írta le a szót: Mámorfejedelem. És ez a szó rajta maradhatna Adyn, aki a magyar irodalomnak valóságos mámorfejedelme. – Ha még a költők jelképes illusztrálásának ideje volna, úgy kellene festeni Adyt, ahogy önmagát leírta: asztal-trónon ülő mámorfejedelemnek.” (Hatvany II. 220–21.)

Balássy Julianna egykori érmintsenti földbirtokosnő tanúsítja – miként egy régi újságcikkből kiderül –, hogy Ady italos állapotban már diákkorában hajlott tréfás pózokra: „[...] Balássy Endre szerette az Ady-fiúkat – írja –, akik már diákkorukban rendes vendégei voltak a kúriának [...] Elbeszélgettek, elborozgattak a gesztenyefa alatt, melyet azonban Ady következetesen csak cseresznyefának hívott [...] – Üljünk ki a cseresznyefa alá – mondotta, aztán előkerült az érmelléki bakator [...] Sok-sok éjszakát töltött e fa alatt Ady Endre.” (EmlAE I. 190.)

Ady Lajos beszámol róla, hogy a költő már kisgyerek korában ismerkedik a bor ízével: „Az erősödés fokozására – írja – a közben előzvegyült Kabay Gáborné a régi idők magyar szokása szerint nem röstell titokban – s az édesanyánk szigorú tilalmának és tiltakozásának kijátszásával – egy-egy pálinkáspohárnyi érmelléki, *ákosi* jó bakatorbort is a gyermekbe diktálni.” Ehhez jegyzetben hozzáfűzi: „Egyik önéletírásában [...] maga is megemlékezik róla, hogy a boritalhoz kicsi gyermekkorától kezdve valami különös erő vonta. Hétéves korában a kocsisunk lakodalmára ténfergett el valahogy, s a Miska kocsis, csupa tiszteletből, borral kínálta meg a »kis gazdát«. Bandi komolyan vette a dolgot, ivott rendületlenül addig, míg végre összeesett, s alétlan hozták haza.” (AL 15–16.) Az esetet Ady is elmondja *A magyar Pimodán* c. önéletrajzi jellegű írásában: „Szabó Miska jut az eszembe – adja Tas Péter szájába –, aki afféle gazda volt az apámnál, jó ember volt, de szerette az italt. Egy özvegyasszonnyal váltott jegyet, s a nagy alkalomra elmentünk mi is. Az apám, az anyám és én, a nyolcéves fiú, nyavalyás már akkor is. Szabó Miska az úrfi, becses magamat, bevitt a kisebbik szobába, s itatott. Apám, anyám csak akkor kaptak észhez, amikor az én kis nyolcéves gyermek-fizikumom tiltakozni kezdett. Szerencsére, az engem berúgató Szabó Miska, a vőlegény is tökrészeg volt, s így igazat is mondhatott: »Ne tessék én reám haragudni, se a Péter úrfira, jaj annak a magyar embernek, aki nem tud inni, meg kell ezt tanulni.«” (AEÖPM IX. 167–68.)

A bor végigkíséri a költőt egész életén. „Kíváncsiságból megkíséreltem egyszer – ír-

ja büszkélkedve *A magyar Pimodán*-ban —, hogy van-e erőm nyolc-tíz hónapig egy csöpp alkohol nélkül élni. Volt: gyönyörűen bírtam...” (AEÖPM IX. 160.) Nem tudjuk, az eset mikor történt, Ady Lajos másképpen emlékezik rá. Elmondja, hogy bátyja debreceni jogász korában a magyarszaholyi húsvéti legációból hazatérőben nem találta meg apja reá várakozó kocsját, ezért „ott töltötte az estét Tasnádon, jókedvű társaságba került, ahol bor is volt, cigány is, s az egész »legátum« (valami 18–20 forint) az utolsó garasig elúszott.” Másnap otthon édesanyjának „zokogva fogadta fel: bort többet nem iszik”. „A húsvéti legációt követő tasnádi mulatozás után tehát egy időre a bor kikapcsolódott az életéből” — magyarázza öccse. Ezt a fogadalmat három hónapon keresztül, amíg édesanyja fel nem oldotta a „bortilalom” alól, hősiesen állta is, „csak sört ivott”. (AL 48–49.)

Adynál a versírás és a borozás összetartozott; öccse emlékezete szerint írás közben állandóan mellette állt a borosüveg: „[...] a versírás napjaiban — írja — az első estén rendszerint csak *ivás* volt, az utolsó estén pedig nemegyszer az írás befejezése *után* itta meg a bekészített bort.” Tagadja, hogy verseit italos állapotban írta a költő: „Teljesen rosszhiszemű tehát az a hírlélés — állapítja meg —, hogy verseit »berúgva« írta, azért olyan »homályosok« azok. Tudott dolog volt környezetében, hogy a komolyabb borozás és a versírás egymást mindig kizárta nála; még az édesanyánk is azzal szokott reggelenként bekapogni hozzá ilyenkor: »Hát *ivás* vagy *írás* volt-e az este, Bandikám?...«” (AL 154–55.) Ady vonzódását a borhoz környezete, baráti köre is jól ismerte. Első párizsi útjáról visszatérve gyakran töltötte vasárnapjait főszerkesztője, Vészi József és családja dunavarsányi nyaralójában. Számos vers született itt Vésziék árnyas kertjében, ahol: „Vészi rendeletéből ilyenkor a könnyű kerti bort és a szódavizet jeges vederben hurcolta utána a kertész-legény.” (AL 112.)

Első párizsi tartózkodásáról írja Ady Lajos, hogy: „[...] akkoriban még a borocska nem elengedhetetlen feltétele életmódjának [...] A bár-beliekre csak második párizsi időzésekor került sor.” (AL 99.) Ezt erősíti meg Révész Béla is, aki több hónapon keresztül párizsi mulatozásainak társa volt: „Borozó hajlandósága megnőtt, annyira — írja Révész —, hogy kéziratait most már csak akkor tudta megírni, ha a borospohár mellette volt”, de alátámasztja Ady Lajos azon állítását is, hogy sohasem írt részeg állapotban: „szellemének biztonsága azonban óvatoskodva vigyázott, és kevés ízléssel nagyobb szünetekkel ivott, ha dolgozott és ha az önfegyelmezés mégsem sikerült és a mámor elsodorta, a munkát abba-hagyta.” (Révész: Atril 63.)

Földessy Gyula felhívja a figyelmet, hogy a boros mámor Adynál „sokszor szép, nemes érzések, hangulatok felfokozása is.” Megemlíti, hogy Goethe is „prózában-versben többször szól a bor lélek-stimuláló hatásáról”. Idézi Baudelaire A magányos bora c. szonettjének utolsó sorait, amelyekben rokon gondolat jut kifejezésre: „belőled árad a reménység, tavasz, élet, / — s te hozod nyomorunk kincsét, a büszkeséget, / amely győzelmet ad és istenné emel.” (Szabó Lőrinc fordítása.) Utal Baudelaire A rongyszedők bora c. versére is, melynek hangulata szintén rokon az Ady-verssel. Ennek idevonatkozó sorai a következők: „hőstetteket daltol, míg torkunkon csorog / s tudja, hogy *adni* a legkirályibb dolog.” (Tóth Árpád fordítása.) (Földessy: Amt 73.) A Baudelaire-hatás valóban nem zárható ki, hiszen Ady Párizsban gyakran olvasta a francia költő verseit.

Irodalom

Hatvany II. 220–21.; Sik 230–31.; Földessy: Amt 73.; Király I. 379.

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. június 29. XII. évf. 154. sz. 2. — Ady Endre — („Az álmatlanság álmaiból” főcímmel *Az én koporsó-paripám és az Asszonyok a parton* c. versekkel együtt elsőként.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 149.; VA₂ (1910) 83.; VA₃ (1910) 83.; Gyűjt [1910] 42. VA₄ (1918) 83.; VA₅ (1919) 109. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 75.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

Javításunk:

12. Az alapszöveg *irígye* hosszú *i*-jének ritmikai indoka nincs, ezért a BN és a VA₁ szóalakjával egyezően rövid *i*-re módosítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Az álmatlanság álmaiból</i>	BN			
Cím fölött: <i>I.</i>	BN			
5. épít,	BN			
6. szépit.	BN			
12. <i>irígye</i>	BN			
<i>irígye</i>		VA ₂	VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

A verset Ady azokban a napokban írta, amikor Párizsból hazatért Budapestre. Nem volt könnyű a gyereket váró, szeretett asszonytól elbúcsúzni, a költő féltő aggodalommal, lelkiismeretfurdalással válik el tőle. Brüll Bertának írt jún. 24-i leveléből tudjuk, hogy Léda, az elutazása előtti napon, jún. 20-án meglátogatta Adyt: „Kedves Bertuskám — írja —, rettenetes aggodalmak között távozott csütörtökön reggel Adél. Gondoltam, kapok máig levelet vagy táviratot. Nem jött semmi. Nem tudok semmit. És te? És mi újság? Én, istenemre, halott ember vagyok. Csak azt nem tudom, mikor kerül sor temetésre.” (AEI I. 252.) Másik levelében ezt írja Brüll Bertának: „Képzelheted, pláne egész úton nem aludtam, micsoda nyugtalansággal jöttem el Adélektől, Párizsból [...] Adél aránylag jól van, de éppen a legveszedelmesebb hónapban. Örülten érzékeny, ideges.” (Uo. 253.)

A szem motívum gyakori Adynál, már a BN-ban 1905. jún. 11-én megjelent *Mert engem szeretsz* c. versében ezt írja Lédának: „Áldott csodáknak / Tükre a szemed, / Mert engem nézett.” „Mert engem nézett, / Mert engem látott.” Földessy Gyula hívja fel a figyelmet, hogy az 1910-ben keletkezett *Nem adom vissza* c. rövid vers a jelen költeménnyel hangzik össze: „Visszaadok én mindent, / Ha visszaadni lehet. / De nem adom vissza / A szemed.” (Földessy: Amt 137.)

A „*Kék látásod*” nem valószínű, miként Földessy állítja, hogy: „visszaemlékeztetés Lédának valamilyen tóra, amelyet együtt láttak, zavartalanabb boldogságuk idején.” (Földessy: Amt 77.) A *Nem adom vissza* c. versben valóban tóról van szó („Téged és egy kék tavat”), de itt nem. A kék látás inkább az asszonynak a költőbe vetett hitét jelenti,

amely őt megszépíti, szépnek látja. A kék látás, kék fény Adynál az elérhetetlen boldogságot, a gazdagságot, a pénzt, az aranyat szimbolizálja. 1900. jún. 22-én ezt írja frissen érettségizett öccsének a nagyváradi Sz-ban: „Ma már legabsztraktabb: a pénz. Ez lobogjon kékes lidércfénnel előtted.” (AEÖPM I₂. 292.) Majd a BN-ban 1906. máj. 20-án *A szememet csókold* c. versében Lédának: „Álomban szegődött / Hozzánk és kék lángokkal / Lobogott a szent arany.”

Irodalom

Hatvany II. 356–57.; Földessy: Amt 77.; 137.; Vezér 218.; Király I. 457.

475. Az én koporsó-paripám

Megjelenés

Először megjelenés: BN Esti lap 1907. június 29. XII. évf. 154. sz. 2. — Ady Endre — („Az álmatlanság álmaiból” főcímmel az *Add nekem a szemeidet és az Asszonyok a parton* c. versek között másodikiként.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 31–32.; VA₂ (1910) 20.; VA₃ (1910) 20.; VA₄ (1918) 20.; VA₅ (1919) 27. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 48.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A VA₁ nyomdai levonatában (PIM A. 126/1.) Ady a 3. sor végére vesszőt tett, a 14. sorban a *fickó-had* után a vesszőt törölte. A VA₃ (OSzK Fond. Hung. 1731.) korrektúrájában a 21. sorban az *amíg* rövid *i*-jét hosszúra javították.

Javításunk:

5. A sor végén a pontot és az idézőjelet értelem szerint fölcseréltük.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Az álmatlanság álmaiból</i>	BN			
Cím fölött: <i>II.</i>	BN			
2. szavu,	BN	VA ₁		
szemü,	BN	VA ₁		
fürge,				VA ₅
3. koporsón.	BN			
4. bolondul	BN	VA ₁		
5. „ülj le”,	BN			
„ülj le,		VA ₁		
„Ülj			VA ₄	VA ₅
„ülj le.”			VA ₄	VA ₅
13. Gyi, gyi,	BN	VA ₁		
14. A fickó-had,	BN			
A fickó had súg,				VA ₅
15. szívem	BN	VA ₁		
16. fickók,			VA ₄	

18. adnak ime újabb	BN	VA ₁	
19. vigat	BN	VA ₁	
iszonyut,	BN	VA ₁	
21. „Kacagj			VA ₅
amíg		VA ₂	
22. táltos-lóval”.	BN	VA ₁	

Keletkezéstörténet

A vers a Budapestre hazatérés első napjaiban született, a költő utazástól, álmatlanságtól felzaklatott idegeinek terméke. Marchisio Ottiliának, Itókának így panaszodik: „Egész úton egy percet nem aludtam. Itt se megy az alvás, holott lefekszem.” (AEI I. 253.) Ady álmatlansága közismert, számos levelében panaszodik miatta, ez idő tájt már csak veronállal tud aludni, de akkor is furcsa álmok gyötrik. A szentanu, Bölöni György számol be erről könyvében: „Nyugtalanok, vergődők, zavarosak az éjszakái — írja. — A pezsgő mámora foszforeszkáló, könnyű képekkel lepi el, a veronálos altató bódultan lenyomja. Az álmatlan perceket furcsa álmok kergetik. Babonások az éjszakái. Különöseket álmodik. Meséli, hogy egyszer kisfiús korában látta magát holtan. Máskor azt álmodta, hogy koporsón lovagolt mint paripán. A »Vér és arany« igen sok verse ezekből az álmotmotívumokból indult [...] És nappal is kísértettek Ady ködös álmofoszlányai. S ha több veronállal aludt, bódítóan betöltötték egész napját.” (Bölöni 109.) *Az én koporsó-paripám* motívum eszerint konkrét álmokképből nőtt ki, nem pusztán elvont fikció szüleménye.

Földessy Gyula összeveti a verset az 1906 őszén írt *Özvegy legények táncá*-val, és arra a következtetésre jut, hogy „E versnek ugyanaz az alapgondolata, mint az *Özvegy legények táncá*-nak, de a kivétel egészen más.” (Földessy: Amt 55.) (Az *Özvegy legények táncá*-nak szövegét és jegyzetét l. e kötetben.) Földessy bevallja később, hogy „a versnek igazi értelméhez” először nem tudott eljutni. „Sokáig félrevezettek — írja — a versben szereplő álm-fickók, akikről azt gondoltam, hogy egyszerűen csak az Ady egy-két költeményében emlegetett »kis álmoknak«, azaz nyugtalan, rövid ideig tartó, inkább test-elgyötrő, mint pihentető álmoknak megszemélyesítései és semmi egyébek [...] Hát ebben tévedtem.” *Az én koporsó-paripám* *Az álmatlanság álmaiból* főcímmel jelent meg „tehát az álm-fickókat másképp kell magyaráznunk. Ady az álm-fickókkal nem a szószentírti értelemben vett ilyen vagy olyan álmait személyesítette meg, hanem az ő költői álmait, az ő [...] álm-hadának, álm-légiójának, halál-légiójának katonáit. A nyughatatlanságot jelző, leszólásszerű fickó elnevezés itten, éppúgy mint a »gondolat-manók« és »özvegy legények«, ugyancsak a kiméra-képzetből fakadt [...] Az álm-fickók is »fürgék«, mint a gondolat-manók; »bolondul táncolnak, forognak, mint az ördög-orsók, zúgnak, kerengnek, röhögnek, tótágast állnak«, ami megint csak szinonim mása a »riadt gondolat-manók csodátáncának« és a »Hopp Sárít és Ave-Máriát váltva és bokázva daloló (kiméra-asszony seregé'-ből való) özvegy legényeknek«. Az éjfél mint a tánc-kezdet ideje és a hajnal mint a tánc vége *Az én koporsó-paripám*-ban is éppen úgy megvan, mint az *Özvegy legények táncá*-ban, s ami a legdöntőbb mind a két költeményben, az a befejezés: az *Özvegy legények táncá*-ban a bál után csak »egy-két vércsöpp« könny-folt a falon s egy-két bolond verses papír-lap« marad hátra, *Az én koporsó-paripám*-ban a költő a hajnal eljöttéig az első álm-fickók kínálta, táltos-lónak mondott fekete koporsón nyargalászik a vérvető álm-fickók között, tehát mind a két helyen könnyen érthető célzás van a költői alkotásra s annak életfelőlő izgalmaira.” (Földessy: Az *Özvegy legények táncá* vagy: Hogy kell Adyt olvasni? AM I. 135.)

Földessy még azt is megjegyzi, hogy a költő: „A seregesen előtölongó költői »álmok«

(megszemélyesítve: álom-fickók) felverik testi álmából. Agya annyira tele van velük, az ő »örületeivel«, hogy nem hagynak nyugtot neki, lovagolnia kell az ő táltos-lovát, az ő koporsó-paripáját, amit ő azért nevez el így, mert gyors iramban viszi a halál felé.” (Földessy: Amt 55.) A verset Schöpfung Aladár is így értelmezi: „[...] a halálba vágatás mintha izgalmas öröm volna neki. A tényleges vágatás reális izgalma ez. A szimbolikus halál-képeknek az adja legfőbb varázsát, hogy mindig beléjük vegyül valami reális, érzékelhető elem, ami eleveiséget és levegőt ad a képnek. Az Ady-szimbólum sohasem elvont, merev elgondolás, mindig van benne valami, ami a valósághoz kapcsolja. Ady a valóság színét adja neki.” (Schöpfung 99.) Szabó Richárd a versben haláltáncot lát: „A halál-sejtelemnek saját temetését kivetítő víziója már valóságos *danse macabre*-rá fokozódik *Az én koporsó-paripám* c. versében. A koporsó fekete tömege ennek a versnek centrális rekvizituma. Körülötte a kényszerképzeteként rámeredő álomfickók kerengő raja zúg. A halál-érzésen kívül Ady végzet-tudata, tragikus sorsának megérezése is kifejezést nyer ebben a versben. Az álomfickók — saját verskimérai — úgy üldözik, kínozzák, *mint a Dovrehall manói Peer Gynt*-öt.” (Szabó R. 102.)

Irodalom

Földessy: Az Özvegy legények tánca vagy: Hogy kell Adyt olvasni? AM I. 134–35.; Böloni 96–97.; Schöpfung 99.; Szabó R. 102.; Földessy: Amt 55.; Király I. 486.

476. Asszonyok a parton

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. június 29. XII. évf. 154. sz. 2. — Ady Endre — („Az álmatlanság álmaiból” főcímmel *Allt a parton ezer asszony* címmel az *Add nekem a szemeidet* és *Az én koporsó-paripám* c. versek után harmadikként.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Az ős Kaján ciklus) 97–98.; VA₂ (1910) 56.; VA₃ (1910) 56.; VA₄ (1918) 56.; VA₅ (1919) 74. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 165.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A VA₃ nyomdai levonatában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 4. sorban az *ujjongtam* eredetileg hosszú *ú*-ja rövidre javítva.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Az álmatlanság álmaiból</i>	BN		
Cím fölött: <i>III.</i>	BN		
Cím: <i>Allt a parton ezer asszony</i>	BN		
4. <i>ujjongtam</i>	BN	VA ₁	VA ₂
9. <i>ugy</i>	BN		
10. <i>bosszu,</i>	BN		
15. <i>ugy</i>	BN		
16. <i>asszony”.</i>	BN		VA ₂

A verset Ady Párizsból hazaérkezvén írta. Elindítója minden bizonnyal, miként erre Vezér Erzsébet is rámutat (Vezér 211.), a Lédától való búcsúzás élménye. Brüll Bertához írt leveléből tudjuk, hogy elutazása előtti napon Léda meglátogatta a költőt, és „rettenetes aggodalmak között távozott”. (AEI I. 252.; I. erről e kötetben az *Add nekem a szemeidet* jegyzetét.) Másik, ugyancsak Brüll Bertához írt leveléből arra következtethetünk, hogy másnap Léda és férje mégis kikísérték őt az állomásra. „A táviratot eltitkoltuk Adél elől – írja. – Éppen a vonatra szálláskor hozták a hotelből utánam.” (AEI I. 253.; a távirat Léda anyja betegségének rosszabbodására vonatkozhatott.)

A kép tehát reális szituációból indul el, „és a távolodást érzékeltetve válik egyre sejtelmesebb mesejelenetté.” (Vezér 211.) Ady költői fantáziája a távolodó vonatot hajóvá varázsolja, az integető Lédából pedig *ezer asszony* lesz. Már Földessy felhívta a figyelmet a refrénes sor „különös forgatására”. (Földessy: Amt 72.) Az első strófa az *Allt a parton ezer asszony*-nyal indul, majd a sor minden strófájában eggyel lejjebb kerül, végül a vers befejező sora lesz. A költemény hangulata Földessy szerint Heinére emlékeztet. (Uo. 79.)

Irodalom

Hatvany II. 325–26.; Földessy: Amt 72.; 79.; Vezér 211.; Király I. 339.

477. Háborog a sír

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. július 7. XXXV. évf. 161. sz. 2. — Ady Endre — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 1005.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Nsz-ből.

Javításaink:

Mivel a hírlapközlésben a magánhangzók következtelenül szerepelnek, nyilvánvaló, hogy ez sokkal inkább az akkori nyomdai viszonyokra vezethető vissza, mintsem a költő szándékait követné. Ezért ritmikai és logikai megfontolásból javításokat hajtottunk végre.

A cím *sír* szavának rövid *i*-jét az 1. és a 27. sor javításainak megfelelően hosszú *í*-re változtattuk.

1. A *Háboróg* szó sajtóhibás hosszú *ó*-ját rövidre, a *sír* szó rövid *i*-jét ritmikai okból hosszú *í*-re javítottuk.
7. A *kin* és a *bu* szavak rövid magánhangzóit hosszúra javítottuk ritmikai okok miatt.
9. A *szomorú* szó rövid *u*-ját ritmikai okból hosszú *ú*-ra változtattuk.
18. Az *uri* szó rövid *u*-ját a ritmusnak megfelelően hosszú *ú*-ra javítottuk.
26. Az *uj* rövid *u*-ját ritmikai okból hosszúra változtattuk.
27. A *sír* szó rövid *i*-jét az első sorral egyezően ritmikai okból hosszú *í*-re változtattuk.

A verset a költő első budapesti élményei is inspirálhatták. „Itt vagyok már harmadik napja Budapesten — írja Lédának és férjének 1907. jún. 26-án. — Tele gyűlölettel, sőt utálattal. Pedig az emberek kedveskednek. Ovációkkal vártak stb., stb. Én meg valósággal búvok.” (AEI I. 254.) Ady elégedetlensége abból is adódott, hogy a koalíciós kormány nem jó szemmel nézte a „volt darabont” újságírókat. A költő legnagyobb fájdalma volt, hogy nem akarták neki megadni az újságíróknak járó vasúti szabadjegyet. „Vasúti jegyet nekem nem adott, s nem akar adni a hazafias kormány” — panaszkolja Brüll Bertának. — [...] Iszonyú rosszul érzem magam Budapesten. Pláne ha nem sikerül állandó jegyet szereznem, szörnyű baj lesz.” (Uo. 254–55.)

Földessy Gyula szerint a vers „gondolat-csírája” a BN 1907. aug. 1-jei számában megjelent *Mit lelték Knézen?* című Ady-glossza. Igaz, a cikk három héttel későbbi, mint a vers, ezt Földessy is tudja, azért jegyzi meg: „Tehát a verset előbb írta Ady. Talán még a knézi esetről történt tudomása előtt!” (Földessy: Amt 301.) A knézi leletről a BN-ban 1907. júl. 28-án jelenik meg hírcikk Csontvázak fej nélkül címmel. E tudósítás szerint egy aradi jelentés arról számol be, hogy Knézen középkori leletre bukkantak. A temesi-varjasi vasútépítkezés alkalmával a XII. századból, II. István korából való közös sírhelyet találtak. A sírban többszáz csontváz volt fej nélkül. A lelettől húsz méterre megtalálták a fejeiket is. (AEÖPM VIII. 548.) Ady az említett cikket e tudósítás alapján írta. „Igen ám, de az embernek néha különös, babonás sejtései támadnak — írja Ady az említett cikkben. — Én például esküdnék rá, hogy a knézi sírokban lázadó jobbágyok porhüvelyei pihennek. Arra nem mernék esküdni, hogy Dózsa György valamelyik rakoncátlan csapatát gyilkolták itt halomra a nagyurak vitézei és hajdúi. De ez se nagyon lehetetlen. Ám az bizonyos sejtésem, hogy jobbágyok voltak. Uraik ellen föllázadt bitangok. Akiket az éhség, a kín, a robot, a deres, a pallosjog, az úrbér és a többi keserősége egy-két napra büszke embereké tett. Lehet, valószínű, hogy gyújtogattak, öltek. Végre is valamit kellett csinálni a lázadó jobbágnak a tizenötödik században is. De bizonyos, hogy hamar végeztek velük. Fölkoncolták őket az urak fegyveres szolgálói. S a fejét mindegyiknek levágták.” (AEÖPM VIII. 287.)

A cikk és a vers gondolatanyaga, mondanivalója valóban rokon. Bár maga az indulat, a versben megszólaló érzelmi töltés gyengébb formában emlékeztet a két hónappal korábbi, májusi Csák Máté földjén szenvedélyes lobogására. Csak e versben egyszerűbb a képlet: mintha e képletes sírban most „helycsere” következne. Az eddigi „milliók” helyébe most majd az urak kerülnek a sírba. Így fikciós látomás a vers. Ady versének és későbbi cikkének látszólagos analógiája egyszerű véletlen.

Irodalom

Földessy: Amt 301.

478. Az én sírásom

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 1 fólió, 235 x 153 mm. Cím: *A temető-király*. Aláírás nélkül. A cím fölött ismeretlen kéz ceruzaírása: *Versbenünkől*. Tőle balra, fent: *I. Tárca*. — PIM A. 90.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. július 14. XII. évf. 167. sz. 2. — Ady Endre — („Új versek” főcímmel *A temető-király* címen az *Egy jövő költő* és *A fekete zongora* c. versek előtt elsőként közlik.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 196.; VA₂ (1910) 108.; VA₃ (1910) 108.; VA₄ (1918) 108.; VA₅ (1919) 148. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 87.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A k szövegét Ady már a BN-ban való megjelenés előtt átdolgozta, két utolsó sorát átírta. Az írásjeleket, az ékezetést illetően csak a VA₂-ben alakult ki a végleges szöveg.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 2. sor végén a pontosvesszőt kettősponttra javította, a 10. sorban a különírt *kölcsönadni* szót egybevonta.

Javításaink:

Az 1. sor *síratok* és a 12. sor *elsíratni* hosszú *i*-jét verstani meggondolásból a k, a BN és a VA₁ alapján rövid *i*-re javítottuk.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Új versek</i>		BN				
Cím fölött: <i>I.</i>		BN				
Cím: <i>A temető-király</i>	k	BN				
1. <i>síratok,</i>				VA ₃	VA ₄	VA ₅
<i>sírjon</i>	k	BN	VA ₁			
2. <i>sírt</i>		BN	VA ₁			
4. <i>sírásom.</i>		BN	VA ₁			
5. <i>sírok,</i>	k	BN	VA ₁			
<i>sír,</i>	k	BN	VA ₁			
6. <i>átok:</i>	k	BN				
10. <i>kölcsönadni.</i>	k					
11. <i>Könny-Mecenás én,</i>						
<i>csak éppen magam,</i>	k					
<i>babéros</i>		BN	VA ₁			
12. <i>Csak magam nem szabad</i>						
<i>megsírtni.</i>	k			VA ₃	VA ₄	VA ₅
<i>elsíratni.</i>						

Keletkezéstörténet

A verset az eddigi értékelők a költő rendkívül felnagyított hivatástudataként értelmezik. „Egyike Ady legnagyobb erejű, legtudatosabban nyilvánított vallomásának az ő küldetéséről” — állapítja meg Földessy Gyula. (Földessy: Amt 82.) „Tüntettet itt az én, provokált, dacolt — írja Király István. — Hiszen több volt ő, mint egy én: hivatást érzett, feladatot látott.” (Király I. 201.) Ezek a megállapítások helytállóak lehetnek, mégis fel kell hívni a figyelmet a vers keletkezésének konkrét körülményeire is. Arra, hogy Adyt közvetve mennyire megrendítette Léda gyásza, az asszony anyjának temetésén való részvétel.

Ady Párizsból való hazatérése előtt értesült Léda anyjának halálos betegségről, ezt

azonban a terhességét nehezen viselő asszony előtt eltitkolták. Amikor Brüll Berta, Léda húga, haza akarja hívni nővérét, Ady lebeszéli erről: „Ismered Adélt — írja. — Látni fogja mamátoknak esetleg nem is egy veszedelmes krízisét: kész gyilkosság az ő számára.” (AEI I. 249.) Éppen a költő hazautazása napján érkezik távirat a betegség súlyosbodásáról, de Lédának ezt sem mondják meg. „A táviratot eltitkoltuk Adél elől — írja Ady Brüll Bertának. — Éppen a vonatra szálláskor hozták a hotelből utánam.” (Uo. 253.) Brüll Sámuelné júl. 3-án halt meg, júl. 6-án temették Nagyváradon. A lapoknak a gyász hírt Ady adta le. (AEI I. 256.) A BN 1907. júl. 7-i számában a következő szöveg jelent meg: „Öz. Brüll Sámuelné szül. Stern Cecília életének 52. évében elhunyt Nagyváradon. Az elhunyt úriasszonyt, ki Nagyvárad társadalmi életében nemes szerepet vitt, tegnap temették el nagy részvét mellett. Halálát kiterjedt előkelő rokonság gyászolja.” (AEI I. 420.)

Ilyen előzmények után jelent meg a vers a BN-ban *A temető-király* címmel. Jellemző, hogy a vers utolsó két sora eredetileg így hangzott: *Könny-Mecenás én, csak éppen magam, / Csak magam nem szabad megsírtni.*

Irodalom

Földessy: Amt 82.; Király I. 201.

479. Egy jövő költő

Megjelenés

Először megjelenés: BN Esti lap 1907. július 14. XII. évf. 167. sz. 2. — Ady Endre — („Uj versek” főcímmel *Az én sírásom és A fekete zongora* c. versek között.) — További megjelenés: Szil 1907. július 25. XXV. évf. 30. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 58.; VA₂ (1910) 35.; VA₃ (1910) 35.; VA₄ (1918) 35.; VA₅ (1919) 47. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 55.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből.

A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 3. sor *szomorú* szavának hosszú ú-ját rövid u-ra javították, a 6. sor végén a pontot vesszőre cserélték.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>	BN			
Cím fölött <i>II.</i>	BN			
3. <i>szomorú</i>	BN		VA ₃	VA ₄ VA ₅
4. <i>annak még lesz még lesz</i>	BN			
<i>sírnivalója.</i>	BN	Szil		
5. <i>irigyellek,</i>	BN	Szil	VA ₁	
8. <i>sínlyi,</i>	BN			

Keletkezéstörténet

Ady egyre nehezebben viseli el az itthoni légkört Párizsból hazatérve. (L. erről az

Add nekem a szemeidet, Az én koporsó-paripám c. versek jegyzeteit e kötetben.) „Iszonyú rosszul érzem magam Budapesten” – panaszkolja Brüll Bertának. (AEI I. 255.) Az *Akiket halottakkal gyilkoltatnak* c. cikkében pedig így ír: „Ez az ország már az erőtlenség, keserves koraszülés és reménytelenség országa. S éppen az íróknak legyen erejük, akikre itt a legkevesebb szükség van? Tehát a halottak rohannak reánk, elevenekre, s gyilkolnak minket, míg mi a közönséggel búsan csatázunk. Közben a kiadó nyúzza, húzza a bőrünket, a mienket és a közönségét. De van egy nagy, gonosz, pogány örömünk: nincs már sok bőrünk, nincs már sok bőrünk.” (AEOPM VIII. 245.) Érthető, hogy irigyli a jövő költőjét, a szent, szomorú legény-t, akinek már nem kell a környezetére figyelni. A rózsza motívum számos Ady-írásban szerepel. (L. pl. a *Rózsáliget* a *Pusztán* c. verset e kötetben, illetve A *pap rózsái* c. novellát. AEön 371–74.)

Irodalom

Földessy: Amt 61.

480. A fekete zongora

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 1 fólió, 226 x 153 mm. Cím: *A fekete zongora*. Aláírás: *Ady Endre*. A fólió számozott, alján a hármas szám található. — PIM A. 93.; Hasonmás: Rendkívüli Újság 1918. I. 28. VI. évf. 4. sz. 6.

Először megjelenés: BN Esti lap 1907. július 14. XII. évf. 167. sz. 2. — Ady Endre — („Uj versek” főcímmel *Az én sírásom* és az *Egy jövő költő* című versek után.) — További megjelenés: Szil 1908. február 27. XXVI. évf. 9. sz. 1. — Tárca — Írta: Ady Endre — Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 33.; AH (1908) 33.; VA₂ (1910) 21.; VA₃ (1910) 21.; VA₄ (1918) 21.; VA₅ (1919) 28. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 48.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból. A k, illetve a BN szövegét Ady kisebb változtatásokkal vette fel kötetbe. A VA egyes kiadásai között is akadnak apróbb eltérések.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady az 1. sorban a *nyerit* után a vesszőt törölte, helyette beírta az *és* kötőszót, a sor végén pedig a vesszőt pontra javította.

Szövegteljesítmények:

Főcím: <i>Uj versek</i>		BN					
Cím fölött: <i>III.</i>		BN					
1. sír, nyerit	k	BN					
5. élet			Szil			VA ₄	VA ₅
10. szívemnek	k	BN	Szil	VA ₁	VA ₂		
11. ütemére.	k	BN	Szil				
ütemére				VA ₁			

A vers a halál közelében született, *Az én sírásom* c. költeménnyel együtt jelent meg a BN-ban. (L. *Az én sírásom* jegyzetét e kötetben.) Mindkét vers előzménye Léda édesanyjának temetése. Özv. Brüll Sámuelné, sz. Stern Cecília 1907. júl. 3-án halt meg Nagyváradon. A másállapotban lévő Léda elől először igyekeztek eltitkolni anyja betegségét, de amikor állapota válságosra fordult, távirat hívta haza. Ady rendkívüli aggodalommal utazott Bécsbe, Medve Miklóssal együtt várta az asszonyt a Westbahnhofon. Bécsben éri őket a hír, hogy Léda anyja meghalt, Ady elkíséri az asszonyt, együtt utaznak Nagyváradra a temetésre. A költő végignézi a szertartást, Adél fájdalmát. „Léda feljegyzései szerint fel-felzokogott ő maga is — írja Király István —, tépettek voltak az idegei: rossz előjelenek tűnt ez a halál”. (Király I. 480.) Léda édesanyja halála után Nagyváradon marad. Onnan írja barátnőjének: „[...] Szegény édes anyukámat már csak halva találtam [...] Örökké bántani fog, hogy nem lehettem mellette, legalább utolsó időben, pedig hogy várt és vágyott utánam. Különös, megmagyarázhatatlan apátiában voltam én Párizsban utóbbi időkben és ellenére, hogy annyi rossz álmom, sejtelveim és előérzetem voltak, szinte mindent úgy elvettem magamtól. Most nagyon-nagyon kétségbe vagyok esve. Nem is tudom, hogy és mint lesz. Hogy nem kaphattuk meg ezt a boldogságot, mit a gyermek által reméltünk, zavartalanul [...] Ugy vagyok, mintha minden összedőlt volna előttem.” (Bönlöni 150.) Megrendülten osztozott Léda gyászában, apátiájában Ady is, a nyári és az őszi hónapokban élete Budapest és Nagyvárad között folyik le.

A vers keletkezésének körülményeit többen megírták (AL 111–12.; Révész: Ady–Léda regény 346–47.; Lengyel: Am 284–85.; Vészi József: Adyról. A Toll 1929. júl. 7.; Sós Endre: Felvillanó arcok. Bp., 1965. 30–31.) Ady a hétvégeket ezen a nyáron Vészi Józsefék dunavarsányi üdülőjében töltötte, itt született meg *A fekete zongora* is. Ady Lajos a következőképpen számol be az eseményről: „Itt, a pompás és hatalmas kertben írta igen sok versét. A nyugodt, zavartalan munkához való csendet és magányosságot Vésziék kedves figyelemmel biztosították számára: a kert minden sarkában volt alkalmas búvóhely: filagória, magános pad és asztal, s egy-egy versének ahány strófája volt, annyi helyen írhatta meg. A Vészi rendeletéből ilyenkor a könnyű kerti bort és szódavizet jeges vederben hurcolta utána a kertész-legény [...] *A fekete zongora* is Varsányban fródozott. A verseiről s verseinek keletkezéséről nem szívesen beszélgető Banditól tudom, hogy egy alkonyatkor az egyik Vészi-lánynak hegedülése — mely a nyitott ablakon kihallatszott a parkban egy verstémán töprengve sétáló Bandihoz — adta az impulzust a költemény magvához. *A hegedűt* éppen azért változtatta *zongorára*, mert a mélyről jött témát igen banálisra, olcsóvá vagy legalább is ötletszerűvé tette volna Vésziék előtt, ha a hegedű szava adja »az élet melódiját.«” (AL 112.) Révész Béla is ír róla, hogy a vers eredeti címe »*Fekete hegedű*» volt. (Révész: i. m. 347.) Megerősíti ezt Vészi Margit is a szerzőnek írt 1955. szept. 23-i levelében: „Jolán meg én még olvastuk a »Fekete hegedű« szövegét.” (Lengyel: i. m. 285.) Kovalovszky Miklós így foglalja össze a történetet; „A temetés után felzaklatva és kimerülten menekül Varsányba. S ahogy érzéketlenné kínzott idegekkel ott ült a tikkadt nyári csendben, magányos hegedűszó szállt ki a ház nyitott ablakán. Lenke, az egyik Vészi-lány hegedült odabent. Ady szerette a zenét, érzékeny volt a hangok varázsára, s most szinte mozdulatlanul babonázva hallgatta az iskolásan ütemezett, szaggatott dallamot. A ködös érzés egyszerre tiszta képpé sűrűsödött, szavakká formálódott: *A fekete hegedű*”. (Kovalovszky Miklós: Ady Endre. Beszélő tájak. Bp., 1963. 271.) Ez a fantázia által kiszínezett kép jól mutatja Ady ekkori lelkiállapotát.

Dutka Ákos kapcsolatba hozza a verset a fiatal Ady nagyváradi éjszakázásaival: „Mi-

lyen furcsa figurája is volt a váradi éjszakának a jó öreg Brunner Ferkó — írja —, Ady ifjúságának másik tanúja, akit egymás közt csak csontfejüknek neveztünk. Orgonaépítő, hangszerkészítő, aki zongorahangolásból tengette magát. Látom őt is a Vitéz utcai, örök-ké csukott szemű házakban, a festett lányok piros plüssdíványos szalonjában, a vedlett öreg zongora előtt, amint levette az öreg »zenetanár úr« szeméről a fekete pápaszemet, és feltette magának. Leült az agyoncibált hangszer elé, rákezdte Liszt Danse macabre-ját, és fojtott, rekedt hangon elkiáltotta: — Danse macabre! [...] A lányok megszállottan körébe álltak, és zúgott a zene, nyögött a hangszer, hogy Adyban majd felhorkanjon a vers: *Vak mestere tépi, cibálja, / Ez az élet melódiája, / Ez a fekete zongora.* (Dutka Ákos: *Ami a Holnap» városából kiharadt.* EmlAE II. 720.) A Pece-parti nyilvánosház és az ott játszó vak zongorista nyújtotta élményt Nagy Andor is összefüggésbe hozza a verssel. (Nagy Andor: *Tavaszi Váradon.* [1937.] 70–72. — L. EmlAE II. 727.) Király István is összekapcsolja a verset a nagyváradi éjszakázások élményével és az Ady által kedvelt Vak Gyula alakjával: „Régi, céltalan, ostoba éjszakák hangulatát szívtá magába; »sötét, rossz lebu-jok« emléke kísértett: a nagyváradi bodegában hánszor húzta hajnalig Vak Gyula; az Ó-utcai »kakasos ház«-féle nyilvánosházakban vak zongoristák verték hangszerüket. Feltolult minden olyan zajos, régi emlék, hol önveszejtőn, reménytelenül, züllésbe hulltan sodródott a lét. Kedvező volt rá a pillanat. Az alkonyi kertbe becsapó zeneszó az élet céltalanságának, kiszámíthatatlanságának szimbólumává nőtt. Megszületett *A fekete zongora.*” (Király I. 481.)

A rövid költemény egyike Ady kifigurázott verseinek, vicclapok örökös témája, hama-rosan az értelmetlenség modelldarabjaként emlegették. Hozzájárult ehhez Ignótus köz-ismert, szellemes paradoxona is: „Akasszanak fel, ha értem. De akasszanak fel, ha hat-íten írodalomban, melyet nyelvtudással megközelíthetni: sok vers akad ilyen egész értelmű, ilyen mellet és elmét betöltően teljes kicsengésű.” (Ignótus: Ady Endre. MH 1908. jan. 14.)

A vers ama kevés költemények közé tartozik, amelyeket Ady maga is magyaráz. 1909. nov. 27-én este a Royalban *Poéta és publikum* címmel tartott előadásában ezt mondja: „Eredetileg azt is akartam, hogy ez estén Tömb Szilárdja leszek magannak, s megpróbá-lom magamat magyarázni. Szerencsére meggondoltam a dolgot, s most már csak annyit kérek: ne ijedjenek meg Önök még a híres *fekete zongorától* se. Ha a hatalmas Istent sza-bad volt ezer meg ezer vallásban mindig másként látni, s ha szabad volt őt szakállas öreg férfúnak is festeni, a szegény, mindnyájunkkal rendelkező Sors is kiheveri, ha én egy han-gulatban titokzatos, *fekete zongorának* érzetem és hallottam, melynek hangjára táncoljuk el és ki valamennyien ezt a mi bús, szegény, végzetes életünket.” (AEÖPM X. 23–24.)

Földessy Gyula párhuzamot vél felfedezni Petőfi Költő lenni vagy nem lenni c. versének egyik képe: „Egy hangszer életem...” és *A fekete zongora* szimbólum között: „Nagyon valószínű — írja —, hogy a fekete zongora »bolond hangszere« Petőfitől került Adyhoz.” Ezt azzal próbálja bizonyítani, hogy: „*A Petőfi nem alkauszik-ban* azt írja Ady Petőfiről, hogy »mikor a Zotán fiú világra jött, már megbénult az isteni hangszer«.” (Földessy: Aml 56.) Földessy még egy momentumra hívja fel a figyelmet: „A tornázó vágyak tora — írja —: a vágyak egymásba botló seregének teljesülhetetlensége, gyász-tora. Ez a mozzanata a versnek belekapcsolódik az *Özvegy legények táncá*-ba s több más vers-mítoszába Adynak.” (Uo. — I. e. kötetben az *Özvegy legények táncá* jegyzetét.)

Irodalom

Ignótus: *A fekete zongora.* Ny 1908. febr. 1. I. köt. 139–46.; *A fekete zongora.* Szil

1908. febr. 27. 8. sz. 4–5.; Kovács László: A fekete zongora. Pásztortűz 1921. 2. köt. 290–94.; (Czifra Géza): Reflexiók két vershez. A Kékmadár 1923. ápr. 1. 1. évf. 2. sz. 72.; AL 112.; Békés István: „A fekete zongora” megértése és kritikája. Debreczeni Független Újság 1927. nov. 27. 270. sz. 16–17.; Vészi József: Adyról. A Töll 1929. júl. 7.; Révész: Ady-Léda regény 346–47.; R. P. [Relle Pál]: Fiaim csak énekeljetek. Család 1944. márc. (15.) 13. évf. 20–21.; Vajthó László: Ady Endre: A fekete zongora. (Költeménymagyarázat.) Köznevelés 1948. jún. 15. 12. sz. 275–76.; Földessy: Amt 55–56.; Lengyel: Am 284–85.; Sós Endre: Felvillanó arcok. Bp. 1965. 30–31.; Király I. 480–81.; Koncz Endre: Az „értelmetlen” Ady. Budapesti Nevelő 1977. 4. sz. 87–97.; Mészáros László: Ady-relikviák Pest megyében. Pestmegyei Hírlap 1977. dec. 31.; Majtényi Erik: A fekete zongora. Visszajátzás. Bukarest, 1981. 90–92.

481. A nyári délutánok

Megjelenés

Első megjelenés: VÚ 1907. július 28. 54. évf. 30. sz. 594–95. — Ady Endre — További megjelenés: Szil 1908. augusztus 27. XXVI. évf. 35. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — Kötetben: VA₁ (1908) (Az ós Kaján ciklus) 78–79.; VA₂ (1910) 47.; VA₃ (1910) 47.; VA₄ (1918) 47.; VA₅ (1919) 61. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 60.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk: a VA₂-ből.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 8. sor elején a sajtóhibás *á-t a-ra* javította, a 9. sor és a 22. sor végén a vesszőt pontra cserélte. A VA₃ korrektúrájában (CSzK Fond. Hung. 1731.) a 7. sorban a *szigorú* hosszú *ú-ját* rövid *u-ra*, a 11. sorban az *Ugy* rövid *U-ját* hosszúra, a 14. sorban a *Pírral* rövid *i-jét* hosszúra javították, a 17. sor végére vesszőt tettek.

Javításaink:

11. A sor elején a rövid *U-t* a korábbi szövegközlésekkel egyezően hosszúra javítottuk.
18. Az alapszöveg különírt *Föl-föl tekintve* alakját, mint öröklődött sajtóhibát korrigáltuk: *Föl-föltekintve*, mert Ady helyesírási gyakorlatára általában az igeikötő és az igei határozó összekapcsolása jellemző.

Szövegtérképek:

		Szil		VA ₄	VA ₅
2. találkára		Szil			
lányok,	VÚ	Szil	VA ₁		
5. bolondulás		Szil			
7. szigorú			VA ₃	VA ₄	VA ₅
9. remegő,	VÚ				
11. Ugy			VA ₃		
14. Pírral		Szil	VA ₃	VA ₄	VA ₅
15. Város.				VA ₄	VA ₅
Szívük	VÚ				

16. halálnak.	VÜ		VA ₃	VA ₄	VA ₅
17. nevetünk,					
18. Föl-föl tekintve	VÜ	VA ₁	VA ₃	VA ₄	VA ₅
22. visszavetnek,	VÜ				

Keletkezéstörténet

Földessy Gyula a verset párizsi keletkezésének mondja. (Földessy: Amt 74.) Ellentmond ennek az a tény, hogy a vers Ady Párizsból való hazatérése után több mint egy hónappal jelent meg a VÜ-ban. Nem valószínű, hogy a szerkesztőség, melynek irányítója Schöpfung Aladár volt, ilyen sokáig fektette volna a költeményt. Ekkor már javában folytak a tárgyalások a VA-ról Ady és a Franklin Társaság között, mely a VÜ-ot is kiadta. Ennek ellenére nem kizárt, hogy a vers párizsi fogantatású, legalábbis párizsi emlékeket idéz.

A halál motívum ebben a versben is jelentős szerepet kap, az ember ki van szolgáltatva az őt körülvevő világnak. „A kacaj jelölte többnyire a dolgok, a világ érzéketlen, hűvös közönyét, a halál közönyét – írja Ady hasonló tárgyú verseiről Király István. – A személyes élet vágyaira, törekvéseire nem együttérzően: fölényesen, kacagva, idegenül nézett a mindenség.” (Király I. 486–87.)

Irodalom

Földessy: Amt 68., 74.; Király I. 486–87.

482. Beszélgetés egy szekfüvel

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata néhány javítással, 3 fólió, mind a három 150 x 122 mm. Cím: *Beszélgetés egy szekfüvel*. Aláírás: *Ady Endre*. Az első és a harmadik fólió nincs számozva, csak a második. Az első fólión a cím fölött Ady kézírásával utólag odaírva: *Tárcavers*. – PIM A. 302.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. július 28. XII. évf. 179. sz. 2. – Ady Endre – További megjelenés: Szil 1907. szeptember 19. XXV. évf. 38. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – Kötetben: VA₁ (1908) (A magyar Messiások ciklus) 37–38.; AH (1908) 34–35.; VA₂ (1910) 25–26.; VA₃ (1910) 25–26.; VA₄ (1918) 25–26.; VA₅ (1919) 31–32. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 49.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből.

A VA₁ korrekktúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 2. és a 32. sor végén a vesszőt pontra cserélte, a 24. sor végére vesszőt tett, a 30. sor *irigyelnek* szava után a vesszőt törölte. A VA₃ korrekktúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 2. sorban a *szekfünk* hosszú *ü*-jét rövid *ü*-re, a 32. sorban a *szegfü* g-jét k-ra javították.

Javításaink:

15. Az *Irigyelnek* hosszú *i*-jét a k és a VA₄, VA₅ közlésével egyezően rövid *i*-re javítottuk.

20. A megúnom hosszú ú-ját a k írásmódját követve rövid u-ra igazítottuk.

Szövegeltérések:

Cím: szekfűvel	BN								
2. szekfűnk,	BN				VA ₃	VA ₄	VA ₅		
3. essünk:						VA ₄	VA ₅		
5. Ugyis	k BN								
6. én [kiemelve]	k BN	Szil							
10. urnak,	BN								
úrnak.					AH				
11. bus,	k BN								
13. <K> Mély,	k								
15. Irigyelnek	BN	Szil	VA ₁		VA ₃				
16. Míg	BN								
17. sírni	k BN								
sírhattak	k BN								
19. virág	BN								
20. megúnom,				VA ₁	AH	VA ₃	VA ₄	VA ₅	
által-lépem.							VA ₄	VA ₅	
átallépem.									
21. úgy	k BN	Szil							
22. ő Lomnicukon [sh]									
ültem.						VA ₃			
23. átröpültem.							VA ₄	VA ₅	
25. Te [kiemelve]	k BN	Szil							
26. magamért [kiemelve]	k BN	Szil							
28. elpusztúlnak	BN								
<átfognak[?]>									
[föle írva:] <R> rímek és <->.	k								
rímek	BN								
29. <szegény> [föle írva:]									
<olvashatatlan szó> [beszúr-									
va:] szegény	k								
30. irigyelnek,	k BN								
irigyelnek					VA ₃	VA ₄	VA ₅		
31. tudásom, <,>	k								
32. <E>gy [föle:] e [a sor									
elé írva:] S	k								
szekfű	BN	Szil							
magyarnak:	k BN	Szil							
33. Irígy		Szil							
rígy [sh]						VA ₃			
üznek,	BN	Szil					VA ₄	VA ₅	

Keletkezéstörténet

Ady egyik párizsi noteszbejegyzésében ezt írja: „Vannak csodálatos tűzkő-színű kri-

zantémok. Az ember szeretne beszélgetni velük." (AEÖPM VIII. 237.) Ady édesanyja a harmincas évek közepén így nyilatkozik Ady virágszeretetről: „Drága jó Bandikámnak a szegfű volt a kedvenc virága. Kérte, hogy a kis kertet ültessem teli szegfűvel. Úgy is tettem mindig. Emlékszem, hogy valahányszor hazajött, mindjárt kiment a kedves virágai közé, s egy szegfűt tűzött a gomblyukába. De egy szálat nem tépett le anélkül, hogy előbb külön engedélyt ne kért volna. »Drága Ides, megengedi, hogy meg rövidítsem egy szál bordó szegfűvel?« – kérdezte minden egyes alkalommal. Persze, hogy boldogan megengedtem. A virágok között, az azóta már omladozó filagóriában szeretett olvasgatni. Nyári időben ott írta a verseit is. Azóta is ugyanúgy teleültetem a kert minden évben szegfűvel. Most is otthoni szegfűből kötött csokrot hoztam a drágám sírjára.” (Hóry László: Rádióinterjú Ady Endre édesanyjával. Rádióélet 1936. febr. 7.; Délibáb 1936. febr. 22.; EmlAE I. 252.) Kovalovszky Miklós ezt fűzi a fentiekhez magyarázatul: „Ady virágszeretete költészetének is egyik legjellemzőbb megnyilvánulása, motívuma: képeinek, szimbólumainak egyik leggyakoribb eleme a virág, s igen sokszor verseinek témája is (pl. *Rózsáliget* a *Pusztán*, *Őszi, forró virág-halmon*, *Fedjük be a rózsát*, *Bosszús, halk virágének*, *A piros rózsza* stb., stb.). Hogy a szegfűt különösen kedvelte, mutatja *Beszélgetés egy szegfűvel* c. költeménye is [...]; e versét azonban nem Mindszenten, hanem Pesten írta.” (EmlAE I. 259.)

Az érmindszenti virágoskertről Ady Lajosné is megemlékezik: „Endre búvóhelyéről ha ki-kitekintett, a veranda előtt sok-sok virágra látott, csupa nemes rózsára, Druskira, Nifétoszra, Maréchal Nielre, La Francera. Azután kék definiumra, duplamuskátlira, erősillatú szegfűre, a kedvencére. Anyám virágai voltak ezek, ő maga vetette, palántázta, nyeste, kapálta körül, kötözte, ápolta sok egyéb fontos gazdasági teendője mellett valamennyit – és Bandi szeretete, nézte őket, elsétálgatott közöttük, egy-egy különösen szép virágot pedig mindennap tűzött gomblyukába. Ezt dehogyis mulasztotta volna el.” (AL-né 21.) Máshelyütt ezt írja a költőről: „Ilyenkor, ebéd előtt, a virágoskertben sétálgatott, s nézegette anyja virágait. Ez is közös szeretet volt bennük. Ha nagyon száraznak látott egy-egy tövet (s nem tűzött rá a nap), még meg is öntözte. De a végén egy szál friss virágot nem sajnált letépni, mert az mindennap kellett a gomblyukába.” (Uo. 189.)

A vers keletkezésének körülményeiről Kosztolányi Dezső számol be, aki Ady Párizsból való hazatérése után (l. erről az *Add nekem a szemeidet* és *Az én koporsó-paripám* c. versek jegyzetét korábban e kötetben) együtt dolgozott a költővel a BN szerkesztőségében: „Esténként néhányszor vacsoráztam vele az Andrássy úti »Három Holló« vendéglőben, egy spanyolfallal elkerített asztalnál, mely hamarosan irodalmi központtá vált. Rendesen korahajnalig tartottak ezek a vacsorák. A vendéglőbe, mely ma a régi, boldog-budapesti életet idézi, káposztalevesre és forralt borra szoktak bevetődni az éji munkások, kis színészek, sálós, sötét és sápadt alakok s – szomorú munkájuk végeztével – a kóbor leányok is. Itt írta a szemünk láttára a »Beszélgetés egy szegfűvel« című versét hajnal felé, a szivarhamus és boros abroszon, s a költemény, mely percek alatt született meg, a bonyolult és megmunkált versformájával annyira készen szakadt ki belőle, hogy később se változtatott rajta egyetlen hangot sem.” (Kosztolányi Dezső: A huszonhétéves költő. Ny 1919. febr. 16. I. 261–63. – Kortársak. Bp., [1940.] I. 19.) A vers mélyebb, kimunkáltabb, nem tekinthetjük rögtönzésnek, valószínű Ady fejében már előre készen volt, Kosztolányiék előtt hajnal felé csak leírta.

A verset Ady a Budapestre való megérkezése utáni hetekben írta, az itthoni friss benyomások, élmények alapján. Vezér Erzsébet szerint a *Beszélgetés egy szegfűvel* „a költő eddigi pályájának mérlegét vonja meg. Hangja már nem olyan harsány-hetyke, mint az *Új versek* bemutatkozó verséé, de annál magabiztosabb. Már nem kiáltás, hanem beszél-

getés. Ez a forma, a beszélgetés köntösébe takart monológ itt nem olyan drámai ugyan, mint *Az ős Kaján*-ban. Inkább határozottságot és rezignációt fejez ki, de mégiscsak vívódás önmagával. A második szereplő jelenlétét alig érezzük a versben, még annyi funkciója sincs, mint Csokonai csikóbőrös kulacsának, csak a refrénszerű megszólítás [...] jelzi a gondolatizonyos magyar társadalom szegényes elismerését jelképező kicsi virág jelenlétét". Vezér kiemeli, hogy a vers röviddel a költő hazatérése után születő számvetés: „mikor megint rászakadt a szürke és kilátástalan magyar élet, ismét felvetődött és kétségessé vált benne saját küldetésének realitása.” Majd arra hívja fel a figyelmet, hogy leplezetlen önértéztét gőgre magyarázták „a modern vers őszinteségéhez nem szokott kortársak”. Idézi egy orvoslélektani tanulmány megállapítását: „Nagyobb gőg és önérzet Adyban sem volt, mint például Aranyban, akinek *Epilógusa* – minden feltűnő szerénység ellenére – a költői gőgnek, a maga jogos túlértékelésének egyik legszebb, de leplezett példája.” (Vezér 206–07.)

Magyarázat

Helikon: görögországi hegy neve, amely a mitológia szerint Apolló és a múzsák lakhelye volt; átvitt értelemben az irodalmi–művészi körök együttese, megtestesítője.

Irodalom

Kosztolányi Dezső: A huszonhétéves költő. Ny 1919. febr. 16. I. 261–63.; Kortársak. Bp., [1940.] I. 18–20.; Írók, festők, tudósok. I. 86–90.; Földessy: Amt 56.; Varga 241–42.; Vezér 206–07.; Király I. 201., II. 285., 654.

483. Az őszi lárma

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. augusztus 11. XII. évf. 191. sz. 2. – Ady Endre – („Új versek” főcímmel *A fiaim sorsa, a Megesókolom Csók-kisasszonyt és a Ha a szemem lefogták* c. versekkel együtt elsőként.) – További megjelenés: Szil 1907. augusztus 29. XXV. évf. 35. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 27.; VA₂ (1910) 18.; VA₃ (1910) 18.; VA₄ (1918) 18.; VA₅ (1919) 23. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 47.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

A VA₁ korrektúrájában (PIMA. 126/1.) Ady a 2. sorban az *Őszszel*-t *Ősszel*-re javította. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 6. sor végére pontot tettek.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN	Szil
<i>Új versek</i>		Szil
Cím fölött: <i>I.</i>	BN	
2. Őszszel, [!]	BN	
8. Míg	BN	

A vers sejtelmes, babonás hangulata nem előzmény nélküli Ady írásában. Otthoni, érmindszenti élmények-tapasztalatok rejtőznek a látszólag elvont motívumok mögött: „Ősz volt, s az Ér vidékén záros pajtákba került a szárított dohány [...] Kódóltak az éjszakák, s tompa dobbanások érkeztek néha a Nóva-kertek felől. Babonás, titkos és veszedelmes némely magyar vidéken az ősz [...] Néha jársz a tarlókon, s mintha kongó, ó, végtelen palotában járnál [...] Csapódnak a ajtók az ismeretlen palotában, s különös, testetlen ütésektől porzik a rémítő csönd. Az éjszaka pedig egy nyugtalan, idegen rekviem, kórussal és árnyakkal.” (*Bodrog*. BN 1907. febr. 23., AEön 628–31.)

De a vers másik összetevő eleme, a halála után szétnézni vágyó ember motívuma is fölbukkant. E gondolat magja megtalálható Ady *Magdolna grófnő tévedése* c., a BN 1907. júl. 14-i számában megjelent cikkében. A grófnő halott barátját kívánta felkeresni a temetőben, de eltéveszti a sírt, és egy idegen síron szörnyethal. „És e pillanatban fölszólt a sírból a halott. Száraz hangon beszélt, mint egy kereskedő. De keserűen és virágosan, mint egy megcsalt költő: [...] Tisztelettel, alantfekvő nem vagyok gróf, s ön engem nem csókolt, sőt nem is látott soha [...] vágytam mindig egy nagy, teljes, egész szerelemre. Valami végzetesre, valami olyanra, amelynek hősnője egy álomasszony, egy, a nőfajta megistenítő asszony lett volna. Zörgő, fázó férgektől kikezdett csontokkal vallom be: hasztalanul vágytam.” (AEÖPM VIII. 265.)

Benedek Marcell szerint „*Az őszi lárma* roppant erejű hallucináció: saját halála utánról. (Benedek II. 140.) Földessy is megállapítja: „[...] bizonyos, hogy Ady az ő halála-utáni visszajáró-magára gondol, a volt csillagtalán egű, minden jajt összefogó ember nyőszörgésében önmagát akarja hallatni.” (Földessy: Amt 54.) E motívumot Barta János általánosan értelmezi: az antik világnak azzal a hiedelmével hozza kapcsolatba, hogy azoknak lelkei, kik az életet nem éltek igazán, a halál után nem tudnak nyugodni, mert szomjaznak az igazi életre, és ezért kísértet formájában élők képében visszajárnak, s élni akarnak. (Barta 288–89.) Sík Sándor a miszticizmus lényegének meghatározása után megállapítja: „Ady sejtelmessége egészen más: az ösztönösen panteista mítosz-képzetnek és a dekadens lélek ideges vibrálásának egyberezegéséből keletkező egyéni hangulat [...] Íme egy kis vers, amely ellenállhatatlan erővel ragad magával ebbe a kísérteties, babonás hangulatba”. (Sík 244.)

Irodalom

Benedek II. 140.; Sík 244.; Barta 288–89.; Földessy: Amt 54., Varga 232.

484. A fiaim sorsa

Megjelenés

Először megjelenés: BN Esti lap 1907. augusztus 11. XII. évf. 191. sz. 2. — Ady Endre — („Uj versek” főcímmel *Az őszi lárma, Megcsókoltom Csók-kisasszonyt* és a *Ila a szemem lefogták* c. versekkel együtt másodikként.) — További megjelenés: Szil 1907. augusztus 29. XXV. évf. 35. sz. 2. — Tárca — Ady Endre — Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 23.; VA₂ (1910) 15–16.; VA₃ (1910) 15–16.; VA₄ (1918) 15–16.; VA₅ (1919) 20. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 46.

Alapszövegünk a VA₃-ból.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) az 5. sor végén Ady a pontot vesszőre változtatta. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) az 1. sorban az *Ugy* rövid *U*-ját hosszú *Ú*-ra javították.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN		
<i>Új versek</i>		Szil	
Cím fölött: <i>II.</i>	BN	Szil	
1. <i>Ugy</i>	BN		VA ₂
szívemet	BN		
2. <i>dalt</i>		Szil	
4. <i>Útált</i>			VA ₂
futok.	BN	Szil	
5. <i>eszem',</i>	BN	Szil	
8. <i>örülten [sh]</i>		Szil	
10. <i>Fiaim,</i>	BN	Szil	
örületek, [sh]		Szil	
11. <i>hű,</i>		Szil	
12. <i>meggyfokol</i>		Szil	

Keletkezéstörténet

Első párizsi noteszkönyvébe ezt jegyzi fel a költő: „Verset írni a legszebb, legszomorúbb, legnehezebb és legszegényebb dolog a világon”. (Pn 133.; AEÖPM V. 193.) E gondolatot majdnem szó szerint megismétli a *Tóth Gaszton rúg c.*, a BN 1905. júl. 2-i számában megjelent novellájában: „A nagyon kevesek egyike, ki tudja, mi a vers — jellemzi hősét —, s hogy verset írni, igazi verset, a legszebb, legszegényebb, legnehezebb és legszomorúbb dolog a világon.” (AEÖn 312–13.) 1907. aug. 22-én ezt írja a BN-ban a *Jegyzetek a napról* egyik glosszájában: „Nálunk [...] kevés a fantázia [...] Jön egy új poéta, ki élete, boldogsága, vére és idegei árán kitalál egy új nótát. Ezt a nótát fújja most már a legcsiribiribb poéta is.” (AEÖPM VIII. 315.)

Ady új költészete „egyetemes-érvényű megnyilatkozása egy fájdalmas művészi élménynek — írja Földessy Gyula. — Ez az élmény a művészi ideál megvalósításának nehézsége. Ez a motívum végigvonul Ady egész költészetén különféle hangulatú, árnyalatú, mozzanatu s mindig sajátos, újszerű s másnemű költői képekben, megfogalmazásokban.” (Földessy: Amt 25.) Ilyen *A fiaim sorsa* is: „Megszemélyesítése Ady megvalósulásra törekvő verseszmeinek, ahogy ő mondja, fiainak: álmainak, örületeinek.” (Uo. 50.) A motívum első megjelenése az 1903 őszén írt *Elhúzott a földem*, ahol „meddő álmait”, „sápad némberek”-nek nevezi: „Ez mind csak álom, néhány nyári álom. / Forrók, buják, meddők szegények.” Rokon gondolatok fogalmazódnak meg az *Özvegylegények tánca*, *Az én koporsó-paripám*, *Az örökké elváltak*, *Egy csúf rontás*, *Kiszakadt, bús nótá* c. versekben, és lehetne folytatni a sort. Az *Egy csúf rontás*-ban pl. ezt írja: „Jaj, hogy elfut a tollam alól, / Ami igaz, ami esztelenül Szép.” Jelen versben: *Mindig örültem szépet akarok / S gyáva kutyaként a vágyba halok*.

Földessy felhívja a figyelmet, hogy „Goethe: Natur und Kunst (Természet és művészet)

c. költeményében ugyanazt a művészi problémát veti fel, mint Ady *A fiaim sorsá*-ban, de az ő klasszicizmusa megnyugtató megoldást talál a gondolat formai megvalósítására.” A hivatkozott Goethe-vers ide vonatkozó sorai: „Wer Grosses will, muss sich zusammenraf-fen, / in der Beschränkung zeig sich erst der Meister, / und das Gesetz nur kann uns Frei-cheit geben.” (Ki nagyot akar, magát zabolázza, / korlátozásban tűnik ki a mester / s csak törvény adhat szabadságot nekünk. Jánossy István fordítása.) Arany János Formai nyűg c. kétsorosában ugyancsak ez a gondolat jut kifejezésre: „Pongyola járású lovatat fékezd meg erősen: / S lépni tanul büszkén, tánchoz emelve nyakát.” Verlaine *Art poétique* (Költészettan) c. versében Földessy szavaival „kitekeri a nyakát” e problémának: „Szónoklat? Törd a nyakát, / és jó, ha izmod megfeszíted, / pórásra szoktatván a Rímet. / Mi volna, ha nem volna gát?” (Kosztolányi Dezső fordítása.) Adynál: *Fiaim: álmok, örületek, / Apátok hű, jószágos: a Halál, / De meggyilkol anyátok: a Szabály.* (Földessy: *Amt* 51–52.)

Irodalom

Földessy: *Amt* 50–52.; Király I. 470.

485. Megcsókolom Csók-kisasszonyt

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 2 fólió, 215 x 175 mm. Cím: *Megcsókolom Csók-kisasszonyt*. A cím fölött ismeretlen kéz írásával, de ugyancsak ceruzával római III-as. A fóliók alján lapszámozás: 5, 6. — PIM A. 201/47.

Első megjelenés: BN *Esti* lap 1907. augusztus 11. XII. évf. 191. sz. 2. — Ady Endre — („Uj versek” főcímmel harmadiknak közli *Az őszi lármá, A fiaim sorsa* után a *Ha a szemem lefogták* c. vers előtt.) — Kötetben: VA₁ (1908) (*A Halál rokona* ciklus) 28.; VA₂ (1910) 18.; VA₃ (1910) 18.; VA₄ (1918) 18.; VA₅ (1919) 24. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 47.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 11. sor végén a vesszőt pontra javították.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Uj versek</i>		BN		
Cím fölött: <i>III.</i>	k	BN		
3. h <a>gy [fölé:] o	k			
élek,			VA ₄	VA ₅
5. lesz,	k			
6. Valószínű,	k			VA ₅
még,	k	BN		
7. Valószínű,	k		VA ₄	VA ₅
9. Könnnyel [!]		BN		

10. festem.	k	BN	VA ₁	
11. hajába,	k	BN	VA ₁	VA ₂
12. Könyvel [!]		BN		
15. <Megf> Megfizettem percért,	k k			

Keletkezéstörténet

Földessy Gyula szavaival: „A legjellegzetesebb kifejezése az »elérhetetlen« nőnek”. (Földessy: Amt 54.) A gondolat Ady számos prózái írásában fellelhető. A *Don Quijote a színpadon* c., a PN-ban 1904. ápr. 28-án megjelent kritikájában ezt írja: Az embernek „legyen egy Dulcineája. Erre pazarolja rá minden ékességét. És ha Dulcinea kirabol, megöl egészen bennünket, az övé legyen azért az utolsó álmunk, s haljunk meg szerelmes himnusz zengedezvény róla [...] A bolond, álmodozó lovagot kineveti, megcsalja s megöli az ő Dulcineája. Ő nemes, nagyhitű bolond és álmodozó marad azért utolsó percéig, s egy hunyó, futó csillagnak kiáltja oda, hogy ő még mindig hisz, s Dulcinea, te csodás, tiszta, szent, fényes ábránd, egyszer realitássá fogsz válni...” (AEÖPM V. 42.) *Az idegen nők* c. cikkében 1906. aug. elején ezt írja a BN-ban: „[...] az egész asszonyi genus csúfsága, hogy a hím embernek az a nő tetszik, akit nem ismer [...] Párizs [...] az idegen nőket imádja. És okvetlenül igaza van. Óh, Istennek nagyszerű teremtményei a nők. Érdemes értük élni. De leginkább csak azokért, akiket még nem ismerünk. És mindenek fölött azokért, akiket sose fogunk megismerni.” (AEÖPM VIII. 44.) 1907. aug. 2-án a BN-ban megjelent *Abbázia legszebb hölgyei* c. cikkének néhány gondolata közvetlenül a vers előzményének tekinthető. „[...] a legsőbb rendű férfiú is kielégítetlen — írja. — Minden táján a világnak talán az is volt mindenkor. A női szépség nem az a szépség, amelyet meg szoktunk találni.” (AEÖPM VIII. 289.)

Lírájában is évekkel előbb feltűnik a gondolat. Így a Jöv. 1904. aug. 7-i számában a *Midász király sárja* c. versében: „Érdemes lesz őrzöngve szeretni / A csókos asszonyt, ki majd eljön értem. / Szépek a vágyak, az álmok, a tettek, / A csókok, melyek ezután születnek [...] / A sohsem csókolt csókos asszonyoknak [...] / Vagyok királya, vagyok büszke hőse”. 1905. aug. 13-án így ír a BN-ban: „Csak tudnék én mást úgy kívánni, / Mint téged. Óh csak jönné más. / Egy más asszony. Valaki, Más. / Akárki.” (*Csak jönné más*). A gondolat később is fellelhető Ady lírájában. 1912-ben ezt írja a *Margita élni akar* c. költeményében a *Rövid, kis búcsúzó*-ban: „Mert Te vagy az én minden asszonyom, / Azaz Te vagy az asszony, aki nincsen, / Kit pótolni próbál nekünk ezer: / Ölelésben, álomban, tettben, rímbe [...] Akarom, hogy légy, ha nem is vagy lévő”. Még egyértelműbben fogalmaz a *Keserű imádságok Mylittához* c. versében: „Mert eljött ős Mylitta lyánya, / Mylitta ő is: a siratta Csók.” (*III. Fölelelem a szívemet*)

Hatvany Lajos a következőket írja a vers — elképzelt, tehát fiktív — keletkezési körülményeivel kapcsolatban: „Valami iszós éjszaka folyamán lehetett — a szedő várta már a kéziratot —, amikor Ady lefirkantotta ezt a négy (nem nagyon értelmes és nem nagyon józan) sort [...] Ady egyetlenegy kényszer-képzet hatása alatt áll, hogy nincs földi lény, nincs olyan finom delnő az élők között, ki az ő csókjára érdemes, illetve aki az ő csókoszonját eloltsa” (Hatvany II. 313–14.)

Irodalom

Földessy: Amt 54–55.; Hatvany II. 313–15.; Vatai 127.; Király I. 440.

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. augusztus 11. XII. évf. 191. sz. 2. — Ady Endre — („Új versek” főcímmel *A fiai sorsa, Az őszi lárma* és a *Megcsókolom Csók-kisasszonyt* c. versek után *Az elégtétel éjszakája* címen.) — További megjelenés: Szil 1907. augusztus 29. XXV. évf. 35. sz. 2. — Tárca — Ady Endre — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 198.; VA₂ (1910) 109.; VA₃ (1910) 109.; VA₄ (1918) 109.; VA₅ (1919) 150. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 87.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN				
<i>Új versek</i>		Szil			
Cím fölött: <i>IV</i>	BN				
<i>III.</i>		Szil			
Cím: <i>Az elégtétel éjszakája</i>	BN	Szil			
2. gyönyörűség		Szil		VA ₃	VA ₄ VA ₅
8. Indulnak	BN	Szil	VA ₁		
utnak	BN		VA ₁		
szerte-széjjel		Szil			

Keletkezéstörténet

A versről Földessy Gyula csak ennyit állapít meg: „Rossz hangulatban írt sorok arról, mennyire nem törődik azzal, hogy mit fognak róla írni elhunytja után.” (Földessy: Amt 82.) Ennek inkább az ellenkezője lehet igaz, Adyt igenis foglalkoztatta, miként vélekednek róla a halála után. (L. erről e kötetben az *Ahol Árgyilus alszik* c. verset és jegyzetét.) Tanúsítja ezt második párizsi noteszkönyvének egyik bejegyzése is: „[...] ha én nem tudom ki volnék, ezerszer megátkoznám, megtiltanám, hogy engem halálom után tiszteljenek meg. Csak erről szólna a végrendeletem. Ha nektek, míg éltem, Polónyi [...] volt a nagy ember, maradjatok nála, s pukkadjatok meg”. (Pn II. 1.; AEÖPM VIII. 237.) Ady Lajosnak igaza van, hogy bátyja „friss dühvel ír a koalíciós politikával kielégülő magyar közvéleményről.” (AL 117.) Annál inkább igaz ez, mivel Ady meg is nevezi a koalíció egyik leghangosabb politikusát, Polónyi Gézát, aki a koalíciós kormányban az igazságügyi tárcát kapta. Ez a gondolat kap hangot — bár Ady tágabban, átfogóbban érti — a vers *ostoba kis emlékezések* kitételében is. Erre reagál Somogyi Endre, a költő egykori zilahi diáktársa Ady-emlékek c. cikkében. „Kicsúfolhatta előre az »ostoba kis emlékezések«-et — írja —, de meg nem tilthatta, hogy ne szeressük, s hozzá fűződő emlékeinket szeretettel ne melengessük, s el ne mondjuk a róla való kép teljesség, színesség titelére.” (EmlAE I. 541.) Szabó Dezső megfogalmazása még kegyetlenebb erről a kérdésről: „A zseni meghal, eltemetik. Sírján dudva és barátok nőnek.” (Sz. D.: Ady arcához. 1923. Idézi Kovalovszky: EmlAE I. 12–13.)

Irodalom

Földessy: Amt 82.; EmlAE I. 12–13., 541.

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. augusztus 25. XXXV. évf. 202. sz. 2. — Ady Endre — („Versek” főcímmel elsőnek közli *Az őszi rózsák* és *A csillagok csillaga* c. versek előtt.)
 — Kötetben: Isz₁ (1909) (*Az utca éneke* ciklus) 85–86.; Isz₂ (1911) 85–86.; Isz₃ (1918) 85–86.; Isz₄ (1919) 85–86. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 109.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az Isz₂-ből.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Versek</i>	Nsz		
Cím fölött: <i>I.</i>	Nsz		
1. rege.	Nsz		
2. <i>uj</i>	Nsz		
3. <i>dal</i>	Nsz		
4. <i>bus</i>	Nsz		
6. <i>hü</i>	Nsz		
is,	Nsz		
6–7. [nincs strófaköz]	Nsz		
9. <i>sírások,</i>	Nsz		
10. <i>derül</i>		Isz ₁	
12. <i>szívét.</i>	Nsz	Isz ₁	
12–13. [nincs strófaköz]	Nsz		
16. <i>együgyü,</i>	Nsz	Isz ₁	Isz ₃

Keletkezéstörténet

Párizsból hazatérve 1907 nyarán megszorodtak a költő „vörös versei”, aug. 25-én három proletár-verse jelenik meg egyszerre a Nsz-ban: *Az utca éneke*, *Az őszi rózsák* és *A csillagok csillaga*. (Az Nsz-hoz fűződő kapcsolatáról l. e kötetben *A Délibáb üzenete* jegyzetét.) Révész Béla érdeme, hogy kapcsolata a lappal egyre szorosabbá válik. „A magyar szocialista párt lapja ekkor érkezett új érába – írja Bölöni György. – Napilappá fejlődött, és Garami Ernő lett szerkesztője. Mind erőteljesebb orgánus, és tekintélyessé nő a pesti újságok között. Révész Béla az újjáformált »Népszava« titkára és irodalmi szerkesztője lesz, és ő mellette magában azt a feladatot, hogy Ady verseinek utat nyisson a proletárok felé, és éppen akkor tegye azt, amikor Ady kezd pódium nélkül maradni a magyar feudalizmus ellen kicsorduló, ostoros verseivel.” (Bölöni 136.)

Jellemző azonban, hogy Ady a Nsz-nak írt verseit még nem vette fel a VA-ba. Néhányat közülük kötetben sem közölt, de jelentős hányadukból és az 1908-ban publikáltakból egy évvel később, a Isz-ben külön ciklust csinál, s ennek éppen *Az utca éneke* címet adja.

Magyarázat

A *kóta* szó a kotta népies–régies változata.

488. Az őszi rózsák

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. augusztus 25. XXXV. évf. 202. sz. 2. – Ady Endre – („Versek” főcímmel *Az utca éneke* után és *A csillagok csillaga* előtt közli másodikként.) – További megjelenés: FMo 1909. január 21. IX. évf. 17. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – Kötetben: Isz₁ (1909) (*Az utca éneke* ciklus) 92. –; Isz₂ (1911) 92.; Isz₃ (1918) 92.; Isz₄ (1919) 92. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 111.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Isz₃-ból.

Szövegtérképek:

Főcím: <i>Versek</i>	Nsz		
Cím fölött: <i>II.</i>	Nsz		
1. Proletár-lányok: dér esettek:	Nsz		
7. Krizantém		FMo	Isz ₄
9. proletár-lányok,	Nsz		
10. Írisz	Nsz		
hamupipőke,		FMo	
11. Spórvirág[sh]		FMo	
krizantém		FMo	Isz ₄

Keletkezéstörténet

A krizantém Ady szimbolikájában a nemesség, kifinomultság úri virága. „Vannak csodálatos tűzkő-színű krizantémok – jegyzi be párizsi noteszkönyvébe. – Az ember szeretne beszélgetni velük.” (Pn II. 14.; AEÖPM VIII. 237.) A *Válasz Tóth Bélának* c. cikkében az „új szándékú, új lelkű” magyarokról írja: „A krizantém tájékaról szárnyalt föl s talált valamikor Európára ez a lélek. Ennek van még mutatni és mondani valója Európa és a világ számára. Ennek a krizantémnak rejtett, nagy értelme s gazdagsága adatott”. (AEÖPM VIII. 180.) A krizantém hazája Kelet-Azsia, az ősmagyarok is Keletről jöttek a Kárpát-medencébe. Egyik glosszájában arról ír, hogy a krizantémot a japánok nemesítették vadvirágból: „Egyszerű mezei virágból csinálták a pompás és ezer gazdagságú krizantémot” – írja. (AEÖPM VII. 231–32.) Így kapja meg az értelmét a vers azon sora, hogy: *S pórvirág volt a krizantém is. / Lesztek ti még csodavirágok.* A pórvirágnak és a krizantémnak ilyen szembeállításával találkozunk már a *Hepehupás, vén Szilágyban* c. versben is egy évvel előbb, önmagára, a lelkére vonatkoztatva: „Paraszt zsályaként aludt el / S bús krizantémfürttel ébredt”. (L. a vers jegyzetét e kötetben.)

Irodalom

Földessy: Amt 57.

489. A csillagok csillaga

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. augusztus 25. XXXV. évf. 202. sz. 2. — Ady Endre — („Versek” főcímmel *A vörös csillag* címen *Az utca éneke* és *Az őszi rózsák* c. versek után.) — Kötetben: Isz₁ (1909) (*Az utca éneke* ciklus) 93.; Isz₂ (1911) 93.; Isz₃ (1918) 93.; Isz₄ (1919) 93. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 111.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Isz₁ -ből.

Javításunk:

7. A sor végén a pontot értelem szerint vesszőre változtattuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Versek</i>	Nsz
Cím fölött: <i>III.</i>	Nsz
Cím: <i>A vörös csillag</i>	Nsz
9. csillagtól	Nsz

Keletkezéstörténet

E vers Földessy szerint: „Szimbolikus vers, a hajnalcsillag jelenségéhez fűződő. Jelentése, értelme nyilvánvaló.” (Földessy: Amt 95.) Jelentése, értelme valóban nem kíván magyarázatot, de a hajnalcsillaggal való asszociáció kissé erőltetettnek tűnik. A vers megírásához az ötletet a Párizsban látott Dániel üstökös adhatta, melynek megjelenésekor 1907. jún. 9-én Ady még Párizsban tartózkodott. A párizsi *Matin* júl. 30-i száma *Elle court la comète* (Elmegy az üstökös) címmel közölt cikket, Ady pedig, bizonyára ennek nyomán, a BN aug. 10-i számában. Többek között ezt írja: „Ez is elmúlt: az Eiffel toronyból néztük és bámultuk Dánielt. Dániel egy barátságos üstökös volt, negyedik égi csoda ez évben. Olyan fényes volt, hogy majdnem szabad szemmel láthattuk. Egy darabig azt hittük, hogy lejön a földre. Párizs külvárosaiban még a percét is tudták e látogatásnak. Végül is kiderült, hogy Dániel büszkébb akármelyik európai államfőnél. Egyszerűen nem kíváncsi Párizsra, s elvágatott a Nap felé.” (AEÖPM VIII. 301.; 556.)

Irodalom

A vörös csillag. Vágóhíd 1919. ápr. 15.; Földessy: Amt 95.

490. Az én két asszonyom

Kézirat, megjelenés

Kézirat: A kézirat hasonmását közli AL 118–19. Cím: *Az én két asszonyom*. Aláírás nélkül. A vers címe fölött utólag beírva: *Új versek I. Tárcavers*. Az első és második versszak között elválasztójel.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. augusztus 25. XII. évf. 202. sz. 2. — Ady Endre — („Uj versek” főcímmel a *Cseng az élet és a Zikcene, zakcene, satöbbi* c. versek előtt elsőként.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 175.; VA₂ (1910) 99.; VA₃ (1910) 99.; VA₄ (1918) 99.; VA₅ (1919) 133.; A vers a VA₁-ben a *Maradhatsz és szerethetsz* c. vers előtt állt, s csak a kötet 2. kiadásában került végleges helyére. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 82.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₁-ből.

„A vers első szava: az »És«, kétségtelenül lapsus calami, amit egész nyugodtan ki lehetne javítani »én«-re” — írja Földessy Gyula. Lehet, hogy igaza van, bár ennek ellentmond az a tény, hogy Ady sohasem javította ki ezt a „lapsus calami”-t, a költemény minden kötetben így szerepel. A változtatás egyébként lényegesen módosítaná a vers kicsengését, hangulatát, s ez is azt a föltevést erősíti, hogy Ady szándékosan kezdte a verset „és”-sel. A változtatást maga Földessy sem hajtotta végre, mi is ragaszkodunk az eredeti szöveghez.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>		BN
Cím fölött: I.		BN
1. <i>Es</i> [sh]		BN
semmi:	k	BN
3. Észrevenni,	k	
5. asszony.	k	BN
6. <i>Ne aggasszon.</i>	k	BN
7. sirra	k	

Keletkezéstörténet

E rövid vers a költő ekkori felzaklatott ideg- és lelkiállapotának szüleménye. Izgatottan lesi a táviratot Váradról, hogy Léda megszülte közös gyermeküket. Ahhoz sincs ereje, hogy Váradra utazzon. „Édes Adél — írja Lédának aug. 13-án —, ne haragudjon, hogy levelet nem írtam, nem mentem le. Valami ostoba sejtés tíz nap óta azt súgta, hogy ma távirat jön. — De nem csak ez a mentségem. Most igazán nemcsak afféle képzelődő vagyok. Nyolc nap óta nem aludtam három órát. Éjszakánként örvöngök, félek, rémképeket látok.” (AEI I. 258.) Hogy valóban ez volt a helyzet, tanúsítja Vészi Margit 1907. aug. 28-i naplóbejegyzése, aki Vésziék dunavarsányi nyaralójában részese volt a költő viselkedésének: „Vasárnap kijött Ady — írja —, sápadtan és félőrülten, elcsigázottan az álmatlanságtól, Léda, Diósiné miatt: minden percben lebetegedhet — tízévi házasság után most lesz gyereke, az orvosok féltik. Ezt a szegény Adyt sajnálom roppantul — már a veronál sem hat rá, és az árnyéka önmagának. Jó férjek mindig *másállapotos arcúak* ebben a helyzetben — de ez az ember még többet szenvedhet! Este kissé felvidult, kártyáztunk a verandán, késő éjjelig. Úgy volt, hogy másnap sem megy be a városba, itt pihen még egy pár napig. Reggel Edit telefonált Pestre — Adyt sürgöny várta az asszony nővérétől: *Adél tegnap dél óta rosszul van, még egyszer látni akarja*. Ady ajtajához mentem: Ady, el kell mennie, hívják. Egy nagy jajnál egyebet nem hallottam ezután. Kinn ültem az ajtó előtt, és vártam [...] Ady előkerült halálsápadtan, üveges, sírós szemekkel. Beszélni nem tudott, csak töre-

dezett mondatokkal vigasztalta magát.” E bejegyzést megelőző vasárnap 1907. aug. 25-e volt, Léda tehát 26-án szület. (Lengyel: Am 279–80.; AEI I. 421–22.)

Ilyen szituációban sokat foglalkozik a költő a halál gondolatával. (L. pl. e kötetben *Ha a szemem lefogták* c. versét.) A BN 1907. aug. 15-i sz.-ban: *A vén nemű* c. novellájában pedig a következő önvallomásszerű sorok olvashatók: „[...] nem tudok még meghalni. Szívesen kapaszkodnék még akármibe, amitől elevenülni lehet. Nagyon szeretem az édesanyámat, tehát babonásan bízik az asszonyokban. Mégis és mégiscsak náluk kell egy kis hitért kereskednünk.” (AEön 721.) Király István mutat rá, hogy: „A halálközelség volt a részvevő szerelem számára a jellegzetes szituáció, s mint tipikus emberi viszonylat, az anya-gyermek motívum tartozott hozzá. Hiszen éppúgy, mint a halál: a részvét hangulatát sugallta ez a kép már egymagában, a pusztá létével is. Lehajló, megértő, békét árasztó szeretet volt mindig az anyáé. Illettek hát az együttérző szerelem verseibe az ezt idéző szavak. Ez érteti meg, hogy gyakorta láttatta együtt s egyszerre verseiben Ady a maga két asszonyát: Lédát és az anyját.” (Király I. 454.) Ady verseiben valóban többször megjelenik együtt a két asszony, az anyja és Léda. A *Mária és Veronika*-ban (a verset és jegyzetét l. e kötetben) a Szűz Mária–Pásztor Mária és Veronika–Léda párhuzamban. Legegyértelműbben megfogalmazva pedig a nagy számadó versben, *Az ős Kaján*-ban: „Uram, van egy anyám: szent asszony. / Van egy Lédám: áldott legyen.”

A két asszony viszonya azonban korántsem volt ilyen harmonikus, csak a költő érzelem- és képzeletvilágában éltek együtt. Az „Ides” és Léda kapcsolatáról több emlékező is szól (EmlAE I. 87., 131.; sőt maga Ady Lőrincné is nyilatkozott: EmlAE I. 250.; l. még AL-né 87.).

Földessy Gyula az *idegen sr* kifejezést úgy értelmezi, hogy a két asszony közül „egyik sem ismerhette igazi valójában” a költőt. (Földessy: Amt 80.)

Irodalom

Földessy: Amt 80.; Király I. 454–55.

491. Cseng az élet

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. augusztus 25. XII. évf. 202. sz. 2. — Ady Endre — („Uj versek” főcímmel *Az én két asszonyom* után és a *Zikcene, zakcene, satöbbi* c. vers előtt másodikként közli.) — Kötetben: VA₁ (1908) (*Az ős Kaján* ciklus) 90.; VA₂ (1910) 53.; VA₃ (1910) 53.; VA₄ (1918) 53.; VA₅ (1919) 69. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 63.

Szövegtan, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₁-ből.

A BN-beli közlésből a vers 7–9. sora, vagyis 3. versszaka hiányzik, feltehető, hogy Ady ezt a kötetbevételekor írta hozzá a vershez.

Szövegtérkések:

Főcím: *Uj versek*

BN

Cím fölött: *II.*

BN

1. harang-szóval,		VA ₄	VA ₅
6. vig	BN		
7–9. között: [hiányzik]	BN		
8. életnek.			VA ₅
11. ur,	BN		
12. vig,	BN		
serény		VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

Földessy Gyula megszállott konkordancia-keresése nemegyszer melléfogásokkal jár. Így filológiaiilag hiteltelen a Romain Rolland Jean Christophe-ciklusának *Dans la Maison* (A házban) c. kötetére történő utalása, hiszen ez a mű két évvel később, 1909-ben jelent meg, Ady tehát nem ismerhette. A vers hangulata egyébként sem a kitörő életöröm, inkább a rezignált, keserű belenyugvás mások örömébe: *Cseng az élet, hiszen mindegy, / Hogy ki örül az életnek, / Csak örüljön valaki.* „A vers utolsó szakának az lehetett az élményi háttere – írja Földessy –, hogy Ady olykor el-elnézelődött, és szolidáris emberséggel mosolyodott el kis szürke emberek csendes, szerény élet-örömén. Emlékeztet a vers a *Gálás, vasárnapi nép-re.*” Igaza lehet Földessynek, hogy a Csokonai-féle „hagyjunk élni és örülni másokat is” (Az anacreoni dalokhoz) és Goethénél a „Leben und Leben lassen” (Élni és élni hagyni) rokon gondolatot fejeznek ki, de ez nem feltétlen hatás, hiszen ez a közhely-számba menő szállóige benne volt a levegőben. (Földessy: Amt 71.)

Irodalom

Földessy: Amt 71.

492. Zikcene, zakcene, satöbbi

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. augusztus 25. XII. évf. 202. sz. 2. – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel *Az én két asszonyom* és a *Cseng az élet* c. versek után harmadiként.) – (A kötetben nem közölt, feledésbe merült vers újrapiublikálásával Emőd Tamás hívta fel rá a figyelmet a SzÉ 1928. júl. 3-i számában Hét elsikkadt Ady c., majd Hatvany Lajos a Társadalmunk 1932. nov. 12-i számában Ady Endre ismeretlen, kiadatlan versei c. közleményében.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 1006.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a BN-ból.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*

BN

Cím fölött: *III.*

BN

Abban, hogy a verset Ady kötetbe nem vette fel, szerepe lehet annak is, hogy a vers címében és 9. sorában előforduló „zikcene, zaccene” fordulat rosszízű, legalábbis félreérthető asszociációkat kelthetett. E félreértésre utal már 1918-ban a költő közelebbi környezetébe tartozó Emőd Tamás, aki szerint Ady vele közölte, hogy volt, aki félreértette a zikcene-zaccenét. Majd Emőd kommentálja az esetet: „Holott Ady a verset a pénzről írta és azokról, akik a pénzben vigascánk turkálnak. Olcsó zene, szép zene, zikcene-zaccene (SzÉ 1918. 28. sz.; idézi Hegedűs: AEnn 76.) Lengyel Géza szerint „az öt rövid szakos, két-két soros versecske elemzésével nem sokra mennénk. Lehet, hogy találánánk benne antiszemita ízt, lehet, hogy nem”. (Lengyel: Am 277.)

Ugyanakkor a vers megjelenését követő viharra Lengyel Géza „homályosan emlékszik”. Véleménye szerint: „Sem Vészi, sem Kabos, sem Bíró ilyen című verset nem engedett volna kinyomtatni a BN-ban, ha a kéziratot vagy a levonatot olvasták volna. S hogy nem olvasták és megjelenhetett, az teljesen az ő hibájuk. De az sem kétséges – folytatja –, hogy szokott józan gondosságával Ady sem írta volna le ezt a sort. Hiszen a cím idézet a tiszzaeszlári vérvadás sötét időkből (1883), s a »satöbbi« azt az öt szót takarja, hogy »zikcene, zaccene zümmög a zsidó«. Van azonban élesebb változata is: [...] »te kutyá zsidó.«” (Lengyel: Am 277.)

Más a véleménye Hegedűs Nándornak. Szerinte „A költemény félreismerhetetlenül antiszemita jellegű, nemcsak a címe, hanem a tartalma miatt is. Ha nem az lett volna, nem keltett volna a megjelenése felzúdulást a Budapesti Napló három vezetője: Vészi József, Kabos Ede és Bíró Lajos között.” Jellemzőnek viszont *A bélyeges sereg* c. 1906. dec.-ében keletkezett verset tartja Adyra, aki sorsközösséget vállalt a zsidósággal. (Hegedűs: AEnn 76.)

Foglalkozik a verssel Avigdor Hameiri magyar származású, héber nyelven író izraeli költő, műfordító is, aki egy ideig Adyval közvetlen személyes kapcsolatban volt, s több versét lefordította héberre. Hasigaon hagadol (*A nagy örület*) c. önéletrajzi regényében (a mű egy része 1956-ban *A daloló máglya* címen magyarul is megjelent a tel-avivi Új Kelet-ben folytatásokban) elmondja, milyen megütközést keltett annak idején a költemény magyar-zsidó írókörökben. Ő is állítja, hogy a címben olvasható satöbbi nem takar más, mint az ismert gúnyvers folytatását, annak tiszzaeszlári vaskosságában: „huncut a zsidó”. Hegedűs Nándor Avigdor Hameiri visszaemlékezésének egyik-másik adatát cáfolja. Az emlékezés különben is adomaszerű, hitele kétséges, hiszen a szerző arra hivatkozik, hogy a történeteket 1914-ben Ady Lajostól hallotta. (Hegedűs: AEnn 76–77.)

Az emlékezők egy része azonban túlméretezi a vers, illetve a benne található utalás jelentőségét. A „zikcene, zaccene” fordulat jiddis eredetű szójáték enyhén magyarosított formában. A jiddis az akkori közép- és kelet-európai zsidóság egy része által beszélt, héber és szláv kifejezésekkel kevert német nyelv-változat. Így a *zikcene* a siebzehn (tizenhét) jiddis–magyaros megfelelője, a *zaccene* pedig az előbbi szójátékos párja. Ez a szópár már a 19. században gyakorta előfordult a jiddisül beszélő zsidókat csúfoló-gúnyoló rigmusokban. Jelen összefüggésben számolásra, közelebbiről pénzsámolásra utaló kifejezés, amit használva a 9. sorban Ady megtold a *félek* szóval: mintegy ironizálva a maga irigységén, aggodalmán. A jiddis fordulatot különben Ady a századelő idején a pesti zsidó körökben is ismert alábbi rigmusokból vette át: „Zikcene-zaccene, zümmög a zsidó. / Tátele, mámele, sárga bugyogó”. Hegedűs Nándor emlékezete szerint e rigmusnak volt egy hosszabb, valóban zsidóellenes, a tiszzaeszlári vérvadás időszakban keletkezett változata is: „Solymosi

Eszter vére de piros. / Száz forintos bankó de szép papiros. / Zikcene-zakcene, zümmög a zsidó. / Tátele, mámele, sárga bugyogó". Hegedüs: AEnn 75.)

Aligha hihető, hogy Ady ilyen uszító, kifejezetten antiszemita éllel használta volna a szóban forgó szójátékot. Ellentmond ennek verses és prózai megnyilatkozásainak jelentős hányada és e versike önmagát is kifigurázó hangvétele is. Inkább csak grimasz jellege volt nála ennek a fordulatnak, amelynek indítéka a maga szorongásaiból és részben szerencsésebb életvitelű zsidó környezete iránti irigységből fakadt. A szösszenetszerű kis vers egészének mondandója különben nincs összefüggésben a megbotránkoztató fordulattal, inkább a *királyi nők* utáni várakozás, vágyakozás jellemzi, miként a két héttel korábbi *Megcsókolom Csók-kisasszonyt* c. verset (l. e. kötetben).

Irodalom

Lengyel: Am 277.; Hegedüs: AEnn 75–77.

493. Lányos anya izenete

Megjelenés

Első megjelenés: Híd 1940. október 18. I. évf. 4. sz. 7. (Medgyasszay Vilma emlékezéséből. A vers kabaréversnek készült, de nem került műsorra.) — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 1027–28.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Híd-ból.

Javításaink:

7. A *házasságos* szó után nyelvtani okból vesszőt tettünk.
- 11., 21. A sor végére értelemszerűen, a kötetbeli közlésnek is megfelelően, vesszőt tettünk.
16. A *kis* után kitettük a vesszőt, minthogy ez az anya lányát jelentő *fehér édes számár* adys jelzőbokr jelzője.
24. A sor végére értelemszerűen kitettük a vesszőt.

Keletkezéstörténet

Ady a verset Medgyasszay Vilmának (1885–1972) írta, ezt tanúsítja a Híd 1940. okt. 18-i számában magát meg nem nevező szerzőnek a művésznővel készített interjúja. A költő a híres kabaréénekesnővel valószínűleg 1907 nyarán ismerkedett meg, ekkor ígérte meg neki, hogy kabaréverset ír számára. „Ady Endrének az volt a véleménye, és mit is mondjak, szíve vágya — mondja Medgyasszay az interjúban —, hogy neki is kell írnia afféle kacagtató és borsos dalocskákat, mint amiken a kabaréban pukkadozik a közönség [...] És tudja-e, mekkora erőfeszítéseket tett Ady azt illetőleg, hogy elérje vágyát, és egy csiklandós tartalmú dalt írjon a kabarénak!” Medgyasszay — aki Ady későbbi kabarébéli működését is felidézi — szerint ilyen kabaréversnek szánta a *Kató a misén*-t is, de az épp az ellenkező hatást váltotta ki, mint amit a költő szánt neki, a közönség nem nevetett, hanem könnyekig meghatódott rajta. „Ady Endrét nem hatotta meg effajta sikere — folytatja Medgyasszay. — Ő humorizálni akart! Hogy ezt elérje, megtette, hogy hosszú ideig bejárt a készülő mű-

sor próbájára, délelőttönként.” A *Lányos anya izeneté*-ről ezt mondja a művésznő: „Ezt súgókönyvemben fedeztem föl [...] az fűződik hozzá, hogy Ady egyszer hozzám jött, és diadalmasan bejelentette, hogy: most már biztosan szállít nekem egy pikánsabb (ő mondta így) dalszöveget, mert nagyszerű ötlete jött. Hát ez a pikánsabb dalszöveg, ez az édes, szelíd, csodaszép, fájdalmasan mélyenjáró költemény, amit átadtam.” (Híd 1940. okt. 18. I. évf. 4. sz. 7.)

A vers kéziratának sorsát nem ismerjük, Földessy Gyula a Híd közlése nyomán vette föl az Athenaeum által 1943 könyvnapjára kiadott, bibliapapírra nyomott AEöv–8-ba. Keletkezésének időpontja sokáig bizonytalan volt. Földessy a 44. kötetben meg nem jelent Ady-vers legvégére sorolja. Majd az AEöv–12-ben (1950) áthelyezi az 1910. jan. végén írt *Engem félig szerettek* és az 1911. jan. 9-i keltezésű, Révész Bélának szóló, *A Minden-Tűk* versei c. kötetbe írt verses dedikáció közé, de minden indoklás nélkül. Az 1962-ben megjelent AEöv–21-ben a verset egyértelműen 1910-re datálják. Bustya Endre tisztázta végül Egy Ady-vers keletkezése c. írásában (Utunk 1972. dec. 1. 4.) a vers keletkezésének körülményeit. Megállapítja, hogy a vers „feltehetően Ady legelső próbálkozása a kabaré-vers műfajban”. Bustya figyelmét a versre Adynak 1907. aug. 30-án Ráskai Ferenchez írt levele hívta fel. Eszerint a költő megígérte Ráskainak, hogy Medgyasszay kisasszonynak kabaréverset ír: „Kedves Ráskai úr – írja Ady –, ígéretemhez képest belekezdtem, s meg is akartam mára írni a Medgyasszay kisasszonynak szánt dolgot. Részben azonban (vasárnapi tárcácskámát is meg kellett írnom) halálos fáradtság fogott el, részben nem szeretnék nem jót írni. Ma délután kénytelen vagyok, de örömmel kénytelen, Varsányba, Vészikéhez kimenni. Ezért nem jelenhettem meg találkánkon. De viszont még ma ott künn megírom az írnivalót, s mielőbb önhöz juttatom. Előre jelzem, hogy ez egy nagyon is sötét kis tragédia lesz, versben, cselekménnyel s egy szereplővel. Szívből üdvözlöi önt régi híve Ady”. (AEI I. 258.)

Ekkor szervezte Faludi Sándor (1873–1945) a Modern Színház Cabaret-t, mely 1907. okt. 11-én nyílt meg az Andrássy út 69. sz. házában. Művészeti vezetői Heltai Jenő és Molnár Ferenc lettek. E társulat tagjaként kezdte sanzonénekesi pályáját Medgyasszay Vilma. Ráskai Ferenc (1883–1942), aki maga is kabarészerző volt, nyilván a megnyitás előtt álló színház számára kért Adytól kabaréverset. Hogy Ady a Medgyasszay Vilmanak szánt kabaréverset Dunavarsányon valóban megírta, Vészi Margit 1907. szept. 1-i vasárnapi naplóbejegyzése tanúsítja: „Este Ady írt a szobájában, egy cabaret-verset csinált. Mikor a vacsorához ültünk, Ady azt mondta: »Jövő szombaton megint itt leszek.«” (Bustya i. m.) Bustya szerint a verset Medgyasszay Vilma akkor nem használta fel, később meg bizonyára megfeledkezett róla. Bustya a verset rokonnak érzi az egy héttel későbbi *Valamikor lányom voltál* c. költeménnyel. (Bustya i. m.)

Irodalom

Kiadatlan Ady költeményt talált Medgyasszay Vilma egy régi súgókönyvében. Híd 1940. okt. 18. I. évf. 4. sz. 7.; Bustya Endre: Egy Ady-vers keletkezése. Utunk 1972. dec. 1. 4.

494. Valamikor lányom voltál

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 2 számozott fólió, 210 x 170 mm. Aláírás nélkül. Cím: *Valamikor lányom voltál*. Fölötte főcím: *A legőszibb versek*. Alatta római I-es. A bal felső sarokban ugyancsak Adytól származó ceruzairás: *Tárcaversek*, alatta: *vasárnapra*. – A k László Gyula tulajdonában.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. szeptember 8. XII. évf. 214. sz. 2. – Ady Endre – („A legőszibb versek” főcímmel *Az öreg Lázár és a Sötét vizek partján* c. versek előtt elsőként. *Az öreg Lázár* című vers kötetünkben a *Lázár a palota előtt* című vers III. részeként szerepel.) – Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 145–46.; VA₂ (1910) 81–82.; VA₃ (1910) 81–82.; VA₄ (1918) 81–82.; VA₅ (1919) 107. – Gyűjteményes kötetben először. AEöv-1 [1930] 75.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 7. és a 15. sor végén a vesszőt pontra javította, a 14. sor sajtóhibás *emlékszem* szavát korrigálta, a 17. sor végén a pontot vesszőre cserélte, a 19. sor végén kitette a vesszőt, a 20. sorban a *Valamikor* után vesszőt tett, a *voltál* sajtóhibáját javította.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>A legőszibb versek</i>	k	BN			
Cím fölött: <i>I.</i>	k	BN			
Cím: Valamikor lányom voltál				VA ₄	VA ₅
1. erre.	k	BN	VA ₁		
3. vallomással,					VA ₅
4. én;					VA ₅
azt,	k	BN	VA ₁		
7. így,	k	BN			
ez,	k	BN			
10. Úgy	k	BN			
13. lesz	k				
15. emlékszem.		BN	VA ₁	VA ₂	
17. tanuság,	k	BN	VA ₁		
19. több éve	k	BN			
20. lányom				VA ₄	VA ₅
voltál	k				
21. lányom				VA ₄	VA ₅
voltál	k				
23. <Enyém vagy túlságosan:>					
[fölé:] Egyek vagyunk mi nagyon:	k				
24. lányom				VA ₄	VA ₅

Király István líraian ecseteli a vers keletkezésének előzményeit. A Léda iránti „hála nyugtáját” véleménye szerint legszebben a *Valamikor lányom voltál* című költemény „állította ki”. „1907 szeptember elején íródott ez a vers – magyarázza Király. – Néhány nappal előbb, 1907 augusztus végén született meg a várva-várt gyermek, Léda kisfia – de halva. Egy álom füstbe ment. Kettőjük viszonyának mély tragikumát maradéktalanul át kellett Adynak ekkor éreznie. Belső szándéka szerint szépségre rendelt, teljességet idéző, lázadó szerelem volt az övék, s elátkozottnak bizonyult a maga valóságában. Mintha csak minden nagyra törő emberi vágynak reménytelensége tükröződött volna benne. S a gyermekágyban fekvő, féltékenykedő, beteg Lédában Ady észrevette a meggyötört embert: a társat. Sorsszerű összetartozásukat minden addiginál jobban tudatosította a másik szenvedése. S a részvét, az együttérzés vigasztaló, csöndes mozdulata a *Valamikor lányom voltál* tanúságtévő sorait nyújtotta át nem múló, örökké élő, betegágyi, »férji« ajándékba.” (Király I. 458.) Vészi Margit szerint Léda gyermeke lány volt. (l. Lengyel: Am 281.)

Riedl Frigyes 1919-ben Adyról tartott egyetemi előadásában Goethe: An Charlotte von Stein c. költeményével állítja párhuzamba Ady versét. „A szerelem végzetességét legszebben fejezi ki – állapítja meg – a *Valamikor lányom voltál* című költeményben: szerelmét végzetesnek, lélekvándorlás eredményének mondja, akárcsak Goethe Frau v. Steinhez írt egy költeményben: »Ach, du warst in abgelebten Zeiten / meine Schwester oder meine Frau.«” (Szabó Lőrinc fordításában: Ah, valaha, régleált időkben / feleségem voltál vagy húgom.) (Mattyasovszky Erzsébet lejegyzése: AM II. 149.) Megtalálható ez az összehasonlítás Riedl Ady és Goethe c. tanulmányában is (l. HSz 1919. aug. Ady-szám. 129–30. R. F.: Arcok és harcok Ady körül. [Bp., 1928.] 129–30.)

Földessy Gyula vitatja Riedl Ady–Goethe párhuzamát. Szerinte Riedl „kétségkívül tévesen” vélte látni egy Goethe-vers nyomát e versben „Ady életében – írja Földessy – tudtommal nem volt lefordítva ez a Steinnéhez írt vers, mely a régebbi német Goethe-kiadásokban sem volt meg. Különben is Ady egész költészetén végigvonul a reinkarnáció hite (minden kötetében többször), s így ez ebben a versben is természetesen és könnyedén adódott. Továbbá az Ady lányul-nézése kedvesének azzal kapcsolatban, hogy nagyon egyek egymással, természetesebb és igazabb, mert az apát és leányát a vérség révén szorosabb kötelék fűzi egymáshoz, mint a szülőket.” (Földessy: Am 76–77.) Földessynek igaza lehet abban, hogy Ady nem ismerte a Goethe-verset, de a két vers rokonsága kétségtelen.

Benedek Marcell a férfi és az asszony bonyolult viszonyát, „sokrétű” jellegét érzékeli a versben. „A *Valamikor lányom voltál* siető lerögzítése egy hirtelen, homályos érzésnek – írja –: a férfi és az asszony viszonya nemcsak szerelem, nemcsak harc, egyéb fajta szeretetek is lappanganak benne, átöröklődve és elcsökevényesedve. Anyjának sokszor érzi az ember a kedvesét; Ady egy rejtettebb érzést hoz világra, mondván: „Ezer éve, vagy több éve, / Valamikor lányom voltál”. (Benedek II. 209–10.)

Irodalom

Riedl Frigyes: Ady és Goethe. HSz 1919. aug. Ady-szám 129–30. = R. F.: Arcok és harcok Ady körül. [Bp., 1928.] 129–30.; Benedek II. 209–10.; Hatvány II. 344–47.; Földessy: Am 76–77.; Király I. 458–60.

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázatlan, 3 számozott fólió, 240 x 150 mm. Aláírás: *Ady Endre*. Mindhárom fólión hosszanti szakadás nyoma. A fóliók alján 6, 7, 8 oldalszám. A harmadik fólión eredetileg 7-es szám volt, melyet a költő áthúzott és 8-asra javított. Feltehető, hogy Ady a 2. fólión levő két verssort, a 9. és 10. sort, utólag írta és toldotta be a versbe. Az 1. fólión felül római III. szám, alatta a cím: *Sötét vizek partján*. — A k László Gyula tulajdonában.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. szeptember 8. XII. évf. 214. sz. 2–3. — Ady Endre — („A legőszibb versek” főcímmel *Az öreg Lázár* és a *Valamikor lányom voltál* c. versek után harmadikként. *Az öreg Lázár* című vers kötetünkbe a *Lázár a palota előtt* című vers III. részeként került be.) — További megjelenés: PN 1917. február 10. 68. évf. 41. sz. 14. (Szombat) — Versek — Ady Endre. — Kötetben: VA₁ (1908) (*Az ós Kaján* ciklus) 74–75.; AH (1908) 41–42.; VA₂ (1910) 45.; VA₃ (1910) 45.; Gyűjt [1910] 31–32.; Úmk (1911) 15.; VA₄ (1918) 45.; VA₅ (1919) 58. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 59.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₁-ből.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 8. sorban az *Isten* kis *i*-jét verzálra változtatta, a 11. sor végén a vesszőt törölte.

Szövegteljesítmények:

Főcím: <i>A legőszibb versek</i>		BN								
Cím fölött: <i>III.</i>	k	BN								
1. Babylonnak			VA ₂	VA ₃	Gyűjt	Úmk	PN	VA ₄	VA ₅	
2. ültem [beszúrva:] már	k									
7. már-már									VA ₅	
hittem.	k									
hittem							PN			
8. isten.	k	BN								
11. Isten, kétség, asszony,	k									
betegség.		BN								
15. oda-adtam,								VA ₄	VA ₅	
16. Amig	k	BN					PN			
oly				VA ₃				VA ₄	VA ₅	
18. Babylon			VA ₂	VA ₃	Gyűjt	Úmk	PN	VA ₄	VA ₅	

Keletkezéstörténet

Földessy Gyula az „első Isten-problémás »új« Ady-vers”-nek nevezi a *Sötét vizek partján*-t. Valóban az. Téved azonban, amikor az *Ének a porban* c. verset pár hónappal korábbiaként datálja, és azt állítja, hogy a vers „szintén érinti már az Isten-motívumot”. A vers két évvel korábbi, 1905. aug. 27-én jelent meg a BN-ban, s nem érinti „az Isten-motívumot”. Igaz, előzményként tekinthető, de csak az elfáradást, megrokkantást illetően:

„Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik [...] Rokkanva ér el az éjszakáig” – olvasható a versben. (A verset és jegyzetét l. AEÖV II. 183–84., 589–92.) A *Sötét vizek partján*-ban ez áll: *Mennyi sok mindent odaadtam, / Amíg ily szépen elfáradtam.* (Földessy: Amt 67.) A vers alapgondolatát a BN-ban 1906. nov. 29-én – tehát több mint két hónappal később – megjelent *Szent Adolphe Retté* c. glosszájában fogalmazza meg prózában pontosan: „Öh jaj, mindnyájunkat fenyeget a veszedelem, hogy egy szép napon elfáradunk és istenfélők leszünk.” (AEÖPM VIII. 126., jegyzetét l. uo. 448–49.)

A vers valóban a meggyötört, elfáradt ember siráma: *Isten, kétség, bor, nő, betegség / Testem, lelkem összebezték* – írja Ady. Földessy hívja fel a figyelmet, hogy a Ny-ban 1908. jún. 1-jén megjelent *Léda ajkai között* c. versben visszatér a motívum: „Szomorú, zöld, nagy szemeidben / Dőzsölnek az én cimboráim [...] A Mámor, a Halál s az Isten.” Az elfáradás egyik oka kétségtől a Párizsból hazatérése után rászakadó magyar társadalmi és kulturális valóság: „itt vagyok már harmadik napja Budapesten – írja Diósi Ödönéknek pár nappal megérkezése után. – Tele gyűlölettel, sőt utálattal.” (AEI I. 254.) Hozzájárul ehhez a BN bizonytalan helyzete is, amely már csak néhány hónapig tud számára biztos főrumot, kenyeret nyújtani. Vezér Erzsébet szavaival: „Bekövetkezik hát az első nagy-nagy elfáradás”. Így jelent meg a *Sötét vizek partján* c. versben „először, igaz, nagyon bizonytalan hittel, de már ugyanaz a megszemélyesített Isten, akivel mindvégig vívódik: *Néhányszor, már-már, szinte hittem, / Néhányszor megjelent az Isten.* – Így született tehát – folytatja Vezér – Ady istene elfáradásból, csüggedésből, intellektus-válságból és abból a »religiós düh«-ből, mely fejlettebb kultúrájú országokban a század első évtizedében mindenütt kitört. De ez az isten már megszületése pillanatában is egészen más volt, mint a vallások vagy az újmisztikusok istene: a magyar társadalmi bajokkal magányosan küzdő, meggyötört, beteg Ady Endre istene volt.” (Vezér 193–94.) Ez év karácsonyán az *Álmod: az Isten*-ben egyértelműbb már az Isten-kép: „Nem birom már harcom vitézül, / Megtelek Isten-szerellemmel: / Szeret kibékülni az ember, / Mikor halni készül.” Az Isten megjelenésének motívuma tér majd vissza 1908-ban *A Sion hegy alatt* és *Az Úr érkezése* c. versekben.

Az utalás Babilonra és a hárfára bibliai eredetű: l. idevonatkozóan a *Mammon-szerzetes zsoldára* c. verset és jegyzetét e kötetben. A 137. zsoldár a babiloni fogságba hurcolt zsidók keservét éneklí meg. Ady saját kilátástalan helyzetét érzi hasonlóknak a bibliaival, a helyzetkép a belső számkivetettség állapotát jelzi.

Jellemző, hogy e versben is, miként a vele együtt megjelenő *Valamikor lányom voltál* c.-ben is jelen van a reinkarnáció gondolata. A vers múlt időben kezdődik: *Ültem partjain Babilonnak* és jelen időben fejeződik be: *Ülök, csapdos ár és hideg szél / Babilon sötét vizek-nél.* A folytonosságot érzékelteti a költő a babiloni fogság és saját belső számkivetettsége között.

A *hárfá*-kép bibliai eredetén túl Földessy felhívja a figyelmet, hogy „már az ÚjV-ben is van szó a hárfá szegre-akasztásáról a *Búcsú Siker-asszonytól*-ban”: „Nem kellek. Jól van. Jöjjön, aki kell. / Lantot, hitet vígan szegre akasztok.” Igaz, itt lantról, nem hárfáról van szó, de a hasonlóság valóban fennáll. A „fölakasztottam”, „leakasztottam”-ról megállapítja Földessy, hogy a költő „a kétséget, a hol-ezt, hol-azt-tevés bizonytalanságát akarja ezzel éreztetni.” Ez a gondolat megtalálható már a költőnek egy kora, a NN 1902. márc. 5-i sz.-ban megjelent rövid cikkének befejezéseként: „... Olvasóinkat biztosítjuk, hogy lírai költőnk csakugyan felakasztotta a lantját, s elbocsátás terhe mellett megtiltottuk neki, hogy egyszer is leakassza...” (AEÖPM III. 12.) Földessy a vers előzményének tekinti Petőfi *Költő lenni vagy nem lenni* c. költeményének néhány sorát is: „E hangszer ép még s azt, mint elromlottat, / A szögre föltegyem?” (Földessy: Amt 67.)

Földessy: Amt 67.; Hatvany I. 27–28. II. 34–36.; Vezér 193–94.; Király II. 382.; Baróti 108–09.

496. Utazás a Multban

Megjelenés

Először megjelent: Nsz 1907. szeptember 22. XXXV. évf. 226. sz. — Olvasótár 2. — Ady Endre — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 1006.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Nsz-ből.

Javításaink:

Mivel a verset Ady kötetbe soha nem vette fel, a hírlapbeli közlés helyesírása pedig következetlen, a központozást logikai okból, a magánhangzók ékeztetését pedig ritmikai megfontolásból több helyen módosítottuk.

6. A *Bus* rövid *u*-ját verstani megfontolásból hosszú *ú*-ra változtattuk.

5., 7., 9., 11. A sor végére kitettük a hiányzó vesszőt.

14. A sor végén a vesszőt pontra módosítottuk.

18. A *Szomorú* rövid *u*-ját ritmikai okból hosszúra javítottuk.

23. A sor végére pontot tettünk.

Keletkezéstörténet

E vers szellemisége rokon azzal, ami Adynak a BN 1907. szept. 17-i számában megjelent *Pusztaszeren* c. vezércikkében jelentkezik. A BN aznapi száma számol be az Árpád halálának ezredik évfordulóján rendezett pusztaszeri ünnepségről. Ady ironikus hangú vezércikkben szól hozzá az eseményekhez. Ady szerint Árpád nem volt jelen a pusztaszeri ünnepségen, helyette a tápai parasztoknak jelent meg. „Legendás, türk ősrünk, vezérünk, Árpád – írja –, Pusztaszer helyett, ahol megidézni próbálták, Tápén, a szomszédban jelent meg. Eljött azokhoz Árpád, akik Szvatopluktól, Zalántól s a többi nem hiteles személyektől elvették ezt az országot. S Tápén a kupaktanácsban, egyszerű magyarok száján, az országfoglaló magyarság, tehát Árpád keserű igazsága szólalt meg: – Nem megyünk Pusztaszerre, az urak ünnepére, nem megyünk. Ha Árpád apánk tudta volna, sohase hozott volna ide bennünket. Ünnepeljenek a római pápa magyar püspökei, akiké lett a Pannoniáért fizetett aranyos nyergen és féken kívül a föld, a víz, a fű. Ünnepeljenek a Pallaviciniek és Wenckheimok, a Rákosi Jenők és a Güntherek [...] Hát volt-e joguk azoknak ünnepelni, akik Günther miniszter úr kegyes jelenlétével megtisztelve ünnepet ültek Pusztaszeren? Hát gondolták-e Árpád és Tuhutum, hogy ezt az országot azért szerzik meg, amiért most még, úgyahogy, fennáll? Urak, papok, herék, iparlovagok legszemélyesebb haszonélvezetére?” A cikk végéhez utóiratban ezt fűzi: „Nem a király hiányzott a pusztaszeri ünnepről s nem csak Tápé, hanem Árpád vezér s a magyar Géniusz, ez a bús alvó, meg nem értett magyar Géniusz.” (AEÖPM VIII. 342–43.)

Magyarázat

Az *átall* régies szóalak, amelynek jelentése az értelmező szótár szerint: átall valakit = szégyelli magát miatta; a vers szövegében ez úgy értendő, hogy az elnyomottak nem szégyellik, vállalják a múltat, amelyben az urak velük ilyen szörnyűségeket tettek.

Irodalom

Földessy: Amt 302.

497. A gazdagság álma

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. szeptember 22. XII. évf. 226. sz. 2. – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel a *Két hajdani szeretők* és *A ködbe-fült hajók* című versek előtt elsőként.) – Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 112.; VA₂ (1910) 64–65.; VA₃ (1910) 64–65.; VA₄ (1918) 64–65.; VA₅ (1919) 84. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 68.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből.

Szövegeltérések:

Főcím: *Uj versek*

Cím fölött: *I.*

1. Hüvös[sh]	BN				
Hüvös		VA ₁			
6. leveled[sh]			VA ₃		
8. aranyok.”	BN		VA ₃	VA ₄	VA ₅
9. irígyen			VA ₃	VA ₄	VA ₅

Keletkezéstörténet

A költemény, ha áttételesen is, Ady pénz-versei közé tartozik. (L. erről e kötetben a *Mi urunk: a Pénz* jegyzetét.) Itt azonban a költő nem küszködik a pénzzel, a beletörődés, a lemondás érzik nála, vágya mesébe, álomba vész. „Mert elidegenített a pénz – írja Király István. – Elszakította az embertől önnön lényegét. Vele azonosodnak Ady verseiben mindazok az álmok, lebbenő szépségek, melyeket felnövelt a köznapok szürkésege elől futni akaró, tépő nyugtalanság, az individuális kiútkeresés. Vele azonosította az ember a maga kibontakoztatni vágyott, igazi lényegét [...] Amit a magányos kereső a maga tehetetlenségében nem tudott elérni: úgy érezte, képessé teszi arra a pénz. Vele vált eggyé az elegáns, szép élet és a teljes élet, vele vált eggyé minden könnyű álom. A pénznek itt nem zaja, zöreje és nem szürkésege, de zenéje, muzsikája s pírja, fénye volt. Átalakította a hang- s színhatásokat a lélek ámulata, a vágyódás, az átköltőiesítés.” (Király I. 378.)

Irodalom

Király I. 378.

498. Két hajdani szeretők

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, 2 számozott fólió, 224 x 170 mm. Aláírás nélkül. Cím: *Két hajdani szeretők*. Az első fólió alján 2-es szám, a másodikon 3-as. A cím fölött római II. – PIM A. 201/46.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. szeptember 22. XII. évf. 226. sz. 2. – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel *A gazdagság álma* és *A ködbe-füli hajók* című versekkel együtt másodikként.) – Kötetben: VA₁ (1908) (*A Léda arany-szobra* ciklus) 147–48.; AH (1908) 55–56.; VA₂ (1910) 82.; VA₃ (1910) 82.; Gyűjt [1910] 45.; VA₄ (1918) 82.; VA₅ (1919) 108. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 75.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) a 3. sor végére Ady vesszőt tett, a 21. sor végén a vesszőt pontra cserélte.

Javításunk:

16. A *valaha* után a vesszőt a k, a BN, a VA₁ szövegével egyezően értelemszerűen kitettük.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Uj versek</i>		BN				
Cím fölött II.	k	BN				
2. szeretők,				VA ₃	VA ₄	VA ₅
8. ök.	k	BN				
9. vigan	k	BN	VA ₁	AH		
10. nyújtózkodtak		BN				
11. szeretők				AH		
12. vigan	k	BN	VA ₁	AH		
14. újból	k	BN	VA ₁	AH		
15. sírban	k					
16. valaha				VA ₃	VA ₄	VA ₅
20. úgy,	k	BN				
azelőtt					Gyűjt	

Keletkezéstörténet

Földessy a versről jó ösztönrel, de csak általánosságban beszél. „Valami szerelmi összekoccanás és pillanatnyi szétválás szülte – írja. – Az utolsó versszakban a »De nem úgy, mint azelőtt« az *első* Adyra és *első* Lédára vonatkozik, s a megbékülésüket akarja siettetni.” (Földessy: Amt 77.) A vers keletkezése ennél konkrétabb háttérre vezethető vissza. Ady szeptemberben kétszer is meglátogatta Nagyváradon a szülés után lábadozó Lédát, mégpedig legalább egyszer olyankor, amikor Léda férje is ott volt. Bölöni György idézi Diósi Ödön szept. 11-én hozzá írt leveléből a következőket: „Két napig Váradon voltam – írja Diósi –, az este jöttem Pestre Adyval együtt, ki szintén Váradon volt.” A levél-

hez Ady is fűzött néhány szót: „Nagyon ideges vagyok, veronállal sem tudok már aludni.” (Böloni 151.)

Ady Brüll Bertához írt levele tanúsága szerint szept. második felében ismét leutazott Nagyváradra, s ez alkalommal Léda annyira megsértette, hogy Ady felugrott és rohant egyenest az állomásra, de utolsó pillanatban mégis leszállt a vonatról. A levél szövege a következő:

„Édes Bertuskám,

gyáva, hitvány, neuraszténiás vagyok: az utolsó percben mégiscsak leugrottam a vonatról. *Estig* most már mindenesetre itt kell maradnom, s szeretném, ha pár szót írnál. Nyomorultul, betegül, mint egy döglött kutya, iszonyú nehezen bejövök Nagyváradra. S akkor a legkvalifikálhatatlanabb sértésekhez, kínzásokhoz van szerencsém. Ez igazán túl van minden elviselhető mértéken és módon. Hiszen azért jöttem, s ez az egyetlen helyem, ahol egy kis erősítést és szeretetet kapjak. Megmondom őszintén, hogy azért nem mertem elutazni délután, mert *esetleg* Adél mostani gyöngé állapotában ideges lehet. Kérlek, légy te is őszinte, s ha ez nem így van, tudass, hogy ez a visszatartó okom se legyen. Bocsáss meg, hogy majdnem magamon kívül, szó és beszéd nélkül elnyargaltam, nem tehettem másképpen.[...]” (AEI I. 259.)

E levél szept. folyamán íródhatott, legkésőbb 22-én, de a veszekedések bizonyára már korábban megkezdődtek a *Két hajdani szeretők* között, hiszen a vers már ugyanezen a napon megjelent a BN-ban. A költő és Léda ekkori viszonyára, lelkiállapotukra még inkább rávilágít egy Ady Budapestre érkezése utáni, feltehetően szept. 24-i levél alábbi részlete: „Az anyám életére esküszöm – írja a költő Brüll Bertának –, hogy mikor megismertem Adélt, akkor nem közeledtem századrésnyi bizalommal s odaadással hozzá, mint most, mikor betegen, fáradtan látni akartam s magamba egy kis erőt szedni, ha lehet. Csúnyán, elviselhetetlenül sértegetett, s töltetett velem Váradon olyan huszonnégy órát, ami csoda, hogy egyelőre nem egyenesen a bolondokházába vitt be. Én szívesen odaadom érte az életemet is, de hogy beteg vagyok, arról nem tehetek. Hiába fogom, szorítom, tartom magam, nem bírom elviselni az ő rosszasságát [...] Egyet pozitíve éreztem; mi most láttuk Adéllal egymást utoljára az életben. Mi lesz velem, nem tudom [...] Így nem tudom, mi lesz, bírom-e egypár hétig is. Nemcsak az idegeim szakadtak el, de elszakadt minden kötél. Nekem keserű elégtétel így előre, hogy esetleges katasztrófám siettetéséért ő lesz, Adél, a felelős.” (AEI I. 260.)

Király István Ady és Léda kilátástalan szerelmére hívja fel a figyelmet: „Olyan emberek szerettek itt, akik úgy érezték, a világ nem adhat sohasem otthont, megnyugvást nekik. Hiábavalóságra, céltalanságra, boldogtalanságra volt ítélve ez az érzelem. S ezt kiteljesítve, a végsőig fokozva megjelent a *kettős halottság* fojtó víziója [...] halottként jelentette meg önmagát és Lédát Ady képzelete. »Szurkos sírban« »fehér csontok« ismételték meg a *Két hajdani szeretők* archaizáló, groteszk ünnepélyessége szerint a hajdani nászéjt: egymáshoz simuló simultánok kísérteties képében fogalmazódott meg az örök békétlenség.” (Király I. 447.)

Irodalom

Hatvany I. 342–44.; Földessy: Amt 77.; Király I. 447.

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, 1 fólió, 240 x 187 mm. Aláírás: *Ady Endre*.
Cím: *A ködbe-fúlt hajók*. — A k fotókópiája a PIM-ben: A 250. Eredetije: Bárdos István (Torontó) tulajdonában. Vö. Scheiber Sándor: Magyar írók kéziratai Amerikában és Kanadában. Új Írás 1963. 1259–60.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. szeptember 22. XII. évf. 226. sz. 2. — Ady Endre — („Uj versek” főcímmel *A gazdagság álma* és a *Két hajdani szeretők* című versekkel együtt harmadikként.) — Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 17–18.; VA₂ (1910) 13.; VA₃ (1910) 13.; VA₄ (1918) 13.; VA₅ (1919) 16. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 45.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady az 1. és 11. sor végén a pontot vesszőre cserélte, a 13. és 19. sor végén a kettőspontot vesszőre javította. A VA₃ korrektúrájában a 11. sor sajtóhibáját javították, a 16. sor végén a vesszőt törölték.

Javításaink:

3. A *vitorlások* után a vesszőt logikai megfontolásból — a késői kiadások alapján — tettük.
16. Az *Oceánon* után értelemszerűen — a VA₃ szövegközlésével egyezően — elhagytuk a vesszőt.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>		BN				
Cím fölött: <i>III.</i>		BN				
Cím: <i>A ködbe-fúlt hajók</i>	k	BN	VA ₁			
3. vitorlások	k	BN	VA ₁	VA ₃		
7. öldökötekön[sh]					VA ₄	VA ₅
10. vig	k	BN				
11. kormányos.	k	BN				
13. szállni:	k	BN				
15. Úgy	k	BN				
16. Oceánon,	k	BN	VA ₁		VA ₄	VA ₅
17. Borítsanak	k	BN				
ködök,					VA ₄	VA ₅
18. Röpítsen	k	BN				
19. ködbe-fúlt	k	BN	VA ₁			
hajók:		BN				

Keletkezéstörténet

A ködbe-fúlt hajók sors-vers, a szecessziós életérzésből fakadó Szépség utáni vágy s an-

nak soha el nem érhetősége jut benne kifejezésre. Adyt e gondolat sokat foglalkoztatja. „Jaj, hogy elfut a tollam alól, / Ami igaz, ami esztelenül Szép” – írja az *Egy csúf rontás* c. versében 1906 decemberében. (A verset és jegyzetét l. e kötetben.) Vagy 1907 augusztusában, egy hónappal e vers születése előtt így fogalmazza meg ugyanezt a gondolatot *A fiain sorsá*-ban: „Mindig örültem szépet akarok / S gyáva kutyaként a vágyba halok.” *A ködbe-fült hajók* már azt a testi, lelki válságot mutatja, amely a költőben egy hónap alatt a Lédához való viszonyában és körülményeiben végbement. (L. e kötetben a *Két hajdani szerető* c. vers jegyzetét, amely vers egy napon jelent meg a BN-ban *A ködbe-fült hajó*-kal.) A Brüll Bertához írt 1907. szept. 24-i leveléből a teljes letargia hallik ki: „Az úton sokszor fogott el a sírógörcs – írja Nagyváradról Budapestre megérkezve –, s a végén egy borzasztó apáthia következett [...] Nemcsak az idegeim szakadtak el, de elszakadt minden kötél.” (AEI I. 259–60.) E verset tehát a minden-mindegy érzése szüli, a Nihil, a Semmi utáni vágy. S itt egybekapcsolódik a költőnél a Semmi és a Szépség. Fél évvel korábban, Párizsban még így énekelt: „Fent, a Semmiben, fehér, szűz a világ. / Oh szép a Semmi, de jobb a valóság. / Jobb a sár, mint a köd s mint köd-kertben / A rózsák.” (*Sárban veszett hó*) (A verset és jegyzetét l. e kötetben.) Jelen versben már a valóság helyett a Semmit választja: *Szeretek a Semmibe szállni, / Minden szépet, vakot, halálosat / Úgy szeretek.*

A hajó, a tengeren való utazás visszatérő motívum Ady költészetében. (L. pl. *Léda a hajón, Vén faun üzenete* stb.) Többen felfigyeltek rá, hogy *A ködbe-fült hajók* rokonságot mutat Baudelaire *Le voyage* (Az utazás) c. versével, különösen annak 8. részével. Szabó Richárd ezt írja ezzel kapcsolatban: „A halálba-utazás még gazdagabb költői kifejezést nyer Baudelaire egyik legszebb, legmélyebb versében, a *Le voyage*-ban. Ez a hosszú és különös, a gyermek reális képével kezdődő s elmosódó kontúrjaival halálgondolatba hajló vers több ponton is adhatott impulzusokat Adynak. Van benne valami, ami az Odüsszeá-ra emlékeztet [...] a halál-kapitányos hajó ismeretlenbe való futása is a homéroszi alvilág felé való utazást juttatja eszünkbe.” (Szabó R. 48–49.) Az említett Baudelaire-vers 8. része így hangzik:

O Mort, vieux Capitaine, il est temps! levons l'ancre!
Ce pays nous ennuie, ô Mort! Appareillons!
Si le ciel et la mer sont noirs comme de l'encre,
Nos coeurs que tu connais sont remplis de rayons!

Verse-nous ton poison pour qu'il nous réconforte!
Nous voulons, tant ce feu nous brûle le cerveau,
Plonger au fond du gouffre, Enfer ou Ciel, qu'importe?
Au fond de l'Inconnu pour trouver de nouveau!

Halál! vén kapitány! horgonyt fel! itt az óra,
óh, úntat ez a táj! Halál! Fel! Útra már!
Bár várjon tisztaszín ég s víz az utazóra,
tudod, hogy a szívünk mégis csupa sugar!

Töltsd bőven italod, üdítsen drága mérge!
Így akarunk, amíg agyunk perzselve gyúl,
örvénybe szállani, mindegy: Pokolba, Égbe,
csak az Ismeretlen ölné várjon az Új!

(Tóth Árpád fordítása)

„Teljesen az itt vázolt képet mutatja *A ködbe-fült hajók* c. verse – folytatja Szabó Richárd. – A piros hajón kormányos áll: a víg Halál. Ady szeretne vele menni [...] Tehát ő

is az ismeretlent akarja, és úgy megy a halálba, mint egy szép utazásba, hol várja az új, az ismeretlen.” (Szabó R. 49–50.)

Schöpfung Aladár az életvágý és a halál-gondolat paradoxonjára figyel fel Adynál: „A halál-gondolat egyszerre fokozza is, csökkenti is az élet-vágyat – írja – : az értékek gabbaknak tûnnek fel, de kétségesebbek is [...] Adyan állandóan benne élt ennek a nagy paradoxonnak a tudata, beleférkõzött minden más gondolatába, mint sötétben színezõ elem [...] A halál nem az az ijesztõ rémkép neki, amilyennek ábrázolni szokták. Nem alkot róla meghatározott, állandó képet, sem a görögök fálya-oltó szép ifja, sem a keresztények szörnyû csontváza módjára. Szimbólumot csinál belõle is, néha sötétben jön, mint a felhõ, néha vígan, heje-hujázva.” (Schöpfung 97.)

Magyarázati

Öldökötökön egy néma áll: a vers különleges szavát firtató kérdésre G. Z. [Gombocz Zoltán] monogrammal a következõ válasz olvasható: „A szemöldök szó *öldök* tagja át van vîve a piros hajóra, s annak az öldökén áll a víg Halál.” Magyar Nyelv XIII. évf. (1917) 95–96. – E jegyzetre Kovalovszky Miklós hívta fel a figyelmünket: köszönet érte. – *Apiros hajók öldöke* tehát e hajók kiemelkedõ része, kormányhídja.

Irodalom

Schöpfung 97.; Szabó R. 48–50.; Földessy: Amt 48–49.; Baróti 121–22.

500. Az alvó csók-palota

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt fogalmazvány, 2 fólió, 210 x 170 mm. Cím: *Az alvó csók-palota*. Aláírás: *Ady Endre*. Az elsõ fólió alján 1-es szám, a második fólió számozatlan. A cím fölött autográf római I-es, utána: *tárca*. – PIM A. 133.

Elsõ megjelenés: BN Esti lap 1907. szeptember 29. XII. évf. 232. sz. 2. – Ady Endre – További megjelenés: Szil 1907. november 14. XXV. évf. 46. sz. 1. – *Tárca* – Ady Endre – Kötetben: VA₁ (1908) (Az õs Kaján ciklus) 95–96.; VA₂ (1910) 55–56.; VA₃ (1910) 55–56.; VA₄ (1918) 55–56.; VA₅ (1919) 73. – Gyûjteményes kötetben elõször: AEöv-1 [1930] 64.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-bõl.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 3. sor végén a vesszõt kettõspontra javította. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 3. sorban a *szomorú* hosszú ú-ját rövidre, a 4. sorban a *közben* sajtóhibás z-jét d-re, a 10. sorban az *Ugy* rövid magánhangzóját hosszúra, a 20. sor végén a *húll* sajtóhibás hosszú ú-ját rövidre változtatták.

Javításaink:

2., 3. A *jûthat* hosszú ú-ját rövidre javítottuk a k, a BN, VA₁ és az utolsó két kiadás szövegével egyezõen, mivel stílári vagy ritmikai funkciója nincs.

10. Az *Ugy* rövid *u*-ját a VA₁ és a későbbi kötetek alapján hosszúra javítottuk.
 13. A *tűz* után a *k*, a BN és a VA₁ alapján kitettük a sajtóhiba miatt elmaradt vesszőt.

Szövegeltérések:

1. <i>tul</i> ,	k								
2. <i>júthat</i>			Szil		VA ₃				
3. <i>szomorú</i>	k	BN			VA ₃				
<i>him</i>	k	BN		VA ₁					
<i>júthat</i>			Szil		VA ₃				
<i>oda</i> ,	k	BN	Szil		VA ₃	VA ₄	VA ₅		
4. < <i>Fagyosan?</i> > [föle:] Ködben,	k								
5. < <i>Cs</i> >ók [föle:] cs	k								
6. szobában,	k								
7. piheg.			Szil						
8. tűzharang,			Szil						
<i>ugy</i>	k								
10. <i>Ugy</i>	k				VA ₃				
<i>szíved</i> .		BN	Szil	VA ₁					
13. Parfüm, < <i>vágy</i> > [föle:]									
< <i>tűz</i> > [föle:] tűz,	k								
<i>tűz</i> ,			Szil						
<i>tűz-asszony</i>					VA ₃	VA ₄	VA ₅		
15. ezer – soha.			Szil		VA ₃				
<i>Soha</i> .						VA ₄	VA ₅		
17. Gyáván, < <i>riadtan</i> > [föle:] vacogva,	k								
<i>csóktalanúl</i> ,		BN	Szil	VA ₁					
18. <i>csóktalanúl</i>		BN		VA ₁					
<i>csóktalanúl</i> ,			Szil						
<i>csóktalanul</i> ,									VA ₅
19. <i>hajadra</i> < <i>az örök</i> >									
[föle:] a nagy	k								
< <i>ó</i> > [javítva:] Ószenek	k								

Keletkezéstörténet

Szinte klasszikus példája ez a vers az elvontan merengő-meditáló látomásos költeménynek, a hiábavaló erotikus ábrándozásnak. Mintha a Lédával átmenetileg holtpontra jutott kapcsolat idején (l. a *Két hajdani szeretők* c. vers jegyzetét) Ady új lehetőségekről és azok hiábavalóságáról merengene. Kiváltó élményre, lelki rezdülésre az ember szinte nem is gondol.

Pedig Révész Béla följegyzése szerint a vers ihletője „egy nagyon fehér asszony” volt. Az asszony kilétéről nem mond semmit Révész, de számunkra nem is az a fontos, hanem ahogyan a vers keletkezésének körülményeit leírja. „Hajának fekete sátorából elővillogott a fehér arca – jellemzi az asszonyt –, sötét ruháinak kelyhéből a fehér nyaka, karja, húsa. Pezsdülő mesékkel a fiatal fantázián, az álomszövés hálója kapaszkodott az asszony után is. Előbb én ismertem őt, azután Ady. Az együttesben Ady udvarolt, eleintén csak mókásan, könnyedén, azzal a tündöklő kedvességgel, amihez értett, ha tetszett neki a hangulat. A

találkozások ismétlődtek, a boros mánor alatt indult már a másik is, és a magunkramaradt éjszakában Ady engemet kikezdve, gúnyolódva firtatta az asszonyhistóriát; komolyodott az érdeklődése. Három-négy találkozás után, egy nyári teraszon megint együtt voltunk. Az asszony fehér és vonzó volt, mint a júliusi tubaág. Pezsgő, cigány, ifjúság, Ady megnőtt hírének fénye, bizalmasan körülzárták a mi kis asztalunkat. Ady lelkes, önmagát elengedő volt, és a szép asszony közöttünk fogadta az én figyelő némaságomat és Ady lángolását. Baj, összeütközés nem történt, és a férfivetélkedés emlékéből számomra ma csak az a lényeges, hogy Ady karaktereit vizsgálom általa, de még inkább az, hogy ebből az éjszakából szállt el Ady egyik legszebb verse: »Az alvó csók-palota«. Másnap megírta. Nem félek rámutatni ilyen élesen a vers keletkezésére, mert éppen az a másik célom, hogy éreztessem, mint cseréli át a művész az emberi indulatokat, a harcoló, féltékeny ösztönök megindítják lelkének motollait, és a vers messze-messzire elkanyarodik a földi történettől [...] Ez nem a mi történetünk, de him és nőtény valamennyiünké, akárha a momentán ármány sugdosta is a bújos strófáit.” (Révész: Atril 92–93.)

Révész elbeszélésében nincs okunk kételkedni, de az időpont meghatározása valószínűleg pontatlan, hiszen Ady a verset nem nyáron, hanem szeptember vége felé írta.

Szabó Richárd a vers „előképét” Szilágyi Géza *Álom* c. versében véli felismerni, ezért párhuzamot von a két vers között. (Szabó R. 45.) Földessy szerint „*Az alvó csók-palota*: az Adytól körülírt férfitest. A termék, ajtó, nyoszolyák, a csók-labirint mind a palotaképzetből vonódtak ki.” Ezután emlékeztet az Ady által fordított Három Baudelaire-szonett III. darabjának 9. sorára: „Palota volt a szívem...”, mely az eredetiben így hangzik: „Mon coeur est un palais...”, majd hozzáfűzi: „*Az alvó csók-palota* nem a férfitelhetetlenség, hanem a kielégíthetetlen nemi vágy szimbóluma.” (Földessy: Amt 72.)

A vers gondolat- és érzélemvilága rokon a *Megcsókolom Csók-kisasszonyt* c. versével, a problémakörrel ott is szólnak. (A verset és jegyzetét I. e. kötetben.) A két vers rokonságára már Hatvany Lajos felfigyelt. „A nőt, aki érdemes lesz s aki nem fog élni: Csók-kisasszonynak hívja a költő. A palotát, ahol a kíváncsok, de el nem érhető asszonyok alusznak, *Csók-palotának* mondja.” (Hatvany II. 322.)

Irodalom

Hatvany II. 322–24.; Révész: Atril 92–93.; Szabó R. 45.; Földessy: Amt 72.; Vatai 127.; Király I. 349–50., 444.; Baróti 125.; Hegedűs Loránt 20–22.

501. A nagy Pénztárnok

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. október 13. XII. évf. 243. sz. 2. — Ady Endre — („Uj versek” főcímmel *A magyar Messiások* és a *Halál-árok titka* című versekkel együtt elsőként.) — További megjelenés: Szil 1907. október 31. XXV. évf. 44. sz. 1. — Tárca. — Ady Endre — Kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 105–06.; AH (1908) 48–49.; VA₂ (1910) 60–61.; VA₃ (1910) 60–61.; VA₄ (1918) 60–61.; VA₅ (1919) 79. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 67.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

Javításunk:

22. Az *elinalni* szó után a szedési hibából felcserélt zárójel, majd pont sorrendjét a szövegforrások zömével és a 2. sor végén található írásjel alakzattal egyezően megváltoztattuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN			
<i>Új versek</i>		Szil		
Cím fölött: <i>I.</i>	BN	Szil		
1. „Gyere”.	BN	Szil		
3. nyűgös	BN	Szil		
8. ifjúságért.”	BN		VA ₁	AH
13. sírtál.	BN		VA ₁	AH
14. vérdíj,	BN			
15. nótáztál.				AH
20. szived	BN		VA ₁	AH
21. „Eredj”.	BN	Szil	VA ₁	AH
Pénztárnok.		Szil		
22. bírtam		Szil		
elinalni)	BN			
elinalni).				VA ₄
23. koldús		Szil		

Keletkezéstörténet

A pénz-versek új változata *A nagy Pénztárnok*. Ady itt már a teljes reménytelenség, lemondás hangján ír: *Ki vagy fizetve, béna koldus, / S most meg fogsz habni*. Földessy Gyula szerint Ady „kívánja, áhítazza a Pénzt mint a kapitalista társadalom egyedüli boldogulási eszközét”, de ez idő tájt „ezt a szegényekkel, a kiuzsorázottakkal való szolidaritás váltja föl” nála. „Már a VA-ban is – írja Földessy –, a *Lázár a palota előtt*-ben a kapitalizmus elleni harccá nemesíti a pénz motívumot.” (Földessy: Amt 73.)

A pénzzel való küszködés állandó kísértő társa Adynak, s ez most a BN bizonytalan helyzete miatt tovább erősödik. Ekkor simul el közte és Léda között az ellentét (l. erről a *Két hajdani szerető* c. vers jegyzetét e kötetben), 1907. okt. 1-jén már bocsánatkérő levelet ír az asszonyának: „Édes jó Adél, ezer kínomnál, ezer bajomnál jobban fáj az, mikor eszembe jut, hogy esetleg én is bűnös vagyok a közöttünk történetekben. Ha én mondtam, tettem, ami magának fáj, szánom és bánom.” (AEI I. 261.) Ezután meglátogatja Lédát Nagyvárkonyon, onnan ír egy kétségbeesett levelet Biró Lajosnak: „[...] tizenkét krajcárral vagyok itt e rettenetes lelki nyomorúságom mellett. Küldess nekem bárhogyan *táviratilag tizenöt forintot*.” (AEI I. 261–62.) – A 7. sorban a *kora-csók* kifejezés Ady gyermekkori erotikus élményeire utal. (L. erről bővebben *A szerelmes gyermekek* c. 1904-es cikkének jegyzetét: AEOPM V. 341.)

Irodalom

Földessy: Amt 73.

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. október 13. XII. évf. 243. sz. 2. – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel *A nagy Pénztárnok* és *A Halál-árok tiika* c. versekkel együtt másodikként.) – További megjelenés: Szil 1907. október 31. XXV. évf. 44. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – Kötetben: VA₁ (1908) (*A magyar Messiások* ciklus) 49.; VA₂ (1910) 31.; VA₃ (1910) 31.; VA₄ (1918) 31.; VA₅ (1919) 42.; – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 52.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből.

Szövegteljesítmények:

Főcím: *Uj versek*

BN

Szil

Uj versek

BN

Szil

Cím fölött: *II.*

Keletkezéstörténet

Földessy Gyula felhívja a figyelmet arra, „hogy Ady mindig olyan értelemben használja a »messiás« szót, mint a közösségekért élők, szenvedők megjelölését.” Ezután hozzáteszi: „A szó héberül eredetileg »felkent«-et jelent (ezt Ady is tudta, mint *Kevés beszélgetés magammal* c. verséből kivehetjük).” (Földessy: Amt 58.) A „Messiás”, héberül „massiach”, valóban „felkent”-et jelent, de ennek görög megfelelője a „Cristos”, „Krisztus” s Ady a *Kevés beszélgetés magammal* c. versben nem a Messiás, hanem a Krisztus nevet használja. Az Ószövetségben a „felkent” fogalmat prófétákra, papokra, királyokra alkalmazzák, akiket szent olajjal igtattak be tisztségükbe, azaz „felkenték” őket. A „Messiás” elnevezés mint Izrael eszkatológikus királyának megjelölése csak egyszer fordul elő, amikor az Úr Gabriel arkangyalt elküldi Dániel prófétához, hírül adni neki, hogy a Nabukodonozor által lerombolt Jeruzsálem újjáépül. (Dániel könyve 9: 24–25.) Ilyen értelemben a Messiás címmel csak az Újszövetségben találkozunk, ahol csaknem kizárólag „Krisztus”-nak nevezzük. A Názáreti Jézus, mint Messiás, tehát az Ószövetségi fogalomból következik. Jézus maga is Messiásnak mondja magát, és tanítványai is annak ismerik el. (Lukács 4: 18.; János 4: 25–26.)

„Ady többször mondja magát messiásnak – írja Földessy –, két versében egészen jézusi méretűségben (*Kidalolatlan magyar nyarak, Az igazi messiásodás*), *A föltámadás szomorúsága*-ban pedig képesen a maga föltámadásáról beszél.” (Földessy: Amt 58.) A Földessy által említett két későbbi keletkezésű vers tanúsítja, hogy Adyban folytonosan élt a messiási elhivatottság tudata. Földessy egész sor verset felsorol, ahol Ady Jézushoz rokonítja magát: *Mária és Veronika, Egy régi Kálvin-templomban, Én, szegény Magam, A rabbi sorsa, Volt egy Jézus, A nagyránótt Krisztusok, A Szerelem eposzából*. Jézus vonatkozású verset még többet találunk. (Uo.)

A messiás motívum már debreceni–nagyváradai újságíró korában megjelenik Ady műveiben. Megtalálható az 1899-ben írt, a V-ben megjelent *Álmodom* c. versében, amelyben azonban nem vállalja a messiás szerepét. 1899. márc. 30-i, a DH-ban megjelent *Nagy-*

péntek c. cikkében hasonló gondolatot fogalmaz meg: „Kétezer év óta Golgota a föld, s a Megváltók sóhajától siralomvölgye lett. A nagyak, a jókak, a nemesnek most is keresztfa, bitó a sorsa, míg fényben, ragyogásban élnek a latrok, s dorbézolásuk zsviját alig-alig képes elnémitani a keresztfáknak biztató feltámadási éneke.” (AEÖPM I₂. 126.) Később ez a Messiás-kép módosul a költőnél, kiegészül a messiási szerep vállalásával. 1902. márc. 28-án a NN-ban már ezt írja ugyancsak *Nagypéntek* címmel: „... Consummatum est... Elvégeztetett ez mindazokról, kik e földön javítani akarnak. A názáreti előtt is keresztre feszítették az igazságot, s majdnem kétezer év múltán sincs ez másként... Messiások azért mégis lesznek mindig...” (AEÖPM III. 33.) Néhány héttel később, 1902. ápr. 12-én a NN-ban megjelent *Vázsonyi Vilmos Nagyváradon* c. cikkében már követelményként állítja a politikus elé a messiási szerep vállalását: „Nem fantazma, nem beteg idealizmus, hanem igazság – írja –, hogy aki a világot meg akarja javítani, aki a tömegeket akarja megváltani, annak nem szabad félnie a megfeszítetéstől, ha nem is fogantatik szentlélektől, s ha mindjárt nem is biztosították, hogy három nap múlva halottaiból föltámad. Elvégre okvetlenül nem muszáj az embernek messiásnak lenni, de ha már ezt a nem éppen nyugodalmas pályát választotta, kötelessége elmenni az utolsó konzekvenciáig. [...] Ha ő messiás, legyen messiás!” (AEÖPM III. 42.)

A messiási szerep Adynál olykor profanizálódik, ellentétébe csap át, mint pl. a DH-ban 1899. ápr. 1-jén megjelent *Azuba* c. versében. (A verset és jegyzetét l. AEÖV I. 46–49., 298–302.) A témát Ady három évvel később novellában is feldolgozta *Tamás a piros kertben* címmel. (AEön 270–73.) Adyban egyszerre volt jelen a „pogány hellén” és „keresztényszidó” heinei szemlélet, így fiatalkori műveiben a messiás-fogalom is ellentétes értelmezést kap. Erről tanúskodik az 1906 áprilisában írt *Mária és Dina* c. novellája (AEön 477–80.), amelyben a nietzschei pogány életörömet állítja szembe a keresztény lemondással.

A *magyar Messiások* a messiás-képzet újra megjelenése Ady költészetében. Új értelmet kap itt a messiás-fogalom, melyet Ady most már önmagára alkalmaz, itt már valóban a messiási küldetés, az elhivatottság tudata jelenik meg. Földessy összeszámolta, hogy „Ady 100-nál többször *messiást*ta magát. Az evangéliumi Jézus számos vonatkozását alkalmazza magára.” (Földessy: Amt 59.)

A messiási elhivatottság tudata Ady előtt is megtalálható a magyar íróknál. Így például – amint erre Földessy is rámutat – Petőfi számára sem volt idegen: megjelenik e motívum a Minden virágnak és a Jókai Mórhoz c. versében is. A messiási gondolatot általában Petőfi is többször alkalmazza önmagára (Sors, nyiss nekem tért, Egy gondolat bánt engemet, Az apostol stb.) (Földessy 59–60.) Szabó Richard hívja fel a figyelmet arra, hogy egyes verseiben Komjáthy Jenő is Messiásnak nevezi önmagát: „Nézd: lát a vak, és lejt a béna! / Én tettem azt és senki más! / Az égbe viszlek, Magdaléna, / Mert én vagyok a Messiás!” (Magdaléna IV.) Vagy másutt: „Tegnap még árnyak árnya voltam, / Ma a világ világa: messiás” (Újjászületés). Szilágyi Géza is írt *Messiások* címmel verset, s Szabó Richárd feltetelezi – bár ez nem valószínű –, hogy Ady „talán visszhangként írta erre a versre *A magyar Messiások-at*.” (Szabó R. 34, 44–45.)

A *magyar Messiások* változást jelent Ady korábbi messiás-felfogásához képest. Földessy joggal írja, hogy „a messiás-képzet első jelentkezése Ady új költészetében.” Az általános messiás-képpel szemben itt a küldetés tudat konkretizálódik a „magyar messiásokra”. (Földessy 59.) Az *ős Kaján* „Mit ér az ember, ha magyar?” kétségbeesett panasza fogalmazódik itt meg újra. Adyra párizsi tartózkodása után még nyomasztóbban hatott a hazai élet. „Átérezte »a magyar Messiások« tragédiáját – írja Király István. – [...] Lehűző fájdalom préselődött össze ebbe a versbe: a tehetetlenségérzés szomorúsága üzent, pörölt

benne. [...] Jelzódott, hogy pusztulásra ítélte a magyar ugar minden változtatásvágyat. Költői téma lett a céltalan, messiási lét, a meddő áldozat. Logikailag a halál, a semmi felé vitt a költemény [...] De ugyanakkor [...] Góg és öntudat feszült a sorokban [...] Birta a lélek a fájdalom súlyát: felőtli fölény jellemezte a művészi formálást [...] A lélek nemcsak kínlódní: helytállni is tudott; volt ereje az elviselésre [...] Két ellentétes formáló elvnek engedelmesskedett a költemény. Mint ahogy eltérő indulatok vonzásában élt az ember is: a reménytelenségre keménység, öntudat, helytálló dac felelt. Ott élt a lélek mélyén a sajátos, adys morál: *a mégis morálja*." (Király I. 195–98.)

Irodalom

Sík 259.; Szabó R. 34., 44–45.; Földessy: Amt 58–60.; Varga 240.; Király I. 195–98.; Molnár Edit: Ady olvasása közben. Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények 1977. 21. évf. 2. szám. 133–44.

503. A Halál-árok titka

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. október 13. XII. évf. 243. sz. 2. — Ady Endre — („Uj versek” főcímmel *A nagy Pénztárnok* és *A magyar Messiások* című versekkel együtt harmadikként.) — További megjelenés: Szil 1907. október 31. XXV. évf. 44. sz. 1. Tárca. — Ady Endre — Kötetben: VA₁ (1908) (Az ós Kaján ciklus) 72–73.; VA₂ (1910) 44–45.; VA₃ (1910) 44–45.; VA₄ (1918) 44–45.; VA₅ (1919) 57. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 59.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 2. sor végén a vesszőt pontra cserélte.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>	BN	Szil			
<i>Uj versek</i>					
Cím fölött: <i>III.</i>	BN	Szil			
1. mély			VA ₃	VA ₄	VA ₅
2. Halál-árok,	BN	Szil			
5. Boldogok,		Szil			
8. ifju	BN		VA ₃	VA ₄	VA ₅
9. Ugy	BN				
13. a kik [sh]		VA ₁			
14. Bolondul tudnak.	BN	Szil			

Keletkezéstörténet

A Halál-árok a temetőárokkal rokon fogalom, ahová a társadalom kivetettjeit temet-

ték (pl. a kivégzetteket, öngyilkosokat stb.). Ady szimbólum-teremtésébe ez a képzetársítás minden bizonnyal belejátszott. Földessy Gyula a Halál-árkot az élettel azonosítja: „A »Halál-árok« olyanféle szimbolikus megjelölése az életnek – írja –, mint a »csók-csatatér« vagy »csatatér« (*A csók-csatatér lovagjai, A csatatér hőse*) vagy a »Vénségutca« (*Az első-tétült utcán c.* versben), egyszóval a Halál-árok maga az élet: a »vén szerelmi csatárok« s a »csókos, ifjú eretnekek« számára, akik a Halál-árok »babonás partja« mentén járnak. Az »Iszapos, mély fekete árok« a szerelem, a nemi gerjedelem tisztátalanságát akarja kifejezni [...]” Földessy leegyszerűsíti a vers lényegi mondanivalóját, hiszen a vén szerelmi csatárok éppen nem bűnhődhetnek, hanem a csókot / *Jutalmul örökre hallják*. Szó sincs itt tisztátalan szerelemlről, hanem arról, hogy a halott daljáték helyébe Száz, csókos, ifjú eretnek lép, és az élet folyik tovább. Földessynek igaza van: „Ez a vers a csók-szimbólumok körébe tartozik.” Rokon e verssel: *Az alvó csók-palota, Ki ad többet érte? A Hágár oltára, Elfogyi az ölelésben, A bűnök kertjében*. Majd Földessy így folytatja: „Mintha Ady azt akarná éreztetni *enemű* verseiben (mert vannak *bűntudatos* versei is), hogy a bűn nemcsak *ellentéte* az erénynek, hanem a kettő törvényes életközösségben is áll egymással, amivel szemben mi, emberek tehetetlenek vagyunk, amit vállalnunk kell.” (Földessy: Amt 66–67.)

Hatvany Lajos a *Héja-nász az avaron* motívumának újra jelentkezését látja a versben: „A *Héja-nász* motívuma újul fel *A Halál-árok tükre* című versben – írja – [...] Ha a vén héják lehullnak, úgy hullnak le, hogy le se hullnak. A nászos meghal – a nász örök. Ez az örök, teremtet Venus, kiről Lucretius énekel. Nagy, ölelő, diadalmas körmenet a világmindenségen át [...] A *Héja-nász* költője a szerelmes emberpár egocentrális szempontjából, keserűen nézi a múltat. A *Halál-árok* költője transzcendentális örök szempontból, szinte lelkesen.” (Hatvany II. 366.)

Szabó Richárd Baudelaire *Sépulture* (Temetés) c. versének hatását véli felismerni a költeményben: „A *Sépulture* c. vers szerint – írja – az eltemetett különböző, felette végbenemő dolgot hall majd: farkasok üvöltését, boszorkányokat, vén kéjenceket és zsványokat. Ady *A Halál-árok tükre* c. harmonikusabb versében a vén szerelmi csatárok a Halál-árokban az árok babonás partjára futó ifjak csókjait fogják örökre hallani.” (Szabó R. 51.)

Irodalom

Hatvany II. 366.; Szabó R 51.; Földessy: Amt 66–67.; Baróti 110–11.

504. Kereszttel hagylak itt

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, 1 fólió, 240 x 163 mm. Aláírás nélkül. Cím: *Kereszttel hagylak itt*. A fólió alján 1-es szám. – A cím felett: *Új versek*, alatta egy római I-es. – PIM A. 92.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. október 27. XII. évf. 255. sz. 2. – Ady Endre – („Új versek” főcímmel a *Mostohám a Betűben* és a *Ki ad többet érte?* című versekkel együtt elsőként.) – További megjelenés: Sz 1907. december 25. XXXIV. évf. 294. sz. 1. – Tárcsa. – Ady Endre. (A *Bölcs Marun* meséje c. vers után közli.) – Kötetben: VA₁ – Tárcsa. – Ady Endre. (A *Léda* arany-szobra ciklus) 143.; VA₂ (1910) 80.; VA₃ (1910) 80.; VA₄ (1918) 80.; (1908) (A *Léda* arany-szobra ciklus) 143.; VA₅ (1919) 105. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 74.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady az 1. sor *eressz* szavában a két *sz*-et *ssz*-re javította. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) az 5. sorban a *szent* után vesszőt tettek.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	k	BN		
Cím fölött: <i>I.</i>	k	BN		
1. <i>Meghalok,</i>	k			
<i>eressz</i>	k			
2. <i>drága kereszttel,</i>	k			
4. <i>Megcsókolom állad,</i>	k			
5. <i>szent</i>		Sz	VA ₁	VA ₂
<i>vállad</i>	k			

Keletkezéstörténet

A vers a Lédával történt kibékülés után keletkezett. (L. erről *A nagy Pénztárnok* c. vers jegyzetét e kötetben.) 1907. szept. 24-én még ezt írja Brüll Bertának: „Nemcsak az idegeim szakadtak el, de elszakadt minden kötél. Nekem keserű elégtétel így előre, hogy esetleges katasztrófám siettetéséért ő lesz, Adél, a felelős.” (AEI I. 260.) A kibékülés ezután megtörtént, de a tüske, úgy látszik, benn maradt a költőben. „Bizonyára nem érdekli, de való – írja Lédának okt. 22-én –: nekem is vallott szerelmet egy-két asszony. Sőt, mindjárt számot is mondhatnék: kilenc. Úgy látszik, hogy engem is alkalmasnak látnak még némi szerelmi turbékolásra.” E levél utóiratában ezt írja: „Betegebb vagyok, mint valaha, sok nagy bajom van. Nem tudom, lemehetnek-e mostanában.” (Uo. 263.) Ady okt. végén mégis leutazott Nagyváradra, mert nov. 1-i levelében ezt írja Lédának: „Édes jó Adél, beteg (igazán s nem úgy, ahogyan maga hiszi) vagyok megérkezésem óta.” (Uo. 264.) A vers feltehetően e váradi látogatás emlékének terméke.

Hatvany Lajos, szokásához híven, általánosít. Szerinte a költő „[...] hogy ha elmegy, hát nem megy el azért egészen – a költő egoista képzelmében az ő szerelmes ölelése örök-égő stigmát hagy hátra a női vállon, mellen, szájon. Ennek a férfias, önző illúzióknak ájtatos, kenetes megverselése az ismert Ady-vers [...] Főnnebb a romantikus énekes kivetült érzésének mondottuk e verset. Lehet, hogy tévesen. Mert a szerelmes ember, aki búcsúzik, úgy érzi, hogy a fájdalma mint égő fájdalom válik le róla, s kigyúl, mint égő stigma gyúl ki a kedvesen. Ez a kereszt, mely Ady Lédáján kigyúl.” (Hatvany II. 359–60.)

Király István az „együttérző szerelem” motívumát emeli ki a versben: „A közös emberi szenvedés elviselésére lett óvó menedék – írja. – Innen eredt olyan költeménynek, mint pl. a *Kereszttel hagylak itt* csendes bánata [...] Más formában s másfajta beállításban, de mintha csak Raszkolnyikov Szonja ágya előtt leboruló híres mozdulata ismétlődött volna meg. A gyötlemek útjának, a kálváriának volt jelképe a kereszt. Az emberélet szomorúsága oltódott be a szerelembe, a rá emlékeztető csókokon keresztül. Szerves része lett az érzelmenek az emberi szenvedés, az emberi részvét.” (Király I. 453–54.)

Irodalom

Hatvany II. 359–60.; Király I. 453–54.

505. Mostoháim a Betűben

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 1 fólió, 240 x 165 mm. Aláírás nélkül. Cím: *Mostoha testvéreim a Betűben*. A fólió alján 2-es szám. A címben eredetileg kis *b*-vel volt írva a *Betűben*, a költő ezt áthúzta és nagy *B*-re javította. — PIM A. 201/4.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. október 27. XII. évf. 255. sz. 2. — Ady Endre — („Uj versek” főcímmel *Mostoha testvéreim a Betűben* címen a *Keresztel hagylak itt és a Ki ad többet érte?* c. versekkel együtt, másodikként.) — Kötetben: VA₁ (1908) (Az ős Kaján ciklus) 76.; VA₂ (1910) 46.; VA₃ (1910) 46.; VA₄ (1918) 46.; VA₅ (1919) 59. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 59.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A VA első három kiadásában a vers *Mostoha testvéreim a Betűben* címmel jelent meg. A még Ady életében közreadott VA₄-ben a cím *Mostohám a Betűben*-re módosult, s ezt követték a későbbi kiadások is. Az AEöv-28 sajtó alá rendezői „a cím első szavát logikai megfontolásból többes számba” tették, feltételezve, hogy az egyes szám szedési hiba lehetett. Ezt látszik alátámasztani a *Ha távolról nézek* (I. e kötetben) 3. sorában található Mostoháim megnevezés. A megszólítottak mindkét versben ugyanazok: az újságíró társak. Az érvelést elfogadva — bár az *Álom álom helyett* c. vers jegyzetében (I. e kötetben) kifejtett aggályokat fenntartva — a címet *Mostoháim a Betűben* alakban véglegesítettük.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 6. sorban a *miért* utáni kérdőjelet vesszőre cserélte. A VA₃ korrektúrájában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a címben a *Betűben* hosszú *ű*-jét rövid *ü*-re javították.

Javításunk:

1. A *betűs* rövid *ű*-jét a *k* és a későbbi kiadások alapján hosszú *ű*-re javítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>		BN			
Cím fölött: <i>II.</i>		BN			
Cím: < <i>b</i> >etűben [fölé:] <i>B</i>	<i>k</i>				
<i>Mostohám a Betűben</i>				VA ₄	VA ₅
<i>betűben</i>			VA ₁		
<i>Betűben</i>				VA ₃	
1. <i>betűs</i>		BN	VA ₁	VA ₃	
5. <i>Égnek</i>	<i>k</i>				
6. <i>tudjuk,</i>		BN			
<i>miért?</i>	<i>k</i>	BN			
<i>miért:</i>				VA ₄	VA ₅
7. <i>kavarni.</i>					VA ₅
8. <i>Marni</i>	<i>k</i>				

A kortársak közül néhányan a verset úgy értelmezték, hogy Ady „mostohatestvérei a betűben” az újságírók. Földessy Gyula vitába száll e felfogással, szerinte ez a vers is „Ady-vers-szimbólum”. De benne a költő „már nem költői álmait, hanem megírt verseit személyesíti meg”. „A verset valami tökéletes Ady-ignoráns – magyarázza Földessy – az újságírókra vontatkozattatta, s ez az értelmezés belegyökerezett az irodalmi köztudatba. Ady úgy tiltakozott e képtelenség ellen, hogy a II. kiadásban *Mostohám a betűben*-re változtatta a vers címét”. Hogy Ady tiltakozott-e a vers értelmezése ellen, erre forrás nem áll rendelkezésünkre. Abban viszont téved Földessy, hogy a költő a második kiadásban megváltoztatatta a vers címét. Mint fentebb jeleztük, a változtatás csak 1918-ban, a negyedik kiadásban történt.

Földessy magyarázata erőltetett. Hogy a „mostoha nemcsak anyát, de testvért is jelent” köztudott, de nem bizonyítja, hogy a költő saját verseit nevezte „mostoha testvéreinek”. E képtelenséget Földessy is érzi, ezért kényszerül további magyarázkodásra. „De mert a verszövegben mégis több személy-feléről volt szó, senki sem gondolkozott rajta, miért változtatta meg Ady a vers címét.” Ez az állítás, amint fentebb láttuk, nem igaz. Földessy azonban tovább magyaráz: „„Mostoha testvéreinek» vagy »mostohájának» azért nevezte a verseit, mert az ő művészi érzékelésében, nagy-igényűségében semmi teljesedés és teljesítmény nem lehet tökéletes: a megvalósult versek csak »hitvány szökevények» az ő szép álmom-hadából [...] csak »fél-versek» [...] a megszületett versek »furcsák és távoliakká», sőt »utáltakká» idegenednek előtte [...], s ha tudnak is »ördögkonyhán» mérget kavarni (ördögkonyha: nyomdaprés), »nem tudnak se élni, se halni», úgyhogy Adynak biztatgatnia kell magát, hogy akárhogy, de mégis az ő fajtája a verse.” Földessy ezután megkísérli felfejteni a „szimbólumokat”. „Ha versei szimbolizálásának tekintjük e verset – írja –, úgy semmi nehézsége nincs a képes szavak rájuk alkalmazásának: Ady verskötetei szedése idején láthatta szennyves nyomdai betűkolumnákban a verseit, vagy akár nem-tiszta »kutya-nyelveken«, tintásan: azaz nyomdafestékesen, vagy »ílfan, vénekként«, mert már untak, megöregedettek lettek előtte. »Állnak, Mintha testvéreim volnának»: merő képtelenség volna újságírókra alkalmazva, ugyan miért »állnának»? – A »betűs bánat« is ráillik a *feke-te* nyomdafestékű betűre.” (Földessy: Amt 67.) Így értelmezi a verset Benedek Marcell is Ady-breviáriumban: „Verseiről szól a *Mostohám a betűben* is, testvéreiről, akiknek betűs bánat ül az arcán.” (Benedek II. 57.)

Király István elutasítva ezt az értelmezést, a verset az újságírókra vonatkoztatja: „az »én fajtámról« beszélt [...] az újságírókról *Mostohám a betűben* c. versében.” (Király II. 637.) Valószínű, hogy Király és a Földessy által „Ady-ignoránssoknak” nevezettek értelmezik helyesen a verset; Adynak több írása tanúsítja, hogy újságírónak tartja magát, és vállalja az újságírói sorsot. Későbbi keletű szóval legfeljebb „írástudókra” tágiíthatjuk e jelképes fordulatot. A NN 1903. febr. 4-i számában pl. vezércikkben üdvözli Pálfi Antal szegedi törvényhatósági tagot, tanyai kapitányt abból az alkalomból, hogy kétszáz korona pályadíjat adományozott az arra legérdemesebb nagyváradi újságírónak. Ady többek között ezt írja: „[...] a kultúra és irodalom szolgálatában a sajtó jár elől. A sajtó ír, bírál, agitál, toboroz [...] Kétszáz korona nem nagy summa. De mennyire megnöveszti a nagy cél, amit szolgál. Ez a kétszáz korona mementó lesz, hogy a kultúra jegyében a sajtóval illik tartani, hogy az irodalom a magyar talajban együtt tenyészik a sajtóval, s ígérete, jele egy jobb jövődönk, mely látni és értékelni fogja tudni egy-egy izmosabb, eredetibb s erősebb újságíró egyéniség nagy társadalomformáló szerepét. Íme, milyen nagy összeg ez a kétszáz korona!...” (AEÖPM IV. 27–28.) A díjat egyébként, miként erről a NN 1903.

márc. 1-i számában megjelent *Levél az apámhoz* c. írásából értesülünk, Ady kapta: „Olvasni fogod, édesapám – írja –, hogy száz forintot kapok. Summának nem summa. Ennek az én fajtámnak több a hiányzó öt forint, mint a meglévő kétszáz. Az összegyűlt adósság enyhítődik, avagy pár napi pihenésre el lehet menni Veneziába avagy Abbáziába, hova olyan könnyen mehet hetekre sok dologtalan, gazdag ostoba. De lásd, édesapám, mégis nagy summa ez. Nem az enyém. A fajtámé és a fajtám nagy vérverejtékezésének eredményéé. Meglátták az újságírók. Megérezték a lázát, s megértették a lelket.” Vall ebben az írásban az újságírói hivatásról is: „Hát mik is vagyunk most? Néha és a napi világban cinikus fáradtak, a tekintélyeket már nem is rombolók, csak hanyagul leköpködők [...] A jobb életért, a becsületesebb világért, az előretörésért, a világosságért s a fantomok legfantomabbjáért, legbolondabbjáért és legszebbjéért, az igazságért...” (AEÖPM IV. 45–46.)

Irodalom

Benedek II. 57.; Földessy: Amt 67–68.; Király II. 637.

506. Ki ad többet érte?

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. október 27. XII. évf. 255. sz. 2. – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel a *Keresztel hagylak itt és a Mostoha testvéreim a Betűben* c. versekkel együtt harmadikként.) – Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 177.; VA₂ (1910) 97–98.; VA₃ (1910) 97–98.; VA₄ (1918) 97–98.; VA₅ (1919) 131.; A vers a VA₁-ben a *Maradhatsz és szerethetsz* után állt, s csak a VA₂-ben került végleges helyére. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 82.

Szöveggkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 7. sorban a *Dicsőség*-et *S dicsőség*-re javította.

Javításunk:

2. Az *élet* kis *é*-jét a BN s az első kiadás alapján nagy *É*-re javítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>	BN			
Cím fölött: <i>III.</i>	BN			
2. <i>élet</i>		VA ₃	VA ₄	VA ₅
szűken	BN	VA ₁		
3. ad.	BN			
7. <i>Dicsőség</i>	BN			
8. <i>hiu</i>	BN			
9. <i>díj</i>	BN			

A vers magyarázóai az utolsó sorokra teszik a hangsúlyt: *Hogy haljak meg valami trágár / Nótát énekelve*. Földessy Gyula szerint: „A vers, illetve a 3. vsz. szó szerinti értelme mögött ezzel merőben ellentétes nagy-emberi érzés lappang.” Igaza van abban is Földessynek, hogy a mondanivaló: „Rokon a *Gonosz csókok tudományá*-val.” „Így kárhozván fölöldődök / Mert így ítélem igazán / Az életet s kulcsát, a csókot.” Földessy úgy magyarázza a két vers rokonságát, hogy: „Van mindkettőben valami a nietzschei »jó és rosszon« túliból. A trágárságot olyan humánumnak érzi, amiben sok titokzatos minden van, ami dacol a szokványos erkölcsi értékelés stílusával. Én mindig éreztem ebben a versben valami visszajára fordult lelki tisztaság-vágyat. S valami mérhetetlen megvetést a »szűken mérő« kor és kortársak iránt. Az utolsó két sor jelentése – ha összevetjük a megelőző versszakkal – : hogy a dicsőség (amit megtagadtak tőle, amit ők adhattak volna) *annyit sem ér, mint egy trágár nóta*. A 2. vsz.-nak ez a sora: »Egy szó, amit ki sohse mondtak« – nem éppen egy szó, hanem az Adyt megillető elismerés szava: hogy ő a legnagyobb, a legtöbb mindenrendű kortársai között (Adynak ez volt a véleménye magáról).” (Földessy: Amt 79.)

A vers rokon Adynak egy héttel korábban a BN-ban megjelent *Lőrinc, a nevelő* c. novellájával. A grófnő Baross Lőrinc nevelőt kiszemelte magának. A nevelő: „Egyszer ledobta magát a szőnyegre, s hanyatt fekve valami nagyon trágár diáknótát énekel. Akkor délután olyan nagy sikere volt, hogy a gróf majdnem meglepte őket.” Egy nagy vacsorakor előkelő vendég érkezett a grófkához. Lőrinc, aki szintén helyet kapott az asztal végén, azt tapasztalta, hogy: „A grófné már szinte fölfalja a vendéget [...] Neki pedig, Lőrincnek, a grófné minden volt: siker, meglepetés, jövőd, illúzió, szépség és valóság. – Lőrinc ivott, a gróf, a férj, már a vacsora végén nézni se tudott az álmodástól [...] Baross Lőrinc részeg volt már, s odaszaladt a grófné elé. A herceg, kit állandóan hercegnek nevezünk, megriadt, s bámolt. Lőrinc lefeküdt a szőnyegre, s bambán, részegen elkezdte ordítani azt a trágár nótát, ami máskor úgy tetszett a grófnénak.” (AEön 766–68.)

A versben villoni cinizmus, baudelaire-i satanizmus érezhető, amit Ady ekkori létbizonytalansága magyaráz. A BN átalakult, állandó biztos állása megszűnt, a Ny még nem indult meg. Elkeseredve írja Lédának 1907. nov. 1-jén: „A lapnál megtörtént a változás, de olyan kétségbeesítő körülményekkel, hogy leírni nem is lehet, csak elmondani. Majd elmondom, s remélem, már akkor más lapnál leszek. Vagy legalábbis nem leszek itt.” (AEI I. 264.) Király István „nonkonformizmust”, „társadalmi méretű számárfülmutogatást”, „meddő, céltalan provokációt” lát a versben. „Még a halhatatlanságvágy kötelező, költői koturnuszát is félredobta vele a polgárpukkasztó, gögös, dacos pöz – írja. – Mint a *Ki ad többet érte?* című versének a hőse, még meghalni is »egy trágár nótát énekelve« szeretett volna a lázongó művész. Ez a nonkonformista indulat volt az, mely összekuszáltatta vele az áthagyományozott értékrendeket, melynek hatására fohásszá avatta még a szitkot is.” (Király I. 361.)

Irodalom

Földessy: Amt 79–80.; Király I. 361.

Megjelenés

Első megjelenés: VÚ 1907. november 3. 54. évf. 44. sz. 874. [2]. — Ady Endre — További megjelenések: Szil 1908. április 9. XXVI. évf. 15. sz. 1. — Tárca — Ady Endre; PN 1910. április 3. 61. évf. 79. sz. 38–39. Innen-onnan — Ady Endre; — Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 15–16.; AH (1908) 28.; VA₂ (1910) 12.; VA₃ (1910) 12.; Gyűjt [1910] 26–27.; Úmk (1911) 14.; VA₄ (1918) 12.; VA₅ (1919) 15. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 44.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből. A VÚ-ban a vers 5. és 6. strófájának sorrendje fordított volt. A VA-ba történt felvételkor Ady a két versszak sorrendjét megcserélte.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 23. sor végén a kettőspontot vesszőre cserélte. A VA₃ korrektúrájának (OSzK Fond. Hung. 1731.) 9. sorában a *szomorú* szó hosszú *ú*-ját rövid *u*-ra javították.

Szövegeltérések:

Cím: halál	VÚ	VA ₁	AH	Szil	PN	Gyűjt	Úmk
2. tündő							
6. Hervadva,				Szil		Gyűjt	
7. sűgaras,				Szil			
9. szomorú	VÚ				VA ₃		VA ₄ VA ₅
10. Kísértetes,					PN		
hívását,	VÚ	VA ₁	AH			Gyűjt	Úmk
hívását.					PN		
11. Szent					PN		
13. elűtazókat,				Szil			
14. Sírókat	VÚ				PN		
felébredőket,				Szil			
15. A dér-esős					PN		Úmk
17. Szeretem azt, aki csalódott,	VÚ				PN		
lemondást.							
18. Aki rokkant, aki megállott,	VÚ				PN		
sírást		VA ₁					
19. Aki nem hisz, aki borus:	VÚ						
20. A világot.	VÚ						
21. Szeretem a fáradt lemondást,	VÚ						
22. Könnyetlen sírást és a békét,	VÚ						
23. Bölcsék, poéták, betegek	VÚ						
borus,		VA ₁	AH		PN	Gyűjt	Úmk
borús,				Szil			
24. Menedékét.	VÚ						
26. tündő	VÚ	VA ₁	AH		PN	Gyűjt	Úmk

Egyik meghatározó verse ez a költemény az 1907-es esztendő alkotásainak, és a VA azonos című nyitó ciklusának címadó verse lett. Ady korai publicisztikájában és verseiben gyakori a halálsejtelem vagy az elmúlás élménykörét érintő mű, de a halál jelenségével szembesítő versek motívuma az 1906-os és 1907-es publikációk során vált mind számban, mind esztétikai értékben olyan jelentőssé, hogy a költő kötete összeállításakor önálló ciklusként szervezte őket egységbe. E tényen az sem változtat, amit Földessy hallomás alapján közöl, mely szerint Mikes Lajos mondta neki 1909-ben „hogy Ady még 1904–5-ben egy ciklust tervezett *A halál útja* címen” (Földessy: Amt 48.) Lehetséges, hogy a költőnek volt ilyen terve, de realizálni már azért sem tudhatta, mert az Újv periódusában ilyen ciklus komponálásához nem lett volna megfelelő versanyaga.

Más volt a helyzet 1907 ősze végén, a VA kompozíciójának véglegesítése idején. Ekkor már közel 20 verset sorolhatott a halál-motívumot reprezentáló ciklusba: kilencet az 1906-ban közreadottak közül s — *A Halál rokoná*-t is beleértve — tízet az 1907-ben publikáltak sorából. Két verset részben ezzel párhuzamosan (*A nagy álom*. BN 1907. nov. 3.), részben valamivel később (*Közel a temetőhöz*. VÚ 1907. dec. 8.) közölt, s így teljesedett ki a ciklus 22 versre. A halál-motívum versei — miként a többi cikluséi is — többnyire időben szétszórva jelentek meg. Föltűnő azonban, hogy mindkét esztendőben a versek zöme az év második felében született: 1906-ban a 9 költeményből 5 verset publikált augusztus–november folyamán (*Párisban járt az Ősz*, *A rég-halottak pusztáján*, *Ellilanti évek szőlőhegyén*, *Három őszi könnyecsepp*, *Sírni, sírni, sírni*), 1907-ben 13 versből 8 költeményt adott közre a júliustól decemberig tartó periódusban (*A fekete zongora*, *Az őszi láрма*, *A fiaiim sorsa*, *Megcsókolom Csók-kisasszonyt*, *A ködbe-fúlt hajók*, *A Halál rokona*, *A nagy álom*, *Közel a temetőhöz*). Mindebből arra lehet következtetni, hogy 1907 őszi hónapjaiban Adynak már tudatos szándéka volt halál-verseiből önálló ciklust állítani össze, s már ekkor kereste a lehetőséget arra, hogy ne csak egy újabb verssel bővítsen a ciklust, hanem olyanval, amely szövegében és címében is sűrített kifejezője, jelképes összegezője a halál-motívum ekkori verseinek.

Ilyen meggondolások és összefüggések is szerepet játszottak abban, hogy Ady *A Halál rokona* c. reprezentatív jellegű és kihívó szellemű költeményét megírja. A Halál egyfajta kötöttettség személyesítéséhez volt szükség ahhoz, hogy a lírai én magát a *rokoná*-nak nevezhesse, s ennek szellemében jellemezhesse. Nem riasztó, nem taszító ez a halál-képzet, hanem csak az élet tovatűnő, szomorú, távozó, hanyatló helyzeteihez hangolódó. A halált ebben a versben is — miként a 1906-os *Sírni, sírni, sírni* c. költeményben — „valóban létezőnek, élőlénynek érezzük.” Hiszen e versekben „egyszerre van [...] halál is, élet is, nem mint ellentét, hanem mint kapcsolatok”. (Schöpflin 99.)

E vers három másikkal azonos napon jelent meg a VÚ-ban. Idő- és sorrendben azért vettük előbbre, mert feltételezhető, hogy a hetilap VÚ számára Adynak előbb kellett a kéziratot leadnia — bár ez évben nem ez az első Schöpflin Aladár közvetítette publikációja a hetilapban —, mint a tőle most már rendszeresen közlő napilap Nsz-nak vagy az egyelőre még publikációs szempontból „törzshelyének” számító — lapzártá előttig leadandó verseinek helyet biztosító — BN-nak.

Élet és halál közelségét, helyesebben kapcsolatát Ady eleve áttételesen, szellemi összefüggésben értette, érvényesítette. Mintha élet és halál, élők és holtak között megszakíthatatlan, folytonos kommunikáció létezne. Ezért érzi például lehetetlennek Ady, hogy az élő konzervatívok a holt Petőfit kisajátítsák. Nem sokkal e vers közlése előtt írja: „Attet-szö a céljuk: elvenni tőlünk, magyar szabadgondolkozóktól, minden nagy magyart, aki a

mienk. És minden nagy magyar a mienk. De nem sikerül lejártni a mi nagyjainkat. Petőfi sohasem lesz olyan halott, hogy fekete kriptába zárhassák. Mintha megérezte volna, hogy kik mernek valamikor az ő nevében szólni, legalább a tetemét elrejtette, amikor a halállal találkozott". (*Jegyzetek a napról*. III. A Petőfi-ház. BN 1907. okt. 18.; AEÖPM IX. 30–31.)

Ady újszerű, különös halál-szemlélete eltérő hatást váltott ki a kortársakban, és ellentétes értékelés jellemzi a vers, a motívum utóéletét, irodalomtörténeti megítélését is. Különböző dokumentumok érdekesen rögzítik a hajdani benyomásokat.

A Halál rokona Kardeván Károly – akkori nagyváradai tanár – visszaemlékezése szerint Gyulai Pálnak is tetszett. Az emlékező 1908. febr. 27-én hallotta Nagyváradon az alábbiakat a költőtől: „[...] Ady elmondta – írja –, hogy egyszer találkozott Gyulai Pállal, ha jól emlékezem, a Franklinban. Gyulai azt mondta neki: »Ha még egyszer olyan verset ír, mint »En a halál rokona vagyok«, szívesen közlöm a Budapesti Szemlében«. Ady mosolygott, és mosolyában büszkeség is látszott, »harcos Gyulai Pál« dicsérete előtte sem volt közömbös [...] Várható-e ifjú költő nagyobb dicséretet Gyulaitól, minthogy verseit maga közli a Budapesti Szemlében? Előfordult-e gyakran, hogy maga szólított fel valakit verseinek beküldésére? [...] Kérdeztem Adytól, küldött-e verset Gyulainak? Mosolyogva a fejét rázta, de magyarázatát nem adta.” (AM II. 84–85.) A Gyulai Pállal való találkozásra utalhat – feltételezi lábjegyzetben Kardeván – Ady az egy évvel későbbi *A duk-duk affér* c. írásában is: „Nincs közöm a betegekhez, impotensekhez s mindazokhoz a fiatalokhoz, akik engem jobban gyűlölnék Gyulai Pálnál, aki végre – tudom – nem is olyan nagyon gyűlöl.” (AEÖPM IX. 280.)

Földessy és Vajthó László is felfigyelt rá, hogy Felix Dörmann osztrák költő Was ich liebe c. verse mind szemléletben, mind tartalomban, bizonyos mértékig még formájában is rokon Ady versével. A Dörmann-versnek is „minden, szintén négysoros versszak: »Ich liebe«-vel kezdődik; Ady maga is nagy szemet meresztett rá – írja Földessy –, mikor mutattam neki, de a leghatározottabban állította, hogy ő sohasem látta-olvasta ezt a verset.” (Földessy: AMt 48.) A Dörmann-vers teljes szövege Kosztolány Dezső forrásában: *Modern költők*. Bp., 1914. 374.

A korai Ady recepciónak persze sokféle változata létezett. Érdekes és jellemző ebben az összefüggésben a piarista költő és irodalomtörténész Sík Sándor (1889–1963) vallomása, aki elmondja, hogy kispap és tanárjelölt korának ellenérzéseitől miként jutott el Ady költészetének elfogadásáig, sőt értelmező megközelítéséig. Leírja, hogy az ÚjV és a VA végigolvasása után kezdte „ugyan már látni benne az újat”, „de még mindig a bántó hangok ütöttek meg erősebben, főleg azok a versek, amelyek erkölcsi érzékemet borzolták fel [...] Legjobban az a dekadens hang keltette fel ellenérzésem, amely *A Halál rokoná*-ban szólt meg [...] Ebben a lelkiállapotban írtam meg a Zászlónknak [századeleji katolikus ifjúsági folyóirat] A hajnal szerelmese c. versemet, tudatosan *A Halál rokona* ellenprogramjának”. Idő múltával változott azonban a helyzet. „Közben ugyanis a költő elvégezte rajtam munkáját, és lefegyverezte minden ellenállásomat. Gondolom, sokan járták meg ezt az utat, az ellenszenvtől a teljes meghódolásig. Aki versek iránt fogékony lelkű ember egyszer kezébe vett egy Ady-kötetet, aligha tudta letenni belső átalakulás nélkül.” Így jut el azután Sík Sándor nagy összegező Ady-tanulmányáig (l.: Gárdonyi, Ady, Prohászka c. kötetét), amelyben éppen az „őserő” és a dekadencia küzdelmét igyekszik megvilágítani a költő lírájában. (EmIAE III. 674–77.)

A kortársak Adyt dekadenciával vádoló véleményével vitázik indulatosan Benedek Marcell: „*A Halál rokona* azért beteges vers – írja –, mert még nem is igazi Ady; mert Ady még nem ismeri föl tulajdon erejét, és elhiszi másoknak, hogy ő gyöngye, beteg, dekadens

lélek. Ördögöt az! Ady tele van egy »fajából kinőtt« nemzedéknek különböző lelki betegségeivel s a személyesen vagy ősei által elfogyasztott alkohol meg a szerelem balesetei miatt egynémely betegségekkel is: de mint költő, mielőtt teljes öntudatra ébred és egészen önmagát adja – ő az egészség, az erő maga.” (Benedek I. 201.)

A korábbiaktól eltérő meggondolásból minősítette dekadensnek, „az átesztétizált halál” minta-darabjának *A Halál rokoná*-t Király István. Szerinte – Mátrai László fordulatával élve – a »monarchikus« dekadencia jellemző darabja volt ez a vers. Olyan „esztétizáló dekadencia” jelentkezett itt Adynál, ami rokonítható volt a szintén „innen kinőtt” Březina, Przybyszewski, Beer-Hofmann, Schnitzler, az ifjú Rilke és a fiatal Hofmannsthal művészetével. „Egy olyan társadalomnak volt itt része az irodalom, melynek már csupán a katonatiszti és a bürokratikus tartás adott valami valóság-látszatot, de hiányzott belőle minden igazi belső tartalom.” Király szerint e környezet „hatása alól nem vonhatta ki magát a fiatal Ady sem [...]; a halál jegyében értékelte át az életet is”. A költeményben „a szapphói vers kemény veretét idézte a strófaépítés, de ebben a [...] keretben puha, fátyolos bánat szólt”. A szerző úgy ítéli meg, hogy „*A Halál rokona* tendenciát jelzett. Megszéplültek az átesztétizált halál ígésében az életnek az elmúlás körletébe tartozó részletei, vonzottak az érintkezési pontok, az átmenetek, ahol mintegy egymásba ment át a lét és nemlét”. (Király I. 471–73.)

Máig vita és a megfelelő elvi megközelítés tárgya Ady halál-motívumának – s benne *A Halál rokona* – minősítése. Lehetséges-e – a különböző előjelű értékredek alapján történő – besorolásának megváltoztatása a dekadencia kategóriájából? Több részleges kísérlet ellenére ennek eldöntése és indokolása meghaladja a kritikai kiadás feladatát.

Irodalom

Hatvany I. 24–26.; Tóth Árpád 360.; Benedek I. 201.; Kardeván Károly: A váradiak és Ady egy estéje Váradon. AM II. 84–85.; Vajthó László: Én, Ady Endre. Szeged, 1929. 50.; Schöpflin 106.; Szabó R. 102.; Varga 232.; Vezér 204.; Király I. 471–73.

508. Az elüszött Könny

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. november 3. XXXV. évf. 261. sz. – Olvasótár 3. – Ady Endre. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 1007.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Nsz-ből.

Javításunk:

4. A címben és a 4. sorban a *könny* szó kis *k*-ját nagy *K*-ra javítottuk, mivel a versben a többi előfordulási helyen így szerepel.

Keletkezéstörténet

Bölköni György számol be róla, hogy: „Az ősz folyamán a »Népszavá«-nál Révész Béla irodalmi mellékletet formál, és épp Ady bátorságának szárnyai alatt igyekszik csíráját vet-

ni a magyar proletárirodalomnak.” (Böloni 138.) Révész hívja Adyt a Nsz-hoz, de Ady ezt nem fogadja el. „Már hívtak a Népszavá-hoz – írja Lédának 1907. nov. 1-i levelében – (ez volt a Révész által küldött expresszlevélben), de ezt nekem ezer okból nem szabad elfogadnom.” (AEI I. 264.) Hogy mi volt az „ezer ok” nem tudjuk, de valószínűleg Ady nem tudott azonosulni a lap irányvonalával, zavarhatta annak közvetlen kötődése a szociáldemokrata párthoz.

Király István a verset fordulatként értelmezi Ady költészetében: „Részben az európai modernség hatására, de részben az úri hőskultusz ellen tiltakozva: eszményítette a reb-benő, finom, érzékeny, asszonyos életeket, eszményítette a könnyet – írja Király. – S ez változott meg a küldetéses énnél. Ahogy pl. *Az elűzött Könny* tanúskodott róla, más lett az embereszemély [...] Férfias keménységgel [...] »férfiul« akart élni ismét a lélek.” (Király II. 347–48.) Majd később ezt írja: „Nem az arisztokratikus elkülönülésben, a könnyeket osztó pusztá szenvedésben, de az együttmenő tenni-tudásban vélte megelélni ekkor már Ady az emberi méltóság legfőbb ismervét [...] *Az elűzött Könny* c. költemény volt ekkor rá már inkább jellemző. A tehetetlen, síró együttérzéssel – dacosan, gőggel – állította szembe a változtató tettet, az emberi cselekvést.” (Uo. 588.)

Király túloz, a vers nem jelentett ilyen politikai fordulatot Ady költészetében. Ellentmond ennek, hogy nem akar a Nsz belső munkatársa lenni és közleményei nem szaporodnak a lapban. Az is elgondolkasztató, hogy a verset egyetlen kötetébe sem vette fel.

Irodalom

Komlós 31–32.; Király II. 347–48., 588., 686.

509. A nagy álom

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 1 fólió, 240 x 158 mm. Aláírás nélkül. Cím: *A nagy álom*. A fólió alján 1-es lapszámozás. A cím fölött: *Új versek*, alatta római I. A jobb felső sarokban idegen kéztől római I-es, utána: *tárca*. – PIM A. 91.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. november 3. XII. évf. 261. sz. 2. – Ady Endre – („Új versek” főcímmel *Az elbocsájtott légio* című verssel együtt elsőként közli.) – Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 21.; AH (1908) 30.; VA₂ (1910) 14–15.; VA₃ (1910) 14–15.; VA₄ (1918) 14–15.; VA₅ (1919) 18. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 45.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₁-ből.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Új versek</i>	k	BN
Cím fölött: <i>I.</i>	k	BN
1. kénok,	k	BN
3. szabálylál,		BN

8. Elal<olvashatatlan betű>szom e k

11. Álom,

VA₄

VA₅

Kéletkezéstörténet

Ady álmatlansága közismert: „*A kis álom engem nevet, / Kerül és nem szeret*” – írja e versben. Csak altatókkal tudott aludni néhány órát, ezért vágyik *Szép, nagy, komoly, altatlan álom*-ra. „Belehalnál, ha egyszerre annyit vennél be, amennyit én szoktam – mondja Földessynek altató-adagjairól –, s egy-két óránál sohase tudok egyfolytában többet aludni.” (Földessy: Amt 50.): „Sejtelemnélküli gondolat: *A nagy álom* – írja Szabó Richárd. – Érdekessége inkább egy negatívum: Ady komoly, nagy altatlan Álomnak kívánja a halálát, de hogy ez megsemmisülést jelent-e vagy gondol-e közben a halál utáni életre, nem tűnik ki belőle.” (Szabó R. 102.) Király István szerint: „Víg, boldog, hű, kedves, jóságos – gyűltek a jelzők a halál köré, hangulatukban feloldódott a pusztulás minden rémsége, s végbement a legnagyobb paradoxon: a halál életté változott.” (Király I. 470.)

Irodalom

Földessy: Amt 50.; Szabó R. 102.; Király I. 470.

510. Az elbocsájtott légió

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. november 3. XII. évf. 261. sz. 2. – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel *Az álmok légiója* címen *A nagy álom* c. verssel együtt második-ként közli.) – Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 178.; VA₂ (1910) 99.; VA₃ (1910) 99.; VA₄ (1918) 99.; VA₅ (1919) 134. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 82.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₁-ből. A BN publikációja csak két strófás: az 1. és 3. versszakból áll. A 2. versszakot feltehetően a VA összeállításakor iktatta be a versbe Ady.

Ady a VA₁ levonatában (PIM A. 126/1.) a 2. sor végén a vesszőt pontra javította.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>	BN
Cím fölött: <i>II.</i>	BN
Cím: <i>Az álmok légiója</i>	BN
2. ójja,	BN
6–10. [hiányzik]	BN
8. Elfáradt,	
14. el e harctalant,	

VA₄
VA₄

VA₅
VA₅

Kéletkezéstörténet

A halál-hangulat és a továbbélés gondolata Adynál nem sokkal korábban novellában is

megjelenik: „A halhatatlanság az – írja *Levél egy Ilonához* c. novellájában 1907. okt. 24-én –, hogy én hiába halok meg akár naponként is, hiába temetem el magam, vagyok. Vagyok, sőt, ha egyre kevesebbet írok, annál erősebben és fanatikusabban csinálom az irodalmat.” (AEön 770.)

Személyének és műveinek, valóságos életének és képzeletének ilyen ellentételező szétválasztása gyakori a verseiben. Különös módon vizionál: *Most egy kicsit elbujdosik / S megáll az elmúlásnál*: „Így beszélni csak egyedül Ady tudott – írja Földessy Gyula –, ez az ő egész külön nyelve. Megáll az elmúlásnál, annyi, mint meghal. De mégse! Mert a »most egy kicsit elbujdosik« annyit jelent, hogy egyszer megint visszajön az életbe. Olykor nagyon furcsán fejezi ki Ady a földi élet előtt már-volt vagy a földi élet után leélendő életét.” (Földessy: Amt 80.) Ady verseit álmok légiójának nevezi: *Versek, álmoknak légiója*; e kép megjelenik már az *Ahol Argylus alszik* c. versben: „Argylus az álmok királya.” (L. e vers jegyzetét.) Földessy az álom motívumot Komjáthy Jenő Kérdés c. versével hozza kapcsolatba: „Vágyak s remények légióin / Korlátlan úr s alattvalói / Az álmok ragyogó hada, / A gondolatok milliárdja, / Az eszmék fényes csapata” – olvashatjuk Komjáthynál. Földessy ehhez hozzáfűzi: „Nem merném mondani, hogy az Ady Komjáthyéival azonos látásai, mondásai akárcsak önkéntelen reminiscenciák is volnának, annyira beleillenek az ő képei, szavai, szólásai, az ő életérzés-életszemléletbeli egészébe, önmagáról alakított szimbólumaiba.” Rokonságuk mellett különbségükre is utal Földessy. (Uo.) Az álmok felvonulása már Baudelaire-nél megtalálható. Földessy idézi Le poison (A mérge) c. költeményének egyik sorát: „Mes songes viennent en foule” (álmaim csapatosan jönnek). (Uo. 81.)

Benedek Marcell a fáradsággal és csüggedéssel magyarázza Ady ekkori halálhangulatú verseit. „Ilyen az elbocsájtott légió – írja. – Álmoknak légiója: a versek szolgáljanak más urat ezentúl, hagyják el a *harctalant*, a kifáradt, resignált költőt, »szegény, bús, vén vezérket«. De ha gazdájuk más lesz is: »föl, föl, föl a magasba«. A resignáltság csak a maga személyének szól.” (Benedek II. 24–25.)

Irodalom

Benedek II. 24–25.; Földessy: Amt 80–81.; Balogh 63–73.

511. Csolnak a holt-tengeren

Megjelenés

Első megjelenés: AHét 1907. november 17. XVIII. évf. 46/923. sz. 761. – Ady Endre – Kötetben: VA₁ (1908) (A Léda arany-szobra ciklus) 139–40.; VA₂ (1910) 79.; VA₃ (1910) 79.; VA₄ (1918) 79.; VA₅ (1919) 103. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 74.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₂-ből.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 18. sorban a *kormányzó* szót *kormányzó*-zára javította.

Szövegeltérések:

3. újból	AHét	VA ₁			
5. ifjúságnak	AHét	VA ₁	VA ₃		
11. szomorú	AHét		VA ₃	VA ₄	VA ₅
12. szlik			VA ₃	VA ₄	VA ₅
16. De a			VA ₃	VA ₄	VA ₅
18. Kormányzó,	AHét				
bus	AHét	VA ₁			
20. sirt	AHét	VA ₁			

Keletkezéstörténet

A *Csolnak a holt-tengeren* a *Két hajdani szeretők* motívumának túlhaladása és ellentéte a Lédával ismét egymásra találás boldog-tragikus paradoxonában. (L. erről a *Két hajdani szeretők* és *A nagy Pénztárnok* c. versek jegyzetét e kötetben.) Király István a verset „a legszebb Lédá-idillnek” mondja. (Király I. 471.) Hatvany Lajos a „Lédához megírt”, „legnagyobb hálaénekről” beszél: „az ellanyhult s emlékből újból kikelő szerelem motívuma – írja –, mellyel Ady annyiszor megküzdött.” (Hatvany II. 339–40.)

A feléledt kapcsolat örömről tanúskodnak Ady Lédához írt levelei. „Hogy van, édes, drága, jó Mindenem? – írja 1907. nov. 4-i levelében Lédának. (AEI I. 265.) Nov. 9-én beszámol a Kiss Józseffel való kibékülésről: „Képzeld, ki fogok Kiss Józseffel békülni. Olyan váratlanul kedves levelet írt (majd megmutatom), hogy megpróbálok vele dolgozni. Ezt a levelet sok pour-parler előzte meg. Én elszántam magam, hogy nem engedek, s egy goromba levelet írtam neki. Erre jött az ő levele.” (Uo. 266.) (Ady Kiss Józsefhez írt levelét l. AEI I. 264–65.; Kiss József válaszáat uo. 424.) A találkozás Kiss Józseffel valóban megtörtént és a kibékülés is. Ady nov. 14-i levelében ezt írja Lédának: „*A Hét*-ben vasárnap valószínűleg megjelenik egy Lédá-versem.” E Lédá-vers volt a *Csolnak a holt-tengeren*.

A Lédá iránti közvetlenséget bizonyára az is táplálta, hogy ismét Párizsba kívánt kijutni, s ebben Diósiék segítségére is számított. Nov. 4-én ezt írja Lédának: „[...] készítem a talajt s a helyeket Párizsba (vagy, ha maga nem akarja: Mindszentre) való elvonulásomhoz.” (AEI I. 265.) E feltevést erősíti meg Ady Vészi Margitnak írt nov. 11-i levele: „[...] egyelőre túrnóm kell mindent, s terveken dolgoznom – írja –. A verskötetemet szedik, s úgy gondolom, decemberben megjelenik. Ez, a Diósiné pesti tartózkodása, mely körülbelül 3–4 hét lesz, egy új helyzetbe jövés, s a párizsi tartózkodásom biztosítása foglalnak most úgy le, hogy még betegnek lenni is gazdaságosan kerül erőm.” (Uo. 267.) Nov. 21-én ezt írja Vészi Margitnak: „Undor és káosz az én életem. Egy bizonyos, hogy a tendenciája – Párizs. Bizonyos, hogy ott leszek pár hónapon belül.” (Uo. 269.)

Vészi Margit ekkoriban Ady baráti bizalmasa volt, akinek élete fontosabb eseményeiről beszámolt. Így helyzetéről a BN-nál: „Gyűlöljük egymást hárman: a lap, Pálya, meg én. Szó sincs róla, mit gondol, hogy én velük legyek. Arról lehet szó, hogy egy-két héti csömörök árán is, ki akarom húzni.” Ezután nyilatkozik a *Csolnak a holt-tengeren*-ről is: „*A Hét*-ben egy kis versem jelent meg eddig csak – írja –. Igénytelen, s ezért nem küldöm be Magának. Majd két-három hét múlva olvassa a kötetemben, amit, ha megengedi, ismét elküldök.” Itt számol be nagyváradi látogatásáról is: „Diósinét meglátogattam – írja –, s négy napig hosszú idő után olyan durcás boldogságfélélt éreztem.” (AEI I. 269.) E hangulat szolgáltathatta az alapot a vers megírásához, a Lédá-kapcsolat új nyomatékositásához.

Magyarázat

A *Holt-tenger*: e versben metaforikus értelemben fordul elő, nem eredeti jelentése szerinti, amely földrajzi megnevezés és részben bibliai reminiscencia. Lefolyástalan sóstó, a mai Izrael és Jordánia között, a Jordán völgyének közvetlen folytatása. Mély árokban terül el: a tengerszint alatt 390 méterre. Sótartalma az erős nyári párolgás miatt négyszerese a közönséges tenger vizének; ezért élőlény nincs benne, innen az elnevezése: *Holt-tenger*. A bibliában gyakran említik *Sós-tenger* vagy Keleti-tenger néven. (L. Mózes I. 14:3.; IV. 34:12.; Joel 2:20.; Zakariás 14:8.; Krónika I. 18:12.; II. 20:1–3.)

Irodalom

Hatvany II. 338–42.; Földessy: Amt 76.; Varga 238.; Király I. 438–39., 454., 471.

512. Hazamegyek a falumba

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, 2 fólió, 222 x 173 mm. Cím: *Hazamegyek a falumba*. Aláírás nélkül. Az egyes versszakok között strófa-elválasztó vonást húzott Ady. A 2 fólió számozva van, széle szakadozott. A cím fölött: *Új versek*, alatta római I. A jobb felső sarokban az 1. fólión ismeretlen kéz írása, többször aláhúzva: *holnapra*. — PIM A. 89.

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. november 24. XII. évf. 279. sz. 2. — Ady Endre — („Új versek” főcímmel a *Maradhatsz és szerethetsz* c. verssel együtt elsőként.) — További megjelenés: Szil 1907. december 5. XXV. évf. 49. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 169–70.; VA₂ (1910) 95.; VA₃ (1910) 95.; VA₄ (1918) 95.; VA₅ (1919) 127. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 80.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

A VA₃ levonatában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 4. sorban a sajtóhibás *érttem* egyik *t*-jét törölték, a 14. sorban a *szívemmel* rövid *i*-jét hosszúra javították.

Javításunk:

16. A *csicslgtat* szót a k, a BN és a Szil közlése alapján *csicsijgat*-ra javítottuk, minthogy a két szó jelentése eltérő. A szövegösszefüggés is a változtatás mellett szól, minthogy a sor következő szava, a *csitltt* rokon értelmű az emendálást igénylő *csicslgtat*-tal. Az egy betűnyi, a *j*-t *v*-é módosító — feltehetően szedési hibából eredő — változtatás szövegromlást eredményezett a VA különböző kiadásaiban, amelyet a korrigálás során elnéztek. Az első szövegforrások jelentésben, hangulatban árnyaltabbak, a költő szándékát pontosabban közvetítők. Ez indokolja javításunkat.

Szövegtelrések:

Főcím: *Új versek*
Új versek

k BN

Szil

Cím fölött: I.	k	BN	Szil					
1. Szigoru	k	BN						
5. leborzlok			Szil					
6. Büneim		BN	Szil					
10. újra	k	BN		VA ₁				
11. elnyűve			Szil					
13. „én	k							
gyermekem	k							
14. ő	k							
szívemmel	k	BN	Szil	VA ₁				
16. Csicsúgát,				VA ₁				
Csicsúgát,					VA ₂	VA ₄	VA ₅	
csittít, [beszúrva]	k							
csittít,		BN		VA ₁				
csittít,			Szil					
17. szent, [beszúrva:] békés,	k							
18. szívemre.	k	BN	Szil	VA ₁				
19. az [beszúrva:] édes	k							
20. Kisírt,	k	BN		VA ₁				
Kisírt, [beszúrva:] szegény,	k							
21. Ugy	k	BN		VA ₁				

Keletkezéstörténet

Sok minden változott, módosult Ady szemléletében, lelkiállapotaiban azóta, hogy az *El a faluból* c. egyértelmű lírai vallomását 1905. máj. 28-án a BN-ban, majd az ÚjV-ben közreadta. (L. e verset és jegyzetét az AEÖV II.-ben.) 1904 óta kétszer töltött közel egy évet Párizsban, s először másfél, majd jó fél esztendő Budapesten a BN szerkesztőségében. Árnnyaltabban és összetettebben kezdi nézni és megjelteni a világot. Hazavágyódó nosztalgiai ébrednek benne, és erősödik kötődése a szegénységhez, a falusi világhoz. Jellemzően fejezi ki ezt a képzeletbeli hazatelepüléssel kacérkodó motívumot az 1906. augusztusi *Alom egy Méhesről* c. fikciósan játékos költemény (szövegét és jegyzetét l. e kötetben).

Több mint egy évvel később valóságos alternatívaként bukkan fel az Érmindszentre „bujdosás” gondolata.

Az 1907-es ősz Ady számára egyike a legkritikusabb időszakoknak. Állandó perpatvarok Lédával és a létbizonytalanság. A BN eddigi szerkesztői – Vészi József, Kabos Ede, Bíró Lajos – átadják a lap szerkesztését Pályi Edének, aki a korábbi munkatársakkal, így Adyval sem rokonszenvez. „[...] nincs semmi új, csupa bizonytalanság és undor – számol be Lédának 1907. nov. 4-i levelében. – Azt mindenesetre elértem, hogy Pályinak nem tetszem, háromhónapi fölmondásom van. Egyébként készítem a talajt s a helyeket Párizsba (vagy ha maga nem akarja: Mindszentre) való elvonuláshoz. Egyszerűen csömörletesek az új szerkesztőségi stílus, az új emberek stb. Ráadásul pénz sincs, s ez mindennél súlyosabb.” (AEI I. 265.) Ingataggá válik magának a lapnak a sorsa és így Ady jövője is. „Úgy látszott, elveszti egyetlen fixumát, a hírlapírói állást – írja Király István. – S elveszti egyben – az ő szavával szólva – a »tramburinját« is: biztos fórum nélkül kényszerül maradni. Egzisztenciális gondok nőttek fel benne, s a holnapját féltve, riadtan kapkodott.” (Király I. 559–60.) Több irányban próbálkozott: Molnár Ferenc tanácsára Kiss József lapjának, A

Hét-nek akart állandó munkatársa lenni. (L. erről e kötetben a *Csolnak a holt-tengeren* c. vers jegyzetét.) Reménykedett a Vázsonyi Vilmos és Kabos Ede tervezte új lapban: „Úgy volt már, hogy Vázsonyiék, Kabosék lapot csinálnak – írja 1907. nov. 21-én Vészi Margitnak. – S ma kétséges a dolog, tehát várnom kell.” (AEI I. 269.) Rákosi Jenő BH-jára is gondolt, bár a találkozást állandóan halasztgatta. „Rákosihoz se mentem el – írja 1908. febr. 8-án Érmindszentre érkezve Diósi Ödönéknek –, ma, vagy holnap írok neki levelet, s ha fölmegek Pestre, s nyugodtabb leszek, meglátogatom.” (AEI I. 276.) Ady valóban írt Rákosinak még januárban Budapesten, aki válaszolt neki, hogy „rendelkezésére áll”. (Rákosi válaszáat l. AEI I. 428.) Hogy a költő végül is elment-e hozzá, nem tudjuk. „Előtérbe került az exodus vágya: az Érmindszentre való elvonulás – írja Király. – S a szándékot jelezve, jóval a végleges elutazás előtt, 1907 novemberének közepétől kezdve íródni kezdtek már a falusi életet megidézõ versek. Megszületett mindenekelőtt a *Hazamegyék a falumba* c. költemény.” (Király I. 560.)

Király kissé egyszerűsít, Ady nem Mindszentre vágyott, hanem Párizsba. Mindszent csak „szanatórium” volt számára, a gyűlölt Pestről akart menekülni. Az a gondolat is fölmerült benne, hogy valóban szanatóriumba megy: „Lehet, hogy végre, most már Párizs előtt, néhány hetet szanatóriumban töltök” – írja nov. 21-én Vészi Margitnak. (AEI I. 269.) Az Érmindszentre település nem volt szándékában. Dec. 28-án elküldi Biró Lajosnak Berlinbe új verskötetét, a VA-t, ezt írja „[...]” most már elmehelek Pestről. Egyelőre Mindszentre, mert már félig őrjöngő bolond vagyok. Onnan, ha lehet Párizsba.” (Uo. 271.) Schöppflin Aladár a lényegre tapint, amikor megállapítja: „Ady teljesen városi embernek érezte magát. Élet-ideálja a városi kultúr-élet volt, ember-ideálja a szellem kifinomodott lelkű, minden érzékenységgel megáldott vagy megvert embere [...] Gyakran járt haza Érmindszentre, de csak pihenésül, vagy édesanyja kedvéért, hamarosan terhére lett a falusi csend és magány, visszakiváncsolt a városba [...] időnkint elfogta a honvágy a falu után, büntudatot érzett elszakadottsága miatt, ellágyult a falu képzetétől. Mint a bölcs jóság, lelki gyökeresség, tiszta élet tanyája élt benne a falu, megszépítette a nosztalgia [...] Ebből a lelkiállapotból származik Ady néhány különösen meleg hangú, szép verse, különösen a *Hazamegyék a falumba* és *Álom egy Méhesről*. Az elsõben a maga »elnyűtt és megsárgult« valóját állítja szembe a falu »õs szívével« és »szent, békés« falusi hatalmaival, – a falu megértõ nyugalma sajátságos hangsúlyt ad beteg, kimerült, a halál gondolatával telt lényeknek, révedezõ képek, inkább csak jelzések mély hangulatokat keltenek, az ellentétekkel ábrázolás, Ady egyik tipikus módszere, tökéletes sikert arat.” (Schöppflin 108–09.)

A szülőföld, az Érmindszent iránti ragaszkodás e versben kezd jelképes jelentést is hordozni. Mindezt azzal éri el, hogy megszemélyesíti a faluját, hogy szigorú, de óvó-védõ lényként, szinte anyai tulajdonságokkal rendelkező személyként eleveníti meg a képzelete. Ez a falu *tiúkos hálói*t érte szötte, vár, mosolyog rá és szól hozzá, gyerekként védelmébe veszi.

Irodalom

Schöppflin 108–09.; AL-né 19.; Földessy: Amt 79.; Vatai 345.; Varga 236.; Király I. 560–65.

513. Maradhatsz és szerethetsz

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. november 24. XII. évf. 279. sz. 2. – Ady Endre. –

(„Uj versek” főcímmel a *Hazamegyek a falumba* c. verssel együtt másodikként közli.) — További megjelenés: Szil 1907. december 5. XXV. évf. 49. sz. 1. — Tárca — Ady Endre — Kötetben: VA₁ (1908) (A Holnap elébe ciklus) 176.; AH (1908) 60.; VA₂ (1910) 98.; VA₃ (1910) 98.; VA₄ (1918) 98.; VA₅ (1919) 132. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 82.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Uj versek</i>	BN	
<i>Uj versek</i>		Szil
Cím fölött: <i>II.</i>	BN	Szil
2. Parfüm-hírnöke		Szil
3. utána.	BN	Szil
7. Hosszu	BN	Szil

Keletkezéstörténet

„A Csók kisasszony-vers egy változata” — írja találóan Földessy.” (Földessy: Amt 80.) (L. e. kötetben a *Megcsókolom Csók-kisasszonyt* c. vers jegyzetét.) A vers keletkezése összefügg az Ady és Léda között létrejött egymásra találással, amelynek verses kifejezője az egy héttel korábban publikált *Csolnak a holt-tengeren*. Úgy látszik azonban, mégsem sikerült Lédának igazán „beeveznie” Ady lelkébe. (L. e. kötetben a *Csolnak a holt-tengeren* c. vers jegyzetét.) A kettőjük között zajló érzelmi háborgások viszont a *Csolnak a holt-tengeren* c. vers egy képzelmére, amely arra készítette őt, hogy valami új, eddig nem volt, töretlenül konkrét szerelem fikciójáról ábrándozzon. Hatvany Lajos a lényegre tapint, amikor ezt írja: „Ady képzelmé fiatal emberé, aki nálánál idősebb, szerelemben jártas nőnek immár fáradt szerelmese. Mi sem természetesebb tehát, mint ahogy a fiatalember fiatal nő-testet álmodik, olyat, amilyen a fukar sors adósa maradt.” (Hatvany II. 326–27.) Szabó Richárd azt írja az „elképzelt, nem létező lény szerelmére való áhítózásról”, hogy: „Ez a vágy végighúzóódik egész életén, néha erősen érzéki hullámokat vet, míg végül házasságában — megvalósul.” (Szabó R. 95.)

Magyarázat:

„Leány, akaratod legyen meg”: parafrázisa a *Miatyánk* e sorának: „Legyen meg a te akaratod”.

Irodalom

Hatvany II. 326–27.; Szabó R. 95.; Földessy: Amt 80.

514. Közel a temetőhöz

Megjelenés

Első megjelenés: VÚ 1907. december 8. 54. évf. 49. sz. 982. — Ady Endre — Továb-

bi megjelenés: Szil 1907. december 25. XXV. évf. 52. sz. 1. – Tárca – Ady Endre –
Kötetben: VA₁ (1908) (A Halál rokona ciklus) 13–14.; VA₂ (1910) 11.; VA₃ (1910) 11.;
Gyűjt [1910] 27–28.; VA₄ (1918) 11.; VA₅ (1919) 14.; – Gyűjteményes kötetben először:
AEöv-1 [1930] 44.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₁-ből.

A VA₁ korrektúrájában (PIM A. 126/1.) Ady a 12. sort átalakította: *Hogy élek-e s a Hold ragyog helyett: Hogy élek-e? S a Hold ragyog.* A VA₃ levonatában (OSzK Fond. Hung. 1731.) a 2. sor végéről a vesszőt törölték, a 12. sorban a hiányzó S-et beírták.

Szövegeltérések:

1. lessz		Szil			
2. redő	VÚ	Szil	VA ₃	VA ₄	VA ₅
4. falú		Szil			
12. élek-e s a Hold	VÚ				
élek-é?		Szil			
13. falú		Szil			
virrasztok.			VA ₂	VA ₃	VA ₄ VA ₅
16. Síró, remegő	VÚ				
fél-álomban	VÚ	Szil			
18. szállók,	VÚ	Szil		Gyűjt	

Keletkezéstörténet

A vers Budapesten született, amikor a költő még csak készült Mindszentre elvonulni. Ady a leveleit decemberben és 1908 januárjában még Budapestről küldi. Első Érmindszentről küldött levelének dátuma: 1908. febr. 8. (AEI I. 275.; falujába érkezéséről l. még a *Hazamegyek a falumba* c. vers jegyzetét e kötetben).

Az Ady-porta az érmindszenti faluszélen, a temető szomszédságában volt, és ha otthon járva kitekintett az ablakon, mindig a temető csendes, rejtelmes képe tárult Ady elé. „Féltem a közeli temetőtől gyermekkorom falujában – emlékezik vissza Ady *Félelem és trász* c., egy temesvári irodalmi matinén tartott előadásában –, s a házhíjának ajtaján mindig láttam a sötétben fehér, halott árnyékokonaimat besuhanni.” (AEÖPM IX. 361.) A temetőtől való félelem motívuma megtalálható *Eszterkaúthy Éva húga* c. 1909-es novellájában is: „[...] félelem nélkül mentem át a holdvilágos kerteken, ahol máskor mindig halottak árnyékait láttam.” (AEön 1059.) A *Közel a temetőhöz* c. vers tehát valóságos emlékeket idéz föl a költőben most, hogy hosszabb időre készül Mindszentre utazni. Földessy szerint a vers: „Halál-félelem, halál-várás-motívum, mint Ady sok más ez időbeli verse.” (Földessy: Amlt 47–48.)

Bölni a versben Henri Barbusse egyik versének két utolsó sorát véli visszacsengeni. Beszámol róla, hogy Ady a Poètes d' Aujourd'hui (Mai költők) c. francia antológiát sokat forgatta, s „ebből válogatta ki azokat a költőket, akiket jobban megszeretett és közelebből akart ismerni.” (Bölni 103.) E kötetben szerepelt az említett Barbusse vers is, melynek két utolsó sorában az Ady befejezéséhez hasonló fordulat található: „Et mi-révant, je ne sais guère / Si c'est moi qui t'écris, ou toi...”

Horváth János találóan magyarázza a verset: „Az egész költeményben csak a legel-

ső mondat igéje jelzi, hogy a jövőbe kellene áttennünk a képet (»Egy ablaka lesz a szobámnak«), de azután vagy igétlen a mondat, vagy határozottan jelenidejű. De még ha emlékezetben tartanók is az első sor figyelmeztetését, kénytelenek vagyunk átsiklani a jelenvalóba, mert maga a költő is nyilvánvalóan odavonta már a jövőt.” (Horváth 46–7.) A jelen idő itt valójában jövőt jelent, a jelen idejű előadásmód csupán arra szolgált, hogy érzékletesebbé, közvetlenebbé tegye a jövőben beteljesíthető fiktív látomást.

Benedek Marcell joggal, a temetővel, azaz a halállal való szembenézést tartja a vers lényegi mondanivalójának: „[...] itt a temető *merész*, mert szemébe néz. Nem stílusfogás, »metonímia« ez, hanem a külső világnak önmagával való átéletesítése.” (Benedek II. 137.)

Irodalom

Horváth 46–47.; Benedek II. 137.; Schöpflin 106.; AL-né 18.; Bölöni 103.; Szabó R. 101.; Varga 225.; Király I. 566.

515. Ilonka

Kézirat, megjelenés

Kézirat: A k eredetijének hollétéről nincs tudomásunk. Hasonmását a SzÉ 1918. okt. 20. sz.-nak 13. oldalán közzétették bizonyára kicsinyített formában. A k-t feltehetően Kabos Ede bocsátotta a lap rendelkezésére, aki interjút adott „Kabos Ilonka” címen a magát meg nem nevező munkatársnak e szám 12–13. oldalán. A hasonmás az interjútól elkülönítve, kommentár nélkül jelent meg. Egyes sorvégek, itt-ott az írásjelek és a központozás elmosódott, nehezen olvasható. A vers alatt: 1907. december 7. — Aláírás: *Ady Endre*.

Első megjelenés és gyűjteményes kötetben először: AEöv–28 (1977) 1285. [MRI]

Szövegkritika

Alapszövegünk a k hasonmásából. A csonka vagy nehezen olvasható sorvégeket, írásjeleket értelemszerűen és a szövegösszefüggéseknek megfelelően kiegészítettük.

Javításaink:

A cím, *Ilonka* után, minthogy az eredendően megszólítás, a főszövegben vesszőt tettünk.

2. Az utolsó szó vége nagyítással is csak hozzátétőlegesen olvasható, ezért a szövegösszefüggésnek és a rímhelyzetnek megfelelően a szót szögletes zárójelben kiegészítettük: *valamiké[ppen]*.
3. A sorvégi szó utolsó szótagja — feltehetően technikai okból — lemaradt, ezt értelemszerűen szögletes zárójelben pótoltuk: *megy[ek]*.
4. Az utolsó szó vége bizonyára szintén technikai okból csonka, értelemszerűen *n*-nel egészítettük ki, és utána a mondat jellegének megfelelően kérdőjelet tettünk: *fényességbe[n?]*.
12. A sorvégi *holtan* után az elmaradt pontot szögletes zárójelben kitettük: *holtan[.]*.

A vers alkalmi jellegéből következően a k-on konkrét dátum is szerepel: 1907. december 7. Ez annyit jelent, hogy időrendi besorolásban a VÚ-ban dec. 8-án megjelent *Közel a temetőhöz* c. vers után helyezhetjük el, minthogy a hetilapban publikált költeményt legalább néhány nappal korábban kellett megírnia és közlésre leadnia.

Az *Ilonka* megnevező cím Kabos Ilonkának (1898–1973) szól, aki később neves zongoraművész és zenepedagógus lett. Kabos Ede (1864–1923) író, újságíró, szerkesztő lánya. Ady Endre és Kabos Ede kapcsolata munkatársiból – lévén az utóbbi a BN egyik szerkesztője, majd Vészi József után főszerkesztője – érett fokozatosan baráttá. Különösen intenzívvé vált ez a barátság 1907. jún. végét követően, amikor Ady Párizsból hazatérve a BN Eötvös u. 33-ba áttelepyült szerkesztőségébe járt be dolgozni, sőt júl. 1-től maga is a szerkesztőség házába költözött lakni. (L. erről Diósiéknak írt levelét feltehetően 1907. jún. 26-án: AEI I. 254.) Kabosék ugyanitt, az utca szerkesztőséggel szembeni oldalán, az Eötvös utca 32. számú ház harmadik emeleti erkélyes lakásában laktak. Kabos Ilonka emlékezése szerint apja „szenvédeyesen pártolta a fiatalokat”. Házuk gyakori vendége volt a lap néhány markáns munkatársa és több akkor pályakezdő író és művész. Külön említi rendszeres ebédvendégeiket: „Az üvegfalú folyosóra nyílt az ebédlőnk. Ady Endre és Cziganý Dezső, a kiváló festőművész évekig mindennap nálunk étkezett, még akkor is, amikor a szüleim elutaztak” (EmlAE III. 383.). Kovalovszky Miklós más források alapján is ekként összegezte a Kabos-család és Ady kapcsolatát: a költő „1907–9 közt ha Pesten volt, szinte mindennapos ebédvendége Kaboséknak, akik szeretetükbe fogadták, és családtagnak tekintették”. (EmlAE III. 385.)

Ez a közvetlen, családias légkör is ösztönözhette Adyt, hogy Kabos Ilonkának köszöntő verset írjon, feltehetően a születésnapjára: Kovalovszky is ezt valószínűsíti (EmlAE III. 386.). A vers komoly, a köszöntöttet egyenrangúnak kezelő hangja talán meglepő a kilenc éves kislány esetében. Kabos Ilonka azonban már gyerekkorában hozzászózott a család író és művész vendégeihez. Miként jelzett interjújában Kabos Ede is elmondta: „A lányom irodalommal és írókkal már egészen apró éveiben meleg és szoros barátságot kötött”. Felnőtt környezetének hatására érett ifjú hölgyként igyekezett viselkedni a kilenc éves lány, aki a köszöntőt követően három hónap múlva ilyen frappánsan és elegánsan tudott felelni Ady Érmindszentről küldött képes levelezőlapjára apja 1908. febr. 20-án írott levelének végén: „Édes Bandikám, – köszönöm a kártyát és az üdvözetlet. Kívánok nagyon jó álmot. – Sokszor üdvözöllek – Ilonkád (Irina Annunziata)”. (AEI I. 430.) Pajtáskodó hangvétel, az Ady körüli intellektuális játékosságnak megfelelő „kettős névhasználat”. Mert feltehető, hogy Kabos Ilonkát Ady „tisztelete meg” az „Irina Annunziata” pajtáskodó második névvel. Ez a komoly és megtisztelő odafigyelés jellemzi az *Ilonka* c. köszöntő lírai hangolását is.

516. Akik mindig elkésnek

Megjelenés

Első megjelenés és kötetben: VA₁ (1908) (Az ős Kaján ciklus) 77.; VA₂ (1910) 46.; VA₃ (1910) 46.; VA₄ (1918) 46.; VA₅ (1919) 60. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 60.

Alapszövegünk a VA₂-ből.

A VA₃ korrektúrája (OSzK Fond. Hung. 1731.) 3. sorában a *szomorú* hosszú ú-ját rövidre javították.

Szövegtérképek:

3. szomorú lépésünk,	VA ₁	VA ₃	VA ₄	VA ₅
-------------------------	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------

Keletkezéstörténet

Az 1907-es esztendő őszi hónapjaiban Ady Endre egyre inkább új kötetének, a VA összeállításának és nyomdai kiszedetésének lebonyolítására fordította figyelmét. Kötetét, annak ciklusait az 1906-os és 1907-es év folyamán sajtóközlésekben megjelent verseiből állította össze. Közülük eleve kihagyta azokat a verseket, amelyeket a kötetbe foglalásra méltatlannak ítélt, továbbá visszatartotta azokat a verseket, amelyeknek ciklusba foglalására nem érezte elérkezettnek az időt. Akad azonban a VA versei között két olyan alkotás is, amelyek egykorú sajtóközlésének nem leltük nyomát. Így „Az ős Kaján” ciklusban az *Akik mindig elkésnek*, a *Mi urunk: a Pénz* ciklusban pedig a *Csak egy perc* c. versnek. E versek kronológiai besorolása, időrendi elhelyezése ilyen értelemben kérdéses. Ady ekkori verskészítési és közlési gyakorlatát figyelembe véve aligha lehetséges, hogy korábban publikálatlan verseket sorolt volna be készülő kötetébe. Valószínűbb viszont, hogy verseinek elrendezésekor érezte szükségét annak, hogy kötete harmadik és negyedik ciklusát egy-egy verssel kiegészítse.

A VA megjelenéséről a BN 1907. dec. 20-i száma adott hírt (l. a szövegét e kötetben a VA kiadástörténetben). Ahhoz tehát, hogy a megfelelő nyomdai folyamatokra kellő idő maradjon, a két verset legkésőbb dec. 10-ig a költőnek meg kellett írnia és a kötetbe beiktatnia. A kötet várható közeli megjelenése miatt a költő szokásos gyakorlatától eltérően e két verset már nem adta közre lapban. A fentiek értelmében az *Akik mindig elkésnek* feltételezhető keletkezési időpontja: 1907. dec. 10. előtt.

Földessy Gyula a verset a *Mi biztosan messziről jövünk* sor alapján Ady reinkarnációs versei közé sorolja. „Ady nagyszámú reinkarnációs verseiből azt kell következtetnünk – írja –, hogy ez a mondat is túllépi a földi kereteket. Általában véve: Ady gondolkodási tendenciája, élet-vehemenciája mindig ledönti a tapasztalati korlátokat.” (Földessy: Amt 68.) Anélkül, hogy vitatnók Földessy állítását, meg kell jegyeznünk, hogy a versben nem feltétlenül a reinkarnációról van szó. A verset időben hamarosan követve keletkezett a költő *A magyar Pimodán* c. esszéje, ahol elődjéről, Csokonai Vitéz Mihályról ezt írja: „Ez a Mihály, ha tíz-húsz évvel gyorsabban születik – hamarabb –, nagyon jóra való valaki lesz. Elkészt, elkésztették, tehát nem lehetett belőle disznótorok, csupán disznótorok hivatott költője. Ő már Voltaire-t fordítja, a szegény, s mivel nem harcias lélek, csinál ő is egy minden-mindegy filozófiát.” (AEOPM IX. 160.) Mintha Ady a történelmi idő szerepét nyomatékostaná.

A „messziről jövünk” motívum később is megtalálható Ady lírájában: „Messziről és messzire megy ez élet” – írja a *Hunn, új legendá*-ban, vagy: „Mi másoknál messzebből jöttünk / És örök, amit akarunk” – olvashatjuk 1915 márciusában az *Intés szegény legények*-nek c. versben. „Mindkét passzust lehet úgy is magyarázni – írja Földessy –, hogy mélyen gyökerezik a magyar történelmi múltban, s hatása átcsap a jövőbe.” (Földessy: Amt 68.)

Irodalom

Földessy: Amt 68.

517. Csak egy perc

Megjelenés

Első megjelenés és kötetben: VA₁ (1908) (Mi urunk: a Pénz ciklus) 115–16.; VA₂ (1910) 66.; VA₃ (1910) 66.; VA₄ (1918) 66.; VA₅ (1919) 86. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 69.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VA₃-ból.

Szövegeltérések:

4. szívek,	VA ₁	
5. minden	VA ₁	
11. szörnyű	VA ₁	
15. testtel".		VA ₂
20. tizszer	VA ₁	

Keletkezéstörténet

A *Csak egy perc* időrendi besorolásának koordinátái teljesen azonosak az ezt megelőző *Akik mindig elkésnek* c. vers kronológiai helyzetével. A sorrendi különbségnél csupán a két vers kötetbe helyezésének egymás utániségát vettük mechanikusan figyelembe. A *Csak egy perc* c. vers feltételezhető keletkezési időpontja: 1907. dec. 10. előtt.

A vers 2–5. sorának zaklatott képe már fél évvel korábban megjelent csirájában *A nyári délutánok*-ban: „Jártunk bolondul és ittasan / Nagyvárosi utcákon égve.” Földessy téved, hogy „Ady mindkét versét Párizsban írta” (Földessy: Amt 74.), a versek budapesti keletkezésűek, párizsi emlékek nyomán. (L. *A nyári délutánok*-at és jegyzetét e kötetben.)

Irodalom

Földessy: Amt 74.

518. Harcos ember szíve

Megjelenés

Első megjelenés: AHét 1907. december 22. XVIII. évf. 51/928. sz. 863. — Ady Endre (A vers *Az én rosszaságom* címmel jelent meg.) — További megjelenés: Debreceni Szemle (szövegeltéréseknél: DSz) 1912. május 26. I. évf. 22. sz. 2. — Kötetben: Isz₁ (1909) (A muszáj Herkules ciklus) 142–43.; Isz₂ (1911) 142–43.; Isz₃ (1918) 142–43.; Isz₄ (1919) 142–43. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 124.

Javításunk:

9. A *szomorú* rövid *u*-ját az Isz₁ és Isz₄ alapján hosszú *ú*-ra javítottuk.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Az én rosszaságom</i>	AHét			
1. szívemet	AHét	Isz ₁		
2. Valakihez, (nem tudom, kihez)	AHét			
Valakihez (nem tudom kihez),			DSz	
4. bus	AHét			
6. sirva	AHét		DSz	
7. sirva	AHét		DSz	
8. enyhíthetem	AHét		DSz	
9. szomorú	AHét			Isz ₃
10. szívem,	AHét	Isz ₁	DSz	
11. nyomorék.	AHét	Isz ₁	DSz	
13. vívtam,	AHét			
14. Sirva	AHét		DSz	
szívemben	AHét	Isz ₁	DSz	
üdv	AHét	Isz ₁		
16. busan,	AHét			
19. szívemet	AHét	Isz ₁	DSz	
20. Valakihez, (nem tudom, kihez)	AHét			
Valakihez (nem tudom kihez),			DSz	

Keltekéztörténet

Alig fejezte be a frissen megjelent VA körüli szerkesztői munkát és nyomdai bábáskodást, Ady új lírai ihlet-köröket „szabadított fel” magában, és máris költői énjének eddig meg nem világított új összefüggéseit igyekezett kifejezni, felszínre hozni. A korábbiakhoz mérten új lírai önarcképet próbált alkotni önmagáról: magyarázni, értelmezni *Az én rosszaságom* természetét. Pontosabban indokolni a maga „harcossága” motivációját: *ős ártok*, személyén túli meghatározottságok, objektív kényszerek *küldték harcba*. Nem véletlen, hogy az Isz-be való fölvételkor a kifejezőbb *Harcos ember szíve* címre változtatta a sajátságos eredetű, s hogy e verset kötetének új lírai motívumát összefoglaló záró-ciklusának, *A muszáj Herkules* verscsoportjának élére helyezte.

Földessy Gyula a versben kissé túl általánosan és ugyanakkor partikulárisan Ady emberszeretetének megnyilvánulását látja. „Nagy bizonyága Ady ember-szeretetének – írja –, fájó érzése amiatt, hogy másokat megbántott. Ady mindig számontartotta a »bűneit«, tévedéseit, megfélekezéseit a szeretet törvényéről.” Példaként említi a költő *Válasz Tóth Bélának* c. könyörtelen cikkét, s hogy Tóth Béla halála után egy évvel magasztaló cikket ír „e nagy emberről”. Említett cikkében ezt írja Ady: „Ennek az egyébként nagyszerű magyar krónikásnak egyszer egy magyar sörgyáros magyarázgatta, hogy a magyar sör versenyezhet minden külföldivel, pártolni kell a magyar ipart és így tovább. Szerette volna, ha Tóth Béla

ható tolla egy jó kis reklámot ereszt, s egyelőre bátorkodott kóstolónak följánlani egy pár ládányi sört. – Kedves uram – hebegte az ő tűzével, meggyőződésével és bölcsességével Tóth Béla – , én ugyan pénzért írok, írásból szerzett pénzből élek, de a sörért fizetni szoktam. – Micsoda erkölcsi magasságban élt ez az ember, Magyarországon – ismeri el Ady –, ahol hazafias, altruista s tudomisen micsoda akciók jövedelméből nagy pénzeket raknak zsebre honunk számos nagyjai.” (AEÖPM X. 169–70.) „Az egész vers egy szép, nagy, nemes bocsánatkérés mindenkitől, akit valaha megbántott” – írja Földessy. (Földessy: Amt 101.)

Irodalom

Sík 191–92.; Földessy: Amt 101–02.

519. Egy megtalált könyv

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. december 22. XXXV. évf. 303. sz. – Ady Endre – Olvasótár [a Népszava melléklete] 2. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 1008.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Nsz-ból.

Javításaink:

4. A *Bűnöknek bűnösét* rövid ü-it mindkét szóban ritmikai meg gondolásból hosszúra javítottuk.
8. A sor végén a zárójel és a pont sorrendjét fölcseréltük.
9. A *betűt* rövid ü-jét ritmikai indokból hosszúra javítottuk.
11. A *Voltaire-től*-t *Voltaire-től*-re javítottuk.
18. A *bus* rövid u-jára ritmikai okból ékezetet tettünk.

Keltekéztörténet

Földessy Gyula hívja föl a figyelmet arra, hogy a Nsz kiadásában ekkor jelent meg Voltaire *Candide*-ja. (Földessy: Amt 302.) Ady a verset ez alkalomból írta a Nsz-nak. – A *hunn trágadombok* kifejezés esztendőök múlva visszatér az 1912-es *Rohanunk a forradalomba* c. költeményben „Hunnia úri trágadombja” alakban. – *Az isten bárányát, Voltaire ó könyvét*: bibliai reminiscencia. Keresztelő János nevezte Jézust Isten bárányának: „Másnap látá János Jézust ő hozzá menni és monda: Imé az Istennek ama báránya, aki elveszi a világ bűneit!” (János 1: 29.) „Másnap ismét ott állt vala János és kettő az ő tanítványai közül; És ránézvén Jézusra, amint ott jár vala, monda: Imé az Isten Báránya!” (János 1: 35–36.)

520. Új könyvem fedelére

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. december 22. XII. évf. 303. sz. 2. – Ady Endre –

(„Uj versek” főcímmel a *Ha távolról nézek* c. verssel együtt elsőként közli.) — Kötetben: Isz₁ (1909) (A muszáj Herkules ciklus) 145.; Isz₂ (1911) 145.; Isz₃ (1918) 145.; Isz₄ (1919) 145. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 125.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az Isz₂-ből.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>	BN	
Cím fölött: <i>I.</i>	BN	
Cím: <i>Uj könyvem fedelére</i>	BN	Isz ₁
7. csufolják,	BN	Isz ₁
10. gyönyörű	BN	Isz ₁
13. én [kiemelve]	BN	
én [kiemelve]	BN	
14. borus, uj	BN	

Keletkezéstörténet

A verset Ady akkor írta, amikor a VA első példányait kézhez kapta. (Földessy: Amt 102.) Számvetés ez, egész eddigi költészetével néz szembe, melyek számára már *Olyan furcsák és távoliak*. Horváth János szerint: „Ezeket a »bűnös dalokat« nem dalolhatja olyan, ki az életet »félíg éli«. Az életnek az a *másik* fele szüli ezeket, melybe józan, magát állandóan fegyelmező ember nem mer, nem akar belemerülni.” (Horváth 26.) Király István kiemeli, hogy: „A maguk igazi énjével szembenézni nem merő, félíg-élők között a tiltakozás, dacos, kihívó mozdulatává válhatott a nyíltan felmutatott, belső meztelenség.” (Király I. 141.) De lezáró gesztus, bizonyos távolságtartás is kifejeződik ebben a versben a VA-korszakával szemben. Mintha már túl volna azon a poétikai „állapoton”, amelynek jegyében megjelent kötetének motívumai születtek. Korábbi törekvéseit túlhaladva így jelentek meg 1907 decemberének végén a következő évi kötet, az Isz jellemző ciklusainak első csirái: az újfajta én- és magyarság-versek, az istenes és forradalmas ihlet-kör első markáns alkotásai.

Irodalom

Horváth 25–26.; Földessy: Amt 102.; Király I. 141.

521. Ha távolról nézek

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. december 22. XII. évf. 303. sz. 2. — Ady Endre — („Uj versek” főcímmel *A nagy pihenés* címen az *Új könyvem fedelére* című verssel együtt másodikként közli.) — Kötetben: Isz₁ (1909) (A muszáj Herkules ciklus) 144.; Isz₂ (1911) 144.; Isz₃ (1918) 144.; Isz₄ (1919) 144. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 124.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az Isz₁-ből.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN
Cím fölött: <i>II.</i>	BN
Cím: <i>A nagy pihenés</i>	BN
1. <i>Ugy</i>	BN
5. <i>Ugy</i>	BN
7. vétek	BN
8. <i>Ugy</i>	BN
9. <i>ugy</i>	BN
majd — otthon	BN
12. <i>Es [sh]</i>	BN

Irodalom

Földessy: Amt 102.; Király I. 565–67.

522. Új várak épültek

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. december 25. XXXV. évf. 305. sz. 19. — Ady Endre — („Versek” főcímmel *Új várak* címen *A téli Magyarország* c. vers előtt elsőként közli.) — Kötetben: Isz₁ (1908) (*Az utca éneke* ciklus) 94.; Isz₂ (1911) 94.; Isz₃ (1918) 94.; Isz₄ (1919) 94. — Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 111.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az Isz₂-ből.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Versek</i>	Nsz	
Cím fölött: <i>I.</i>	Nsz	
Cím: <i>Új várak</i>	Nsz	
1. máglyák	Nsz	
ím,	Nsz	
2. Régi zászlós	Nsz	Isz ₁
4. <i>uj</i>	Nsz	
5. <i>uj</i>	Nsz	
10. ó-várak	Nsz	
11. <i>uj</i>	Nsz	

Keletkezéstörténet

A vers 1907. karácsony napján együtt jelent meg a Nsz-ban *A téli Magyarország*-gal.

Egybecseng a két vers, kiegészíti egymást, de az *Új várak épültek* egyben ellenpárja is *A téli Magyarország*-nak: a halálhangulatot, amit a hó alatt alvó tanyák sugallnak, itt forradalmi hit váltja fel. A két vers különbségét mutatja az is, hogy *Ady A téli Magyarország*-ból az Isz-ben cikluscímet csinált, az *Új várak épültek*-et pedig *Az utca éneke* ciklusba osztotta be. Az itt kivetített vízió megfogalmazódik már 1905-ben, az *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* c. esszéiben: „Turulok kerengnek a levegőbe, nyílzáport lőnek a Nap felé [...] zajlik a tatárság a Kárpátok alatt” – írja a tanulmányban. A versben: *Röpdös babona és turul*. Az esszéből még hiányzik a versben már meglévő forradalmi hit: „[...] látom az új áldozatot Hadúrnak, az új Gellért-papokat – írja a költő a tanulmányban. – [...] Szomorú embereket vonultatnak el. Akinek a homlokán ott vigyázatlankodik a Gondolat, akinek a szemeiből új érzések máglyája világít, akire rábizonyul, hogy szívesen áldozott az Eszme idegen és ékes isteneinek: az elveszett.” (AEÖPM VII. 17–18.) A versben már ezt írja: *De az új várak fölépültek*.

1906 májusában a franciaországi radikálisok győzelmét kommentálva visszatér a gondolat: „Franciaország el van szánva arra, hogy kitép minden ősidiságot és babonát társadalmából – magyarázza. – El akarja végezni a modern ember teljes felszabadítását. Meg akarja és meg fogja csinálni a munkának, az egyenlő igazságnak, a szolidaritásnak és kultúrának társadalmát. Franciaország nagyszerű és bátor forradalmának indulója átzúg minden országhatáron.” Majd hozzáteszi: „Beváltzott füllel lehet-e még sokáig mesézni és dikicézni Magyarországon?” (AEÖPM VII. 228.)

Irodalom

Földessy: Amt 95.; Király I. 178.

523. A téli Magyarország

Megjelenés

Első megjelenés: Nsz 1907. december 25. XXXV. évf. 305. sz. 19. – Ady Endre – („Versek” főcímmel *Téli ut* címen az *Új várak épültek* c. verssel együtt másodikként közli.) – Kötetben: Isz₁ (1909) (*A téli Magyarország* ciklus) 43.; Isz₂ (1911) 43.; Isz₃ (1918) 43.; Isz₄ (1919) 43. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 100.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az Isz₁-ből.

Javításunk:

13. Az *út* után értelemszerűen – az Isz₂, Isz₃, Isz₄ közlésével egyezően – kitettük a vesszőt.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Versek</i>	Nsz
Cím fölött: <i>II.</i>	Nsz
Cím: <i>Téli ut</i>	Nsz
1. íramban	Nsz

2. velem,	Nsz			
3. éjjelen:	Nsz			
7. szelek,	Nsz			
10. megyek.		Isz ₂	Isz ₃	Isz ₄
13. át	Nsz			
14. Ugy	Nsz			

Keletkezéstörténet

A vers nem friss élményből táplálkozik, Ady 1907 karácsonyára nem utazott haza Érmindszentre. Nem tehetette, hiszen Léda is Pesten lakott, másrészt ekkor jelent meg a VA kötete, ennek adminisztrálásával volt elfoglalva. A verset tehát Pesten írta, régi emlékeket felelevenítve. „Életrajzilag fiktív volt ez a szituáció – állapítja meg Király István is. – Valószínűleg Pesten tartózkodva – csak elképzelve a mindszeri utat – írta versét a költő.” (Király II. 449.) E versben is a költő exodus-vágya fogalmazódik meg, miként egy hónappal korábban a *Hazamegyek a falumba* c. költeményben. (A vers jegyzetét l. e kötetben.) A kivonulás több módjával próbálkozik ekkor Ady. Ebben az időben írja *A magyar Pimodán* c. tanulmányát is (első két része a Ny. 1908. jan. 1-ji számában jelenik meg), amelyben az alkoholizmusba menekülést magyar fátumnak látja. Szimbolikus jelentőségű, hogy *A téli Magyarország* ugyanazon a napon (dec. 25-én, karácsony napján) jelent meg a Nsz-ban, amikor a BN első istenes versét, az *Álmon: az Isten-t* közölte. Király István ebből azt a következtetést vonja le, hogy Adynál az Isten-keresés és a néphez fordulás egybeesik. „Nemcsak isten felé indult el a kereső költő – írja –, de a nép felé is.” A versben a magyar ugar motívum továbbvitelét látja: „Látzólag a magyar ugar motívumát vitte tovább ez a költemény – írja –: a »magyar síkon«-t dobta előre [...] egy merész inverzió. S ugyanazok a komor tájszínek tűnnek fel, mint az ugar-versekben. [...] Elyelt mindent a reménytelenség. Még az álom is a semmibe bámult: egy paradoxon, *álom nélküli álom* volt csupán [...] jellemző mozzanat volt ebben a költeményben is az ember nélküliség: egy kísérteties, nyomasztó hangulatot teremtő metonímia, a »tanyák« képe állt az emberek helyett [...] Ellentét feszült a téli sík keltette komor, riasztó érzés s a nyelvi elemek szuggerálta nyugodtság között, s ez az ellentét utalt a költemény mélyebb, igazabb mondandójára. Ez jelezte, hogy nemcsak a meghasonlás, a tiltakozás verse volt *A téli Magyarország*, de az ott-hontalálási is. A népiség élménye szólalt meg benne [...] Nemcsak a magányos én s az ellenséges, élő környezet nézett itt szembe egymással: az ellentét mellett azonosságról is vallott a költemény [...] A tanya, ez a jellegzetesen alföldi létforma – először irodalmunkban – költészetté vált, szimbólummá nőtt [...] Nem Párizssal – Érmindszettel kapcsolódott itt már egybe az utazás, s nem kívülről, Nyugat felől, de alulról, a tanyák felől nézte már a költő a magyar életet; onnan nézte magát és a sorsot. Az »európai magyar« helyett a lenttel azonosulni vágyó ember jelent meg; a művész-élmény helyét a népiség élménye foglalta el. »Tanyáivá« vált, s így lett tág a látás.” (Király II. 446–50.)

Földessy rokon-versként említi: *A rég-halottak pusztáján, a Gőzösről az Alföld és a Kisfalusi ház* c. verseket. *A rég-halottak pusztáján*-ban valóban hasonló értelmezést nyer a halál-motívum a vers utolsó strófájával: „Ez a pusztta: a rég-halottaké / S készek a hús ravatalok. / Jaj annak, jaj, aki megtudja, / Hogy halott. Hogy már rég halott.” (Földessy: Amt 90.) (A verset és jegyzetét l. e kötetben.)

Földessy: Amt 90.; Király II. 446–50.; Egri Péter: A „mai” és a „modern” szintézisek lehetőségéről. It 1971. 1. sz. 10–14.; Fried István: A téli Magyarország – A föl-földobott kő – Dózsa György unokája. F. I.: Versenyfárgyalás az általános iskolában. Bp., 1971. 109–21.; Egri Péter: A költői képalkotás és a költészet. E. P.: A költészet valósága. Bp., 1975., 203–26.

524. Álmom: az Isten

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. december 25. XII. évf. 305. sz. 2. – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel *Megtelek Isten-szerellemmel* címen *A vidám Isten* c. verssel együtt elsőként közli.) – Kötetben: Isz₁ (1909) (A Sion-hegy alatt ciklus) 22.; Isz₂ (1911) 22.; Isz₃ (1918) 22.; Isz₄ (1919) 22. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 94.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az Isz₂-ből.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>	BN	
Cím fölött: <i>I.</i>	BN	
Cím: <i>Megtelek Isten-szerellemmel</i>	BN	
1. legsúlyosabb	BN	
7. Isten, Isten,	BN	Isz ₁
8. <i>S ujra</i>	BN	

Keletkezéstörténet

E vers nyitja meg Ady istenes verseinek sorát. Egy évvel korábban írja *Szent Adolphe Retté* című cikkében: „Óh jaj, mindnyájunkat fenyeget a veszedelem, hogy egy szép napon elfáradunk és istenfélők leszünk.” (AEÖPM VIII. 126.) Ez az időpont 1907 decemberében következett be. Az *Álalom: az Isten* utolsó strófája összecseng a fenti megállapítással: *Nem birom már harcom vitézül, / Megtelek Isten-szerellemmel: / Szeret kibékülni az ember, / Mikor halni készül.* 1907 szeptemberében megjelent már egy „isten-problémás” verse, a *Sötét vizek partján*, de ebben még inkább a kétség fejeződik ki: „Néhányszor, már-már, szinte hittem, / Néhányszor megjelent az Isten.” (A verset és jegyzetét l. e kötetben). „Adynak a szabadsága, közvetlensége bármilyyszerű istenes versében nagy rokon az ószövetség prófétainak Istenhez-fordulásával – írja Földessy. – Profán, az istenimádás elkoptatott nyelvével ellenkező szavak-szólások rendjén sokkal inkább érezzük Adynál az isten-áhitatot, mint az imakönyvek avas, elízelenedett beszédében.” (Földessy: Amt 87.)

Bölni az istenes versek fogantatásának idejét Párizsba teszi, ahol Ady egyszer azt mondta neki: „[...] olyan versekre készül, melyekkel leveri a lírikusokat s Verlaine isten-versei is eltörpülhetnek mellette. És hosszú hónapok múlva – fűzi hozzá Bölni – csak ugyan megerednek kérédkő, pogány, zsoldáros versei.” Szerinte „Ady istenének nincs köze egyházhoz és valláshoz, csak Emberhez. Az ő istene fikció: istenformába öntött élet-

viaskodása.” Bölöni nem érti meg igazán Ady vallásosságát. De abban igaza van, hogy: „Adyból kicsordulnak gyermekemlékek, régi sejtések, álmvíziók, erőt vesznek rajta betegségcsírák, halálfélelmek, pezsgőmámorok, veronál-bódultságok. A közelben megcsendül Richelieu kápolnájának harangja, és patakzanak az isten-versek! A nagykárolyi pápistás diákevek tömjénes emléke mérkőzik a zilahi kálvinizmus zengő zsoltáiraival. A terjengő isten-szag azonban csupa isten-kétkedés.” (Bölöni 111–13.)

Polemizál Bölöni felfogásával Ady Lajosné: „... az Isten-élmény mélységét Bölöni Adyban nem tudja lemérni. Eszébe sem jut, hogy a harang nem *kívül* kong Adynál, hanem belül – sőt akkor szól jelszerint a legerősebben, mikor »Léda ajkai között« lakik. Halálharang ez a lélek mélyén, és elkíséri a költőt egész nászrepülése idején.” (AL-né 63–64.)

Hatvany Lajos a költő elfáradásával magyarázza az istenes versek megszületését. (Hatvany II. 37–38.) „Mikor vitalítása csökkent – írja Vatai László is –, önmaga és a világ elől riadtan menekült hozzá. A vereség és a halál fenyegető réme előtt állva újra és újra látta csődbejutott életét, s ismételt az Istenhez fordult.” (Vatai 199.)

Irodalom

Hatvany II. 37–38.; Bölöni 111–13.; AL-né 63–64.; Révai 87., 93.; Vatai 199.; Király II. 142–43., 382.

525. A vidám Isten

Megjelenés

Első megjelenés: BN Esti lap 1907. december 25. XII. évf. 305. sz. 2. – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel *A Halál ura* címen az *Álmod: az Isten* c. verssel együtt másodikként közli.) – Kötetben: Isz₁ (1909) (A Sion-hegy alatt ciklus) 21.; Isz₂ (1911) 21.; Isz₃ (1918) 21.; Isz₄ (1919) 21. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 94.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk az Isz₁-ből.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>	BN			
Cím fölött: <i>II.</i>	BN			
Cím: <i>A Halál ura</i>	BN			
2. halálnak		Isz ₂	Isz ₃	Isz ₄
7. a Isten, [sh]			Isz ₃	
8. Elet. [sh]	BN			

Keltekészéstörténet

A vers együtt jelent meg, egy töről fakadt az *Álmod: az Isten*-nel, de annak a pandanja is. (L. e kötetben az *Álmod: az Isten* c. verset és jegyzetét.) Hatvany Lajos a versből az apollói pogány életigenlést emeli ki. „Van úgy, hogy a mindent betöltő istenségből életfogyasztó csüggedést, de úgy is van, hogy belőle életfogantó erőt merít. Hogy nem evangelisták és Krisztusok fordulnak paraszt-Apolló ellen, hanem fordítva: paraszt-Apolló fordul

Krisztus ellen. Van úgy, hogy nem akarunk Istenről tudni, kit a keresztény összetéveszt a halállal, holott... *Ő a Halálnak is ura / S akkor vagytok a közelében, / Ha kötekedtek a Halállal.*" Felhívja a figyelmet Hatvany a nietzschei életfilozófia hatásának jelenlétére. „Nem is vers. Futam – írja. – S mégis jelzése annak, hogy nemcsak a kezdő Ady, hanem az érett Ady is magában hordta Nietzschét [...] Ady, ki bölcsebb a bölcsnél [...] egyszer-egyszer elfogadja a bölcslet, és az ő vidám bölcsességét, de másszor szétrepuszti a rendszert, s lelke búbába süppedve felejt el annak minden derítő bölcsességét” (Hatvany II. 55–56.)

Magyarázat

Derít rátok: Fényt vagy világosságot derít valamire: világossá, érthetővé teszi. Jó kedvre vagy mosolyra derít valakit: jókedvre hangolja.

Irodalom

Hatvany II. 55–56.; Földessy: Aml 87.

526. [Ez az Élet könyve...]

Megjelenés

A verses dedikáció szövegét – amelyet a közlő szerint Ady a VA első példányába Kabos Ilonkának írt – Kabos Ede adta közre a leányáról vele készült interjúban a SzÉ 1918. okt. 20-i számának 12. oldalán. – (Az eredeti dedikációt tartalmazó Ady-kötet hollétééről nincs tudomásunk.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-28 (1977) 1286. [MRi]

Szövegkritika

Alapszövegünk Kabos Ede közlése: SzÉ 1918. okt. 20. 12.

Keletkezéstörténet

Kabos Ede közleményéről nem tudva írt nekrológot Kabos Ilonka halálára Gách Marianne Búcsú Kabos Ilonkától címen a Film, Színház, Muzsika 1973. jún. 16. száma 23. oldalán. Ebben az írásban többek között az alábbi mondatokat találjuk: „Ady minden kötetét dedikálta neki. *A menekülő Élet* belső címlapjára, a tudomásom szerint, mindmáig is kiadatlan verses ajánlást írta.” S ezt követően néhány központozásbeli, ékezési eltéréssel, illetve szövegmódosítással (a 3. sor *Mert* szava elé *S*-t iktatva, a 6. sort *És* helyett *S*-sel kezdve) lényegében azt a szöveget ismétli meg, amelyet közel 55 évvel korábban Kabos Ede adott közre.

Utólagosan – minthogy a verses dedikációt feltételezhetően tartalmazó *Vér és arany*, illetve *A menekülő Élet* megfelelő példánya nem áll rendelkezésünkre – nehéz eldönteni egyértelműen, hogy Adynak ezt a kedveskedő verses gesztusát az életmű időrendi folyamatában hova helyezzük. Az érvek nyomatékosabb sora Kabos Ede mellett szól. Először is: Kabos még Ady életében adta közre a dedikációsverset, és határozottan a VA első példányára utalt, amelyet Ady az 1907. dec. 20-át követő napokban vihett föl a családhoz, s a mindnyájuknak szóló kötetet külön kedveskedésként Kabos Ilonkának dedikálta. Előző kötetét, az ÚjV-et Kabos Edének ajánlotta „fiúi szeretettel” 1906-ban. Arról nincs tudomásunk, hogy a VA-t is dedikálta volna külön az apának. Másodszor: ebben az időszakban,

1907–9 között volt pesti tartózkodása idején Kabosék rendszeres ebédvendége a költő, akit szinte családtagként kezeltek. E közös étkezések „lírai hitelét” örökíti meg a versike rimelő fordulata: *És úgy ülnék egymással szembe, / Mint Kabos Ilonka és Ady Endre.* (Ady és a Kabos-család meghitt kapcsolatáról l. Kovalovszky Miklós kommentárjait: EmlAE III. 384–86.) Némiképpen megerősíti ezt a költő és a felnőttként viselkedő kislány közötti „egyenrangú” kapcsolatot Kabos Ilonka interjúbán adott vallomása is: „Vagy tízéves lehettem, amikor szüleim nagyobb vendégséget rendeztek, és több kis asztalon terítettek. Engem Adyhoz ültettek, és lelkemre kötötték, hogy mindig legyen bor a poharában. Szót fogadtam, de közben magam is versenyt ittam Adyval. Azt hiszem, akkor szeretett meg engem”. (EmlAE III. 384.)

Harmadszor: két-három héttel korábban írta Ady az *Ilonka* c. köszöntő verset (l. szövegét és jegyzetét e kötetben). E korábbi és jelen vers komoly és ugyanakkor pajtásian meghitt hangvétele igen közel álló egymáshoz. Nem valószínű, hogy ugyanezt a tónust Ady magától értetődően ismételte volna meg 1912 elején, *A menekülő Élet* megjelenése idején.

Mindezzel persze nem kívánjuk kétségbe vonni Gách Marianne állításának jóhiszeműségét, esetleges konkrét megalapozottságát. Filológiai kételyeink vannak csupán. Mert aligha bizonyítható, hogy Ady „minden kötetét dedikálta” Kabos Ilonkának. Az viszont lehetséges, hogy „*A menekülő Élet*” belső címodalára” írta a költő a verses dedikációt. Csak azt nem tudjuk, hogy a nekrológ készítője ezt saját szemével látta-e, vagy csak Kabos Ilonka elmondása nyomán közli. Az időrendi besorolás vitáját csak a szóban forgó kötetek előkerülése teheti végleggé és bizonyossá.

527. [Az éjszakán...]

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat hasonmása. Cím nélkül. A vers után ezt írta a költő: *„Ezek után maradtam szerető barátod Ady E”* Közli: Révész: AE 217. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-8 [1943] 1009.

Szövegvizsgálat

Alapszövegünk a k-ból.

Javításaink:

2. A sor végére értelem szerint pontot tettünk.
6. A sor végén a hiányzó írásjelet ponttal pótoltuk.

Keletkezéstörténet

A verset Ady Révész Bélának írta, éjszakai mulatozásai kísérfőjének, őt nevezte az „éjszaka karmesterének”.

Révész Béla általában eléggé figyelmen kívül hagyta Ady életének és verses publikációinak időrendjét. Így természetesen nem könnyű a vitathatatlanul Adytól származó alkalmi, Révész Bélának szánt rövid vers kronológiai besorolása sem. Feltételezhető viszont, hogy kettőjük kapcsolatának intenzívebb elmélyülése időszakából való. Ez pedig minden való-

színűség szerint 1907 második felére, Ady tartós budapesti tartózkodása idejére tehető. Ezért soroltuk be az 1907-ben keletkezett versek végére.

„Az éjszaka karmestere... Ez én lennék – emlékezik Révész Béla. – Ady egy éjszaka proklamálta a rangot, és rajtam maradt; a díszet érzelmes hajlandósággal mutogatom is az emberek felé, mert sugarat ejt ez is Ady Endre alakjára. Már zajlottak nagy cselekedeteink, Ady maga mellé vett annyira, hogy nélkülem csak akkor volt, ha a muszájalvás már ráparancsolt, és ebben az összehangolt, legénykedő együttesben dobta felém egyszer az ordót: – Az éjszaka karmestere... Megérdemeltem én ezt a hivatalt?... Érdemes róla gondolkozni [...] Valószínű, hogy matéria voltam a beosztottságra, és talán mert megkíméltebb volt a testiségem, jobban győztem a ködöt, sirokkókat, és ebből alakult ki azután az a helyzetünk, hogy én vigyáztam Adyra, tempózni próbáltam az iramot, ha lehetett, olykor hallgatott is rám, ragaszkodott a szövetségünkhöz, és egy éjszaka átnyújtotta a dekrétumot: – Az éjszaka karmestere...” (Révész: Atril 114–17.) Földessy szerint az „éjszaka karmestere”, akit várnak az „éji manók”, valójában Ady volt. (Földessy: Amt 302.)

Irodalom

Révész: AE 216–19.; Atril 114–17.; Földessy: Amt 302.

NÉVMUTATÓ

A dőlt számok a jegyzetekre utalnak.

- Aadi (Ady) Barla 294, 295
 Ábrányi Emil 163
 Áchim András 360, 384
 Adi János 294
 Ady Bálint 295
 Ady Dávid 295
 Ady Lajos 129, 198, 219, 236, 249, 286, 290,
 361, 382, 401, 422, 423, 444, 451
 Ady Lajosné 382, 383, 438, 501
 Ady Lőrinc 339, 392
 Ady Lőrincné 252, 326, 352, 353, 438, 449
 Alkaiosz 172
 Álmos 36
 Altenberg, Peter 183, 186
 Ambrus Zoltán 141, 305, 420
 Andrassy Gyula 412
 Andreánszky István 397
 Anonymus 410
 Antonius, Marcus Aurelius 240
 Apponyi Albert 410
 Arany János 149, 158, 161, 163, 166, 168–
 171, 174, 183, 186, 189, 190, 207–209,
 312, 439, 442, 443
 Áron (zsidó főpap) 236
 Árpád 292, 360, 458
 Árva László 294
 Attila (hun fejedelem) 80

 Babits Mihály 242, 367, 386
 Baján (avar fejedelem) 17, 18, 219
 Balássy Endre 422
 Balássy Julianna 422
 Balázs János, P. 288
 Balogh László 313, 322, 421, 483
 Baranyai Zoltán 151

 Barbusse, Henri 489
 Bárdos István 343, 462
 Baróti Dezső 201, 246, 248, 260, 265, 279,
 337, 374, 393, 400, 458, 466, 471
 Barta János 195, 206, 209, 212, 219, 220,
 223, 226, 242, 243, 246, 248–250, 262,
 265, 272, 273, 275, 276, 290, 291, 293,
 315, 326, 327, 336, 357, 440
 Bartók Béla 201, 255
 Baudelaire, Charles 144, 145, 154, 183, 226,
 301, 346, 369, 370, 374, 416, 420, 423,
 463, 466, 471, 483
 Beer-Hofmann, Richard 480
 Beethoven, Ludwig van 176
 Békés István 435
 Béla, IV. 287
 Benedek Marcell 198, 201, 208, 209, 223,
 246, 260, 264, 265, 279, 312, 343, 350,
 364, 365, 376, 385, 386, 419, 421, 440,
 455, 474, 475, 479, 480, 483, 490
 Bényei József 307
 Beöthy Zsolt 171
 Bergson, Henri 141
 Berzsenyi Dániel 153, 164, 184, 189, 376
 Berzsenyi Jakab 163
 Bihar (vezér) 292
 Biró Lajos 139, 164, 166, 179, 215, 216, 261,
 315, 362, 371, 399, 401, 407, 408, 451,
 467, 487
 Bodnár Zsigmond 146
 Bódog Ferenc 162
 Bóka László 247, 248
 Both István 324, 380
 Bölöni György 126, 127, 132, 215, 255, 261–
 263, 265, 267, 268, 278, 279, 281, 283,

- 296–298, 300, 305, 306, 313, 314, 320, 323, 330–333, 348, 353, 371, 372, 378, 379, 387, 399, 405–407, 410, 426, 427, 445, 460, 461, 480, 481, 489, 490, 500, 501
- Bölöni Györgyné 126, 278, 296–298, 305, 353, 371, 378, 379, 410, 426
- Bresci, Angelo Gaetano 360
- Bresztovszky Ernő 139
- Brezina, Otókar 480
- Bródy Sándor 139, 141, 153, 310, 311, 359, 373, 374
- Browning, Robert 142
- Brunner Ferenc 434
- Brüll Adél 18, 20, 26, 28, 35, 37–39, 42, 45, 46, 49, 51, 63, 67, 109, 132, 133, 145, 146, 151, 154, 164, 168, 178, 184, 185, 194, 198, 200, 203–205, 207, 208, 210, 216, 225, 239, 240, 243, 244, 249, 254–256, 259, 262, 265, 267, 276, 278, 280, 292, 302, 305, 306, 310, 314, 319, 323, 326, 338, 348, 349, 352, 353, 369–371, 378, 381, 382, 394, 405, 406, 416, 424, 428, 429, 433, 435, 448, 449, 455, 457, 460–462, 465, 467, 472, 476, 481, 484, 486, 488, 499, 501
- Brüll Berta 132, 207, 216, 240, 255, 405, 424, 428, 429, 431, 432, 461, 462, 472
- Brüll Sámuelné 431, 433
- Budha 372
- Bustya Endre 135, 207, 310, 350, 396, 453
- Bürger, Gottfried August 293
- Byron, George Gordon 142, 162, 364
- Caesar, Gaius Julius 240
- Carlyl, Thomas 176
- Cellini, Benvenuto 141
- Cézanne, Paul 163
- Chateaubriand, François Auguste 412
- Chavannes, Puvis de 158
- Chopin, Frédéric 176
- Claretie, Madame Léo 397
- Czifra Géza 435
- Czigány Dezső 133–135, 144, 147, 166, 491
- Csák Máté 81, 412
- Csokonai Vitéz Mihály 173, 184, 189, 190, 416, 439, 450, 492
- D. P. 390
- Dániel (evangelista) 356
- Dante Alighieri 34, 79, 380
- Danton, Georges Jacques 360
- Dávid (király) 266
- Dávid, Szent 159
- Degas, Hilaire Germain Edgar 163
- De Lisle, Leconte 176
- Dénes Zsófia 324
- Devecseri Gábor 270
- Diósi Ödön 164, 168, 204, 240, 348, 352, 353, 378, 405, 460, 484, 487, 491
- Diósi Ödönné l. Brüll Adél
- Domokos József 386
- Dózsa György 61, 100, 359–361, 410, 429, 500
- Dörmann, Felix 479
- Dutka Ákos 433, 434
- Eckermann, Johann Peter 311
- Egri Péter 500
- Emőd Tamás 127, 201, 212, 213, 239, 289, 372, 403, 450, 451
- Endrődi Sándor 163
- Eötvös József 361
- Erdélyi János 146
- Erdős René 182
- Esze Tamás 410
- Faludi Sándor 453
- Falus Elek 192
- Farkas Imre 200
- Fedák Sári 162
- Fejérváry Géza 255
- Fényes Adolf 158
- Fényes Samu 166
- Fenyő Miksa 127, 133, 182, 357, 358
- Ferenczy Károly 163
- Fischer József 204, 371
- Förös Miklós 324
- Földessy Gyula 126, 195, 198, 201, 202, 208–210, 214, 216, 217, 220, 225, 226, 237–239, 242, 243, 245, 246, 248–253, 255,

257, 258, 260, 265, 267–271, 273, 275,
276, 278, 279, 281, 283, 288–291, 293,
300–303, 306–313, 315, 319, 322, 323,
325–328, 332, 333, 342, 343, 345–347,
350, 353, 354, 356, 357, 359, 362, 363,
365, 372–374, 376, 378–380, 382, 385–
393, 395, 398–402, 406, 408, 410–418,
420, 421, 423–432, 435, 436, 439–444,
446–450, 453, 455–461, 466–471, 474–
476, 478, 482, 483, 485, 487, 488, 492–
502, 504

France, Anatole 223

Fried István 500

Gách Marianne 502, 503

Gál Ernő 420

Garami Ernő 410, 445

Gárdonyi Géza 166, 306, 479

Gauguin, Paul 163, 319

Gautier, Théophile 416

Gellért (püspök) 410

Geréb László 380

Gergei Albert 364

Gigilbert, Szent 380

Goethe, Johann Wolfgang 174, 175, 311,
312, 385, 423, 441, 442, 450, 455

Gombocz Zoltán 464

Goncourt, Edmond 311

Goncourt, Jules 311

Goth Ernő 182

Gourmont, Rémy de 346

Gömöri Jenő, Gy. 269, 270

Görcsöni Dénes 154

Gregh, M. Ferdinand 179, 346

Greguss Ágost 171

Guba Pál 236, 237

Gulyás Pál 127

Gundel Antal 305

Günther Antal 458

Győry Vilmos 311

Gyula (vezér) 360

Gyulai Pál 146, 170, 479

Haeckel, Ernst 152

Halász Előd 253, 258, 265, 279, 293, 296,
322, 325, 367, 368, 376

Hameiri, Avigdor 451

Haraklányi Demeter 294

Hársing Lajos 386, 397

Hatvany Lajos 127, 164, 169, 175, 201, 212,
213, 220, 244, 250, 255, 262, 265, 267,
269, 270, 273, 275, 276, 279, 281, 289,
293, 325, 327, 368–370, 379, 382, 383,
390, 395, 401–403, 416, 422, 423, 425,
443, 450, 455, 458, 461, 466, 471, 472,
480, 484, 485, 488, 489, 501, 502

Hegedős Mária 131

Hegedűs Bite Gyula 165

Hegedűs Géza 412

Hegedűs Gyula 177

Hegedűs Loránt 198, 228, 313, 322, 361,
382, 395, 400, 466

Hegedűs Nándor 451, 452

Hegedűs Sándor 263

Heine, Heinrich 11, 56, 162, 201, 202, 235,
276, 311, 312, 350, 372, 405, 413, 428

Heltai Jenő 158, 166, 453

Herczeg Ferenc 265

Hetey Zoltán 385, 396, 402

Hofmannsthal, Hugo von 480

Holz, Arno 151

Homérosz 262, 416

Horatius, Quintus Flaccus 242, 364, 365

Horváth János 208, 209, 220, 257, 279, 289,
317, 322, 370, 385–387, 489, 490, 496

Horváti Peres Tamás 294

Hóry László 438

Hubay Miklós 393

Hubert Emil 334, 335

Hugo, Victor 180, 346

Ibsen, Henrik 407

Ignotus 141, 151, 154, 156, 157, 175, 183,
186, 200, 201, 207, 305, 320, 322, 361,
371, 375, 434

Ilia Mihály 382

Imre, Szent 389, 410

Indali Gyula 309

István, V. 288

Itóka I. Bölöni Györgyné

János (evangelista) 468, 495

Jánosy István 442

Jászi Oszkár 164, 175
Jókai Mór 469
Juhász Gyula 289, 375

Kabay Gáborné Sipos Julianna 302, 422
Kabos Ede 126, 215, 314, 371, 451, 486, 487,
491, 502, 503
Kabos Ilonka 111, 117, 118, 491, 502, 503
Kacziány Géza 372
Kálti Márk 380
Kálvin János 25, 142, 402
Kapisztrán János 402
Kardeván Károly 307, 382, 479, 480
Károly Róbert 412
Károlyi Sándor 396
Katona József 410
Kávássy Béla 392
Keczeli Szele Balázs 294
Keczeli Szele László 294
Keczeli Szele Márton 294
Kecskés András 370
Keller, Gottfried 422
Kempelen Béla 359
Kernstok Károly 361
Kincs Gyula 324, 392
Kinizsi Pál 315
Király István 209, 210, 212, 220, 223, 226,
228, 233, 237, 238, 243, 246, 248, 250,
255, 257, 258, 260, 262, 263, 265, 267,
270, 271, 275, 276, 279, 281, 283, 286,
289, 293, 313, 315, 319, 322, 325, 327,
328, 332, 333, 340, 343, 347, 350, 354,
361, 364, 365, 367, 368–371, 374, 376,
378, 380, 382–384, 386, 387, 390, 395–
398, 402, 403, 405, 406, 408, 414, 416–
418, 423, 425, 427, 430, 431, 433–436,
439, 442, 443, 449, 455, 458, 459, 461,
469, 470, 472, 474–476, 480–482, 484–
487, 490, 495, 496, 498, 499, 501
Kispéter András 420
Kiss József 158, 171, 176, 179, 265, 276, 484,
486
Kiss Lajos 362
Kiszeleva, N. P. 279
Klaniczay Gábor 288
Klaniczay Tibor 288
Klein István 357, 358

Klemm Imre 412
Kleopátra 26, 240
Koczkás Sándor 415, 416
Kodály Zoltán 364
Kollányi Boldizsár 307
Kollonich Lipót 410
Komjáthy Jenő 176, 365, 385, 393, 420, 469,
483
Komlós Aladár 332, 333, 481
Koncz Endre 435
Korányi Frigyes, ifj. 311
Kossuth Ferenc 71, 388, 389
Kossuth Lajos 71, 360
Kosztolányi Dezső 141, 164, 170, 179, 365,
367, 415, 438, 439, 442, 479
Kovács László 435
Kovalovszky Miklós 127, 131, 223, 236, 286,
290, 359, 361, 392, 433, 438, 444, 464,
491, 503
Kozma Andor 149
Kölcsy Ferenc 183, 186
Krózus 82, 414
Kun András 265
Kunszery Gyula 236, 237

La Barre lovag 360
Lamartine, Alphonse de 180
Láng József 127, 131, 192, 236, 297, 335
László Gyula 229, 454
Léautaud, Paul 320
Léda I. Brüll Adél
Lengyel Géza 133, 407, 433, 435, 449, 451,
452
Lisle, Lecont de 180
Liszt Ferenc 434
Louys, Pierre 320, 321
Lucretius, Titus Carus 471
Lukács (evangelista) 233, 283, 352, 381, 468
Lukács György 164
Luther Márton 402

Machiavelli, Niccolo 162
Maeterlinck, Maurice 173, 320
Majtényi Erik 435
Makai Emil 149
Makay Gusztáv 370, 412
Makkai Sándor 212, 291, 327, 333

Mallarmé, Stéphane 183, 186
 Manet, Edouard 163
 Marat, Jean-Paul 360
 Margit, Árpádházi Boldog 44, 75, 287–289
 Márk (evangelista) 283
 Martinovics Ignác 360, 410
 Marx, Karl 141
 Máté (evangelista) 235, 246, 283, 352
 Mátrai László 480
 Mátyás, I. 34, 258, 399, 401
 Mattyasovszky Erzsébet 455
 Medgyaszay Vilma 126, 169, 452, 453
 Medve Miklós 16, 126, 214–218, 433
 Meller Simon 305
 Merkel, Garlieb Helwig 413
 Mészáros László 435
 Mezőfi Vilmos 360
 Michelangelo, Buonarrotti 416
 Mikes Lajos 478
 Miklós Jenő 149
 Mohácsi Jenő 144
 Molnár Edit 470
 Molnár Ferenc 139, 205, 453, 486
 Molnár Imre 317
 Molnár Mihály 288
 Móricz Pál 366
 Móricz Zsigmond 188, 422
 Morvai Zsuzsa 131
 Mózes 212, 214, 228, 236, 372, 485
 Musset, Alfred de 180
 Müller Magda 131

Nagy Andor 434
 Nagy Frigyes 293
 Nagy Mihály 137
 Nagy Sándor (makedon uralkodó) 223
 Nagy Sándor (tanár) 324
 Nagy Sándorné 324
 Nagy-Gúthi Boldizsár 294
 Nagydobai Biró Miklós 294
 Nagydobai Rúd Antal 294
 Nagydobai Rúd Ilona 294
 Nagydobai Rúd Katalin 294
 Nagydobai Rúd Márton 294
 Nagydobai Rúd Miklós 294
 Napóleon, III. 346
 Néró 9, 81, 196, 225

Nietzsche, Friedrich 12, 162, 164, 166, 168,
 169, 195, 292, 376, 502

Nyíró Gyula 312

Odi Barla 46, 294
 Orosz László 127
 Osvát Ernő 168, 182
 Osváth Mór 384
 Ovidius, Publius Naso 270

Pál József, N. 131
 Pálffy József 362
 Pálóczi Horváth Ádám 309
 Palotai Hugó 158
 Pályi Ede 484, 486
 Papini, Giovanni 141
 Papp Aurél 286
 Pásztor Dániel 235
 Pásztor József 235
 Pásztor Mária I. Ady Lőrincné
 Pázmány Péter 410
 Pekár Gyula 265
 Perényi Margit 217
 Péter (apostol) 357
 Péter László 386
 Péterfy Jenő 206
 Petőfi Sándor 71, 146, 153, 158, 166, 168,
 170, 173, 174, 183, 184, 186, 187, 189,
 190, 312, 323, 360, 387, 391, 469, 478
 Petrarca, Francesco 34, 257
 Petri Mór 294, 295, 380, 392
 Pfeiffer Ernő 300
 Piskóti István 364
 Pissarro, Camille 163
 Platon 162
 Poe, Edgar Allan 154, 169
 Polonyi Géza 364, 444
 Pór Péter 370
 Pozsgay Miklós 162
 Prohászka Ottokár 479
 Przybyszewski 480

Rába György 320–322
 Rácz László 408
 Rákóczi Ferenc, II. 360, 366
 Rákosi Jenő 365, 367, 368, 389, 458, 487

- Ráskai Ferenc 453
 Ráskai Lea 288
 Rátoni Albert 294
 Rátoni Mihály 294
 Ravaisson 141
 Récsei Gergely 294
 Relle Pál 435
 Révai József 233, 253, 501
 Révész Artúr 357, 358
 Révész Béla 127, 128, 141, 197, 198, 214–216, 218, 219, 256, 257, 294, 296, 297, 319, 320, 335, 348, 350, 358, 362, 371, 378, 379, 381, 382, 386, 407, 410, 412, 416, 419, 423, 433, 435, 445, 453, 465, 466, 480, 481, 503, 504
 Reviczky Gyula 158, 176, 251, 293, 312
 Richepin, Jean 151
 Riedl Frigyes 455
 Rilke, Rainer Maria 480
 Rippl-Rónai József 163, 165
 Rolland, Romain 450
 Rónay György 293, 320, 322, 345, 347
 Rosszijánov, Oleg 233
- Sándorffi László 382
 Sárosi Paula 17, 215–218
 Scheiber Sándor 462
 Schnitzler, Arthur 185, 187, 480
 Schopenhauer, Arthur 407
 Schöpflin Aladár 143, 212, 228, 244, 262, 286, 289, 296, 313, 322, 331–333, 345–347, 367, 368, 370, 379, 382, 386, 408, 427, 436, 464, 478, 480, 487, 490
 Schullerus, Eduard 340
 Schweitzer Pál 131, 192, 297, 335
 Shakespeare, William 163, 172, 312, 392, 393
 Shelley, Percy Bysshe 142, 161
 Sík Sándor 226, 253, 322, 325, 364, 365, 374, 406, 406, 421, 423, 440, 470, 479, 495
 Sipos Julianna I. Kabay Gáborné Sipos Julianna
 Sisley, Alfred 163
 Somló Bódog 321, 322, 366
 Somogyi Endre 444
 Sós Endre 433, 435
 Stein, Charlotte von 455
- Stern Cecília I. Brüll Sámuelné
 Stirner, Max 162
 Sudermann, Hermann 166
 Swedenborg, Emanuel 176
 Syveton 403
- Szabó Dezső 444
 Szabó Károly 133
 Szabó Lőrinc 421, 423, 455
 Szabó Mihály 422
 Szabó Richárd 195, 196, 237, 258, 270, 271, 291, 296, 313, 347, 365, 367, 368–370, 385, 386, 393, 400, 420, 421, 427, 463, 464, 466, 469–471, 480, 482, 488, 490
 Szabolcska Mihály 265
 Szász Károly 311
 Szeberényi Zoltán 397
 Szeidi Ahmed pasa 362
 Székács József 242
 Székely Ödön 290
 Szilágyi Géza 147, 466, 469
 Szilágyi Péter 397
 Szolón 82, 414
 Szonja (alkalmazott) 348–350
 Szuromi Lajos 279
 Szűts Dezső 223
 Szvatopluk 458
- Táncsics Mihály 80, 410
 Tegnér, Esaiás 311
 Thaly Kálmán 309, 419
 Thérive, André 279
 Tinayre, Marcelle 397, 398
 Tisza Kálmán 413
 Tolsztoj, Lev Nyikolajevics 312, 397
 Tóth Árpád 369, 423, 463, 480
 Tóth Béla 290, 364, 368, 372, 378, 384, 389, 446, 494, 495
 Töhötöm 46
 Trotter, L. 405
 Tyrtæus 154
- Vajda Ernő 146
 Vajda János 143, 153, 176, 333, 399
 Vajthó László 435, 479, 480
 Vak Gyula 434
 Valér Éta 327

- Vályi Bódog 166
 Van Bever 320
 Van Gogh, Vincent 163
 Varga József 220, 228, 233, 257, 258, 273, 275, 279, 281, 286, 289, 322, 327, 328, 333, 343, 347, 367, 368, 370, 382, 400, 419, 421, 439, 440, 470, 480, 485, 487, 490
 Vargha Gyula 170
 Várkonyi Farkas Béla 248
 Vaszary János 163
 Vatai László 212, 228, 233, 244, 253, 291, 313, 322, 327, 347, 361, 380, 382, 400, 443, 466, 487, 501
 Vázsonyi Vilmos 315, 469, 487
 Verlaine, Paul 135, 142, 144, 145, 154, 165, 173, 174, 176, 183, 186, 320, 346, 442
 Vészi Jolán 433
 Vészi József 156, 162, 164, 168, 182, 186, 362, 423, 433, 435, 451, 486, 491
 Vészi Lenke 433
 Vészi Margit 133, 157, 205, 216, 254, 433, 448, 453, 455, 484, 487
 Vezér Erzsébet 131, 195, 202, 205, 209, 210, 212, 220, 233, 243, 244, 246, 255, 257, 270, 271, 273, 275, 281, 286, 291, 293, 301, 303, 313, 315, 320, 322, 327, 333, 343, 347, 361, 374, 375, 382, 384, 386, 408, 425, 428, 438, 439, 457, 458, 480
 Vielé-Griffin, Francis 346
 Vigny, Alfred de 180
 Vincze 397
 Visant, Tancrède de 165
 Viski Dániel 235
 Vissnyovszky Rezső 176
 Vitályos László 127, 131, 133
 Vitéz János 258, 401
 Voltaire 114, 492, 495
 Vörösmarty Mihály 154, 163, 190, 364
 Vucskics Gyula 366
 Wekerle Sándor 255, 367, 372
 Wibicki, Józef 419
 Wildenbruch, Ernst 166
 Wildner Ödön 195, 292
 Xerxesz 223
 Zalán 458
 Zeitler Blanka 317
 Zempléni Árpád 312
 Zimándy Ignác 156
 Zlinszky Aladár 293
 Zola, Emile 12, 202
 Zsombory Mária 384, 385

BETŰRENDES TARTALOMMUTATÓ

A dőlt számok a jegyzetekre utalnak.

(Zárójelben a vers sorszáma)

A befalazott diák (461.)	77, 400	A nagy Pénztárnok (501.)	103, 466
A bélyeges sereg (435.)	56, 347	A néma madarak (470.)	83, 417
Absolon boldog szégyene		A nyári délutánok (481.)	90, 435
(407.)	37, 266	A papok istene (462.)	77, 402
A csillagok csillaga (489.)	95, 447	A percek aratója (449.)	65, 375
Add nekem a szemeidet (474.)	86, 424	A platán-fa álma (408.)	37, 267
A Délibáb üzenete (441.)	61, 361	A rég-halottak pusztáján (423.)	48, 301
A Duna vallomása (460.)	75, 398	A szememet csókold (397.)	30, 248
A fekete zongora (480.)	89, 432	Asszonyok a parton (476.)	87, 427
A fiaim sorsa (484.)	92, 440	A téli Magyarország (523.)	116, 498
A gazdagság álma (497.)	100, 459	A vidám Isten (525.)	117, 501
Agg Néró halála (370.)	9, 195	Az áhított csömör (451.)	68, 382
A grófi szérűn (458.)	73, 395	Az alvó csók-palota (500.)	102, 464
A Halál automobilján (383.)	18, 219	Az anyám és én (399.)	31, 251
A Halál-árok titka (503.)	104, 470	Az Avar-domb kincse (382.)	17, 218
A Halál rokona (507.)	106, 477	[Az éjszakán...] (527.)	118, 503
Ahol Árgyilus alszik (442.)	62, 363	Az elbocsájtott légió (510.)	108, 482
A Holnap élébe (425.)	49, 313	Az elüzlött Könny (508.)	107, 480
A hotel-szobák lakója (464.)	79, 404	Az én két asszonyom (490.)	96, 447
A karácsony férfi-ünnep (436.)	56, 350	Az én koporsó-paripám (475.)	86, 425
Akik mindig elkésnek (516.)	112, 491	Az én sírásom (478.)	89, 429
Akiknek dajkája vagyok (448.)	65, 374	Az Értől az Oceánig (456.)	72, 391
A ködbe-fúlt hajók (499.)	102, 462	A Zozó levele (405.)	35, 262
A Léda arany-szobra (394.)	28, 243	Az ős Kaján (450.)	66, 376
A legjobb csókok (463.)	78, 403	Az őszi láрма (483.)	92, 439
A legszentebb csók (459.)	74, 397	Az őszi rózsák (488.)	95, 446
[Álmatlan, gyilkos lázban...]		Az utca éneke (487.)	94, 445
(421.)	46, 296		
Álmom: az Isten (524.)	117, 500	Beszélgetés egy szekfüvel	
Álom álom helyett (422.)	47, 298	(482.)	91, 436
Álom egy Méhesről (416.)	43, 283	Bihar vezér földjén (419.)	45, 291
A magyar Messiások (502.)	104, 468	Bolyongás Azur-országban	
A nagy álom (509.)	108, 481	(371.)	10, 197
A nagy Kéz törvénye (438.)	58, 355	Bölcs Marun meséje (412.)	41, 276

Csak egy perc (517.)	112, 493	Hepehupás, vén Szilágyban (418.)	45, 289
Csák Máté földjén (467.)	81, 411	Így szólna a szóm (386.)	20, 224
Cseng az élet (491.)	96, 449	Ilonka (515.)	111, 490
Csolnak a holt-tengeren (511.)	109, 483	Intermezzo (387.)	21, 226
Dalok tüzes szekérén (369.)	9, 193	Jó Csönd-herceg előtt (426.)	50, 316
Déliab-ösöm Kőd-városban (409.)	38, 270	Jöjj, Léda, megölellek (410.)	38, 272
Dózsa György unokája (440.)	61, 359	Judás és Jézus (377.)	15, 210
Dús lovag násza (384.)	18, 220	Keresztrel hagylak itt (504.)	105, 471
Egy csúf rontás (434.)	55, 343	Két hajdani szeretők (498.)	101, 460
Egyedül a tengerrel (372.)	11, 198	Ki ad többet érte? (506.)	106, 475
Egy ismerős kis fiú (453.)	69, 386	Kleopátra hívása (392.)	26, 238
Egy jövendő karácsony (437.)	57, 353	Köszvény-ország márciusa (454.)	70, 388
Egy jövő költő (479.)	89, 431	Közel a temetőhöz (514.)	111, 488
Egy megtalált könyv (519.)	114, 495	Lábán hívása (379.)	16, 213
Elillant évek szőlőhegyén (427.)	50, 322	Lányos anya izenete (493.)	97, 452
Emlékezés Tánccsics Mihályra (466.)	80, 408	Lázár a palota előtt (389.)	22, 229
Ének a Visztulán (471.)	84, 418	Léda a kertben (414.)	42, 279
Én nem vagyok magyar? (443.)	62, 365	Lédával a bálban (444.)	63, 368
[Ez az Élet könyve...] (526.)	117, 502	Mammon-szerzetes zsoltára (395.)	28, 244
[Ezek a Halál...] (381.)	17, 216	Maradatsz és szerethetsz (513.)	110, 487
Farsang a Duna-tájon (446.)	64, 371	Mária és Veronika (428.)	51, 325
Fekete Hold éjszakáján (411.)	39, 273	Mátyás bolond diákja (402.)	34, 257
Fölszállott a páva (452.)	69, 383	Megáradt a Tisza (403.)	34, 258
Futás a Gond elöl (393.)	27, 241	Megcsókolom Csók-kisasszonyt (485.)	93, 442
Gémekek az Olimpusz alatt (396.)	29, 246	Menekülj, menekülj innen (375.)	13, 205
Gyáva Barla diák (420.)	46, 293	Miklósnak – Bandi (380.)	16, 214
Ha a szemem lefoglta (486.)	93, 444	Mi urunk: a Pénz (465.)	79, 406
Háborog a sír (477.)	88, 428	Mostoháim a Betűben (505.)	105, 473
Halál a síneken (401.)	33, 255	Nem mehetek hozzád (400.)	32, 253
Harcos ember szíve (518.)	113, 493	Nóta a halott szűrről (455.)	71, 389
Három őszi könnycsepp (429.)	51, 327	Örök harc és nász (374.)	13, 202
Ha távolról nézek (521.)	115, 496	Öröm-város volt a hazám (376.)	14, 209
Havasok és Riviéra (433.)	54, 340	Özvegy legények tánca (424.)	48, 303
Hazamegyek a falumba (512.)	109, 485		
Hazavágyás Napfény-országból (432.)	53, 338		
Henrik úr lovagol (373.)	11, 201		

Pap vagyok én (390.)	25, 233	Új Heléna (378.)	15, 212
Páris, az én Bakonyom (406.) . .	36, 263	Új könyvem fedelére (520.)	115, 495
Párisban járt az Ősz (413.)	41, 277	Új várak épültek (522.)	116, 497
Pénz a remeteségben (398.)	31, 250	Utazás a Multban (496.)	99, 458
Pénz és Karnevál (445.)	63, 370	Uzsorás Khiron kertje (391.) . . .	25, 237
Rózsaliget a Pusztán (415.)	42, 281	Ülök az asztal-trónon (473.) . . .	85, 421
Sárban veszett hó (447.)	64, 372	[Valaki élt...] (439.)	58, 357
Sírás az Élet-fa alatt (388.)	22, 227	Valamikor lányom voltál (494.) .	98, 454
Sírni, sírni, sírni (430.)	52, 328	Várás a Tavasz-kunyhóban	
Sötét vizek partján (495.)	99, 456	(457.)	72, 393
Százezer éve már (431.)	53, 333	Vér és arany (472.)	85, 419
Szent Junius hívása (404.)	35, 260	Víg úrfiak bora (469.)	82, 414
Szent Lélek karavánja (468.) . . .	81, 412	Zikcene, zakcene, satöbbi	
Szent Margit legendája (417.) . .	44, 286	(492.)	97, 450
Thaiszok tavaszi ünnepe (385.) .	19, 221		

TARTALOM

A dőlt számok a jegyzetekre utalnak.

KÖLTEMÉNYEK, ALKALMI VERSEK (1906. jan. 28.–1907.)

1906.		(395.) Mammon-szerzetes zsoltára	28, 244
(369.) Dalok tüzes szekerén . . .	9, 193	(396.) Géme az Olimpusz alatt.	29, 246
(370.) Agg Néró halála	9, 195	(397.) A szememet csókold . . .	30, 248
(371.) Bolyongás Azur-országban	10, 197	(398.) Pénz a remeteségben . . .	31, 250
(372.) Egyedül a tengerrel.	11, 198	(399.) Az anyám és én	31, 251
(373.) Henrik úr lovagol	11, 201	(400.) Nem mehetek hozzád . . .	32, 253
(374.) Örök harc és nász	13, 202	(401.) Halál a síneken	33, 255
(375.) Menekülj, menekülj innen	13, 205	(402.) Mátyás bolond diákja . . .	34, 257
(376.) Öröm-város volt a hazám	14, 209	(403.) Megáradt a Tisza	34, 258
(377.) Judás és Jézus	15, 210	(404.) Szent Junius hívása	35, 260
(378.) Új Heléna	15, 212	(405.) A Zozó levele	35, 262
(379.) Lábán hívása	16, 213	(406.) Páris, az én Bakonyom . .	36, 263
(380.) Miklósnak – Bandi	16, 214	(407.) Absolon boldog szégyene .	37, 266
(381.) [Ezek a Halál...]	17, 216	(408.) A platán-fa álma	37, 267
(382.) Az Avar-domb kincse . . .	17, 218	(409.) Délibáb-ösöm Köd-városban	38, 270
(383.) A Halál automobilján . . .	18, 219	(410.) Jöjj, Léda, megölellek . .	38, 272
(384.) Dús lovag násza	18, 220	(411.) Fekete Hold éjszakáján . .	39, 273
(385.) Thaiszok tavaszi ünnepe .	19, 221	(412.) Bölcs Marun meséje . . .	41, 276
(386.) Így szólna a szóm	20, 224	(413.) Párisban járt az Ősz . . .	41, 277
(387.) Intermezzo	21, 226	(414.) Léda a kertben	42, 279
(388.) Sírás az Élet-fa alatt . . .	22, 227	(415.) Rózsaliget a Pusztán . . .	42, 281
(389.) Lázár a palota előtt	22, 229	(416.) Álom egy Méhesről	43, 283
(390.) Pap vagyok én	25, 233	(417.) Szent Margit legendája . .	44, 286
(391.) Uzorás Khiron kertje . . .	25, 237	(418.) Hepehupás, vén Szilágyban	45, 289
(392.) Kleopátra hívása	26, 238	(419.) Bihar vezér földjén	45, 291
(393.) Futás a Gond elől	27, 241	(420.) Gyáva Barla diák	46, 293
(394.) A Léda arany-szobra . . .	28, 243	(421.) [Almatlan, gyilkos lázban...]	46, 296

(422.) Álom álom helyett	47, 298	(461.) A befalazott diák	77, 400
(423.) A rég-halottak pusztáján	48, 301	(462.) A papok istene	77, 402
(424.) Özvegylegények tánca	48, 303	(463.) A legjobb csókok	78, 403
(425.) A Holnap elébe	49, 313	(464.) A hotel-szobák lakója	79, 404
(426.) Jó Csönd-herceg előtt	50, 316	(465.) Mi urunk: a Pénz	79, 406
(427.) Elillat évek szőlőhegyén	50, 322	(466.) Emlékezés Táncsics Mihályra	80, 408
(428.) Mária és Veronika	51, 325	(467.) Csák Máté földjén	81, 411
(429.) Három őszi könnycsepp	51, 327	(468.) Szent Lélek karavánja	81, 412
(430.) Sírní, sírní, sírní	52, 328	(469.) Víg úrfiak bora	82, 414
(431.) Százezer éve már	53, 333	(470.) A néma madarak	83, 417
(432.) Hazavágyás Napfény-országból	53, 338	(471.) Ének a Visztulán	84, 418
(433.) Havasok és Riviéra	54, 340	(472.) Vér és arany	85, 419
(434.) Egy csúf rontás	55, 343	(473.) Ülök az asztal-trónon	85, 421
(435.) A bélyeges sereg	56, 374	(474.) Add nekem a szemeidet	86, 424
(436.) A karácsony férfi-ünnepe	56, 350	(475.) Az én koporsó-paripám	86, 425
(437.) Egy jövőendő karácsony	57, 353	(476.) Asszonyok a parton	87, 427
(438.) A nagy Kéz törvénye	58, 355	(477.) Háborog a sír	88, 428
(439.) [Valaki élt . . .]	58, 357	(478.) Az én sírásom	89, 429
		(479.) Egy jövő költő	89, 431
		(480.) A fekete zongora	89, 432
		(481.) A nyári délutánok	90, 435
		(482.) Beszélgetés egy szekfűvel	91, 436
		(483.) Az őszi láрма	92, 439
		(484.) A fiam sorsa	92, 440
		(485.) Megcsókolom Csók-kisasszonyt	93, 442
		(486.) Ha a szemem lefoglalt	93, 444
		(487.) Az utca éneke	94, 445
		(488.) Az őszi rózsák	95, 446
		(489.) A csillagok csillaga	95, 447
		(490.) Az én két asszonyom	96, 447
		(491.) Cseng az élet	96, 449
		(492.) Zikcne, zakcne, satöbbi	97, 450
		(493.) Lányos anya izenete	97, 452
		(494.) Valamikor lányom voltál	98, 454
		(495.) Sötét vizek partján	99, 456
		(496.) Utazás a Multban	99, 458
		(497.) A gazdagság álma	100, 459
		(498.) Két hajdani szerető	101, 460
		(499.) A ködbe-fúlt hajók	102, 462
		(500.) Az alvó csók-palota	102, 464
		(501.) A nagy Pénztárnok	103, 466
		(502.) A magyar Messiások	104, 468
		(503.) A Halál-árok titka	104, 470

1907.

(440.) Dózsa György unokája	61, 359
(441.) A Délibáb üzenete	61, 361
(442.) Ahol Árgyilus alszik	62, 363
(443.) Én nem vagyok magyar?	62, 365
(444.) Lédával a bálban	63, 368
(445.) Pénz és Karnevál	63, 370
(446.) Farsang a Duna-tájon	64, 371
(447.) Sárban vesztett hó	64, 372
(448.) Akiknek dajkája vagyok	65, 374
(449.) A percek aratója	65, 375
(450.) Az ős Kaján	66, 376
(451.) Az áhított csömör	68, 382
(452.) Fölszállott a páva	69, 383
(453.) Egy ismerős kis fiú	69, 386
(454.) Köszvény-ország márciusa	70, 388
(455.) Nóta a halott szűzről	71, 389
(456.) Az Értől az Oceánig	72, 391
(457.) Várás a Tavasz-kunyhóban	72, 393
(458.) A grófi szérűn	73, 395
(459.) A legszentebb csók	74, 397
(460.) A Duna vallomása	75, 398

(504.) Kereszttel hagylak itt . . .	105, 471	(516.) Akik mindig elkésnek . . .	112, 491
(505.) Mostoháim a Betűben . . .	105, 473	(517.) Csak egy perc	112, 493
(506.) Ki ad többet érte?	106, 475	(518.) Harcos ember szive	113, 493
(507.) A Halál rokona	106, 477	(519.) Egy megtalált könyv	114, 495
(508.) Az elüszött Könny	107, 480	(520.) Új könyvem fedelére	115, 495
(509.) A nagy álom	108, 481	(521.) Ha távolról nézek	115, 496
(510.) Az elbocsájtott légió	108, 482	(522.) Új várak épültek	116, 497
(511.) Csolnak a holt-tengeren	109, 483	(523.) A téli Magyarország	116, 498
(512.) Hazamegyek a falumba	109, 485	(524.) Álmom: az Isten	117, 500
(513.) Maradhatsz és szerethetsz	110, 487	(525.) A vidám Isten	117, 501
(514.) Közel a temetőhöz	111, 480	(526.) [Ez az Élet könyve...]	117, 502
(515.) Ilonka	111, 490	(527.) [Az éjszakán...]	118, 503

JEGYZETEK

Rövidítések	121	c) A kötet kritikái és fogadtatása	137
Előszó a jegyzetekhez	125	d) A költő életében megjelent további VA-kiadások	192
Kiadástörténeti függelék	132	Kiegészítés a gyűjteményes kötetek kiadástörténetéhez	192
A Vér és arany című kötet kiadástörténete	132	A versek jegyzetei	193
a) Előzetes híradások a kötetről	132		
b) A kötet kiadása	135		

MUTATÓK

Névmutató	507	Betűrendes tartalommutató	515
---------------------	-----	-------------------------------------	-----

III. kötet ISBN 963 446 004 6
Összkiadás ISBN 963 05 2458 9

A kiadásért felelős az Argumentum Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Hegedős Mária
Műszaki vezető Kovács Judit
Terjedelem: 32,75 A/5 ív
Szedte az Argumentum Kiadó
Tördelte a CompuScript KkT
Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme
Felelős vezető Roznai Zoltán

II.

az öreg Lázár.

Szeptemberben, ilyenkor, jön meg
az öreg Lázár a Bibliából
s a gazdagot felve kőszömmel.

(9) -
Lázár kileltzik, lépdel, hallgat,
Látatlanul vele érkezik,
Régi nagy bina, és Látatlanul.

Lázárnak ~~(néha)~~ melle körül,
Szeretne egy nagyot kacagni,
De a szája sűrűre görbül.

-
Lázár az örök öszi bina
s a Földön, még, szörűs ~~---~~
Ő is szeretne néha - néha.
[örömleni]

- 3 -

1. A Lázár a palota előtt c. vers III. részének tisztázatából a 41-52. sorok kézirata.
(Eredetije magántulajdonban.)

Ö is szeretne tincra kelni
S rőt erdőnek, rőt szatyr-
Fréfas dudánál [rőtnek
inckelni

Be is áll az öröm - pⁱacra
Rozsá mellett aszongyolat
S valamit, amitől kacagnak.
[vir

Obort is mustot hoz elábe
A garbagor megriast
S ő belőstől an [tuzója
íve lébe.

Belőstől a testet megcsillandja
~~(Lázor egy)~~ lány, ~~(Lázor egy)~~ aszongy
S ez a Lázor örök kelandja.

- 4 -

Asztmai melléből felvölve
Tön föl az ögyer köhő -

[göre

Mintha egy csuf réj-sokaj

[vohna.

Erre a köhögös öröme
Elfabulnar szíve is ar -

[col

Ögy lez. Mintha a Halál

[jöme

* * *
(Üzenet egy-let nőnek:)

Sásárnak nem szűk

[racagui

S ha néha racagui ~~Ma~~ ^{Ma}

[gubra

Ert a racajt ~~szűk~~ ^{szűk} ~~szűk~~ ^{szűk}

[adui.

- 5 -

3. A Lázár a palota előtt c. vers III. részének tisztázatából a 65-70. sorok és a kötetből már kihagyott Üzenet... kézírata. (Eredetije magántulajdonban.)

~~És a kertben~~ ~~mind feljött a kert~~
 Léda a kertben
~~És a kertben~~ = = =
~~És a kertben~~
 Pors kertben lillák. Piros kint a kertben
 Himbérva ringat.
 Sankat virágok könnye helyekkel
 Sírattat a csögyárdet.

 Alkotva nézlek. Két piros felhő
~~És a kertben~~ az égen:
 Csodát györfön, himbérva veltet
 S meghatnak vágyak tüzében.

 Két piros felhő: szállnak a fánkunk
~~És a kertben~~ lobban.
 S in lent a kertben meg a pipacs
 Szín bejűndet jóvalon.

4. A Léda a kertben c. vers fogalmazványának kézírata. (Eredetije a PIM-ben.)

Álom egy Méhesről

Parrs helyen, parrs sorja
Gondos és szagos virágok
Fogó méhek s hars alán
Fátogatós gyermekek
Omlak és karos szék

~~Fátogatós gyermekek~~
~~Érték, illusz.~~ ~~szagos és hars~~
~~Szagos és hars~~
S kik szatádial aszékomból
Unokák és gyermekek
Bálonak és pásztorok
Báralgatók és szatádial

Alkonyatkor és kőzvet
Egyenlő és en kezemből
Folstém az ég nagyog
"Hess aludni gyermekek
Chillagot négy nagyapító"

5. Az Álom egy Méhesről c. vers fogalmazványa 1-15. sorának kézirata.
(Eredetije a PIM-ben.)

Kölszai kappal, erz. boggel,
Szín. kappal, igentel
Tov. az Élet s. csalogat.
Kupát fogor s. nevetel.
"Fem kullat, kapt. bogorlay."

Méhes főven, szín. nagy
[Ejben
Békes kellenből, szellemével
Bátor, kizla, nagy, erős!
Földszag, Gondolatok
S kintem, élet s. világba.

Özveggy legények tánca.

Írta: Ady Endre.

1. Szent-György-nap ején sipitől,
Nyugtalant a demvécek ::
Dohos várak ő terméiben
Táncolnak az özveggy legények.
2. Bolond és fehér valahány.
Lesik a szent, tavaszi Holdat.
Hopp-Sarít és Ave-Mariát
Váltva és bolágra dalolnak.
3. Kimeria asszony serege.
Buda valót ~~úll~~ öldös, ahol jár.
Kereszttel öket szent pap üji
S bütyglös bottal hajhoson polgár

4. Szent-György-napon három a tánc.
Éffellor egy tatongo sietnek
Helybe emek hirtelenül,
Hol rózsák és asszonyok nyílnak.
5. Huhog lármájuk messzire.
Vigják a hirt gyors inni kinnük:
„Hahó, a biztelt romok körül
Dözsölnek az özvegy legények.”
6. S egy rózsát lép le mindegyik.
Egy sóhajtot hang, mert jön a Hajnal.
Egy ledát keres: reámeres
S meghal kék, csóka-forgult ajkkal.
7. Reggel hiába gyűl a nép.
Nyoma nincs dalnak, bálnak, sietnek:
Egy-két vér-csöpp s köny-folt a falon
S egy-két bolond, verics papírlap.

Sírní, sírní, sírní.
= = =

Vánni ha ejfelt üt az óra.
Egy közeledő koporsóra.

Nem kezdtem, hogy kit temetnek.
Csöngethyűzni a gyász-menetnek.

Együst sálkát, fekete leplet
Alam lobálni egy keresztet.

Alam gyászban, súlyos eüstben,
Füldökölni a fátyla-füstben.

Forgó anyakkal harcra kelni,
Fojtott szövegomat emelkedni.

Hallgatni orgonát búgását,
Sírü kórángok mely zúgását.

Sepem mely, kárt sírokon által
Komor pappal néma szolgálattal.

Remegve, buzra, lesve, lopva
Végni egy idegen halálra.

Fajni haláles, babonás éjen,
Tönkjen-árban, lihegve mélyen.

Fagadni mulltat, mellett verve,
Megbabonázva, kirdeselve.

Megbanni mindent. Főve, gőzöve
Köndüni rá egy koporsóra.

Testamentumot, szörnyűt, írni
E sírní, sírní, sírní, sírní.

≡

Százézer éve már.
==

Tinda, folyamiól csapja lengerve
Práchiánkat a fekete ár.
Vagy a gyöztelt egy fehér kendő
Százézer éve már.

Sobog a szivlen. Fehér csodármak
S minden asszonyornak asszonya
Valaha, régen, ősi májnsban.
Sivva lüfte oda.

S mi százszor ^(hallunk is) százszor elhűnt.
Folytunk egymást. Tépén a mezűnt.
Sobog felénk az a szonyz kendő
S jajgatva vezűnt.

Versengűnt immár százézer éve.
Hajrjuk a vad, keserű habot
S bus asszonya a fehér csodármak
Már régesrég halon.

Sobog dötűnt a fehér kendő.
Nyög, dübörög a fekete ár.
Tépén, ronggyban mi csak hajozunk
Százézer éve már.

Vár minket a halon mennyasszony.
Mindem asszonyornak asszonya,
Megyűnt. S csőz, búnos, tündés szivűnt
Sohse érűnt oda.

Gyűjtemény

1. Petr.
= = =

I.

Vig ~~##~~ úr fiak bora

Vig úrfiak borából
Bevallom, ittam en is.
Fertőn azért ragyogós,
Szívem azért felel.

Vig úrfiak borából
Tám meg is rezegeztem.
Utálom azért mivel
Gyűlölni azért tudok.

- 21 -

Vig úrfiak boriban
Sol a mérgei bolcsőség,
Sol a gonosz becsület,
Sol az ártalmatlan máltya.

Vig úrfiak borinál
Füvet örömmel keltöm;
Csuf, mámoros egyfial
Nem kinyitott kezét.

Vig úrfiak borához
Akarom elvezetni,
Arit a cél elterül
S lát a zoro belet.

Vig úrfiak boriból
Kiszill fenn a boszú
Az igazság, a csócsó
S a fényes, nagyvárú harc.

— 32 —

Vér és arany A Pénz Tarcsa
 = = =
 I.
 A két hallatallam.
 A két egyforma, az én filcimmel.
 Ha két líleg vagy két korog.
 Vör csúcsan vagy arany csúcs.
 -
 En tudom, állom, hogy ez a minden
 S hogy minden egyetlő kezdetem:
 Vör és arany, vör és arany.
 -
 Maghát minden és dühöl minden
 A dics, a dal, a rang, a bér.
 De el az ~~arany~~ arany és a vör.
 -
 Kétfelét lehet a nyra kélhet.
 S egyet a bitor. In mint magam.
 Vallja mindig: vör és arany.
 - 1 -

14. A *Vér és arany* c. vers tisztázatának kézirata. (Eredetije a PIM-ben.)

Török

Beszélgetés egy székfűvel.

Ha a magyar Helikon adta,
Hervatag a hitünk s a székfűnk.
Azért bánatba sohse esünk.
Kicsi virág, szegény virág,
Ugyis eldoblak, beszélgesünk.

Te tudod, hogy én adtam löbket.
Fennér kellett, amit adtak
És az se, amit meglagadtak.
Kicsi virág, szegény virág,
Haggyatok meg vinát, lagam-
[nal.

Magyar gomb-lyű virággal is
[hisz
Rád mégis sokat fogsz vásón.
Mely, nagy szemem meglátom.
[nyom.
Kicsi virág, szegény virág,
Trigyelek a zaboláról.

Míg nem jöttem, boldusor voltál,
Míg sirmu sem sírkövek nyílen.
En síratom magam s a népem,
Kicsi virág, zegény virág.
De ha megmonom, átkallésem.

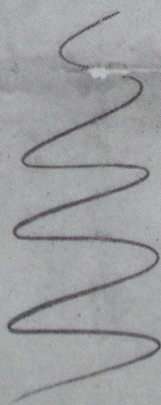
Sol kesernyvelom in ug sínes.
Ar o Lomniculon már ütem,
Tátrát is Károlyot átrepültem.
Kicsi virág, zegény virág,
Te tudod, hogy nem, lelkeim-
[tem.]

En magam szól s magam.
Arbor is, hogyhasonlókat mondol
S elpusztitnak ~~(simer es)~~ gondol;
Kicsi virág, ~~(simer es)~~ gondol;
Mert irigyelek, a bolondok?
- 2 -

16. A Beszélgetés egy szekfüvel c. vers tisztázataiból a 16-30. sorok kézirata.
(Eredetije a PIM-ben.)

Drága Endre ar én tudásom,
S^{te}gy szerfe is sor a nyármel:
Triggy buta ügner, zavarmer.
Kicsi virág, nejény virág,
Hízen eldoblat, Utit a-
[karnak?]

Ady Endre

17. A Beszélgetés egy szekfűvel c. vers tisztázataiból a 31–35. sorok kézírata.
(Eredetije a PIM-ben.)

Tercentenarius a legösszibb verser.
I.
Valamikor lányom voltál.

Rész igazán jarmar erre.
Sietek a vallomással,
Tan utolsó vallomással.
Mit tudom én: tudom-e and
Hohnap is, amit tudok?
Sietek a vallomással:

Sohse volt így, sohse volt ez,
Szerelmemnek kicsi volna,
Bölcsöságnak kicsi volna,
Még nevettem el, hogy tettyél
Mintegy, ha te barát.
Szerelmemnek kicsi volna.

- 1 -

Ki tudja, hogy holnap mint lesz
 Tán dadogva nem em -
 Tülszem,
 Tán busongva nem em -
 Tülszem.
 Te voltál a mindenül több.
 Tűz és víz, bannuság,
 Ha dadogva nem emlíszem
 —
 Egy éve vagy több éve
 Valamikor lányom voltál
 az én bízott lányom voltál
 Sinyon vagy feleségem?
~~Egyet vagyunk mi nagyon:~~
 Valamikor lányom voltál.
 — 2 —

19. A Valamikor lányom voltál c. vers tisztázatából az 13-24. sorok kézirata.
 (Eredetije magántulajdonban.)

A köd-be-fült hajó.

Piros hajó, kék Oceanon,
Öröm-zsuglós, boldog vándorok,
Szép víborlások merre fűnör?
Urak, urak: belső, bús örömről,
Hallk mámorok.

Piros hajó, hé, hova mentek?
Öldökötökön, egy nima áll,
Teleket ad, tapsok, rommányok,
Boldog tenger, keves, lazosa a:
a vig halak.

Piros hajón vidám rommányos,
Hahó, nem lehetnél veleket?
Szeretel a Semmibe szállni:
Minden szepet, valót, halálosat
Ugy szeretel.

Piros hajón, kék Oceanon,
Borítanak be sárga kötör:
Röpítsen a nima rommányos,
S túllöjjenek a köd-be-fült hajó,
An örömről.
Ady Endre.

új verset
I.

holnapra

Hazamegyek a falumba.

Szigorú szemek meg se rebben,
Falu meg nem várt kegyesebben
Városi brüdosóra.

Fittos halálát értem szötte
S hogyha lebomlott dőtte,
Bűnöm elfelejté.

Vagyok belógó és csetnel,
De az engem spánnal szöketel.
Engem az én falum vár.

Mintha pendelyben látta újra
S nem dnyűve is megsárgulva,
Látom hogy mosolyog rám.

- / -

Majd jól "en szemelen" pihen
[el]
Bérlő meg az en ös zivén
S bonyol erős villanra [mel]

(csitt!) -
Csicsigat csolol, altat
S szent ^(fides) falusi katalus
ülnek majd a zivénre.

S mint ^(fides) két aranyja vest meg
Kisirt ^(regény) felfarag szemek,
Ugy algom el örökre.

501106

ADY-AMER-24

CS-3243

VS-2434

11

820,- Ft (ÁFÁ-val)

501.106

ADY

ÖSSZES
VERSEI

III

ÖSSZES VERSEI